

Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi

Vranić, Silvana

Doctoral thesis / Disertacija

1999

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:188:415004>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-08**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka Library - SVKRI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Silvana Vranić

ČAKAVSKI EKAJSKI DIJALEKT: SUSTAV I PODSUSTAVI

doktorski rad

Rijeka, 1999.

I. AUTOR

Ime i prezime	Silvana Vranić
Datum i mjesto rođenja	28. XI. 1961., Rijeka
Ime oca i majke	Ante i Marija
Mjesto i naziv završene srednje škole	Centar za obrazovanje kadrova u obrazovanju i kulturi, Rijeka
Mjesto i naziv završenog fakulteta	Pedagoški fakultet u Rijeci, Rijeka
Mjesto i naziv fakulteta na kojem je magistrirala	Filozofski fakultet u Zagrebu, Zagreb

II. DISERTACIJA

Naslov	<i>Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi</i>
Ustanova na kojoj je prijavljena i izrađena disertacija	Filozofski fakultet u Rijeci
Broj stranica, slika, tablica i literature	418, 4 tablice, 1 karta, lit. 10 stranica, prilozi: 49 stranica
Znanstveno područje, grana i polje	humanističke znanosti, kroatistika, jezikoslovlje
Fakultet na kojem je obranjena disertacija	Filozofski fakultet u Rijeci

III. OCJENA I OBRANA

Datum prijave teme	10. XI. 1994.
Datum predaje rada	4. VI. 1999.
Datum sjednice Fakultetskog vijeća na kojoj je rad prihvaćen	28. IX. 1999.
Povjerenstvo za ocjenu rada	dr. sc. Iva Lukežić, red. prof., dr. sc. Marija Turk, red. prof., akademik Milan Moguš
Povjerenstvo pred kojim je rad obranjen	dr. sc. Iva Lukežić, red. prof., dr. sc. Marija Turk, red. prof., akademik Milan Moguš
Datum obrane rada	12. X. 1999.
Datum promaknuća	25. XI. 1999.
Adresa pristupnika	Vrh Martinšćice 32, 51221 Kostrena

Kazalo:

1. Uvod.....	str. 3
1.1 Pojmovlje i istraživanja u dijalektologiji.....	str. 3
1.2 Cilj i zadaci istraživanja <i>Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi</i>	str. 4
1.3 Refleks jata kao kriterij za diobu i utvrđivanje dijalekata.....	str. 7
1.3.1 Jat kao prahrvatski i starohrvatski vokal.....	str. 7
1.3.2 Refleks jata u hrvatskim podsustavima.....	str. 9
1.3.3 Refleks jata u čakavskim podsustavima.....	str. 10
1.4 Ekavski govori.....	str. 12
1.5 Metodologija istraživanja.....	str. 14
1.5.1 Terenski upitnik za utvrđivanje čakavskih ekavskih govora.....	str. 15
1.5.2 Primjena i ovjeravanje Upitnika.....	str. 33
1.5.3 Prezentiranje podataka.....	str. 34
1.5.4 Izdvajanje buzetskoga dijalekta iz korpusa istraživanja.....	str. 35
2. Rasprava.....	str. 43
2.1 Čakavski ekavski govori u dosadašnjoj literaturi.....	str. 43
2.2 Rezultati istraživanja.....	str. 57
2.2.1 Govori koji su isključeni iz daljnega istraživanja pretpostavljenoga ekavskoga dijalekta.....	str. 57
2.2.1.1 Ikavsko-ekavski govori.....	str. 58
2.2.1.2 Ikavski govori.....	str. 79
2.2.1.3 Buzetski govori.....	str. 89
2.2.2 Govori koji su uključeni u daljnje istraživanje kao dio pretpostavljenoga ekavskoga dijalekta.....	str. 95
2.2.2.1 Teritorijalni kontinuitet čakavskih ekavskih govora	str. 95
2.2.2.2 Refleks jata u čakavskim ekavskim govorima.....	str. 110
2.2.2.2.1 Potvrde korijenskih morfema s <i>jatom</i> u sastavu i riječi izvedenih iz njih tvorbenim morfemima bez jata u ispitivanim čakavskim ekavskim govorima, Pregled rezultata ukupnih istraživanja.....	str. 125
2.2.2.2.2 Tabela I. i interpretacija Tabele I.....	str. 187
2.2.2.2.3 Potvrde tvorbenih morfema s <i>jatom</i> u sastavu.....	str. 192
2.2.2.2.4 Tabela II. i interpretacija Tabele II.....	str. 203
2.2.2.2.5 Potvrde relacijskih morfema s <i>jatom</i> u sastavu.....	str. 207
2.2.2.2.6 Tabela III. i interpretacija Tabele III.....	str. 223
2.2.2.2.7 Zaključak o realizaciji morfema s <i>jatom</i> u sastavu.....	str. 230

2.2.2.3 Refleks starojezičnoga fonema /ð/.....	str. 237
2.2.2.4 Alijetetna čakavska dvojnost zamjene protojezičnoga /ɛ/...	str. 245
2.2.2.5 Refleks protojezičnoga stražnjega nazala /q/.....	str. 250
2.2.2.6 Refleks protojezičnoga i starojezičnoga fonema /l/.....	str. 259
2.2.2.7 Realizacija diftonga i zatvorenih vokala.....	str. 265
2.2.2.8 Promjene vokala u vezi s nazalnim sonantima.....	str. 284
2.2.2.9 Akcenatski sustavi.....	str. 289
2.2.2.10 Finalno slogovno /l/ u ekavskim govorima.....	str. 304
2.2.2.11 Status fonema /í/ u ekavskim govorima.....	str. 312
2.2.2.12 Realizacija ishodišnojezične skupine /vð/ (< vb, vð), inicijalnoga /v/ i /v/ u konsonantskim skupinama	str. 317
2.2.2.13 Realizacija protetskih konsonanata.....	str. 328
2.2.2.14 Razvoj protojezičnih i starojezičnih prijedloga <i>vy</i> , <i>izb</i> (> <i>izð</i>), <i>sð</i> (> <i>sð</i>)	str. 333
2.2.2.15 Realizacija finalnih zvučnih konsonanata, promjena /v/ > /f/ na dočetu sloga i promjena finalnoga /g/ > /h/.....	str. 339
2.2.2.16 Relacijski morfemi G sg., NAV pl. imenica ž. r. kao kontinuanke protojezičnih a-osnova.....	str. 347
2.2.2.17 Relacijski morfem I sg. imenica ž.r.....	str. 355
2.2.2.18 Realizacija relacijskoga morfema G pl. imenica m. i s. r...str.	361
2.2.2.19 Relacijski morfemi u DLI pl. im. m. i s. r.....	str. 366
3. Zaključak	str. 377
3.1 Sažetak, Summary.....	str. 415
4. Literatura.....	str. 419
5. Prilozi.....	str. 429
5.1 Popis terenskih upitnika za utvrđivanje čakavskih ekavskih govora i ogleda govora izvornih govornika.....	str. 429
5.2 Terenski upitnik za istraživanje čakavskih ekavskih govora.....	str. 434
5.3 Tabela IV. Pregled jezičnih značajki poddijalekata čakavskoga ekavskoga dijalekta	
5.4 Karta čakavskoga ekavskoga dijalekta i njegovih poddijalekata	

1. UVOD

1.1 POJMOVLJE I ISTRAŽIVANJA U DIJALEKTOLOGIJI

Dijalektologija je jezikoslovna grana koja se "bavi istraživanjem, opisivanjem, tumačenjem, klasificiranjem i rangiranjem jezičnih razlikovnosti među apstraktnim i konkretnim podsustavima istoga jezika. (...) Ona uključuje jezične činjenice koje su se na temelju istoga naslijeđa razvile samo u određenu podsustavu ranga narječja ili dijalekta, ili u određenu arealu, skupini govora, pojedinome organskome idiomu"¹, odnosno mjesnome govoru koji je temelj dijalektološkome istraživanju.²

On, naime, sa skupinom govora, hijerarhijski višom jedinicom, pripada kategoriji konkretnih idioma,³ odnosno takvih idioma "koji imaju jasno definiran inventar svoje supstancije i jasno definiranu strukturu."⁴

Apstrahiranje zajedničkih značajki konkretnih jedinica vodi do dijalekta, apstraktne jedinice, a dijalekti do hijerarhijski više apstraktne jedinice - narječja.

Stoga "mjesni govori predstavljaju potpune realizacije sistema na malom prostoru. Širenjem prostora smanjuje se broj onih crta koje se realiziraju u svakome govoru. Broj izoglosa kojim se razlikuje jedno naselje od drugoga manji je među govorima koji pripadaju istoj skupini govora, a veći kad pripadaju različitim narječjima ili različitim dijalektima ili različitim grupama govora. Prema tome, opis pojedinoga narječja ili pojedinih dijalekata znači opis najgušćih snopova izoglosa."⁵

¹ Usp. I. Lukežić, 88, str. 12., 13.

² Usp. M. Moguš, 106, str. 2., 3.

³ Usp. M. Moguš, 106, str. 3.

⁴ Usp. D. Brozović, 21, str. 12.

⁵ Usp. M. Moguš, 106, str. 3.

1.2 CILJ I ZADACI ISTRAŽIVANJA *Ekavski dijalekt: sustav i podsustavi*

U temelju je ove doktorske disertacije istraživanje koje polazi od realizacija: čakavskih mjesnih govora u kojima je prahrvatski i starohrvatski fonem jat zamijenjen fonemom /e/ i skupina govora da bi se na apstraktnoj razini opisao pretpostavljeni ekavski dijalekt čakavskoga narječja, u recentnijoj literaturi nazivan *sjevernočakavskim ili ekavskočakavskim dijalektom*.

Stoga je primarni zadatak ove radnje takvim istraživanjem dopuniti i korigirati spoznaje o čakavskim ekavskim mjesnim idiomima u dosadašnjoj dijalektološkoj literaturi s ciljem da se opišu najgušći snopovi njihovih zajedničkih jezičnih značajki, tj. uz teritorijalno-povijesni kontinuitet potvrdi pretpostavljena zasebnost čakavskih ekavskih govora kao cjeline u odnosu na ostale idiome čakavskoga narječja i time opravda izdvajanje tih govora u novu dijalekatnu jedinicu.

Zasebnost je ekavskih govora u ovoj radnji pretpostavljena na temelju podataka u literaturi⁶ objavljenoj prije početka istraživanja za potrebe ove disertacije. O trima pretpostavkama na osnovi kojih bi se, uz još kakvu jezičnu zasebnost koju bi valjalo, kao i te dvije, argumentirati u radnji, opravdalo svrstavanje ekavskih govora u zaseban dijalekt: o teritorijalno-povijesnome kontinuitetu, o ekavskoj realizaciji prahrvatskoga i starohrvatskoga fonema jata, staroj ili starijoj akcentuaciji, pisano je počam od A. Belića, 11, 12 (koji utvrđuje *ekavski dijalekt za trsatsko-bakarski tip* i Crikvenicu, te *kastavsko-veprinački dijalekt*), preko J. Ribarića, 116 (koji govori o *sjevernočakavskome dijalektu starosjedilačkih Hrvata* u Liburniji i srednjoj Istri), M. Mačekog, 91 (koji povezuje *liburnijske i centralne istarske govore s bakarsko-praputnjačkim* u jednu grupu, a slični su im i *creski*), M. Hraste, 42, 47, 48, 49, 37, J. Hamma, 34, 37, P. Guberine, 37 (koji se zadržavaju na *creskim i sjevernoločinskim ekavskim govorima*), P. Ivića, 50, 52, a konzekventnost ekavskoga odraza u leksičkim korijenskim, tvorbenim i relacijskim morfemima kao temeljna odlika isticana je jasnije u djelima suvremenije hrvatske dijalektologije, tj. ponajprije u raspravama M. Muguša, 105, 106, 107, 108, 111, 113 te B. Finke, 26, 27, 29, D. Brozovića, 15, 18, 19, 23, P. Šimunovića, 130. Popis je ekavskih

⁶ Precizniji podaci o statusu ekavskih govora u dosadašnjoj literaturi bit će prezentirani u zasebnome poglavlju u ovoj radnji.

čakavskih govora dopunjen i istraživanjima V. Barac-Grum, 4, 5, 6, W. R. Vermeera, 138, J. Kalsbeek, 62, 63, 65 te H. P. Houtzagersa, 39, 40, 41. Nabrojene su zasebnosti svojstvene ekavskomu dijalektu i prema pisanju u recentnijoj raspravi objavljuvanoj za sistematiziranja podataka dobivenih istraživanjem i pisanja radnje, tj. u knjizi I. Lukežić, 83. Autorica upozorava i na barem djelomično zadržavanje alomorfa negdašnje glavne deklinacije u imenica ž. r. u ekavskim govorima.

Radi postavljenog se cilja ovoga istraživanja nameću pojedinačni zadaci:

- sistematizirati u literaturi postojeće opservacije i postavke o čakavskim mjesnim govorima sa spomenutim ekavskim refleksom jata
- istražiti istaknute jezične značajke u neispitanim ili nepotpuno obrađenim konkretnim idiomima ili u onim o kojima se u literaturi nude dvojni ili dvojbjeni zapisi, te time otkloniti neprecizne predodžbe o prostiranju čakavskih ekavskih govora, a potvrditi teritorijalni kontinuitet kao jedan od preduvjeta zasebnosti u literaturi na temelju dosljednoga refleksa jata u leksičkim korijenskim, tvorbenim i relacijskim morfemima kao /e/ pretpostavljenoga ekavskoga čakavskoga podsustava, ali zasad ne i znanstveno argumeniranoga kao cjeline, te time upotpuniti i kartu čakavskoga narječja
- objediniti postojeće podatke s tako dobivenim rezultatima i opisati ih na apstraktnoj razini pretpostavljenoga jezičnoga sustava u rangu dijalekta
- utvrditi posebnosti svakoga mjesnoga govora pa onda i skupine govora prema drugim skupinama unutar pretpostavljenoga ekavskoga dijalekta s težištem na utvrđivanju jezičnih istosti prema kojima pojedine skupine čine poddijalekte budući da se prema literaturi nameću inovativne crte u pojedinim tipovima unutar realizacije primarno ekavskoga refleksa jata (Ribarićeve opservacije o pojedinačnim ikavizmima u liburnijskim govorima, podaci M. Mačekog o tima i o nekoliko ikavizama u relacijskim morfemima u idiomima središnje Istre, zapažanja I. Lukežić o leksičkim ikavizmima i pokojoj kategoriji relacijskih morfema u trsatsko-bakarskim govorima s crikveničkim idiomom), unutar čakavske akcentuacije (npr. Ribarićeve napomene o

neutralizaciji zanaglasnih duljina u govorima središnje Istre), u realizaciji prahrvatskoga /o/, tj. starohrvatskoga /o/ (npr. zamjena vokalom /o/ u dijelu središnjih istarskih govora već prema zapisima M. Mačekkog), u morfologiji imeničkih riječi (npr. za središnje istarske, trsatsko-bakarske govore) itd.

1.3 REFLEKS JATA KAO KRITERIJ ZA RAZDIOBU I UTVRĐIVANJE DIJALEKATA

1.3.1 Jat kao prahrvatski i starohrvatski vokal

Fonem /ě/ bio je s još deset vokala dijelom vrlo složenoga praslavenskoga vokalizma (/i/, /b/, /e/, /ě/, /y/, /ʌ/, /a/, /u/, /o/, /ę/ i /ɔ/).⁷ Dobiven je od pie. *ē (lat. *sēmēn* : stsl. *sěmę*) i procesom monoftongizacije diftonga *aj⁸ i *oj pod akuskom intonacijom zbog *zakona otvorenih slogova* koji je otpočeo u praslavenskome jeziku (DL sg. *genaj : stsl. *ženě*, *lojsa : stsl. *lěha*).

Njegova je artikulacija ovisila o poziciji u riječi i o konsonantu koji je slijedio: bila je otvorena kao [ja] na početku sloga, postvokalno i u okružju tvrdih konsonanata, a zatvorena u susjedstvu s ostalim konsonantima.⁹ To znači da je /ě/ bio vokal prednjega niza i, kao što piše P. Ivić, da se nalazio između vokala /e/ i vokala /a/ s fonetskom vrijednošću [ɛä]¹⁰. Da se /ě/ u praslavenskomu razdoblju izgovarao kao otvoreno /e/ (kao ä) tvrde i Hujer i Meillet. Argument im je prijelaz *ē > a ('a) iza palatala /č/, /ž/, /š/, /j/. J. Hamm polazi od refleksa /ě/ u poljskome, ruskome, bugarskome jeziku, kao i u pojedinim čakavskim podsustavima i zaključuje da je praslavensko /ě/ u razdoblju "stapanja ě < *ē i ě < *oj, *aj, moralo biti jedan e-glas, sa dosta širokom, ali i dosta labavom, prilagodljivom artikulacijom, kojemu je izgovor – prema tome ispred kakvih se glasova nalazio – varirao između ä -'ě i é -'é s krajnjim etapnim varijantama u 'a-'e-'i (odnosno, ondje gdje su provedene depalatalizacije, u a-e-i)".¹¹

⁷Uz te je jedinice taj sustav imao i tvrde i meke slogotvorne sonante: /r/, /l/ i /r'/, /l'/.

⁸Za monoftongizaciju toga diftonga M. Moguš piše (102, str. 36., 37.) da je vođena "u težnji za otvorenošću artikulacije preko progresivne disimilacije najprije do ae, a tek onda do e. Ta je monoftongizacija morala nastupiti nakon prve palatalizacije, drugim riječima za prve palatalizacije djelovao je još vokalni sustav s diftonzima. Novi fonem ē, dobiven upravo spomenutom monoftongizacijom od ai, izazvao je već drugu palatalizaciju". Razvoj ē > ě tumači djelovanjem tzv. preventivne disimilacije da bi se izbjegla homonimija uvjetovana manjom funkcionalnošću fonemskoga sustava u kojem su se vokali razlikovali samo duljinom i kraćinom: ě ~ ē > e ~ ě (lat. *sēmēn* : stsl. *sěmę*). Usp. 102, str. 40., 41.

⁹Usp. J. Hamm - M. Hraste - P. Guberina, 37, str. 71.

¹⁰Usp. P. Ivić u 23, str. 7.

¹¹Usp. J. Hamm, 36, str. 78. i 79.

U vokalskome se sustavu prahrvatskoga jezika (izvedena iz sustava jezika "koji više nije praslavenski nego pripada razdoblju raspada PJ, odnosno početku samostalnih evolucija praslavenskih dijalekata"¹²), uključujući mogućnosti refleksa jata u hrvatskome jeziku, kao što je već spomenuto, u rasponu od /a/, preko /e/ do /i/, što znači da je njegova artikulacija odista bila labava duž cijele crte između tih krajnjih vokala, izdvaja i pozicija /ɔ/,¹³ kojemu je artikulacija na suprotnoj strani trokuta bila u rasponu od /a/ preko /o/ do /u/.¹⁴

Naknadna uopćavanja jedinica iz faze raspada praslavenskoga jezika dovela su i do različitih artikulacija jata u pojedinim slavenskim jezicima, pa tako i u starohrvatskome jeziku. U njemu se prema zapisima u literaturi na početku drugoga razdoblja nakon doseljenja,¹⁵ ili starojezičnoga razdoblja,¹⁶ tj. od sredine 11. st. (ili početka 12. st.), pa do

¹² Usp. M. Moguš, 102, str. 44.

¹³ O odnosu /ě/ i /ɔ/ u najnovijem radu o genezi hrvatskih narječja piše I. Lukežić: "Trojaki refleksi u rasponu od /a/, /o/ i /u/ posredno svjedoče o tome da je u početnoj fazi prahrvatskoga jezika stražnji nazal imao istu oscilirajuću artikulaciju duž čitave stražnje vokalske kosine, odnosno: da su te dvije jedinice bile i artikulacijski parnjaci". Usp. I. Lukežić, 84, str. 228.

¹⁴ U štokavskome narječju, najvećem dijelu čakavskoga i u dijelu kajkavskoga narječja stražnji je nazal prešao u /u/, u najvećem broju kajkavskih idioma u /o/, u dijelu središnjih istarskih govora refleks je bivalentan: /o/ i /u/ (npr. žminjsko-pazinskim idiomima, labinskim, pojedinim rubnim ekavskim govorima) ili /o/ i /a/ (prema mojim istraživanjima u pojedinim ekavskim govorima oko Motovuna) ili polivalentan: /o/, /u/, /a/ (u pojedinim ekavskim govorima oko Motovuna, u boljunskim i u buzetskim organskim idiomima). Na mjestu se /nɔ/ u pojedinim idiomima realizira /ni/. Refleks /a/, posve iznimnu pojavu unutar hrvatskoga jezika, kao što proizlazi iz rečenoga o rezultatima /ɔ/, I. Lukežić smatra odrazom arhaične, prajezične artikulacije. Usp. 84, str. 228.

¹⁵ Usp. npr. D. Brozović, 20, str. 21.-42.

¹⁶ Pri određivanju faza razvoja hrvatskoga jezika u dostupnoj mi, zasad neobjavljenj, raspravi *Razvoj i uspostava hrvatskoga jezika u starijim razdobljima* I. Lukežić govori o dvama velikim razdobljima: prvome, protojezičnome razdoblju zapadnoga južnoslavenskoga prajezika s dvama podrazdobljima, starijim ishodišnojezičnim podrazdobljem od 6. st. do kraja 9. st. (koji već nije posve podudaran s praslavenskim jezikom) te mlađim protojezičnim razdobljem od kraja 9. st. do polovine 11. st. koje se može zvati prahrvatskim jezikom (promjene u vokalizmu) i drugome, starojezičnome razdoblju (obilježuju ga primarno gubitak starojezičnoga poluglasa šva /ð/ i starojezičnoga jata /e/), sa starijim starojezičnim podrazdobljem od polovine 11. st. do sredine 13. st. te mlađim starojezičnim podrazdobljem od sredine 13. st. do kraja 14. st.

kraja 12. st., oslabljeni /ě/, "istisnut sa svoga dotadašnjeg artikulacijskog mjesta ojačanim 'šva'",¹⁷ pomiče do pozicije zatvorenoga /ɛ/,¹⁸ tj. na artikulacijsku poziciju između /e/ i /i/.¹⁹ No, uzme li se u obzir pretpostavka o ranijemu rasponu artikulacije jata cijelom duljinom prednje kosine vokalskoga trokuta, preciznije bi bilo reći da je pomakom /ə/ prema donjemu dijelu vokalskoga trokuta (dakle, prema poziciji između /a/, /e/ i /o/, što potvrđuju mogućnosti refleksacije /ə/ u hrvatskim idiomima) artikulacijski prostor jata tada sužen (a ne *pomaknut*) samo na gornji dio trokuta između /e/ i /i/, tj. na poziciju /ɛ/.²⁰

1.3.2 Refleks jata u hrvatskim podsustavima

Od polovice 13. st. do konca 14. st. u različitim se dijalektima hrvatskih narječja u kojima nije zadržana kontinuanta starojezičnoga fonema /ɛ/ refleksi jata nakon njegove defonemizacije sve više diferenciraju, ali se svi, uključujući i kombinacije i spojeve vokala /i/ i /e/ artikuliraju u prostoru između dvaju spomenutih vokala (s ponešto relikata u kojima je a < ě: u pojedinim štokavskim govorima *orah*, u ponekim čakavskim *gnjazlo / njazlo* itd.). Tako je iz dosadašnje literature poznato da su:

¹⁷Usp. I. Lukežić, 80, str. 11. Starohrvatski poluglas šva (/ə/) rezultat je stapanja dvaju praslavenskih poluglasova tijekom 10. i 11. st.: tvrdoga jora i mekoga jera u jedan poluglas središnje artikulacije (prema Ivićevu zapisu kao [ə], odnosno [ä], usp. 23, str. 9) koji je (zajedno s /ě/ i /j/) eliminiran iz starohrvatskoga sustava svođenjem na postojeće vokale starohrvatskoga jezika u tzv. jakim položajima ili redukcijom u tzv. slabim položajima. Čakavskomu podsustavu (kao i štokavskomu narječju u cjelini) svojstvena je zamjena vokalom /a/ (u čakavskome narječju već oko 1300.), ali u pojedinim arealima i vokalom /e/ (neki creski govori, pojedini krčki idiomi) ili /o/ (Dobrinj, Polje na Krku), a ponekad im je značajka neizmijenjeni izgovor [ə] (npr. u dijelu sjeverozapadnočakavskih rubnih govora). Za kajkavsko je narječje tipična jednadžba svođenja /ě/ i /ə/ na ɛ, ali i realizacija a < ə, kao i djelomično zadržavanje fonema /ə/ (neizmijenjena statusa te jedinice).

¹⁸Tu je pretpostavku P. Ivić preuzeo od Vatroslava Jagića koji ju je obrazložio već u prošleme stoljeću. Takav je fonološki individualan jat i danas zadržan u pojedinim govorima hrvatskoga jezika (ali i drugih slavenskih jezika), tj. u bužetskim ili gornjomiranskim. Usp. D. Brozović, 23, str. 87., I. Lukežić, 84, str. 231.

¹⁹Zbog ranije je korelacije omogućena i daljnja korelacija jata (kao /ɛ/) i /o/ na početku starohrvatskoga jezika. Usp. I. Lukežić, 84, str. 228.

²⁰Usp. I. Lukežić, 84, str. 228.

- u čakavskome narječju dosljedni refleksi u leksičkim korijenskim, tvorbenim i relacijskim morfemima: /i/; /e/; /je/ ili prema pravilu Jakubinskoga i Meyera, tj. ovisno o fonološkome okružju jata u doba njegove eliminacije iz jezika, ostvaraji /i/ i /e/, ili je, pak, zadržan fonološki individualni jat
- u kajkavskome narječju uglavnom dosljedna kontinuanta starojezičnoga fonema zatvorenog /ɛ/ (uz u pojedinim, kao u ozaljskome tipu prigorskoga dijalekta ili nekim govorima donjosutlanskoga dijalekta, čakavski ikavsko-ekavski ostvaraj ili pak ikavski u drugim govorima donjosutlanskoga dijalekta)
- u autohtonim hrvatskim štokavskim govorima u spomenutim kategorijama dosljedni refleksi /i/; /ɛ/ u leksičkim morfemima ili /i/ u relacijskim morfemima; /e/ u leksičkim morfemima i dijelu morfema imeničke deklinacije ili /i/ u relacijskim morfemima zamjeničke deklinacije i donekle imeničke; /e/ u kratkim slogovima ili /i/ u dugim slogovima i relacijskim morfemima; /je/ ili /ije/ s odlučujućom intonacijom te s /ije/ ili /i/ u dijelu relacijskih morfema; /je/ ili /i/ ovisno o kvantiteti jata u trenutku njegove defonemizacije, a /i/ i u morfemu komparativa i relacijskim morfemima zamjeničke deklinacije te /e/ u relacijskim morfemima imenica.

1.3.3 Refleks jata u čakavskim podsustavima

Unutar čakavskoga narječja refleks je jata u dosadašnjoj literaturi ključna diskriminanta kojom se razlikuju njegovi dijalekti i kojoj se u određenu sklopu jedinstvenom baš za pojedini podsustav čakavskoga narječja pridodaju i druge jezične činjenice. Takvo je polazište i najrecentnije klasifikacije čakavskoga narječja u knjizi *Jezik srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski* (str. 87., 88.) u kojoj Dalibor Brozović izdvaja šest čakavskih dijalekata s pet različitih tipova u refleksaciji jata:

- noviji, postmigracijski, troslojan dijalekt, jugozapadni istarski ili štakavsko-čakavski dijalekt s konzekventnim ikavskim refleksom jata u leksičkim korijenskim, u tvorbenim i u relacijskim morfemima te predmigracijske dijalekte:

- buzetski ili gornjomiranski dijalekt s djelomice zadržanim fonološki individualnim jatom u vrijednosti /e/
- srednjočakavski ili ikavsko-ekavski čakavski dijalekt s ikavsko-ekavskom zamjenom jata prema pravilu Jakubinskoga i Meyera u leksičkim korijenskim morfemima te ikavskom u tvorbenim i relacijskim morfemima, na početku riječi i na apsolutnome dočetu riječi
- južnočakavski ili ikavskočakavski dijalekt s dosljednom ikavskom supstitucijom jata
- lastovski ili jekavskočakavski dijalekt s dosljednom jekavskom zamjenom jata
- sjevernočakavski ili ekavskočakavski dijalekt s dosljednim ekavskim refleksom jata i u leksičkim korijenskim, u tvorbenim i u relacijskim morfemima, koji će biti i predmetom ove radnje.

1.4. EKAJSKI GOVORI

Termin ekavski (govori) u hrvatskome jeziku odnosi se na sve mjesne govore²¹ u kojima je prahrvatski (/ě/) i starohrvatski (/ę/) vokal jat zamijenjen vokalom /e/.

Pritom valja lučiti realizaciju vokala /ę/ u onim sustavima koji su u literaturi nazivani ekavskim i kada odraz toga fonema nije /e/, a pripadaju jednom od narječja hrvatskoga jezika kao jezičnomu specifikumu istoga jezičnoga sustava, nastaloga iz najbližega ishodišnoga jezika, starohrvatskoga:²²

- u većini idioma kajkavskoga narječja /ę/ je i u leksičkim korijenskim, tvorbenim i u relacijskim morfemima, dakle dosljedno, zadržao fonemsku i fonetsku vrijednost zatvorenoga /ę/, a usto, takva je realizacija samo dio kajkavske jednadžbe prema kojoj i starohrvatski poluglas /ǃ/ ima isti refleks (gorǃkǃ > *goręk*, grěhǃ > *gręh*), pa idiomi kajkavskih dijalekata nisu ekavski prema spomenutoj definiciji
- u dijelu je idioma čakavskoga narječja zamjena /ę/ vokalom /e/ konzekventna i u leksičkim korijenskim i tvorbenim i u relacijskim morfemima (bělěji > běleji > *beleji*, vǃ kučě > vǃ kućę > *va kuće*, gorě > gorę > *gorę*).²³ Stoga se, dakle, termin

²¹Termin mjesni govor prema prijedlogu D. Brozovića preuzima M. Moguš, 106, str. 2. i 3. i obrazlaže ga kao konkretnu jedinicu (uz grupu govora) koja je temelj dijalektološkoga istraživanja jer predstavlja potpunu "realizaciju sistema na malom prostoru". Za pojmove dijalekta i narječja v. i poglavlje *Pojmovlje i istraživanja u dijalektologiji* u ovoj radnji.

²²Termin *ishodišni sustav* prema tumačenju I. Lukežić odnosi se na razvoj hrvatskoga jezika od konca 6. do 14. st., u kojemu se zbog promjena na fonološkome planu (uključujući i prozodijski) i na morfološkom planu razlikuju dva velika razdoblja s podrazdobljima: starije ishodišnojezično podrazdoblje zapadnoga južnoslavenskoga prajezika ili protojezično razdoblje može se držati neposrednim ishodišnim jezikom i hrvatskomu jeziku, a njegovo mlađe podrazdoblje tretirati kao prahrvatski ili protohrvatski jezik, dok se drugo, starojezično razdoblje, sa starijim i mlađim podrazdobljem, može se nazvati i starohrvatskim jezikom. Usp. i bilješku br. 16. u ovoj radnji.

²³Na hrvatskome prostoru jedini su ekavski štokavski govori oni postmigracijski, dakle nehrvatski (premda se ekavizmi donekle zbog naknadne ekavizacije nahode i u osnovi ikavskim govorima posavskoga tipa, v. najrecentniju raspravu I. Lukežić o iločkoj skupini govora u tekstu *Polazišta i teze za opis iločke skupine govora*), koji su

ekavski govori unutar hrvatskoga jezika s pravom odnosi samo na čakavske govore.

nekonzekventni, tj. ne realiziraju /e/ na mjestu /e/ u svim pozicijama: u leksičkim morfemima takav je ostvaraj najčešći, s nekim drukčijim zakonitostima (npr. /e/ ispred /o/ koje je nastalo od finalnoga slogovnoga /l/ kao u *hätelä > htio*), a u relacijskim je morfemima /e/ zamijenjen vokalom /i/ (*u kući, pametniji*). No, taj sustav neautohtone štokavštine, dakle srpske na hrvatskome tlu, drukčijeg je "hijerarhijskoga ranga u hrvatskome jeziku i u srpskome": na razini je dijalekta, a ne narječja kao u hrvatskome jeziku. Usp. I. Lukežić, 84, str. 224.

1.5 METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Prikaz ću jezičnih značajki, nakon što se zajedničkim elementima potvrdi zasebnost ekavskoga podsustava čakavskoga sustava, temeljiti na kontrastiranju suvremenoga stanja (od konca prošloga stoljeća do danas) pojedinih jezičnih tipova, odnosno na utvrđivanju njihove međusobne jezične razlikovnosti.

U suvremenoj se dijalektologiji pojam jezične razlikovnosti najčešće odnosi na razlikovne kriterije dvaju rangova. Prvi, viši, obuhvaća općečakavske jezične značajke koje su tipične samo za čakavsko narječje kao lingvistički sustav, a razlikovne u odnosu na sve druge sustave sa zajedničkim ishodišnim jezikom. M. Moguš, prema Muljačičevim definicijama²⁴ takve kriterije zove *alijetetima* i tumači njihovo obilježje kao "drugost od više njih," dok razlučnice drugoga, nižega ranga, koje nisu svojstvene samo čakavskome narječju već i dijelu sustava sa zajedničkim ishodišnim jezikom, određuje terminom *alteriteti*, tj. kao "drugost od dvojice". Treću je razinu značajki na različitim jezičnim razinama zajedničkih poddijalektima, tipovima i skupinama govora različite dijalekatne pripadnosti na istome geografskome prostoru kao *arealne značajke*, uvela u svojim raspravama I. Lukežić.²⁵

Upravo takav razlikovni pristup i preteže u dijalektološkim raspravama kojima je cilj opisati konkretne idiome (mjesne govore, skupine govora) u odnosu na cjeloviti apstraktni sustav - dijalekt ili narječje, ali prikazati i međusobni odnos podsustava jednoga dijalekta, ili, pak, suodnos pojava jednoga dijalekta prema istim ili srodnim pojavama u drugim sustavima unutar jednoga narječja. Budući da je tema radnje određena spomenutim suodnosima, i odabir se metodološkoga pristupa vođenog razlikovnim dijalektološkim kriterijima nametnuo zahvaljujući njima, no pri promatranju jezičnih činjenica bit će uključena i dijakronijska komponenta jer se "dijalektološke činjenice mogu promatrati kao različite razvojne faze različitih pravaca razvitka jednoga i istoga jezika, stečene i zatečene u istomu vremenskomu, prostornomu i socijalnomu sjecištu"²⁶.

²⁴ Usp. M. Moguš, 106, str. 20.

²⁵ Usp. I. Lukežić, 83, str. 161. V. polazišta i u drugim raspravama iste autorice, primjerice 75, 82, 86, 88.

²⁶ Usp. I. Lukežić, 83, str. 158.

Pri odabiru se korpusa govora za elaboraciju teze zbog nepodudarnih određenja pripadnosti pojedinih mjesnih govora skupini govora, pa i dijalektu na kartama dosadašnjih istraživača, ili pak zbog nepostojanja podataka o jezičnome stanju na stanovitome broju pojedinačnih punktova, pokazalo nužnim takve govore terenski obraditi. Za trsatsko-bakarske govore i crikvenički govor postoje potpuni podaci u radovima Ive Lukežić,²⁷ te je bilo dostatno iz njih ekscerpirati ostvaraje predviđene ovim istraživanjem.

Radi revizije je teritorijalnoga prostiranja suvremenih čakavskih ekavskih govora i preciznijega razmeđivanja prema ikavskom, ikavsko-ekavskom susjedstvu ili pak buzetskom, u spornim arealima za koje postoje oskudni ili ne postoje nikakvi podaci bilo predviđeno istraživanje terena metodom anketiranja, tj. izravnim razgovorom s ispitanicima, autohtonim, izvornim govornicima određenoga idioma, koji su podrijetlom iz opserviranoga dijalektološkoga punkta, nisu napuštali mjesto kojega se govor analizira (izuzev za mjesne idiome govornici kojih više ne žive u tome naseljenome mjestu, a bili su dostupni za ovog istraživanja, primjerice za govor Merga, Male Učke) i koji su bez govornih nedostataka, tj. čiji govorni organi omogućavaju prijenos pravilno artikulirane poruke u skladu s jezičnom normom toga idioma.

1.5.1 Terenski upitnik za utvrđivanje čakavskih ekavskih govora

Ispitivanje je provedeno na temelju dvaju upitnika koji sadrže primjere s *jatom* u sastavu, a drugi i primjere za provjeru ostalih jezičnih značajki, za koje sam na temelju literature pretpostavila da bi mogli biti razlikovni. Sastavljeni su prema praslavenskim, staroslavenskim, višeslavenskim i etimologijskim rječnicima (35, 68, 96, 118, 122, 123, 124), studijama čakavskih govora i jezičnim kriterijima za razlikovanje grupa govora čakavskoga narječja što ih iznose ponajprije D. Brozović (15, 16, 18, 19, 23), B. Finka (27, 30, 31), Z. Junković (61), I. Lukežić (75, 80, kao i upitnik što ga je autorica koristila pri ispitivanju refleksa jata za potrebe svoje disertacije) i M. Moguš (97, 101, 103, 105, 106, 107, 108, 110). Pregledi ovjera s *jatom* u sastavu usklađeni su kasnije s prikazom potvrda za trsatsko-bakarske govore i crikvenički idiom I. Lukežić (83).

²⁷V. I. Lukežić, 83.

Prvim, preliminarnim upitnikom s manjim brojem leksema utvrđivan je refleks jata u omeđenu korpusu, ponajprije kratkoga jata, jer se dugi jat, tj. njegov refleks /ē/, kao što pokazuju primjeri u literaturi, mogao zatvarati i do /i/, da bi se odredili punktovi koji će biti podvrgnuti daljnjemu istraživanju, a govori će, za koje je već odgovorima na preliminarna pitanja (tipa mēsit tēsto, lēpi čovēk, lēpo tēlo, bēlo mlēko i na ona za tvorbene i relacijske morfeme s jatom u sastavu)²⁸ potvrđeno da ne pripadaju čakavskom ekavskom kompleksu, biti izdvojeni u prvome dijelu radnje s analizom najvažnijih jezičnih značajki uočenih za takvoga, zapravo, eliminacijskoga ispitivanja.

U drugome tipu upitnika veći je broj leksema: na osnovi 163 korijenska morfema ispisan je niz leksema unutar porodica riječi koji su prema popisima riječi što prate spominjanu literaturu najfrekventniji na promatranu sjeverozapadnočakavske arealu. Brojnost primjera motivirana je napisima u literaturi o različitu broju leksičkih korijenskih morfema s realizacijom jata kao /i/ u mjesnim govorima uglavnom s ekavskim odrazom jata. Tako npr. J. Ribarić²⁹ za liburnijske idiome nabraja leksičke ikavizme *divojka*, *šmrika* i *vira* u frazemu *pasja vira*, a I. Lukežić³⁰ dodaje lekseme *jist*, *tirat* te varijantu spomenuta frazema: *vražja vira*.

Korijenski su morfemi u Upitniku poredani abecednim slijedom natuknica, u natukničkome su dijelu oblici ishodišnoga jezika, a zatim su ponuđene varijante s ikavskim i ekavskim ostvarajem /e/ u pojedinim leksemima, dok je preostali prostor predviđen za sinonimske ostvaraje ili drukčije realizacije od pretpostavljenih u ispitivanu idiomu. Leksemi su osnovne riječi i prefigurane, skraćeno zapisane samo prefiksima u zagradama. Imenice stoje u N sg., glagoli u infinitivu, pridjevi u određenu i neodređenu obliku pozitiva i obično u komparativu, npr. bēl-s leksemima

- bilit / belet / belit (+po-, o-, za-)
- bil / bel -a, -o, bili / beli, bilji / biliji / beliji / beleji
- bilanjak / belanjak
- bililo / belilo.

²⁸ Tipove i primjere prikazat ću u prilogu drugoga tipa upitnika.

²⁹ Usp. J. Ribarić, 116, str. 24.

³⁰ Usp. I. Lukežić, 75, str. 596.

Osim takvih primjera Upitnik sadrži primjere za utvrđivanje tvorbenih morfema s jatom u sastavu jer su u literaturi ikavizmi u toj kategoriji, uz stanoviti broj leksičkih korijenskih morfema s ikavskom zamjenom, opservirani u dijelu ekavskih govora, npr. u idiomima središnje Istre u tvorbenim morfemima infinitivnih i prezentskih osnova.³¹ Tvorbeni su morfemi promatrani u više kategorija:

- u imenica koje završavaju dočecima -ělb, -ěnb, -ěno, -ěrb, npr. kudilja / kudelja, nedilja / nedelja, sopila / sopela, kosir / koser
- na dočetu infinitivnih osnova -ě-(ti), npr. bilit / belit / belet (+ o-, po-, z-, za)
- u prezentskih osnova -ěje-, npr. obolijen / obolejen, ostarijen / ostarejen (1.l. sg. prezenta), oboliju / oboleju (3.l. pl. prezenta)
- u reliktu morfema duala dъv-ě, npr. dvi / dve, dvisto / dvesto
- u dočetnih tvorbenih morfema priloga -ě, -dě, -lě, npr. blazi / blaze, doli / dole, potli / pokli / potle / pokle.

Ispitani su i primjeri za utvrđivanje realizacije relacijskih morfema sa starojezičnim jatom u sastavu. Naime, iz literature je poznato³² da se u dijelu ekavskih organskih idioma realiziraju ikavske zamjene starojezičnoga jata u nekim od kategorija relacijskih morfema, pa i u svim ispitivanim primjerima iste kategorije.

Dvojnosti su u tretiranju relacijskih morfema s jatom u njihovu sastavu koji su bili polazištem današnjih ostvaraja u sustavu ekavskih čakavskih govora najčešće vezane za deklinaciju što se u literaturi često zove zamjениčko-pridjevskom, ponajprije za L sg. (uglavnom m. i s. r.). Naime, isti autori koji popisuju realizacije morfema sa starojezičnim jatom u sastavu u nekim svojim raspravama nabrajaju i taj padež,³³ a u nekima ne.³⁴

³¹ V. npr. ostvaraje za idiom Orbanića u: J. Kalsbeek, 62, str. 170.

³² Tako je npr. u creskim i sjevernoloišijskim govorima u govoru Nerezina prema podacima B. Finke, U1; u govoru Orleca prema pisanju H. P. Houtzagersa (do čijih sam radova uspjela doći tek nakon sastavljanja Upitnika), 41; u govoru Ustrina, Cresa, Belog prema ispitivanju S. Hozjan, U12, U10, u Cresu prema zapisima A. Šojata, 133.

³³ V. npr. I. Lukežić, 86, str. 46., I. Lukežić, 83, str. 15., 77., I. Lukežić, 88, str. 73., S. Vranić, 139, str. 76.

³⁴ V. npr. I. Lukežić, 76, gdje piše primjere za L sg. neodređenih pridjeva, ali ne zamjenica i određenih pridjeva, str. 158., 159., I. Lukežić, 75, str. 596., I. Lukežić, 81, str. 83., S. Vranić, 141, str. 13.

Taksativno nabrojani morfemi sa starojezičnim jatom u sastavu u hrvatskoj su dijalektološkoj literaturi najpotpunije prezentirani u spominjanim raspravama I. Lukežić. Razlog ubrajanju i morfema L sg. (m. i s. r.) zamjeničko-pridjevske deklinacije među relacijske morfeme s jatom u sastavu prema primjerima u njenim radovima su realizacije u konkretnim mjesnim govorima dvaju sjevernočakavskih govornih tipova: grobničkoga tipa, ikavsko-ekavskoga s obzirom na odraz starojezičnoga jata, u kojem je u tome padežu morfem /in/, npr. *va onin lipin mestu*, i kastavskoga tipa, ekavskoga s obzirom na zamjenu toga fonema, u kojem se ostvaruje morfem /en/, npr. *va onen lepen meste*, pa se može tumačiti da je u tome padežu zadržan oblik složene pridjevske deklinacije.

Riječ je zapravo o deklinaciji određenih pridjeva koja je, ako je suditi prema staroslavenskomu jeziku kanonskoga tipa, i u ishodišnome sustavu hrvatskoga jezika bila složena,³⁵ a onda i o deklinaciji neodređenih pridjeva koji su se sklanjali prema imeničkoj deklinaciji i koja je u dijelu podsustava hrvatskoga jezika (štokavskim govorima) i danas intenzivnije zadržana uz stanovite promjene koje su rezultat općejezičnih mijena u fonološkome sustavu. Pritom valja imati na umu da je staroslavenski predložak nastao prema makedonskome jezičnome sustavu i da je riječ o književnome jeziku, te on ne mora biti nužno potvrdom da je u organskim idiomima hrvatskoga ishodišnoga sustava polazišno bilo jednako, iako ga treba uzeti u obzir budući da je jedini pisani, stoga, uz rezultate u današnjim podsustavima hrvatskoga jezika, i orijentir.

Različiti autori o stapanju negdašnje složene pridjevske deklinacije i zamjeničke paradigme različito zaključuju. Tako P. Ivić³⁶ piše da su pridjevski već kontrahirani relacijski morfemi složene deklinacije najčešće potisnuti zamjeničkim³⁷ relacijskim morfemima još prije XIII. st., a da su

³⁵ Prema literaturi, npr. J. Hamm, (36, str. 140.) relacijski su morfemi te promjene složeni od "nominalnoga (neodređenog) pridjevnog oblika a oblikom anaforičke zamjenice j b (u tekstu i), ja, je". S. Damjanović pak u svojoj novijoj gramatici (25, str. 89.) upozorava da će vjerojatno "trebati napustiti pretpostavku o tome da su složeni (određeni) oblici nastali kasnije od jednostavnih (neodređenih)" te da valja "uočiti da u gradnji složenoga oblika ne sudjeluje cijela zamjenica, nego samo ono što je u njoj gramatičko".

³⁶ Usp. 23, str. 26.

³⁷ Pritom mislim na paradigme neličnih zamjenica slijedeći uglavnom jednostavnu podjelu, koju u knjizi *Staroslavenski glasovi i oblici* prema sklonidbenim značajkama

istisnuti i stari morfemi nominalne promjene (tj. paradigme neodređenih pridjeva) u većini padeža. No, i taj je zaključak temeljen na književnojezičnoj stilizaciji, razvoj koje ne mora biti istovjetan s razvojem u organskim govorima, ili barem ne u svim.

Z. Junković, tumačeći jezik A. Vramca,³⁸ dakle, govoreći o idiomu kajkavskoga narječja, ističe da "u kajkavskom govoru (...) o dvjema različitim deklinacijama: složenoj (pridjevskoj) i zamjениčkoj, možemo govoriti s još manje opravdanja nego onda kad je u pitanju štokavski dijalekat", te da su, budući da više nema te razlike imenski "i pridjevsko-zamjениčki nastavci postali dublete", ali i da se "svođenje na jednu promjenu nije izvršilo odjednom, nego nakon brojnih kolebanja, koja proizlaze iz borbe suprotnih tendencija". Pokazuje zatim na primjerima iz Vramčeva djela kako je to izgledalo u 16. st. i zaključuje da se bez obzira na raznolikost u distribuciji oblikotvornih morfema u kajkavskim govorima već "u 16. st. nazire koje će promjene pobijediti. U jednini: pridjevsko-zamjениčka za muški i srednji rod (u kosim padežima), a imenska za ženski rod. U množini: pridjevsko-zamjениčka s jedinstvenim nastavcima za sva tri roda (u kosim padežima). To se vidi po tome što u sg. m. i n. dominiraju dublete pridjevsko-zamjениčke promjene: nastavci *-oga / -äga* i sl. vezuju se i uz semanteme (pridjeve) i uz morfeme (zamjenice), a nastavci *-a* i sl. vezuju se samo uz semanteme. Ti se nastavci vezuju samo uz morfeme (*negov, nihov*). U sg. f., naprotiv, dominiraju dublete imenske promjene. Uslijed vokalskih kontrakcija u ženskom se rodu 'određena' promjena izjednačila s 'neodređenom': u

i sintaktičkoj funkciji zamjenica iznosi S. Damjanović (str. 76.), a uzimajući u obzir specifičnosti hrvatskoga jezika, na: *lične zamjenice* za izricanje prvoga i drugoga glagolskoga lica jednine i množine: *ja, ti, mi, vi* (koje izražavaju kategoriju broja i padeža), zamjenice za izricanje trećega lica jednine i množine (koje poput neličnih zamjenica izražavaju i kategoriju roda) te *povratnu zamjenicu* (koja izražava samo kategoriju padeža) i *nelične* (sve ostale koje izražavaju kategoriju roda, broja i padeža, osim zamjenica *tko* i *što* koje ne iskazuju kategoriju roda i broja). Takvoj je klasifikaciji najveći nedostatak što se lične zamjenice za izricanje trećega lica jednine i množine ne mogu podvesti pod drugu skupinu kojoj bi sklonidbenim značajkama pripadale, već ih onda valja posebno isticati, a zamjenice *tko* i *što* su "uglavnom sačuvale svoju staru deklinaciju" (usp. 8, str. 493.), tj. u čakavskim ekavskim govorima zamjenica *ča*, i neodređene zamjenice koje su podrijetlom kompoziti negacija *ne* i *ni* i zamjenice *ča* (npr. u trsatsko-bakarskim govorima i crikveničkome govoru prema pisanju I. Lukežić *niš* i *neš*. Usp. I. Lukežić, 83, str. 107.).

³⁸ Usp. Z. Junković, 60, str. 122.-129.

gen. i instr. sg. potpuno, a u nom. i acc. razlika se svela na odnos dugi - kratki vokal. Ostala je jedino razlika u dat. - loc. sg., a i ona se u 16. st. naglo gubi: nastavci *-oj* u svim su spomenicima jako rijetki. U kosim padežima m. i n. i u pl. vodi se zatim borba između pridjevskih i zamjeničkih nastavaka, te borba između nastavaka koji su nekad dolazili iza nepalatala i onih koji su dolazili iza palatala. U prvom slučaju vrši se izbor između *i*-nastavaka i *ɛ*-nastavaka (...), a u drugom slučaju izbor između *o*-nastavaka i *ä*-nastavaka". Nadalje Z. Junković razlaže uzroke pobjede jednoga od spomenutih morfema i nalazi ih u tendenciji međusobnoga približavanja imeničkih i pridjevskih nastavaka, te zaključuje da će "ɛ-nastavci pobijediti tamo gdje su se ustalili imenički nastavci nekadašnjih *o*-osnova, a *i*-nastavci tamo gdje su prevladale *jo*-osnove. Ne treba, međutim, zaboraviti da je djelovanje uzajamno i da pridjevsko-zamjenički nastavci mogu djelovati na razvitak imeničkih." Koji će morfemi prevladati u odnosu palatalna / nepalatalna varijanta ovisilo je, drži Z. Junković, o kontrakcijama "do kojih dolazi uslijed ispadanja intervokalnog *j*. (...) U trenutku kad od *mojäga, tvojäga, svojäga* i sl. nastane *mäga, tväga, sväga* i sl., *ä*-nastavci postaju dublete koje dominiraju: one, naime, mogu stajati i iza palatala i iza nepalatala, a *o*-nastavci samo iza nepalatala. U tom slučaju *ä*-nastavci potiskuju *o*-nastavke."³⁹

³⁹ Začetak iste pojave u razvoju hrvatskih podsustava potkraj protojezičnoga razdoblja (koncem 11. st.) bilježi prema zapisima u literaturi i vlastitim istraživanjima I. Lukežić u nacrtu za predavanja na Poslijediplomskome lingvističkome studiju s osobitim obzirom na dijalektologiju pri Filozofskome fakultetu u Rijeci ustvrdivši da se složena pridjevska promjena "stapa i izjednačuje s promjenom zamjenica. Razvoj se ove sklonidbe posve podudara s razvojem sklonidbe zamjenica" (str. 10.). Naglašava da u starojezičnome podrazdoblju hrvatskoga jezika (do konca 14. st.) u paradigmi zamjenica sa zamjeničko-pridjevskom sklonidbom "počinje trend uzajamnoga približavanja pridjevske i zamjeničke sklonidbe" u smislu da "se zamjenička deklinacija nakon gubitka oblika nominativa anaforičke zamjenice, a učvršćenja ostalih njezinih oblika kao oblika nove osobne zamjenice za 3. glagolsko lice približava složenoj pridjevskoj deklinaciji određenih pridjeva u kojoj su se posredno u obliku gramatičkih morfema sačuvali oblici stare anaforičke zamjenice", a u "jednini ženskoga roda dolazi do poimeničenja promjene zamjenica, što se očituje u tome da se zamjenice priklanjaju promjeni imenica, kakvom su se mijenjali neodređeni pridjevi: DL sg. *naši, moji, tvoji, njegovi*" (str. 8.). Budući da rad nije publiciran, nije naveden u integralnome dijelu radnje. Valjalo bi ovdje samo dodati i primjere DL sg. u kojima je u starojezičnome razdoblju zbog spomenuta poimeničenja promjene

Prema spomenutim je tumačenjima onda i u L sg. m. i s. r. određenih pridjeva provedeno takvo ujednačavanje: u nepalatalnoj varijanti kontrahirani alomorf /ɛ̃m/ (<-ějemb), a u palatalnoj /im/ (<-ijemb) potisnuti su zamjениčkim alomorfima /om/ (<-omb), tj. /em/ (<-emb), a morfem je za L sg. ž. r. pridjeva nakon gubljenja /ẽi/ ili /ii/ ujednačen na morfem /oj/⁴⁰ (<-oĵ<-oi)⁴¹ ili na morfem imeničke promjene.⁴²

Među riječima, u ovoj radnji iz spomenutoga razloga nazvane, zamjениčke deklinacije (i pridjeva i neličnih zamjenica i brojeva) nepalatalnih osnova /ẽ/ je u L sg. u ishodišnome sustavu, dakle, bio sastavnim dijelom pridjeva, ali ne i zamjenica, prema deklinaciji kojih se danas u dijelu hrvatskih podsustava ostvaruju i morfemi negdašnje imeničke deklinacije pridjeva, tj. jednostavne promjene u većini padeža svih triju rodova. Morfološka je distinkcija između jednostavne i složene promjene zadržana različitim intenzitetom: u N (A), G (A), D i L sg. m. i s. r. u dijelu govora (pretežito štokavskih), a u ostalim hrvatskim podsustavima zasigurno u N (A) sg. m. r.

zamjenica (a onda i drugih vrsta imeničkih riječi) mogao biti i alomorf s jatom u sastavu, podrijetlom iz nepalatalne varijante imeničke deklinacije, koji je mogao imati i rezultat /e/, kao što ekscerpira iz kajkavskih spomenika 16. st. Z. Junković: na *desne Roke, vone molitue*, itd. (usp. Z. Junković, 60, str. 123.).

⁴⁰ Za taj morfem u kajkavskim govorima Z. Junković piše da "nije sigurno da je postojao u živim govorima 16. st.". Usp. Z. Junković, 60, str. 127.

⁴¹ Stoga ću u tekstu namjesto uobičajenoga termina *pridjevaska, ili zamjениčko-pridjevaska deklinacija* rabiti termin *zamjениčka deklinacija* jer se tako u literaturi zove deklinacija prema kojoj su se sklanjale nelične zamjenice (uz izuzetke spomenute u bilješci br. 37), zamjениčki pridjevi, neki brojevi, a i pridjevi koji se nisu sklanjali prema neodređenoj deklinaciji, tj. imeničkoj, deklinirali su se prema složenoj promjeni koja se prema pretpostavkama u dosadašnjoj literaturi sastojala od oblika imeničke deklinacije i oblika anaforičke zamjenice. Usp. bilješku br. 35 u ovome poglavlju.

⁴² Za L sg. *pridjevskih* riječi (i ovdje zanimljiv I sg.) Z. Junković kaže da imaju "miješane nastavke", tj. da mogu u opserviranim tekstovima završavati vokalom ili konsonantom, a da se u kasnijem razvitku kajkavskoga narječja u L sg. "nastoji postići bar djelomična uzajamna ujednačenost. U muškom i srednjem rodu potiskuju se nastavci na vokal, a u ženskom oni na konsonant", a u I sg. "svi se nastavci svršavaju na konsonant. Tako se instr. sg. pridružuje padežima koji su potpuno ujednačeni s obzirom na fonematsku strukturu. Taj se proces ne vrši u svim govorima istodobno, niti se vrši na isti način. (...) U nekim govorima ujednačavanje nije izvršeno ni danas, a u nekima opet ono je izvršeno u novije vrijeme ali drugim fonematskim sredstvima..." Usp. Z. Junković, 60, str. 128.

U suvremenim je sjevernočakavskim govorima isto: pridjevi određena lika sklanjaju se prema paradigmi *neosobnih* zamjenica u odgovarajućemu rodu, dok se neodređeni pridjevi "dekliniraju po paradigmi imenica u odgovarajućemu rodu", ali se i takvi "koji u N sg. imaju gramatički morfem neodređena lika /ø/ u ostalim padežima jednine ipak najčešće priklanjaju gramatičkim morfemima zamjeničke a ne imeničke deklinacije".⁴³ Stoga ću L sg. svih triju rodova današnje zamjeničke deklinacije (dijela pridjeva, zamjenica, brojeva) u opserviranim ekavskim čakavskim idiomima, osim u onima u kojima bi zasebnost neodređenih pridjeva⁴⁴ (najviše posvojnih) bila zadržana zahvaljujući imeničkoj paradigmi,⁴⁵ ili kada u jednini ženskoga roda dolazi do poimeničenja promjene zamjenica (i drugih vrsta imeničkih riječi) tretirati u odnosu na već zamijenjeno stanje, tj. s morfemom preuzetim iz sklonidbe neličnih zamjenica, dakle bez jata u sastavu nepalatalnoga alomorfa iz deklinacije pridjeva.⁴⁶

Druga se dvojba, iako sam taj morfem uključila u Upitnik, pri nabranjanju morfema sa starojezičnim jatom u sastavu u literaturi odnosi na I sg. iste deklinacije. Za ekavske je čakavske govore I. Lukežić utvrdila da, kao uostalom i cijeli sustav hrvatskoga jezika, tendiraju svođenju dvaju tipova alomorfa zavisnih o palatalnom / nepalatalnom konsonantu na dočetu osnovu na jedan od njih, ali da su u N sg. s. r. zamjenica (a onda i riječi što se sklanjaju prema zamjeničkoj deklinaciji) zadržane varijante /o/ i /e/, u G sg. zamjenica m. i s. r. /oga/ i /ega/ te u D /omu/ i /emu/ (te u onih zamjenica m. r. u A sg. ujednačenom prema G, tj. kada

⁴³ Usp. I. Lukežić, 83, str. 122.

⁴⁴ I. Lukežić je u idiomima *primorskoga poddijalekta čakavskoga ekavskoga dijalekta* opservirala mogućnost sklanjanja prema imeničkoj deklinaciji (uz sklanjanje prema zamjeničkoj deklinaciji) i u jednini zamjenica m. i s. r. koje su složene s pokaznom zamjenicom *ovb: njegov (-o), njihov (-o), onakov (-o), takov (-o), čigov (-o), kakov (-o)*, međutim u njima je već morfem L sg. ujednačen prema morfemu D sg., pa ih ne izdvajam uz kategoriju neodređenih pridjeva.

⁴⁵ I. Lukežić potvrde takve sklonidbe nalazi u tekstovima V. Bujana koji piše o praputnjarskome idiomu i u zbirci pripovijedaka iz Krasice F. Mikuličića, ali ne nalazi primjer za L sg. već za N sg. m. r., G sg. m. i s. r., D sg. m. i s. r., A sg. m. r.

⁴⁶ Isto neposredno piše i P. Ivić (52, str. 205.) kada nabrajajući /en/ kao morfem u L sg. m. i s. r. u literaturi spominjane zamjeničko-pridjevske sklonidbe piše da se e u tome morfemu (kao i u onima za G, A sg. i D sg. iste promjene) realizira i u idiomu Lupoglava, u kojem je inače takav rezultat prema Ivićevu pisanju pod kratkim naglaskom podrijetlom od jata, "dok etimološko e daje ε".

leksem označuje živo). U paradigmi jednine ž. r. alomorfi su svedeni na nepalatalne inačice, što je u skladu s ostalim podsustavima hrvatskoga jezika, dok su u paradigmi plurala svih triju rodova (osim u NA pl. ž. r.), nasuprot ostalim hrvatskim podsustavima, prevladali nepalatalni alomorfi, tj. oni koji su u svom sastavu imali jat.⁴⁷ Govoreći o naknadnome razvoju u sjevernočakavskim govorima, autorica uz preuzimanje morfema /e/ iz NA pl. ž. r. u NA pl. s. r. riječi zamjениčke deklinacije te ujednačavanje G i A pl. u riječi sa zamjениčkom deklinacijom m. r. za 'živo' prema oblicima G i A sg. imenica m. r. za 'živo', nalazi i preuzimanje morfema iz L sg. m. i s. r. zamjenica koje zove *neosobnima* u l sg. m. i s. r. tih zamjenica.⁴⁸

Primjeri, pak, što ih za Orlec donosi H. P. Hautzagers idu u prilog tretiranju suvremenih oblika L sg. pridjeva i zamjenica m. i s. r. u opserviranim čakavskim govorima kao zamjениčkih. Naime, za L sg. m. i s. r. zamjениčke deklinacije u idiomu Orleca H. P. Hautzagers bilježi u zamjениčkih osnova s palatalnim dočetakom uglavnom /in/ uz /en/, npr. N *naš, naše*, L *našin*; N *on, ono*, L *njen / njin*⁴⁹, a u zamjениčkih osnova s nepalatalnim dočetakom najčešće dvojne oblike: /on/ i /in/, npr. [o]tin / ton; [o]vin / von, rjeđe samo /in/, npr. [o]nin, dok je morfem u l sg. uvijek /in/, a za pridjeve nabraja kao ovjerene sljedeće morfeme: /in/, /on/, /en/. Među njima uspostavlja svojevrsnu polarizaciju: za one riječi koje se sklanjaju prema zamjениčkoj deklinaciji, tj. koje nisu imenice s pridjevskom deklinacijom, izbor između /in/ s jedne strane i /on/ ili /en/ slobodan je, premda je /in/ češći nego jedan od druga dva morfema (*šeston / šeston, petin / peton, pervin, četertin, driton, visokon, živon* itd.), dok je u onih s imeničkom funkcijom češća uporaba /on/ ili /en/ morfema, a u toponima jedina (*na tujen* = 'na tuđoj zemlji', *na tihon* = 'iznad tihe

⁴⁷ Usp. I. Lukežić, 83, str. 116.

⁴⁸ Usp. I. Lukežić, 83, str. 114.-116. Ali pri tumačenju općejezičnih mijena u fonološkome sustavu, koje su dovele do sastava današnjih zamjениčkih morfema, autorica rezultat razvoja u l sg. m. i s. r. pridružuje istoj mijeni kao i u GDLI pl. svih triju rodova: /ě/ > /e/ > /e/ (str. 113.). I u radovima s problematikom vezanom za druge čakavske govore, a ne samo ekavske, jednako tako pri utvrđivanju refleksa jata za l sg. pronominalne deklinacije navodi /em/, npr. pri analizi jezika *Vinodolskoga zakona*, dakle za tekst s ikavsko-ekavskoga čakavskoga prostora (76, str.159.).

⁴⁹ Ovdje ubrajam i posvojne zamjenice tipa *moj* jer su i njihove osnove primarno završavale na palatal, pa i imale palatalne alomorfe, a tek je nakon kontrakcije /oje/ > /oe/ > /o/ sastav identičan nepalatalnome alomorfu.

vatre', *na pustin* = 'na napuštenoj zemlji', *va škurin* = 'u tami', *Kapituskon*, *Loznaton*, *Telston*, *Germovon*, *Kuševon* itd.). Budući da prema teoriji relativne kronologije⁵⁰ toponimi čuvaju arhaičnije stanje, otporniji su na inovacije, moglo bi ovo biti indikativno za put kojim su se u L sg. zamjениčke deklinacije u ovim govorima našla oba (ili tri s obzirom na palatalni / nepalatalni alomorf zamjениčke deklinacije) morfema. Moguće je stoga da je u tijeku preuzimanje analogijom i oblika iz I sg. zamjениčke deklinacije (bez obzira na to je li u Orlecu riječ o morfemu /in/ podrijetlom iz palatalne deklinacije ili o ikavskoj realizaciji jata u nepalatalnome alomorfu), pa odatle ta dvojnost. Da je morfem /in/ u L sg. m. i s. r. zadržan kao rezultat realizacije jata u morfemu stare složene pridjevske deklinacije, prepostavljam da bi takvo starije stanje bilo očuvano u toponimima.

Budući da su prema postojećoj literaturi u paradigmi plurala riječi sa zamjениčkom deklinacijom svih triju rodova u čakavskim ekavskim govorima ostali morfemi nepalatalne deklinacije u, ovdje zanimljivim, GDLI, tj. oblicima s jatom, vjerojatno je i u I sg. m. i s. r. te deklinacije, u kojemu je također u ishodišnome sustavu zamjениčke nepalatalne paradigme bio jat i upravo zbog njega, u idiomima u kojima je alomorf s jatom pobijedio u pl., prevagnula ista nepalatalna varijanta, tj. alomorf s jatom u sastavu, bez obzira na to što je riječ o sg., a takav bi razvoj bio u skladu s opservacijom o posebnosti pravca eliminacije alomorfa u pluralu u čakavskim ekavskim govorima u kojima su "opstali upravo oni morfemi koji su počinjali *jatom*. Kako je u ekavskim čakavskim govorima ekavski refleks *jata* dosljedan i (upravo) u gramatičkim morfemima, a k tome su ti govori jezično najkonzervativniji i izrazito neskloni inovacijama, gramatički su morfemi (...) ekavskoga lika: u G pl. (=eh), u D pl. (=en), u L pl. (=eh) i u I pl. (=emi)."⁵¹ Tom bi se popisu realizacija jata mogao onda dodati i početni dio morfema u I sg. m. i s. r. = /en/ u idiomima u kojima se tako realizira.⁵² Podudarno je to i s razvojem u većini hrvatskih

⁵⁰ Usp. M. Moguš, 110, str. 97.-100.

⁵¹ Usp. I. Lukežić, 83, str. 116.

⁵² Da su u hrvatskim sustavima u I sg. zamjениčke deklinacije m. i s. r. mogli prevladati isti alomorfi kao u pluralnim oblicima tih paradigmi, potvrđeno je i u Junkovićevoj raspravi (60, str. 124.) za kajkavske govore, npr. kada ustvrđuje da u "zagorskim govorima već u 16. st. prevladavaju ě-nastavci. To se vidi iz KSP: *z mojem pokojnem gospodarjem, imenovaneh gorneh, s teh isteh našeh, z ostalemi suci, dobremi počtenemi purgari*".

sustava za koje se u literaturi običava pisati da je u njihovim pluralnim oblicima prevladala paradigma starih palatalnih osnova.⁵³ U istim se sustavima zapravo ujednačavanju u pluralnim oblicima pridružuje i svođenje dvaju alomorfa I sg. m. i s. r. na palatalnu inačicu (npr. I sg. *s tim prijateljem*, G pl. *od tih prijatelja*, D pl. *tim prijateljima*, A pl. *te prijatelje* itd.), pa je onda tako moguće ujednačavanje I sg. m. i s. r. s inačicom u pluralu i u onim sustavima u kojima je u pluralnim oblicima pobijedila nepalatalna varijanta.⁵⁴

Preuzimanje, pak, palatalne inačice iz L sg. u I sg. u paradigmi zamjenica (jer u zamjeničkoj deklinaciji nije bilo *jata*, već [omb] / [emb], pa su, kao što opservira I. Lukežić, ta dva alomorfa svedena na palatalnu varijantu), što ih autorica (uz *ja*, *ti*, *mi*, *vi*, *se*) zove *osobnim*, tj. *ča*, *niš* i *neč*,⁵⁵ zbog osobitosti je njihove sklonidbe i njena razvoja neupitno.⁵⁶ Stoga realizacije za I sg. m. i s. r. tih zamjenica neću nabrajati kao potvrde refleksa *jata* u čakavskim ekavskim govorima.

⁵³ Usp. npr. I. Lukežić, 83, str. 116.

⁵⁴ U svojim radovima o pojedinačnim mjesnim govorima (o Kastvu, o Brseču) M. Moguš pišući o deklinaciji pridjeva i zamjenica m. r. u tim idiomima zaključuje da su "prevladali nastavci palatalnih osnova". Budući da se i u tim govorima u suvremenu stanju pridjevi mijenjaju prema zamjeničkoj deklinaciji, što potvrđuju i Moguševi primjeri, i uzme li se u obzir spomenuti sastav morfema za I sg. m. r., onda se zaključak odnosi samo na dio morfema paradigme singulara koji u svom sastavu nisu imali *jat*, jer je i u pluralu prvi dio nabrojanih oblika *-eh* (G), *-em* (D), *-eh* (L), *-emi* [i] podrijetlom jedino od *jata*, pa onda i od nepalatalne varijante zamjeničke deklinacije.

⁵⁵ Isto bi se moglo možda reći i za I sg. zamjenice za izricanje 3. glagolskoga lica *on* (*-a*, *-o*, *-i*, *-e*), što ju autorica kao *ličnu* zamjenicu svrstava pod *neosobne* jer kao i one iskazuje kategoriju roda, broja i padeža jednim morfemom. No, usporede li se relacijski morfemi GDLI sg. i pl., s morfemima drugih, prema spomenutoj klasifikaciji u knjizi I. Lukežić *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština* (str. 105., 109., 110.) *neosobnih*, zamjenica, osim dočetnoga /a/ u morfemu G sg. (dakle u /ega/), koji vrlo rano, vjerojatno prema ishodišnomu dočetnomu /a/ u G sg. imenica m. i s. r., zamjenjuje dočetno /o/, podudarni su s onima tzv. *meke* varijante, tj. s alomorfima palatalne zamjeničke deklinacije, pa je moguće da su i oni zahvaćeni procesom eliminacije alomorfa, te je morfem /en/ u I sg. m. i s. r. rezultat istoga pretpostavljenoga modela s *jatom* sastavu.

⁵⁶ Suprotno je zabilježio H. P. Houtzagers za Orlec: u L i I ujednačeni su oblici *čin* / *kin*. Zamjenica *čb* u staroslavenskome, pa vjerojatno i u ishodišnome hrvatskome sustavu, u L je imala oblik *čemb*, a u I *čimb*. U Orlecu su u zamjeničkoj deklinaciji zadržani alomorfi ovisno o palatalnosti / nepalatalnosti dočetka osnove u dijelu padeža: NA sg. s. r. *naše*, G (+A za živo m. r.) sg. m. i s. r. *našega*, D sg. m. i s. r.

Iz spomenutih razloga Upitnik sadrži primjere za sljedeće relacijske morfeme s jatom u sastavu:

- D i L sg. imenica ž. r. i osobnih zamjenica, L sg. imenica m. r. i s. r.: /ě/ , npr. babi / babe, maši / maše, meni / mene / mane, stoli / stole / stolu, seli / sele / selu
- L pl. imenica m. r. i s. r.: /ěh̄b/ , npr. bokih / bokeh / bocima, kolenih / koleneh / kolenima
- L sg. neodređenih pridjeva m. i s. r., a naknadno su u raspravu unesene ovjere DL sg. zamjenica i pridjeva, brojeva ž. r. /ě/ ⁵⁷
- I sg. m. i s. r. riječi sa zamjeničkom deklinacijom (zamjenice, pridjevi, brojevi) m. r. i s. r.: /ěmb/ i D pl. svih triju rodova: /ěmb/, npr. bosin / bosen, cilin / celin / celen, livin / levin / leven
- G i L pl. riječi sa zamjeničkom deklinacijom svih triju rodova: /ěh̄b/, npr. celih / celeh / celima, dobrih / dobreh/ dobrima
- I pl. riječi sa zamjeničkom deklinacijom svih triju rodova: /ěmi/, npr. drugin / drugimi / drugemi / drugemin, dvimi / dvemi / dvemin
- relacijski morfemi za tvorbu komparativa: /ěi/, npr. korisniji / korisneji, stariji / stareji.

našemu : NA sg. s. r. /o/ to, G (+A za živo m. r.) sg. m. i s. r. /o/ toga, D sg. m. i s. r. /o/ tomu (u oblicima DL sg. ž. r. prevladala je paradigma nepalatalnih osnova). U tim je padežima zadržana podvojenost u većini hrvatskih sustava, pa i u nekim ekavskim čakavskim govorima (npr. trsatsko-bakarskim govorima). U L sg. m. i s. r., u kojemu su u mnogim hrvatskim sustavima alomorfi također zadržani (a u trsatsko-bakarskim govorima, kao i u I sg. m. i s. r. postoji samo jedan oblik /en/), u orlečkome je idiomu, kao što je rečeno, realizacija trojaka, dok je morfem u I sg. uvijek /in/. Stoga i ovdje pretpostavljam preuzimanje oblika I sg. u L sg., što je uz zadržavanje podvojenosti s obzirom na palatalnost / nepalatalnost dočetka osnove, realizirana opcija u orlečkome mjesnome govoru.

⁵⁷ Relikt je takva polazišna oblika zabilježio H. P. Houtzagers u Orlecu (41, str. 127.) u dijelu priloga nastalim adverbijalizacijom od prijedloga i pridjeva: *va bele, černe, na mertve, na žive*, dok je u formama s prijedlogom *po* morfem L sg. već ujednačen prema morfemu D sg. ili morfemu negdašnjih u-osnova, npr. *po cresku, po domaću, po gosposku, po hervasku* itd. Takve sam ostvaraje opažala u ispitivanim idiomima određena korpusa za ovoga istraživanja, a svojstven je i sjevernočakavskim ikavsko-ekavskim govorima, npr. grobničkome tipu: *na lipi, na grdi, na lahki, na novi* u značenju načina. Za zamjenice i pridjeve ž. r. takav je morfem u onim idiomima u kojima je zabilježeno i poimeničenje tih riječi.

Uz taj kriterij zadani su i fonološki ostvaraji na planu vokalizma za koje sam pretpostavila na temelju dosadašnje literature da bi mogli biti razlikovni bilo na razini dijalekta bilo za utvrđivanje poddijalekata:

1. refleks starojezičnoga fonema šva jer su u literaturi izdvajani creski govori zbog različitog refleksa /ə/⁵⁸ u odnosu na druge istraživane ekavske čakavske govore, pa je stoga i u drugim ekavskim govorima taj refleks ispitivan u kategorijama preventivnih punih vokalizacija slaboga /ə/ i u konsonantskim skupinama u koje je sekundarno interpoliran, u kratkim slogovima i sekundarno produljenim slogovima jakoga /ə/ u različitim vrsta riječi:

- u imenica u N sg., npr. česan / česen / česon, dan / den / don, daska / deska / doska
- u G pl., npr. bez igal / igel / igol, bez ovac / ovec / ovoc
- u glagola, npr. sanja mi se / senja mi se / sonja mi se
- u pridjeva, npr. dobar / dober / dobor
- u zamjenica, npr. vas, saki / ves, seki / vos, soki
- u priloga, npr. danas / denes / donos

2. tipična čakavska dvojnost protojezičnoga prednjega nazala jer je u čakavskim govorima veći broj ovjera s /ja/, /ča/, /ža/ < /jɛ/, /čɛ/, /žɛ/ zabilježen u idiomima otočnoga areala, a u literaturi se za središnje i sjeveroistočne istarske govore navodi uglavnom realizacija *jazik / zajik*,⁵⁹ za dio središnjih istarskih i *jačmik*,⁶⁰ pa sam pretpostavila da bi broj ovjera mogao biti veći u creskim i sjevernoločinskim govorima:

- prema formuli j, č, ž + ɛ = ja, ča, ža, npr. ječmik / jačmik / ješmik / jašmik, jezik / jazik / zajik
- /ɛ/ iza nepalatala u /e/

3. refleks protojezičnoga stražnjega nazala /ɔ/ jer je za stanoviti broj središnjoistarskih idioma u literaturi⁶¹ isticana zamjena /ɔ/ vokalima /o/, /u/, /a/, pa sam pretpostavila da bi se prema tom

⁵⁸ Usp. primjerice u pisanju I. Milčetića, 94; M. Tentora, 133; M. Sinticha, 121; M. Hraste, 42, 43; J. Hamma - M. Hraste - P. Guberine, 37; u recentnijoj literaturi u raspravama H. P. Houtzagersa, 39, 40, 41.

⁵⁹ Usp. J. Ribarić, 116, str. 26., M. Moguš, 111, str. 314.

⁶⁰ Usp. P. Ivić, 52, str. 203.

⁶¹ Usp. A. Belić, 12; M. Mafecki, 91; F. Lovljanov, 73; M. Moguš, U2; P. Šimunović, 128, U4, U5, U6, U7; P. Ivić, 52, W.R. Vermeer, 138; J. Kalsbeek, 65, 63, itd.

kriteriju mogla uspostaviti određena polarizacija među utvrđenim ekavskim govorima u sljedećim kategorijama:

- u leksičkim morfemima imenica, npr. gosinica / gosenica / gusinica / usenica, muka / moka
- u A sg. imenica i riječi zamjeničke deklinacije, npr. dušu / dušo, ruku / ruko / roko, moju / mojo
- glagola u infinitivu, npr. dosegnut / dosegnit / dosegnat, stisnut / stisnit / stisnat
- u 3. l. pl. prezenta glagola, npr. čuju / čujo, daju / dajo, rugaju / rugajo
- u paradigmi prezenta glagola biti

4. refleks protojezičnoga i starojezičnoga fonema /j/ jer je zamjena vokalima /u/, /o/, /ou/ zabilježena za pojedine rubne sjevernočakavske govore,⁶² a supostojanje je različitih vokala ili sekvencija na mjestu slogotvornoga sonanta /j/, ovisno o gramatičkoj kategoriji u kojoj se realizira, zabilježeno i u literaturi o creskim govorima:

- u imenica i imeničkih riječi, npr. boha / buha / beha / belha, pož / puž / pež / pelž, žot / žut / žet / želt
- glagola (u infinitivu, npr. močat / mučat / mečat / melčat
- u 3. l. sg. prezenta, npr. pože se / puže se / peže se / pelže se, u glag. prid. trpnog, npr. oboče / obučen / obečen, obalčen / obelčen)
- u priloga, npr. dogo / dugo / dego / delgo

5. postojanje diftonga i zatvorenih vokala, ponajprije vokala /ā/, /ē/, /ō/ jer se među ekavskim čakavskim idiomima u literaturi spominju zatvoreni ili diftonški ostvaraji za središnje istarske govore,⁶³ dio sjeveroistočnih istarskih,⁶⁴ creske i sjevernološinske govore⁶⁵

⁶² Usp. I. Lukežić, 88, str.138.

⁶³ V. primjerice u literaturi nabrojenim djelima o tim govorima: A. Belića, M. Mačekog, P. Ivića, J. Kalsbeek, M. Mogaša, P. Šimunovića, P. Vermeera.

⁶⁴ V. primjerice u djelima o tim govorima A. Belića, M. Mačekog.

⁶⁵ V. primjerice: J. Hamm - M. Hraste - P. Guberina, 37; I. Milčetić, 94; M. Tentor, 134; M. Sintich, 121; B. Fink, U1; A. Šojat, 133. Jednako je u recentnijim djelima do kojih sam došla nakon sastavljanja Upitnika i provedena istraživanja, tj. u radovima H. P. Houtzagersa.

6. promjene vokala u vezi s nazalnim sonantima s pretpostavkom da bi rezultati pomogli pri klasifikaciji podsustava pretpostavljenoga ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja jer se u literaturi o pazinskim, žminjskim ili dijelu boljunskih govora ističe promjena /a/ uz nazale bez obzira na morfološku kategoriju, ali u zavisnosti od položaja u odnosu na nazal,⁶⁶ npr. gren / grin, pišen / pišin, lonac / lunac, zvon / zvun

7. akcenatski sustav s obzirom na inventar i distribuciju prozodijskih jedinica prema Moguševoj klasifikaciji akcenatskih sustava čakavskih govora⁶⁷ jer u literaturi o ekavskim govorima koja mi je bila dostupna do sastavljanja Upitnika i istraživanja na terenu nisu zabilježeni bitniji pomaci njihovih akcenatskih sustava u odnosu na staru ili stariju akcentuaciju.⁶⁸ Budući da je naznačena razlika samo u statusu čakavskoga akuta i distribuciji nenaglašenih duljina, takvu sam akcentuaciju smatrala svojstvenom pretpostavljenu čakavskom ekavskom podsustavu u cjelini, a ne

⁶⁶ Više je o tome pisala J. Kalsbeek, 63., 65.

⁶⁷ Podjela čakavskih akcenatskih sustava izvršena je prema Moguševoj klasifikaciji u radovima 97, 103, 105, 106. M. Moguš polazi od broja akcenata, tj. akcenatskoga inventara te njihove raspodjele unutar naglasne cjeline. Ishodišni starohrvatski sustav, a i općečakavski sustav ujedno mu je i polazište. Zove ga starim sustavom jer sadrži sva tri akcenta: kratki silazni (ã), dugi silazni (â) te zavnuti (starohrvatski, čakavski) akut (ā) na starim mjestima, tj. u svim pozicijama u riječi, a zavnuti akut u svim kategorijama u kojima se našao u trenutku kada je postao dio akcenatskoga sustava. Razlikuju se prema zadržavanju nenaglašenih duljina: u nekima se ostvaruju i prednaglasne i zanaglasne, u drugima samo prednaglasne, a u trećima je došlo do neutralizacije, bilo sustavno, bilo nesustavno. Stariji sustav zadržava staru distribuciju, ali provodi sustavnu metatoniju ā>ã najprije u finalnome slogu, a onda i u inicijalnome, pa se govori o starijemu troakcenatskome sustavu, a kada ta metatonija zahvaća i medijalni slog, sustav je stariji dvoakcenatski. Prvi sustavni pomak akcenatskoga mjesta, ali još uvijek parcijalan, svojstven je novijemu sustavu, kao i zadržavanje starih jedinica inventara koji može biti dvočlan ili tročlan. Potpuna izmjena mjesta akcenta spram distribucije prozodijskih jedinica unutar starohrvatskoga sustava tipična je za nove akcenatske sustave, ali opet s neizmijenjenim inventarom. Zato M. Moguš zaključuje: "ako se promijeni naglasak ostaje staro mjesto; ako se pak promijeni mjesto upotrebljava se stari akcenatski inventar." Usp. npr. 106, str. 63.

⁶⁸ U recentnijoj literaturi takve su pretpostavke potvrđene: I. Lukežić pri nabrojanju značajki koje su svojstvene ekavskome dijalektu kao podsustavu piše: "Stara ili starija akcentuacija (s mogućnošću varijacija s obzirom na status zavnutoga akcenta, i nenaglašenih duljina)." Usp. I. Lukežić, 83, str. 161.

kriterijem kojim bi se razlikovali njegovi podsustavi,⁶⁹ pa Upitnik ne sadrži posebne primjere za ovjeru akcenatskih ostvaraja, već sam na osnovi akcentuiranih primjera koji su primarno uključeni u ispitivanje neke od jezičnih značajki što ih sadrži Upitnik zaključila o sljedećim elementima:

- statusu čakavskoga akuta
- postojanju prednaglasnih i zanaglasnih duljina
- a za ovog se istraživanja pokazalo da unutar pretpostavljenoga ekavskoga dijalekta postoje akcenatski sustavi za koje je valjalo odrediti je li ostvaren pomak siline kratkoga akcenta s otvorene ultime na dugu i / ili kratku penultimu, sa zatvorene ultime na dugu i / ili kratku penultimu, sa središnjega sloga na prednaglasnu duljinu / kračinu, pomake drugih akcenata, rezultat pomaka itd.).

Na fonološkoj su razini na planu konsonantizma ispitivani:

8. zadržavanje / zamjena finalnoga slogovnoga // jer se pri iščitavanju literature o ekavskim čakavskim govorima zapaža da je ostvaraj finalnoga // različit u pojedinim skupinama ekavskih govora,⁷⁰ te je kao kriterij za unutarnju podjelu utvrđenih ekavskih govora promatran u sljedećim kategorijama:

- u dočecima osnove u imenica, pridjeva, priloga, npr. postol / posto / postoꞥ / postov / postoja, debel / debe / debeꞥ / debev / debeja, pol / po / poꞥ / pov i na dočetu finalnoga sloga prijedloga, npr. pul / pu / puv
- u sg. m. r. glagolskoga pridjeva radnoga, npr., govoril / govori / govoriꞥ / govoriv / govorija
- te na dočetu medijalnoga sloga osnove najčešće imenica, pridjeva, priloga, glagola, npr. kolci / koci / koꞥci / kovci, stalna / stana / staꞥna / stavna, normalno / normano / normaꞥno / normavno, kolpat / kopat / koꞥpat / kovpat

9. postojanje fonema /í/ ili supstitucija í > j, npr. čeljad / čejad, prijatelj / prijatej, učiteljica / učitejica jer je već u najranijoj

⁶⁹ V. primjerice za sjeveroistočne istarske govore opis mjesnoga govora Rukavca koji V. Barac-Grum, 5, određuje starijim troakcenatskim te akcenatske zapise o kastavskome starome troakcenatskome sustavu (Moguševi zapisi Jardasovih tekstova, Beličeve opservacije o kastavskim govorima itd.).

⁷⁰ Usp. primjerice ostvaraje što ih navode već A. Belić (12), J. Ribarić (116), M. Mafceki (91) za središnje istarske i liburnijske govore.

literaturi o čakavskim ekavskim govorima zabilježena razlika u realizaciji toga fonema⁷¹ u pojedinim tipovima, pa je s pretpostavkom da bi mogla biti pomoćnim kriterijem u podjeli govora pretpostavljenoga ekavskoga čakavskoga dijalekta na podsustave, uključena u Terenski upitnik za istraživanje čakavskih ekavskih govora

10. gubljenje početnoga /v/, odraza /vʱ/ te redukcija /v/ u slijedu sa slogotvornim /r/ ili sonantom /r/ u istome ili sljedećemu slogu jer su u dosadašnjoj dijalektološkoj literaturi zabilježena realizacijska ograničenja u pogledu ostvaraja sonanta /v/ u većem dijelu ekavskih govora,⁷² npr. vlasi / lasi, vol / ol; vdovica / dovica / udovica; svakako / sakako, svemogući / semogući; svrab / srab, tvrdi / trdi

11. postojanje protetskih konsonanata jer je u dosadašnjoj dijalektološkoj literaturi za ekavske govore (kao zajednička značajka s istraženim ikavsko-ekavskim govorima) na prostoru središnje Istre opservirana fakultativna proteza /j/ ispred /i/,⁷³ dok se u literaturi o sjeveroistočnim istarskim govorima naglašava da im je proteza nepoznata,⁷⁴ pa je ta značajka ispitivana u utvrđenim ekavskim čakavskim govorima ne bi li se pokazala razlika u realizaciji te pojave ovisno o pripadnosti određenome dijelu pretpostavljenoga ekavskoga dijalekta, npr. igla / jigla, Ive / Jive, usta / vusta, uho / vuho

12. zadržavanje prijedloga *vy* kao *vi*, preklapanje toga prijedloga i prijedloga *izb* u *zi*, te svođenje tih prijedloga i prijedloga *sʰb* na *z* zbog naznaka u literaturi da bi relikti prijedloga *vy* mogli biti posebnosću središnjih istarskih govora unutar pretpostavljenoga ekavskoga dijalekta, npr. vibost / zibost / zbest, vihitat / zihitat / shitat

⁷¹ Npr. J. Ribarić, 116, M. Mafecki, 91. V. i u recentnijim raspravama, npr. I. Lukežić, 75, str. 588., za sjeveroistočne istarske govore spominje realizaciju /j/, uz odstupanja u nekim govorima, npr. Rukavcu, a u: 88, str. 108., među značajkama Studene nalazi spomenutu promjenu i određuje ju kao realizaciju tipičnu za sjeverozapadni čakavski areal.

⁷² Vid. npr. M. Mafecki, 91, M. Moguš, 111, str. 315., I. Jardas, 59.

⁷³ Usp. P. Ivić, 52, str. 204.

⁷⁴ Usp. primjerice J. Ribarić, 116, str. 66.

13. realizacija zvučnih konsonanata na kraju riječi jer se među značajke sjeveroistočnih istarskih govora u literaturi⁷⁵ na arealnoj razini ističe obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata (kasnije su kao razlučnice proizašle iz sakupljene građe za ovu radnju analizirane zamjena sonanta /v/ šumnikom (frikativom) /f/, pa i s mogućnošću izmjene na dočetu unutrašnjega sloga, i zamjena okluziva /g/ ili frikativa [ɣ] frikativom /h/), te je ispitivana realizacija ove značajke na ograničenu broju primjera ne bi li se utvrdilo je li riječ o lokalnim polarizacijama ili o značajkama što razlikuju jedne skupine govora od drugih skupina idioma pretpostavljenoga ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja, npr. grad / grat, laž / laš, muž / muš.

Budući da u literaturi nije uvijek obuhvaćena i morfološka razina, već najčešće uz fonološku još morfonološka, a zadržavanje neizmijenjene morfologije na jednoj strani ili morfološke inovacije, posebice u množinskim padežima imeničkih riječi, s druge strane, uglavnom slijede i konzervativnost / inovativnost jednoga jezičnoga sustava u cjelini, potrebitom se pokazala i provjera:

- G sg. imenica ž. r. i NAV pl. imenica ž. r. radi potvrđivanja u literaturi zabilježene realizacije svojstvene pretpostavljenomu ekavskomu dijalektu, tj. zadržavanja alomorfa [i] ili [e], ovisno o distribuciji prethodnoga konsonanta na dočetu osnove ili svođenja tih dvaju alomorfa najčešće na /i/
- I sg. imenica ž. r. zbog mogućega prevladavanja relacijskoga morfema /un/, tipičnoga za govore sjevernočakavskoga areala ili pak /on/ ili starijega /u/
- G pl. imenica m. i s. r. radi utvrđivanja pretpostavljene neproširene osnove jednosložnih i dijela dvosložnih imenica m. r. uz mogućnost realizacije [ov] ili [ev] u G pl. svih imenica m. r.
- DLI pl. imenica m. i s. r. čime će se potvrditi ili stari, tek možda morfonološki izmijenjeni relacijski morfemi, ili u pojedinim idiomima inovacijski oblici svedeni na jedan postojeći morfem.

⁷⁵ Usp. primjerice J. Ribarić, 116.

1.5.2 Primjena i ovjeravanje Upitnika

Podatke za obradu postavljenog cilja i zadataka ove radnje prikupljala sam na terenu u razdoblju od proljeća 1994. do ljeta 1996. Provjera Upitnika za jedan idiom trajala je oko četiri sata, ovisno o životnoj dobi govornika, njegovoj obrazovanosti, mogućnosti koncentracije i općenito obavjesnikovoj psihofizičkoj sposobnosti. Popis obavjesnika o jezičnim značajkama pojedinih ispitanih idioma priložen je radnji.

Preliminarni, prvi tip Upitnika primijenjen je i za 24 mjesna govora koja su isključena iz daljnjega istraživanja jer /e/ nije zamijenjen vokalom /e/ u kategoriji korijenskih, tvorbenih i relacijskih morfema (ponajprije, kao što je istaknuto, to vrijedi za primarni kriterij - refleks kratkoga jata, tj. /ě/), a broj je provjeravanih jezičnih značajki povećavan ovisno o tome koliko sam jezičnih podataka trebala da bih ustanovila njihovu pripadnost višem sustavu. Zbog toga će u prikazu osobitosti tih idioma broj jezičnih značajki i broj primjera za njihovu argumentaciju varirati za pojedinačne idiome.

Terenski je upitnik za utvrđivanje čakavskih ekavskih govora primijenjen u 102 punkta tako da su unutar njegova dijela o refleksu starojezičnoga jata uvijek ispitani primjeri s jatom u leksičkim korijenskim, tvorbenim i relacijskim morfemima, a za pojedine idiome, za koje sam opservirala da pripadaju istome tipu, nisu provjeravani svi leksemi iste porodice riječi, već samo reprezentativan broj primjera. Za organske idiome za koje postoje podaci u literaturi u građu sam ponajprije unijela ovjere prema primjerima iz Upitnika, ali i uvećala broj zadanih leksema ako su u literaturi prezentirani.

Kada ponuđeni kontekst nije bio dovoljan, proširivala sam ga tijekom ispitivanja, obično nudeći tumačenja na nekome čakavskome idiomu, prilagođavajući se informantima, i tako sam brže uspjela dobiti odgovor. Često nije bilo moguće dovršiti istraživanje prema Upitniku s istom osobom ili osobama, posebice pri ovjeravanju primjera s jatom u sastavu tvorbenih i relacijskih morfema jer je koncentracija obavjesnika popustila. Ponekad je odgovor kakav sam očekivala sasvim izostao, npr. pri ovjeravanju primjera s jatom u morfemu prezentskih osnova najčešći su odgovori bili opisni poput *kad pridu stari, kad buden bolesna / bolna* itd., pa je broj ovjera manji i zaključak relativan.

Radi potpunije slike o pojedinim su idiomima snimljeni ogledi govora, monolozi ili dijalozi izvornih govornika, što je omogućilo ekscerpiranje podataka za precizniju analizu zadanih jezičnih osobitosti.

1.5.3 Presentiranje podataka

Literatura koja govori o ekavskim govorima raznorodna je i pristupom i podacima koje nudi. Uzrok je zasigurno i u trenutku u kojem je istraživanje izvršeno, lingvističkoj struji koja je tada dominirala, a i u samom razvoju terminologije dijalektološke znanosti: pojedini termini nisu jednakoznačni u doba kada su istraživanja započela i danas, pa onda ni podaci o punktovima. Bez obzira na različitu motivaciju, usmjerenost dosadašnjih istraživanja i geografsko nazivlje koje je rabljeno, u ovoj ću radnji pokušati sintetizirati dostupne podatke prema teritorijalnoj pripadnosti opserviranih punktova, a nakon toga popisati sve punktove za koje su istraživanja, uključujući i ovo, potvrdila da su ekavski.

Neslaganja u literaturi zasigurno su uvjetovana i različitošću korpusa što se ispituje. Zato je ovo istraživanje temeljeno na popisu naseljenih mjesta u Republici Hrvatskoj u knjizi *Društvena struktura naselja u SR Hrvatskoj* Jurja Hrženjaka, Zagreb, 1983. Punktovi koji nisu zabilježeni na njegovoj karti a zapisani su u literaturi, neće biti spominjani u integralnome tekstu radnje, dok će drugi, neoznačeni kao naseljeno mjesto, a za ovog istraživanja potvrđeni kao ekavski, biti posebno istaknuti u bilješkama. Taj je dodatak potreban kod onih dijalektoloških punktova dijelovi kojih pripadaju zasebnim tipovima, a na Hrženjakovoj su karti označeni kao isto naseljeno mjesto. Odabir je navedenoga izdanja uvjetovan smanjenjem broja zabilježenih naseljenih mjesta u novijem izdanju,⁷⁶ tj. svođenjem nekoliko dijalektoloških punktova na jedan. Primjerice, u novom je primjerku ucrtan samo naziv Rijeke (str. 250., 251., što i odgovara suvremenomu stanju jer su sva naselja zapisana u ranijem izdanju spojena u isto naseljeno mjesto) na prostoru u kojemu su u prethodnom izdanju poimence upisana mjesta: Preluk, Rubeši, Ćikovići, Srdoči, Marinići, Drenova, Grcpi, Gornji Zamet, Zamet Donji, Kantrida, Krnjevo, Pehlin, Škurinje, Škurinjska Draga, Brašćine - Pulac i Rijeka, koji se s dijalektološkoga gledišta promatraju

⁷⁶Riječ je o knjizi istoga autora *Lokalna samouprava i uprava u Republici Hrvatskoj*, Informator, Zagreb, 1993.

kao pojedinačni mjesni govori, premda čine isti govorni tip. Međutim, na drugoj se karti i današnji istočni dijelovi Rijeke: Trsat, Vežica, Podvežica i Pećine, zasebno obilježeni na prvoj karti, ne spominju, a pripadaju drugomu tipu ekavskih govora, pa ih valja tretirati kao zasebne dijalektološke punktove.

Suvremene ću nazive mjesta⁷⁷ rabiti prema nazivima u navedenoj Hrženjakovoj knjizi, a u bilješkama navesti lokalne nazive kada se razlikuju od službenih.

Primjere ogleđa govora mjesnih idioma bilježit ću u dijalektološkoj literaturi uobičajenom fonološko-fonetskom transkripcijom u kojoj se primjerice kao ą bilježi i fonem i alofon, ā kao jedinica govora i jezika, j kao fonem, a ĭ kada je poluvokal itd.⁷⁸, a u poglavljima radnje u kojima se teži sintetičnosti u zapisima će primjera uglavnom biti zanemarene različitosti ostvaraja u pojedinim mjesnih idiomima jer bi spomenuta ili pak fonetska transkripcija⁷⁹ opteretila preglednost.

1.5.4 Izdvajanje buzetskoga dijalekta iz korpusa istraživanja

Čakavski su ekavski govori⁸⁰ dosad tretirani ili kao teritorijalno i jezično jedinstveni sjeverozapadni dijalekt zajedno s dijelovima ikavsko-

⁷⁷Termin mjesto rabim u istome značenju kao i dijalektološki punkt.

⁷⁸Tako ću i fonem /ć/ čakavske artikulacije pri kojoj se "vrh jezika upire u donje alveole ne dodirujući donje zube. Mjesto dodira s nepcem je gotovo palatalno. U tvorbi okluzije i tjesnaca učestvuje srednji dio jezika. Neznatno je slabija zračna struja i još labavija opća artikulacija", kao što iznosi M. Moguš (106, str. 65. prema opisu D. Horge, stručnoga suradnika Zavoda za fonetiku Filozofskoga fakulteta u Zagrebu), bilježiti znakom ć jer u opserviranim ekavskim organskim idiomima za ovog istraživanja nije ovjerena drukčija artikulacija toga fonema, te unošenje znaka za alofon [ć], budući da nije bitno za klasifikaciju, nije potrebno.

⁷⁹Usp. primjerice u knjizi S. Babića, D. Brozovića, M. Moguša, S. Pavešića, I. Škarića, S. Težaka, *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, HAZU, Zagreb, 1991. u kojoj u dijelu što ga je napisao D. Brozović pod naslovom *Fonologija hrvatskoga književnoga jezika*, str. 401. stoji: "Fonetskom transkripcijom bez kosih slova, ali u uglastim zgradama, bilježimo primjere gdje dolaze fonovi", a na str. 402. navodi primjer transkripcije riječi Huni kao [χ°uni]. U uglate se zgrade dakle zapisuju glasovi ili foni, odnosno glasovne inačice ili alofoni. Mogu biti zapisani različitim stupnjem opširnosti ovisno o cilju zapisa, npr. [tanak] ili [taŋka], [nika].

⁸⁰Dok ne argumentiram da se o njima može govoriti kao o dijalektu čakavskoga narječja, rabi ću termin *govori* (ili pridjev *pretpostavljeni* uz odrednicu *dijalekt*), a ne

ekavskoga dijalekta na tom za njega autohtonu prostoru ili kao zasebna jezična pojava: sjevernočakavski ili ekavskočakavski dijalekt.

Zbog čestoga pristupa u dijalektološkoj literaturi kojim se pod nazivnik ekavskih govora stavljaju i buzetski govori (npr. B. Finka u svom *Naputku za ispitivanje čakavskih govora* donosi i *Dijalektološku kartu čakavskog narječja* na kojoj su buzetski govori uklopljeni u prostor ekavskih govora⁸¹), nužno je ponajprije istaknuti razloge zbog kojih sam se odlučila za suprotno gledište. Premda mnogi autori govore o posebnostima buzetskih govora, ipak ih tretiraju kao sintetičku skupinu govora dvaju narječja unutar hrvatskoga jezika, pa i spoj čakavskoga narječja i inodijalekta ili kao već spomenuti dio ekavskoga dijalekta, a ne kao izdvojeni, samostalni dijalekt unutar čakavskoga narječja.

Tako J. Ribarić⁸² govori o *kajkavsko-čakavskom prijelaznom dijalektu*, no termin dijalekt nema u njegovim raspravama isto značenje kao u današnjoj dijalektologiji. M. Mafecki⁸³ ih zove *buzetskom grupom* ili *čakavsko-slovenskom grupom* govora, a F. Ramovš i T. Logar ih neargumentirano promatraju kao "slovenske dijalekte u Istri".⁸⁴ P. Ivić, pišući o govoru Draguča, kaže da je smješten u *buzetskoj zoni* "koja čini stari - i, reklo bi se, jedini postojeći - organski prelaz između slovenačkoga jezika i čakavskih govora"⁸⁵, a M. Hraste rabi izraz *buzetski kraj*⁸⁶.

P. Šimunović zaključuje da je neprijeporno riječ o čakavskome supstratu i jasno buzetske govore određuje kao dijalekt,⁸⁷ ali dok u *Dijalekatskim značajkama buzetske regije* govori o jakom slovenskom utjecaju, odnosno o *čakavsko-kajkavskome prijelaznome dijalektu*, a u bilješci ga određuje tek *poddijalekatskim tipom čakavskoga dijalekta*⁸⁸, u

samo *dijalekt*, osim ako citiram mišljenje određenoga autora koji već piše o njima kao o sustavu.

⁸¹ Usp. B. Finka, 30, str. 77.

⁸² Usp. J. Ribarić, 116, str. 207.

⁸³ Usp. M. Mafecki, 91, str. 83. i dalje.

⁸⁴ Usp. F. Ramovš, 115, str. 73.-75. i T. Logar, 70, str. 88.-97.

⁸⁵ Usp. P. Ivić, 52, str. 199. i 200.

⁸⁶ Usp. M. Hraste, 47, str. 120.-135.

⁸⁷ Usp. P. Šimunović, 126, str. 36.

⁸⁸ Usp. P. Šimunović, 126, str. 49.

Mozaiku istarskih govora kaže da je to "čakavski dijalekat"⁸⁹ te ga na karti izdvaja iz ekavskih govora kao *buzetski tip govora*.⁹⁰

J. Kalsbeek⁹¹ govori o njima kao o dijelu sjeverozapadnočakavskih govora (s neocirkumfleksom u tipovima [stârī] i [gînel]), tj. o *sjevernoistarskim sjeverozapadnočakavskim govorima* i kao glavnu razlučnicu od *centralnoistarskih govora* postavlja refleks protojezičnoga nazala *ǫ>a, ali ni ona ne govori o razini dijalekta već o grupi.

Jasno buzetske govore utvrđuje na razini dijalekta samo D. Brozović.⁹² Zove ih *buzetskim ili gornjomiranskim dijalektom* zbog nekoliko posebnosti.

Krene li se od refleksa protojezičnoga stražnjega nazala, dakle od /a/, koji je "posve izniman razvoj"⁹³ među hrvatskim dijalektima, postaje jasno Brozovićevo gledište. Tako je u Draguču, Račicama, Nugli, iako se ostvaruje ponešto primjera s *ǫ > ǫ (Martin pri Buzetu⁹⁴, Slum, Mlun, Strana itd.), *ǫ > u (u Draguču, u Nugli izvan naglašenoga sloga) te *ǫ > o (u Brestu, a iza naglašenoga sloga i u nastavcima u Draguču i Klenovščaku). Ponekad se realizira i diftong [ua], [oa], [uo], a M. Hraste piše i /i/ (taknat/ taknit u /nǫ/ u Martinu pri Buzetu). Iznimnost takvoga ostvaraja, barem sustavno, među drugim dijalektima danas je neprijeporna činjenica, smatra D. Brozović, ali M. Hraste upozorava na negdašnje šire područje refleksa *ǫ > a što potvrđuju i u 15. st. zapisani toponimi Sativanac (danas Sutivanac kraj Žminja), Satlovreč, etnik Satlovrečanac⁹⁵, a za ovog je istraživanja utvrđena zamjena fonemom /a/ u morfema infinitiva /nǫ/ u sjevernijem dijelu središnjih istarskih govora.

⁸⁹Usp. P. Šimunović, 130, str. 67.

⁹⁰Čini se ipak da P. Šimunović ne rabi termin *dijalekt* u značenju kako je to prihvaćeno u ovoj radnji, a prema tumačenju D. Brozovića i M. Mogaša (v. poglavlje 1.1 *Pojmovlje i istraživanja u dijalektologiji*, str. 3. u ovoj radnji). On, naime, govori i o *klasičnome čakavskome dijalektu ekavskoga tipa u istarskoj Liburniji*, o *dijalektu srednje Istre*, o *munskome tipu čakavskoga dijalekta*, itd., a što potvrđuje da termin *dijalekt* rabi i za podijalekte jednoga dijalekta, ali i za narječje, u ovom slučaju čakavsko.

⁹¹Usp. J. Kalsbeek, 63, str. 261.

⁹²Usp. P. Ivić, D. Brozović, 23, str. 87. i 88.

⁹³Usp. P. Ivić, D. Brozović, 23, str. 87.

⁹⁴O tom se naselju u literaturi (npr. J. Ribarić, M. Hraste) najčešće govori kao o Draščićima ili Sv. Martinu.

⁹⁵Usp. M. Hraste, 27, str. 133.

Sljedeći je kriterij razlikovanje slogotvornoga *! > u (što ga uz druge osobitosti, npr. *ę > a iza /j/, /č/, /ž/, čuvanje skupine /čr/, realizaciju fonema /ć/ kao [t̪] povezuje s ostalim čakavskim govorima ne samo istarskoga prostora) od refleksa *u > ü. Ta je pojava atipična za cjelinu čakavskoga narječja jer promjenama teže srednji vokali /e/ i /o/ i niski vokal /a/, a izuzetno rijetko visoki vokali /i/ ili /u/.

Za razlikovanje se buzetskih govora od ekavskih čakavskih govora na razini dijalekta najvažnijim čini različit tip refleksacije protojezičnoga i starojezičnoga jata. Generalno bi kao jat od kojega izvodimo ishodišno stanje za buzetske govore s obzirom na korelaciju u izgovoru /ɔ/, odnosno na ovjere zabilježene s refleksacijom ɔ > a, valjalo odrediti praslavenski, odnosno prahrvatski /ě/, odraz kojega je fonološka individualnost u obliku zatvorenoga /e/, što je vrijednost starohrvatskoga jata. Takav je u buzetskim idiomima najčešće kada je kratak i naglašen (u pojedinim govorima, npr. Sluma, i kada je u prednaglasnu položaju, ponegdje i iza akcenta, u govoru Krbavčića⁹⁶ u naglašenu slogu korijenskih morfema i dosljedno u relacijskim morfemima), ali su mogući i drugi ostvaraji. Primjerice, u govoru Nugle i u govoru Sluma ako je dug i naglašen, u drugim idiomima pak u prednaglasnoj poziciji (npr. u idiomu Krbavčića), u trećim, npr. u govoru Draguča, kada je kratak i nenaglašen, u relacijskim morfemima refleks je /i/. Ponekad se realizira i diftong: [ej] (npr. u govoru Draguča), [ej], [i(e)] (u govoru Sluma) i posve periferno kao [e̞] u svega nekoliko primjera (npr. u idiomu Krbavčića). U pojedinim je buzetskim govorima jat rezultirao vokalom /e/, ali u relacijskim morfemima vokalom /i/.⁹⁷ Sažetije bi se o statusu ishodišnojezičnoga jata u idiomima buzetskoga dijalekta moglo reći da mu je svojstvena atipičnost koja ne karakterizira ostale dijalekte čakavskoga narječja, odnosno da je u određenim položajima / kategorijama:

- /ě/ zadržan u starojezičnome statusu /e/
- /ě/ reflektiran / zamijenjen vokalom /i/ i /e/, ili njihovim sekundarnim diftonzima ili položajnim inačicama.

O zasebnosti fonema ishodišnojezičnoga /ě/ u buzetskim idiomima neposredno svjedoči i u odnosu na nj različita realizacija dvaju fonema koji su u drugim čakavskim podsustavima zamijenjeni vokalom /e/ (uz

⁹⁶ Podaci su uzeti iz diplomske radnje studentice Pedagoškoga fakulteta u Rijeci Elene Grah.

⁹⁷ Usp. I. Lukežić, 84, str. 231.

spomenutu čakavsku mogućnost realizacije /e/ kao /a/ iza /j/, /č/, /ž/, odnosno */e/ i */e/ - najčešće kao otvoreno /e/, tj. /ɛ / ili /ä/⁹⁸ (u Nugli kada su pod kratkim akcentom). U nekim su idiomima ostvaraji drukčiji, npr. u govoru Račica i u govoru Draguča, primjerice, ostvaruju se kao diftong [ie] ili [je], u južnijim buzetskim govorima, kada su kratki i nenaglašeni, kao [e], različito od [ɛ], a u govoru Sluma čak i kao [e̝], koji se onda razlikuje od [e̝i] < ě pri izgovoru kojeg se realizira i kratki /i/.

Spomenuti bi kriterij, budući da je riječ o drukčijemu tipu refleksa protojezičnoga i starojezičnoga jata spram čakavskih ekavskih govora, bio i dostatan za određenje zasebnosti buzetskih govora, ali je kao jedini upitan jer prema podacima u literaturi i pojedini sjeverni i sjeveroistočni boljunski govori unekoliko čuvaju fonološku individualnost jata. Primjerice prema Ivićevu istraživanju tako je u Lupoglavu i Semiću u kojemu su dugi naglašeni i nenaglašeni, bilo dugi, bilo kratki, ostvaraji svih triju starih glasova dali isti rezultat: /e/ (koji se, ako je dug, diftongira), dok je kratki naglašeni *ě > e, a *e i *e̝ > ɛ, pa se time idiom Lupoglava i Semića "pridružuje nizu drugih govora severnoga pojasa (štokavskih, kajkavskih, goranskih i buzetskih) koji, na jedan ili drugi način, čuvaju fonološku individualnost jata"⁹⁹; isto je, prema pisanju J. Kalsbeek, pod akcentom u Vranji.¹⁰⁰ Iz toga proizlazi, kao što eksplicira P. Ivić, da pod kratkim akcentom govornici ostvaruju šestvokalni sustav, a izvan slogova s tim akcentom samo pet vokala. Drugi istraživač idioma Lupoglava, Petar Šimunović, nije opservirao otvorenu realizaciju /e/ ni pod kojim uvjetima.

Razlika je između buzetskih i boljunskih govora, bez obzira na zaključke autora koji govore o zadržanoj fonološkoj individualnosti jata u boljunskim govorima, ipak u tome što je u njima starohrvatski /e/ različit od refleksa /e/ i /e̝/ samo kada je kratak i pod akcentom, odnosno, različit je refleks drugih dvaju fonema u odnosu na njihove realizacije pod drugim prozodijskim uvjetima, oni su ti koji se dvojako realiziraju. Vidljivo je to i iz spomenuta Ivićeva teksta¹⁰¹ u kojem se osvrće i na odstupanja od ranijega tumačenja: govoreći o morfemu /en/ u L sg. m. i s. r. zamjениčke sklonidbe piše da se e u tome morfemu, kao i u morfemima za G, A sg. i D sg. iste promjene, ostvaruje i u idiomu Lupoglava, u

⁹⁸ U literaturi se češće rabi oznaka [e̝], ali katkad i [æ].

⁹⁹ Usp. P. Ivić, 52, str. 207.

¹⁰⁰ Usp. J. Kalsbeek, 63, str. 256.

¹⁰¹ Usp. P. Ivić, 52, str. 205.

kojem je inače /e/ pod kratkim naglaskom samo podrijetlom od jata. Drugim riječima, već bez daljnjih istraživanja, realizacija bi se /e/ kao [ɛ] mogla tumačiti kao sekundarna pojava, nastala nakon što je ɛ > e, dakle iz razdoblja nakon 14. st. Naprotiv, u većini je buzetskih idioma refleks jata različit i kada je naglašen (kratak ili dug) i kada je nenaglašen (kratak ili dug u prednaglasnom položaju).¹⁰² Nadalje, prema mojim istraživanjima, npr. govora u mjestu Brest (pod Učkom) [ɛ] (tj. [ɛ̃]) nije podrijetlom samo od *e i *ɛ, već i od starojezičnoga jata /e/, kao što potvrđuju primjeri *us[̂]enica, sv[̂]ětlo, s[̂]ēs, s[̂]ēdi (imperativ)*, (ali *sūs[̂]èṭ*), gdje je takvo otvoreno [ɛ] podrijetlom od jata, a kakvo se najčešće realizira e < *e, *ɛ pod kratkim silaznim akcentom.¹⁰³

Ovdje valja spomenuti i zaključak P. Ivića i J. Kalsbeek o buzetskim govorima: u vokala su, osim što su oni stari zadržali fonološku posebnost (*e, *ɛ ≠ *ě, *o ≠ *| ≠ *u), negdašnje kvantitetske opozicije djelomice pretvorene u kvalitetske, i nadopuniti ga ograničenjem - ali samo pod akcentom:

- dugi *ě > i, kratki *ě > ɛ,
- dugi *e, *ɛ > iä (tj. iɛ ili iε), kratki *e, *ɛ > ä (tj. ɛ ili ε),
- dugi *a (i a < *ɛ) > ua, kratki a > a,
- dugi *o > u, kratki *o > o. Premda je, dakle, diftongacija dugih vokala tipična za čakavsko narječje, ovdje je ona samo jedan od načina (jer druge su kvantitetske opozicije monoftonške: i - e, u - o) iskazivanja kvantitetske opozicije. Iz toga proizlazi još jedna izoglosa tih buzetskih govora (u kojih dugi parnjaci, kao i u drugih čakavskih govora, teže većoj zatvorenosti nego refleksi kratkih parnjaka) da srednji vokali tendiraju

¹⁰² Složenost je realizacije jata možda najbolje prikazana u analizi idioma Nogle. Prema pisanju J. Kalsbeek u tome mjesnome govoru jat ima različit refleks u odnosu na primarno /e/ i /ɛ/: kada je kratak pod akcentom, /ě/ se realizira kao zatvoreno [ɛ̃], dok /e/ i /ɛ/ daju [ɛ] (prema pisanju J. Kalsbeek [ä]); kada je dug i naglašen, /ě/ se ostvaruje kao [i], a dugi /e/ i /ɛ/ rezultiraju s [iɛ] (ili prema pisanju J. Kalsbeek [iä]). Pred akcentom /ě/ se izjednačio s /i/ dok se /e/ i /ɛ/ ostvaruju kao [e], kao i sva tri fonema iza akcenta.

¹⁰³ Prema Moguševu je zapisu otvoreni [ɛ̃] u primjerima kratkoga /ě/, pa i onoga podrijetlom od jata (*těpal, měhka, mehkěja, suhěji, dibokěja, lěpca, kusěnica* itd.), ovjeren i u idiomu G. Rapca, a prema Iviću se pisanju u tome idiomu tako ostvaruju samo fonemi /i/ i /e/.

većoj zatvorenosti izvan akcenta nego pod akcentom (o > u; /e/ podrijetlom od /e/, /ɛ/, a inače rezultira otvorenim /ɛ/) ¹⁰⁴.

Time se otvara četvrti važan kriterij zbog kojega je potrebno izdvajanje buzetskih govora od ekavskih. Ne govori se o intonacijski uvjetovanim silaznim i uzlaznim niti o kvantitetom uvjetovanim dugim i kratkim realizacijama refleksa /ě/, već o negdašnjem kratkom i dugom jatu. Tim je različitim ostvarajima jata, a tako je i u vokalskome inventaru buzetskih sustava generalno, barem u dijelu njih, naznačena opozicija po kvaliteti, dok su intonacijske i kvantitetske opozicije izgubljene. Fonološku (distinktivnu) funkciju ima samo mjesto akcenta (npr. u govoru Nugle), a u ponekome krajnjemu južnome mjesnome govoru kvantiteta je sačuvana pod akcentom (npr. u Krbavčičima, pa je taj sustav stariji dvoakcenatski s neutraliziranim duljinama) i ispred njega (npr. u govoru Draguča), tj. intonacija je neutralizirana, a akcenti su i "predakcenatske duljine silazni". ¹⁰⁵ Budući da se ne realizira potpuni pomak sa starih mjesta (starohrvatske distribucije) niti u jednoj kategoriji, dragučki je govor, primjerice, akcentuacijom stariji dvoakcenatski sustav bez zanaglasnih, ali sa zadržanim prednaglasnim duljinama. Takvim je akcenatskim sustavom (premda zadržava spomenuti prijelaz kvantitativne opozicije u kvalitativnu), ali i nekim drugim izoglosama, dragučki idiom bliži istarskim govorima s dosljednim refleksom jata nego što su to ostali buzetski govori.

Tako se i akcenatski kriterij sam za sebe čini nedostatnim za izdvajanje buzetskih govora na dijalekatnu razinu, to više što je istraživanjima J. Kalsbeek ¹⁰⁶ a što je potvrđeno i za mojega istraživanja južnoga dijela Labinsčine, u labinskim govorima (u selima Cerovica i Diminići) utvrđena neutralizacija tonske i kvantitetske opreke.

Stoga je zbog svih spomenutih ograničenja preostala jedino primjena zaključka o razlikovnim kriterijima ¹⁰⁷ koji i inače vrijede za

¹⁰⁴U pojedinim su čakavskim govorima razlozi zatvaranja drukčiji, npr. zatvaranje /o/ u /u/ često je uvjetovano blizinom nazala ili pozicijom u slogu pred naglašenim slogom.

¹⁰⁵Usp. P. Ivić, 52, str. 198.

¹⁰⁶Usp. J. Kalsbeek, 63, str. 251.

¹⁰⁷O razlikovnim je kriterijima čakavskoga narječja pisano u našoj literaturi, no objedinjeno je to najjasnije u knjizi M. Moguš *Čakavsko narječje*, gdje on obrazlaže zašto se pri klasifikaciji jezičnih sustava valja odlučiti za primjenu spoja strukturalnih i genetskih kriterija, kao što je zaključio D. Brozović (usp. 106, str. 13. - 20.).

određivanje zasebnosti narječja, a onda i dijalekta i drugih podsustava jednoga jezika: premda se većina izdvojenih posebnosti može donekle ili potpuno razviti i u nekim mjesnim govorima što organski ne pripadaju opserviranome sustavu, takav zbir djelomično ili potpuno razlikovnih kriterija omogućava da se govori o zasebnosti toga areala i promatra ga se na razini dijalekta, kao što to i čini Dalibor Brozović pri klasifikaciji čakavskih idioma.

2. RASPRAVA

2.1 ČAKAVSKI EKAJSKI GOVORI U DOSADAŠNJOJ LITERATURI

U ranijim je dijalektološkim raspravama o čakavskim ekavskim govorima spominjan različit broj ekavskih punktova, a neujednačen je i broj mjesnih govora prikazivanih na dijalekatnim kartama. Njih ću, kao i rasprave koje istražuju ekavske govore na razini višoj od pojedinačnoga mjesnoga idioma, izdvojiti kronološkim slijedom njihova objavljivanja. Na temelju njih i rezultata vlastita istraživanja izradila sam *Kartu čakavskoga ekavskoga dijalekta i njegovih poddijalekata* i priložila je na kraju radnje.

Prvi¹⁰⁸ je znanstveni pristup ekavskim govorima zastupao Aleksandar Belić u *Izvještaju Državnom Savetu o dijalektološkim ekskurzijama*, 1912. god., tj. u svojoj skici terenskih nalaza sa sjevernoprimorskoga uzobalja od Trsata do Novoga Vinodolskoga te zaobalnoga prostora od Grobnika do Bribira. Uz *ikavsko-ekavski grobnički govorni tip*, *ikavsko-ekavski hreljinski tip* te *draški tip* što ga proglašava ikavskim prema refleksu jata¹⁰⁹ utvrđuje i *ekavski dijalekt*, odnosno *trsatsko-bakarski tip* "u mestima koja se nahode između Bakra i Trsata i Reke" (str. 358.), a na drugome mjestu izdvaja i Crikvenicu (str. 362.) i poblize određuje akcentuaciju tih punktova kao *čakavsku akcentuaciju*¹¹⁰ bez prednaglasnih ili zanaglasnih duljina (str. 360.). Na dijalekatnoj karti što prati njegovo izvješće taj je ekavski prostor predstavljen vodoravnim izlomljenim crtama, a kao punktovi su označeni:

¹⁰⁸ U *Čakavštini Kvarnerskih otoka* I. Milčetić već je 1895. nabrojio neke creske idiome mjesta imenom: Beli, Dragozetiće, Osor, Stivan, Vranu, Martinšćicu i pridružio im sjeverne lošinjske govore mjesta imenom: Sv. Jakov i Nerezine.

¹⁰⁹ Prostor na karti što ga zauzima *draški tip* označen je kosim crtama, a kružić kojim obilježava sam punkt ostavio je u dijelu *ekavskoga dijalekta*. Draške je govore 1985. terenski obradila I. Lukežić i podatke iznijela u doktorskoj radnji *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt* 1987., a publicirala u istoimenoj knjizi 1990. Ispravila je time krivi Belićev zaključak o refleksu jata utvrdivši da su draški govori dvojaki: zaseoci Gušć, Pod Ohrušvun, Pelinova Gora, Orlići, Tomasići i Brig II. su ikavsko-ekavski prema pravilu Jakubinskoga i Meyera, a zaseoci Tijani i Brig I. ekavski su govori trsatsko-bakarskoga i crikveniškoga tipa. Usp. I. Lukežić, 80, str. 23.; 83, str. 11.

¹¹⁰ Čakavska akcentuacija je Aleksandru Beliću troakcenatska s neizmijenjenom distribucijom i s mogućim prednaglasnim i zanaglasnim duljinama.

Trsat, Podvežice, Plosna, Ponikve, Kukuljanovo, Škrljevo, Draga, Sv. Kuzam, Kostrena,¹¹¹ Sv. Barbara, Urinj, Bakar, Krasica, Praputnjak i Meja.

Ranije je Aleksandar Belić posjetio i grad Cres, a 1909. u djelu *Mate Tentor. Der čakavische Dialekt der Stadt Cres (Cherso)*, *Rocznik sławistyczny* 2, 174.-185., kritički se osvrće na Tentorove bilješke o creskomu akcentu, ali ne govori jasno o tonu i distribuciji akcenata jer tvrdi da između akuta i dugoga silaznoga akcenta nema takve razlike kao u drugim čakavskim govorima, primjerice u vinodolskim idiomima, već da u oba glas pada i da se mogu predstaviti dugim silaznim akcentom. Dobro opservira duljenje kratkih vokala, ali pozicije svodi samo na duljenje /a/, /e/ i /o/ koji nisu podrijetlom jerovi u nefinalnim naglašenim slogovima, ali je nesiguran i kada govori o trajanju ili intonaciji akcenta koji je rezultat toga duljenja, dok za Orlec piše "tego wzdłużania jeat o wiele mniej" (str. 178.), a primjere za spominjane pozicije navodi s kratkim silaznim akcentom.

Aleksandar Belić¹¹² nakon istraživanja istarskih govora 1912., a tada u dijalektologiji nisu još jasno definirani termini poput dijalekta, narječja itd., utvrđuje nekoliko *dijalekata ili dijalekatskih tipova* u Istri, među kojima i one s ekavskim refleksom jata :

a) *kastavsko-veprinački dijalekt* "koji bi se, za nevolju, mogao zvati i liburniskim ili severoistočnim istarskim" (str. 225.) i nabraja Lovran (kao Lovranu), Dragu (Mošćeničku), Brseč (kao Bršeč);

b) *srednjeistarske govore* čija se obilježja, premda ne sasvim tipična, mogu pratiti od Zagorja jugozapadno od Brseča i koje prema realizaciji *ǫ dijeli u tri skupine:

- one u kojima je taj nazal zamijenjen vokalom /o/ ili diftongom kada je dug (Pazin, Lindar, Žminj, Gračišće i južno od Labina)
- one u kojima je taj nazal zamijenjen vokalom /u/, a ako je kratak i na kraju sloga vokalom /o/ (Škopljak i okolina, Ripenda)
- one u kojima je taj nazal supstituiran vokalom /u/, osim u nekim leksemima kao *golop*, *posoda* i koji ne tvore

¹¹¹ Naziv Kostrena zasigurno mu predstavlja dio današnjega naselja Kostrene, što ju čine zaseoci pod zajedničkim imenom Sv. Lucija, dok je Kostrena službeni naziv za oba dijela i Sv. Luciju i Sv. Barbaru.

¹¹² Usp. A. Belić, 12, str. 221.-259.

organsku cjelinu, a unutar kojih uz ikavsko-ekavski *svetoivanjski tip* razlikuje *svetonedeljski tip* što se proteže od Šumbera i Kršana do na zapadu Raše, na istoku i jugu do visoravni koja odvaja Svetu Nedelju od Ripende, a na jugu od Labina (str. 240.). Za njih zapisuje ekavski refleks jata s punktovima Svetom Nedeljom, Šumberom, Ripendom, a glasovni i akcenatski sustav im je kao njegov *severoistočni istarski*, osim što im 3. l. pl. završava na /o/ te l. sg. ž. r. na /u/, za razliku od spomenutoga tipa u kojem je /un/, dok je izgovor frikativnih suglasnika i sibilanata te akcenata sličan *severocreskim govorima*.

Aleksandar Belić uočava i tipove s drukčijim refleksom jata:

- zapadno od Raškoga zaljeva utvrđuje *štakavsko-ikavski dijalekt* (str. 228.) ili *tipični istarski* na "jugu od pruge koja, u opštim crtama, sastavlja Kanfanar na zapadu, a Barban na istoku" koji je "ograničen ikavskim smešanim govorima u kojima ima dosta i štokavskih i čakavskih elemenata" (str. 230.), a slični su i govori zapadno od crte Trviž-Tinjan-Kringa-Kanfanar. Kao ikavske izdvaja Kringu, Kanfanar i Barban, dok za Trviž i Tinjan nije stigao utvrditi, ali mu se čini da i u njima "preovlađuje srednjeistarski govor" (str. 230.);¹¹³

c) *ikavsko-ekavski* u govoru Sv. Ivana i Pavla, te slično u govorima od Čepićkoga jezera do Šušnjevice¹¹⁴ i do Pićna.

Uz spomenute tipove izdvaja i dijalekt *Fučki* u mjestima imenom: Draguč, Grimalda, Hum, Roč, Račice, Vrh, Sovinjak, Buzet i Črnica, a za čički dijalekt kaže da je ikavski i sličan *dijalekatskome tipu Drage*.

¹¹³A. Belić nejasno odvaja govore prema refleksu jata. Čini se da su mu *srednjeistarski* govori i oni s ekavskim i oni s ikavsko-ekavskim refleksom jata, jer kaže, govoreći o njima, da sjeverno od Pazina takav govor imaju Novaki, a oni su ikavsko-ekavski govor, tako da nije jasno je li Belić pogrešno odredio Novake Pazinske kao ekavske govore ili u *srednjeistarske* uključuje i jedne i druge.

¹¹⁴ Mjesni je govor Šušnjevice, kao što je utvrđeno u novijoj literaturi (npr. R. Flora, 33, str. 335., I. Lukežić, 80, str. 25., A. Legac, 69, str. 151., A. Kovačec, 67, str. 12.), dio rumunjskoga jezičnoga sustava, no u komunikaciji se s osobama iz okolnih naselja stanovništvo kojih govori hrvatskim čakavskim idiomima služe i čakavštinom poput one u Čepiću.

Josip Ribarić u svojoj raspravi objavljenoj 1940., ali zgotovljenoj već 1916., uz *novije južnoslavenske dijalekte: pretežito ikavski čakavski dijalekt na Kraskoj visoravni* (među koje pogrešno ubraja i Lipu, Rupu i Brdce), *ikavski - južnočakavski dijalekt* (u koji ubraja i ekavski Trviž, a kaže da im se približava i Brgudac), *štokavsko-čakavski prelazni dijalekt "Slovinaca"* te *crnogorsko jekavsko-štokavski dijalekt perojski*, a u južnoslavenske uz *kajkavski dijalekt istarskih Slovenaca* te *kajkavsko-čakavski dijalekt Bezjaka ili Fućaka* nabraja i, ovdje zanimljiv, *sjevernočakavski dijalekt starosjedilačkih Hrvata u Liburniji i srednjoj Istri*. Za nj piše da se drži ekavskim, a što je prema njegovu mišljenju samo djelomice istina, i izdvaja Klanu, Kukuljanovo, Trnovicu, Grobnik zbog jakoga ikavizma, čime zapravo pokazuje da mu je temeljni kriterij podjele govora teritorijalni, a ne onaj koji je u suvremenoj dijalektologiji primarni: refleks jata.

Čisti ekavski tip (uz izuzetke *divojka, šmrika i vira* u frazi *pasja vira*) nalazi od Rijeke do Lovrana i u susjednim selima sve do mora (općine Kastav, Veprinac, Volosko).¹¹⁵ Na istome mjestu određuje granicu liburnijskih govora: "od gorskoga lanca Lisina-Učka-Sisol i od Kastavskoga Krasa (istočna granica je dolina Rječine, zapadna je uvala kod Voloskoga) sve do mora".¹¹⁶ Kao ključnu razliku između *sjevernočakavskoga liburnijskoga dijela i srednje Istre* apostrofira neutralizaciju zanaglasnih duljina u središnjim govorima. Spominje: Pazin, Žminj, Jurdane, Permane, Brešca, Zvoneću, Mučiće (kao Mučićevu Ravan).

Mieczysław Małecki 1929. god. u raspravi *Przegląd słowiańskich gwar Istri*¹¹⁷ (i kasnije u kraćoj raspravi *Slavenski govori u Istri*¹¹⁸) kao treću grupu govora u Istri navodi *čakavsku grupu* i njene *dijalekte: liburnijski; centralni (tip žminjsko-pazinski, labinski, bolunjski); čepički,*

¹¹⁵Usp. J. Ribarić, 116, str. 24.

¹¹⁶Usp. J. Ribarić, 116, str. 24.

¹¹⁷Ribarićevo je djelo izdano kasnije nego Małeckog, ali je pisano ranije. Polazim pritom od Moguševa obrazloženja, 108, str. 8. da su Ribarićevo primjeri bilježenja u munskoj akcentuaciji dugoga silaznoga akcenta u pozicijama pomaka oksitonalnoga akcenta [ã] na prethodnu duljinu u kojima M. Małecki piše zavnuti akut, "stariji od onih u Małeckog" i jedini ispravni. Njegova je doktorska disertacija pisana do 1916., a slijedom okolnosti objavljena tek 1940. Već A. Belić 1912. (12, str. 242.) spominje J. Ribarića koji mu je pružio podatke o *ćićkome dijalektu*, pa je i to potvrda da je J. Ribarić istraživao govore u Istri prije M. Małeckog.

¹¹⁸Usp. M. Małecki, 92, str. 24.-26.

ćićki (*munski i govore Skadanščine*) a određuje i njihove granice i jezične značajke, među kojima i realizaciju jata. Dok su *čepićki* i *ćićki* ikavsko-ekavskoga refleksa jata u prvim se dvama tipovima: liburnijskome i centralnome ostvaruje jat kao /e/ uz nekoliko ikavizama (*divojka, stirat ča*, frazem *pasja vira*) i u *gramatičkim kategorijama*. Među liburnijske govore nabraja sljedeće punktove: Brseč, Matulje, Sv. Matej (Viškovo), Marčelje, Martinu (piše Sv. Martin), Sv. Jelenu, Brezu, Lovran, Mošćenice, Kraj (Gorenji), Lipu, Škalnicu, Volosko, Grabrovu. Upozorava i na *bakarsko-praputnjački tip* s kojim bi liburnijski mogli činiti *jednu dijalekatsku grupu*,¹¹⁹ a koji ima više ikavskih oblika s mjestima Krasicom, Praputnjakom. Veliku sličnost liburnijskih govora nalazi i s *creskim* idiomima. U *centralne* govore, koje od liburnijskih najviše razlikuje promjena **ǫ* > o, diftongacija i labijalizacija dugih vokala te izostanak promjene *í* > j¹²⁰ ubraja Žminj, Pazin, Labin, Boljun, Lindar, Polje, Skitaču (piše Sv. Luciju), Boljunsko Polje, Dolenju Vas, Gračišće, Letajac, Diminiće, Trviž, Beram, Vranju, Rabac Gorenji, Paz, Heke, Kranjce (piše Kranjsko Selo). U toj radnji autor donosi i dijalekatne karte među kojima je i ona s prikazom realizacije jata. Na toj karti prostor ispunjen vodoravnim crtama označuje prostiranje ekavskih govora, a obuhvaća (prema karti koja prikazuje dijalekatske tipove) i dio *buzetskih govora, motovunske, žminjsko-pazinske, boljunske, labinske i liburnijske tipove*. Kao punktovi tako označenomu teritoriju pripadaju od sjevera prema jugu: Kastav, Motovun, Rijeka, Boljun, Lovran, Trviž, Pazin, Mošćenice, Pazin, Gračišće, Tinjan, Žminj, Plomin, Labin, dok na *Mapi gwar Istri* označava i: na prostoru pazinskih Lindar, Beram, na prostoru motovunskih (koje ubraja u grupu *čakavsko-štokavsku*) Brkač, Zamask (dok ih u *Dodatku* određuje *buzetskim idiomima*), na prostoru boljunskih i Lupoglav, a labinskih i Sv. Nedelju, Rabac, Polje, Skitaču (piše Sv. Luciju) i Diminiće.

O dijelu ekavskih govora piše i Mate Hraste 1954. u raspravi *Ispitivanje akcenatskog sistema na Cresu*¹²¹ i donosi primjere iz naselja: Dragozetića, Belog, Predošćice, Cresa, Valuna, Orleca, Martinščice, Beleja, Stivana, Ustrina, Osora.

¹¹⁹ Usp. M. Maček, 91, str. 59.

¹²⁰ Usp. M. Maček, 91, str. 66.

¹²¹ Usp. M. Hraste, 42, str. 175.-177. U drugom tekstu (43) osim što spominje Lubenice, ne donosi nikakve podatke.

Dijela se ekavskih govora dotiče i J. Hamm 1955. u *Izveštaju o naučnom putovanju na Lošinj i susjedne otočice*¹²². Izdvaja govore Sv. Jakova i Nerezina određujući ih prijelaznim govorima između lošinjskih govora i susjednih creskih govora¹²³, a s Matom Hrastom i Petrom Guberinom 1956. u *Govoru otoka Suska*¹²⁴ uz njih u *ekavski dio* ubraja creske mjesne govore: Dragozetića, Filozića, Ivanja, Beloga, Predošćice, Vodica, Cresa, Merga, Valuna, Pernata, Lubenica, Martinšćice, Grmova, Vrane, Orleca i Beleja.

U *Gramatici hrvatsko-srpskoga jezika* Brabec, Hraste, Živkovića iz 1956. na karti dijalekata hrvatskoga ili srpskoga jezika kao ekavski obilježen je samo tzv. liburnijski prostor, prostor Rijeke i njene okolice te otok Cres. Zanimljivo je da ekavski središnji istarski govori uopće nisu obilježeni. Kao ekavski punktovi označeni su Kastav i Rijeka.

Pavle Ivić 1959. raspravom *Izveštaj o ispitivanju govora u Hrvatskom Primorju septembra 1959.*¹²⁵ donosi podatke o čakavskome ekavskome govoru Bakra (uz podatke o ikavsko-ekavskome govoru Šmrike, govoru Kraljevice i govoru Bakarca, nekim govorima u zaleđu Hrvatskoga primorja te o krčkim govorima), a u članku *Prilozi poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske* 1961. pod naslovom *Nekoliko čakavskih govora u Istri* donosi jezični materijal iz čakavskih ekavskih govora na Hrženjakovoj karti označenih Lindara, Lupoglava, Semića, G. Rapca i neoznačenih zaselaka Pilata i Krasa, oko 3 km zapadno od Pazina, te Prkloga u Labinštini.

Božidar Finka na karti uz tekst *Čakavsko narječje* u *Jeziku* Stjepana Babića (Školski leksikon, Panorama, Zagreb, 1965., str. 29. - 34., drugo izmijenjeno izdanje), kasnije pretisnutoj u *Čakavskome narječju* (Čakavska rič, sv. 1, Split, 1971., str. 11.-71.) i u raspravi *O govorima na zadarskom otočju* (Ljetopis JAZU 76, Zagreb, 1972., str. 261. - 268. te u *Zadarsko otočje*, Zadar, 1974., str. 109.-116.) kao *ekavske govore* obilježava one od Bakra na sjeverozapad do rijeke Mirne u Istri i zapadno do rijeke Raše, a južno do Koromačna, te creske govore.

Mate Hraste u svojoj raspravi *Govori jugozapadne Istre* iz 1966., premda nije usmjeren na proučavanje ekavskih govora, ipak spominje kao

¹²² Usp. J. Hamm, 34, str. 328.-331.

¹²³ Usp. J. Hamm, 34, str. 329.

¹²⁴ Usp. J. Hamm - M. Hraste - P. Guberina, 37, str. 7.-213.

¹²⁵ Usp. P. Ivić, 50, 395.-397. i 52, str. 202.-210.

čisto ekavske idiome koje je ispitao: govor Žminja (iako, prema recentnijim istraživanjima, s krivim zaključkom da se u njemu ne realizira zavnuti akcent) i Tinjana. Na *Karti čakavsko-štokavskih govora u Istri* oba punkta ostavlja izvan prostora markiranoga kao štokavski ili čakavsko-štokavski, ali jednako tako i govor Sv. Petra u Šumi i Zabrežana (Sv. Ivana i Pavla) koje u tekstu analizira uz ikavske idiome.

Dalibor Brozović u raspravi *Dijalekatska slika hrvatskosrpskog jezičnog prostora* (Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, sv. 8., Zadar 1970., str. 5.-32.) *sjevernočakavskim (ekavskim) dijalektom* označuje creske i sjevernoločinske govore, sjeverozapadne govore otprilike od Bakra, preko Rijeke i punktova u riječkomu zaleđu, prostora negdašnje Liburnije te južnije istarskim prostorom Labinštine do Koromačna, zapadno do rijeke Raše, a sjeverozapadno do govora buzetskoga dijalekta. Ikavsko-ekavski čepički tip prekida na toj karti kontinuitet središnjih istarskih pazinskih i žminjskih ekavskih govora. Nije označen ikavsko-ekavski dio Ceranštine, već je ostao između žminjskih i labinskih govora zatamnjeni prostor *jugozapadnoga istarskoga dijalekta*, a u zaleđu Rijeke nije ucrtan ikavsko-ekavski grobnički tip govora niti ekavski crikvenički govor na ikavsko-ekavskom polju, kao što je na kartama Ive Lukežić.¹²⁶ No, sa stajališta je tadašnjih spoznaja to i logično: grobnički je tip opisan tek 1982., a trsatsko-bakarsko-crikvenički 1987., dok su podaci o ikavsko-ekavskome tipu Ceranštine objavljeni 1997.

Božidar Finka i Milan Moguš na *Karti čakavskoga narječja* 1977. (32) i kasnije 1981.¹²⁷ ne određuju čakavske govore prema dijalekatnoj pripadnosti¹²⁸, ali među naznačenim govorima je i niz onih koji su ranijim ili mojim istraživanjem potvrđeni kao ekavski. U istoj knjizi u kojoj je objavljena ta karta Milan Moguš određuje ekavsko područje: u Istri se ono proteže južno do rijeke Raše i Žminja, na zapadu do Tinjana, Motovuna i

¹²⁶ Usp. I. Lukežić, 80 i 83.

¹²⁷ Usp. 32, *Karta čakavskog narječja*.

¹²⁸ U knjizi *Čakavsko narječje* (str.37.-44.) M. Moguš govori o *ekavskoj zoni* ili *pojasu* jer je "dijalekte čakavskoga narječja relativno teško grupirati. Ako ih ipak nastojimo povezati kakvom izoglosom u jedno, onda se opet dogodi da npr. ikavizam bude odlika najsjevernijeg i najjužnijeg čakavskog dijalekta. Zato se obično lingvistički nazivi kombiniraju s geografskim (npr. *istarski čakavski ikavski*, *južnočakavski ikavski* i sl.). No, u novijim radovima govori o *ekavskom dijalektu*.

Buzeta, a izvan Istre u svim punktovima na otoku Cresu te na Lošinju u mjestima Nerezine i Sv. Jakov.¹²⁹

Božidar Finka i Vida Barac Grum u knjizi *Govori i nazivlje, Gorski kotar 1981.*, str. 418. na *Preglednoj karti rasprostranjenosti govora u Gorskom kotaru i na ogulinsko-zagorskom području - prema dosadašnjim istraživanjima* uz ikavske i ijekavske govore sa štokavskom osnovom i govore s kajkavskom osnovom, među idiomima s čakavskom osnovom označili su ekavski idiom Mrzlih Vodica.¹³⁰

W. R. Vermeer u članku *On the principal sources for the study of čakavian dialects with neocircumflex in adjectives and e-presents*, SSSL 2, Amsterdam, 1982., str. 279.-341. dijeli čakavske govore u tri grupe čakavskih dijalekata: sjeverozapadnu čakavsku grupu (koja ima "neocirkumfleks" ili provedenu sjevernočakavsku metatoniju u oblicima kao *stârî* i *gîne*), središnju čakavsku¹³¹ (koju obilježava izostanak iste metatonije i refleks jata prema Jakubinskij-Meyerovu pravilu) i jugoistočnu čakavsku (s ikavskim ili jekavskim refleksom jata). Unutar sjeverozapadne čakavske grupe daljnja podjela je na *istarski* i *neistarski sjeverozapadnočakavski* (glavna razlučnica je refleks **o* (> o / u), a *neistarski* dalje diferencira na *novljanski* (s ikavsko-ekavskim refleksom prema spomenutu pravilu)¹³², *kastavski* i *creski* (oba s ekavskim refleksom

¹²⁹ Usp. M. Moguš, 106, str. 38.

¹³⁰ Autori pišu autohtono ime naselja - Mrzla Vodica.

¹³¹ Centralni čakavski govori prema Vermeerovoj su podjeli: a) od okolice Otočca u Lici sjevernije do točke gdje Sava ulazi u Hrvatsku, Vrbovsko i okolna sela u Gorskom kotaru i vjerojatno oko Slunja; b) južnije i jugoistočno od linije Lošinj - Novi: grad Senj i brojni otoci te u Sjevernoj Dalmaciji na Dugome otoku; c) sjeverno i sjeverozapadno od crte Lošinj - Novi: na sjeveru Istre, točnije na granici sa Slovenijom, u dijelu središnje Istre okružene sjeverozapadnočakavskim govorima, na zapadnome dijelu otoka Krka (Njivice i Dubašnica), u Dragi (Donjoj) i Burgenlandu.

¹³² *Novljanski tip* (u njegovu tekstu *Novi-like dialects*, u djelu pod 138) obuhvaća: govore Vinodola i govore na obali od Ledenica i Novoga sjevernije uključujući Kraljevicu, Bakarac, Hreljin, Zlobin i možda Benkovac (Fužinski) te Crikvenicu koja je ekavska prema refleksu jata, Grobinštinu, dijelove otoka Krka: Omišalj, Dobrinjštinu, Vrbnik s okolnim selima, Punat i možda južniji dio otoka. Taj je popis upotpunjen kasnijim nalazima I. Lukežić koja je u svim idiomima *primorskoga poddijalekta* ikavsko-ekavskoga čakavskoga dijalekta (pa onda i u Benkovcu) opservirala "sustavnu morfološko kategorijalnu sjevernočakavsku metatoniju u prezentu s neocirkumfleksom kao rezultatom" (usp. I. Lukežić, 80, str. 107.), prema literaturi zaključila da su i glagoli govora Zadobarja koji pripada kontinentalnome poddijalektu istoga dijalekta

jata). S obzirom na zadatak ovoga istraživanja zanimljiva su uz *istarski sjeverozapadnočakavski* posljednja dva *dijalekta*. Iz takvoga određenja jasno je da se Vermeer ne drži klasifikacije¹³³ podsustava čakavskoga narječja kakva se slijedi u ovoj radnji. Određujući raširenost *creskoga dijalekta* uz creske govore (Belej, Beli, Cres, Dragozetići, Filozići, Grmov, Ivanje, Sv. Jakov, Lubenice, Martinščica, Miholaščica, Nerezine, Orlec, Osor, Pernati, Predošćica, Punta Križa, Stivan, Ustrine, Valun, Vodice, Vrana) nabraja i Nerezine i Sv. Jakov na Lošinju, a crta na popratnoj shematiziranoj karti (str. 341.) odvaja sjeverni od južnijega dijela Lošinja. *Kastavski* dijalekt obuhvaća govore punktova imenom: Brešca, Breza, Brseč, Kraj (Gorenji), Grabrova, Jelena, Kastav, Lipa, Lovran, Marčelji, Matulji, Mošćenice, Opatija, Rukavac, Rupa, Studena,¹³⁴ Škalnica, Veprinac, Viškovo, Volosko, Zvoneća, Bakar, Kostrena, Kukuljanovo, Meja, Plosna, Podvežica, Ponikve, Praputnjak, Škrljevo, Urinj, Trsat, Crikvenica.

Istarski sjeverozapadnočakavski započinje južno od govora Mošćenica, točnije od govora Jelene, Brseča, Zagorja, Plomina (granica mu je *nejasna*) i obuhvaća Labinštinu, tj. govore naselja imenom: Diminići, Gorenji Rabac, Kranjci, Letajac, Nedeščina, Polje (u Hrženjaka neoznačeni Prklog, Vicani), Rabac, Ripenda-Kosi, Skitača; Žminjštinu: Debeljuhi, Kršanci, Orbanići, Vlašići, Žminj; Pazinštinu: Beram, Bartol (u Hrženjaka neoznačeni Floričići, Katun Lindarski, Kras Staropazinski, Pilati, Pulići, Velanov Breg), Gračišće, Heki, Lindar, Pazin, Tinjan, Trviž, a pridružuje im netočno i ikavske Novake Motovunske i ikavsko-ekavski Pićan; Boljunštinu: Boljunsko Polje, Dolenja Vas, Lupoglav, Paz, Semić, Vranja (u Hrženjaka neoznačene Andrejeviće, Mandiće). Pregledno su na popratnoj karti naznačeni *čakavski dijalekti* bez upisanih pojedinačnih punktova.

zahvaćeni sjevernočakavskom metatonijom, a sjevernočakavsku je metatoniju utvrdila i u prezentu jednoga broja glagola u govorima rubnoga poddijalekta istoga dijalekta (time i južnoga dijela otoka Krka). Istražujući fonološke značajke govora otoka Krka isto je morfološko kategorijalno duljenje detektirala M. Turk osim u sjevernom i sjeveroistočnom dijelu i u južnome i jugozapadnome, tj. u govoru Punta i govorima bašćanske skupine (usp. I. Lukežić, M. Turk, 89, str. 72.).

¹³³ Pojmovlje je uvjetovano jednim od pristupa terminu dijalekt u dijalektološkoj znanosti (usp. primjerice D. Brozović, 17), uobičajenoj i u engleskoj terminologiji.

¹³⁴ Taj je idiom, kao i govor Klane, već za istraživanja za svoju doktorsku disertaciju I. Lukežić označila ikavskim čakavskim govorom.

Reinhold Olesch i Petar Šimunović u *Čakavisch - deutsches lexikon. Teil III.* 1983. na popratnoj karti uz oglede govora istarskoga prostora pod nazivom *Die čakavischen Mundarten Istriens* postavljaju granice *jugozapadnih ekavskih govora, sjeverozapadnih ikavskih govora, buzetskoga tipa govora, ikavsko-ekavskih govora* i ovdje zanimljivih *ekavskih govora*. Označuju ih okomitim crtama počevši zapadno od pazinskih i žminjskih prostora koje odvajaju ikavsko-ekavskim govorima čepićkoga tipa s ucrtanom Gologoricom i Kršanom,¹³⁵ zatim iscrtavaju jugoistočni dio Istre uz rijeku Rašu do mora, pa uz obalu sjeveroistočno do punktova u zaleđu Rijeke, odakle se opet prostiru zapadnije i graniče s ikavsko-ekavskim govorima mnskoga tipa, buzetskim i južnočakavskim ikavskim istarskim govorima. Kao ekavski punktovi ucrtani su od zapada prema istoku: Beram,¹³⁶ Žminj, Pazin, Lovran, Opatija, Brešca, Kastav i Halubje¹³⁷.

Janneke Kalsbeek u *Prilogu proučavanju vokalnih sustava sjeverozapadnočakavskih govora u Istri* 1983. spomenute *centralnoistarske sjeverozapadnočakavske govore* dijeli u četiri grupe: *Labinštinu* "otprilike sve istočno od rijeke Raše, sjeverno od Koromačna do područja oko Nedeščine / Sv. Nedelje [Labinske] i Plomina", str. 248., 249.), *Žminjštinu* ("Pamići - Križanci - Jurići - Laginji...Domijanići - Žagrići - Pucići - Krculi - Gradišće - Mužini - Tomišići - Šivati - Karlovići - Debeljuhi - Kršanci - Vidulini - Prkačini - Krajcar Breg...sve unutar ove linije spada po govoru u Žminjštinu, po svoj prilici i sva ovdje spomenuta naselja", str. 261., 262.), *Pazinštinu* ("sve unutar trokuta Novaki [Motovunski] - Tinjan - Pićan", str. 253.), *Boljunštinu* ("sve unutar trokuta Paz - Vrana - Semić", str. 255.). Na *Preglednoj karti sjeverozapadnočakavskih govora* označava od sjevera prema jugu: Semić, Lupoglav, Vranju, Boljun, Boljunsko Polje, Beram, Pazin, Lindar (neoznačeni u Hrženjaka: Pilati-Kras, Bortuli, Velanov Breg), Križance, Orbaniće, Žminj (neoznačene u Hrženjaka Mačine), Plomin (izvan Labinštine), Kose, Labin, Gorenji Rabac, Target, Diminiće (neoznačene na

¹³⁵ Kršan je na toj karti, kao što je ispravno primijetila diplomantica studija Hrvatskoga jezika i književnosti Doris Škorić, ucrtan iznad Čepićkoga jezera namjesto ispod.

¹³⁶ Na toj je karti u odnosu na Pazin ucrtan suviše zapadno, kao da je od Pazina udaljen zračnom linijom upola manje no što je Žminj, a ne otprilike četverostruko manje.

¹³⁷ Halubje je ime zajedničko naseljima istočnoga dijela Kastavštine sve do Viškova, a ne jednoga naselja kao što se čita s te karte.

Hrženjakovoj karti: Cerovicu, Prklog). U drugom, recentnijem djelu (65, str. 20.) ne spominje od u prethodnoj raspravi nabrojanih kao žminjska naselja jedino Krajcar Breg, a donosi i imena zaselaka pojedinih naselja.

H. P. Houtzagers je u dvama člancima: *Accentuation in a Few Dialects of the Island of Cres*, *South Slavic and Balkan Linguistics (Studies in Slavic and General Linguistics 2)*, Amsterdam, 1982., str. 117.-129. i *Vowel Systems of the Ekavian Dialects Spoken on Cres and Lošinj*, *Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku 27/28*, 1984.-85., str. 885.-893. pisao o akcentuaciji i vokalnome sustavu čakavskih ekavskih creskih i sjevernoločinjskih idioma, a u knjizi je *The Čakavian Dialect of Orlec on the Island of Cres*, Amsterdam, 1985. prikazao fonološki i morfološki sustav mjesnoga govora Orleca na otoku Cresu te dodao rječnik toga idioma i napomene o sintaksi. U svojim se raspravama uz idiom Orleca zadržao na ekavskim govorima mjesta imenom: Beli, Dragozetići, Predošćica, Vodice, Cres, Lubenice, Belej, Ustrine, Nerezine i Sv. Jakov.

Petar Šimunović u *Mozaiku istarskih govora* iz 1985. od ekavskih govora izdvaja:

- a) *klasičan čakavski dijalekt ekavskoga tipa* u istarskoj Liburniji, po Kastvu i na istoku do Bakra i
- b) *čakavštinu srednje Istre* u okolici Žminja, Lindara i Pazina, a od ostalih čakavskih kao i na karti iz 1983.: *buzetski tip, munski tip (ikavsko-ekavski tip) i ikavski istarski dijalekt* unutar kojega razlikuje *jugozapadne* i *sjeverozapadne* govore.

Da mu se pojam dijalekta ne odnosi na "apstraktni sustav", tj. na sve mjesne govore "koji posjeduju većinu njegovih tipičnih osobina"¹³⁸ svjedoči i govorenje o *čakavskim ikavskim dijalektima istarskog sjeverozapada* ili odrednica *munski tip čakavskoga dijalekta* (podcrtala S. V.) iz koje proizlazi da terminom *dijalekt* pokriva i pojam *narječja*. Na popratnoj karti *Mozaik istarskih govora*, premda za govore koji se protežu od Sv. Petra u Šumi, presijecajući pazinske govore, obuhvaćaju Grdoselo, Kršiklu itd. kaže da su slični *munskom tipu*, te iste govore prikazuje različito: one oko Sv. Petra u Šumi pridružuje *ikavsko-ekavskim govorima* (tj. čepičkim), a prostor Grdosela i Kršikle neupitno označava istim znakom kao *sjeverozapadne ikavske govore*. Na teritoriju obilježenu vodoravnim crtama, tj. ekavskome, zabilježeni su od sjevera prema jugu

¹³⁸Usp. D. Brozović, 18, str. 5.- 6.

sljedeći punktovi: Halubje, Brešca, Kastav, Opatija, Lovran, Beram, Pazin, Žminj, a oznaka ide južnije uz Rašu do mora.

Iste godine objavljena je još jedna dijalektološka karta ekavskih govora usmjerena na pazinsko-žminjske govore u sklopu članka Rudolfa Ujčića *O jednoj dijalektološkoj zabludi pri određivanju granica starosjedilačkoga govora pazinsko-žminjskog dijalekta*, Istra 3-4, Pula, 1985., isuviše precizna s obzirom na zadani korpus ove radnje. Ona pokazuje da su pazinski i žminjski govori spojeni ekavskim govorima, a ne ispresijecani zapadnim "klinom" ikavsko-ekavskih čepićkih govora što se spajaju s govorima Sv. Petra u Šumi i Zabrežana, kao što je to pisao M. MafECKI. Taj spoj čine punktovi od kojih niti jedan nije na Hrženjakovoj karti, pa ih ovdje navodim prema zapisu u Ujčićevu radu: Duonci (Petehi), Dolenji Tankovići, Šuoštari, Hrusteti i Gorenji Tankovići, a za sve zaključuje da pripadaju žminjskim govorima, što i argumentira usporedbom njihovih i jezičnih značajki drugih žminjskih govora.

Na Dijalektološkoj karti čakavskoga narječja D. Brozovića, objavljenoj u izdanju *Jezik srpskohrvatski / hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski* iz 1989. *sjevnočakavski ili ekavski dijalekt* označen zelenom bojom obuhvaća kontinuirani prostor istočne Istre od Koromačna uz Rašu preko liburnijskih prostora te središnje Istre (s oazom srednjočakavskih ili ikavsko-ekavskih govora, među kojima kao ni na spomenutoj karti iz 1970. nije ucrtao govore Ceranštine) do buzetskih govora, a istočnije u luku prostor do Rijeke i njenoga zaleđa, točnije do Bakra. Od otočnoga prostora zelenim je označio cijeli Cres i sjeverni dio Lošinja. Karta je shematska i ne pruža, kao ni ranije karte, potpune podatke o granicama ekavskih govora. U riječkomu zaleđu nisu naznačeni grobnički ikavsko-ekavski govori, a niti ekavski crikvenički govor, kao što je to na novijim kartama Ive Lukežić.

Od dijalektoloških djela u kojima se usmjereno istražuju drugi čakavski, a ne ekavski govori valja se zadržati na *Čakavštini Opatijskoga krasa* iz 1982. Milana Moguša koji kao ekavske određuje mjesne govore Brdca, Lipe, Rupe, Zvoneće i područje južnije od spomenutih govora te na *Čakavskom ikavsko-ekavskom dijalektu* Ive Lukežić iz 1990. i zbog teksta i zbog karte koja prikazuje ikavsko-ekavske govore. No, zbog korpusa koji je određen njenim istraživanjem također prema Hrženjakovu popisu naseljenih mjesta olakšana je mogućnost identifikacije dijalektoloških punktova koji su oko *čepićkoga tipa* ostali neobilježeni

kao ikavsko-ekavski govori. Budući da su suvremena ispitivanja bila usmjerena upravo na te govore, valja očekivati da su oni i najpotpunije prikazani, te pretpostaviti da neobilježeni govori oko *čepićkoga tipa* pripadaju ekavskim govorima.¹³⁹

U istoj se knjizi Iva Lukežić dotiče i ekavskih govora, doduše samo usputno bilježi rezultate svoga temeljitoga istraživanja tih idioma, koje je poduzela zbog nejasnoća u dotadašnjoj literaturi o refleksu jata. Uz ikavski čakavski tip u primorskom i zaobalnom području i uz ikavsko-ekavski tip utvrđuje *ekavski primorskoga tipa* u "Crikvenici, Trsatu, u dijelovima današnjeg grada Rijeke koji su ranije pripadali Sušaku i selima oko njega (Pećine, Krimeja, Dolnja Vežica, Gornja Vežica, Bulevard), Kostreni (Vrh Martinšćice, Sveta Lucija, Sveta Barbara, Žurkovo, Urinj i Šoići), Bakru, u dvama zaselcima Drage (Tijanima i Brigu), Vitoševu (stariji naziv, ali i današnji: Sveti Kuzam), Kukuljanovu, Škrljevu, Plosnoj, Ponikvama, Krasici, Praputnjaku, Gornjem Jelenju (koje i nije naselje, ali žitelji Kukuljanova ili drugih mjesta ovdje imaju imanja i 'stanove' za stoku ili unajmljuju gostionicu) i Mrzlim Vodicama (narodni je naziv u singularu: Mrzla Vodica)" (str. 23.).

Milan Moguš u *Dijalektološkome povratku Brseču* iz 1992./1993. za čakavske ekavske govore rabi termin *ekavski dijalekt*: "Nema sumnje da brsečki govor pripada čakavskome narječju, a unutar toga ekavskome dijalektu".¹⁴⁰ U svom *Dijalektološkom zapisu o Jardasovoj KASTAVŠTINI* iz 1994. istim riječima zaključuje da je i Kastav dio čakavskoga *ekavskoga dijalekta*.

Iva Lukežić u najnovijoj knjizi s problematikom čakavskoga narječja, *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština* iz 1996., slijedeći suvremenu klasifikaciju dijalekata čakavskoga narječja i rabeći termine u

¹³⁹ Osim tih idioma izvan ikavsko-ekavskoga dijalekta, prema pisanju Ive Lukežić, ostao je i Brgudac. J. Ribarić kaže za njega da je sličan *ikavskim govorima južnočakavskoga dijalekta* u Istri, a M. Moguš ga u *Čakavštini Opatijskog krasa* 1982. ne spominje kao dio skupine govora koju analizira. No, M. Mažec i P. Šimunović smještaju ga među *ćićke ikavsko-ekavske govore munskoga tipa*, a M. Mažec u njemu pronalazi i pojedine elemente boljunskih govora. Stoga je upravo zbog nepodudaranja određenja pripadnosti toga idioma višem sustavu u literaturi i bilo nužno istražiti ga *Terenskim upitnikom za utvrđivanje čakavskih ekavskih govora* jer je proizlazilo da bi mogao biti dijelom pretpostavljenoga ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja.

¹⁴⁰ Usp. M. Moguš, 111, str. 321.

značenju kako su oni prihvaćeni u suvremenoj temeljnoj dijalektološkoj literaturi (D. Brozović, B. Finka, M. Moguš), spominjani *ekavski primorski tip* naziva *primorskim ekavskim poddijalektom* i argumentira izdvajanje analiziranih govora na razini podsustava jednoga dijalekta jezičnim značajkama zajedničkim nabrojenim idiomima, a sve čakavske govore s ekavskim refleksom jata zove *sjeverozapadnim ekavskim dijalektom*¹⁴¹ (str. 157.). Na popratnoj su *Dijalektološkoj karti sjevernoga hrvatskoga primorja i zaleđa*, najrecentnijoj i potpunoj karti toga dijela ekavskih govora, uz punktove nabrojene u ranijoj knjizi, obilježeni i Meja-Gaj kao dio *trsatsko-bakarskoga i crikveniškoga tipa* te *čakavski ekavski liburnijskoga tipa*: Škalnica, Breza, Brnčići, Kosi, Marčelji, Saršoni, Sroki, Mladenići, Viškovo, Marinići, Drenova, Trinajstići, Spinčići, Kastav, Rubeši, Ćikovići, Srdoči, Grpci, Rijeka.

¹⁴¹ Prvi bi dio termina možda bilo uputno izostaviti (kao što autorica i čini na drugome mjestu, na str. 160. ili 81, str. 27., bilješka 9.) jer se pod citiranom sintagmom može predmnijevati postojanje još nekoga drugoga čakavskoga ekavskoga dijalekta, ali i samo umetnuti *ili*, dakle *sjeverozapadni ili ekavski dijalekt*. Pojmom *sjeverozapadni* pojedini autori označuju idiome koji sustavno provode sjevernočakavsku metatoniju bez obzira kojemu dijalektu čakavskoga narječja pripadaju (usp. primjerice W. R. Vermeer, 138, ili J. Kalsbeek, 63).

2.2 REZULTATI ISTRAŽIVANJA

2.2.1 GOVORI KOJI SU ISKLJUČENI IZ DALJNJEGA ISTRAŽIVANJA PRETPOSTAVLJENOGA EKAVSKOGA DIJALEKTA

Postojeće dijalekatne karte i jezični podaci u dosadašnjim radnjama o ekavskim čakavskim govorima nisu dovoljni za donošenje točnih zaključaka o prostiranju ekavskih čakavskih govora, tj. za utvrđivanje granice njihova teritorija prema drugim čakavskim arealima ili područjima drugih hrvatskih jezičnih podsustava ili pak inojezičnim sustavima¹⁴². Geografsko je područje čakavskoga narječja, naime, nedovoljno istraženo i niz je naseljenih mjesta na dijalekatnim kartama neoznačen, a stanovitom je broju punktova na različitim kartama ili u radnjama pripisana pripadnost drugomu višemu sustavu, tj. zapisi su dvojni ili su, kao što je to u starijim raspravama, dvojbeni.

Stoga je radi revizije teritorijalnoga prostiranja ekavskih čakavskih govora, a onda i poradi drugih zadataka: utvrđivanja jezičnih značajki zbog realizacije kojih je moguće ekavske govore tumačiti na razini nižega podsustava čakavskoga narječja, tj. radi pronalaženja izoglosa koje ove govore uz pretpostavljeni prostorni kontinuitet izdvajaju u zasebnu cjelinu unutar toga narječja, bilo nužno određeni korpus govora terenski ispitati dijalektološkim instrumentarijem.

Prva, najvažnija među tim izoglosama, konstanta je kojom ekavski govori funkcioniraju različito od svih drugih idioma, bilo čakavskih, bilo nečakavskih. Spominjani je to i obrazloženi konzekventni refleks prahrvatskoga i starohrvatskoga fonema *jata* kao /e/, u prvome redu kratki /e/. Drukčiji je ostvaraj bio prvovrsni eliminacijski kriterij daljnje analize istraživanih idioma. Tako je niz mjesnih govora, za koje je već primjenom preliminarnoga Upitnika bilo razvidno da prema toj strukturalnoj značajci nisu dio pretpostavljenoga ekavskoga dijalekta, ispitan kraćom verzijom predočenoga *Upitnika*. U prvome ću dijelu poglavlja *Rezultati istraživanja*, jer ne ulaze u korpus analiza jezičnih elemenata kojega je zadatak ove radnje, iznijeti i njihove najvažnije jezične osobitosti, ovisno

¹⁴² U pristupu se dijalekatskoj razdiobi držim odrednice što su je za izradu Karte čakavskoga narječja postavili B. Finka i M. Moguš (106, str. 99.) prema kojoj se granice govora "ne određuju pomoću linija razgraničenja" već se polazi "od utvrđivanja naseljenih mjesta s čakavskim govornim osobinama", a koja se može primijeniti i na ekavske govore.

o tome koliko sam jezičnih podataka trebala da bih ustanovila njihovu pripadnost višem sustavu. To je razlog zbog kojega će broj jezičnih značajki i broj primjera kojima ću ih pokušati argumentirati varirati za pojedinačne idiome.

2.2.1.1 Ikavsko-ekavski govori

Među spornim punktovima prema dijalekatskim kartama bila su i čakavska mjesta oko *čepićkoga tipa* koja su ostala neobilježena s obzirom na dijalekatsku pripadnost. Za njih sam na osnovi dostupnih mi nalaza o ikavsko-ekavskim govorima čakavskoga narječja u Istri zaključila da su, budući da su suvremena ispitivanja govora u Istri bila usmjerena upravo na ikavsko-ekavski dijalekt i da je on najpotpunije prikazan, dijelom čakavskoga ekavskoga areala, pa time i dijelom istraživanja zacrtanog zadanom tezom ove radnje. No, odgovori na preliminarna pitanja operativnoga upitnika za utvrđivanje refleksa jata, što sam ga primijenila za neistražene mjesne govore, potvrdili su njihovu pripadnost ikavsko-ekavskomu dijalektu.¹⁴³

¹⁴³Ikavsko-ekavski refleks jata, zasebnost istoimenog dijalekta čakavskoga narječja, a onda i vrhunski kriterij za potvrđivanje pripadnosti jednoga mjesnoga govora čakavskomu narječju u cjelini, slijedi pravilo što su ga za novljanski i neke krčke govore postavili L. Jakubinskij i K. H. Meyer. Pravilom se utvrđuju kombinacije konsonanata i vokala koje su slijedile iza jata, a uvjetovale su ekavski ili ikavski refleks u istome govoru. Samo je kombinacija u kojoj je jat bio ispred konsonanata /t/, /d/, /n/, /r/, /l/, /s/, /z/ iza kojih su slijedili vokali /a/, /o/, /u/, /ɔ/, /y/, /ɐ/ rezultirala ekavskim refleksom, odnosno pojavom vokala /e/ na mjestu jata, a sve su druge distribucijske kombinacije uzrokovala ikavski refleks, odnosno vokal /i/ na mjestu jata. Refleks je /e/ rezultat i u slučaju kada jat prethodi konsonantskoj skupini koja počinje jednim od spomenutih konsonanata a slijede ju nabrojeni vokali. Usp. I. Lukežić, 80, str. 12., 13. U toj je knjizi I. Lukežić lingvističkim argumentima obrazložila potrebu izdvajanja ikavsko-ekavskih govora u zaseban ikavsko-ekavski dijalekt čakavskoga narječja. M. Moguš u knjizi *Čakavsko narječje* (str. 39.) ne nabroja vokale /ɔ/, /y/, /ɐ/ za prvi dio pravila (niti /ɛ/ i /b/ za drugi dio), već govori o /ø/ (namjesto /ɐ/ i /b/) što je temeljeno na činjenici da jat od sredine XI. st. do konca XII. st., kao što je rečeno, prelazi u /ɛ/, potisnut ojačanim šva, dakle starohrvatskim fonemom dobivenim svođenjem /ɐ/ i /b/ na jedan, artikulacijski središnji poluglas, s pozicijom između eliminiranoga tvrdoga i mekoga poluglasa. Znači, u doba djelovanja Jakubinskij-Meyerova pravila, tj. u razdoblju defonemizacije jata do XIV. st., ili divergencije starohrvatskoga jezika na dijalekte, više nisu aktualna dva spomenuta poluglasa u starohrvatskome jeziku, pa ne bi trebala ni utjecati na realizaciju jata za

Čepićke ikavsko-ekavske govore analizira¹⁴⁴ 1930. M. Maček. Utvrđuje da toj skupini pripadaju: središnji govori oko Čepićkoga jezera (Šumber, Kršan, Kožljak, Čepić), govori tzv. *sjeverozapadnoga klina čepićkih govora* (Gradinje, Gologorica, Cerovlje, Novaki Pazinski, Zarečje) i govori drugoga, *jugozapadnoga klina* (Andretići, Milotski Breg, Sveti Ivan i Pavao, Sveti Petar u Šumi). Ipak izdvaja govore Milotskoga Brega, Svetoga Ivana i Pavla te Svetoga Petra u Šumi zbog većega broja ikavizama¹⁴⁵ u odnosu na druge govore toga tipa, zbog realizacije finalnoga -l > -ja (spominje podatke za Sveti Petar u Šumi) kao i zbog izostanka promjene ā > ą i ē > ie (za razliku od sjevernoga klina).

Već je primjerima s ostvarenim diftonzima 1985. R. Ujčić¹⁴⁶ korigirao podatke M. Mačekog o Milotskome Bregu, a iste je godine u radu P. Šimunovića¹⁴⁷ revidirana pripadnost Svetoga Petra u Šumi i okolnih zaselaka ikavsko-ekavskim govorima *jugozapadnoga klina*. On, doduše, piše da je tip kojemu pripada i taj govor sličan *muskome tipu*, ali ga nedvojbeno pridružuje govorima koji se protežu u luku oko Pazina i zahvaćaju Grdoselo, Kršiklu i dr., dakle ikavskim govorima,¹⁴⁸ kojima

međudijalektalne razdiobe. Isto to, zapravo, stoji i u spomenutoj knjizi I. Lukežić kada govori o eliminaciji dijela stražnjih vokala tijekom jezične evolucije i njihovu svodenju na druge vokale: o > u ili /o/ (kojima valja dodati i /a/, kao što je u bužetskim idiomima i u pojedinim primjerima u dijelu bližih im ekavskih čakavskih govora), y > i, ɔ > ə > a ili /e/ ili /ø/ (kojima valja dodati i /o/ u pojedinim pozicijama dijela čakavskih idioma). Usp. I. Lukežić, 80, bilješka br. 11, str. 13.

¹⁴⁴Prva je, ipak, markacija A. Belića koji, govoreći o *ikavsko-ekavskome dijalektu* u Istri, spominje i govore od Svetog Ivana i Pavla, oko Čepićkoga jezera do Šušnjevice i do Pićna. Usp. A. Belić, 12, str. 242.

¹⁴⁵Za Sveti Petar u Šumi isto piše i A. Belić. Usp. A. Belić, 12, 231. No, J. Ribarić, 116, Sv. Petar u Šumi (pod Sv. Petrom u Šumi nabraja Jukine, Turčinoviće, Pariže ili Dragovance, Banovce, Ivake, Lovrine, Hlombare, Grgane i Pamiće) i Zabrežane (u Ribarića Sv. Ivan i Paval u koje ubraja Gajmoviće, Maretiće, Zabrežane, Kaščergane, Šajine i Zgrabljice) uključuje u *ikavski – južnočakavski dijalekt* zajedno s Krajcar Bregom, Grdim Selom, Butonigom, djelomice Novakima Motovunskim itd. Govore je Sv. Petra u Šumi i Zabrežana u raspravi *Govori jugozapadne Istre* (str. 5.-28.) djelomice prikazao Mate Hraste uz iznošenje argumenata zbog kojih su istarski jugozapadni ikavski govori čakavski, ali ih na popratnoj karti ostavlja izvan spomenutoga areala.

¹⁴⁶Usp. R. Ujčić, 137.

¹⁴⁷Usp. P. Šimunović, 130, str. 66-73.

¹⁴⁸Usp. P. Šimunović, 130, str. 70. P. Šimunović piše da su ti ikavski govori (u Brozovića su dio južnočakavskoga ili ikavskoga dijalekta, a prema Hrastinoj

on, između ostaloga, pripisuje i manje dosljedan ikavizam u odnosu na *ikavski istarski dijalekt*.

Karta je *čepičkih govora* 1986. precizirana terenskim istraživanjima I. Lukežić.¹⁴⁹ Ona, primjerice, za Milotski Breg bilježi diftonge [ie], [uo], a za sela oko Svetoga Petra u Šumi¹⁵⁰ te Svetoga Ivana i Pavla piše da refleks jata samo djelomice slijedi pravilo Jakubinskoga i Meyera, no budući da se ostalim jezičnim značajkama približavaju *jugozapadnim istarskim govorima*,¹⁵¹ nije ih uključila u ikavsko-ekavski dijalekt čakavskoga narječja. Rubnom je poddijalektu ikavsko-ekavskoga dijalekta uz govore što ih M. Mažeki određuje *čepičkim tipom* priključila i govore Čambarelića, Svete Katarine, Kukurina, Lazarića, Pićna, Tupljaka, Boljevića, Krbuna, Kostrčana i Šušnjevice.¹⁵²

Dvadeset i pet sela Ceranščine u rovinjskoj općini, petnaest sela Boškarije u pazinskoj općini i pet sela Mrkočišća u pazinskoj općini što su na dijalekatnim kartama označivani kao čakavski jugozapadni ikavski prva je uočila i istražila prema operativnome upitniku za utvrđivanje refleksa jata I. Lukežić studentica Pedagoškoga fakulteta u Rijeci Orijana

terminologiji dio ikavskih govora sjeverozapadne Istre) različiti od *ikavskoga istarskoga dijalekta*, koji, kao što kaže, pokriva najveći dio Istre: oazu oko Vodica u Ćićariji i sav jugozapadni dio poluotoka jer se na pozicijama jata ne ostvaruje tako dosljedno ikavski refleks, jer ne realiziraju štokavske značajke, kao npr. skupine /št/, /žd/, već *ščap*, *možjani*, a akcenatski im je sustav dvočlani bez tzv. kanovačkoga duljenja. Kasnije u istomu tekstu izdvaja i arhaičniji *čakavski ikavski dijalekt istarskoga sjeverozapada* na širem području Bujštine i njemu sličan tip u selima oko Barbana.

¹⁴⁹Rezultate je svoga istraživanja provedenoga za pisanje doktorske disertacije autorica objavila u knjizi *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, ICR, Rijeka 1990., a nabroja ih i u 87, str. 176., 177.

¹⁵⁰Iz upitnika za refleks jata i akcentuaciju što ih je I. Lukežić ispunila za te punktove i dala mi na uvid jasno je da se i u njima /ē/ sporadično ostvaruje kao diftong [ie], ali i /ō/ kao [uo].

¹⁵¹Usp. I. Lukežić, 80, str. 25. Time se njeno određenje idioma Sv. Petra u Šumi i Zabrežana (tj. Sv. Ivana i Pavla) kao *zasebnoga podtipa jugozapadnih istarskih govora* razlikuje od Ribarićeva koji ih drži dijelom *ikavskoga - južnočakavskoga dijalekta* (dakle prema Hrastinoj podjeli dijelom *ikavskih govora sjeverozapadne Istre* ili prema Brozovićevoj klasifikaciji dijelom *južnočakavskoga dijalekta* u Istri) i Šimunovićeva koji ih, razvidno je posredno iz usporedbe s govorima koje im suprotstavlja, također pridružuje *ikavskim južnočakavskim*.

¹⁵²Mjesni su govori Kostrčana i Šušnjevice, kao i Nove Vasi rumunjski, no I. Lukežić uvjerila se da u komunikaciji sa stanovnicima drugih mjesta žitelji rabe čakavštinu čepičkoga tipa. Usp. I. Lukežić, 80, str. 25.

Matika. Provjerila je 1991. terenskim istraživanjem njihove jezične značajke te ih odredila kao nastavak *čepićkoga tipa*,¹⁵³ dok I. Lukežić na temelju prikupljenog materijala zaključuje da "jezično ne kontinuiraju isti ikavsko-ekavski tip".¹⁵⁴

Prema mojim nalazima na spomenutomu prostoru Ceranščine i onomu oko Čepićkoga jezera te sjeverozapadno i jugozapadno od njega ikavsko-ekavskom dijalektu na istarskom prostoru pripadaju i sljedeći organski idiomi:

a) S pretpostavkom da je dijelom žminjskih govora, ispitala sam idiom Žagrića (N *Žagrići*), ali je upitnik s preliminarnim pitanjima složenim od riječi u kojima se u prvoj prema pravilu Jakubinskoga i Meyera realizira /i/, a u drugoj /e/ (primjerice, *měsit těsto, lěpo tělo*) pokazao da je i taj mjesni govor ikavsko-ekavski. Potvrđuju to i primjeri koji slijede pravilo Jakubinskoga i Meyera:

- s ikavskim refleksom jata: *bižat, blišći, brih, brime, čovik, čerišnja, mliko, misec, misit, mriža, dite, dica, cidit, crikva, triba, livo, lipo, snih, vrime, žlibac*
- s ekavskim refleksom jata prema spomenutomu pravilu: *belo, mrena, mesto, lesa, lesak, bres, delo, delat, telo, testo*, te s mogućim odstupanjima kao u *pina, cilo, besida, mira, trizan, sis*¹⁵⁵
- u tvorbenim je i relacijskim morfemima ikavski refleks: *dvi hćere, bolit, stit, vidit, umrit, zavrtit, beliji*, u L sg. imenica *u hiši, u mriži* itd.

Akcentatski je sustav tročlan: s kratkim silaznim akcentom (à), dugim silaznim (â) i čakavskim akutom (ã) na starim mjestima te s prednaglasnim duljinama, a vokalski sustav temeljni peteročlan bez diftonga i zatvaranja /ã/ (za razliku od većine ikavsko-ekavskih govora

¹⁵³ O prvim je nalazima Orijana Matika izvijestila na znanstvenome dijalektološkome skupu održanom u HAZU u Zagrebu u travnju 1992., a popis ikavsko-ekavskih govora na tome području i jezična analiza građe objavljeni su u raspravi I. Lukežić, 87, str. 177.

¹⁵⁴ Usp. I. Lukežić, 87, str. 178.

¹⁵⁵ Veći broj ikavizama u tom govoru podudaran je s realizacijom jata u istim pozicijama u govorima Ceranščine, kao što je u diplomskoj radnji zapisala O. Matika.

čepićkoga tipa¹⁵⁶): *dělo, besīda, bolīt, obelīt, umīt, zavrtīt, umrīt, mladīć; cīlo, crīkva, blīšćī, obolī, kotāl; mlikō, pobīsñīt, lēsāk, Rīkā*. Evidentan je stanoviti broj nesustavnih pomaka kratkoga akcenta: na prednaglasnu duljinu i prednaglasnu kračinu i s otvorene i sa zatvorene ultime (*dīte, žlībac, būbrih, dīca, sīdīt*).

Stoga sam zaključila da je i on dio ikavsko-ekavskih govora *Ceransćine*.¹⁵⁷

b) Držeći se pri odabiru korpusa spomenutoga Hrženjakova popisa naseljenih mjesta, terenskim sam istraživanjem utvrdila da su u arealu čepićkoga tipa ikavsko-ekavski i sljedeći čakavski govori: Blaškovići *Blāškovići*,¹⁵⁸ Veljaki *Veljōki*, Podpićan *Potpīćan*,¹⁵⁹ Zajci *Zājci*, Jakomići *Jakomići*, Montovani *Montovōni*, Jakačići *Jakāčići*, Mandalenčići *Mandalēnčići*, Ćusi *Ćūsi*, dio zaselaka Gologoričkog Dola *Gologrčki Dōl*: Lukačići *Lukačići*, Sepčići *Sēpčići*, Kučebari *Kučēbari* (ranije i Bratičići *Bratičići* gdje je sada samo jedan stanovnik),¹⁶⁰ Gradinje

¹⁵⁶ Prema podacima koje donosi I. Lukežić među čepićkim idiomima zatvaranje /ā/ bilo do [a] ili [o] ne provode Zarečje, Garžinići (koji nisu na Hrženjakovu popisu naseljenih mjesta) i Milotski Breg. Usp. I. Lukežić, 80, Tabela 2.

¹⁵⁷ Kasnije je O. Matika, budući da je stoga korpus njene diplomske radnje obuhvaćao i taj govor, detaljnije ispitala i ostale njegove jezične značajke, te ga pridodala skupini mjesnih govora *Ceransćine*. Moja je prvotna pretpostavka bila temeljena na određenju jezičnoga prostora Žminjštine u *Prilogu proučavanju vokalnih sustava sjeverozapadnočakavskih govora u Istri* J. Kalsbeek (usp. str. 261., 262.). Autorica nabraja mjesta koja s onima unutar crte razdvajanja prema drugim tipovima govora vjerojatno čine žminjske govore, a pribraja im i Žagriće. Žagrići su zaselak u kojem žive svega tri obitelji: jedna je iz žminjskoga sela Pucići, druga je podrijetlom iz Krajcar Brega, a samo je obitelj Frane Žagrića (rođ. 1931.) starosjedilačka. On je jedini od stalnih stanovnika izvornim govornikom i zato je njegov idiom uzet kao reprezentant. O. Matiki obavjesnik je bio iz tamošnje obitelji Pucić, pa su Žagrići ostali izvan okvira njezinoga zanimanja.

¹⁵⁸ Ranije je ovo naselje bilo dio Kršana, pa zato nije na popisu ikavsko-ekavskih govora što ih je markirala I. Lukežić.

¹⁵⁹ Potpićan je naselje zasnovano pedesetih godina ovoga stoljeća u eri industrijalizacije naših prostora. Tako je domicilno stanovništvo većim dijelom iz Pićna, Kršana, Čambarelića i Lazarića, te time i taj govor uključujem u ikavsko-ekavske govore čakavskoga narječja. Dio je žitelja naseljen iz Bosne i Hercegovine, ali neautohtonu, danas već pomalo urbariziranu štokavštinu, starosjedilačko stanovništvo, naravno, i dalje osjeća pridošlom.

¹⁶⁰ Isto vrijedi i za zaseoke koji nisu zabilježeni na Hrženjakovoj karti naseljenih mjesta: Vlašiće (dio Boljevića), Juršiće (dio Kršana), Šošiće (dio Veljaka), Šviće,

Gradinje,¹⁶¹ Belaj *Belâj*, dio Letaja *Letâj*, tj. Gornji Letaj,¹⁶² Previž *Prevîž* i Borut *Borût*.¹⁶³

Dolenje i Gorenje Kralje (N pl. *Krôljŕ*), Bofe, Blaškoviće (N pl. *Blaškôvić*), Krte (dijelovi Jakomića), Oršaniće, Cinzebe, Svetinčiće, Žigonte (dijelovi Zajci), Most Pićan (dio Pićna), Šimunčiće, Marfane, Kanile, Rebane, Gusterine, Zatkare, Čope, Medige, Tominiće (dio Montovana), Milanoviće, Petrinčiće, Pužare (zaseoci uz Jakačiće, premda s njima i s Mandalenčićima te s nizom drugih zaselaka, npr. Brljafima, od kojih je većina s ikavsko-ekavskim refleksom jata ulaze u izbornu jedinicu Gračišće, govor kojeg je čakavski ekavski, a u tom su nizu i Brozani, Kaligari, Deltini, Čubanići, Raji, Brigi, Toncini, Šegari, itd.), Marečiće (pokraj Čusa), Šestane, Lukače, Peruciće, Skoke, Martinčiće (zaseoci blizu Cerovlja). Podatke o zaseocima koji spadaju u komunu Gračišće izložio mi je Marijan Brozan, no budući da nisam bila u svima, a za neke sam kasnije utvrdila da su dio drugoga dijalekta, ne nabrajam ih sve. Niz je zaselaka oko Oriča i Batluga 1991. ispitala O. Matika, pa ih ovdje ne spominjem.

¹⁶¹Taj je mjesni govor, potaknuta informacijama dobivenim na predavanjima iz kolegija Dijalektologija, istražila studentica Pedagoškog fakulteta u Rijeci Doris Škorić ispitavši najprije četiri izvorna govornika Gradinja prema kratkom upitniku za refleks jata. Budući da ga je već M. Mafecki odredio ikavsko-ekavskim govorom, ne donosim primjere iz toga mjesta. Razlog je provjeravanja podataka pretpostavka da je govor ekavski jer ga novija literatura o ikavsko-ekavskim govorima ne bilježi. Vjerojatno je riječ o tiskarskome propustu jer u spomenutoj knjizi M. Mafecki u čepički tip jasno uključuje i Gradinje. Usp. M. Mafecki, 91, str. 68. Stoga sam ga pribrojila čepičkomu tipu. Usp. S. Vranić, 139, str. 74.-75. Isto je utvrdila i Doris Škorić kada je kasnije za potrebe svoje diplomske radnje tonski zabilježila oglede govora dvaju reprezentanata toga organskoga idioma i analizirala podatke prema postavljenim dijalektološkim razlikovnim kriterijima. Zaključila je da je mjesni govor Gradinja noviji dvoakcenatski, dakle s dvije jedinice: dugim silaznim akcentom (â) i kratkim silaznim akcentom (ã) i parcijalnim pomakom kratkoga akcenta (ã) s otvorene ultime na prednaglasnu duljinu, pri čemu se realizira dugi silazni akcent (â). Zabilježila je i položajne metatonije (ã) u unutrašnjemu i vanjskome zatvorenome slogu te u unutrašnjemu otvorenome slogu na vokalu /a/. Nakon iznošenja podudarnosti i razlikovnosti između organskoga idioma Gradinja i ostalih idioma čepičkoga tipa ustvrdila je da je u četrnaest jezičnih značajki podudaran s čepičkim govorima, a trima izoglosama različit, te da stoga mjesni govor Gradinja pripada čepičkome tipu rubnoga poddijalekta ikavsko-ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja.

¹⁶²Za Gornji Letaj oskudni podaci koje sam uspjela zabilježiti identični su onima iz Belaja. Dolnji Letaj jezično pripada skupini istrorumunjskih idioma. R. Flora (usp. 33, str. 329.-353.) donosi podatak da je već 1927. L. Morariju zapisao da je Letaj upola pohrvaćen. O sačuvanosti istrorumunjskoga idioma kaže da je uz Žejane opstao u još 5 mjesta u podnožju Učke: "u potpunosti u Šušnjevići i Novoj Vasi, nešto manje od polovice u selima Letaj i Jasenovik, te u razbacanim katunima na jednoj blagoj padini pod zajedničkim nazivom Brdo (Draga, Kostrčane, Stanković)". A. Kovačec i u

Argumentacija za takvo određenje su refleksi jata što slijede utvrđenu zakonitost:¹⁶⁴

- *bêlo mlíkô, blêdi mîsec, lîpo mĕsto, mîsît tĕsto, cĕlo vrîme, lîpo tĕlo, trîba sĕs, dĕlat* itd. (Veljaki, Blaškovići, Jakomići, Zajci, Montovani, Belaj, Letaj, ali *mlîko* u Belaju), *bêlo mlikô, bliêdi mîsec, cĕlo vrîme, lîpo mĕsto, lîpo tiĕlo, tiĕsto* (Brljafi,¹⁶⁵ Mandalenčići, ali s ostvarajem *liêpo* u Mandalenčićima), *umîsît tiĕsto* (Previž), *triĕžan covîk, súšĕt, procidît, crîkva, cĕno, crîpnja, dlietô, liĕn, lenobîja, lĕto, nalîvo, mîh, mihûr, grîh, drĕn, drĕtva, mĕra, dívôjka, mlîko* (Borut)

recentnome djelu (67, str. 12.) Letaj određuje rumunjskim naseljem, ali piše da tekstovi za građu potječu iz svih rumunjskih naselja osim Letaja. Na dijalekatskoj karti Istre prema Hrženjakovu popisu mjesta na prostoru čepičkoga tipa ostaju neobilježeni Žankovci. No, to su prema zapisu A. Kovačeca *Zankovci*, koji se, premda prostorno izdvojeni često nabrajaju kao dio Brda, nekompaktnoga rumunjskoga naselja s nizom zaselaka, koje je bilo crkvena župa (usp. 67, str. 13.). I. Lukežić mi je ustupila podatke iz Upitnika za srpskohrvatski / hrvatskosrpski dijalektološki atlas, što ga je započela ispunjavati za Novu Vas i Šušnjevicu, ali je zaključila da su, kao i idiom Kostrčana, ti mjesni govori rumunjski, a da se stanovnici "u komunikaciji s osobama iz drugih mjesta (a tako i školska djeca koja idu u školu u Čepiću) služe i čakavštinom gotovo istovjetnom onoj u Čepiću" (usp. I. Lukežić, 80, str. 25.), prema kojima su, što je podudarno s objavljenim podacima A. Kovačeca, Kostrčani i Zankovci uz još nekoliko punktova zaseoci sela Brda, također rumunjskoga idioma. Ana Legac (usp. 69, str. 151.-153.) piše da se istrorumunjski osim u Žejanama govori u Šušnjevicu, Letaju, Novoj Vasi, Jasenoviku (Sukordu) i Brdu u općini Labin. Još preciznije podatke donosi A. Kovačec (67, str. 132.) kada piše da se danas istrorumunjski govori u selima Žejane, Šušnjevicu, Nova Vas, Jesenovik, Letaj i Brdo sa zaseocima Kostrčani (koji neki drže dijelom Sušnjevice, a drugi dijelom Brda), Dolinščina, Zankovci, Perasi, Brig, itd., te da se tijekom 20. st. ugasio kao govor sela u naseljima Grobnik i Gradinje, a tijekom 19. st. na otoku Krku i u selu Skitači.

¹⁶³ U obama naseljima starija generacija ostvaruje čakavizam drugoga tipa: č > c, s, š > ś, a z, ž > ź, a među mlađima gotovo i nema onih koji jednako tako govore.

¹⁶⁴ *čepički* i *munski tip* I. Lukežić pridružuje rubnomu poddijalektu ikavsko-ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja. Usp. I. Lukežić, 80, str. 113, 114., 115. Isto čini O. Matika za govore *Ceransćine* jer prema njenom zaključku neposredno kontinuiraju *čepički tip*.

¹⁶⁵ Najviše je primjera iz zaseoka Brljafa koji nije na Hrženjakovu popisu naseljenih mjesta, ali za koji sam, zahvaljujući razgovorljivosti moga subesjednika Antuna Brljafa, zapisala podatke što dobro prezentiraju ostvaraje u spominjanim organskim idiomima, pa ih iznimno donosim u integralnome tekstu.

- ostvaruju se i pojedinačna leksička odstupanja od pravila Jakubinskoga i Meyera: *besida* (Brljafi, Mandalenčići, Brozani, Jakačići), *čovjek* (Belaj), *sis* (Brljafi, Mandalenčići), *pripovidan* (Jakačići), *promeni* (Belaj), *treba* (Jakomići, Montovani, Belaj), *trizan* (Blaškovići, Veljaki, Montovani, Belaj), *umesit* (Brljafi, Belaj), *medvič* (Previž), *tíšto, šís, šví*¹⁶⁶ (Borut)
- ikavski je refleks jata u relacijskim morfemima:
 - D i L sg. ž.r. $\text{ę} > i$ va *glōvī* (Jakomići, Montovani), *divōjki, ženī, u škātuli* (Brljafi), *va kāmari, (h) mēni* (Previž, Borut), s izuzetkom Belaja i Boruta gdje se u L ostvaruje /u/: *v toj kuću, v oštariju, on je va kuću, va glavu mi se vrti* (Belaj), *va kāmaru, va oštariju* (Borut)
 - L pl. m. i s.r. morfem je /i/ u *bōki, u kolēni, na sřci, na konjī* (Brljafi)
 - I sg. m. i s. r. zamjeničke deklinacije $\text{ęm}\text{ə} > in$ *līvin, ovīn* (Brljafi)
 - G i L pl. zamjeničke deklinacije $\text{ęh}\text{ə} > ih$ *od mojīh, od dobrīh, u mojīh, u dobrīh* (Brljafi, Previž), ali Borut *od dobrēh*
 - I pl. zamjeničke deklinacije $\text{ęmi} > imi$ *tīmi* (Brljafi), *drūgimi* (Previž)
 - L sg. m. i s. r. kojemu je u polaznome sustavu relacijski morfem /e/ u govoru se Brljafa i Belaja, Previža realizira kao /u/, dakle ujednačen je prema D sg. m. i s. r. ili prema u-deklinaciji: *na kolēnu, na stolū, na sřcu* (Brljafi), *na kōnju* (Belaj), *va žepū, na kolēnu* (Previž)
 - komparativ $\text{ęi} > iji$ *korisnīji, siromašnīji* (Brljafi), *stāriji* (Belaj), ali Previž i Borut $\text{ęi} > eji$ *štarēji, širomašnēji*
- u tvorbenim je morfemima od jata pretežit refleks /i/:
 - u imenica *supīla, kōren, kosīr, nedīlja*, ali *kolēno* (Brljafi), *kudīlja, nedīlja*, ali *kolēno, kōren* (Belaj), *nedīja*, ali *kosīr, kōren, kolēno* (Previž i Borut)

¹⁶⁶ U sjevernočakavskim ikavsko-ekavskim govorima ikavski refleks unutar istoga korijenskoga morfema **vět-* rabi se u leksemu sa značenjem 'svijet, narod, univerzum', a ekavski u leksemu sa značenjem 'savjet, dogovor, konzilij', pa to i nije, osim polazno, primjer koji potvrđuje odstupanje. Usp. I. Lukežić, 80, str. 17., bilješka br. 23.

- u infinitivnih osnova (+ glag. prid. rad.) *ubolīt, vīdit, umīt, zavrtīt* (Blaškovići, Brljafi), *bolīt* (Veljaki), *trpīt, pobielīt, dolīt* (Previž i Borut), *obolī* (Brljafi), *bolīlo, bolīla, bolīlo, obolīla*, (Brljafi, Jakomići, Blaškovići)
- u prezentskih osnova *ubolīn, razumīn* (Jakačići)
- u priloga *ōvdī, kadī* (Jakačići), *gōri, dōli, vanī* (Brljafi); *kadī, yōri, dōli*, ali *pōle / pōkle* (Previž i Borut)
- u reliktu relacijskoga morfema duala *obedvī* (Borut), ali *dviē* (Brljafi, Previž), *dviēsto* (Brljafi), *dvē* (Belaj).

Zakovitost dvojne realizacije jata što su je ustanovili Jakubinskij i Meyer predviđa da se u ikavsko-ekavskim idiomima refleksi /i/, uz stanoviti broj pozicija određenih konstelacijama konsonanata i vokala iza jata, ostvaruje i u relacijskim i tvorbenim morfemima. U spomenutim je govorima ta pravilnost narušena: u pojedinim kategorijama djelomice, tj. u svim ispitanim organskim idiomima u morfemima za tvorbu imenica i priloga, a u onima za koje je zabilježen (osim Boruta) i u reliktu morfema duala. Sustavno je ekavska supstitucija u kategoriji u poziciji G pl. zamjeničke deklinacije u Borutu. U Borutu i Previžu morfem komparativa ujednačen je na ekavski refleksi.

Takva pojava djelomične i sustavne supstitucije jata fonemom /e/ u pojedinim tvorbenim i relacijskim morfemima, uz promjenjivi broj odstupanja od jezične zakonitosti u leksičkim morfemima, svojstvena je i drugim ikavsko-ekavskim idiomima.¹⁶⁷ Primjerice, u grobničkim je govorima reliktni morfem duala *obedve*,¹⁶⁸ u paškim je čakavskim

¹⁶⁷ Prema pisanju J. Ribarića djelomična je ekavska realizacija tipična i za jugozapadne istarske i južnočakavske ikavske govore u Istri, npr. *obe, obedvi, koren, korenje, koleno, ovde, onde, tote*. Te dijalekte J. Ribarić ubraja u *nove južnoslavenske dijalekte* i naziva ih *ikavskim južnočakavskim dijalektom i štokavsko-čakavskim prelaznim dijalektom "Slovinaca"*. Za primjere usp. J. Ribarić, 116, str. 45. i 66. Iste ostvaruje zabilježila je i Orijana Matika za ikavsko-ekavske govore Ceranščine. U morfemu /enā/ pojedinim imenica u ikavskim je govorima Istre i M. Hraste ustvrdio supstituciju vokalom /e/: *koren, korenj*. Usp. M. Hraste, 48, str. 25. i 49, str. 62.

¹⁶⁸ Usp. I. Lukežić, 78, str. 256. Taj je oblik zajednički za N i A s. i ž. r. U G i I već je *obidvih*, u D *obindvin*, u I *obindvimi*. U grobničkim je idiomima prema istomu izvoru u infinitivnih osnova refleksi /e/, što nije odstupanje od pravila, već je, kao što piše ista autorica na drugome mjestu (v. 76, str. 165.), rezultat toga što je "refleksacija jata uslijedila nakon apokope krajnjeg (nastavačnog) vokala u infinitivu" i "pozicija je prije refleksacije bila -ěťb a to je po pravilu JM pozicija za ekavski refleksi." Realizacija u paškim čakavskim govorima poznata mi je iz vlastitoga jezičnoga iskustva.

idiomima *obedvi*, a u pojedinim morfemima za tvorbu imenica /e/, npr. *koleno, koren, korenje*.

Stoga valja istaknuti da je u ikavsko-ekavskome dijalektu čvrstoća pravila, usustavljenoga u vrijeme defonemizacije jata, prema kojemu je, između ostaloga, "u gramatičkim (...) morfemima, kao i na apsolutnom kraju riječi refleks uvijek dosljedno ikavski"¹⁶⁹ u dijelu idioma ikavsko-ekavskoga dijalekta (kao, uostalom, i u konzekventno ikavskim govorima) poljuljana. Njihova pripadnost tomu dijalektu ipak nije sporna sve dok leksički morfemi premoćno slijede utvrđeno pravilo, tj. dok se ekavski ostvaraji mogu objasniti prvim dijelom pravila, točno određenim fonološkim okruženjem, i dok prevladavaju ikavski leksemi, pojavnost kojih je uvjetovana drugim, suprotstavljenim dijelom pravila, te u prvom redu dok god je u tvorbenim i relacijskim morfemima, koji su nosioci "sustava na morfološkoj razini"¹⁷⁰ (i time presudne determinante za pridruživanje pojedinačnoga idioma višemu sustavu), premda refleks može i varirati, jat uglavnom supstituiran fonemom /i/.

Takvo metodološko polazište, dakle, ne dovodi u pitanje ni pripadnost nabrojanih idioma oko Čepićkoga jezera ikavsko-ekavskomu dijalektu.

Akcentatski je sustav¹⁷¹ tih idioma dvočlan: fiziologija i ostvaraj kratkoga silaznoga (â) i dugog silaznog (â) identični su onima u drugim hrvatskim sustavima. Kratki se silazni realizira na kratkim ili pokraćenim vokalima s aktivnom prvom morom, a dugi silazni na prvotno dugim vokalima s obje aktivne more, ali sa silinom na prvoj mori. Ta se dva akcenta ostvaruju u inicijalnim, medijalnim i finalnim slogovima. Primjerice: *sŕce, u kolèni, kadŕ* (Brljafi), *trèba, čövek, kudŕilja, zmišàt, zajŕk* (Belaj), *vŕdila, oštàrat, covŕk, rābās, vretenò* (Previž i Borut); *lŕpa, veselŕji, kosŕ* (Brljafi), *bêlo, cidŕlo, zvêzda, belâjski, Belâj* (Belaj), *cûju, vêsêl, ŕlâva, prijâtel, bešêt* (Previž i Borut). Treći je dugi uzlazni čakavski akcent iste fiziologije i ostvaraja kao u tumačenju S. Ivšića¹⁷² na primarno dugim ili sekundarno produljenim vokalima, kod kojeg su aktivne obje more, a

¹⁶⁹ Usp. I. Lukežić, 83, str. 16.

¹⁷⁰ Usp. M. Mogaš, 101, str. 272.

¹⁷¹ Za potpuni zaključak o akcentatskim sustavima ispitivanih govora nedostaju podaci jer istraživanje nije bilo usmjereno na akcentuaciju, a niti je daljnja analiza ovih govora bila zadatkom istraživanja.

¹⁷² Usp. S. Ivšić, 55, str. 133.-208.

druga je nositelj siline, zabilježen samo u mjesnim govorima Brljafa i Mandalenčića.

Dio mjesnih govora: Veljaki, Blaškovići, Jakomići, Montovani, Jakačići i Zajci ne ostvaruju zavnuti akut ni kao jezičnu jedinicu, a niti kao stilogeno sredstvo.¹⁷³ U dva se spomenuta govora realizira zavnuti akut tek kao jedinica govora.¹⁷⁴ Proizlazi to iz jezične građe u kojoj se zavnuti akut ne ostvaruje u svim kategorijama, pa ni u svim primjerima kategorija koje zahvaća, a u kojima ga valja očekivati. Primjerice:

- na kontrahiranim vokalima *onī / kī* (Mandalenčići);
- u G pl. imenica svih triju rodova *kīl, kroâf* (Mandalenčići);
- u oblicima nastalim od prezentske osnove *želīn* (Mandalenčići) / *griēn* (Brljafi), *pitâ, obolī* (Mandalenčići);
- u finalnome slogu zatvorenu sonantom *puōl / puōl* (Mandalenčići) / *jedoân, kotâl, kosīr, kuōnj* (Brljafi);
- u inicijalnome i medijalnome slogu zatvorenu sonantom *talijōnski / buōlnici, rânpa, hârte* (Mandalenčići), *siēlca, grōjze, miērlin, paliēnta, divōjki, miēndula* (Brljafi).

Upravo ograničenje ostvaraja siline na drugoj mori određuje pripadnost tih govora starijemu dvoakcenatskome stadiju,¹⁷⁵ dakle sustavima sa starim distribucijskim pozicijama, ali s promjenom u inventaru,¹⁷⁶ a idiom Boruta tendira novijemu dvoakcenatskome sustavu budući da se promjena distribucije u stanovitome broju primjera odnosi na kategoriju kratkoga silaznoga akcenta (â) u otvorenu slogu kojemu prethodi prednaglasna duljina. Pri pomaku se ostvaruje dugi silazni akcent (â): *ylâva < glâvâ, mlīko < mlīkō, mûka < mûkâ, kôlci < kôlcī*, ali *râbâs*.

¹⁷³Za idiom Belaja broj je primjera premali da bi se moglo govoriti o statusu akuta.

¹⁷⁴Takva je dvojnost s obzirom na ostvaraj zavnutoga akuta prisutna i u *čepickome* i u *munskome tipu*, dok je u svim govorima *Ceransćine* zavnuti akut jedinica fonološkoga sustava.

¹⁷⁵Termin *stariji sustav* rabim prema polazištima M. Moguša za akcenatsku klasifikaciju čakavskih govora. Usp. Moguš, Milan, 106, str. 44.-62.

¹⁷⁶U *čepickim* govorima pretežiti su stariji akcenatski sustavi, tek s nekoliko novijih sustava (Šušnjevića, Čepić s kategorijalnim parcijalnim pomakom siline, Gradinje s pomakom kratkoga silaznoga akcenta na prednaglasnu duljinu), a *munski* su govori noviji. Usp. I. Lukežić, 80, Tabela 2. Govori se *Ceransćine* uključuju u stare akcenatske sustave.

Evidentno je da se i u drugim govorima sporadično, nesustavno mogu ostvariti i pomaci siline,¹⁷⁷ no zbog nedostatka podataka moguće je ustvrditi tek da se pomak realizira u glag. prid. rad. ž. r. radi ujednačavanja s glag. prid. drugih dvaju rodova, uglavnom u glag. tipa prati, bosti itd., primjerice *prâla* (Brljafi), *Ûmrla* (Blaškovići). U drugim kategorijama u kojima je u starim i starijim govorima moguć pomak u govoru Brljafa i Mandalenčića uglavnom ostaje nepromijenjeno mjesto siline:

- u oblicima sg. imenica ž. r. tipa glava, noga prema akcentu A sg. i akcentu pl., primjerice, N sg. *glāvã*, *nogã* (Brljafi), ali *ɣlāvã* (Previž), L sg. *va rŭkŭ* (Mandalenčići), *va glāvŭ* (Belaj) / N sg. *îgla*, G sg. *dŭce* (Brljafi)
- u imenica tipa ruka i brada, npr. *svîca*, *zvêzda* (Belaj)
- u sg. imenica ž. r. tipa cesta u tome leksemu *cêsta* (Brljafi) (s produljenim vokalom u unutrašnjemu zatvorenomu slogu) s akcentom ujednačenim prema pluralnim oblicima
- u sg. i pl. imenica s. r. *gnjŭzlò / siédlo*, G sg. *driêva*; N pl. *selã* uz A sg. *u sêlo* (Brljafi), *mlîko* (Belaj)¹⁷⁸
- u L sg. imenica m. r. tipa brod i grad, npr. *na kônju* (Belaj)
- u sg. imenica m. r. tipa ogranj u istome leksemu *öyanj* (Brljafi).

Svi ispitani govori u svom sustavu imaju i prednaglasne duljine ispred kratkoga akcenta:¹⁷⁹ *mîsît* (Veljaki), *rŭkã*, *va glôvŭ* (Blaškovići, Jakomići), *kljêjê*, *mîsît*, *mŭkã* (Blaškovići), *mlîkò* (Zajci), *u glôvŭ* (Montovani), *ôvdŭ* (Jakačići), *umêšît*, *glāvã*, *zaljŭbŭ san se*, *gnjŭzlò* (Brljafi), *umiesît*, *zãbŭt* (Mandalenčići), *va glāvŭ*, *zmîšãt* (Belaj), *pobielŭt*, *pietãk*, *umîšît* (Previž, Borut).

¹⁷⁷ Za kategorije u kojima se ostvaruju pomaci siline usp. I. Lukežić, 80, str. 44., 45. i dalje.

¹⁷⁸ U Belaju je, zapravo, kao što pokazuju gornji primjeri, zabilježen nesustavan pomak kratkoga silaznoga akcenta s otvorene ultime i na prednaglasnu duljinu i na prednaglasnu kraćinu, a isto je moguće i sa zatvorene ultime na iste pozicije: *žlŭbac*, ali *zmîšãt*; *kambjãt*, *zajŭk*, ali *čovek*.

¹⁷⁹ U *čepičkim* je govorima, osim Šumbera i Milotskoga Brega, kao i u govorima *Cerašćine*, isto, no u *munskim* govorima one ne egzistiraju, postale su akcentirane privukavši silinu.

Zabilježena su duljenja:¹⁸⁰

- u finalnome i medijalnome zatvorenome slogu pred sonantom *kotâl, kuônj, kosîr, Vazân, nân, vân, griên, mučîn, siêlca, grôjze, divôjki, paliênta, miêndula, miêrlin* (Brljafi), *znân, želîn, kuntiênta, talijônski, G sg. grânpa, buôlnici* (Mandalenčići), *mândulu, paliênta* (Previž, Borut)
- u slogu zatvorenu šumnim konsonantom *drugâšlje* (Brozani, Zajci), *dôš* (Zajci), *îgla, stîsnut* (Brljafi), *belnjâk* (Mandalenčići), *mêsto, dânas*, (Previž, Borut)
- u unutrašnjemu otvorenome slogu *kupûju, kupîli, zvôno, subôta, besîde, dôli, gôri, stâre, vûna, kôren* (Brljafi), *dôli* (Mandalenčići), *kolêno, cidîlo, na kônju, va kûcu* (Belaj), *vesêje, jênega, prijâtel, kûcu, yôri, pôle, ostarîja, nedîja* (Previž, Borut) itd.

U realizaciji zatvorenih vokala ili diftonga¹⁸¹ uočava se nekoliko rješenja:

- samo zatvaranje $\bar{a} > \bar{o}$ realiziraju govornici Veljaka *čô, krvôvi, grôt*; Blaškovića *zôč, grôt, lôš, krôlj, pitô*; Jakomića *čô, vôs, va glôvi, znôš*; Zajca *drugôšlje, vôs, dôš*; Montovana *u glôvi, Montovôni*
- $\bar{a}, \bar{e} > \bar{e}, \bar{o} > \bar{o}$ ostvaruju govornici Jakačića *mâlega, nân, vân, dâ, znân, nâjco, nâjsu, besêda, dêsno, cêsta*¹⁸² / *bêlo, nasêlili, mêsto, lêta, ôvdi / govôriju*
- $\bar{a}, \bar{e} > \bar{e} / ie, \bar{o} > \bar{o} / uo$ razlikuju stanovnici Brljafa *nâme, stâre, Vazân* (ali u toponimima *Brljâfi, Bazgâlji; gračâski*), *bêlo, cêlo / liêt, bliêdi, triêzan, liêvo, miêrlin, siêdlo, miêndula, dôli, ubôki, gôri, kôren / nuôna, puôl, duôša, kuônj*

¹⁸⁰Za kategorije u kojima se ostvaruju duljenja usp. I. Lukežić, 80, str. 61. i dalje. Takvo je duljenje ostvarivo i u *čepičkim govorima, munskim* i govorima *Ceransčine* (u kojima je prema bilježenju Orije Matike moguće duljenje samo u slogu zatvorenu sonantom, ali ne i u slogu zatvorenu šumnikom).

¹⁸¹Ostvaraj je diftonga ili zatvorenoga vokala element što razdvaja ikavsko-ekavske čakavske govore u Istri: *munski* govori i govori *Ceransčine* u svome sustavu nemaju takav tip vokala, a *čepički* uglavnom ostvaruju $\bar{a} > o / i$ ili diftong [ie] ili [a], [e], [o], osim u Garžinčićima. Usp. I. Lukežić, 80, Tabela 2. Prema najrecentnijemu istraživanju Gradinja tomu organskomu idiomu nisu svojstveni ni diftonzi ni zatvoreni vokali.

¹⁸²Zatvoreni se vokali, dakle, ostvaruju i pri naknadnim duljenjima.

- \bar{a} / oa / ua, \bar{e} > ie, \bar{o} > uo realiziraju govornici Mandalenčića¹⁸³ *rânpa, znân, zâ se, razvezâ, çâ, dâli, pitâ / spoâli, roâbi, mloâdi, moâli, moânga, vuân, vruâta, puâ, gliête, od tiê, spiê, biêlo, šiês, griête, miêso, tiêlo, tiêsto, puôt, buôlnica, uôn, nuôs, puôl, tuône*
- \bar{a} , \check{a} > \bar{a} ispred nazala, \bar{e} > ie / \bar{e} , \bar{o} > uo / \bar{o} nesustavno u idiomima Previža i Boruta *pijân, vânka, dânas, dân, bânka, sâmi*, ali *mândula, Ivân, kantrîga, va kâmaru; ciêlo, triêžan, miêt, miêso, Têlovo*, ali *mêsto, besêt, starêji; stuôl*, G sg. *vuôvce, paštuôl* (Previž, Borut), *kôlcî*, toponim *Dôl, dôli* (Previž), ali *pôle, yôri* (Previž, Borut).

Primjeri pokazuju da se među novoistraženim govorima samo u najzapadnijim, rubnim ikavsko-ekavskim govorima Jakačića i Mandalenčića (i Brljafa) realiziraju zatvoreni vokali, dakle bez daljnjeg zatvaranja \bar{a} > \bar{o} , a u drugom i diftonzi. Razlika je, pak, između govora Mandalenčića i Brljafa u mogućnosti i diftonškoga ostvaraja [oa], [ua] u Mandalenčićima, kao i zatvorenih monoftonga [\bar{e}], [\bar{o}] u govoru Brljafa, uz uobičajeni monoftong [\bar{a}] te diftonge [ie], [uo] što su svojstveni govornicima obaju mjesnih govora. Organski sustavi Previža i Boruta odlikuju se mogućnošću diftongacije i zatvaranja dugih prednjih vokala (pri duljenima su ti vokali obično srednje aperture), ali i realizacijom velariziranoga i nazaliziranoga /a/ u pozicijama ispred nazalnoga sonanta, pod naglaskom jednako kao i kada je nenaglašen. U idiomima Belaja i Letaja zatvoreni se vokali i diftonzi ne ostvaruju, tj. svojstven im je temeljni peteročlani vokalski sustav.

Refleks je negdašnjega nazala / φ / bitan za razlikovanje dijalekata unutar čakavskoga narječja pa i njihovih poddijalekata na prostoru Istre. Prema literaturi se može zaključiti da je taj refleks presudniji kao kriterij među čakavskim ekavskim govorima jer su tamo ovisno o tipu govora mogući i /o/ i /u/ fonemi,¹⁸⁴ a diferenciraju se i s obzirom na realizaciju u leksičkim ili relacijskim morfemima. No, prijelazi su φ > o prema bilježenju M. Mačekog mogući i u nekim ikavsko-ekavskim govorima u

¹⁸³Uz govornike Brljafa i Mandalenčića diftong [uo] ostvaruju od ranije zabilježenih istarskih ikavsko-ekavskih govora samo još stanovnici Milotskog Brega, a oni pak ne zatvaraju vokal / \bar{a} /. Usp. I. Lukežić, 80, Tabela 2.

¹⁸⁴Refleks a < φ najčešći je prema literaturi u gornjomiranskim govorima.

klinovima.¹⁸⁵ Nasuprot tomu, u novoispitanim je ikavsko-ekavskim govorima refleks $\varphi > u$ i u leksičkim i u relacijskim morfemima:

- *mûš, klûbak, mûkã* (Blaškovići), *čûda* (Jakačići), *gusènica, rûp* (Mandalenčići), *klûpak, mûkã* (Borut *mûka*), *pût, rûp* (Borut i Previž)
- A sg. *u kûću, rûku, ženû* (Brljafi), *gremo va crîkvu* (Belaj), *šëstru, mândulu* (Borut i Previž)
- 3. l. sg. prezenta *cûju, pêju* (Borut i Previž)
- u infiksu /nɔ/ ostvaruje se gotovo u svim govorima *lu/ nagnût, pûknut, stîsnut* (Blaškovići, Brljafi), *naynût, štîsnut, klëknut* (Borut), ali u Previžu *li/ naynît, štîsnit, klëknit*.

Dio je konsonantskoga inventara¹⁸⁶ ovih govora fonem /ć/¹⁸⁷ koji se ostvaruje kao čakavsko [t]: *Šôšići, Vlăšići* (Veljaki), *će* (Blaškovići), *Švići, Blaškovići* (Jakomići), *Svetinčići, Oršanići* (Zajci), *Pîćan* (Montovani), *Jăkacić* (Jakačići), *puôć, u kûću* (Brljafi), *kot kûći, Čubânići*, (Mandalenčići), *svîća, va kûću* (Belaj, Previž, Borut).

Praslavensko *dj > j i sekundarno *dj* (< dâj) > j *žîēja, grôjzje* (Brljafi), *rôjen* (Jakomići), a [đ], parnjak čakavskom /ć/, ostvaruje se rijetko, obično u imenima, npr. *Andëla* (Jakačići).

Sustavno je u većem dijelu govora zadržan fonem /l/: *vâlje, ûlje, krôlj, pogljëdat, vesëlje* (Blaškovići) / *vësel'je* (Brljafi), *drugôšlje* (Zajci), *nedîlja, popeljät, vâlje* (Brljafi) *na pustëlju* (Mandalenčići), *kudîlja, ponedîljak* (Belaj). Izuzetak su u novoistraženim govorima realizacije leksema prijatelj kao *prêtel* (Brljafi), *prijeteli* (Brljafi). Idiomima Previža i Boruta, pak, uz depalatalizaciju $\acute{I} > l$ u pokojem leksemu, svojstvena je i promjena $\acute{I} > j$: *prijâtel; pejät, ûje, vâje*.

Finalno se slogovno /l/¹⁸⁸ u prve dvije kategorije: na dočetu medijalnoga sloga osnove i na dočetu finalnoga sloga osnove u imenica i pridjeva te na dočetu priloga čuva:

¹⁸⁵M. Maŕeckı ne spomınje koi su to govori, ali kaŕe da "naleŕy zalıcyç do zapoŕyçeń sŕownikowzch z gwar centralnych". Usp. M. Maŕeckı, 91, str. 69.

¹⁸⁶Svi su podaci o konsonantizmu čakickoga i munsckoga tipa uspoređivani prema podacima u knjizi: I. Lukeŕıć, 80, Tabela 2.

¹⁸⁷O ostvaraju toga fonema u čakavskim govorima v. biljeŕku br. 78 u ovoj radnji.

¹⁸⁸Ostvaraj finalnoga slogovnoga /l/ polarizira se jednako kao i u čakickome tipu i na Čeransćini, dok je u munsckim govorima -l zadržan na dočetu središnjih slogova, a -v se realizira na dočetu finalnih slogova. Usp. I. Lukeŕıć, 80, Tabela 2.

- *sielca* (Brljafi), *buôlnici* (Mandalenčići), *dôlnji* (Belaj), *kôlcî* (Previž), *kôlci* (Borut)
- *koťâl*, *puôl* (Brljafi), *postòl*, *debèl* (Blaškovići), *paštuôl*, *věšel* (Previž), dok se na dočetu finalnoga sloga sg. m. r. glag. prid. rad. provodi redukcija, posebnost čakavskoga narječja
- *obolî* (Veljaki), *pitô*, *gljèda*, *govori*, *ùmra* (Blaškovići), *dèla* (Jakomići), *obolî*, *vîdi*, *priša*, *uša*, *pitâ*, *dâ* (Brljafi), *razvezâ*, *pitâ*, *doâ* (Mandalenčići), *vilêža*, *kupovâ* (Previž, Borut).

Konsonantski inventar ispitanih govora obilježava i potpuno ili djelomično obezvučenje konsonanata u finalnoj poziciji (uz prijelaze /v/ > /f/ i /g/), koje se inače može ostvariti i kao [ɣ] u /h/) te redukcija finalnoga konsonanta u završnoj konsonantskoj skupini: *grôt*, *sès* (Veljaki), *grôd/ grôt*, *grôp*, *lôš*, *mûš*, ali *sèst* (Blaškovići), *sès* (Jakomići, Montovani), *dôš* (Zajci), *Batlûh*, *brîh*, *sîs*, *rûp*, *pûš*, *sprës*, *zgrîs*, *lâš*, *grât*, *mûš*, *susèt* (Brljafi), *šiês*, *sîs*, *buôh*, *kaôf*, *kläs* (< klast), *spot*, *kroâf*, *donës* (Mandalenčići),¹⁸⁹ *sês*, *brîh* (Belaj), *bešêt*, *miêt*, *medvîť*, *pûs*, *rûp*, *úsêť*, *žabôš* (Previž, Borut).

Ishodišni se prijedlog *vð* (< *vb*) reflektirao dvojako: nakon pune vokalizacije poluglasa kao *va*, te nakon redukcije poluglasa i vokalizacije /v/ kao *u*¹⁹⁰: *va* je u Mandalenčićima, Zajcima, Jakomićima, Blaškovićima, Previžu, Borutu i Belaju (gdje se ostvaruje i *v*), a *u* u Montovanima i Brljafima.

Za govor Brljafa i neke druge govore zabilježila sam i nekoliko morfoloških značajki:

- u L sg. imenica m. i s. r. morfem je /u/:¹⁹¹ *na kolènu*, *na stolù*, *u žepù* (Brljafi), *na kônju* (Belaj), *na kolènu*, *va žepù* (Previž)
- u I sg. imenica ž. r. realizira se /u/: *z vetûru*, *z rûku* (Jakačići)¹⁹²

¹⁸⁹Identično je u *čepičkome tipu* i u *munskome tipu* prema istraživanjima I. Lukežić. Usp. I. Lukežić, 80, Tabela 2. O. Matika isto piše za govore *Ceransćine*, osim što ne bilježi prijelaz /v/ > /f/.

¹⁹⁰Kao u dosad istraženim *čepičkim* i u *munskim* je govorima realizacija *va* (s izuzetkom Kukurina i kojima se paralelno ostvaruje i *u*, usp. I. Lukežić, 80, Tabela 2), a u govorima *Ceransćine* rezultat je *u*.

¹⁹¹M. Maček ima takve podatke za ikavsko-ekavske govore u klinu, dok I. Lukežić za jedne *čepičke* bilježi /i/, za druge /u/, za treće /i/ i /u/, a za *munske* /u/ dosljedno. Usp. I. Lukežić, 80, Tabela 2. O. Matika za govore *Ceransćine* piše /u/.

¹⁹²Osim Milotskoga Brega i Šumbera (gdje je moguće i /u/) te govora *Ceransćine* s uglavnom ujednačenim I sg. imenica m. s. i ž. r. na /on/, u drugim je *čepičkim* i

- G sg. imenica ž. r. (+NAV pl. ž. r.) u svim je dosad zabilježenim¹⁹³ istarskim ikavsko-ekavskim govorima /e/. Isto je u Brljafima: G sg. *tvôje ženiê*, N pl. *dõbre besîde*, AV pl. *stâre bõce*, u Previžu i Borutu *kũce*, *ziênske*, a Mandalenčići su u tome izuzetak: relacijski je morfem /i/ *kot kũci*, *ot sèstri* itd.
- G pl. imenica ž. r. završava /ø/ morfemom:¹⁹⁴ *piêt kũn*, *kroãf* (Mandalenčići), *sto besêt*, *γlãv*, *ovãs* (Previž, Borut)
- u G pl. imenica m. r. morfem je /i/: *pres miši*, *svãti* (Previž,¹⁹⁵ Borut), *mojih sîni*, *dobrîh sîni* (Brljafi) na koji su u tome mjesnome govoru ujednačeni i DLI imenica¹⁹⁶ m. r., ali i isti oblici imenica s. r. *na konji*, *mojih sîni*, *tîmi ljûdi*, *prijeteli*, *susèdi*, *u bõki / u kolèni*, *na srci* (Brljafi). Kao i u drugim govorima rubnoga poddijalekta i u Mandalenčićima G pl. s. r. ima /ø/ relacijski morfem: *osandesiêt liêt*, *pũno kîl*, a u I pl. relacijski je morfem /i/: *pred vrãti*
- u 3. I. pl. prezenta relacijski su morfemi /u/ ili /ju/: *rekũ* (Mandalenčići), *kupûju*, *fermãju*, *govõriju* (Brljafi), *smîju* (Mandalenčići), *naprãvu* (Blaškovići), *pèju*, *cûju*, *bũdu* (Previž, Borut), ali *nète* (Jakačići)¹⁹⁷
- infinitiv je apokopiran:¹⁹⁸ *gambijãt*, *prît*, *zãbit*, *dèlat*, *bolît*, *umît* (Mandalenčići), *stîsnut*, *popeljãt*, *vinîmat*, *zletît*, *strpît*, *zmisît* (Brljafi), *klèknit*, *pejãt*, *vinjêt* (Previž, Borut).

Nabrojenim se osobitostima ispitivani govori uklapaju u shemu značajki govora ikavsko-ekavskoga dijalekta, pa i njegova dijela na

munskim govorima I sg. imenica ž. r. isti: /u/ (iznimke su Kožljak s realizacijom /un/ i Katarina s ostvarajima /u/ te /un/). Usp. I. Lukežić, 80, Tabela 2.

¹⁹³Usp. I. Lukežić, 80, Tabela 2.

¹⁹⁴U *čepičkim* je govorima prema literaturi moguć /ø/ morfem, sporadično /ah/, ali i /ov/ ili /of/ morfem. Usp. I. Lukežić, 80, str. 115., 116.

¹⁹⁵U Previžu sam u tom primjeru zabilježila bilabijalan izgovor /v/.

¹⁹⁶U *čepičkim* su govorima prema pisanju I. Lukežić polarizirana rješenja: u Kršanu, Kožljaku i Kukurinima D pl.= L pl.= I pl., a u ostalim govorima ti su padeži neujednačeni. U govorima *Ceransćine* D pl.= /on/, LI pl.= /i/, a ženski je rod potpuno neujednačen: D pl.= /an/, L pl.= /ah/, I pl.= /ami/.

¹⁹⁷Podaci su nedovoljni za zaključak o broju mogućih morfema za izražavanje 3. I. sg. prezenta, a usporedba je s *čepičkim* i *munskim* tipom onemogućena nedostatkom podataka u literaturi. U govorima *Ceransćine* zastupljena su sva četiri tipa gramatičkih morfema za 3. I. sg. prezenta.

¹⁹⁸Usp. I. Lukežić, 80, Tabela 2.

istarskome tlu, ali najviše u shemu jezičnih značajki ikavsko-ekavskih govora *čepićkoga tipa*. Nema dvojbe da i oni, ne samo svojom teritorijalnom kontinuiranošću već i jezičnom, čine jedinstvo grupe mjesnih govora - *čepićke govore*.¹⁹⁹

c) Na dijelu Istre ispod Opatijskoga krasa, sjeverno od istočnoga dijela i istočno od sjevernoga dijela Boljunštine ikavsko-ekavski je idiom mjesta imenom Brgudac. Razlog ispitivanja toga mjesnoga govora nepodudaranje je zapisa u literaturi i dvojbe o pripadnosti toga organskoga idioma višem sustavu u istih autora.

Josip Ribarić ga spominje u svojoj radnji u dijelu o *ikavskome – južnočakavskome dijalektu* u središnjoj Istri kojemu pripisuje (od onih koji su na Hrženjakovu popisu naseljenih mjesta), uz Sv. Petar u Šumi i Zabrežane (tj. u Ribarića Sv. Ivan i Paval) i Krajcar Breg, Grdo Selo, Butonigu, Kršiklu, Kaščergu, djelomice Novake Motovunske i Trviž, kada zaključuje da im se svojim značajkama približava i Brgudac.²⁰⁰

M. Mafecki ga pridružuje *munskomu tipu*²⁰¹ (isto čini i Petar Šimunović)²⁰² što s *tipom Skadanjšćine* tvori *ćićke govore*,²⁰³ jer predstavlja stanoviti odmak od drugih munskih govora zahvaljujući zatvaranju vokala /ā/, diftongaciji /ē/ i promjeni *v̄b > u* kojima je bliži *ćićko-buzetskoj dijalekatnoj skupini* i *boljunskoj dijalekatnoj skupini*.²⁰⁴

U *Čakavštini Opatijskog krasa* iz 1982. Milan Moguš ne navodi Brgudac kao dio čakavštine toga areala, a razlog tomu je zacijelo južniji

¹⁹⁹ Nešto su (osim Belaja) udaljeniji od govora *Ceransćine* u kojima se ne realiziraju diftonzi ni zatvoreni vokali, a koji u svom inventaru imaju (ā) u svim pozicijama, dakle stari su akcenatski sustavi. Isto su tako zbog ostvaraja diftonga i zatvorenih vokala, ali i zbog starijih sustava u odnosu na *munške* novije, kao i zbog realizacije -l>-∅ u finalnome slogu glag. prid. rad. sg. m. r. nasuprot mogućnosti -l/-v u istome obliku, ispitivani govori različiti od *munške* skupine mjesnih govora. Svojim jezičnim značajkama ujedno participiraju u rubnome poddijalektu ikavsko-ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja koji s njima, novopotvrđenim ikavsko-ekavskim govorima, postaje teritorijalno kompaktniji. Usp. I. Lukežić, 80, Tabela 2.

²⁰⁰ Usp. J. Ribarić, 116.

²⁰¹ Usp. M. Mafecki, 91, str. 75.

²⁰² P. Šimunović terminom *munski* zapravo pokriva *ćićke govore* M. Mafeckog. Usp. P. Šimunović, 130, str. 69.

²⁰³ Obavjesnici za idiom Brguca bili su mi *Brgušćica* Marija Mauša i njezin sin Milan Mauša, koji su rekli da ih žitelji okolnih sela zovu Ćićima, što se podudara sa zapisom M. Mafeckog u kojemu u *ćićko* područje ubraja i Brgudac.

²⁰⁴ Usp. M. Mafecki, 91, str. 79.

smještaj Brguca kojim ne pripada području Opatijskoga krasa. No, Brgudac nije nabrojen kao ikavsko-ekavski punkt niti u najrecentnijoj sustavnoj raspravi o ikavsko-ekavskome čakavskome dijalektu I. Lukežić.²⁰⁵

Stoga sam i na taj punkt primijenila Upitnik i rezultati su potvrdili ikavsko-ekavsku zakonitost u leksičkim morfemima, primjerice:

- ekavski ostvaraji jata: *biêlo, besêda, mêsto, têsto, sêst, dêlat, têlo, cêno, vênac, vêtar, susêdi, sêno*
- ikavski ostvaraji jata: *mlîko, lîpa, mîsit, trîba, čovîk, mîsec, dîca, brîg, brîme, cidîlo, cîpalo, smîh, smîšno, smrîkva, svîća, slîp, oslîpit, mîšan*
- zabilježena su i odstupanja od pravila Jakubinskoga i Meyera: *dîd, nevîsta, cîli, svît,*²⁰⁶ *zvîzda*
- u relacijskim i tvorbenim morfemima uglavnom je realiziran ikavski refleks jata, npr.:
 - u D i L imenica ž. r. *sêstri, na zêmlji, u škâtuli*
 - u I sg. riječi sa zamjениčkom deklinacijom m. i s. r. i D pl. tih riječi svih triju rodova, npr. I sg. *nâšîn (susedon), (gren) z mòjîn (prijateljôn), D pl. gren svojîn prijateljîn*
 - G pl. riječi sa zamjениčkom deklinacijom svih triju rodova *od lîpih, od nâšîh, lîpljih*
 - I pl. zamjениčke deklinacije svih triju rodova *z drûgîmi, z nâšîmi*
 - u komparativa *starîji, cenîje, pametnîji*
 - u imenica *kosîr, kudîlja, nedîlja, ali kôren, kolêno*
 - u infinitiva *grmîť, vidîť*
 - u reliktu morfema duala *dvî*
 - u dočelnim tvorbenim morfemima priloga *kadî, gôri, ôvdi, blâzi, ali pòtlje*
 - dok je L pl. imenica m. i s. r. /e/ prema A pl. istih imenica *sediju na tovarê, na konjê, u boke, u mladiće.*

²⁰⁵ Riječ je o knjizi *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt* u kojoj autorica prema popisu naseljenih mjesta u spominjanoj knjizi J. Hrženjaka *Društvena struktura naselja u SR Hrvatskoj* taksativno nabroja ikavsko-ekavske idiome, a pod govore na Opatijskome krasu smješta: Šapjane, Pasjak, Brgud Mali, Brgud Veli, Mune Vele i Mune Male (usp. 80, str. 23.).

²⁰⁶ V. bilješku br. 166 u ovoj radnji.

Vokalni inventar je temeljan, peteročlan, s mogućnošću realizacije /e/ bez obzira na podrijetlo kao /ie/:²⁰⁷ *biêlo, piêtak*, ali *têlo, cêno, vênac, vêtar, sêno, mêso, G sêl*.

Akcentatski sustav je prema zapisu M. Maŕeckoga tročlan s kratkim silaznim (ã), dugim silaznim (â) i čakavskim akutom (ã) u svim slogovima.²⁰⁸ Prema mojemu zapisu ostvaren je dosljedni sustavni parcijalni pomak kratkoga silaznoga (ã) i s otvorenih i sa zatvorenih slogova na prednaglasnu duljinu, pa je riječ o novijemu sustavu bez nenaglašenih duljina. Na prednaglasnu kračinu, naprotiv, akcent nije u potpunosti pomaknut niti s otvorene ultime, premda češće no sa zatvorene. Na novoj se poziciji negdašnje prednaglasne duljine ostvaruje uvijek dugi silazni akcent (â). U infinitivu glagola bez prednaglasne duljine zadržano je staro mjesto akcenta u svim primjerima iz zabilježene građe. Primjeri su pomaka:

- na prednaglasnu duljinu: *svîća, mlîko, mûka, zvîzda, ôvdi, vênac, piêtak, oslîpit, pobêlit, râbac, skâkat, strîznit, mîsit, oslîpit*
- na prednaglasnu kračinu: *mãgla, G ôca, A svôju, dîca, sêlo, vòda, A sêstru,*²⁰⁹ *D sêstri, bûbrig, ali ovò, onî / òni, zôjik, dãnàs, čovîk, susèd, pakã (= 'pakao'), kotã (= 'kotao'), storît, grmît, speljât.*

Dio konsonantskoga inventara je /ć/ koji se realizira kao čakavsko [t̪]: *dosêć, vrîća, svîća*.

Ne provodi se promjena í > j: *kudîlja, nedîlja, zêmjlja, I prijâteljon, lîpljih*.

²⁰⁷ U svojoj je radnji M. Maŕeckí zabilježio i zatvaranje vokala /ã/, koje nisam registrirala u govoru mojih obavjesnika, dok je diftong /ie/ danas nesustavna realizacija. Zapazila sam i mogućnost redukcije /a/ do /ə/ u dvama primjerima u prednaglasnoj poziciji *zôjik, dãnàs*, ali inače: *pakã, mãgla, dãska, lâkat, dãž, dãn, G pl. ovãc*.

²⁰⁸ Usp. M. Maŕeckí, 91, str. 79.

²⁰⁹ Dakle, pomak se ostvario premda je u A sg. bila stara pozicija *sestrû* (pomični tip *ženã*), pa je mogla, kao u Munama (usp. M. Moguš, 108, str. 9.), ostati takvom jer je A sg., budući da je jak padež (o osnovnim, tzv. *jakim* oblicima vid. M. Moguš, 102, str. 94.), mogao uvjetovati zadržavanje mjesta akcenta i u N. U primjeru *dîca < dicã* (N sg. ž. r.), naprotiv, u A sg. bio je akcent na prvome slogu (pomični tip *nogã*, a u takvim je primjerima pomak ostvaren i u munscome govoru). U idiomu Brguca, razvidno je, nije riječ o akcentu uvjetovanu morfološkim tipom, već se realizira generalni pomak u oba tipa.

Finalni se zvučni konsonanti uglavnom ne obezvučuju: *susèd, dâž, besèd, brîg*, ali *lâš*.

Finalno je slogovno /l/:

- na dočetu medijalnoga sloga osnove nepromijenjeno (*kolci, mulci*)
- na dočetu finalnoga sloga osnove u imenica i pridjeva reducirano (*posto, kota, mužaro, vese, debe*)
- na dočetu finalnoga sloga sg. m. r. glag. prid. rad. je reducirano (*umr, govori, kaza, kupova*).²¹⁰

Prijedlog *vð* (< **vð*) u tom se govoru razvio u /u/. Inicijalno /*vð*/ (< *vð*) rezultiralo je vokalom /u/ (*udovica*) ili se reduciralo (*nuka*).

U I sg. imeničkih riječi ž. r. morfem je /u/: *z vašu učiteljicu, z mōju sèstru*.

U G sg. imenica ž. r. + NAV pl. ž. r. morfem je /e/: *od tvoje žene, moje kuće, ove su moje sestre*.

U G pl. imenica ž. r. morfem je /ø/: *od lipih besed, od naših sused*.

U G pl. imenica m. r. morfem je /i/: *od naših susedi, bez miši, poli brati*.

Ikavsko-ekavski idiom Brguca izdvojen je iz skupine govora na Opatijskomu krasu prostorno, ali i pojedinim jezičnim značajkama, npr.

- mogućnošću realizacije diftonga [ie] (premda već izuzetno rijetko)
- realizacijom *vð* (< **vð*) kao *u* nasuprot *va* u munskim govorima
- redukcijom finalnoga slogovnoga /l/ na dočetu finalnoga sloga osnove imenica i pridjeva te na dočetu finalnoga sloga glag. prid. rad. sg. m. r. gdje se u munskim idiomima realizira /v/

- ostvarajem morfema /i/ u G pl. imenica m. r. u kojem se u munskim govorima realizira /ov/ ili /ø/.²¹¹

Podudaran je:

- u ostvaraju jata (slijedi Jakubinskij-Meyerovo pravilo i u leksičkim i u relacijskim i tvorbenim morfemima uz manji broj odstupanja)
- u akcentuaciji (svi su noviji sustavi)

²¹⁰ Takva je realizacija svojstvena dijelu rubnoga poddijalekta ikavsko-ekavskoga dijalekta (usp. I. Lukežić, 80, Tabela 2), unutar ikavskoga dijalekta na Vrgadi i u Novoj Vasi (sjeverozapadna Istra), unutar ekavskoga dijalekta u Lupoglavu i Dolenjoj Vasi (usp. S. Vranić, 142, str. 285., 286).

²¹¹ Jezične značajke mjesnoga govora Brguca uspoređene su s obilježljima munske skupine na osnovi podataka u *Čakavštini Opatijskoga krasa* M. Mogaša i onih u Tabeli 2, u knjizi *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt* I. Lukežić.

- u rijetkim primjerima obezvučenja finalnih zvučnih konsonanata.

Drugomu tipu ikavsko-ekavskih istarskih govora, tzv. čepičkim govorima blizak je:

- mogućnošću ostvaraja diftonga [ie] (među čepičkima se u većini idioma realizira taj diftong, ali uglavnom sustavnije)

• redukcijom finalnoga slogovnoga /l/ na dočetu finalnoga sloga glag. prid. rad. sg. m. r., dok je u čepičkim, osim na dočetu medijalnoga sloga, zadržano /l/ i na dočetu finalnoga sloga osnove u imenica i pridjeva

- morfemom /i/ u G pl. imenica m. r.

Obama je tipovima blizak osim realizacijom jata i:

- realizacijom /ć/ kao [t̚]
- sustavnom realizacijom /i/²¹²
- morfemima I sg. imenica ž. r., m. r. i s. r.
- morfemima G sg. (+NAV pl. ž. r.), osim u govoru mjesta imenom

Mandalenčići u kojemu je prevladao /i/

- apokopiranim infinitivom.

2.2.1.2 Ikavski govori

Među ispitanim se ikavskim čakavskim govorima, tj. govorima u kojima se jat reflektirao kao /i/ dosljedno i u leksičkim i u relacijskim morfemima, diferenciraju tri tipa.

a) Krajcar Breg²¹³ (pripadnost čakavštini potvrđuje već uporaba zamjenice *ča* i sraslica zamjenice *ča* s prijedlozima ili negacijom: *po ča, zač, u ča / uč, nač, nič*) u kojem se na poziciji staroga jata realizira /i/:

²¹² Taj je fonem nepromijenjen u obama tipovima, osim što u Borutu i Previžu podliježe promjeni u /j/.

²¹³ Taj je mjesni govor istražen jer ga je J. Kalsbeek označila kao krajnju sjeverozapadnu točku pri omeđivanju prostora žminjskih govora da bi se točno postavila crta između ekavskih žminjskih i jugozapadnih istarskih idioma. Ona, naime, pri označavanju granice žminjskih govora piše da sve unutar spomenute "linije spada po govoru u Žminjstinu, po svoj prilici i sva ovdje spomenuta naselja" (63, str. 262.). U recentnijoj ga raspravi ne određuje kao krajnju točku žminjskih idioma (65, str. 19., 20.) Obavjesnica za taj mjesni govor, Rafaela Paškola, rođena 1938., informirala me da je, kao što piše J. Ribarić, pravi naziv naselja Krajcar Brih.

- u leksičkim morfemima: *besida, bižat, bisan* (zbisnit, pobisnit), *blid, blišći, bubrih, brija, brih, brime, cidit (+pro-), cidilo, cil, cino, cipit, cirit se, klišća, crikva, čeripnja, čerišnja, čovik, dica, dilit, divojčina, dlito, drivo, driven, gnjizdo, grih, grijat se, jis, lin, lip, lipota, lišnjak, livi, mih, mihur, mira, zmirit, misec, misit, mliko, mlit, mriža, nedilja, njidra, orih, pondiljak, sist, tisto, triba, trizan, vrime*
- u relacijskim morfemima, primjerice u: D sg. *materi*, L sg. *u hiži*, GDL pl. riječi sa zamjeničkom deklinacijom (*od*) *naših novih, našin novin, u našin novin*
- u morfemu za tvorbu komparativa *beliji, bisniji, ciniji, veseliji, stariji*
- u tvorbenim morfemima, npr. u infinitivu *bielit, blidit, bolit, zavrtit, vidit*
- ali i /e/, npr. u *koren*, u priloga *ode, tote*.

Kao i u govorima Sv. Petra u Šumi i Zabrežana s kojima čini jedinstveni tip i u ovome se idiomu realizira veći broj (uglavnom istih)²¹⁴ ekavizama no što je uobičajeno u drugim istarskim govorima s konzekventnim ikavskim refleksom jata: *biel, bielo od jaja, bielit, dretva, kries, lešica, leto, mrena* (uz lekseme koji se jednako ostvaruju i u većini ikavskih idioma, npr. *bres, breza, delo, delat, dren, hren, koren, klen, tielo, verijen*).²¹⁵

Vokalni sustav uz pet temeljnih kratkih vokala: /ǎ/, /ě/, /ǐ/, /ǒ/, /ǔ/ i tri duga vokala: /ā/, /ī/, /ū/ ima dva tipa diftonga: ē > ie, ō > uo te samoglasno /r/.

Akcentatski sustav je stariji dvoakcentatski s prednaglasnim duljinama:

- *mlīkō²¹⁶, bielīt, dīlīt, gnjīzdō, mīsīt, mīšāt*
- kratki silazni i dugi silazni akcent realiziraju u inicijalnome, medijalnome i finalnome slogu: *mīsec, vīdit, mēsto, besīda, cidīlo, bielīt, dīlīt, mīsīt, mīšāt; biēlo, cīlo, līpo, bolīja, pobielīja, zavrtīja, G rūkiē, sestriē.*

²¹⁴ Zahvaljujem prof. I. Lukežić što mi je dopustila uvid u podatke prikupljene za svog istraživanja predviđenog doktorskom disertacijom o Sv. Petru u Šumi i Zabrežanima.

²¹⁵ Usp. J. Ribarić, 116, str. 45. i 66.

²¹⁶ R. Ujčić za taj leksem bilježi ostvaraj *mlīko*.

Fonem /l/ dio je konsonantskoga inventara, npr. *deblji, nedilja, ponediljak*.

U glag. prid. rad. m. r. sg. finalno se slogovno /l/ realizira kao u većini ikavskih istarskih idioma, tj. kao /a/ kada osnova završava istim vokalom, a kada završava drugim vokalom, a ne vokalom /a/, onda se između osnove i toga -a < -l interpolira /j/: *bolija, zavrtija, pobielija, stija, vidija*. U ostalim se kategorijama finalno slogovno /l/ zadržava: *biel, cil, pastuol, kolci*.

b) Drugi je ikavski idiom *Veloga Ježenja*.²¹⁷ U tomu se govoru jat realizira kao /i/ u:

- leksičkim morfemima: *besida*,²¹⁸ *bižat, blišći, blit, brih, brija, bubrigi, cidilo, cidit (procidit), cilo, cino, crikva, čeripnja, čerišnja, čovik, dica, divojčina, dlito, drivo, gnjizdo, grih, ispid, jist, klišća, liha, lin, linobija, lipa, lipči, livoruk, nalivo, livo, lit, nalit, medvit, mih, mira, izmirit, misec, misečina, mišat, mliko, mlit, samlit, mriža, napovidat, nevista, orih, oprit, pisak, plišnjavo, pliva, povidet, priko, prikojutro, prolić, razridit, Rika, ripa, ritko*,²¹⁹ *rizat, sić, sikira, sidit, sis, sijat, simen, simo, sinakoša, slip, sliparija, slipiš, preslipit, smijat se, smiš, smrikva, snih, srića, srida, stinj, svića, svidočit, svidok, svit, stirat, svitlo, tisan, triba, trizan, rastriznit, ubisit, utišit, usrid, pasja vira, viran (ali vera, verovat), vrića, vrime, zrilo, zvizda, žlibac*
- u stanovnome broju leksema ekavski je refleks jata: *bielo, breza, bries, delo, delat, dekla, donest, dren, drenjula, dretva, gusenica, hrien, leska, lešnjak, klien, kres, leto, miesit, mesto, namesto, premestit, mrena, pena, peteh, postelja, podielit, riešit, sieno, sles, slezen, spoved, striela, suset, temenice, tielo, Tielova, treščica, tiesto, vera, verovat, vetar, vienac, vriedan, zavećat se, železo, žliezda*
- u prefiksu /prej/: *predika, predikat, premestit, preslipit*
- u relacijskim morfemima refleks je ikavski, što potvrđuju i zabilježeni primjeri, npr.
 - L sg. imenica ž. r.: *u hiži, u oštariji, u kamari, u škatuli*

²¹⁷ U novijoj Hrženjakovoj knjizi zapisan je samo kao Ježenj.

²¹⁸ Boldom su otisnuti primjeri koji u ikavsko-ekavskim idiomima odstupaju od pravila Jakubinskog i Meyera (s ranijim upozorenjem za leksem *svit*).

²¹⁹ Polazni oblik za pridjeve je N sg. m. r., a u tome primjeru glasi *řědbkǔ*.

- u D sg. zamjenica: *h meni, tebi*
- u komparativa: *siromašniji, veseliji*, superlativ *najstariji*
- u L sg. m. i s. r., u kojem je u polaznome sustavu relacijski morfem /e/, u govoru se Veloga Ježenja realizira /u/, dakle ujednačen je prema D sg. m. i s. r.: *u Pazinu, u gradu, u žepu, u pastolu, na zidu*
- tvorbeni morfemi uglavnom su ikavski s ponekim odstupanjima:
 - u imenica, npr. *nedilja, kudilja, kosir, kosirica*, ali *koren, koleno*²²⁰
 - u infinitivnih osnova (+ glag. prid. rad.), npr. *zaprit, bolit, udit, umrit, volit, zavrtit, oslabit, zavrtilo, obolila*
 - u priloga, npr. *kadi, lani, doli, gori, okoli*, ali *vode/ude*
 - u reliktu relacijskoga morfema duala *dvi, dvisto*, ali *obedvi*.

U literaturi ponuđene klasifikacije čakavskoga narječja na dijalekte kao od glavne odrednice pri smještaju pojedinoga mjesnoga govora u određeni dijalekt čakavskoga narječja polaze ponajprije od refleksa jata i to ne "prema leksičkim morfemima nego prema gramatičkim. Naime, distribucija morfema dvaju sustava nije istosmjerna: morfemi naslijedenoga sustava tendiraju gramatičkoj grupi, a nenaslijedenog leksičkoj", stoga je "gramatički morfem nosilac sustava na morfološkoj razini".²²¹ Prema rezultatima jata u leksičkim, s jedne strane, a u relacijskim (i tvorbenim), s druge, M. Moguš zaključuje "da se čakavsko narječje kao cjelina odlikuje kod ove izoglose svojstvenom sustavnošću. Ta se sustavnost manifestira 1) ikavsko-ekavskom zakonitošću i 2) ekavskom, ikavskom i jekavskom konsekventnošću". Analogno tome, o konzekventnosti se čakavskih sustava, primjerice ekavskih, "može govoriti sve dok se još u posljednjoj, barem jednoj, kategoriji neleksičkih morfema ostvaruje ekavski refleks jata"²²², dok i veći broj ikavskih ostvaraja unutar leksičkih morfema može biti rezultat "preklapanja dvaju različitih sustava: jednoga starijega i temeljnoga, i jednoga novijega,

²²⁰ U istim primjerima jat je rezultirao kao /e/ i u južnočakavskim i jugozapadnim istarskim ikavskim govorima. Usp. J. Ribarić, 116, str. 45. i 66.

²²¹ Usp. M. Moguš, 101, str. 269.-281.

²²² Usp. S. Vranić, 141, str. 17.

naslonjenoga na temeljni".²²³ Pritom je temeljni sustav ekavski, a naslonjeni ikavski.

Za ikavske se čakavske sustave u literaturi ne ističe mogućnost da se sustavno barem jedna kategorija nekadašnjih pozicija jata u tvorbenim ili relacijskim morfemima realizira s ekavskim refleksom. Prema dosadašnjim istraživanjima uvijek je riječ o ponekom ekavskom primjeru unutar leksičkih i tvorbenih morfema, dok su relacijski, osim L sg. imenica m. i s. r. koji se u pojedinim idiomima ujednačava prema D sg. kao /u/, ikavski.

Jednaki su ostvaraji i u Velomu Ježenju. No, jednostavan zaključak o njegovoj pripadnosti ikavskom podsustavu čakavskoga narječja otežava gotovo potpuna pravilnost realizacije ikavskoga refleksa jata u relacijskim morfemima²²⁴ u većini govora ikavsko-ekavskoga dijalekta²²⁵ (ne uključujući spomenuti L sg. imenica m. i s. r. koji je u pojedinim idiomima /u/ prema D sg.), tako da preostaje voditi se ostvarajima unutar leksičkih morfema.

Među zabilježenim ekavskim realizacijama u tomu idiomu niz je ekavskih koje pronalazi i Josip Ribarić kao ekavske iznimke u *ikavskom - južnočakavskom dijalektu* i dijelu istarskih ikavskih govora vodičke oaze (ubraja ih među *novije južnoslavenske dijalekte*, tj. dijelu što ga naziva *štokavsko-čakavskim prelaznim dijalektom "Slovinaca"*) "koji se javljaju u ekavskoj formi također u posve štokavsko-jekavskom narječju"²²⁶ u leksičkim morfemima: *brest, breza, delo, delati, dekla, hren, klen, les* (u

²²³ Usp. I. Lukežić, 83, str. 17., 18.

²²⁴ U tvorbenim je morfemima moguća, ovisno o fonološkoj skupini koja slijedi, različita realizacija u istoj osnovi, npr. u infinitiva i glagolskoga pridjeva radnoga: vidit / videl, videla. I. Lukežić objašnjava tu pojavu *preklapanjem / nepreklapanjem* "dviju kronološki različitih pojava: refleksacije ě i otpadanja vokala u nastavku infinitiva. U prvom je slučaju pozicija određivala ikavski refleks (letĕti > letĕti > letĕ) a u drugom je refleksacija ě uslijedila nakon apokope nastavačnog vokala pa je pozicija uvjetovala ekavski refleks (letĕti > letĕθ > letĕt." Usp. I. Lukežić, 80, str. 13.

²²⁵ Tu je poziciju kao ě u *nastavačnim morfemima* I. Lukežić podvela pod drugi dio Jakubinskij-Meyerova pravila prema kojem je, utvrđuje autorica motivirana metodologijom analize što ju je primijenio E. Hercigonja (38, str. 165.-173.), u svim ostalim pozicijama, izuzev onih nabrojanih za prvi dio pravila, ě supstituiran vokalom i. Usp. I. Lukežić, 80, str. 13.

²²⁶ Usp. J. Ribarić, 116, str. 45. i 66. Neke od tih ekavizama kao stalne u ikavskim govorima zapadne i južne Istre nabraja i M. Moguš: *sused, suseda, venac*. Usp. M. Moguš, 106, str. 38.

Ježenju primjer *leska*), *pena*, *peteh*, *seno*, *slez*, *sused*, *telo*, *treska*, *venac*, *vera* (ali *vira* u značenju 'vjernost', *viran*, *pasja vira*), kao i među tvorbenim i relacijskim: *koleno*, *koren*, *ovde*, *obe*.

M. Hraste u radnjama o čakavskim ikavskim govorima sjeverozapadne i jugozapadne Istre²²⁷ nabraja iste morfeme s ekavskim ostvarajem jata od kojih izdvajam one što sam ih zabilježila i u Velomu Ježenju u leksičkim morfemima: *delo*, *delati*, *dekla*, *klen*, *seno*, *spovedat se* (u Ježenju primjer *spoved*), *sused*, *slezena*, *venac*, *verovati*, *zavećati se* i u tvorbenim: *koren*²²⁸ i *koleno*.²²⁹

M. Maček za Sv. Petar u Šumi navodi i ekavski ostvaraj za *bělo* i *město* (uz one spomenute za druge ikavske govore *koleno*, *seno*, *telo*),²³⁰ a Iva Lukežić je za isti idiom zabilježila i sljedeće, u spominjanoj literaturi nenabrojane ekavizme u ikavskim govorima, a koje sam zabilježila i u Velome Ježenju: *gusenica*, *kries*, *letu*, *mestit* (u Velomu Ježenju zabilježila sam *premestiť*), *mriena*, *postelja*, *Tielova*, *žlezda*.

Pokuša li se utvrditi realizacija prema Jakubinskij-Mayerovu pravilu, od 143 leksema²³¹ 96 je ikavskoga refleksa i 47 ekavskoga, 101 je ostvareno prema pravilu, od čega 65 ikavskih, a 36 ekavskih, dok 42 ostvaraja ne slijede pravilo, od čega 31 ikavski i 11 ekavskih. Dakle, 36 je leksema s ekavskim ostvarajem što slijedi Jakubinskij-Mayerovo pravilo, ali približan je broj (31) ostvaren s ikavskim refleksom, a prema spomenutoj bi zakonitosti imali biti ekavski. Budući da od leksema s ekavskim ostvarajem jata prema pravilu Jakubinskij-Meyer svega 6 nije u

²²⁷ M. Hraste ne osporava da su govori na Kraskoj visoravni i *štokavsko-čakavski* u *jugozapadnoj Istri* istoga podrijetla, ali napominje da su dugo bili udaljeni, a uz druge razlikovnosti ističe veći broj ekavizama u kraskim ikavskim govorima. Usp. M. Hraste, 48, str. 9.

²²⁸ Usp. M. Hraste, 48, str. 25.

²²⁹ Taj je primjer izostao u popisu ekavizama u Hrastinoj raspravi o *ikavskim govorima jugozapadne Istre*, tj. o *jugozapadnom istarskom dijalektu* prema recentnijoj literaturi.

²³⁰ Usp. M. Maček, 91, str. 70. On taj idiom ubraja u ikavsko-ekavske govore čepičkoga tipa.

²³¹ U ikavsko-ekavskim govorima refleks jata je u svim oblicima jednog leksema, pa i u njegovim tvorenicaama identičan refleksu u njegovu polaznome obliku bez obzira na fonološku okolinu. U imenica je to nominativ singulara, u pridjeva nominativ singulara m. r., a u glagola infinitiv i sg. m. r. glag. prid. rad. Usp. I. Lukežić, 80, str. 13.

literaturi o ikavskim govorima zabilježeno u istome obliku²³² (*donest, dretva, striela, tiesto, vetar, železo*) držim da je ovaj idiom realizacijom jata dvoslojan: ikavizmi su rezultat ikavskoga čakavskoga superstrata, a ekavizmi potječu od adstratnoga ikavsko-ekavskoga elementa.

Druge značajke toga mjesnoga govora su:

- uz pet temeljnih vokalnih jedinica sporadično ē (< *ě, *e, *ę) > ie, a ō (*o, *o) > uo: *biêlo, miesit, tiêsto, tiêlo, briês, ziêt, poçiêt, miêso, žiêdan, miêndula, riêbac*; glag. prid. rad. sg. m. r. *guorî* ('govorio'), *uôn, svakamuôr*,²³³ dok promjena /ā/ bilo u diftong, zatvoreniiji monoftong ili čak [o]²³⁴ izostaje, a nije zabilježena niti promjena /a/ u labijaliziran alofon [a̠], nazaliziran i velariziran diftong ili monoftong, tj. alofon [ʰa̠], [ʱ] ili [ə] uz nazale²³⁵
- nazal /ɔ/ u svim je pozicijama rezultirao s /u/ (osim u morfemu /nɔ/, npr. *klëknit, püknit, stišnit, potaknit, naynit*): *klüpak, gusënica, püpak*, A sg. ž.r. *tojü sestrü*, 3.l.pl. prezenta *čüju, dāju, pëlju*²³⁶
- distribucija akcenata je stara i zadržane su prednaglasne duljine: kratki silazni akcent ostvaruje se u inicijalnome, medijalnome i finalnome slogu, tj. nije sustavno pomaknut ni s otvorene ni sa zatvorene ultime, ni s medijalnoga sloga niti na prednaglasnu duljinu, a onda niti na prednaglasnu kračinu: *dëkla, dvïsto, dōli, dëlat; cedïlo, nedïlja, kudïlja*, ali *trëšćica; mlíkò, svīcā, zvīzdā, žlīpcī, dītē*, ali *sriēda, Rīka; vinò*, ali *kādi, dīca; miesit, procīdit, mišāt, bolit, čovik*, ali *vōlit, imat, sīdit, vōganj* (N sg.); dugi silazni akcent ostvaruje se u svim pozicijama: *tiêsto, lāni; ježênsko*, G sg.

²³² No, zapisani su i primjeri koje ja nisam zabilježila, a vjerojatno stanoviti broj leksema iz mog upitnika nije ispitivan za tih istraživanja, tako da potpuna usporedba nije moguća. Pretpostavka je da se i leksemi poput *drenjule, lešnjaka, namesto* mogu upravo tako realizirati jer su im korijenski morfemi podudarni s *dren, leska, mesto*.

²³³ Od okolnih tipova jednako je u ekavskim pazinskim i žminjskim govorima, južnijemu ikavskome Krajcar Bregu i ikavskim govorima Sv. Petra u Šumi i Zabrežana (Sv. Ivana i Pavla), dok je u sjevernijim ikavskim moguća u pojedinim idiomima.

²³⁴ Takva je realizacija, kao što je spomenuto, npr. u pojedinim ikavsko-ekavskim govorima čepičkoga tipa ili ekavskim labinskim, kao i ponekim boljunskim idiomima. Usp. i J. Kalsbeek, 63, str. 250.-259.

²³⁵ Spomenute su realizacije tipične za dio središnjih istarskih ekavskih govora, npr. žminjskih, pazinskih, dijela boljunskih. Usp. J. Kalsbeek, 63, str. 253.-259.

²³⁶ Takva je realizacija i u Sv. Ivanu i Pavlu i Sv. Petru u Šumi, ali i u drugim ikavskim i ikavsko-ekavskim idiomima u Istri.

sestrê i kao rezultat duljenja u otvorenim slogovima, *čerišnja*, *divojčina*, *padêla*, *kolêno*, *u oštariji*, *drugâšlje*, *govôriš*²³⁷

- fonem /l/ dio je konsonantskoga sustava: *nedilja*, *ponediljak*, *ulje*, *veselje*

- prijedlog *vâ* (< *vb*) ostvaruje se kao *u*: *u hîži*, *u oštariji*, *u škâtuli*, a inicijalni je sonant skupine /vâ/ vokaliziran: *udovîca*, *unûk* ili se reducira: *ziêt*

- vokal /o/ u prednaglasnomu slogu prelazi u /u/: *ubîsit*, *ustàrat*, *udê* ('tu'), *ubûc*, ali *orîh*

- fonem /ć/ izgovara se kao čakavsko [t̪]: *vrîća*, *treščîca*, *srića*, *sîć*

- finalni se zvučni konsonanti obezvučuju, a provodi se i promjena *g > h*: *snîh*, *brîh*, *medvîh*, *susêt*, *pûš*

- konsonant /g/ može se ostvariti kao [ɣ]: *ɣrôta*, *ɣrîh*

- finalno slogovno /l/ realizira se dvojako: na dočetu osnovne u imenica i pridjeva, kao i na dočetu unutrašnjega sloga osnovne se zadržava, a u glag. prid. rad. se reducira: *vêsel*, *debêl*, *bôlna*, *bôlni*, ali *ûmra*, *čîta*, *bî*, *vîdi*

- *stj i *skj i sekundarne skupine rezultirale su skupinom /št̪/: *blîšci*, *klîšća*, *kuščîc*, *ognjîšće*, *sîrišće*

- u tipu glagola *krasti*, *rasti* ostvaruje se /re/: glag. prid. rad. sg. m. r. *ukriê*, infinitiv *nariêst*

- morfem je G sg., NAV pl. imenica a-deklinacije /e/: *od moje sestrê*, *dvi sestrê*, A pl. *škuôle*

U svim je nabojenim jezičnim značajkama idiom Veloga Ježenja podudaran s mjesnim govorima Sv. Petra u Šumi i Zabrežana (Sv. Ivana i Pavla), osim u realizaciji finalnoga slogovnoga /l/ u kategoriji dočetka finalnoga sloga sg. m. r. glagolskoga pridjeva radnoga, što otvara mogućnost tumačenja njegova podrijetla,²³⁸ ne samo kao dvoslojnog, kao što je to pokazao refleks jata, već i kao troslojnog idioma, pri čemu bi

²³⁷Podaci o realizaciji akuta nisu dovoljni za utvrđivanje njegova statusa, ali nije jedinica akcenatskoga sustava. Zabilježila sam ga u sljedećim primjerima: *prožgâlnica*, ali *žienske*, *crikva*, ali *Rîka*, *pažul*, *težāk*, ali *grîh*, *slipîš*, *jîn*.

²³⁸R. Ujčić, osvrćući se na pisanje T. Peruška jer pazinsko-žminjskomu tipu pridružuje i Trviž i Tinjan, spominje da je granica s pazinsko-žminjskim govorima Draga, ali da stiže i na bezjačku stranu kod sela Veli i Mali Ježenj. Usp. 136, str. 247.

treći sloj na prostoru na kojem jest Veli Ježenj činio supstratni ekavski element.²³⁹

c) Ikavska je i skupina govora Novaka Motovunskih,²⁴⁰ Škropeta, Brajkovića, Vele Trabe,²⁴¹ što potvrđuju ikavski ostvaraji:

²³⁹ I među južnočakavskim govorima na istarskome tlu (ili sjeverozapadnim istarskim prema Hrastinu pisanju) moguće su redukcije finalnoga slogovnoga /l/ u dočetnome slogu glag. prid. rad. sg. m. r., npr. prema Hrastinu zapisu u Martinčićima. Usp. M. Hraste, 49, str. 66.

²⁴⁰ Za njih J. Ribarić piše da su djelomice ikavski, a A. Belić sa sigurnošću tvrdi da su *srednjeistarski*, dakle ekavski, pa ih onda i W. R. Vermeer smješta u Pazinštinu za čije govore jasno kaže da su ekavski (usp. 138, str. 150.). J. Kalsbeek ih također drži krajnjom točkom trokuta unutar kojega su pazinski govori. Nejasno je, međutim, drži li te točke također dijelom pazinskoga tipa, jer Tinjan jest ekavski punkt, ali Pićan je već u ranijoj literaturi poznat kao ikavsko-ekavski (npr. M. Mafecki, dok ga W. R. Vermeer nabraja kod pazinskih punktova, premda kaže da u okolici Pićna granica između *sjeverozapadnočakavskih* i *središnjih čakavskih* govora nije jasna, usp. W. R. Vermeer, 138, str. 149.). M. Hraste na *Karti ikavskih govora sjeverozapadne Istre* ne bilježi Novake Motovunske (doduše, spominje ikavske ostvaraje u *Novakima*, ali je jasno da misli na Novake Pazinske jer ikavizme u tome idiomu suprotstavlja ekavizmima u istim kategorijama u Pazinu), tj. najjužnije mu je označeno mjesto na istočnom dijelu Karojba (u dijelu ranije literature smatrana je krajnjim *štokavskim* idiomom) i istočnije Kaldir. Budući da mu granicu između ikavskih govora *sjeverozapadne Istre* (tj. prema Brozovićevoj klasifikaciji: *ikavskoga južnočakavskoga dijalekta*) i govora *jugozapadne Istre* (tj. prema Brozovićevoj klasifikaciji: *jugozapadnoga istarskoga dijalekta*) čine prema priloženoj karti otprilike ušće Mirne, punktovi nešto južniji od Labinaca i istočno Karojba, a izvan sjeverozapadnoikavskih južnije su ucrtani Tar, Višnjan i istočnije Cerovlje (prema udaljenosti granične crte i Cerovlja moglo bi se pretpostaviti ipak da u isti tip ubraja i nešto istočnije punktove), sjevernije Motovun i Oprtalj, dok su na Karti čakavsko-štokavskih govora u Istri uz raspravu *Govori jugozapadne Istre* kao najsjeverniji jugozapadni označeni Tar i nešto južniji Montril (u Hrženjaka Muntrilj; granica ipak ide nešto sjevernije), status je Novaka Motovunskih ostao neriješen. Izvan zacrtanih granica jugozapadnih istarskih govora južnije su od Novaka Motovunskih, prema Hrženjakovu popisu, ostala i naselja Brajkovići, Vela Traba i Ježenj, mjesta uz samu crtu razgraničenja istarskih ikavskih govora (bilo jugozapadnih, bilo sjeverozapadnih) što ju je M. Hraste okomito na istoku postavio od Oprtlja, dakle buzetskoga idioma, preko Kaldira, Muntrilja (s Tinjanom kao ekavskim punktom), Kringe (iako spominje i Sv. Petar u Šumi i Zabrežane, tj. Sv. Ivana i Pavla), Kanfanara, istočnije ispod žminjskih govora do Raše prema Barbanu i Raklju do mora. No, već R. Ujčić, 137, bilješka br. 3, str. 87. pišući o potrebi utvrđivanja točnih granica pazinskih i žminjskih govora prema ikavskim i ikavsko-ekavskim govorima, konstatira da je posebno "dubiozno ono mišljenje da taj dijalekt (pazinsko-žminjski, op. S.V.) zahvaća i gradiće Tinjan, Trviš i Motovunske Novake". U radu pak *Lokalni govori na području MZ Karojba s obzirom na glavna*

- u leksičkim morfemima: *bilo mliko, cilo vrime, lipa besida, misit tisto, čovik, driva, jila*, G pl. *lit, potreba, priko, vitar, zmiša, zvizda*
- u relacijskim morfemima: *starija, pametnija, žalosniji, vidit, sidit*, D sg. *materi*, L sg. *po glavi, u škatuli, u konobi, u zemji, po lati*
- u tvorbenim: *gori*, uz stanoviti broj ekavizama kao i u Krajcar Bregu:
- *delo, delat, klen, koren, seno, suset, verovat.*

Vokalni je sustav temeljan peteročlan, s ostvarajem diftonga u Škropetima ($\bar{i} > ie$, $\bar{o} > uo$, npr. *miêso, siêno, sviêtega, zajiêt, uôn, buôh*) i samo sporadično u Novakima Motovunskim.

U akcenatskoj distribuciji zabilježena je neutralizacija prednaglasnih duljina, tj. uočen je pomak kratkoga silaznoga akcenta (ã) dosljedno s otvorene, ali i sa zatvorene ultime na prednaglasnu duljinu, a sporadično i na prednaglasnu kraćinu:

- u Novakima Motovunskim *mlíko < mlikò, mîsit < mîsît, žvîzda < zvîzdã, sêštra < sestrã*, ali *ražbît, žajîk*
- u Škropetima *siêstra < sestrã, kuôza < kozã, zmîšat < zmîšât, glâva < glâvã*, ali *pasât*²⁴² koji te govore određuje novijim dvoakcenatskim sustavima²⁴³.

fonološka obilježja i akcentuaciju (str. 245. – 265.) govor Novaka Motovunskih jasno određuje ikavskim idiomom, što je podudarno s mojim nalazima. R. Ujčić je ispitao govor Livaka (Maurizio Levak, student Hrvatskoga jezika i Povijesti na Pedagoškome fakultetu u Puli izvijestio me da se mjesto iz kojega potječe ne zove Levaki već da stanovništvo rabi naziv Livaki, pa bi tako imalo glasiti i njegovo prezime), Škropeta, Novaka Motovunskih, Karojbe, Rapka i Močitade i djelomice Briga (od kojih su osim Novaka kao naselja na Hrženjakovoj karti izdvojeni i Škropeti i Karojba o pripadnosti koje se ikavskim idiomima u literaturi ne dvoji) i utvrdio da su Novaki, te zaseoci Kontići i Klambeši cakavski (ca, ali zašto, a u drugim zaseocima ča, ali zašto) prema drugomu tipu. Na kaseti na kojoj je studentica Pedagoškoga fakulteta u Rijeci Milka Šćulac snimila oglede govora Zamaska snimljen je i ogled govornika iz Novaka Motovunskih, upravo iz zaseoka Klambeši. Idiom kojim govori također je ikavski.

²⁴¹ Isti podaci vrijede i za Malu Trabu koja nije označena na Hrženjakovu popisu naseljenih mjesta, pa je ne spominjem ni u integralnomu tekstu radnje. R. Ujčić uz Velu Trabu i Malu Trabu i okolne zaseoke u okviru *beramskoga komuna*, koji također nisu zabilježeni kao naseljena mjesta u Hrženjakovoj knjizi, određuje ikavskima: Cvitane, Ruhce i Šurane. Usp. 137, bilješka br. 5, str. 87. Na putu za Velu Trabu ukratko sam ispitala i Ruhce i odgovori su potvrdili točnost Ujčićeve konstatacije (npr. *bilo mliko, cili svit, triba sis, vitar, vrime*, glag. prid. radni *bija, vidija, čuja*).

²⁴² Dio je primjera preuzet iz: R. Ujčić, 137, str. 245.– 265.

Finalno slogovno /l/ je u Novakima uglavnom reducirano u dvjema kategorijama:

- u kategoriji dočetka finalnoga sloga osnova imenica, pridjeva itd., npr. *vo, faco, fera, kota / ol*
- u kategoriji dočetka medijalnoga sloga osnove imenica, pridjeva itd., npr. *G koca*
- a u Škropetima je realiziran u prvoj kategoriji kao *(j)a*, npr. *pažuja*
- na dočetku finalnoga sloga glagolskoga pridjeva radnoga sg. m. r. rezultat je u svim idiomima te skupine isti kao i u većini ikavskih istarskih govora: završava li osnova drugim vokalom osim /a/, između osnove i nastavka -a umeće se /j/): *čuja, bija, bolija, dilija, pobielija, prekrižija, stavija, vidija, zavrtija, nosija, razbija, uzeja, hitija*, ali *stisna, ša, zmiša*.

U Novaštini i Brajkovićima realizira se fonem /ć/ kao čakavsko [f̥], a u Škropetima kao [č̥], no sporadično se ostvaruje i [f̥].

Fonem /l/ nije dio konsonantskoga sustava: supstituiran je fonemom /j/ ili depalataliziran: *judi, zemja*, ali *pole* (Škropeti).

Skupine *dj̥ i sekundarno d̥aj rezultirale su fonemom /j/: *mlaji, slaji, graja*, a *stj̥, *skj̥ uglavnom se realiziraju kao /šć/: *Pazinščina, Motovunščina, ugnjišća* (Škropeti), *ognjišće* (s čakavskim izgovorom u Novakima), ali *klišta* (npr. Škropeti).

Prijedlog *v̆* (< *v̆b*) i inicijalno *v̆-* (< *v̆b*) reflektirani su kao /u/: *u ime, u jenu, uzeja* (Škropeti), *u ta* (Novaki Motovunski).

Infinitiv je apokopiran: *pisat, delat, misit, štit*.

2.2.1.3 Buzetski govori

Buzetskomu dijalektu od ispitivanih govora pripada idiom mjesta Pagubice.²⁴⁴ Taj sam govor istraživala jer se u literaturi ne spominje, a Pavle Ivić kao "krajnji južni tip istočne zone buzetske govorne grupe"²⁴⁵

²⁴³ Opsežnije bi istraživanje, posebice ono usmjereno na akcenatske zakonitosti, rezultiralo preciznijim zaključcima.

²⁴⁴ Stanovništvo rabi naziv *Pãgobice*.

²⁴⁵ Usp. P. Ivić, 52, str. 199.

izdvaja Draguč. Budući da su Grimalda²⁴⁶ i Pagubice južnije (premda ostaje nejasno gdje je prema Ivićevu mišljenju granica između istočnoga i zapadnoga dijela buzetskoga dijalekta), a nisu ubrojani ni u ikavsko-ekavski dijalekt, pretpostavka je bila da su vjerojatno ekavski govori. Rezultati ispitivanja pokazali su, međutim, da je taj idiom dio buzetskoga dijalekta jer mu je svojstvena većina jezičnih značajki koje se s jednakim tendencijama ostvaruju u dosad istraženim govorima buzetskoga dijalekta:²⁴⁷

- dugi *ě > i* pod naglaskom *i* u prednaglasnoj poziciji *blîdi, brîh, 3. l. sg. prezenta bîžât, cîdi, cîŷ, drîvu, lîha, lîn / liên, lîpa, lîvi, mîh, mlîc, nâlît, nâdît, prîku, putîkât, Rîka, slîpi, slîpâc, snîh, srîda, svît, svîtlo, tîlu, Tîlova, tîstu, tîsna, trîzan, umîsît, vrîme, zvîzdâ, rjeđe [ie] biêla, bliescî, kliên, kriepît, nasriêda, siêno, triêska, umriêt, utpriêt, vienâc*
- kratki naglašeni *ě > e* *besêda, bulêt, bliścêt, brêja, brês, brêza, cluvêk, dèlat, dèlavac, drèn, drètva, grèšnik, hlèp, jès, klèšće, lèha, lèsa, mèra, mèsec, mèstu, mrèna, mrèža, zagrèt, padèla, pustèja, sès, trèba, urèh, ubèt*
- nenaglašeni *ě > i* *cidâlo, crikvîca, livuôk, mihûr, pròlice, Ricâni, sikîra, sinozèt, sliparija, tisnèji, izuzetak zavecât i zrelèt*
- u tvorbenim morfemima, ovisno o naglašenosti / nenaglašenosti, duljini / kraćini, u imenica: *kudèja, nedèja, L kulènih, ali kusîr*
- u infinitivnih osnova: *ubugâtît, falît, ŷrmèt, udebelèt, letèt, trpèt, zmrsavèt, živèt*
- u prezentskih osnova: *ubulîju, poletîju, ali živèju*
- u reliktu morfema duala: *dvî, obadvî, dvîstu*
- u dočetnih tvorbenih morfema priloga: *dòli, ŷôri, luôni, skruôzi, kadè, vanè, pòtle, ali i saydêr*

²⁴⁶ A. Belić govor Grimalde drži najjužnijim buzetskim idiomom (usp. 12, str. 254.). U Grimaldi za ovoga istraživanja nije živio nitko od domicilnoga stanovništva, tako da sam ispitala samo idiom Pagubica.

²⁴⁷ Usp. npr. podatke o idiomima Sluma i Sv. Martina (Draščića) u raspravi J. Ribarića, 116, str. 12. – 22., Draguča u tekstu P. Ivića, 52, str. 8. – 10., Nugle u radu J. Kalsbeek, 64, str. 313. – 320., o bitnim značajkama buzetskoga dijalekta u tekstu P. Šimunovića, 126, str. 35. – 49.

- u relacijskim morfemima, npr. D i L sg. imenica i osobnih zamjenica: D *sestriê, va gluovë, va skätuli, nã pläci, nã zemjê, nã mîzi, va žepë, D menë, tebë*
- u L pl. imenica m. i s. r.: *nã kulënih, pu sêlih, nã stûpih, nã kônjih*
- u I sg. m. i s. r. i D pl. svih triju rodova zamjeničke deklinacije: *dësnin, lîvin, nãšîn, tèn, jenèn*
- u GL pl. svih triju rodova riječi sa zamjeničkom deklinacijom: *dobrëh, nãših, tvöjih*
- u I pl. svih triju rodova riječi sa zamjeničkom deklinacijom: *drügima, mojëma, tëma*
- u morfemu za tvorbu komparativa: *cinëji, siromahnëji, korisnëji, starëji, veselëji*
- refleks *ę podudaran je s refleksom *e: kada je dug, rezultat je [ie] *jiëtra, ziejã, zîëdan, pociët; griën, G sg. muškiëga, mojië, sestrië, hçerië, a kratki daju [e] zëtva, dëset, pãmet, sëme, telãc, ìme; vilës, G sg. mãme, nõne, osim u dijelu primjera u slijedu iza j, ç, ž kada je podudaran s refleksom *a, npr. jãcmik*
- dugo a (< dugog *a, sekundarno dugog ð,) > uo *gluovã, muôli, juôja, luôni, duôn, rijetko [ua] muãli, luakãt, pruasãc ili [o] kulôc, dôn*
- kratko a (< kratkih*a, ð) > a *mãsa, mãlin, kadë, lãyak, dãska, dãs, mãgla, uyanj, utãc, pietãk, zaspãt, Ricãni, dëlat, osim u prijedlogu na u kojem je reduciran kao [ð] nã plãci, nã zemjê, nã mîzi, nãlît, nãdît, nã kã*
- kratko nenaglašeno o > u *tîlu, prîku, pustëja, tîstu, utpriët, drîvu, dumîslit, gurët, cluvëk, bulët, kusîr, urëh, ubët, ubugãtit, udebelët, utãc, ubulîju, mëstu, supëla, nã lîvu, pumuócen, pusîjat, ali se ponekad ostvaruje i [o], pa naizmjenično i u istim pozicijama, npr. odebelët, otrokî, ogrët, orãhovac, potaknãt, poprîka, siëno, sinozët, sîrovo, procvãlo, naglašeno o > o bõska, drvõ, otrõk, lëto, krõf, G sõli*
- dugo o > u *rûza, kûla= 'ljepilo', sûf= 'sol', skûla, ali grôjza*
- *ç u dijelu primjera > o *çõba, klõpko, u u stanovitom broju imenica usënica, kudëja, rûp, mûs, u 3. l. sg. prezenta su,*

- kupövaju, pëjeju, špõtaju*,²⁴⁸ u A sg. imenica i imen. riječi ž. r. *tvujã hĩša, rũka, veltrĩna* i u paradigmi prezenta glagola 'biti' *buden (...)* *budeju*, u I sg. imeničkih riječi ž. r. *mujũn, sestrũn, tvujũn, ženũn, majëstruvicun*;²⁴⁹ u dijelu primjera kratko *o > a (u nerelacijskome morfemu /no/) *nãgnãt, stĩsnat, zavënat*= 'uvenuti', dugo *o > uo *muokã, nuõtri, puõt, okuopãt*
- /u/ i /i/ ni kada su dugi ne podliježu mijenama *mãndula, nũk*= 'unuk', *jũbaf, õji*= 'ulje', *jũdi*, glag. prid. rad. sg. m. r. *kupovã; zahĩtat, sturĩt*
 - kratko i dugo, naglašeno i nenaglašeno *! > u *bũha, jãbuka, pũš, vũna, mucãt*, glag. prid. rad. sg. m. r. *pũza, dũyo, mũs*= 'musti', *usũc, tũcë, ustũcen*= 'stučen', ali i *sõnce, sõza*
 - sustav je, što je razvidno iz dosadašnjih primjera još uvijek dvoakcenatski (uz moguća skraćivanja), s ostvarenim prednaglasnim duljinama, a bez sustavnoga pomaka u bilo kojoj kategoriji, pa pripada starijim dvoakcenatskim sustavima
 - ostvaruju se ipak pojedinačni pomaci prema akcentu morfološkoga tipa, npr. u imenica ž. r. prevagnuo je jaki akuzativ sg.: ako je u A zadržan akcent na finalnome slogu, nije realiziran pomak niti u N sg., a kada je pomak ostvaren u A, realiziran je zatim i u N sg., pa i produljen ako je prenesen na prednaglasnu kraćinu: *rũka, gluõva, nõya, võda, sõza*, ali *ženã, muokã*
 - svojstven mu je i ponešto modificirani cakavizam prvoga tipa:²⁵⁰ č > c (može se realizirati i kao [s], npr. *stĩti* = 'četvrti') *cluvëk, jãcmik, mlĩc, pociët, Ricãni*, a š, ž, > ś, ź sasvim slabe frikacije *grëšnik, mãsa*, G sg. *muškiëga, źiejã, źiëdan, pũza*, uz sporadične ostvaraje [s], [z] *sinozët, zmrsvët*, dok s, z ostaju neizmijenjeni
 - finalno slogovno /l/ na dočetu osnovne imenica, pridjeva itd., te na dočetu unutrašnjega sloga osnovne imenica, pridjeva prelazi u -v > -f (ponekad -l > -v, npr. *võv*, toponim *Grimãvda*, ali *ciy*)

²⁴⁸ U svim je nabrojenim primjerima refleks *o identičan refleksu *o, pa je vjerojatno razvoj *o > o > o / u ovisan o duljini i silini.

²⁴⁹ Tom se realizacijom razlikuje od ispitanih buzetskih idioma u kojima je u tome morfemu /o/.

²⁵⁰ Mlađim generacijama takvi ostvaraji nisu svojstveni.

- pustõf, debëf, kũfcĩ, pãfci*, a na dočetu se finalnoga sloga glag. prid. rad. sg. m. r. reducira *kupovã, õmra, põce, põkna*
- prijedlog *vð* (< *vð) realizira se kao *va*, a inicijalno se *vð* (< *vð) uz konsonant reducira *dovĩca, nõk*, pa i u praslavenskoj skupini **vbs*- sa starohrvatskim oblikom **vðs* > **vs* > *s*, uz mogućnost metateze **vðs* > **vs* > *sv. sãkako, sãkamor, sãki, sãga*, ali *svëkrva*
 - svojstveno mu je ograničenje za realizaciju /v/ ispred šumnika i sonanta, skupine šumnika, ili šumnika i /r/ u istome ili sljedećemu slogu *třt= 'tvrđ', střti, sturřt, sruõp* te početnog /v/ u primjeru *ruobãc*
 - konsonant /ć/ realizira se kao čakavsko [t̥] *usũc, hćeriẽ, klěšće, blišcẽt*
 - /g/ se može realizirati i kao velarni frikativ [ɣ] *nõɣa, dũɣo, saydẽr, ɣrmẽt, iyrãt, ɣambjãt*
 - *í* > *j* *jũbaf, jũdi, kudẽja, nedẽja, vãje, ũji= 'ulje'*
 - **skj* i **stj* > *šć* *blišcẽt, klěšće*, toponimi *Pomerĩšće, Omõšćice, Urfĩšće*
 - finalni se zvučni konsonanti obezvučuju, a provodi se i mijena *g* > *h*: *brĩh, ubẽt, miẽt, medvẽt, mũs, rũp, snĩh, susẽt*; *st* > *s* fakultativno *brẽs, najẽs, rãdos*, te *v* > *f* i u unutrašnjemu i u vanjskomu slogu, npr. *drefcẽ, cẽlaf, krõf, ufcã*
 - protojezični i starojezični prijedlozi ne ujednačavaju se u potpunosti na jedan oblik: u dijelu primjera zadržan je i stari prijedlog *vy* > *vi* *viniẽt, vinẽmat, vilẽs*, u stanovitome je broju *iz*, dok je *izb* > *izð* stopljen sa *sð* > *sã* samo djelomice, kao što potvrđuju primjeri *izbrãt, izprãt; zliẽc, striẽsa, spejãt, strpẽt*
 - ujednačavanje A sg. ž. r. = N sg. kao posljedica razvoja *ø* > *a* u imenica koje znače što neživo i imeničkih riječi uz njih, npr. *tvujã, hĩsa, rũka, nõɣa, veltrĩna, škãtula*, a u onih koje znače što živo A sg. ž. r. = G sg. prema ujednačavanju u sg. m. r. istih riječi, čime se potvrđuje funkcionalnost kategorije živo / neživo *tvujiẽ, zeniẽ, nõne, mãme, hćeriẽ*
 - u G sg. i NAV pl. imenica ž. r. morfem²⁵¹ je /e/ *křvave jãbuke, vẽle hĩse, besẽde, žiẽnske*

²⁵¹ Istraživanje je bilo usmjereno na refleks jata, pa je moguće da se u imenica s pokretnim akcentom, ostvaraje kojih nisam zabilježila, realizira u NA pl. morfem /i/, kao npr. u Draguču, Nugli.

- realiziraju se oblici zamjenice kaj: *kã, zakã, nãkã, nãka*, ali *nĩc*

U Pagubicama je, dakle, refleks jata višestruk: i u leksičkim i u tvorbenim te u relacijskim morfemima ovisan je o kvantiteti i silini, a i razvoj ostalih vokala atipičan je za čakavsko narječje u cjelini i sličan rezultatima u ranije analiziranim vokalskim sustavima buzetskoga dijalekta kojima je svojstvena zavisnost kvalitete vokala od kvantitete, tj. svojstveno mu je supostojanje različitih refleksa starih vokala i ujednačavanje refleksa različitih vokala (npr. *ɔ, *ɪ, pa i ə, *a, *e, *e, *o uključi li se opozicija dugo / kratko, naglašeno / nenaglašeno), među kojima valja naglasiti refleks **ɔ*. Zbog pretežitosti je jezičnih značajki, koje se nahode u takvoj kombinaciji u buzetskome ili gornjomiranskome dijalektu generalno, i idiom Pagubica njegovim dijelom.

2.2.2 GOVORI KOJI SU UKLJUČENI U DALJNJE ISTRAŽIVANJE KAO DIO PRETPOSTAVLJENOGA EKAVSKOGA DIJALEKTA

2.2.2.1 Teritorijalni kontinuitet čakavskih ekavskih govora

Karte i nabrojani dijalektološki punktovi u tekstovima što ih karte prate, dakle, pokazuju da granica ekavskih govora spram drugih dijalekta čakavskoga narječja nije utvrđena, da je veliki broj mjesnih govora s Hrženjakova popisa naseljenih mjesta neistražen, a jedan dio u različitim raspravama različito određen, ili nedovoljno istražen, te da ne postoje jasne teritorijalne odrednice podsustava pretpostavljenoga ekavskoga dijalekta. Upravo su zbog toga bila potrebna istraživanja niza punktova na terenu spomenutim upitnicima iako je teritorij suvremenih ekavskih govora u dosadašnjim istraživanjima prema teritorijalnim cjelinama relativno dobro zacrtan (pazinski, žminjski, boljunski, labinski govori u središnjoj Istri, liburnijski govori do Rječine, trsatsko-bakarski govori i crikvenički idiom, creski i sjevernolosijski govori) i pokazuje kontinuitet. Teritorijalni je kontinuitet jedna od posebnosti zahvaljujući kojoj je opservirane ekavske govore moguće promatrati na razini jedinstvenoga sustava, tj. dijalekta unutar čakavskoga narječja. U tu je svrhu istraživanje ekavskih govora usmjereno na utvrđivanje jezičnih odrednica koje su im svojstvene kao cjelini. Prema podacima u postojećoj literaturi, jezičnim činjenicama što ih pokazuju upitnici popunjeni na terenu, te realizacije ekscerpirane iz ogleđa govora snimljenih za potrebe ovoga istraživanja prema postavljenim su kriterijima čakavski ekavski govori²⁵²

²⁵² Na popratnoj karti uz ovu radnju imena će naselja s Hrženjakova popisa biti usklađena s imenima u najnovijem popisu naselja u Republici Hrvatskoj prema stanju od 1. lipnja 1998., tj. u knjizi *Imenik naselja Republike Hrvatske, sistemski popis po županijama i općinama*, HROSTAT, Zagreb, 1998. Neka od njih imaju samo izmijenjeni oblik, npr. Gondolić = Gondolići, Vidović = Vidovići, Brtoši = Bertoši, pa su lako prepoznatljiva, za razliku od primjera Diminići = Sv. Lovreč Labinski. Vicani, na Hrženjakovoj karti označeno naselje između Krapana i Marceljana, ne nalazi se na popisu *Imenika*, a kako idiom toga naselja nije istraživao za potrebe ove radnje, nije ni označen na popratnoj karti uz ovu radnju. Na tome popisu nema ni dijelova Rijeke, ali su na karti uz ovu radnju zasebno označeni, što je opravdano s dijalektološkoga gledišta jer čine zasebne dijalektološke punktove i pripadaju različitom tipu ekavskih govora. Ime Vežice (Gornje i Dolnje) izmijenjeno je prema katastarskim kartama u Podvežica.

OTOK CRES

Uz iscrpno obrađen govor grada Cresa (M. Tentor, 134, A. Belić, 10, A. Šojat, 133, S. Hozjan, U11), idiom Dragozetića (M. Sintich, 121), Orleca (H. P. Houtzagers, 41), Ustrina (S. Hozjan, U10), Beloga (S. Hozjan, U12) govori su tih i drugih punktova spominjani u preglednim člancima (s pokojim primjerom u tekstovima I. Milčetića, 94, M. Hraste, 42, H. P. Houtzagersa, 39, 40, W. R. Vermeera, 138), izvještajima (M. Hraste, 42, 43) ili cjelovitijoj raspravi s primarno drugom tematikom (J. Hamm, M. Hraste, P. Guberina, 37): Predošćica, Vodice, Valun, Lubenice, Martinščica, Belej, Štivan, Osor, Vrana.

Terenskim upitnikom za utvrđivanje čakavskih ekavskih govora istražila sam govore Beloga, Dragozetića, Valuna, Vidovića,²⁵³ Vrane,²⁵⁴ Martinščice, Miholaščice, Štivana, Beleja, Ustrina, Osora, Punte Križa.²⁵⁵

Ogledе govora Filozića, Dragozetića, Merga, Loznata, Vrane, Valuna, Vidovića, Martinščice i Miholaščice, Štivana, Beleja, Ustrina, Osora, Punte Križa snimila sam na kasetofonsku traku.²⁵⁶

Sva su naseljena mjesta na Cresu prema ovim istraživanjima hrvatska, čakavska ekavska: Belej, Beli, Cres, Dragozetići, Filozići, Grmov, Ivanje, Loznati, Lubenice,²⁵⁷ Martinščica, Merag,²⁵⁸ Miholaščica,

²⁵³ Nazivi su mjesta različito zapisani u izdanjima Hrženjakove knjige: u prvom izdanju stoji: Predošćica, Martinščica, Miholaščica, Justrine, a u drugom Martinščica, Miholaščica, Predošćica, Ustrine. Službeni se nazivi razlikuju od onih koje rabi domicilno stanovništvo, npr. *Žbīcina, Germōf, Martišnica, Stivān, Ložnāti, Vīdoviī*.

²⁵⁴ Stanić je 1991. naseljavala samo jedna obitelj, a danas ga okolno stanovništvo ne drži naseljem. Za govor kažu da je bio isti kao u Vrani, što nisam uspjela provjeriti jer nije bilo obavjesnika.

²⁵⁵ Govor Predošćice ispitala je prema mome upitniku studentica Filozofskoga fakulteta u Rijeci Magdalena Nosić za potrebe kolegija *Terenska dijalektološka istraživanja*.

²⁵⁶ Govor Predošćice snimila je studentica Filozofskoga fakulteta u Rijeci Magdalena Nosić za potrebe kolegija *Terenska dijalektološka istraživanja*.

²⁵⁷ U Malome Podolu koji je na popisu naseljenih mjesta u Hrženjakovoj knjizi ne živi domicilno stanovništvo, pa ga isključujem kao dijalektološki punkt.

²⁵⁸ Negdašnje naselje Merag (među stanovništvom *Měrah*) danas oživi samo ljeti. Zato je točno zapisano u novom izdanju Hrženjakove knjige da nema niti jednoga domaćinstva. Došavši ljeti u Merag, srela sam samo jednu osobu koja je podrijetlom baš iz Merga, ali inače živi u Cresu, kao i mnogi drugi. Budući da je žena bila prestrašena i posumnjala u moje namjere te moj dolazak povezala s medijima, sve što

Orlec, Osor, Pernat, Petar, Predošćica, Punta Križa, Štivan, Ustrine, Valun,²⁵⁹ Vidović, Vodice, Vrana, Zbičina,²⁶⁰ Zbišina.

OTOK LOŠINJ

Podrobno je obrađen govor Nerezina (B. Finka, U1), a pregledno je uz taj govor prikazan i govor Sv. Jakova (I. Milčetić, 94, H. P. Hautzagers, 39, J. Hamm, 34, J. Hamm, M. Hraste, P. Guberina, 37). Terenskim upitnikom za utvrđivanje čakavskih ekavskih govora ispitana su oba govora, a snimljeni su i opsežni ogledi govora na kasetofonsku traku.

Oba su mjesna govora naselja imenom: Nerezine i Sv. Jakov ekavska čakavska.

GORSKI KOTAR

Podrobnije je prikazan vokalni sustav, prozodija i konsonantizam govora Mrzlih Vodica²⁶¹ (V. Barac-Grum, 6), a prikazan je i pregledno kao dio utvrđenoga primorskoga podsustava ekavskoga čakavskoga dijalekta (I. Lukežić, 83).

Na prostoru Gorskoga kotara tom ekavskom čakavskom podsustavu pripada idiom Mrzlih Vodica.

sam uspjela dobiti kratka je snimka oglada govora, no i ona je dostatna da se utvrde podudarnosti toga mjesnoga govora s govorom Valuna.

²⁵⁹Sljedeće selo na Hrženjakovu popisu je Važminec (lokalno ime je *Vazmīneš*), no ono je također danas već nenaseljeno, osim ljeti, što je inače tipično za cijeli Cres - zimi je broj stanovništva sveden na minimum.

²⁶⁰Stanovništvo rabi naziv *Zbičina*. J. Hrženjak u novom izdanju svoje knjige iz 1991. piše za sljedeće mjesto na popisu, Zbišinu, da ima svega jedno domaćinstvo. Za provođenja istraživanja, 1995. god., to je već bilo nenaseljeno mjesto. U Vrani sam razgovarala sa Šimom Benvinom (rođenim 1904.) koji je rođen u Zbišini i čiji se govor ne razlikuje od idioma Vrane.

²⁶¹Za to naselje I. Lukežić piše da je narodni naziv u singularu: Mrzla Vodica i da je stanovništvo podrijetlom iz Krasice. Usp. I. Lukežić, 80, str. 23. i 83, str. 27. i 28.

UZOBALJE SJEVERNOGA HRVATSKOGA PRIMORJA²⁶²

Iscrpno je obrađen govor Krasice (I. Lukežić, U9), pregledno u izvještaju prikazan je govor Bakra (P. Ivić, 50), a sustavno na razini jednoga poddijalekta promatrani su mjesni govori: Trsata,²⁶³ Pećina (Sušaka), Vežice (Gornje i Dolnje), Kostrene,²⁶⁴ Bakra, Krasice, Kukuljanova, Plosne, Ponikava, Praputnjaka, Škrljeva, Tijana i Briga I. (zaseoci u Dragi²⁶⁵), Meje, Sv. Kuzma, Crikvenice i uvjetno Gornjega Jelenja²⁶⁶ (I. Lukežić, 83), od kojih su neki i ranije spomenuti i ilustrirani pokojim primjerom (I. Milčetić, 94).

Zaključak o pripadnosti nabrojanih govora: Trsata, Pećina, Gornje i Dolnje Vežice, Kostrene, Bakra, Kukuljanova, Ponikava, Plosne, Škrljeva, Krasice, Praputnjaka, Tijana i Briga I., Sv. Kuzma, Meje, Crikvenice i uvjetno Gornjega Jelenja, ekavskomu dijalektu čakavskoga narječja preuzet je iz spomenutih izvora, iz kojih su ekscerpirani podaci i za ovu radnju.

²⁶²Držeći se dosad uobičajene prakse u dijalektološkim raspravama da se prostor zapadno od toka Rječine te od Kastavskoga krasa do crte Lisina - Učka - Sisol i zatim južnije do oko Brseča, a prema mom istraživanju točnije do Zagorja, naziva Liburnijom i promatra kao zasebna teritorijalna i jezična cjelina, kao granicu za prostor određen kao uzobalje sjevernoga hrvatskoga primorja uzet ću tok Rječine, tj. odvojiti Rijeku na istočni i zapadni dio jer su to prema dijalektološkim razlikovnim kriterijima dijelovi dvaju podsustava unutar istoga dijalekta, a i na Hrženjakovoj su karti, koja mi je poslužila kao polazište za utvrđivanje korpusa istraživanja, njeni dijelovi određeni kao zasebna naselja.

²⁶³Trsat, Pećine, Gornja i Dolnja Vežica (zapravo Podvežica) danas su dijelovi Rijeke, ali nekada su činili Sušak ili su bili okolna sela.

²⁶⁴Rabim taj naziv, iako nije poznat u ranijoj administrativnoj literaturi (danas je to i službeni naziv), jer ga i Hrženjak piše za niz zaselaka podijeljenih u dva dijela: Svetu Luciju, sa zaseocima Martinšćicom, Vrhom Martinšćice, Žurkovom, Mažerima, Glavanima, Suzanićima, Šodićima, Žuknicom, Rožićima, Doričićima, Šubatima, Svetom Lucijom, Plešićima, Rožmanićima, Dujmićima, Pavekima, Perovićima, Maračićima te Svetu Barbaru sa zaseocima Svetom Barbarom, Urinjem, Randićima i Šoićima.

²⁶⁵Stoga će i govor Drage biti označen na *Karti čakavskoga ekavskoga dijalekta i njegovih podsustava* kao pripadajući mu idiom.

²⁶⁶I. Lukežić u svojim knjigama *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt i Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština* piše da Gornje Jelenje nije naselje, ali da stanovnici Kukuljanova i drugih naselja tamo uglavnom imaju "stanove" za stoku (usp. 80, str. 23., 83, str. 28.)

ISTARSKI POLUOTOK

Sjeveroistočna Istra

Među govorima na prostoru negdašnje Liburnije i govorima Opatijskoga krasa²⁶⁷ iscrpnije su analizirani sljedeći punktovi: Rukavac (Vida Barac-Grum, 5, str. 81.), Brseč (M. Moguš, U3, 111), Volosko (M. Moguš, 114), Rijeka (R. Strohal, 125, I. Lukežić, 81), Kastav (A. Belić, 13, M. Moguš, 113), Škalnica (S. Vranić, 141), Breza (S. Vranić, 143). Pregledno su u radnjama (A. Belić, 11, 12, M. Maček, 91, J. Ribarić, 116, W. R. Vermeer, 138) uz spomenute govore prikazani pokojim primjerom ili su panoramski naznačene njihove jezične značajke (I. Milčetić, 94, I. Lukežić, 75, P. Šimunović, 130, M. Moguš, 108) govori naselja imenom: Veprinac, Brešca, Kraj (Gorenji), Grabrova, Jelena, Lipa, Lovran, Marčelji, Matulji, Mošćenice, Opatija, Rupa, Brdce,²⁶⁸ Škalnica, Viškovo, Zvoneća, Jurdani, Permani, Mučići, Drenova.

Terenskim upitnikom za utvrđivanje čakavskih ekavskih govora obuhvaćeni su mjesni govori naselja imenom: Zagore,²⁶⁹ Martina,²⁷⁰ Jelena,²⁷¹ Kalac,²⁷² Mošćenice,²⁷³ Mošćenička Draga, Obrš, Kraj,

²⁶⁷ Autori su u dosadašnjoj literaturi iste ekavske punktove svrstavali u različite tipove govora. Tako J. Ribarić među "pretežito ikavski dijalekt" na kraskoj visoravni ubraja i Lipu, Rupu i Brdce, dok M. Maček Rupu, Lipu, Škalnicu i Brezu smješta među liburnijske govore, a M. Moguš u liburnijski tip od ekavskih govora na Opatijskome krasu svrstava uz Zvoneću i ostale idiome i Rupu i Lipu.

²⁶⁸ Izvorni je naziv naselja Brce, zapravo prema morfonološkoj / etimološkoj tradiciji piše se Brdce, a uvijek je izvan pisma Brce.

²⁶⁹ Stanovnici razlikuju više zaselaka: Krsonjin, Franeli, Macani, Prisunac, Velo Selo, Stepča.

²⁷⁰ Isti je govorni tip, prema podacima što su mi pružili moji sugovornici, i u Goloviku koji nije podrobnije ispitan.

²⁷¹ Stanovnici svoje selo zovu Sveta Jelena.

²⁷² Kalac obuhvaća više zaselaka: Andriće, Špetriće, Mihane, Dugiće, Rošiće, Peretiće i Kalac.

²⁷³ Mošćenice su danas mjesto u kojem je najviše mještana iz okolnih sela. Nešto se domicila preselilo u Mošćeničku Dragu, a ostali su kojekuda po svijetu. Mošćenice su bile, dobro piše M. Maček, čakavski punkt, međutim danas je čakavski. *Ca* kao upitno-odnosnu zamjenicu rabi još gospodin Danijel Rubinić, i podrijetlom Mošćeničan, ali koji je odbio biti obavjesnikom. U Mošćeničkoj Dragi razgovarala sam s gospodom Marom Sandalj koja je iz Mošćenica i u nje je sačuvan čakavizam drugoga tipa.

Grabrova,²⁷⁴ Sučići,²⁷⁵ Medveja, Dobreć, Liganj, Tuliševica, Vela Učka,²⁷⁶ Lovran,²⁷⁷ Ika, Oprić, Ičići, Bregi, Opatija, Volosko, Pobri, Kučeli,²⁷⁸ Matulji,²⁷⁹ Mučići, Zaluki, Ružići,²⁸⁰ Lipa, Rupa, Brdce, Škalnica, Breza, Spinčići,²⁸¹ Čikovići, Grci, Srdoči, Marinići, Sroki, Kosi, Saršoni,²⁸² Mladenčići, Drenova (Gornja i Dolnja), Škurinje,²⁸³ Pehlin,²⁸⁴ Zamet (Gornji i Dolnji), Kantrida, Brašćine-Pulac²⁸⁵.

Na kasetofonsku traku snimljeni su ogledi govora naselja imenom: Zvoneća, Veprinac, Spinčići,²⁸⁶ Sv. Matej (Viškovo), Zagore, Martina,

²⁷⁴ Za idiom Grabrove ispitan je zapravo punkt Selce koji stanovnici drže dijelom Grabrove i koji nije na Hrženjakovoj karti naseljenih mjesta.

²⁷⁵ Mojoj sugovornici iz Sučića, Silvani Brumnjak, otac je iz Antona, pa ona dobro poznaje i taj mjesni govor. Prema njenim odgovorima zaključila sam da su to identični idiomi.

²⁷⁶ Mala Učka je bez domicilnoga stanovništva. Tamo su danas samo doseljenici iz Bosne i Hercegovine koji se bave stočarstvom. Vela Učka prema administrativno-teritorijalnim granicama pripada liburnijskomu dijelu istarskoga poluotoka, ali jezično je dio unutrašnjih istarskih. U razgovoru sa stanovnicima raseljenim po Lovranštini, a podrijetlom iz Male Učke zaključila sam da se govor bitno razlikuje od idioma Vele Učke i da pripada sjeveroistočnim istarskim govorima. Stoga će i taj punkt na *Karti čakavskoga ekavskoga dijalekta i njegovih poddijalekata* biti označen kao njegov sastavni dio.

²⁷⁷ Mojoj sugovornici Mariji Kožulj jedan je roditelj iz Lovranske Drage, pa sam prema podacima zaključila da je i taj idiom identičan govoru Lovrana.

²⁷⁸ Među stanovništvom uobičajeno je ime *Kučeli*.

²⁷⁹ Na Hrženjakovoj karti označeni su i Mihotčići. Danas su oni spojeni s Matuljima (lokalni je naziv *Matuji*), a govorno su identični.

²⁸⁰ Ispitan je govor zaseoka Pojana, koji potpadaju pod Ružiče, koji su kao i Permani istoga govornoga tipa.

²⁸¹ Podatke o tome govoru pružila mi je i kasnije provjerila studentica studija *Hrvatski jezik i književnost* na Filozofskome fakultetu u Rijeci Danijela Marot, podrijetlom iz toga mjesta. Snimila je i kratku snimku ogleda toga govora.

²⁸² Stanovništvo rabi ime *Šaršoni*.

²⁸³ Domicilno stanovništvo rabi ime *Škurinja*.

²⁸⁴ Domaće stanovništvo rabi ime *Pehjin*.

²⁸⁵ Za idiom Krnjeva nisam dobila podatke. Za svakog se stanovnika za kojega sam upozorena da je podrijetlom baš s Krnjeva, ispostavilo da je podrijetlom ili iz drugoga dijela današnje Rijeke ili iz kojega od okolnih sela. Isto je na toj karti i s punktom Preluk, pa ih u ovoj radnji ne držim zasebnim dijalektološkim punktovima.

²⁸⁶ Posjedujem i snimku popisa riječi što ga je sačinio kastavski čakavski pjesnik i pisac komedija o životu stanovnika kastavskoga kraja Berto Lučić. Berto Lučić podrijetlom je iz sela Ronjgi u Kastavštini koji se samo u izgovoru pojedinih leksema,

Jelena, Kalac, Mošćenice, Mošćenička Draga, Lovran, Ičići,²⁸⁷ Bregi, Opatija, Volosko, Pabri,²⁸⁸ Kučeli, Matulji, Ružići (Pojane), Jušići-Jurdani, Mučići, Zaluki, Rupa, Lipa,²⁸⁹ Škalnica, Ćikovići, Drenova (Gornja i Dolnja), Zamet (Dolnji), Škurinje, Brašćine-Pulac, Kantrida.

Prema spomenutim i mojim istraživanjima čakavski su ekavski punktovi: Zagore, Brseč, Martina, Golovik, Jelena, Kalac, Mošćenice, Mošćenička Draga, Grabrova, Petar, Obrš, Kraj, Sučići, Anton, Medveja, Tuliševica, Lovranska Draga, Vela Učka, Mala Učka, Liganj, Lovran, Dobreč, Oprić, Ika, Ičići, Poljane, Veprinac, Bregi, Opatija, Volosko, Pabri, Mihotići, Matulji, Rukavac, Jušići, Jurdani, Kučeli, Mučići, Zaluki, Zvoneća, Brešca, Permani, Ružići, Lipa, Rupa, Brdce, Škalnica, Breza, Spinčići, Trinajstići, Rubeši, Ćikovići, Srdoči, Grpci, Marinići, Sv. Matej (Viškovo), Mladenići, Saršoni, Sroki, Kosi, Marčelji, Brnčići, Kastav, Kantrida, Zamet (Gornji i Dolnji), Pehlin, Škurinje, Škurinjska Draga, Drenova, Brašćine-Pulac²⁹⁰.

a nikako sustavno, razlikuje od zapisa u Jardasovoj *Kastavštini*, tj. u *Zborniku za narodni život i običaje*, knjiga 39, Zagreb, 1957.

²⁸⁷Kratak ogled govora snimila mi je studentica Filozofskoga fakulteta u Rijeci, Nives Peruć, nastanjena u Ičićima i rodom iz Ičića.

²⁸⁸Ispitan je i idiom Varljena, najjužnijega dijela mjesta Pabri, ali stanovnici o njima govore kao o dvama naseljima. Razlozi za izdvajanje Varljena kao odvojenoga dijalektološkoga punkta su prozodijski: stanovnici Varljena, poput Opatijaca, više ne realiziraju prenglasne ni zanaglasne duljine, dok govornici središnjega dijela naselja Pabri još uvijek ostvaruju nenaglašene duljine, premda kraće nego u okolnim naseljima.

²⁸⁹Oglede govora Rupe i Lipe snimila je Irena Drpić, studentica Pedagoškoga fakulteta u Rijeci.

²⁹⁰Rijeka kao dijalektološki punkt motrit će se prema Strohalovu zapisu i zahvaćat će prostor do desne strane toka Rječine, tj. do granice s negdašnjim gradom Sušakom na lijevoj strani, danas dijelom grada Rijeke. Poznato je, naime, iz radova Ive Lukežić, poglavito iz članka *O dvama riječkim pučkim jezicima*, da je riječko stanovništvo do početka XX. st. govorilo ili fijumanskim idiomom talijanskoga jezika ili čakavskim idiomom hrvatskoga jezika, tj. riječkom čakavicom i da nema pouzdanih zapisa koji je od njih starosjedilački idiom, a da danas Riječani ne govore jedinstvenim idiomom. Nedvojbeno je da takvom čakavštinom, što je ovdje zanimljivo, nitko više ne govori. O tome svjedoči autorica spomenutoga članka navodeći da ju je čula u dva navrata: jednom od Riječanke koja je u intervjuu rekonstruirala govor svoje bake, što se podudaralo sa Strohalovim zapisom, a drugi put od samrtnice u staračkome domu u Voloskom. Današnja čakavština u Rijeci nije mjesni govor, nije čak ni koinè, već je ili liburnijskoga tipa ili trsatsko-bakarskoga tipa, što je uvjetovano novim naseljavanjima stanovništva iz riječkih okolnih mjesta nakon Drugoga svjetskoga rata na prostor na

Središnja Istra

Labinština

Precizno je obrađen govor naselja Gornji Rabac²⁹¹ (M. Moguš, U2). Pregledno su analizirani uz spomenuti govor i mjesni idiomi naselja imenom Ripenda Kosi, Diminići (P. Ivić, 52, J. Kalsbeek, 63²⁹²), a neki su pojedinačno nabrajani kao argumentacija uopćenih zaključaka o govorima Labinštine u pregledima i izvještajima (A. Belić, 12, M. Mažeki, 91, J. Kalsbeek, 63, W. R. Vermeer, 138): Nedeščina, Plomin, Zagorje, Trget, Polje, Skitača,²⁹³ Letajac, Barbići,²⁹⁴ Kranjci,²⁹⁵ Vicani.

Terenskim upitnikom za utvrđivanje čakavskih ekavskih govora obuhvaćeni su govori naselja imenom: Plomin,²⁹⁶ Vozilići, Nedeščina,²⁹⁷

kojem je od zadnjih desetljeća 19. st. dominirao, pod ideološkim i političkim pritiskom, visoki talijanski kulturalni i književnojezični model koji je potisnuo i riječku čakavštinu i fijumanski dijalekt.

²⁹¹Stanovništvo rabi ime *Gorenji Rabac*.

²⁹²U istim radovima P. Ivić kratko određuje značajke Prkloga, a J. Kalsbeek Cerovice, zaselka na putu za Skvaransku, M. Mažeki Pališkog i Kalanaca, W. R. Vermeer Ripenda Luke. Budući da ti zaseoci nisu zabilježeni kao naselja na Hrženjakovoj karti, ne nabrajam ih u integralnome tekstu.

²⁹³Domicilno stanovništvo rabi naziv Target, a stanovništvo Skitače svoje selo zove Sveta Lucija.

²⁹⁴M. Mažeki piše Barbić.

²⁹⁵U literaturi je zapisan i naziv Kranjsko Selo (M. Mažeki).

²⁹⁶Naselje Zagorje (žitelji Plomina ga zovu i Plominsko Zagorje) danas je bez domicilnoga stanovništva iako prema podacima iz 1991. (J. Hrženjak, *Lokalna samouprava i uprava u Republici Hrvatskoj*, Zagreb, 1993., str.101.) ima 31 domaćinstvo, a od 81 stanovnika 44 su Hrvati. U Plominu sam razgovarala s Đizelom Bučić čiji je suprug rodom iz Zagorja. Ne nalazi nikakve razlike u njegovu govoru osim što su bili čakavci, a ne cakavci. Ona je u Plomin došla iz Malina, zaseoka Plomina. Poznato je, naime, da su nakon Drugoga svjetskoga rata stanovnici koji su govorili talijanskim idiomom napustili taj grad, a da su ga napučili, osim stanovništva okolnih sela i ljudi iz različitih krajeva bivše Jugoslavije, pa je i 1991., sudeći prema Hrženjakovim podacima, bilo više (73) stanovnika koji narodnošću nisu Hrvati, dok je Hrvata bilo 64. Plomin Luka (lokalno je ime Porat) danas ima više stanovnika, što je uvjetovano razvojem industrije, a naseljavano je otprilike iz istih krajeva. Prema podacima moje obavjesnice domicilno stanovništvo govori istim idiomom kao stanovnici Plomina.

²⁹⁷Stanovništvo to mjesto zove Sveta Nedelja, a pojam Nedeščina obuhvaća mjesta Juražini (stanovništvo izgovara naziv na čakavski način), Stepčići, Santalezi (lokalno ime Santaleži), Ržišće (koje zovu Eržišće), Vrećari, Strmac, Martinski (Sv. Martin), Cere

Štrmac,²⁹⁸ Vinež, Martinski,²⁹⁹ Paradiž, Veli Golji, Mali Turini, Županići, Kraj Draga, Gondolić, Brovinje, Viškovići,³⁰⁰ Skvaranska, Crni³⁰¹.

Na kasetofonsku su traku snimljeni ogledi govora: Raše,³⁰² Labina (tj. Kranjaca),³⁰³ Nedeščine, Gondolića, Skvaranske i Marceljana³⁰⁴.

Prema svim tim istraživanjima ekavski su govori u mjestima imenom: Zagorje, Plomin, Plomin Luka, Vozilići, Ripenda Kosi, Ripenda Vrbanci, Ripenda Kras, Nedeščina (i sva okolna mjesta: Juražini, Ržišće, Štrmac, Stepčići, Vrećari, Santalezi, Cere, Markoči, Martinski), Kraj Draga, Ružići, Županići, Paradiž, Frančići, Veli Turini, Mali Turini, Kunj, Mali Golji, Veli Golji, Snašići, Marići, Marceljani, Vinež, Vicani, Barbići, Breg, Letajac, Raša, Topid, Kapelica, Labin, Presika, Rogočana, Rabac, Gornji Rabac, Gondolić, Kranjci, Bartići, Duga Luka, Marina, Crni, Drenje, Brgod, Krapan, Gora Glušići,³⁰⁵ Polje, Trget, Trgetari, Stanišovi, Ravni,

i Markoči. U novoj knjizi J. Hrženjak osim tih naselja nabraja i ostala sve do Labina pod, sada, Sv. Nedilju.

²⁹⁸ Lokalno stanovništvo to naselje zove Štrmac.

²⁹⁹ Stanovništvo rabi naziv Sveti Martin.

³⁰⁰ Stanovništvo izgovara naziv na čakavski način.

³⁰¹ U Crnom sam razgovarala s mještankom čija je majka iz Drenja. Idiomi su identični. Isto je u danas uglavnom turističkim naseljima: Ravnima (lokalno je ime Ramni) i u Marini (Svetoj Marini) prema mojim usputnim zabilješkama.

³⁰² Raša je naseljena 1936., kada je otvoren rudnik. Tonski zapis pripada današnjemu manjinskomu čakavskom stanovništvu koje je u Rašu pristiglo iz okolnih sela: Ba(r)bića (odakle je podrijetlom moja obavjesnica), Kunja, Letajca, Topita... Most Raša, naselje koje danas ima tridesetak domaćinstava bez domicilnoga je stanovništva. Već 1991. prema podacima u Hrženjakovoj knjizi živjelo je u tome mjestu svega 10 Hrvata.

³⁰³ Oglad govora Labina snimila je Sandra Glavičić, studentica Pedagoškoga fakulteta u Puli. Njen je sugovornik podrijetlom iz Kranjaca, ali živi u Labinu. Idiomi su tih dvaju naseljenih mjesta identični. Kada sam bila pri kraju pisanja doktorske radnje, dobila sam na uvid i snimku govora mjesta Vozilići, koju je za potrebe kolegija *Terenska dijalektološka istraživanja* snimila studentica Silvija Vozila.

³⁰⁴ Stanovništvo rabi naziv Marceljana. Danas su Marceljani dio općine Sv. Nedelja, a Vinež dio labinske općine. Stanovništvo, pak, drži Marceljane dijelom Vineža.

³⁰⁵ Gora Glušići danas je gotovo nenaseljeno mjesto. Prema dobivenim informacijama tamo obitava samo još jedna obitelj. Marijan Milevoj, podrijetlom iz toga mjesta, napisao je *Rječnik labinskog govora*, u kojem, kao što piše, donosi riječi zajedničke užoj Labinsćini sa sjevernom granicom, odnosno mjestima Stepčićima i Ržišćem, zapadnom, tj. rijekom Rašom i južnom granicom uz Raški zaljev. Među naseljima koja spominje nema imena Gora Glušići. No, neke podatke iz te knjige u radnji (samo u dijelu o morfološkim značajkama jer autor ne navodi iz kojega mjesnoga govora je

Brovinje, Skitača, Skvaranska, Koromačno,³⁰⁶ Diminići, Viškovići,³⁰⁷ Salakovci.

Žminjština

Iscrpno je analiziran govor Žminja (P. Šimunović, 128, U7), Orbanića (J. Kalsbeek, 62, 65), a uz njih su nabrojani idiomi naselja imenom: Domijanići, Laginji, Jurići, Križanci, Pamići, Prkačini, Vidulini, Kršanci, Šivati, Karlovići, Debeljuhi, Pucići, Krculi, Gradišće, Mužini, Tomišići (J. Ribarić, 116, M. Mafecki, 91, M. Hraste, 47, P. Šimunović, 130, R. Ujčić, 137,³⁰⁸ J. Kalsbeek, 63,³⁰⁹ W. R. Vermeer, 138³¹⁰).

Terenskim upitnikom za utvrđivanje čakavskih ekavskih govora ispitani su idiomi sljedećih naseljenih mjesta imenom: Jurići, Debeljuhi, Pucići,³¹¹ Domijanići, Vidulini, Prkačini.

Prema svim istraživanjima ekavski su govori u mjestima imenom: Debeljuhi, Domijanići, Gradišće,³¹² Jurići, Karlovići, Krculi, Kresini,

koji primjer) donosim kao potvrde za idiom toga mjesta, držeći da autorov zapis najvjernije odražava upravo idiom kojim su ga "gonat vadili" upravo njegovi roditelji.

³⁰⁶ Stanovništvo je razvojem industrije naseljavano iz okolnih mjesta.

³⁰⁷ U novijem izdanju Hrženjakova popisa naseljenih mjesta u Republici Hrvatskoj stoji ime Viškovci.

³⁰⁸ R. Ujčić ubraja u "klin spajanja starosjedilačkih pazinsko-žminjskih govora" i žminjska mjesta koja nisu na Hrženjakovoj karti, pa su stoga ostala izvan integralnoga teksta radnje, a ovdje ih navodim onako kako su zapisani u Ujčićevu tekstu: Šuostari, Duonci-Petehi, Hrusteti, Dolenji Tankovići, Gorenji Tankovići.

³⁰⁹ Uz stanoviti broj idioma koji ne pripadaju žminjskim govorima (Krajcar Breg, kojega stanovnici zovu Krajcar Brig, i Žagriće), pa ni pretpostavljenomu ekavskomu dijalektu, J. Kalsbeek (62) nabraja i punktove koji na Hrženjakovoj karti nisu označeni kao naseljena mjesta: Kuhare i Mačine, koje stoga nisam spomenula u integralnome tekstu. U recentnoj, sintetskoj raspravi o govoru Orbanića (65) J. Kalsbeek ne navodi kao graničnu točku žminjskih govora Krajcar Breg, kao što se iščitava u ranije objavljenu članku.

³¹⁰ W. R. Vermeer spominje i idiom Vlašića među žminjskim govorima, što ga M. Mafecki ubraja među pazinsko-žminjske govore. Na Hrženjakovoj karti naseljenih mjesta taj punkt nije ucrtan, pa ga i ne izdvajam u integralnome tekstu.

³¹¹ Ispitani je govor među stanovništvom poznat kao idiom Gorenjih Pucića jer domicilni žitelji razlikuju to mjesto od Dolenjih Pucića kraj Prkačina.

³¹² U spomenutom drugom izdanju Hrženjakova popisa naseljenih mjesta u Republici Hrvatskoj stoji ime Gradišće.

Križanci, Krničari, Kršanci, Laginji, Matijaši, Modrušani, Mužini, Orbanići, Pamići, Pifari, Prkačini, Pucići, Šivati, Tomišići, Vadediji, Vidulini, Žminj.

Pazinština

Pojedinačno je analiziran mjesni govor grada Pazina (P. Šimunović, U6), a pregledno je prikazan govor mjesta Lindara (P. Ivić, 52). U sintetičkim radnjama ili izvještajima nabrojani su uz Pazin i Lindar (a govornim primjerima pojedinih idioma i potvrđene jezične činjenice što su tipične za određeni tip govora) kao ekavski govori naselja imenom: Gračišće, Trviž, Heki, Beram, Tinjan, Škopljak (A. Belić, 12, J. Ribarić, 116, M. Maček, 91,³¹³ M. Hraste, 47, P. Ivić, 52,³¹⁴ R. Ujčić, 137,³¹⁵ P. Šimunović, 130, W. R. Vermeer, 138,³¹⁶ J. Kalsbeek, 63³¹⁷).

Terenskim upitnikom za utvrđivanje čakavskih ekavskih govora ispitani su mjesni govori naselja imenom: Gologorički Dol³¹⁸ (Dolenje

³¹³ M. Maček pod tip pazinsko-žminjski ubraja Katun i Puliće koji nisu na Hrženjakovu popisu naseljenih mjesta, pa stoga nisu ni ubrojani među ekavske govore Pazinštine u okviru ove radnje.

³¹⁴ P. Ivić spominje i podatke iz dvaju zaselaka zapadno od Pazina, Pilata i Krasa, te Velanova Brega i Bortula južno od Pazina koji nisu na popisu naseljenih mjesta u knjizi J. Hrženjaka, pa ih nisam nabrojila u integralnome tekstu.

³¹⁵ R. Ujčić i u selima južne *Lindarsčine*, odnosno *Lindarskega polja* nalazi iste jezične elemente kao i u zaseocima u spomenutu "klinu". Prema njegovu zapisu izdvajam one koji nisu (uz Bazgalje koji jesu) na popisu naseljenih mjesta u prvoj knjizi J. Hrženjaka: Katun, Štihovići, Bolčići, Balarini, Tudari, Lopatari, Čuleti, Šujevići, Sveta Marija Mandaliena, Luckići, Češići, Brtačići, Funčići, Lovrinići.

³¹⁶ W. R. Vermeer, 138, spominje i naziv Bortol za Bortule (prema Ivićevu zapisu) te Velonov Breg za Velanov Breg, a u središnje istarske govore, sudeći prema ostalim nabrojanim punktovima, ekavske, ubraja i Novake Motovunske i Pićan. Uz one zaseoke što ih nabroja P. Ivić izdvaja i zaselak Pulići (vjerojatno prema zapisu M. Mačekog) blizu Zabržana, koji nije na popisu naseljenih mjesta u knjizi J. Hrženjaka, te stoga ni u integralnome tekstu ove radnje.

³¹⁷ J. Kalsbeek je posjetila i zaselak Belci 2 km JZ od Berma i pridružila ga pazinskim govorima. Izvan je popisa naseljenih mjesta u Hrženjakovoj knjizi, pa i izvan integralnoga teksta ove radnje.

³¹⁸ Gologorički Dol, stanovništvo kojega svoje mjesto zove Gologrčkim Dolom, zapravo je podijeljeno prema jednom od temeljnih dijalektoloških kriterija za utvrđivanje pripadnosti mjesnoga idioma dijalektu u ovoj radnji, tj. refleksu jata na dva dijela: uz upravo nabrojene zaseoke s ekavskim su ostvarajem jata (obavjesnica za Upitnik živi u Dolenjem Selu, ali rodom je iz Gržana) i zaseoci Radetići i Želeski, a drugi dio čine ikavsko-ekavski idiomi: Lukačići, Sepčići, Kučebari (ranije i Bratičići

Selo ili Dol, Gržani), Škopljak,³¹⁹ Gračišće,³²⁰ Bazgalji, Brtoši,³²¹ Heki,³²² Trviž i Tinjan³²³.

Na kasetofonsku traku snimljeni su ogledi govora mjesta imenom: Beram, Heki, Bazgalji, Gračišće, Brtoši, Tinjan.

Prema ranijim i ovom istraživanju ekavski su čakavski govori u mjestima: Pazin, Stari Pazin, Lindar,³²⁴ Brtoši, Bazgalji, Gračišće, Heki,

gdje danas živi samo jedan stanovnik). Usp. S. Vranić, 139, str. 75. Na *Karti čakavskoga ekavskoga dijalekta i njegovih podsustava* idiom Cologoričkoga Dola bit će označen kao ekavski punkt.

³¹⁹ Škopljak obuhvaća nekoliko zaselaka: Škrbane, Runke, Lovriće, Bažone, Podrofce i Žuhčiće. Obavjesnik za ovaj upitnik je iz Škrbana.

³²⁰ Stanovništvo izgovara ime mjesta u čakavskoj formi kao *Grācišće*. U blizini Gračišća je i zaselak Putinji (kao i Dončišće, Levini, Šporali i Kretići) stanovnici kojega također realiziraju ekavski refleks jata, no budući da nije na Hrženjakovu popisu naseljenih mjesta, nije spomenut u integralnome tekstu iako je ispitan Terenskim upitnikom za utvrđivanje čakavskih ekavskih govora. Osim u Dončišću u kojem su tri kuće, u drugim je zaseocima svega po jedna naseljena kuća.

³²¹ U drugom izdanju Hrženjakove knjige, kao i u govoru izvornih obavjesnika, ime je naselja *Bertoši*. Obuhvaća nekoliko zaselaka: Šermane, Kuhare, Sironiće, Fatore, Hrstenicu, Vraniće, Miljafce.

³²² U Heke stanovništvo ubraja zaseoke imenom: Frančini, Čiburi, Žberlini, Trošti, Doričani, Defari, Slokovići.

³²³ Pregledno je analiziran i idiom mjesta imenom Floričići pokraj Jakomića (P. Ivić, 52, J. Kalsbeek, 63, W. P. Vermeer, 138) koji je teritorijalno dio Pićanštine, dijalekatno ikavsko-ekavskoga prostora (uz rumunjske govore). Premda nije na Hrženjakovu popisu mjesta, ispitan je Terenskim upitnikom za utvrđivanje čakavskih ekavskih govora jer je na nj kao ekavski punkt upozorio još P. Ivić u svojim *Prilozima poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske* (str. 202. - 212.), a prema njegovu istraživanju kao takvoga preuzimaju i J. Kalsbeek i W. P. Vermeer u nabrojenim radovima. I ovim je istraživanjem potvrđen dijelom ekavskoga podsustava čakavskoga narječja. Stoga će u dijelu o refleksu jata u bilješkama biti spomenuti i ostvaraji u idiomu Floričića uz ostvaraje zabilježene za idiom Škopljaka, njima najbliži ekavski punkt koji je na spominjanu Hrženjakovu popisu naseljenih mjesta u Republici Hrvatskoj.

³²⁴ Terenskim upitnikom za utvrđivanje čakavskih ekavskih govora ispitan je i mjesni govor sela Ivoli, smještenog u podnožju uzvisine na kojoj je Lindar, praktički u Lindarskome polju (uz zaseoke Beziće, Durare i Loke), a okružen je ikavsko-ekavskim govorima (u mjestima imenom Ćusi, Šestani, Lukači, Perucići, Skoki, Martinčići itd.). U dijelu radnje o refleksu jata bit će prikazan u bilješkama u odnosu na idiom Gračišća.

škopljak, dijelovi Gologoričkog Dola: Radetići, Gržani, Dolenje Selo (Dol), Želeski, zatim Beram, Trviž i najzapadniji punkt, Tinjan³²⁵.

Motovunština³²⁶

U pregledima su spominjani kao dio buzetskih govora, kao ikavski govori ili ekavski idiomi govori naselja imenom Brkač,³²⁷ Kaldir,³²⁸ Zamask³²⁹ i Bartol³³⁰.

³²⁵ Tinjan je smješten "preko Drage", kao što običava reći tamošnje stanovništvo, što znači da je na prostoru ikavskih govora. No, budući da je među njima jedini ekavski govor i da ga dosadašnji istraživači uglavnom pripisuju prostoru Pazinštine, teritorijalno ga određujem njenim dijelom.

³²⁶ Taj dio istarskoga poluotoka imenujem tako poradi usklađenosti nazivlja pojedinih prostora u unutrašnjosti Istre, premda Motovun zasebno kao dijalektološki punkt ne spominjem. Razlog je u iseljavanju ranijega motovunskoga stanovništva i naseljavanju Motovuna u novije doba. Prema popisu stanovništva krajem Drugoga svjetskoga rata 1945. godine u Motovunu je uz ostalo stanovništvo bilo 100 Hrvata, 1 Slovenac, 710 Talijana (samo 35 godina ranije niti jedan se stanovnik nije izjasnio kao Hrvat). Prema popisu, pak, iz 1991. bilo je 389 Hrvata, 5 Srba i 196 stanovnika koji su se izjasnili kao "ostali". Danas je, sudeći prema iskazima stanovnika Motovuna, broj nehrvatskoga stanovništva smanjen. Međutim, onih koji su podrijetlom baš iz Motovuna nema, osim gospođe Anastazije Ivašić, koja govori talijanskim idiomom, pohađala je talijansku školu i hrvatski jezik (bilo standardni, bilo koji čakavski idiom) jedva razumije, a uopće njime ne govori. Današnji stanovnici Motovuna koji su govornici nekog od čakavskih idioma naselili su Motovun, raseljen nakon Drugoga svjetskoga rata, iz susjednih sela, tako da izvornoga motovunskoga govornika nije bilo moguće pronaći. Stoga Motovun na dijalekatnoj karti uz radnju nije označen kao zaseban mjesni govor: u njemu je pretežito čakavsko stanovništvo podrijetlom iz okolnih sela, ali autohtonoga govornika mjesnoga čakavskoga idioma Motovuna nema, a niti jedinstvene koinè.

³²⁷ Danas u Brkaču svega nekoliko obitelji poznaje čakavski idiom i to u zaseocima Rušnjaki i Breg. U Rušnjakima sam razgovarala s Pietrom Tomazetom (rođenim 1918.), jedinim stanovnikom (od, kao što se on sjeća, 13 obitelji) koji mi je mogao pružiti podatke i to već uistinu otežano, što zbog jakog utjecaja talijanskoga idioma, što zbog oslabljena sluha. Tada je i obitelj Tomazeta gotovo već napustila selo: odlazili su u zgotovljenu kuću u Kašteliru, tako da je u mjestu ostala još Livia Benčić, nastavnica u osnovnoj školi u Karojbi koja sebe ne drži kompetentnom obavjesnicom za taj idiom jer joj je prvi jezik bio talijanski.

³²⁸ M. Hraste (49, str. 62.) Kaldir određuje ikavskim govorom. Njegov je obavjesnik bio Cvitko Košťantin (rad je objavljen 1967. kada je govornik imao 60 godina, a za mog istraživanja, nažalost, više nije bio živ) iz zaseoka Potoki – Cvitki koji pripada župi Kaldir, ali je prema podacima što ih je dobio M. Hraste i pripisao naselju Kaldir

Terenskim upitnikom za utvrđivanje čakavskih ekavskih govora ispitani su govori u mjestima Brkač, Kaldir, Zamask i Bartol.

Na kasetofonsku traku snimljeni su ogledi govora tih četiriju dijalektoloških punktova.

Na temelju dosadašnjih istraživanja ekavski su govori naselja imenom: Brkač, Kaldir, Zamask i Bartol.

ikavski prema refleksu jata (M. Hraste i za taj govor bilježi da je nešto veći broj ekavizama, npr. seno, delo, delati, delala, klen, venac, koren, slezena, zavećat se, spovedat, koleno) dok je idiom kojim govore stanovnici upravo središnjega naselja, koji se imenuje Kaldir (zovu ga i Kander) i kojega sam istraživala, dio ekavskoga podsustava čakavskoga narječja. Moji su me obavjesnici upozorili da pod Kaldir spada više zaselaka: Potoki s Goranjim i Dolanjim Cvitkima, Galima i Prodanima, Šegoni, Bertoši, Paladini, Breh, Brdari, Štefanići, Bertošići, Valenti, Laze i Klarići, Fjorini. Isto mi je potvrdio i Livio Prodan, asistent na Odsjeku za romanistiku Filozofskoga fakulteta u Zadru. Prema njegovu jezičnomu iskustvu i naselje Cvitki je ekavsko i u narodu se rabi Cvetki (no, u *Istri kroz stoljeća*, str. 115. također piše Cvitki), a da je majka Cvitka Koštantina bila iz mjesta s ikavskim idiomom, pa je to razlogom što je M. Hraste idiom Kaldira odredio ikavskim. P. Šimunović (U8) donosi podatke o Kaldiru kao ekavskomu idiomu, što je podudarno s mojim nalazima. Istodobno sam u Kaldiru pri anketiranju slušala i odgovore žene iz zaseoka Brdari i zaključila da je također i taj idiom ekavski prema refleksu jata. Naknadno sam preslušala snimku Livija Prodana s ostvarajima primjera u kojima se nalazio jat iz njegova rodnog zaseoka Prodani koji se također slažu s ostvarajima koje sam zabilježila. Stoga će na *Karti čakavskoga ekavskoga dijalekta i njegovih poddijalekata* biti označen i mjesni govor Kaldira.

³²⁹ Zamask, iako prema današnjem teritorijalno-administrativnom ustroju pripada općini Pazin, ubrajam u Motovunštinu zbog blizine, ali i zbog stanovitoga broja zajedničkih jezičnih značajki s ostalim idiomima uokolo Motovuna.

³³⁰ Stanovništvo za skupinu zaselaka: Piške, Valente, Flege, Benčiće (s Lukandićima), Fijurine, Šćulce, Jasiku, Kutine, Kal, Žugane, Beletičev Breg, Vežnavere, Kaligare i Labinjane, među kojima je i nekoliko danas već nenaseljenih, a u ostalima je broj stanovnika od jednoga do najviše četiri obitelji, rabi naziv Sveti Bartol, kao što je i u novoj Hrženjakovoj knjizi. Reprezentantom govora tih zaselaka u ovom je istraživanju idiom zaseoka Kal. Posjedujem i snimku kratkoga oglada govora stanovnika iz drugoga zaseoka, Beletičeva Brega, idiom kojega je podudaran s idiomom Kala, osim što je govor Beletičeva Brega čakavski.

Boljunština

Pojedinačno su istraženi mjesni govori mjesta imenom Lupoglav i Boljun (P. Šimunović, U5, U4). Pregledno su prikazani ili nabrojani uz spomenute govori mjesta imenom Boljunsko Polje, Dolenja Vas, Paz, Semić i Vranja (P. Ivić, 52, M. Mafecki, 91,³³¹ J. Kalsbeek, 63,³³² P. Šimunović, 130, W. R. Vermeer, 138).

Terenskim upitnikom za utvrđivanje čakavskih ekavskih govora istraženi su idiomi u mjestima Lesišćina,³³³ Dolenja Vas, Vranja i Paz, **Brest**.

Na kasetofonsku traku snimljeni su govori naselja imenom Lesišćina, Dolenja Vas i Paz.

Prema ranijim su i prema mojim istraživanjima ekavski čakavski govori naselja imenom: Semić, Lupoglav, Lesišćina, Dolenja Vas, Brest,³³⁴ Vranja, Boljun, Paz i Boljunsko Polje.

³³¹ M. Mafecki, a kasnije prema njegovu zapisu i W. R. Vermeer, spominje primjere iz Andrevića i Mandića.

³³² J. Kalsbeek je istražila i jezične značajke idioma s ekavskim refleksom jata Gorenje Vasi (koja spada pod Lupoglav), Kirčije i Novljana (koji čine Boljunsko Polje), no kako nisu označeni na Hrženjakovoj karti kao naseljena mjesta, nisam ih navodila u integralnome tekstu.

³³³ Stanovništvo rabi ime Lešišćina.

³³⁴ U novoj Hrženjakovoj knjizi to mjesto nosi ime Brest pod Učkom, kao što ga imenuje i lokalno stanovništvo.

2.2.2.2 REFLEKS JATA U ČAKAVSKIM EKAVSKIM GOVORIMA

Prema refleksaciji jata u *leksičkim i u nastavačnim morfemima* istraženih čakavskih mjesnih govora, tj. odnosima među tim dvjema kategorijama, Milan Moguš zaključuje da je čakavsko narječje suprotstavljeno drugim podsustavima hrvatskoga jezika: ono se "kao cjelina odlikuje kod ove izoglose svojstvenom sustavnošću. Ta se sustavnost manifestira 1) ikavsko-ekavskom zakonitošću i 2) ekavskom, ikavskom i jekavskom konsekventnošću".³³⁵ Dakle, za određenost je pojedinačnoga mjesnoga govora ponajprije dijelom čakavskoga narječja, a zatim i dijelom njegova poedinoga podsustava, bitna istost vokala kojim je jat zamijenjen u spomenutim pozicijama.

Stoga je refleks jata, temeljni kriterij i najrecentnije klasifikacije čakavskoga narječja, u čakavskim govorima koji ulaze u korpus organskih idioma određen ciljevima i zadacima ovoga istraživanja, primijeni li se terminologija upotrijebljena u ovoj radnji, ispitivan u trima osnovnim kategorijama:

- u leksičkim korijenskim morfemima, koji su u najstarijemu ishodišnomu sustavu, odnosno u praslavenskome jeziku, u svome sastavu imali jat, a onda i u starijemu ishodišnojezičnome podrazdoblju zapadnoga južnoslavenskoga dijalekta, a kojemu je u mlađemu protojezičnome podrazdoblju zapadnoga južnoslavenskoga dijalekta ili prahrvatskome jeziku artikulacijski prostor sužen na područje između srednjega vokala na prednjoj kosini vokalskoga trokuta /e/ i visokoga prednjega vokala /i/, tj. kada je imao vrijednost zatvorenoga fonema /e/
- u tvorbenim morfemima s jatom kao sastavnim fonemom
- u relacijskim morfemima koji su u tim sustavima u svome sastavu imali jat spomenutih fonetskih vrijednosti.

Realizacija jata u prvoj, ali ne i važnijoj kategoriji, pokazat će postoje li divergentne skupine ekavskih govora s obzirom na broj leksičkih korijenskih ikavizama³³⁶ u njima, realiziraju li se ti ikavizmi u svim

³³⁵ Usp. M. Moguš, 106, str. 43.

³³⁶ Pojam *ikavizam* u stručnoj se literaturi odnosi na refleksaciju jata kao /i/ u bilo kojoj od kategorija s jatom, a onda u literaturi o čakavskome narječju i na ikavski ostvaraj u ekavskim čakavskim idiomima ili ikavsko-ekavskim čakavskim govorima u

leksemima iste porodice riječi ili samo u stanovitim leksemima te porodice, kao i je li broj potvrđenih ikavizama u odnosu na ostale govore pretpostavljene iste skupine podudaran i jesu li primjeri ujednačeni u svim idiomima.³³⁷

Pretpostavci su polazište dosadašnji zapisi o različitu broju leksičkih korijenskih morfema s realizacijom jata kao /i/ u ekavskim govorima. Već je J. Ribarić³³⁸ upozorio da se i u liburnijskim idiomima³³⁹ realiziraju leksički ikavizmi *divojka*, *šmrika* i *vira* u frazemu *pasja vira*. Taj niz I. Lukežić³⁴⁰ nastavlja leksemima *jist*, *tirat*, a zapaža i inačicu spomenuta frazema: *vražja vira*. U drugome tekstu³⁴¹ ističe da je *primorskome ekavskome poddijalektu* inherentna manja "dosljednost u zamjeni jata vokalom /e/ u osnovama riječi (leksičkim morfemima), i u gramatičkim morfemima".

U drugu kategoriju, leksičke tvorbene morfeme, inovacije teže prodiru, pa oni više pokazuju sustav nego korijenski morfemi leksika jednoga idioma. Zato valja očekivati da su njihove dosljedne ekavske realizacije u ekavskim čakavskim govorima potvrda konzervativnosti podsustava u kojima su takvi, a da je njihova drukčija realizacija inherentna onim podsustavima koji su skloniji mijenama i na drugim jezičnim razinama.³⁴² U literaturi su ikavizmi u toj kategoriji zabilježeni u

pozicijama u kojima bi se prema Jakubinskij-Meyerovoj zakonitosti jat imao reflektirati kao /e/.

³³⁷ Takvi će ikavizmi radi preglednosti i zaključaka biti prezentirani u obliku tabele nakon iznošenja potvrda korijenskih morfema s jatom u sastavu i riječi izvedenih iz njih tvorbenim morfemima bez jata kao rezultata ukupnih istraživanja. Iz nje bi trebalo biti razvidno koji su od ikavizama stalni unutar jedinstvena tipa ekavskih govora, koji se realiziraju samo u dijelu pripadajućih mu idioma, a onda i koji se protežu kroz više tipova ili sve ekavske čakavske govore.

³³⁸ Usp. J. Ribarić, 116, str. 24.

³³⁹ J. Ribarić te govore ubraja u *sjevernočakavski dijalekt* za koji drži da nije *sasvim ekavski*, kao što mu pripisuju dotadašnji istraživači, no prema punktovima koje nabraja proizlazi da je Ribarićevo polazište ponajprije obilježeno teritorijalnom odrednicom, a ne lingvističkom.

³⁴⁰ Usp. I. Lukežić, 75, str. 596.

³⁴¹ Usp. I. Lukežić, 83, str. 14. i 15.

³⁴² Ostvaraji će u tim morfemima biti također tabelarno prikazani. Tako će se pokazati u kojim se idiomima realizira najveći broj ikavizama u toj vrsti morfema i polariziraju li se prema broju ikavizama različite skupine govora ili se unutar iste skupine govora izdvajaju pojedinačni idiomi.

opisima pojedinačnih idioma središnjih istarskih govora:³⁴³ osim što je evidentna barem djelomična realizacija /i/ na poziciji jata u stanovitu broju leksičkih korijenskih morfema, zabilježena je i u tvorbenim morfemima infinitivnih i prezentskih osnova.

Trećoj kategoriji realizacije jata, relacijskim morfemima, u literaturi se pristupa kao ključnim determinantama pri smještaju pojedinačnoga idioma u viši sustav jer je "gramatički morphem nosilac sustava na morfološkoj razini",³⁴⁴ odnosno on osim izraza nosi i "dio gramatičkog sadržaja baš tog sustava".³⁴⁵ Tako bi, primijeni li se terminologija rabljena u ovoj radnji na zaključak što ga je iznio M. Moguš³⁴⁶ govoreći o jezičnim elementima Držićeva "Dunda Maroja", ikavskim čakavskim podsustavima temeljna odrednica bio ikavski refleks jata upravo u relacijskim morfemima, jekavskom podsustavu jekavski refleks³⁴⁷ u relacijskim morfemima, a ekavskome podsustavu ekavski ostvaraj jata u relacijskim morfemima.³⁴⁸ Iz literature je poznato³⁴⁹ da je određenim tipovima ekavskih organskih idioma svojstven stanoviti broj ikavizama u pojedinim

³⁴³ V. npr. ostvaraje za idiom Orbanića u: J. Kalsbeek, 62, str. 170.

³⁴⁴ Usp. M. Moguš, 101, str. 272.

³⁴⁵ Usp. M. Moguš, 101, str. 271.

³⁴⁶ Taj je zaključak M. Moguš primijenio pri analizi Držićeva jezika u *Dundu Maroju*, pa se stoga i odnosi na dubrovački idiom 16. st.: "Ako je dakle gramatički morphem ijekavski, onda je i sustav ijekavski jer jedino u ijekavskom sustavu hrvatskosrpskog jezika može gramatički morphem biti ijekavski". Usp. M. Moguš, 101, str. 272.

³⁴⁷ U knjizi *Čakavsko narječje* M. Moguš (str. 43.) iznosi dva tumačenja takva refleksa poznata iz literature: Hrastino, prema kojem su razlog takvoj realizaciji veze s kopnenim štokavcima jekavcima i Dubrovnikom, i P. Šimunovića, koji drži da je riječ o razvoju *ě>ę>ie*, a da se zatim taj diftong "defonologizirao u sekvenciju fonema j-e".

³⁴⁸ Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt poštuje zakonitost poznatu kao Jakubinskij-Meyerovo pravilo, nazvanu tako prema prezimenima jezikoslovaca koji su refleks jata u tome čakavskome dijalektu utvrdili kao ikavsko-ekavsku zakonitost, pa stoga ne govorim o toj realizaciji u ovome dijelu integralnoga teksta radnje.

³⁴⁹ Npr. o ostvarajima u relacijskim morfemima govora Brdca prema podacima M. Moguša (108). U ispitivanim se creskim i sjevernoločinskim govorima uz ponešto leksičkih korijenskih ikavizama, ikavizama u infinitivnih osnova, realiziraju vokalom /i/ kao početnim dijelom i pojedini relacijski morfemi, u kojima je u većini istraživanih ekavskih čakavskih govora /e/ od jata, npr. u govoru Nerezina prema podacima B. Finke, U1; u govoru Orleca prema pisanju H. P. Houtzagersa, 41; u govoru Ustrina, Cresa, Belog prema ispitivanju S. Hozjan, U12, U10, u Cresu prema zapisima A. Šojata, 133.

kategorijama relacijskih morfema, pa i ikavski ostvaraj jata u svim ispitivanim primjerima iste kategorije.

Analiza će pokazati koji su relacijski morfemi³⁵⁰ u ekavskim čakavskim govorima (u kojima, naravno, prevladavaju ekavski ostvaraji jata i u leksičkim morfemima) najčešće doživjeli promjene i je li time narušena sustavnost, odnosno koji se stupanj nedosljednosti ekavske zamjene jata u pojedinome idiomu smije realizirati, a da je još uvijek riječ o ekavskome govoru.

Ovdje bi valjalo upozoriti na neke dvojbe u tumačenju realizacija pojedinih relacijskih morfema u nekoliko idioma, koje prelaze okvire popratnih bilježaka uz nabrojene potvrde.

Prvo, uz uobičajeni morfem /eh/ u većini idioma ili uz /ih/ u ponekome mjesnome govoru morfem za L pl. imenica m. i s. r. u dijelu je idioma izmijenjen:

- a) samo u manjem broju imenica pojedinih govora ostvaruje se uz /eh/ relacijski morfem /ah/, primjerice od liburnijskih govora u imenica *polje*, *srce* u govoru Breze, Ike, Voloskoga: va *pojah*, *srcah*, a u govoru Voloskoga, Opatije, Vele Učke, Mošćenica i *na kolenah*, ali u drugima i u L pl. imenica m. r.: u središnjim istarskim npr. *na srcah*, *na oneh stolah* / *krajeh*, u govoru Gračišća; *na kolenah*, *na bokah*, *na stolah*, *na konjah*, *va srcah*, *va našeh sielah*, ali *va našeh krajeh* u ekavskim idiomima Gologoričkoga Dola; *krajah*, ali i *po gradeh*, *seleh* u govoru Bresta; *vrotah*, ali *kamikeh*, *tleh...* u govoru G. Rapca (MM); *kolenah*, *selah*, ali *internateh* u govoru Skvaranske. Isti je proces aktualan i u creskim idiomima, točnije u govoru Cresa: *svedokah*, *selah* / *po rozeh*, *po verseh*, *po stoleh*, *po puteh* (MT), *rebrah*, *konjah* (SH); govoru Orleca: *čebrah*, *frižiderah*, *pesah*, *samitorijah*, *škartočićah*, *tarejah*,³⁵¹ *ognjiščah*, *kamikah* / *kamiceh*, *kapotah* / *kapoteh*, *krejutah* / *krejuteh*, *megah* / *meheh*, *prahah* / *praheh*, *zidah* / *zideh*, *kebleh*, *meniceh*,³⁵² *mirčićeh*,

³⁵⁰ Ostvaraji će u tim morfemima biti također tabelarno prikazani da bi se lakše uočilo jesu li pojedini morfemi realizirani s ikavskim refleksom u svim idiomima jedinstvena ekavskoga tipa (te time i polariziraju li se refleksi u istim kategorijama s obzirom na vrstu riječi koje su dijelom) ili samo u dijelu pripadajućih mu govora, a onda i jesu li tako ostvareni morfemi inherentni različitim tipovima ekavskih čakavskih govora.

³⁵¹ *Tareja* = 'veliki drveni tanjur'.

³⁵² *Menica* = 'nizak kameni zid'.

lahteh, staneh, po mesteh, va verteh, Dg: *pojah, selah / parsteh, stoleh, varteh*, Us: *plećah / seleh, vrates* (HPH). Riječ je o začetku tendencije ujednačavanja oblika L pl. imenica srednjega roda (a onda i m. r.) prema obliku L pl. imenica ž. r., što je u skladu s tendencijom ujednačavanja N pl. s. r. s N. pl. ž. r. riječi zamjeničke deklinacije u sjevernočakavskim govorima.³⁵³ Moguće je da je i u ovim govorima primarno morfem /ah/ dolazio iza palatala kao u pojedinim kajkavskim govorima prema Junkovićevu bilježenju tipova padežnih morfema imenica u 16. st.,³⁵⁴ ali budući da je u dijelu govora morfem /eh/ pripisan starijim govornicima, bit će to ujednačavanje novijom pojavom

b) u dijelu je središnjih istarskih idioma ujednačavanje završeno, tj. prevladao je morfem deklinacije imenica ž. r., npr. među pazinskim: *na kolenah, na licah, na konjah, na stolah, va škatulah, va bocah, va kućah* (Bazgalji), *po krajah, po sielah, na mustafah, na srcah, na oneh stolah* (Škopljak, Floričići), među žminjskim idiomima u govorima Pucića, Domijanića, Jurića, Debeljuha, Vidulina, Prkačina: *va bokah, kolenah, kolah, selah* (u govoru Jurića s naknadno diftongiranim /ē/: *siēlah*), *stolah, stupah, licah, mladićah, košah, poljah, starcah, tićah*, a tu bi valjalo navesti i govor Orbanića jer J. Kalsbeek³⁵⁵ piše da je u L pl. imenica m. i s. r. /ah/ uobičajeni morfem i čini se uvijek moguć, tj. da je od oko 110 imenica m. r. prve skupine samo za 14 zabilježeno /eh/, ali od toga 10 paralelno s /ah/, a od 33 imenice s. r. za koje je potvrđen L pl. 24 imaju samo /ah/, u 8 se realiziraju dubletni ostvaraji, a samo jedan primjer ima jedino morfem /eh/, pri čemu morfem /eh/ realiziraju stariji govornici; među boljunskim idiomima jednako je u govoru D. Vasi, Vranje, Lesišćine, Paza: *na kolenah, na palah, va selah, krajah*, a prema podacima P. Šimunovića i u govoru Lupoglava, Boljuna: *na nohtah, zidah, drvah, kamikah, potokah, selah*, dok je u govoru Paza zabilježeno i *na kolena*. Među labinskim je govorima morfem /ah/ u govoru mjesta imenom Brovinje, Viškovići, Gondolić, Crni, Vozilići, Plomin, Nedeščina, V. Golji, M. Turini,

³⁵³ Npr. *tvoje črjene usta*, usp. i I. Lukežić, 88, str. 116.

³⁵⁴ Usp. Z. Junković, 65, str. 117.

³⁵⁵ Usp. J. Kalsbeek, 65, str. 93., 94.

Martinski, Paradiž, Županići, Kraj Draga, Strmac: *na polah, na stolah, va kolenah, va selah, na mustaćah, na tovarah*

- c) kombinacija morfema /ah/ i /i/, npr. u idiomu Ivola morfemi su djelomice podudarni s realizacijom u govoru Gračišća: ovjereno je i *na kolenah* i *na koleni, na stolah* i *na stoli*. Isto sam zabilježila za govor Brtoša: *konji, seli* (u tome idiomu kratki je naglašeni vokal u navedenu primjeru produljen, pa se izgovara diftonški: *posiêli*). Druga je obavjesnica kao oblike za isti padež navela: *po selah* i *selah, koleni i kolenah*. Slično bilježi i P. Ivić za govor Pilata i Krasa,³⁵⁶ sela oko tri km zapadno od Pazina: *va zidah*, ali *po zubi*, a P. Šimunović za govor Pazina uz primjere s /i/: *kamiki, potoki*, piše i *selah*. Za idiom Žminja isti autor donosi *zidah, drievedah, kamikah, selah / va zidi*, a s i R. Oleschom za taj govor bilježi i *na prahci*
- d) prevladava /i/ morfem: *boki* (Heki, Trviž), *dolci* (Zamask), *konji* (Heki, Zamask, Belej), *lici* (Trviž), *partizani* (Heki), *seli* (Škalnica, Heki, Trviž, Zamask, Belej), *hrpti* (Škalnica), *stoli* (Belej, Osor), *vozi* (Zamask). Morfem /i/ vjerojatno je posljedica težnje k sinkretizmu prema morfemu l pl. tih imenica, a potpomognut je i težnjom za ujednačavanjem s G pl. (koji je u ovim govorima namjesto ranijega /θ/ preuzeo oblik morfema G pl. starih *i*-osnova) kao što je bilo u utrnutome dualu. Unifikacija samo l pl., a zadržavanje zasebnosti D pl. nije svojstvena samo nabrojenim središnjim ekavskim čakavskim govorima. Zabilježena je i u pojedinim idiomima ikavsko-ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja.³⁵⁷ I. Lukežić za takav morfem u rubnim čakavskim govorima pretpostavlja da je mogao nastati kao rezultat ikavskoga refleksa jata i redukcije /h/, tipičnije za rubne čakavske i kajkavske idiome, te da je proces mogla poduprijeti i težnja za ujednačavanjem morfema G (koji je preuzet iz deklinacije imenica *i*-osnova u tim govorima) i l pl. prema stanju u izgubljenome dualu³⁵⁸
- e) novije sinkretizirane oblike (s /i/ iz l pl. i s dualnim dočetkom za Dl) za D, l i l pl. imenica m. i s. r. zabilježila sam jedino u

³⁵⁶ Usp. P. Ivić, 52, str. 16.

³⁵⁷ Usp. I. Lukežić, 80, str. 111., 116.

³⁵⁸ Usp. I. Lukežić, 88, str. 95.

govoru Tinjana, dakle kao /ima/: D *mladićima, srcima, L na tovarima, po selima, I susedima, sinima*. Isto je prema mojim podacima u Kaldiru u DLI pl.: *na kolenima, u selima, na konjima, u krajima, z mojema susedima*, dok P. Šimunović, U8, piše /i/: *brati, vrati, zidi, ali na tleh*. I. Jardaš, 59, za Kastavštinu bilježi *skaleh*, a M. Moguš uz tu imenicu i *besedeh, uheh* (kao i za govor Brseča), *očeh*, (potonje dvije se u sg. dekliniraju prema obrascu za s. r., a u pl. se dekliniraju kao imenice ž. r.; isto je S. Hozjan, uz realizaciju *očijah*, zapisala za govor Ustrina), dakle s morfemom /eh/ u L pl. imenica ž. r., a budući da u tim idiomima imenice ž. r. u L pl. realiziraju morfem /ah/, taj je /eh/ vjerojatno prodro iz deklinacije imenica m. i s. r.

Drugo, prema ikavskim ostvarajima u I sg. m. i s. r. zamjениčke deklinacije i D pl. svih triju rodova riječi sa zamjениčkom deklinacijom u pojedinim sjeveroistočnim idiomima, što će biti prikazano u pregledu ovjera tih padeža, čini se da je središte ekavštine u sjevernome liburnijskome dijelu, a da se onda broj kategorija dosljedne realizacije jata u relacijskim morfemima kao /e/ smanjuje što je udaljenost veća. Može se zaključiti da prvotna koncentrična kružnica na moru završava govorom Ike, a nešto više govorom Oprića (s izuzetkom idioma Veprinca, okruženog inače govorima Poljana, Brega, Ičića koji su u refleksaciji jata podudarni s prvom skupinom govora, te govora Jušića-Jurdana) u kojima je takva zamjena još uvijek ostvariva u najvećem mogućem postotku. Već govor Dobreća u zaleđu i govor Lovrana, smještenog uz more, predstavljaju punktove u kojima su odstupanja u dosljednosti refleksa jata u relacijskim morfemima minimalna, ali evidentna.³⁵⁹

Dvojnost morfema zabilježena je i u L sg. m. i s. r. zamjениčke deklinacije s različitom pretežitošću pojedinog, premda češće /en/, ali i s mogućnošću ostvaraja obaju morfema za isti leksem, npr. u govoru Lovrana *va tin* (premda mi je obavjesnica napomenula da bi mnogi ovjerali i *va ten*), *va sojin / va sojen, va velin / va velen*. U I sg. i D pl. zamjениčke deklinacije u idiomima izvan prvotne kružnice (s izuzetom idiomima i unutar nje) realizira se obično /in/ (uz ponešto odstupanja u govoru Lovrana, u kojem se ponekad ostvaruje i ekavski refleks u tim dvama padežima neovisno o tome je li se riječ sklanjala prema palatalnoj

³⁵⁹ No, realizacije u govoru Mošćenica i M. Drage te u govorima mjesta u njihovu zaleđu imenom: Kalac, Grabrova, Sučići zabilježila sam s potpunom dosljednošću.

ili nepalatalnoj deklinaciji, a primjeri potvrđuju i fakultativan prijelaz o > u ispred dočetnoga nazala u l sg. imenica m. i s. r.: *z takoven karbunon, z velen svetlun / auton, karun, z grusnen čovekon, ali svojin auton, za drugin, s tin, onin lepin grajanun*). Isto je zapisao M. Moguš za Brseč (U3).

Realizacija /in/ u spomenutim padežima prema jednomu od metodoloških polazišta u ovoj radnji (da se i u l sg. m. i s. r. zamjeničke deklinacije pretpostavi morfem s praslavenskim, protojezičnim i starojezičnim jatom) značila bi mogućnost ikavskoga (uz ekavski) ostvaraja jata, a onda i prodor takvoga oblika (kao što sam pretpostavila za orlečki idiom) u l sg. istih rodova i riječi (s različitim intenzitetom u pojedinim nabrojenim idiomima, što pokazuju i primjeri iz Lovrana).

No, za l sg. tih riječi valja pretpostaviti i mogućnost zatvaranja /e/ do /i/ ispred nazala u onim govorima u kojima je takav vid promjene moguć u drugim kategorijama, primjerice 1. l. sg. prezenta glagola tipa *pišen > pišin, gren > grin* kao u dijelu sjeveroistočnih istarskih govora (barem onih za koje nije zabilježen morfem /in/ u l sg. i D pl. istih riječi i istih rodova kao što su Kalac, Grabrova, Sučići: *va pravin, va livin, va tin, va ovin*, ali *z mojen, h mojen*), ili pak u glag. prid. trp. sg. m. r.: *rojin, nagnin*, kao što se ostvaruje u Lovranu. Kada bi u tim govorima /in/ bio iz palatalne zamjeničke promjene, na koju su ujednačeni singularni oblici G *dobrega*, D *dobremu*, A (kada je jednak G), L (u većini liburnijskih) *dobren*, vjerojatno bi i u drugim pluralnim padežima (uz D kojemu je još iz ishodišnih paradigmi svojstvena znatna podudarnost s l sg.) prevladala palatalna promjena. Tako je, naime, ostvareno u dijelu hrvatskih sustava. R. Strohal piše za govor Rijeke u l sg. zamjeničke deklinacije: *ten, onen, oven, ken*. Isto tako ostali sjevernoistočni istarski idiomi koji se ne spominju na ovome mjestu imaju /en/ u l sg. m. i s. r. zamjeničke deklinacije kao rezultat ujednačavanja dvaju alomorfa zamjeničke deklinacije na palatalnu varijantu kao što je u GD sg. te deklinacije u tim govorima.

Treće, u govoru Škalnice uspostavljena je polarizacija u riječima sa zamjeničkom deklinacijom negdašnjih nepalatalnih osnova u svim padežima s jatom u sastavu (+ l sg. zamjeničke deklinacije): u pridjeva se realizira /i/ (*okolnin, dobrih, okolnih, starih/ stari*, i u broju *jednin*), a u zamjenica se jat zamjenjuje vokalom /e/ (l sg., GD l pl.: *onen, ten, oven, oneh, teh*, ali *kakovin*, danas već zamjenički pridjev), dok je u riječima sa zamjeničkom deklinacijom čije osnove završavaju na palatal morfem

ujednačen: *tujin, zadnjin, manjih*, ali i *svojin, našin, mojih* (uz dvojni realizaciju u reliktu morfema duala u kojem je bio tvorbeni jat I *dvimi, G dveh*, sa zamjениčkom deklinacijom).

Pretpostavka da su u I sg., GDLI pl. tih riječi najprije oba alomorfa svedena na nepalatalnu varijantu, kao u drugim sjevernočakavskim idiomima (zbog jata), pa je u pridjeva s nepalatalnim završetkom realiziran /i/ na mjestu jata, a u zamjenica s nepalatalnim završetkom /e/, nejasnim ostavlja odgovor na pitanje zašto je onda u osnova s palatalnim završetkom ujednačen morfem s /ě/ u svom sastavu na /i/ bez obzira na vrstu riječi (dakle najprije ujednačavanje, pa onda dinstinkcija).

Isto tako je malo vjerojatno da je najprije, unatoč takvu razvoju u mnogim hrvatskim sustavima, pa i u istraživanim ekavskim, prevladala zamjениčka deklinacija, te zadržana polarizacija s obzirom na palatalni / nepalatalni dočetak osnove spomenutih riječi u tom govoru, pa one s palatalnim osnovama bez obzira na vrstu riječi imaju palatalne završetke, a nepalatalni se dekliniraju prema nepalatalnoj deklinaciji, pa je u pridjeva $\check{e} > i$, a u zamjenica $\check{e} > e$.

Vjerojatnijim se čini kontinuiranje morfema pridjevske deklinacije u pridjeva, a u zamjenica zadržavanje alomorfa palatalne i nepalatalne paradigme, jer bi zasigurno, da je ujednačenost provedena, bili preuzeti palatalni / nepalatalni zamjениčki alomorfi u zavisnosti o dočetu pridjevske osnove. U tom slučaju ne bi trebalo za govor Škalnice bilježiti primjere kojima osnova završava na palatal, niti pridjevske potvrde, pa sam ih pisala u zagradama.

Za govor Škalnice zabilježila sam, kao što će pokazati ovjere, i primjere s /i/ u D sg. zamjениčke deklinacije: *svoji hiši, svoji svekvi* te uz uobičajen /oj/ u L sg. u *Praputnoj Dragi, u talijanskoj vojski, va privatnoj kući*, morfem za L sg. pridjeva ž. r. /i/: *na bosj nogi*, koji je u literaturi prepoznat kao poimeničenje, tj. prevladavanje nominalne deklinacije, koja je mogla utjecati i na zamjениčke padeže.³⁶⁰

Četvrto, u govoru Brdca u primjerima što će biti nabrojani kao ovjere u istim padežima zamjениčke deklinacije s realizacijom /i/ na mjestu jata samoglasnik koji kontinuiraj jat nije naglašen, dok je kontinuant /e/ naglašena: I pl. zamjениčke deklinacije: *těmi*, što navodi na pomisao da se u Brdca realizira jat kao /e/ kada je naglašen i kao /i/ kada je u zanaglasnome položaju. U tome je govoru i prema pisanju M.

³⁶⁰ Usp. Z. Junković, 60, str. 123., 124.

Moguša³⁶¹ refleks jata drukčiji no u govoru Lipe, Rupe ili Zvoneće: “u prva tri sela upotrebljava se ekavizam liburnijskoga tipa, tj. govori se e u osnovama i u nastavcima (lêpa, zdravêja), dok se ekavski refleks u Brcima svodi samo na osnove, ali ne i na nastavak (lêto, ali po lêti ‘po ljetu’)“. Veći korpus leksema koji su u svome sastavu imali /ě/ pokazuje da se jat u leksičkim korijenskim morfemima može reflektirati i kao /i/ kada je naglašen: *zablîskalo, najîst, pojîu, posîst, zasîst* ali *prejêu, presêst, sêst, sêdit; potîkat, trîska*, ali *trêsnit*; i kada je u prednaglasnu položaju *bliskât, I divôjkinin, sinokôša*; u tvorbenim morfemima pod naglaskom *kosîr, bledîji*, i pred naglaskom *kosirîć* a i /e/ kada je iza naglaska u tvorbenim: *pòklje, ùbedve*. I na temelju zamjene jata u dijelu prefigiranih oblika moglo bi se zaključiti da ona ovisi o realizaciji naglaska,³⁶² no upravo nabrojeni prefigirani primjeri³⁶³ to osporavaju.

Stoga sam taj govor, poput govora Rupe u kojem su zabilježene slične nedosljednosti, odredila primarno ekavskim čakavskim idiomom kao i M. Moguš,³⁶⁴ premda se u dijelu literature³⁶⁵ spominje kao dio južnonotranjskoga slovenskoga dijalekta.

No, uzevši u obzir pretežitost ekavskoga refleksa jata u leksičkim morfemima i činjenicu da je jat i u drugim govorima sjeverozapadnoga rubnoga areala “drugačiji od drugih”³⁶⁶ bez obzira na primarni sustav, mogu se pojedine nedosljednosti, nepredvidljivost realizacije jata u govoru Brdca tumačiti kao značajka rubnosti, arealna činjenica koja povezuje kajkavske gorskokotarske, buzetske čakavske govore te govore “koji teritorijalno povezuju te dvije regije, a smješteni su na rubu svojih matičnih dijalekata, s kojima su i dalje čvrsto povezani. Te pojave nove rubnosti tvore mrežu jezičnoga zajedništva koje povezuje u interdijalekt genetski različite mikrosustave, koji i dalje očituju različitost dijalekatnih baza”.³⁶⁷

³⁶¹ Usp. M. Moguš, 108, str. 7.

³⁶² Usp. primjerice u bilješci br. 523.

³⁶³ Usp. i bilješke br. 532. i 729.

³⁶⁴ Usp. M. Moguš, 108, str. 5.

³⁶⁵ Usp. J. Rigler, 116, str. 12. Isti autor zaključuje da J. Ribarić pogrešno “in Brdce šteje k čakavščini”.

³⁶⁶ Usp. I. Lukežić, 88, str. 136.

³⁶⁷ Usp. I. Lukežić, 88, str. 133.

Realizacije ishodišnih morfema u leksemima kojih su dio, zabilježene bilo za ovog istraživanja ili ekscerpirane iz postojeće literature, podijeljene su u četiri skupine pod natuknicama a), b), aa) i bb).

Skupina a) sadrži primjere ekavskih realizacija koji su identični u svim ili gotovo svim ispitivanim govorima. Ispisani su bez kratica imena punktova, a drugi, potvrđeni samo u dijelu idioma (uglavnom manjem), s oznakom idioma za koji su zabilježeni.

Skupina b) sadrži primjere ikavskih ostvaraja polaznih morfema. Uz njih se navodi kratica idioma kojima su svojstveni, osim kada su tipični za većinu ispitivanih govora.

U tim skupinama stoje polazni oblici riječi predviđenih Upitnikom : za imenice N sg., za pridjeve N sg. m. r. (a morfemi za oznaku ž. i s. r. dati su u zagradama) neodređena lika, ali ako je zapisan, i određena lika, za glagole infinitiv (a u zagradama zabilježeni prefiksadni morfemi oblika tih glagola tvoreni prefiksacijom). Primjeri iz ogleda govora koji nisu u Upitniku zapisani su u liku u kojem su ih izgovorili izvorni govornici; ako nisu u polaznome obliku, uz njih je za imeničke riječi unesena oznaka broja i padeža, ili, kada je nužno, i roda, za glagole oznaka glag. oblika i njihovih kategorija (lica, broja, roda).

U skupini aa) objedinjeni su ekavizmi ekscerpirani iz literature koji ili nisu zabilježeni u drugim idiomima za ovog istraživanja ili su različito zapisani u izvorima.

Skupina bb) obuhvaća primjere s ikavskim realizacijama zapisane u literaturi koji također ili nisu zabilježeni u drugim idiomima za ovog istraživanja ili su različito zapisani u izvorima.

Uz oznaku punkta u kojemu su potvrđeni, uz primjere skupine aa) i bb) stoje i inicijali (ili kratica prezimena) autora djela³⁶⁸ iz kojih su

³⁶⁸ Primjeri su ekscerpirani iz djela koja sadrže podatke o realizacijama jata u pojedinačnim organskim idiomima (u zagradama su naznačeni inicijali imena i prezimena autora koji će služiti kao oznaka teksta iz kojeg je navedeni primjer): B. Finka, U1 (BF); V. Barac-Grum, 5 (VBG); H. P. Houtzagers, 41 (HPH) (rječnik je konzultiran za ostvaraje jata u leksičkim korijenskim morfemima, a rasprava je konzultirana za ostvaraje u tvorbenim i relacijskim morfemima), 38, 39 (HPH); S. Hozjan, U10, U11, U12 (SH); M. Hraste, 42, 48 (MH); P. Ivić, 50, 52 (PI); I. Jardas, 59 (IJ); J. Kalsbeek, 62, 63, 65 (JK); I. Lukežić, U9, 83 (IL); M. Maček, 91 (Mal); I. Milčetić, 94 (IM); M. Moguš, U3, 107, 108, 109, 111, 113 (MM); M. Sintich, 121 (MS); R. Strohal, 125 (RS); P. Šimunović, U4, U5, U6, U7, U8, 130, 128 (PŠ); P. Šimunović-R. Olesch, 129 (ŠO); A. Šojat, 133 (AŠ); M. Tentor, 134 (MT); iz

ispisivani, a ne naziv djela. Primjeri iz djela ranijih autora citiranih u toj literaturi, ako su pregledno sistematizirani prema realizaciji jata, nisu posebice označeni inicijalima ranijih autora, već nose oznaku autora u čijem su tekstu obrađeni.³⁶⁹

Kratice punktova³⁷⁰ koji se nabrajaju pod bilo kojom natuknicom slijedit će u literaturi prepoznatu i za istraživanja pretpostavljenu

akcentuiranih zbirki pjesama čakavskih pjesnika koji pišu na svome mjesnome idiomu (ekavskoga čakavskoga tipa), a koji nije drukčije istražen ili postojeći podaci nisu dovoljni, ekcerpirala sam primjere s jatom u leksičkim morfemima prema istome modelu kao i iz ostalih izvora, od riječi s jatom u tvorbenom morfemu primjere koji nisu zabilježeni u idiomima koje sam istraživala, a od primjera u čijim je relacijskim morfemima postojao jat samo one u kojima je njegova realizacija različita od realizacije u većini idioma: V. Sušanj-Kapićeva, *Misal* (VŠ) za mjesni idiom Jurdana (Jušića); J. Stanić, *Klobuk od ognja, Smej se do suz* (JS) za govor Veprinca; Rajka Jurdana, *More svetla* (RJ) za idiom Rukavca; popis riječi Berta Lučića *Kastavske "domaće" besedi* u Zborniku Kastavštine, knjiga V., Kastav, 1997., str. 139.-199. (BL) za realizaciju jata u Ronjgima (Kastav); iz Zbornika za narodni život i običaje Južnih Slavena, knjiga 33, Zagreb, 1949.: A. Bortulin, *Beli (otok Cres)* (AB) te Frane Lovljanov, *Boljun (Istra)* (FL) samo ostvaraje u leksičkim morfemima jer su relacijski morfemi zapisani uglavnom prema standardnojezičnoj normi hrvatskoga jezika. Izvor podataka za govor Poljana bila je diplomatska radnja Tatjane Grizilo, studentice Hrvatskoga jezika i književnosti pri Pedagoškome fakultetu u Rijeci.

³⁶⁹ Primjerice, podaci F. Mikuličića i V. Bujana za kراسičarski i praputnjarski idiom što ih u svojoj knjizi *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština* donosi I. Lukežić obrađeni su i sistematizirani za potrebe autoričina istraživanja, pa su, budući da daljnja analiza nije potrebna, preuzeti iz njene knjige i stoga ih donosim s oznakom autoričina imena i prezimena.

³⁷⁰ Među oznakama je punktova i znak za Rijeku (Ri) premda, kao što je rečeno, taj naziv danas objedinjuje mjesne idiome koji s dijalektološkoga gledišta pripadaju različitim podsustavima, u dosadašnjoj literaturi prepoznatom liburnijskome tipu i trsatsko-bakarskome tipu. Tako će oznaka Ri označivati riječku čakavštinu kako je ona zapisana u Strohalovu djelu (točnije kako je zapisao, kao što on piše, *u starom gradu i u predgrađu Rijeke, na Mlaki*, dok se na Sušaku već zapažaju razlike) i kako je ostvarivana prema istraživanju I. Lukežić "još početkom trećeg desetljeća ovog stoljeća", kada je još supostojala u Rijeci s fijumanskim idiomom talijanskoga jezika, a kakva danas u Rijeci više ne postoji. Rijeka, naime, "nema jedinstvena mjesnog idioma; ni jedan od njegovih starih autohtonih jezika nije komunikacijski idiom današnjega riječkog pučanstva" (usp. I. Lukežić, 81, str. 25., 27., 36.). Prema zaključcima I. Lukežić, koji su temeljeni ponajprije na povijesnim pretpostavkama L. Margetića, od XIII. st. Hrvati su u Rijeci prisutniji, i to oni čiji je "jezični idiom po svojim temeljnim lingvističkim odrednicama pripadao govorima liburnijskoga poddijalekta ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja" (usp. 81, bilj. br. 9), ali i na

klasifikaciju tipova ekavskih govora da bi se lakše uočila divergencija opserviranih ekavskih idioma. Pojedine fonološke i fonetske razlikovnosti (npr. prozodijski ostvaraji, diftonzi, zatvoreni vokali, cakavski ostvaraji, obezvučenja, redukcija konsonanta /t/ u skupini /st/) neće se posebice izdvajati, osim ako se u bilješci ne navodi fonološko-fonetski zapis, kada je to potrebno radi isticanja zasebnosti, ili ako je napisan oblik koji se ostvaruje samo u jednome idiomu ili u istome tipu govora.³⁷¹

podacima koje joj je pružila jedna Riječanka, sada pokojna, sjećajući se govora njezine bake, i na slušanju govora samrtnice u Voloskom kraju prošloga desetljeća. Budući da se u integralnome tekstu radnje spominju podaci (pa i oni iz starije literature, primjerice M. Tentor, M. Sintich) koji su podudarni s današnjim realizacijama u tim idiomima, a da se idiom kakav je zapisan u Strohalovu djelu više ne ostvaruje, njegove ću primjere, različite u odnosu na realizaciju u većini idioma ili one koji nisu zabilježeni u punktovima koje sam terenski istraživala, donositi u bilješkama.

³⁷¹ Isti podaci kao za Gračišće uglavnom vrijede i za cakavske Ivole, zaselak u podnožju uzvisine na kojoj leži Lindar, praktički u Lindarskome polju, i koji je ispitan Terenskim upitnikom za utvrđivanje čakavskih ekavskih govora, a ne spominje se u integralnome tekstu jer nije na Hrženjakovu popisu naseljenih mjesta u Republici Hrvatskoj. Jednako vrijedi i za okolna sela: Putinje (osim što taj idiom istražen prema zadanome upitniku nije cakavski poput Gračišća), a i za Levine, Karetice, Dončišće (prema podacima izvornog obavjesnika iz Putinja), premda su okolna sela ikavsko-ekavska prema refleksu jata, npr. Brigi. Upozorit ću zasebno na one ostvaraje jata koji su različiti u odnosu na realizaciju u govoru Gračišća. Podacima za idiom Škopljaka uglavnom su istovjetni podaci za idiom Floričića, zaseoka na području Pićanštine, ispod brežuljka na kojem je Škopljak, koji administrativno već pripada Gračišću. Budući da je ekavska oaza u ikavsko-ekavskome okružju, premda nije na popisu punktova zadana korpusa za ovu radnju, ispitan je Upitnikom i donosim za nj one ostvaraje jata koji nisu identični onima u Škopljaku (s napomenom da se dugi jat u tome govoru nije realizirao kao diftong), ne prikazujući odvojeno razlike u fonetskoj realizaciji drugih fonema (ni suprasegmentnih ili prozodijskih). Zaseban problem čini bilježenje realizacija vokalnih fonema i alofona u pojedinim labinskim govorima budući da se npr. naglašeno /i/ u pojedinim idiomima realizira i kao [ë], dok je kratki naglašeni /ë/, bez obzira na podrijetlo, moguć i otvoreniji, tj. [ɛ]. Takve ću ostvaraje jata u integralnome dijelu ovoga poglavlja svrstati pod zamjenu jata kojoj podrijetlom pripadaju. Primjerice, u govoru Ripende Kosa ikavska se zamjena jata pod kratkim silaznim akcentom (kao i svaki drugi kratko naglašeni /i/, npr. prema Ivičevu zapisu s transkripcijom prilagođenom bilježenju u ovoj radnji *jěma* = 'ima', *cěsto* = 'čisto') realizira kao [ë], te ću takav ostvaraj pripisati ikavskoj zamjeni jata s napomenom o fonetskoj realizaciji u bilješci. Prema njegovim podacima (52, str. 207.), pa onda i onima što ih je preuzela J. Kalsbeek (63, str. 250., 251.) isto je u G. Rapcu, npr. *řěbi*

U prikazu potvrda realizacije morfema koji su u svom sastavu imali *jat* služit ću se dvočlanim kraticama za imena mjesta idiom kojih sam ispitala prema Upitniku ili onih za koje postoje podaci u spominjanoj objavljenoj³⁷² ili neobjavljenoj literaturi. Imena mjesta poredana su prema u literaturi prepoznatoj teritorijalnoj pripadnosti:

Trsat = Tr; Sušak, Pećine = Pć; Donja Vežica = VD; Kostrena: Vrh Martinšćice = VM, Sveta Lucija = SL, Žurkovo = Žr, Šoići = Šo, Urinj = Ur; Bakar = Ba; Draga: Tijani = Ti; Vitoševo - Sv. Kuzam = Vt; Meja = Mj; Kukuljanovo = Kk; Škrljevo = Šr; Krasica = Ks; Praputnjak = Pp
 Ponikve = Po; Plosna = Ps; Mrzla Vodica = MV; Crikvenica = Cr
 Kantrida = Ka; Rijeka = Ri; Brašćine - Pulac (Pulac) = Pu; Drenova = Dr; Škurinje = Šk; Pehlin = Pe; Zamet = Zm; Grpci = Gr; Srdoči = Sr Marinići = Ma; Mladenići = Ml; Saršoni = Sa; Marčelji = Mč; Breza = Br; Škalnica = Šl; Sroki = Sk; Kosi = Ko; Kastav = Kt; Spinčići = Sp; Čikovići = Či
 Brdce = Bc; Lipa = Li; Rupa = Rp; Zaluki = Za; Mučići = Mu, Brešca = Bš; Ružići = Ru; Jušići-Jurdani = Jj; Matulji = Mt; Kučeli = Ku; Rukavac = Rk; Pobri = Pb; Bregi = Bg; Volosko = Vo; Opatija = Op; Veprinac = Ve; Poljane = Plj; Ičići = Ič; Ika = Ik; Opić = Oć; Dobreć = Db; Vela Učka = VU; Lovran = Lo; Liganj = Lg; Tuliševica = Tu; Medveja = Me; Kraj = Kr (+Kraj Gorenji = KrG); Sučići = Su; Obrš = Ob; Mošćenička Draga = MD; Mošćenice = Mo; Grabrova = Gb; Kalac = Kl; Jelena (Sveta Jelena) = Sj; Martina (Sveti Martin) = SM; Brseč = Bč; Zagore = Zg
 Pazin = Pz; Lindar = Ln; Beram = Bm; Trviž = Tv; Brtoši = Bt; Bazgalji = Bz; Gračišće = Gč; Škopljak = Šp; Gologorički Dol (Dolenje Selo) = GD; Heki = He; Tinjan = Tn; Žminj = Žm; Pucići (Gorenji Pucići) = Pc; Domijanići = Do; Jurići = Ju; Vidulini = Vi; Orbanići = On; Prkačini = Pr; Debeljuhi = De; Brkač = Bk; Kaldir = Kd; Bartol = Bl, Zamask = Zs; Lupoglav = Lu; Lesišćina = Le; Dolenja Vas = DV; Brest (pod Učkom) = Bs; Vranja = Vr; Boljun = Bo; Paz = Pa; Zagorje = Zr; Vozilići = Vz; Plomin = Pl; Strmac = St; Nedešćina = Ne; Vinež = Vn; Vicani = Vc;

(= 'ribe'), *pět* (= 'piti'). Međutim, u U2, što ga je M. Moguš ispunio 1966., dakle iz većega korpusa riječi i njihovih oblika no što je to u Ivićevu *Prilogu*, takvi fakultativni ostvaraji nisu zabilježeni, već kratki naglašeni /i/, bez obzira na podrijetlo, ima nepromijenjenu artikulacijsku vrijednost (*škopit, telci, šenića, sušida*), osim u primjeru *cedġlo*, dakle sa znakom otvorenoga /e/, inače alofona kratkoga vokala /e/.

³⁷² Kada ovjera vrijedi za sve trsatsko-bakarske govore uključujući i crikvenički idiom, rabit ću oznaku *tbc*, a kada je crikvenički idiom isključen, oznaku *tb*.

Županići = Žu; Kraj Draga = KD; Martinski (Sveti Martin)= Mr; Paradiž = Pd; Veli Golji = VG; Mali Turini = MT; Barbići = Bb; Letajac = Lc; Kranjci = Knj; Gornji Rabac = GR; Ripenda Kosi = RK; Gondolić = Go; Crni = Cn; Skvaranska = Sv; Skitača = Sč; Brovinje = Bv; Viškovići = Vš; Diminići = Di; Trget = Tg; Nerezine = Nr; Sveti Jakov = Ja; Punta Križa = PK; Osor = Os; Ustrine = Us; Belej = Bj; Štivan = Sn; Miholašćica = Mi; Martinšćica = Mn; Vidovići = Vd; Vrana = Va; Orlec = Or; Valun = Vl; Zbičina = Zb; Lubenice = Lb; Cres = Cs; Predošćica = Pš; Vodice = Vc; Beli = Be; Dragozetići = Dg; Filozići = Fi.

2.2.2.2.1 Potvrde korijenskih morfema s jatom u sastavu i riječi izvedenih iz njih tvorbenim morfemima bez jata u ispitivanim čakavskim ekavskim govorima

Pregled rezultata ukupnih istraživanja

*beļ- < běl-

a) belit³⁷³ (+po-, o-³⁷⁴, z-, za-³⁷⁵); ubelit:³⁷⁶ VU, Vz, Pl; belet se: Zs, Ič, VI, Pš,³⁷⁷ Be, Or; obelet / pobelet;³⁷⁸ bel (-a, -o), beli, beleji / beų: Rp, Bc / beliji: Vn; belnjak / belnjok: Go, Br, Vš, Vn, Sv, Cn, GR / belanjak: Ju, De, Le, Pl, Vz, Ne, Ks / belanac: Tv / benjak: Dr³⁷⁹ / beljak: Rp / belančnik: Bc / bevnjak: DV, Vr / belmo:³⁸⁰ Be, Nr, Ja, PK, Bj, Sn, Us, Va, Pš, Dg, Fi, Or, Cs / belmek: VI, Or, Cs; Beli: Nr, Ja, PK, Bj, Sn, Va, Pš, Dg, Fi, Be, Cs, Or; Belej: Nr, Ja, PK, Bj, Sn, Va, Pš, Dg, Fi, Be, Cs, Or; belilo / beljilo: Rp; beleg: Nr, Or, Sn; beležit (+z-): Nr; beleženje: Nr; obeležen (-a, -o): Nr, Or; zabejeno:³⁸¹ Lo, Db, Kt
 aa) belasti:³⁸² Or (HPH); belec:³⁸³ Or (HPH); Belejani, N pl.: Or (HPH); belica:³⁸⁴ Ve (JS); belice:³⁸⁵ Or (HPH); belini, G sg.: JJ (VK); Belitarci

³⁷³ *Belit* = 1. 'bijeliti zidove, najčešće vapnom', 2. 'bijeliti rublje' (u creskim i sjevernoločinskim idiomima), 3. 'lužiti kukuruz'. U Bz, He, Gč, Šp, GD, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, Pa ta prednaglasna duljina uvjetuje diftonšku realizaciju /e/: *bielīt*. U ovom se primjeru u Vinežu ostvaruje *belēt* iz razloga spomenutog u prethodnoj bilješci za realizaciju ikavskoga refleksa jata, kada se on kao i svaki drugi kratki naglašeni /i/ može realizirati kao [e].

³⁷⁴ *Obelit* = 1. 'oguliti drvu koru' (Br), 2. 'objeliti' (rublje).

³⁷⁵ *Zabelit* = 1. 'dodati hrani brašno zaprženo na masti ili ulju' (u idiomima sjeveroistočnoga dijela Istre), 2. 'začiniti' (Ij, BL za Kastavštinu), 3. 'svanuti' (M. Moguš za Bč).

³⁷⁶ *Ubelit* = 'objeliti' (rublje).

³⁷⁷ Studentica Hrvatskoga jezika i književnosti Magdalena Nosić zapisala je za Predošćicu ostvaraje i s ikavskim i ekavskim refleksom: *obelīt, obelij / belet, obelet*. Vjerojatno je oblik s ekavskim refleksom drukčijega značenja, tj. 'postati bijel'.

³⁷⁸ *Obelet, pobelet* = 'probljedjeti', 'postati bijel'.

³⁷⁹ Primjer je zabilježen u govornika Drenove Gornje.

³⁸⁰ U idiomu Us zabilježeno je *balmō*.

³⁸¹ *Zabejeno* = 'začinjeno'.

³⁸² *Belasti* = 'bjelkasti'.

³⁸³ *Belec* = 'određena vrsta grožđa'.

³⁸⁴ *Belica* = 'bijelo vino'.

³⁸⁵ *Belice* = 'sorta smokava'.

(Belitarcen): Ks (IL); beloružina:³⁸⁶ Or (HPH); beynjak: Lu (PŠ); obelen:³⁸⁷ Be (AB); obel:³⁸⁸ Bo (FL); zabel:³⁸⁹ Bo (FL), Kt (BL); zabeljena: Ks (IL); Bela nedeja:³⁹⁰ Mč (IJ)³⁹¹

*beğ- < bėg-

a) bežat (+raz-³⁹²); pobeć;³⁹³ pobežat:Rp; razbeć: Kl; ubežat: Va,³⁹⁴ Or, Cs
aa) pobegnut: Or (HPH), Bš (ŠO)

b) bižat (+raz-): Šl,³⁹⁵ Gč, Šp, GD, Tv, Tn, Pz, Pa, Bo, Vn, GR, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St, Kd, Zs, Pp, Ks

bb) pobić: Šo, Ur, Ks (IL)

*beş- < bėš-

a) besan: Vi, Pr, Ju, Vi, Pr, Zs, Pš; besneji: Vi, Pr, Pš; besnet (+po-): Pš; pobesnit: Ju

*besed- < besėd-

a) beseda / biseda: Rp

aa) muž beseda:³⁹⁶ Kt (BL)

³⁸⁶ *Beloružina* = 'određena vrsta grožđa'.

³⁸⁷ *Obelen* = 'olužen' (kukuruz).

³⁸⁸ *Obel* = 'zaprška'.

³⁸⁹ *Zabel* = 1. 'zaprška', 2. 'začin' (Kt).

³⁹⁰ *Bela nedeja* = 'prva nedjelja u listopadu'.

³⁹¹ Zbog obimnosti Jardasove *Kastavštine* i broja dijalektoloških punktova koje taj naziv pokriva pri ispisivanju podataka nisam težila k iscrpnosti, već je u obzir uzet priloženi rječnik, a od tekstova oni koji su akcentuirani. Budući da su ih Milan Moguš i Slavko Pavešić bilježili prema Jardasovu čitanju, a on je podrijetlom iz sela Marčelja u Kastavštini, te ću primjere bilježiti s oznakom toga idioma.

³⁹² U govoru VU, Zg, Šp, Pc u istome značenju uobičajen je i glagol *rustec*.

³⁹³ U idiomu VU, Šl, Rp, Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Tn, Ju, De, Vi, Pr, DV, Vr, Le, Bv, Vn, Sv, Cn, Vz, Pl, Ne, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St, Bk, Kd češći je leksem u istome značenju 'pobjeći' *uč*, Bc *vojt*, Nr, Ja, PK, Us, Vl, Bj, Sn, Va, Pš, Dg, Fi *uteć*.

³⁹⁴ U govoru Va zabilježila sam i *ubežat*, *razbežat*, ali glag. prid. rad. *pobigli*, imperativ *biži* (2. l. sg.).

³⁹⁵ U pogledu toga govora zabilježen je ostvaraj glag. prid. rad. pl. m. r. *pobegli*.

³⁹⁶ *Muž beseda* = 'čovjek od riječi'.

*blęd- < blęd- < beld-

a) bledet (+o-, po-, pre-, pro-, z-)³⁹⁷ / bledit (+o-, po-, pre-, pro-, z-): lč,³⁹⁸ Sk, Šl,³⁹⁹ Bc, Bz,⁴⁰⁰ Ju, Vn / poblādiḡ: Rp; bled (-a, -o), bledi; bledeji / blediji: Vn / bleji (uz bledeji): Tu; blād, blādeji: Rp; bledilo

*blęsk- < blęsk- < *belsk

a) bleskat (+pro-, za-⁴⁰¹); blešćet (+za-)⁴⁰² / blešćat (+za-): Vo, Oć / blešćit (+za-): Sk, Kd

b) bliskat: VU, Li, Šl, Rp, Bc; blišćat (+pro-, za-): Li, Šl, Rp, Vn, Ba, Ti, VM, Ks, Mj, MV, Šr, Šo, Vt

bb) blišćit (+pro-, za-): Ti, VM, SL, Mj, MV, Ps, Šr, Ur, VD

*bręd- < bręd- < *berd-

a) breja⁴⁰³

*bręg- < bręg- < *berg-

a) breg; brežina;⁴⁰⁴ brežić: Kd; Bregi: Kd; Brežanka: Kd; Brežanari: Kd

³⁹⁷ U govoru Gč, Šp, GD taj se /ē/ realizira se kao diftong [ie]: *bliēt, bliedēt*. U Nr, Ja, PK u prvom je slučaju ostvaraj isti.

³⁹⁸ U tom je idiomu studentica Pedagoškoga fakulteta u Rijeci zabilježila *bledet*, a prema podacima prof. hrvatskoga jezika i književnosti Gordane Zurak, koja je također rabila upitnik predviđen za ovo istraživanje, obavjesnik Anton Gašparić ostvario je *poblēdīt*.

³⁹⁹ Za Šl su ovjereni od prefigiranih glagola samo *pobledet, probledet*.

⁴⁰⁰ U govoru Bz, Bt, He, De, Vi, Pr ostvaraj prednaglasne duljine i dugoga naglašenoga /e/ uvjetuje diftonšku realizaciju, npr. *bliēt*, u Bz, Ju *bliedīt*.

⁴⁰¹ U Lo se namjesto leksema *bleskat (+za-)* ostvaruje leksem *lanpat (+za-)*, u Floričićima *zamigat*. U Vi i Pr ovjereni su i *blešćet* i *zamigat*.

⁴⁰² U govoru Šp, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr /ē/ se realizira kao diftong [ie]: *bliešćēt*.

⁴⁰³ U govoru Tv i Tn taj leksem nije ovjeren. U tome se značenju rabi leksem *stelna*.

⁴⁰⁴ Češće se ostvaruje sintagma *veli / velik breg*. U idiomu Rp, Bc, Tv, Tn, Pa primarno se realizira leksem *vrh*. U idiomima Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr duga se zamjena jata ostvaruje diftonški: *brīēh*. U tom je leksemu diftonški ostvaraj i u

bb) brig; brižić; brižina: Cr, Ps (IL), Mn (IM); brige (A pl.): Pp (IL)

*bręm- < brēm- < *berm-

a) breme; bremence⁴⁰⁵ / bremen: Bz, Bt, Gč, Šp,⁴⁰⁶ De, Pa, Bv, Sv, Vz, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St; brence: Nr,⁴⁰⁷ Vl, Us, Os, Bj, Sn, Be, Dg, Or / bremićo: Ič; bremenit (-a, -o): Pš

*bręst- < brěst- < *berst-

a) brest; brestić; brestina;⁴⁰⁸ brestovina: Vo; brestov; Brestovac: Kd; Podbresti: Kd

aa) brešćić: GR (MM); Brestovi: Or (HPH)

*bręz- < brěz- < *berz-

a) breza; brezica; Breza; Brezani; brezov

*cęd- < cęd-

a) cedit (+pro-, na-, o-);⁴⁰⁹ cǣdit, prǣcǣdiŋ: Rp / procediŋ: Bc / precedit: Us, Nr, Be; scedit: Kr, Bo, Lu, Or, Cs, GR;⁴¹⁰ cedilnica: Lo, Db, Lg, MD, Mo, Kr, Su, Kl, Tu, Oč, Tn, Be / cedilka: Vo, Ič, Sp, Pš; cedilo: Vo, Ič, Zg,

Nr i Ja, a u uporabi su u istome značenju i *bǣrdo*, *vǣrh*, u Us, Vl se uz *brēh* rabi i *vǣrh* (Us, Os, Sn, Pš) / *bērdo*, *vērχ* (Bj, Va) / *vǣrh* (Vl).

⁴⁰⁵ U dijelu idioma uobičajena je sintagma *mićo* / *miće breme*.

⁴⁰⁶ U Floričićima se za razliku od Škopljaka realizira *breme*.

⁴⁰⁷ U tom je leksemu dugi jat rezultirao diftongom: *brīence*.

⁴⁰⁸ U Br je namjesto očekivanog augmentativa *brestina* zabilježena sintagma *veli brest*. U idiomu Bz, He, Gč, Šp, GD, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr /ē/ od jata ostvareno je kao diftong: *brīēs*.

⁴⁰⁹ U idiomima Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr /ē/ od jata ostvareno je kao diftong: *ciedīt*.

⁴¹⁰ Za idiom G. Rapca M. Moguš je zapisao *scidīt*, međutim zbog spomenuta polazišta da za primjere u kojima se za jat ostvaruje alofon i kvalitativno drukčiji (npr. prema mojim zapisima za /i/ alofon [e] u Vinežu), taj primjer svrstavam pod refleks /e/ jer se primarni refleks dugoga jata /e/ u tome idiomu mogao zatvoriti do [e], ali i dalje, do [i]. Usp. npr. zapise: *cěl* / *cīl*, *cīn* / *cēn* (= 'jeftin'), *līn* / *lēn*, *linã* ili na poziciji prednaglasne duljine: *žlēbãc*, ali i *mlekõ*.

Bč, SM, SJ, Gb, Oč, Tu, Lg, Sp, Li, Šl, Bt, Gč, Šp, GD, Tv, Žm, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, Pa, GR,⁴¹¹ Vn, Vz, Pl, Ne, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St, Zs, Kd, Vl, Us, Os, Bj, Sn, Va, Pš, Dg, Fi, Be, Or, Cs, tbc; cediliće: Bj, Or / cedilićo: Va / cedilce: Pš, lč, Sp; cedilino: Pš, lč, Sp, tbc / cādilu: Bc; cedila:⁴¹² DV, Le, Bs, Bv, Sv, Cn, Ne; cedilnjak: He; procedilnica:⁴¹³ Sk, Me, Kt; precedilo:⁴¹⁴ Kt, Ja, Be

aa) cediljka, cediljčica, cediljčina / cedilčina: tbc (IL); ciej, cejić:⁴¹⁵ Bo (FL); zicedile: Jj (VS); ocedilnjak:⁴¹⁶ Be (AB); pocedit: Or (HPH); precedilnjak:⁴¹⁷ Be (AB)

b) cidilo: Rp, Bz, VG, MT; precidit: VG, MT

*cěl- < cěl-

a) cel (-a, -o); celi;⁴¹⁸ ceḡ: Rp, Bc; zacelit

aa) cel-celcat: tbc (IL)

*cēn- < cēn-

a) cenit (+o-, pro-); ceno,⁴¹⁹ pridj. i prilog; ceneje / cenu: Ja, Or / cenejo: Bs / cenije: Vn

aa) cen: GR (MM);⁴²⁰ Kd (PŠ); pocenet:⁴²¹ Kt (BL)

⁴¹¹ Zapis je M. Mogaša *cedġlo*.

⁴¹² U nekim su govorima pojedine imenice s. r. prešle u imenice ž. r. Više je primjera zabilježeno za južne labinske govore: *gnjozla* (Skvaranska), *njozla* (Viškovići, Brovinje), *uha*, *oka* (Skvaranska, Viškovići, Brovinje, Diminić prema pisanju J. Kalsbeek, usp. 63, str. 252.)

⁴¹³ *Procedilnica* = 'cjediljka'.

⁴¹⁴ *Precedilo* = 1. 'cjediljka'. 2. 'krpa kroz koju se procjeđuje mlijeko' (A. Bortulin za Be).

⁴¹⁵ *Cej* = 'rupičasta posuda u obliku kutlače'.

⁴¹⁶ *Ocedilnjak* = 'krpa kroz koju se procjeđuje mlijeko'.

⁴¹⁷ *Precedilnjak* = 'krpa kroz koju se procjeđuje mlijeko'. Isto značenje A. Bortulin pridodaje *precedilu* ili *cedilu*.

⁴¹⁸ U idiomima Bz, Bt, He, Šp, GD, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr /ē/ od jata ostvareno je kao diftong: *ciēli*, Gč *ciēl*. Prvi je ostvaraj identičan i u Ja i Nr.

⁴¹⁹ *Ceno* = 'jeftino'. U idiomima Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr /ē/ od jata ostvareno je kao diftong: *ciēnīt*, *ciēno* (u tom leksemu i u Vn, Zs, a u Ja *ciēnu*). U Floričićima se realizira *ceno*, ali *cenije*.

*čep- < cěp-

- a) *cepat* (+ras-, na-); ⁴²² *cepalo*:⁴²³ Lo, Db; *cepanica*⁴²⁴ / *cepanka*: Us, Os, Bj, Sn, Os, Or, Be, Cs; *cepančica*: Va; *rascepan* (-a, -o); *cepit* (+ot-);⁴²⁵ *cepika*:⁴²⁶ Kd / *cepuka*: Nr; *otcepat*: Ič, Oć
- aa) *cepaničica*, *cepaničina*: tbc (IL); *cep*: Or (HPH); *precepa*, 3. l. sg. prez.: Or (HPH); *procepaj*:⁴²⁷ Or (HPH); *rascepaj*:⁴²⁸ Be (AB)

*čer- < cěr-

- a) *cerit se*: Ne, Ič, Lg, Sp, Oć, Bs,⁴²⁹ Or; *nacerat se*:⁴³⁰ Ič, Lg, Sp, Oć, Kt, tbc
- aa) *cerenje*: Kt (BL); *ocerat se*: tbc (IL); *nacerit se*: Kt (BL); *poceril se*: Or (HPH)
- b) *cirit se*:⁴³¹ Pc, Ju, De, Vi, Pr

⁴²⁰ *Cen* = 'jeftin'.

⁴²¹ *Pocenet* = 'pojeftiniti'.

⁴²² U dijelu ispitivanih idioma ostvaruje se samo glagol *seć*, pa nema ni imenice *cepanica*, npr. u VU, MD, Mo, Li / *sić* (ŠI) / *spresekat* (Bv). U idiomima Kr, Su, Rp, Bc rabe se i glagol *kalat* (i u Li) i imenica *kalanica*, u Bz, Bt, He, Gč, Šp, Le, Pa, Bs *kalat* i *kalanica* (u Ivovima i Floričićima realizira se *kalat*, *kalotina*), u Gd, Tv, Tn, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, Vz, Pl, Bk, Zs, Kd *kalat* (u Vz i Pl, Ne zbog prijelaza ā>o *kolat*) i *kalotina* (u Ne, Bk *kalota*), u Kl uz *cepat* i *kalat*, *kalanica* u Gb *kalit*, *kalanica*, u Vn, Sv, Cn, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St *kalotat*, *kalota*, *špekivat*, *seć dreva*.

⁴²³ *Cepalo* = 'panj na kojem se cijepaju drva'.

⁴²⁴ *Cepanica* = 'cjepanica, komad drva od kojega se cijepanjem dobivaju komadi prikladni za loženje'. Za takve komade drva u Sr, Us se govori *taki*, u Dg *poleno*, *polence*.

⁴²⁵ U idiomima Bz, Bt, He, Gč, Šp, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr /ē/ od jata ostvareno je kao diftong: *ciepīt*. U creskim idiomima ostvaruje se *cepāt* i za 'cijepiti'.

⁴²⁶ *Cepika* / *cepuka* = 'cijepnica'.

⁴²⁷ *Procepaj* = 'raspuklina, rascjepina'.

⁴²⁸ *Rascepaj* = 'rascjep na grani stabla koje treba cijepiti'.

⁴²⁹ U idiomu Bs značenje toga glagola je dvojako: 1. 'plakati', 2. 'rugati se'.

⁴³⁰ *Ocerat se*, *nacerat se* = 'ceriti se, cerekati se'. U Br, Sk, Lo, VU, Kl, Su, Gb, Li, Rp, Bc taj leksem ne drže dijelom njihova rječnika, već su ponudili zamjenu *osmehnut se* / *smet se*, *nasmejat se* koja nema pogrdno značenje, pa mu ne može biti sinonimom.

⁴³¹ *Cirit se* = 'plakati'.

*ceṽ- < cěṽ-

aa) *cev*, *cevčica*:⁴³² tbc (IL); *cef*:⁴³³ Or (HPH)

*crek- < crěk-

a) *crekva*:⁴³⁴ *crekvica*; *crekav*: Sk, Lo, Bč, Kt, Bš, Li, Šl, GR, Lg i Oć (uz *crekva*)

aa) *precrekvar*:⁴³⁵ Be (SH)

b) *crikvenske*: Bl

bb) *crikva* / *crikav*, *crikvica*: Cr, Ti, VM, SL, Žr, Ks, Kk, Mj, MV, Ps, Po, Pp, Ur, Vt (IL)

*cvet- < cvět-

a) *cvet*:⁴³⁶ *cvetak* (*cvetki*):⁴³⁷ Ič, Sp, Vi, Pr, tbc; *cvetić*:⁴³⁸ Ič, Lg, Sp; *cvetat* (+pro-);⁴³⁹ *cveće*: Ju⁴⁴⁰, Pa, Pš; *Cvetnica*: Zs, Ič, Sp; *Cvetki*: Kd

⁴³² U idiomu Br, Sk, Lo, Ič, Vo, VU, Kr, MD, Mo, Su, Kl, Gb, Tu, Lg, Oć, Li, Šl, Bc (u Bc, Tv, Zs i *kanela*), Bs, He, Gč, Šp, GD, Tn, Pc, Do, Vi, Pr, Vn, Ne, St, Kd, Us, Os, Bj, Sn, Va, Dg, Fi, Be realizira se samo *tubo* u značenju 'cijev' (u Ivolima *tuba*), u Bz, Bt, De *tuba* (ž.r.), u Nr, Ja *tub*, Pš *kanela*, *kanelica*, a leksem 'cijev' doživljavaju stranim. U Rp je ovjeren leksem *rol*. U Ju sam zabilježila *ciev*, u Ič *cev*, ali ne kao dio primarnoga leksika.

⁴³³ *Cef* = 'dio štrcaljke koja se rabi u poljoprivredi'.

⁴³⁴ U idiomima Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, DV, Vr /ē/ od jata u tome je leksemu ostvareno kao diftong. Kao *cerkva*, *cerkvica* realizira se u Rp, Bc.

⁴³⁵ *Precrekvar* = 'vrabac'.

⁴³⁶ *Cvet* = 1. 'cvijet' (jedan, npr. u Us, Bč); 2. 'bijelo, pšenično brašno'. Za 'brašno' bez obzira na vrstu rabi se leksem *muka*, npr. *muka za palentu*, *bela muka* itd.; 3. I. Jardaš za Kastavštinu donosi značenje 'cvijet voćke'; 4. M. Tentor za creski govor bilježi značenje 'cvatjeti'; 5. 'pelud' u Oć.

⁴³⁷ *Cvetki* / *cvitki* = 'rani smokvini nadriplodovi'.

⁴³⁸ *Cvetić* = 'cvijet voćaka'.

⁴³⁹ U gotovo svim ispitivanim idiomima: Br, Lo, Db, Ič, Me, Ik, Vo, VU, MD, Mo, Kr, SJ, SM, Zg, Su, Kl, Gb, Lg, Tu, Oć, Kt, Šl, Bc, Gč, GD, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, Bv, Vš, Vn, Sv, Cn, Vz, Pl, Ne, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St, Zs, Nr, Ja, PK, Vl, Us, Os, Bj, Sn, Mi, Mn, Va, Pš, Dg, Fi, Be, Ks, Ri u značenju 'cvijet' rabi se leksem *rožica* (u Li, Rp, He, Tv, Tn, Vr, DV, Bs, Pa, Bo, Lu, Bk, Bl, Kd *roža*, u GD oba oblika), u Bz i Bt, Šp, Žm, Nr uz njega je ovjeren i *cviet* (u Floričićima i Ivolima samo *roža*), u Pz uz *ruoža*,

aa) Cvetna nedelja: tbc (IL); cvetić: Or (HPH); cȳetje: Us (SH)

b) cvitki: Vl, Be, Or / cvitek: Or

bb) Cvitna nedelja: Ps (IL)

*čļen- < čļēn- < *čeln-

a) čjenak⁴⁴¹ / čljenak: Rp / člen: Šl, Cs⁴⁴² / členak: Bc, Ks, lč, Sp / škjenac: Tn / škljenac: Bz, De, Bs / šklenjac: Vi, Pr

aa) šlenak, šlenčić: tbc (IL); čljenac: Lu (PŠ); cjenek: Cs (MT); čjenek / šćenek: Or (HPH)

*č(l)ovęk- < č(l)ovęk- / čb(l)ovęk-

a) čovek; čovečić; čovečina / človek: Bz, Bt, He, Gč, Šp,⁴⁴³ GD, Lu,⁴⁴⁴ Bš, Mč, Kt, Li, De, Vi, Pr, Zs, Ja, Cs⁴⁴⁵ / šlovek; šlovečić: Ju, On, Bv,⁴⁴⁶ Go, Vš, GR, Vn, Knj, Vz, Pl, Ne, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St, Nr, PK, Vl, Us, Os, Bj, Sn, Mi, Mn, Vd, Va, Be,⁴⁴⁷ Or,⁴⁴⁸ Dg,⁴⁴⁹ Cs;⁴⁵⁰ čovečji (-a, -e),⁴⁵¹ čovekov: Kd; čovečanski: lč, Sp, Oč

aa) čovečji: Ks (IL)

a za 'Cvjetnicu' *Uličnica / Ulišnica*, u Kl i Su *Ulešnica*, u Oč *Ulešnjica*, u Li, Rp (uz *Uličnica*) i *Ulična / Vazmena nedelja*, u Bc *Volična nedelja*, u Vn *Volišnica*, Ja, Us, Bj, Dg, Fi *Maslinška nedeja*, Pš, Be *Maslinica*. U istarskim idiomima češće je u uporabi infinitiv *cvast*.

⁴⁴⁰ Dugi se refleks jata u tome leksemu realizira kao diftong [ie].

⁴⁴¹ U velikom broju ispitivanih idioma poznat je samo leksem *kičica* ili *zglob / sklop* (kao i za 'gležanj'), npr. VU, Vo, Op, Tu, Ne, Bo, *knjok* (GR).

⁴⁴² Za taj je idiom zapisano *clen* i *cjen* (M. Tentor) u značenju 'koljeno'.

⁴⁴³ U idiomu Floričića realizira se *čovik*.

⁴⁴⁴ Takav je ostvaraj zabilježio P. Ivić, dok P. Šimunović donosi *čovek*.

⁴⁴⁵ U tom se idiomu ostvaruje prijelaz č > c: *clovęk*.

⁴⁴⁶ U idiomima GR, Bv, Go, Vš, Vn, Ne, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St, Vl, Os, ostvaraj je cakavski: *slovęk / slovęk* (Pl, Os, Vl).

⁴⁴⁷ S. Hozjan donosi samo *covek*, s napomenom da se /č/ realizira blizu /c/.

⁴⁴⁸ H. P. Houtzagers bilježi i *čovęk*. Usp. H. P. Houtzagers, 41, str. 225.

⁴⁴⁹ M. Sintić, 121, piše za Dg *covęk*, G sg. *covęka*.

⁴⁵⁰ A. Šojat, 133, bilježi dva otvaraja: *clovęk, slovęk*.

⁴⁵¹ Namjesto toga pridjeva uobičajena je uporaba prijedloga *od* + G imenice *čovek*, npr. u Vo, VU, Tu.

b) čovik: Bs, tbc; šlovik: Rp;⁴⁵² človik: Bc, Ju, Pz⁴⁵³

bb) čovičić, čovičina: tbc (IL) (za Ba i PI); čovičji: Cr, Ti, VM, SL, Žk, Ks, Mj, MV, Ps, Po, Šr, Šo, Tr, Ur, Vt, VD (IL), On (JK); čovičanski: Ks (IL)

*črep- < črěp- < *čerp-

a) črepnja;⁴⁵⁴ čerepnja: Bz, Bt, Gč, Šp,⁴⁵⁵ GD, Tv, Tn, Ju, De, Vi, Pr, Cn, VG, Zs, Žm; cerepnja: MT, Mr, Pd, Žu, KD, St; crepnja: MD, Mo, Bv, Vn, Sv, Pl, Ne; crepna: Dg; črep:⁴⁵⁶ Ći, Sr, Gr, Ič, Kt, Sp, Be, tbc; črepić: Ič, tbc (IL), Or⁴⁵⁷ (HPH)

⁴⁵² U govoru Rupe u toj se riječi ostvaruje *šlôvik*, ali i *šlôvek*, G *šlověka*. Različit refleks jata u korijenskome leksičkome morfemu u tom je govoru zabilježen i u primjerima iste porodice riječi *měh*, ali *mihûr* (što je zabilježio i P. Šimunović za Kaldir); *jôs*, *pojës*, ali *nâjis*; *směh*, ali *nasmijâla*; *vôrih*, ali *urěhovac*. Premda se na prvi pogled čini da realizacija jata ovisi o naglašenosti / nenaglašenosti, pa bi /e/ bio rezultat u prednaglasnoj i naglašenoj poziciji u leksičkim korijenskim morfemima, nalazim primjere koji pokazuju drukčije stanje. U leksičkim je korijenskim morfemima refleks jata najčešće /e/ (rijetki su primjeri u zanaglasnome položaju): *beljāk*, *razbežāt*, *lenūšina*, *levāk*, *levičar*; *bēzat*, *bisēda*, *brēme*, *brēza*, *dēlat*; *mēdvet*; ali je moguća i ikavska realizacija u svim pozicijama: *cidīlo*, *mihûr*, *divôjka*, *plivēy*, *sikīra*; *blīšće*; *līvat*, *pulīvat*, *potīkat*, *sīc*; *nâjis*, *sâgrit*, *nâlit*, *vôrih*, *vôprit*, dok se /i/ češće ostvaruje u leksičkim tvorbenim i relacijskim morfemima, npr. *kosīr*, u svim infinitivnim *bôlit*, *kūrit*, nekim priložnim *gôri*, *dôli*, *kadī*, L sg. *divôjki*, *škātuli*, *vôdi*, ali u određenim kategorijama i /e/, npr. *nedělja*, *kôren*, *ôbedve*, komparativu *novēji*, *siromašnēji*. Stoga sam taj govor odredila primarno ekavskim čakavskim idiomom kao i M. Moguš (usp. M. Moguš, 108, str. 5.), s upozorenjem da je jat kao i u drugim govorima sjeverozapadnoga rubnoga areala "drugačiji od drugih" (usp. I. Lukežić, 88, str. 136.), i da njegovi refleksi "nisu jednoznačni ni predvidljivi". Usto, bilo da je jat realiziran kao /i/ ili /e/ (kao i drugi vokali bez obzira na podrijetlo i naglašenost / nenaglašenost: /a/, npr. *tâblēte*, *sâmo*; /e/, npr. *tâga*, *lâtîn*; /u/ bez obzira i na podrijetlo, npr. *māčât*, ali *mučîn*, *kīh*, *tâ*; /i/, npr. *jâmit*, *skâpit*, *bâh*), sklon je promjeni u jedan mukli glas [ə] ili redukciji uz /r/ ili /l/ koji postaju slogotvornim: uz spomenuti primjer i *dây* (<děti), *sâdit*, *smâjat*, I sg. *tân*, I sg. *vân*; *črpnja*, *grt*, *hlp*, *hlpčić*, *hñ*, *křpka*, *srđica*, *srđina*, *zļ* (< izā + lēti), što je također svojstveno spomenutim rubnim govorima.

⁴⁵³ Kao noviji oblik obavjesnica iz Jurića spomenula je *čovik*, dakle s ikavskim ostvarajem jata. Slično za Orbanice piše J. Kalsbeek, ali navodeći oblik *šlovik* kao zastarjeli, dok je danas uobičajen ikavski refleks: *čovik* (62, str. 170.).

⁴⁵⁴ *Črepnja* = 'peka, pekva'. U Rp se reducira rezultat jata: *črpnja*.

⁴⁵⁵ U idiomu Floričića realizira se *črepnja*.

⁴⁵⁶ *Črep* = 1. 'zemljani sud, krhotina zemljanoga ili porculanskoga suda', 2. 'crijep'.

⁴⁵⁷ *Črepić* = 'termofor'.

aa) čreplja:⁴⁵⁸ tbc (IL)

*čreš- < čreš- < *čers-

a) črešnja; črešnjica / crešnja; crešnjica: MD, Mo, Bč, Bv, GR, Vn, Sv, Pl, Ne, Vl, Os, Dg, Be, Cs / cerešnja: MT, Mr, Pd, Žu, KD, St, Ln / čerešnja; čerešnjica: VU, Šl, Bc, Pz, Bz, Bt, He, Gč, Šp,⁴⁵⁹ GD, Tv, Tn, Žm, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, Bo, Lu, Bs, DV, Vr, Le, Pa, Cn, VG, Kd, Zs / čarešnja: Bl, Kd⁴⁶⁰ / češnja: Rp; črešnjev (-a,-o);⁴⁶¹ črešnjovina:⁴⁶² Lo, Db

*čřev- < čřev- < *čřerv-

a) črevo: Kd, Bs, tbc, Or, Kt, lč;⁴⁶³ črević: lč; črevca, N pl.:⁴⁶⁴ Oč

aa) črevce, črevino: tbc (IL); čreva: Be (AB)

*dę- < dě-

a) nadet: Bt, GD,⁴⁶⁵ Pz, Pu, Do, Ju, Pa, Bo, Lu, Ne, St, Us, Nr, Ja, PK, Va, Or; vadet: Bz, Gč, Žm, Ob / udet: Tv, Tn, Kd

aa) dieno, prez.: Žm (ŠO); deda:⁴⁶⁶ Cs (MT), Or (HPH); dedit se:⁴⁶⁷ Or (HPH); deti: Cs (MT); nadel:⁴⁶⁸ Jj (VK); nadevat: Or (HPH), Kt (BL); nadenut: Us (SH); nadeveno: Kt (BL); predevak: Or (HPH) / pridevak: Pp (IL), Kd (PŠ); udenat: Kd (PŠ); zadenut / zadet: Or (HPH); zadet: Bš (ŠO); zdevat:⁴⁶⁹ Mč (IJ), Kt (BL)

⁴⁵⁸ Uz taj oblik u tim je idiomima uobičajen i oblik *črepnja*. Usp. I. Lukežić, 83, str. 37. R. Strohal za Ri piše oblik *crepje* tumačeći ga štokavskim oblikom *crijeplje*.

⁴⁵⁹ U idiomu Floričića realizira se *črešnja*.

⁴⁶⁰ Taj je oblik u uporabi uz *črešnja*, *čerešnja*.

⁴⁶¹ Uobičajena je namjesto toga pridjeva u svim ispitivanim idiomima sintagma *od črešnje / od črešnji*.

⁴⁶² *Črešnjovina* = 'trešnjovina'.

⁴⁶³ Za taj je idiom leksem ovjeren, ali uz napomenu da se primarno rabi *olito*. Isti je leksem najčešće u uporabi u ostalim idiomima.

⁴⁶⁴ *Črevca* = 'vrsta korova'.

⁴⁶⁵ Za idiom Floričića zabilježen je ikavski ostvaraj jata: *nadit*.

⁴⁶⁶ *Deda* = 'odjeća za zabavu'.

⁴⁶⁷ *Dedit se* = 'odjenuti se' (npr. za karneval).

⁴⁶⁸ *Nadel* = 'nadjenuo' (ime).

⁴⁶⁹ *Zdevat* = 1. 'zadijevati stog', 2. 'piliti drva na klade', 3. 'ciljati'.

*dęd- < děd-

aa) ded: MV (IL)⁴⁷⁰

bb) did: Mj, Kk (IL); u nadimku Jož Did (IL); didovina: Mj (IL)

*dęk- < děk-

a) dekla:⁴⁷¹ VU, Li, Rp, Bz, Bt, He, Gč, Šp, Tv, Tn, Pu, Do, Ju, De, Vi, Pr, Le, Pa, Bs, Vn, Bv, Sv, Cn, Vz, Pl, Ne, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St, Bk, Zs, Kd

*dęl- < děl-

a) del; delić;⁴⁷² delit⁴⁷³ (+po-,⁴⁷⁴ raz-, z-⁴⁷⁵); razdejen (-a, -o): Us, Nr, Or
 aa) Del, Delek, top.: Or (HPH); Delić, top.: Or (HPH); delnica:⁴⁷⁶ Or (HPH); razdeljena: Ks (IL); razdieljen: Bo (FL)

*dęl- < děl-

a) delo;⁴⁷⁷ delat (+pre-, na- se); udelat: Vl, Us, Os, Va, Pš, Be, Dg, Or; obdelat:⁴⁷⁸ Nr, Kt; delavac⁴⁷⁹ / delovac: Rp, Bc, Bv; delavčina: Vo;

⁴⁷⁰ U sjeveroistočnim istarskim govorima se u značenju 'djed' rabi izraz leksem romanskoga podrijetla *nono* ili sintagma *ćaća stari* (potonji u Br, Šl, Rp, Bc).

⁴⁷¹ *Dekla* = 'župnikova domaćica'. U idiomima koji u svom leksiku imaju taj leksem, ne ostvaruje se imenica *devica / divica* za 'služavku, dvorkinju'.

⁴⁷² U istom se značenju u Za, Ru, VU, Mo, Kr, Su, Gb, Kl, Tu, Kt, Bc, Bz, Bt, He, Šp, GD, Tv, Tn, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, Vn, Vz, Pl rabi leksem *kus, kušćić / kusić / bokunić / bokonić* (u MBB) / *bukon* (Bv, Cn), *bakon, bakunić* (Bl, Kd), *bokon, bokonić* (Sv) / *kumadić* (Ne) / *bokun* (Sn, Vl); *razbukunat* = 'porezati na dijelove, razdijeliti' (Or, HPH).

⁴⁷³ U tom je leksemu u idiomima Bz, Bt, He, Šp, GD, Pc, Do, Ju, Pc, DV, Vr /ē/ od jata ostvareno kao diftong: *diefīt*.

⁴⁷⁴ U idiomu VU leksem *razdelit* pokriva i značenje 'podijeliti'. U Mo, Su, Kl, Gb istoga je značenja leksem *razdat*, u Rp, Tv, Zs, Kd *raspartit* (za Pz P. Šimunović bilježi *rasparćena*) u Bz *raskusat*.

⁴⁷⁵ *Zdelit* = 'otvoreno izreći grubosti'.

⁴⁷⁶ *Delnica* = 'pojas obradive površine'.

lakodelac: Kd; nedeluta, m. r.: Me, Tu; nedeja / nedelja: Li, Šl, Rp, Bc, Pz, Bz, He, Gč, Šp, GD, Žm, Pu, Do, Ju, De, Vi, Pr, DV, Vr, Le, Bs, GR, Vn, Sv, Cn, Ne, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St, tbc; pundejak / pundeljak: Li, Sv, tbc / pondejak: Zm,⁴⁸⁰ Vo, Sp, Oč, Mo / pondeljak: Li, Šl, He, tbc / pandeljak: Rp, Bc / p̃ndeljak: Rp / ponedejak: Dr, Lo, Me, Ik, Ič, Vo, Op, VU, Kr, MD, SJ, SM, Zg, Kl, Gr, Su, Tu, Tv, Pa, Vz, Pl, Zs, Kd / ponedeljak: Pz, Bz, Bt, Gč, Šp, GD, Pu, Do, Žm, Ju, De, Vi, Pr, Tn, DV, Vr, Le, Bo, Lu, Bs, Vn, Cn, Ne, Mr, Pd, Žu, KD, St, tbc / ponedjeje: Ja, Nr, PK / ponedjeji: Us, Os, Va, Pš, Dg, Fi, Be, Cs, Or; zdelaj; zdelica;⁴⁸¹ zdelina; škudela:⁴⁸² VU, Gč, Bo, Lu, GR; škodela: Kd

aa) delace, delino: tbc (IL); delavica: tbc (IL); delanog,⁴⁸³ G sg., m. r.: Be (AB); delino: Or (HPH); lakodelavac: Kd (PŠ); nedelo:⁴⁸⁴ Ve (JS); nedelavac: Kt (BL); nedeluh, nedeluha, m. r.:⁴⁸⁵ Kt (BL); obdelevat: Kt (BL); predelevat: Kt (BL); prodelana:⁴⁸⁶ Bo (FL); razdelat:⁴⁸⁷ Kt (BL); razdelevat: Kt (BL); samodeline: Bo (FL); škudeda: GR (MM); vražjo delo: Cs (MT); zadelane:⁴⁸⁸ Bo (FL); zdelca,⁴⁸⁹ zdelčica: Or (HPH)

⁴⁷⁷ *Delo* = 'rad, posao'. U dijelu idioma (creskim, Ks) uobičajeniji je leksem *posal* / *posel*.

⁴⁷⁸ *Obdelat* = 'obraditi'.

⁴⁷⁹ *Delavac* = 'radnik, radišan čovjek'.

⁴⁸⁰ Podatak vrijedi za Zamet Dolnji.

⁴⁸¹ *Zdelica* = 'šalica'.

⁴⁸² *Škudela* = 1. 'zdjela', 2. 'tanjur' (GR), 3. ostvareno s otvorenim /e/ kao *škudèla* 'muzlica' u GR (MM). U dijelu idioma rabi se romanizam *padela* = 1. 'zdjela' (Pz, Bo, Lu), 2. 'lonac za kuhanje'.

⁴⁸³ *Delanog* = 'umjetnog'.

⁴⁸⁴ *Nedelo* = 'nerad'.

⁴⁸⁵ *Nedeluh, nedeluha* = 'lijenčina, neradnik'.

⁴⁸⁶ *Prodelana* = 'urezana'.

⁴⁸⁷ *Razdelat* = 'razraditi'.

⁴⁸⁸ *Zadelane* = 'uglavljene'.

⁴⁸⁹ *Zdelca* = 'šalica'.

*dět- < dět-

a) dete: Dr, Pe, Nr, Ja, PK, Bj, Sn, Mi, Mn, Vl, Va, Pr, Dg, Fi,⁴⁹⁰ Cs, Us, Lb;
 detiće: Oć; deca;⁴⁹¹ dečica; dečina; dečji;⁴⁹² po dečju; na dečju⁴⁹³ /
 detinski: Ju; detinast: Vo; detinstvo: Vo, Ič, Sp, Lg
 aa) dečića / dečići, N pl.: Or (HPH); dečičina: Or (HPH); detece / detešce:
 tbc (IL); detešce: Bč (MM), Cs (SH); detiće: Us (SH); detino: Or (HPH);
 detinjast: tbc (IL); detinjstvo: tbc (IL)

b) dica: Šl, Gč, GD, Tv, Tn, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, On, Žm, Pa, Kd, VM,
 SL, Mj, VD; dičarenje:⁴⁹⁴ Kd
 bb) dite, ditece, ditešce: Cr, VM, SL, Žr, Ks, Kk, Mj, MV, Ps, Po, Pp, Šr, Vt,
 VD (IL); On⁴⁹⁵ (JK); dičica, dičina: VM, SL, Mj, VD (IL); dičji: VM, SL, Kk,
 Mj, VD (IL)

*dētel- < dētel-

a) detelina⁴⁹⁶ / detelja: Li / deteljina: Šl, Rp, Bv, Cn, VG, MT, Mr, Pd, Žu,
 KD, St / detulja: Bc / detejina: Lg

⁴⁹⁰ U Pr je M. Nosić zabilježila i *dete* i *otrok*. Isto sam zapisala za Dg i Fi, a u Be samo *otrok*, *otroci*, *otročić*, ali i *deca*.

⁴⁹¹ U sjeveroistočnim istarskim govorima u značenju 'dijete' u uporabi je leksem *otrok*, u Bc *votrok*. U istarskim idiomima Bv, Sv, Cn, Bk, Bs je *utrok* te u Ič, Oć, Vz, Ne *otrok*, ali i *dete*. U Rp se namjesto *deca/dica* ostvaruje množinski oblik *otroci*, u Bz, Bt, He, Le, Vn, Bk, Zs *otroki*, u GD, Vi, Pr, Pa, Kd usporedo s *dica* i *otroki*, u Vz, Pl, Ne, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St usporedo *deca* i *otroki*. U govoru Floričića ostvaruje se *utrok*, *utročje*.

⁴⁹² Najčešće se u značenju toga pridjeva realizira prijedlog *od/do* + G imenice *otrok*.

⁴⁹³ *Na dečju* = 'podjetinjiti, biti djetinjast'. U dijelu idioma, npr. u Me, Lo, Pc, Do, Ju, De realizira se i izraz *na otrojču / po otrojču / po otrojči* (Vi, Pr) s provedenom metatezom afrikate /č/ kao dijela palatalizirane tvorbene osnove i /j/, dijela tvorbenoga nastavka; *na otročju* u govorima Tu, Oć, Li, Šl, *utroški* = 'dječji' u idiomu Bc. Od tbc govora I. Lukežić zabilježila takve sintagme u Cr.

⁴⁹⁴ *Dičarenje* = 'djetinjarenje'.

⁴⁹⁵ J. Kalsbeek, 62, str. 170. piše da je i za On uobičajeniji u tom značenju leksem *otrok*.

⁴⁹⁶ Govornici dijela ispitivanih idioma nisu leksem sa značenjem 'djetelina' prepoznali kao dio leksika njihova mjesnoga govora već su tvrdili da je riječ o *arbašpanji / rabašpanji* (VU, Pz, Bz, Bt, He, Gč, Šp, Tv, Tn, Žm, Pu, Do, Ju, Pa, Bv, Sv, Cn, Zs, Kd, Dg, Fi) / *arbušpanji* (Be) / *rebušpanji* (GGB) / *erba španji* (Le, Bo, Lu) / *španji* (Ja, Us,

aa) detel:⁴⁹⁷ GR (MM) / detelj: Žm (PŠ)

bb) diteljina / ditelina: Cr, Ti, VM, SL, Žr, Ks, Mj, MV, Ps, Po, Pp, Šr, Šo, Ur, Vt, VD (IL)

*dɛv- < dĕv-

a) devica;⁴⁹⁸ devičina;⁴⁹⁹ devojka: Pa, Bo; devojački:⁵⁰⁰ Br, Lo, Ič, Sp

b) divojka; divojčica;⁵⁰¹ divojčina;⁵⁰² divečina: Tv, Tn / divičina: Kd

bb) divica: tbc (IL); diver:⁵⁰³ Cr (IL)

*dlɛt- < dlĕt- < *delt-

a) dleto⁵⁰⁴ / dletvo: MD, Kl, Su / detlo: Kr / letvo: Mo, Sj, SM, Zg, Gb, Vz / leto: Le, Bs, Bv, Cn, Knj, Us, Os / odlieto: He; dletić: Ič

aa) leta, ž.r.: Bo, Lu; dletace / letace: tbc (IL); puletkovat: Or (IL)

bb) dlito: Ti (IL)

Os, Nr), a pojedini i *trɛfujonu*, dakle 'djetelina, Trifolium, livadna biljka s tri scolika lista' (He, Zs), *trɛfojon* (Gč, Šp), *trafajonu* (GD, Pa) / *trɛfoju* (Le) / *trafoji* (Sv) / *trfoji* (Cn) / *trafujonu* (Pl) / *trofojonu* (Kd). U idiomu Floričića se realizira *rubašpanja*, a u govoru Ivola uz *rabaspanju* i *trafojon* (potonji oblik i u Tv, Ju).

⁴⁹⁷ *Detel* = 'djetao'. I. Lukežić za Ks piše *djetlić*.

⁴⁹⁸ *Devica* = 'služavka'.

⁴⁹⁹ *Devičina* = 1. 'augmentativ od devica', 2. 'djevojka' (I. Jardas za Kastavštinu).

⁵⁰⁰ Uobičajen je u tom značenju prijedlog *od* + G imenice *divojka*.

⁵⁰¹ U pojedinim idiomima, npr. u Ik, Me, Vo, Kr, MD, Mo, Bč, SM, Sj, Zg, Su, Gb, Kl, Tu, GD (i Ivolima), De, Pa, Bs, Vz, VG, Kd ostvaruje se i leksem (u Bv, Vn, Pl, Ne, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St *otrocica*) u značenju 'djevojčica'.

⁵⁰² U govoru Br *divojčina* nije augmentativ neutralna značenja, već pejorativ, poput leksema 'djevojčurina'. U dijelu se srednjoistarskih idioma namjesto *divojka* rabi *mlada* (npr. Bv, Vn, VG, MT, Mr, Kd), u creskim često *oličina* / *goličina* / *golicina* (u čakavskim idiomima).

⁵⁰³ Namjesto toga leksema hrvatskoga podrijetla u značenju 'djevera' rabi se leksem *kunjado* koji istodobno znači i 'šurjak'.

⁵⁰⁴ U idiomima Bz, Bt, Gč, Šp, De /ɛ/ od jata ostvareno je kao diftong: *dliĕto*, u GD, Tv, Pc, Do *dlietō*. U govoru Floričića ostvaruje se *lĕtō*. U nekim je idiomima u istome značenju zabilježen samo leksem *škarpel* (npr. Oč, Lg).

*drem- < drēm- < *derm-

a) dremat⁵⁰⁵ (+za-, o-); dremnut: Bs

aa) dremavki:⁵⁰⁶ tbc (IL)

*dren- < drēn- < *dern-

a) dren;⁵⁰⁷ drenić; drenina / drenj (lk); drenjula;⁵⁰⁸ drenjulica; drenjulina / drenula: MD, Mo

aa) drenovu, A sg. ž.r.: Mč (IJ)

b) drin: SJ

*dret- < drēt- < *dert-

a) dretva; dretvica; dretvin / dretlo / dretvo: Vo, VU / dreta: Rp, Bc / detva: Cs

bb) dritva: MV (IL)

*drev- < drēv- < *derv-

a) drevo: Dr,⁵⁰⁹ Bg, Mč, Lo, Db, Lg, Ič, Me, lk, MD, Mo, Kr, Oć, SM, SJ, Zg, Rk, Ln, Sp, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv,⁵¹⁰ Tn, Žm, Pu, Do, Ju, De, Vi, Pr, On, DV, Vr, Pa, Bo, Lu, Go, GR, Bv, Vn, Sv, Cn, Ne, VG, MT, Mr, Pd, Žu,

⁵⁰⁵ U govoru Br, Tn, Pc, Do u istome se značenju ostvaruje *kimat* (+za-), u De, Vi, Pr *zaklimat*, u VU, Kl, Tu, GD, Ju zabilježeno je *spat*, u Vn *tumet*, *zatumet*.

⁵⁰⁶ *Dremavki* = 'visibabe'.

⁵⁰⁷ U idiomima Bz, He, Gč, Šp, GD, Tv, Pc, Do, Ju, De, Pr, Nr, Ja, PK to je /ē/ ostvareno kao diftong: *driēn*.

⁵⁰⁸ U idiomima Li, Bz, Tv, Tn, Ju, Bs, Bv realizira se reducirani oblik *drnjula*, Bc *drnjola*, u Pc *dranjula*.

⁵⁰⁹ U dijelu je govora (npr. Bt, Dr, Tv, DV, Vr, Go, Bv, Zs i ponekim trsatsko-bakarskim idiomima) zadržana distinkcija između *drva*, tj. 'drva za ogrjev' i *dreva / driva*, tj. 'stabla drveta', dok u većem broju idioma *drvo* pokriva oba značenja.

⁵¹⁰ U govoru Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, Go realizira se diftong [ie] nastao od /ē/ podrijetlom od dugoga jata *driēvo*.

KD, St, Bl, Zs, Kd, Dg, Cs, Or, Pš, tbc; drevce;⁵¹¹ drevino: lč, Sp, tbc; dreven (-a, -o): lč, Rp, Ju, De, Vi, Pr, Kd, Bs
 aa) drevace: tbc (IL); drevenku, A sg.:⁵¹² Be (AB); drevenčice, N pl.: Be (AB); Božje drevo:⁵¹³ Or (HPH), Be (SH)

bb) drivo: Tr (IL); drifce:⁵¹⁴ Tr (IL)

*glęz- < glěz- < *gelz-

aa) gležanj:⁵¹⁵ tbc (IL), Žm (PŠ)

*gnęzd- < gnězd-

a) gnjezdo:⁵¹⁶ Li, Rp, Bc, Pz, Tn, Zs, Kd,⁵¹⁷ Pš, tbc / gnjezlo: Šl / njezlo: Nr, Ja, PK, Vl, Us, Os, Bj, Sn, Va, Dg, Fi, Be, Cs, Zb, Or

aa) gnezdo:⁵¹⁸ Ks (IL); njezliće: Or (HPH)

b) njizlo: VU, DV, Vr, Le, Bs / gnjizlo: Bz, Gč,⁵¹⁹ Šp, GD, Pc, Do, Žm, Ju, De, Vi, Pr, On, Bm, Lu, Bo, Ln, Knj / gnjizdo: Bt, He, Tv, Pa, Bk, Bl

⁵¹¹ Takav se deminutiv rabi i uz oblik *drvo*, pridjev *drven*. U najvećem broju idioma namjesto toga pridjeva ostvaruje se prijedlog od + G imenice *drvo / drevo / darvo* (zadnji u Ja, Nr, PK, Us, Os, Sn, Pr, Dg, Fi, Be) / *dervo* (Bj, Vl, Vd, Or). U Tu, Li, Šl zabilježila sam i *drveni*, u Be *darveni*. U lč, Oč zabilježen je deminutiv *drvičo*.

⁵¹² *Drevenka* = 'velika drvena čaša slična zdjeli namijenjena pranju salate'.

⁵¹³ *Božje drevo* = bot. 'Aitanthus altissima'.

⁵¹⁴ *Drifce* = 'zelena živica, živa ograda od trajnozelenoga grma, sitna kožnata lišća.' Usp. I. Lukežić, 83, str. 41.

⁵¹⁵ U govoru Br, Šl, Rp, Bc realizira se samo leksem *zlob* (u Br i *sklap*), u drugim *kičica*, trećim *sklop* (npr. Šp). Za lč su obavjesnici ovjerali *gležanj*, ali je on preuzet leksem.

⁵¹⁶ Iza palatala jat se u tome leksemu reflektirao kao /a/ u najvećem broju idioma: *njazlo*, u Rk *gnjazdo*. Kao *njozlo* zbog promjene ā>o realizira se u Go, GR, RK, Vn, Cn, Vz, Pl, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St, u Sv *gnjozla*, u Bv, Vš *njozla*.

⁵¹⁷ U zaseoku Prodani M. Prodan, asistent na Filozofskome fakultetu u Zadru, zabilježio je *gnjizdo*. Isto je zapisao P. Šimunović za Kd. Ekavski refleks u tome primjeru ovjerala su tri govornika iz samoga mjesta Kaldira.

⁵¹⁸ Takav oblik bilježi I. Lukežić usporedo s *njazlo*.

⁵¹⁹ U govoru Ivola realizira se *gnjezlo*, a u idiomu Floričića *njezlo*.

*golęd- < golęd-

a) loleda:⁵²⁰ Zsb) golida:⁵²¹ He, Gč, Šp, Tv, Tn, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, Tr; gulida: Lo, Db

*golęn- < golěn-

a) golenica:⁵²² Vo, lč, Lg, Sp, tbc

aa) golen: tbc (IL)

*grę- < grě-

a) gret se (+u-): VU, Bc,⁵²³ Bz, Zs; grejat se (+u-): Pc, Ju, De, Vi, Prb) grit se: Šl; sagrit: Šl, Rp;⁵²⁴ grijat se (+ za-):⁵²⁵ Kd, VM, SL, Tr

*gręh- < grěh-

a) greh; grešnik; grešnica; grešit⁵²⁶(+z-, za-, po-); grešan (grešna, -o); grešni

aa) grehota: Bč (MM), Be (SH); odgrešit: Ja, tbc (IL)

bb) grih: Cr, Ti (IL); grišnik: Ti (IL); grišit (+od-, po-, za-): Cr (IL); grišan (grišna,-o), grišni: Cr (IL)

⁵²⁰ *Loleda* = 'posuda za pranje'. U idiomu Zs rabi se u istome značenju i leksem *lužnjak*, u mnogim drugim *kabal*.

⁵²¹ *Golida* = 1. 'muzlica' (u tbc govorima), 2. 'posuda za pranje', 3. 'drvena posuda za prelijevanje vina' (Lo, Db).

⁵²² U govoru Br, Šl, Pu zabilježila sam samo leksem *kolenica* (podrijetlom od imenice 'koljeno') u značenju 'koljenice', tj. teleće i svinjske potkoljenice.

⁵²³ Za idiom Bc zapisala sam dva svršena oblika s različitim refleksom *jata* u osnovi: *võgrių se je*, ali (*bun se*) *zagrěų*.

⁵²⁴ U govoru Rp infinitiv nesvršenoga vida je: *grt se*.

⁵²⁵ Značenje toga leksema ispitivani čakavski ekavski govori izražavaju leksemom *teplit se* (pa i neki od onih koji ostvaruju glagol *grit se* / *gret se* / *grijat se*' (npr. Bz). U idiomu lč prepoznat je leksem *gret*, ali primarno se i češće ostvaruje *teplit*.

⁵²⁶ U tom je leksemu u idiomima Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Pc, Ju, De, Vi, Pr, DV, Vr /ē/ od *jata* ostvareno kao diftong: *griesīt* (u Gč s čakavskim ostvarajem s<š), a pojedini idiomi realiziraju samo *žbaljat* / *zbaljat* (npr. Ne).

*hlěb- < hlěb-

a) hleb: Sk, Bz, Bt, He, Ln, Gč, GD, Tv, Tn, Ju, De, Le, Pa, Bo, Bs, Vn, Zs, Kd; hlebić: Oć; hjeb: Kl, Tu, Pš, Dg, Cs, Or, Us, Kt; hjebić⁵²⁷ / hjepčić: Sp, Lo, Me, MD, Mo, Kr, Kl, Tu / hlepčić: Sk, Vo, Oć, VU, Šl, Bc, Bz, Bt, Gč, Šp, GD, Pu, Do, Ju, De, Vi, Pr, Le, Pa, Kd
 aa) hjebec: Or (HPH), Cs (MT); hjebac:⁵²⁸ Mč (IJ)

bb) hlib, hlibac, hlipčić / hljib, hljibac, hljipčić: Ks, Šr (IL)

*hręn- < hręn-

a) hren⁵²⁹

*ęd- < ęd-

a) obed⁵³⁰ / ubed: VU, Tn, DV, Vr, Le, Bv, Lu, Bs, Vn, Sv, Cn, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, Ln; obedvat (+po-) / ubedvat: VU, Tn, DV, Vr, Le; jest (+na- se, po-, pre-, u-):⁵³¹ VU, Rp,⁵³² Bc, Pz, Bm, Bz, Bt, He, Gč, Šp,

⁵²⁷ Oblik tvoren iz korijena *hlěb-* označuje kruh okrugla oblika, romanizam *pinka* / *pinčica* kruh duguljasta oblika, a sve oblike pokriva leksem *kruh*. U dijelu mjesnih govora rabi se samo *kruh*, za kruh okrugla oblika *pugača* (npr. Li). Drugi ostvaruju uz *kruh* i *hleb*, *hlepčić* i leksem *pogača*. U govoru Rp ostvaruje se oblik *hlp*, *hlpčić*.

⁵²⁸ *Hjebac* = 'kruh s četiri zaobljena ugla'.

⁵²⁹ U govoru Br i Rp ostvaruje se oblik *hrn*. U idiomu Pc, Vi, Pr realizira se naknadno duljenje: *hriēn*.

⁵³⁰ U stanovitom broju idioma u značenju 'objed' ostvaruju se leksemi *južina* i *južinat*: Li, Šl, Rp, Bc, Bz, Bt, He, Gč, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr (u Ivolima i *ubet*, *ubedvat*), Šp, GD, Kd *užina* i *užinat* (Tv). U Kd i Zs rabe se leksemi *ručenje*, *užanca*.

⁵³¹ U idiomu VU, He, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, On, DV, Vr, Le, Bo, Pa, Bs, Bv, Bk od provjeravanih oblika izuzetak je uglavnom oblik za 1. l. sg. prez.: *jīn*, a u Bt, Šp i imperativ *jij* (u Tv, Tn, Vn, Cn, Sv, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, GR *jī* u Vz, Pl, Ne *ī*), dok se u Gč, GD (s imp. *jī*), Bo i 3. l. sg. prezenta realizira s /i/ (*jī*), a u Ivolima 3. l. sg. prezenta *jīē*. U govoru Bv, Sv, Cn glag. prid. rad. sg. m. r. glasi *jō*, ž. r. *jāla* (ā označuje silinu, a ne i trajanje i intonaciju akcenta, jednako kao što je uobičajeno u zapisima istraživača labinskih govora u kojima je neutralizirano trajanje i intonacija akcenta, v. npr. u spominjanim radovima J. Kalsbeek), u idiomima Vn, Vz, Pl, Ne *jō*, *jāla*, a za Pz zabilježen je s /i/ i infinitiv glagola s prefiksom *po-* u značenju 'izjesti'. Neujednačenost oblika opservirana je i u postojećoj literaturi: J. Kalsbeek za On nabraja osim oblika za 1. l. sg. prez. *jīn* i ostale prezentske oblike s ikavskim

GD,⁵³³ Tv, Tn, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, Žm, On, DV, Vr, Le, Pa, Lu, Bs, Bo, Vn, GR, Sv, Cn, Vz, Pl, Ne, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St, Bk, Zs, Kd, Bk, Bl, Us, Os, Bj, Sn, Pš,⁵³⁴ Be, Nr, Ja, PK, Cs, Lb, Dg, Or; pojedat se:⁵³⁵ VU, Rp, Bc, Gč, Tn, Ju, Dg, Be; jelo: Pr, Pš, Dg, Or; jedača⁵³⁶ / jelu: Bc; obesan (obesna, -o): Bc

aa) jes:⁵³⁷ Bo (FL), Žm (ŠO); obljest: tbc (IL); obljestan (obljesna, -o) / obestan (obesna, -o): tbc (IL); zajedat, zajedu, 3.l.pl. prez.:⁵³⁸ Be (AB), Or (HPH); zjest se: Or (HPH)

b) ido: VM; jilo:⁵³⁹ lč, Sp, Oč; jist⁵⁴⁰ (+na- se, po-, pre-,⁵⁴¹ u-, z-⁵⁴²); jin; jij; jil, jila; pojidat se / poidat se⁵⁴³ (+raz-)⁵⁴⁴

bb) jistvine: Ks (IL); ist⁵⁴⁵ (na- se, po-, pre-, z-): tbc (IL); odjist⁵⁴⁶ / odist: tbc (IL); podjidat:⁵⁴⁷ SL, Žr, Kk, Ps, Po, Pp, Šo, Tr, Ur (IL); razjidat:⁵⁴⁸ tbc (IL);

ostvarajem osim u 3. l. pl.: *jiš, ji, jimo, jite*, ali *jedo*. Isti refleks u 1. l. sg. prez. piše P. Ivić za Lu, Ln, GR. U GR je prema pisanju M. Moguš 2. l. pl. prez. *iste*, 3. l. pl. prez. *ido*, 2. l. sg. imperativa *ji*, 2. l. pl. imperativa *jite*, a glag. prid. rad. sg. m. r. *jo*. P. Ivić je za RK zabilježio oblik glag. prid. rad. sg. ž. r.: *ujala*. P. Šimunović za Žm piše 2. l. pl. prez. *ite*, za Pz, Bo, Lu *jite*, P. Šimunović i R. Olesch za Žm i 3. l. sg. prez. *ji*. Oblik za 2. l. sg. imperativa u tim je idiomima realiziran s refleksom /e/: *jej*, ali u 2. l. pl. imperativa glagola s prefiksom *po-* refleks je /i/: *poite / pojite*. F. Lovljanov zapisao je za Bo i 3. l. pl. prez. *jiduo*. M. Maček za Bm piše *jest*, ali 1. l. pl. prez. *jimo*.

⁵³² U govoru Rp infinitiv je zapravo *jōs*, 1. l. sg. prezenta *jen*, 2. l. imperativa *je*, glag. prid. rad. sg. ž. r. *jela*, prefigurirani infinitiv *najis*. Poneki se prefigurirani oblici s refleksom /i/ realiziraju i u govoru Brdca *najist*, *pojijū*, ali *prejēū*, u kojemu je u infinitivu nesvršena vida refleks /i/, a u prezentskim oblicima, u glag. prid. rad. /e/.

⁵³³ U idiomima Bz, Bt, He, Tv, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr u spomenutim je primjerima /ē/ od jata ostvareno kao diftong: npr. glag. prid. rad. sg. m. r. *jiē*.

⁵³⁴ U ogledu govora Mate Velčića M. Nosić zabilježila je ostvaraj *jist*.

⁵³⁵ M. Tentor za Cs piše *jad*, a P. Ivić za GR bilježi *jodan*. Usp. P. Ivić, 52, str. 18.

⁵³⁶ *Jedača* = 'jelo'.

⁵³⁷ *Jes* = 'jelo'.

⁵³⁸ *Zajesti* = 'osmuditi'.

⁵³⁹ Isti primjer, uz *jido*, donosi R. Strohal za Ri. Za isti je idiom zabilježio sve oblike s ikavskim refleksom jata, primjerice infinitiv *jist*, prezentski oblici *jin* ili *jiden*, *jin* ili *jides*, *ji* ili *jide*, *jimo* ili *jidemo*, *jite* ili *jidete*, *jidu*.

⁵⁴⁰ U najvećem broju idioma nije u uporabi leksem 'jelo', već preoblika 'ono ča je za *jist*', 'hrana' itd.

⁵⁴¹ *Prejist* = 1. 'prejesti', 2. 'pregristi'.

⁵⁴² *Zjist* = 'izjesti, izgristi' (rđa, znoj, kiselina itd.).

⁵⁴³ *Pojidat se* = 'brinuti se'.

⁵⁴⁴ *Razjidat* = 'razgrizati'.

razjist: Kt (BL); objidat:⁵⁴⁹ Kt (BL); objist: Cr, VM, Kk, Tr, Ur (IL), Kt (BL);
obistan (obisna, -o): Cr, VM, Kk, Ps, Ur (IL); prejidat:⁵⁵⁰ Kt (BL)

*ędr- < ędr-

a) jedro:⁵⁵¹ Ku, Mu, Pb, Ru, Za, Sk, Ko, Šk, Pu,⁵⁵² Ma, Ml, Mt, Bg, Sp, Lo, Vo, Mo, Ič, Zg, Tu, Li, Šl, Bc, Ju, De, VG, Mt, Bj, Vd, Va, Pš, Dg, Be, Cs, Or, tbc; nedra / njedra:⁵⁵³ Ći, Sr, Ka, Šk, Zm, Dr, Pu, Pe, Ml, Ma, Mt, Bg, Lo, Me, Lg, Oć, Ik, Vo, VU, Tu, Dv, Vr, Lu, Le, Bs, Nr, Ja, PK, VI, Us, Os, Bj, Sn, Vd, Va, Pš, Be, Or, Cs; jedrit; jedrilica:⁵⁵⁴ Ič, Lo, Vo, MD, Gb, Tu, Oć, Šl, Bc, Ju, Vn, Vd, Be; jedrenak: Nr
aa) jedreć: Cs (MT); njedro: Cs (MT); jedra:⁵⁵⁵ Kt, Bč (MM)

b) nidra: Tv; idro: Ka (jedro, mm), Pl, tbc; jidro: Pe, Ič, Lo, Ik, Me, MD, Kr, Lg, Oć, SM, SJ, Kl, Os, tbc; jidrilica: Lg; jidrit: Lg; najidro, pril.: Ja

*ęz- < ęz-

a) jaz:⁵⁵⁶ Zs

⁵⁴⁵ I. Lukežić zabilježila je takav oblik uz *jist*.

⁵⁴⁶ *Odjist* = 'odgristi'.

⁵⁴⁷ *Podjidat* = 'podgrizati'. Usp. I. Lukežić, 83, str. 43.

⁵⁴⁸ *Razjidat* = 'razgrizati'. Usp. I. Lukežić, 83, str. 43.

⁵⁴⁹ *Objidat* = 'obgrizati, brstiti'.

⁵⁵⁰ *Prejidat* = 'gristi'.

⁵⁵¹ Realizacija *jadro* zabilježena je u Ri, Br, GR, Dr, Sa, Op, Bv, Vš, Go, Cn, Vz, Mr, u Sp *jadrilica*, *jadrit*, ali *jedro*. U idiomu Sv zbog promjene negdašnjega ā>o je *jodra*. Riječ je o staroj promjeni jata iza palatala u /a/.

⁵⁵² R. Strohal za Ri donosi i *jedro* i *jadro* na str. 6. No, već malo dalje stoji *jidro* uz napomenu da se u Rijeci katkad ostvaruje i *jadro*.

⁵⁵³ Realizacija *nadra* zabilježena je u idiomima Pz, Bo, Bz, He, Tn, GR, *njadra* u Gč (u Ivolima *nadra*), Šp, Pc, Do, Žm, Ju, De, Vi, Pr, Pa, Bv, Vš, Go, Vn, Cn, GR, Vz, Ne, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St, a u Sv i *njodra*. Taj primjer potvrđuje vrlo staru zamjenu jata kada su se i /ě/ i /ę/ "iza palatala znali realizirati kao /a/" (usp. M. Moguš, 106, str. 37.).

⁵⁵⁴ Za trsatsko-bakarsku i crikveničku čakavštinu I. Lukežić zapisala je oblik *jadrilica*, *jadrit*, dakle s arhaičnim protojezičnim prijelazom ę > a iza palatala. Usp. 83, str. 43.

⁵⁵⁵ *Jedra* = 'njedra'.

⁵⁵⁶ U idiomu Ivola kraj Lindara zabilježila sam *jās*.

*kļen- < klēn-

a) klen:⁵⁵⁷ Bz, He, Šp, Tn, Ju, Vi, Pr, Kd, Dg; Poliklena: Kd
 aa) makljen: tbc (IL); kjen: Or (HPH)

b) kjin: Br; klin:⁵⁵⁸ Vo, Ič, Sp, Tu, Li, Šl, Bc, Gč, Tv, Pu, Do, De / kin: Lo, Me, Pš, Be

*klēst- < klēst- < *kelst-

a) klešća⁵⁵⁹ / klešće: Sk, Dr, Li, Rp, Bč, Kt / klešća / kješća: SJ / kješća: SM, Zg, Pl, Vz, Vl, Us, Os, Bj, Sn, Mi, Mn, Dg, Be, Or; kješćica: VI / kešća: Va, Pš, Or, Nr; kešćica: Us / klješća: Tn, Vn, Sv, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, tbc
 aa) Klješćev, Klješćeva: Ks (IL)

bb) klišća: VD (IL), Žm (MH)

*krēp- < krēp-

a) krepost: VU, Šl, Bc, Pš, tbc; kreposan: De; krepak (krepka, -o),⁵⁶⁰ krepki; krepni: Vl; krepji / kreplji / krepči: Šl, Šp / krepčejji: Vo, Ič, VU, Rp / krepceji: Vn,⁵⁶¹ Ne⁵⁶² / krepkeji: Pš, Sp; krepit (se): Ič, Lg, Sp, VU, Bc, He, GD,⁵⁶³ De, Kd, Pš, Be, Or; okrepit se: Lg, Sk, Me, Vo, Bc, Bz,⁵⁶⁴ Vn; pokrepit se: Lo, VU, Šl, Be; ukrepit se:⁵⁶⁵ Šl, Pc

⁵⁵⁷ U govorima Bz, He, Šp, Ju, Vi, Pr u tom se leksemu na mjestu /ē/ od jata realizira diftong [ie].

⁵⁵⁸ U Rp se ostvaruje *kln*.

⁵⁵⁹ U idiomima Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Pc, Do, Vi, Pr, DV, Vr, Le, Nr, Ja, PK /ē/ od jata ostvareno je kao diftong [ie].

⁵⁶⁰ U dijelu mjesnih govora uz *krepak* češće se realizira *jak* (u nekim idiomima to je jedini leksem, npr. Kr, DV, Vr, Le, Pa, Bs, Ja, Us, Os, Bj, Sn), dok je u drugim idiomima u uporabi leksem *moćan* (npr. Li). U Bc komparativ je *jačji*.

⁵⁶¹ U pojedinim idiomima takav je ostvaraj rezultat cakavskoga prijelaza č>c, npr. Vn, Ne.

⁵⁶² U Ne sam zabilježila i *krpceji*.

⁵⁶³ U idiomima He, De u tome je leksemu /ē/ od jata ostvareno je kao diftong: *kriepīt*.

⁵⁶⁴ U tome je leksemu u idiomu Bz /ē/ od jata ostvareno kao diftong: *okriepīt*.

⁵⁶⁵ U idiomu Ivola kraj Lindara i Pucića realizira se *ukriepīt*, a u govoru Floričića *krēpīt*.

aa) krepčeje: Kd (PŠ)

b) kripak: Tn, Mj, Ti; kriplji: Tn

bb) kripost: VD (IL); okripit se: Cs (MT)

*křes- < krěs-

a) kres⁵⁶⁶

aa) kresnik:⁵⁶⁷ Kt (BL); krestić: Kd (PŠ)

*lę- < lě-

a) lej;⁵⁶⁸ lejić / lejak: Zg; let (+do-, na-, ob-, od-, po-, pod-,⁵⁶⁹ pre-, pro-, raz-, z-, za-); donalet: Lo, Oć, Or; levat (+do-, na-, ob-, od-, po-, pre-, pro-, raz-, z-, za-); vlet: Us, Pš, Dg, Fi, Or; vlevat: Pš, Or; zilet: Lo, Kt; prolejen (-a, -o): Us

aa) prelejena: GR (MM); prolevena: Ks (IL); nalevak:⁵⁷⁰ Kt (BL); naleveno: Kt (BL); polevača:⁵⁷¹ Kt (BL) Pz, Bo, Lu (PŠ), Nr (BF); prilet:⁵⁷² Kt (BL); prilevat: Kt (BL)

b) lijak: VU, Pz, Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Tn, Žm, Pc, Do, De, Vi, Pr, Bo, Lu, Bs, GR, Vn, Ne, Zs, Kd; lit (+do-, na-, od-, pro-, raz-, za-): VU, Šl, Rp, Šp, GD, Tv, Tn, Pc, Do, De, DV, Vr, Le, Bo, Bs, Vn,⁵⁷³ Ne, Zs, Kd; dolit: Ps; donalit: VU, Bt, Šp, De, DV, Vr; lit ća:⁵⁷⁴ De; nadolit: Tn, Kd; nalit: Bc,⁵⁷⁵ Gč;⁵⁷⁶ prulit: Bt; ulit: He; vilit: Pc; zalit: Bc, Gč; livat (+do-,

⁵⁶⁶ U govorima Bt, He, Šp, GD, Pc, Do, Vi, Pr zamjena jata realizirana je diftongom [ie]. U govoru Tv u tom je značenju ovjereno *voganj*, u idiomu Tn *oganj*, Ne *ugonj*.

⁵⁶⁷ *Kresnik* = 'vidovnjak'.

⁵⁶⁸ U Tu se realizira *lajić*.

⁵⁶⁹ Za taj prefigurani glagol B. Lučić piše da znači 'nadoliti'.

⁵⁷⁰ *Nalevak* = 'pljusak'.

⁵⁷¹ *Polevača* = 'rijetka kaša od kukuruznoga griza začinjena slaninom'.

⁵⁷² *Prilet* = 'doliti'.

⁵⁷³ Zbog mogućnosti prijelaza kratkog naglašenog i>ę u tom se idiomu realizira *lět*.

⁵⁷⁴ *Lit ća* = 'izliti'.

⁵⁷⁵ U govoru Bc zabilježeni su neprefigurani oblik *lět* te prefigurani glagoli *nălit*, *zălit* i leksem *traktar* (= 'lijevak').

⁵⁷⁶ U Ivolima se realizira *nadolit*.

na-, od-, pre-, pro-, raz-, za-): VU, Rp, Bt, Gč, GD, Le, Vn, Zs, Kd; dolivat: MV, Pz; pulivat: Rp

bb) donalivat: Bo, Lu (PŠ); lijčić: Bo (FL); lije, 3.l.sg. prez.: Bo (FL); prolije, 3.l. sg. prez.: Žm; podlit: Bo (FL); prolita: Pz, Bo, Lu (PŠ); proljena: Nr (BF); razlili: Cs (MT); zlivat: SL, MV (IL)

*leḥ- < lěh-

a) leha;⁵⁷⁷ / lešica; lešina⁵⁷⁸ / leh: Vn, Cn, Vz, Pl, Ne, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St, tbc

b) liha: Vl, Be, Cs, Or; lišica: Ja

*leḥ- < lěk-

a) lek;⁵⁷⁹ lekar: Vl, Os, Us, Bj, Sn, Mi, Mn, Va, Pš, Dg, Fi, Cs, Lb, Vc, Or, Be / lekor: Be; lekarija; lečit /se/ (+z-, za-);⁵⁸⁰ lekovit (-a, -o): Oć, Sp, Ič, Va, Pš, tbc

bb) lik: Cr (IL); likarija: Cr (IL); ličit /se/: (+z-): Cr (IL); likovit: Cr (IL)

⁵⁷⁷ Idiomima VU, Li, Šl, Rp taj leksem nije svojstven. Rabe samo imenicu *njiva* i sintagmu *vela njiva*. U idiomima Bz, Šp, GD, Ju, De, Vi, Pr /ē/ se kao rezultat jata i u prednaglasnoj i naglasnoj poziciji ostvaruje diftonški: *liehã* (u tom se primjeru realizira diftong i u govoru Pa, iako ga govornici doživljavaju kao arhaizam, a danas češće rabe leksem *njiva*), u Bt, He, Gč, Tv, Pc, Do, Zs *liêha*. U idiomu Sv u kojem je izgubljena intonacijska i kvantitetska opozicija, zadržava se opozicija po kvaliteti, pa se negdašnje /ē/ može realizirati i kao [ie]: *liéha*.

⁵⁷⁸ *Lešina* = 'travnata površina, tratina'.

⁵⁷⁹ U idiomima Br, Vo, Ja, Be značenje imenice 'lijek' pokriva leksem *medicina* / *medižina* u Vo; Ič, Lg, VU, Tu *medičina*, a imenice 'liječnik' *duhtor*, u Vo *dotor* / *dohtor*, u VU, Tu, Lg, Li, Or *dohtor* (i u Dg uz *lekañ*), u Bc *dohtar*, u Bz, Bt, He, Pz, Gč, Šp, GD, Tv, Žm, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, Tn, Kd, Ne, Bo, Lu, Bs *medih* i *medežija* (*medezija* u Gč, Bo), *medežina* u Ks, *medih* i *lekarija* u Kt, *midih* u GR (u kojem je i<ē).

⁵⁸⁰ U pojedinim idiomima ostvaruje se samo leksem *ozdravit* / *uzdravit*, koji pokriva i značenje 'izliječiti se' (npr. Li, Br, Bz, Bt, He, GD, Tn) / *ozdravet* (Ja), *zdravit se* (Rp). U govoru Gč ovjereno je i *liečīt*, u Floričićima, Tn (uz prethodni ostvaraj) *zlēčīt*, u Pc, Do, Ju, De zabilježeno je *liečīt*, u govoru Vi i Pr *zliečīt*, u idiomu Vn *zlēčīt*, Ne *zlecīt*.

*lęn- < lęn-

a) len (-a, -o); leneji⁵⁸¹ / leniji: Vn; lenost⁵⁸² / lenoba: Bc, lč; lenčina: Br, Sk, Dr, Lo, lč, Lg, Me, Ik, Oć, Mo, Sp, Li, Šl, Bc, Gč,⁵⁸³ Šp, GD, Tv, Pc, Do, De, Le, Pa, Bs, Bv, tbc; lenobija: VU, Lg, lč, Sp, Kr, Zg, Sj, Gb, Kl, Tu, Oć, Li, Bt, Pc, Ju, De, Vi, Pr, DV, Vr, tbc / lenobarija: lč / lenuh: Bc, Kt / lienac: Bz, Ju; lenuša: Dr, Ne; lenušina: Rp; lenit se⁵⁸⁴ (+za-); lenarit:⁵⁸⁵ Kd aa) lenun:⁵⁸⁶ Bč (MM); razlenit se: tbc (IL)

b) lin (-a, -o); liniji: SM; linčina: SM

*lęp- < lęp-

a) lepit (se)⁵⁸⁷ (+na-, od-, po-, pri-, z-,⁵⁸⁸ za-); lepilo
aa) prilepek: Cs (MT), Or (HPH); lepek:⁵⁸⁹ Or (HPH)

*lęp- < lęp-

a) lepota;⁵⁹⁰ lepotica; lep (-a, -o);⁵⁹¹ lepi; lepji / lepči: Ći, Vo, VU, Mo, MD, Zg, Kr, Bč, Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Pc, Do, Ju, Vi, Pr, Le, Pa, Bo, Bs,

⁵⁸¹ U idiomu Rp taj komparativ glasi: *već len*.

⁵⁸² Taj je leksem poznat najčešće u onim mjesnim govorima u kojima se ne ostvaruje *lenobija* već *lenčina* (ali u Tu, Šl i *lenost* i *lenobija*).

⁵⁸³ U idiomu Putinja, Ivola zabilježila sam i *lenobija* te glagol *zalienit se* u govoru Putinja.

⁵⁸⁴ U Lo, Me, VU zabilježila sam namjesto glagola *lenit se* glagol *bit* + pridjev *len*, npr. *Ne leni se!* kao *Ne būdi len!*. U govorima se Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Pc, Do, De, Vi, Pr ē<ě diftongira, kao i u drugim riječima s istim korijenom u kojima je jat dug: *lienit*. U idiomima Ja, Vl, Us, Os, Bj, Sn, Mi, Mn, Va značenje 'lijen, lijeni' pokriva leksem *trišćen*, *triščeni*, 'lijenčina' leksem *triščenac*.

⁵⁸⁵ *Lenarit* = 'ljenčariti'.

⁵⁸⁶ *Lenun* = 'lijenčina'.

⁵⁸⁷ U većem dijelu govora u uporabi su leksemi *kola* = 'ljepilo', *kolat* (+po-, za-) = 'lijepiti', *ikolat* (zadnji u Tn) / *takat*.

⁵⁸⁸ Tako prefigurani glagol nije svojstven idiomu VU.

⁵⁸⁹ *Lepek* = 'vrsta ljekovite trave'.

⁵⁹⁰ Ta imenica nije sastavni dio leksika svih idioma, npr. ne ostvaruje se u idiomima Mo, MD, Su, Kl, Gb, creskim i sjevernoločinskim idiomima.

⁵⁹¹ U tom se leksemu u govoru Bz, Bt, He, Gč, GD, Tv, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, DV, Vr, Pa ē<ě diftongira: *liępo*, *liępa* / *liepã* (Šp). U idiomu Floričića realizira se ikavski

Nr, Ja, Vl, Va, Or / lefči: PK, Or,⁵⁹² Cs / lepši: Sk, Pu, Me, Tu,⁵⁹³ Ič, Sp, Li, Šl, Rp, Bc, Tn, De, DV, Vr, Vn, Knj, Ne, Us, Dg / lepčiji: Lo
 aa) lepo, pril.: Dg (MS), Žm (ŠO)

bb) lipota: tbc (IL); lipotica: tbc (IL);⁵⁹⁴ lip (-a, -o), lipi: tbc (IL); lipašan (lipašna, -o):⁵⁹⁵ tbc (IL); najliplji: Pp (IL)

*leş- < lësh-

a) lesa;⁵⁹⁶ lešica; les: Rp

*leş- < lësh-

a) lesak;⁵⁹⁷ / leska: Ič, Sp; (uz lesak): Tu, Šl, Tv, Tn, tbc / leskovina:⁵⁹⁸ Ik, Oč; lešnjak: Br, Lo, Sp, Ič, Me, Vo, VU, MD, Mo, Kr, Kl, Li, Šl, Pz, He, Gč, Šp, GD, Tv, Tn, Žm, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, Bo, Lu, DV, Bs, Vr, Le, Pa, GR, Vn, Ne, Bt, Zs, Kd, Us, Os, Bj, Sn, Va, Pš, Dg, Fi, Be, tbc / lešnjik: Rp, Bz / lešnik: Bc / olešnjak: Za, Ru, Ik, Tu, Lg, Oč
 aa) les:⁵⁹⁹ tbc (IL); mladikov leščić:⁶⁰⁰ Mč (IJ); lešćevina: Kt (BL)

refleks jata: *lipa*, komparativ sg. m. r. *lipši*. Za Ri je R. Strohal zabilježio i oblike s istim korijenom *prelep*, *lepahan*.

⁵⁹² H. P. Houtzagers, 41, str. 26. bilježi još najmanje dva moguća ostvaraja istoga komparativa: *lešće* / *lešće* ili na str. 285.: *lešći*.

⁵⁹³ U idiomu Tuliševica ovjeren je i komparativ *lepji*.

⁵⁹⁴ Namjesto toga leksema u dijelu se govora realizira sintagma *lepa / šesna divojka / ženska*, npr. u VU, MD, Mo, Li, Šl, Bt, He, Gč, Šp, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, DV, Vr, Le, Pa, Be, ali u GD, Vn, Kd isti je leksem ovjeren.

⁵⁹⁵ *Lipašan* = 'ljepuškast'. Usp. I. Lukežić, 83, str. 46.

⁵⁹⁶ *Les* = 'pomični drveni pleter koji služi za zatvaranje prolaza u neku oranicu, vrt i sl.' U dijelu se govora augmentativno značenje realizira samo kombinacijom pridjeva *vela* + imenica *lesa* (npr. VU). U Kr, Oč nosi značenje 'pregrade, okvira za sušenje smokava', a u Kt i 'žičana mreža za prosijavanje pijeska'. Umanjeno značenje u većem se dijelu idioma ostvaruje strukturom pridjev *mala* + imenica *lesa*, *mičkina* + imenica *lesa* (Bc).

⁵⁹⁷ U govoru Bz, Bt, He, Gč, Pc, Do ē<ě je diftongirano: *liesăk*. Isto je s drugom riječi iste porodice: *liěšnjik* (Bz) / *liěšnjak* (Bt, He, GD, Pa), ali *lesnjăk* (Gč) / *lešnjaôk* (Šp), *lešnjaôk* (Pc, Do, Ju, Vi, Pr) itd. U idiomu *Ivola* realizira se *liěsniik*.

⁵⁹⁸ *Leskovina* = 'ljeskov grm'.

⁵⁹⁹ *Les* = 'drvena građa, manje ili više tehnološki obrađena'. Usp. I. Lukežić, 83, str. 46.

bb) lišnjak: Cr (IL)

*lę̄t- < lę̄t-

a) doletat: Tu, Pš, tbc; naletat: Lo, Db; preletat: Tu, tbc; proletat: Oć

aa) zletat: tbc (IL); uleta: Pp (IL)

bb) dolitat: Ps (IL)

*lę̄t- < lę̄t-

a) leto;⁶⁰¹ letina⁶⁰² / letinja: Lo, Oć; letnji (-a, -e) / letni (-a, -e): Bc, Vi, Pr, Kd; letos:⁶⁰³ Bc, Ič; lanjsko leto⁶⁰⁴ / pasano leto:⁶⁰⁵ Ič; mlado leto;⁶⁰⁶ Mlado leto⁶⁰⁷ / mladolet: VU / mladoletak: Vz, Pl / mladaletak: Mr, Pd, Vn / mladaleta: VG, MT / mlat leta: Pa; mladoletni;⁶⁰⁸

Novo leto;⁶⁰⁹ proleće: Dr, Lo, Ič, Sp, Lg, Me, Vo, MD, Mo, Kr, Gb, Tu, Šl,⁶¹⁰ Ne, Us, Va, Pš, Dg, Fi, Be, tbc; proljeće: Zg, SM, Kl;⁶¹¹ proletni: Lo, Ič, Sp, Šl, Pš, tbc; segaleta, pril.:⁶¹² Ič, Sp, Oć, tbc

aa) proletnji (-a, -e /-o): tbc (IL); Staroleto:⁶¹³ Kt (BL)

⁶⁰⁰ *Mladikov leščić* = 'mladi ljeskov prut'.

⁶⁰¹ Taj leksem pokriva dva značenja: 'ljetno' i 'godina'.

⁶⁰² Dijelu je ispitivanih idioma taj leksem nepoznat, npr. govoru VU, Tu, Li gdje se rabi imenica *intrata*.

⁶⁰³ Isto je za Ri zapisao R. Strohal.

⁶⁰⁴ *Lanjsko leto* = 1. 'prošla, protekla, lanjska godina', 2. 'lanjsko ljetno'.

⁶⁰⁵ *Pasano leto* = 1. 'prošla, protekla, lanjska godina', 2. 'lanjsko ljetno'.

⁶⁰⁶ *Mlado leto* = 'proljeće'. U stanovitu broju idioma ostvaruju se leksemi *spomlad*, *spomladni* (Li, Rp, Kd), *spumlat*, *spumladni* (Bc), *namlad* (Tv, Tn, Le, Bs), *pomlat* (DV, Vr), *nadzimu* (Nr), a u pojedinima samo romanizam *primavera* (Ja, Us, Os).

⁶⁰⁷ *Mlado leto* = 'Nova godina' u Kastavštini.

⁶⁰⁸ *Mladoletni* = 'proljetni'.

⁶⁰⁹ *Novo leto* = 'Nova godina'.

⁶¹⁰ I u tim se idiomima kao sastavni dio leksika zasigurno primarno realiziraju *mlado leto* i *mladoletni*.

⁶¹¹ Budući da u tim idiomima $\acute{I} > j$, a svojstvena im je i depalatalizacija $\acute{I} > l$, taj bi se leksem, da je primaran, realizirao kao *proleće*.

⁶¹² *Segaleta* = 'ljetos, ovoga ljeta'. Usp. I. Lukežić, 83, str. 46.

⁶¹³ *Staroleto* = 'Silvestrovo'.

b) prolić: Bz, Bt, He, Gč, Šp,⁶¹⁴ GD, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, On, Ln
 bb) proliće: Ba, Ti, VM, SL, Ks, Kk, Ps, Po, Pp, Šr, Šo, Ur, Vt, VD; prolični
 (-a, -o): Ti, VM, SL, Šo, Ks, Kk, Ps, Po, Pp, Šr, Ur, Vt, VD

*ļev- < lěv-

a) levak / levoruk: Lo, Me, Lg, VU, Mo, Zg, Su, Tu, Bz, Bt, He, Gč, Šp, Tn, Pc, Do, Pa, Sv, Cn, Vz, Zs, Kd, Dg / levičar: Li, Šl, Rp, Bc / levičast: Dv, Vr, Bs; levačina: Nr, Mi, Mn; levoruka: Bz, He, Gč, Šp, Pa; levakinja / levokinja: Be / levičarka: Bc / levačica: Le; levi (-a, -o);⁶¹⁵ levo, nalevo, pril.

b) livoruk: Ob, SM, SJ, Gb, Kl, Tv, De, Vi, Pr, VG, MT, Pd, Žu, KD; livorukas: Mr; livi (-a, -o): Ob, SM, SJ, Gb, Kl, Tv, De, Bv, Vš, VG, MT, Mr; nalivo, pril.: Ob, SM, SJ, Gb, Kl, Tv, VG, MT, Mr

*ļez- < lěz-

a) zilest⁶¹⁶ / vilest: Lo, Db, Me, Ik, VU, MD, Mo, Ri, Kr, Kl, Gb, Tu, Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Vi, Pr, On, DV, Vr, Le, Bs, Pa, Bo, Bv, Vš, Go, Vn / izlest: Pš

*mēh- < mēh-

a) meh;⁶¹⁷ mešić / meksić: Gč / mešćić: Us, Sn, Pš, Or; mešina; mehur: Dr, Mt, Bg, Vo, Ič, Lg, VU, Sp, Zg, Šl, Bt, He, Gč,⁶¹⁸ Šp, GD, Pc, Do, Ju, De,

⁶¹⁴ U idiomu Floričića realizira se *proleće*, a u govoru Ivola uz *proleće* i leksem *namlat*.

⁶¹⁵ U mjesnim govorima Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Pc, Do, Ju, Vi, Pr, Pa, Nr, Ja, PK diftonški je ostvaren ē<ě: *liēvi, naliēvo*.

⁶¹⁶ *Zilest, vilest* = 1. 'izići' (sunce), 2. 'niknuti' (sjeme). U govorima Tv i Tn u tom se značenju realizira *nicat, niknut, Kd niknat, Zs, Ju, De zleć*. U govorima Vi i Pc ostvaruje se uz *viles* i *izniknut*, u nizu govora *hodit van / prit vanka* (npr. Us, Os) / *venka, ven* (Bj, Sn, Mi, Mn, Va).

⁶¹⁷ U idiomima Bz, Bt, Gč, Šp, GD, Pc, Do, Ju, Vi, Pr, Nr, Ja, PK realizira se ie<ē<ě: *miēh*. U govoru Pa uz takav diftonški ostvaraj ovjeren je i *mēh*.

⁶¹⁸ U govoru Ivola i Floričića ostvaruje se *mihur*.

Vi, Pr, Žm, Le, Bs, Pa, Bo, Lu, Bs, Vn, Vz, Pl, Ne, Zs, Kd,⁶¹⁹ tb; mehurić: Vo, Ič, Sp, Lg, tbc; mešnice: Dr, Mo, SM, Kl, Kt, Pc, De; mešnjice: Ič, Sp, Oć, Bz, Bt,⁶²⁰ GD, Ju, tbc

aa) mehurina: tbc (IL); mehčić / meščić:⁶²¹ Or (HPH); mehurica:⁶²² Bo, Lu (PŠ); smieh:⁶²³ Bo (FL)

b) mihur; mihurić: Br, Sk, Lo, Db, Me, Ik, Mo, MD, Kr, Bč, Su, Kl, Gb, Tu, Oć, Kt, Li, Rp, Tv, Tn, Pz, Bv, GR, Nr, Ja, PK, Vl, Us, Os, Bj, Sn, Mi, Mn, Va, Pš, Dg, Fi, Be, Cs, Cr; mišnice: Mt, Bg

bb) mih, mišić, mišina: Cr (IL); mihurica: GR (MM), Kd (PŠ); mihurina: Cr (IL)

*męn- < męn-

a) menjat; premenjat: Bc; promenit, razmenit, zamenit, zmenit⁶²⁴ / premenit: Us, Or; promena (+raz-, za-); promenjen (-a, -o)

aa) premenjevat: Or (HPH); promenjevat: Or (HPH)

*męr- < męr-

a) mera; merica;⁶²⁵ merit (+od-, na- se, pre-, z-, za-, za- + se); zmerat⁶²⁶

aa) namerat:⁶²⁷ Kt (BL); namerit: Kt (BL); namernika: Pp (IL); prezmerimo, 1.l. pl. prez., Or (HPH)

⁶¹⁹ M. Prodan zabilježio je za zaselak Prodani ikavski ostvaraj: *mihur, mihurić*. Isto je zapisao P. Šimunović, ali *meh*, N pl. *mehi*.

⁶²⁰ Isti sam leksem zabilježila i u idiomu Putinja kraj Gč.

⁶²¹ *Mehčić* = 1. 'mješčić', 2. 'dragulj optočen plemenitim metalom'. Kao temeljni deminutiv H. P. Houtzagers za Or bilježi *mehčić*, dok za *meščić* kaže da je njegova "fonetska realizacija" (usp. 41, str. 293.).

⁶²² *Mehurica / mihurica* = 'prišt'.

⁶²³ *Smieh* = 'najveće nadjeveno svinjsko crijevo'.

⁶²⁴ U velikom broju idioma glagol *promenit* pokriva značenja ostalih prefiguriranih glagola u ovom retku s istim korijenskim morfemom, npr. u Lo, Me, VU. U Bz, Šp, GD, Tv, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, Le, Zs u tome se značenju ostvaruje samo *gambijat*, u DV, Vr uz *promenit* i *kambijat*, u Bt, Gč, Tv, Pa, Vn, Sv, Cn, Vz, Pl, Ne, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St, Kd, Us, Os *kambjat*, Sn, Dg, Fi *kambijat*, u He, Bk *gambjat* (i u govoru Putinja i Ivola).

⁶²⁵ *Merica* = 1. 'mjerica', 2. 'vaga' (Be), 3. 'limena mjerica za mlijeko' (Lo, Db).

⁶²⁶ *Zmerat* = 1. 'zamjerati', 2. 'rugati se kome, napadati koga' u Kastavštini (IJ).

*meš- < mēs-

- a) mesit⁶²⁸ (+za-, o-, pre-, z-⁶²⁹); umesit: Li, Šl, Rp, Bt, Tv, Pc, Do, Pc, Ju, Pa, Bs, Bk, Or
 aa) miešenja, G sg.: Bo (FL)

*mešec- < mēsec-

- a) mesec; mesečić; mesečina; mesečni (-a, -o);⁶³⁰ mesečev: lč, Sp, Oč
 aa) ivanjski mesec:⁶³¹ Kt (MM); jakovajski mesec:⁶³² Kt (MM); lučinski mesec:⁶³³ Kt (MM); martinjski mesec:⁶³⁴ Kt (MM); mihojski mesec:⁶³⁵ Kt (MM)

- bb) misec, misečić: Cr, VD (IL); misečina: Cr, Tr, VD (IL); misečni (-a, -o): Cr (IL); mesec / misec: Pp (IL)

*mešt- < mēšt-

- a) mesto;⁶³⁶ mestu: Bc; mestit (se)⁶³⁷ (+na-, pre-, raz-, z-); nameščevat,⁶³⁸ premeščevat, razmeščevat; nameščat (se): lč, Tu, Oč, Bc, He, Šp, Zs, tbc; mesto,⁶³⁹ namesto, prijedl.

⁶²⁷ *Namerat* = 1. 'nišaniti', 2. 'namjeravati'.

⁶²⁸ U idiomima Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, Pa realizira se ie<ē<ě: *miesīt*.

⁶²⁹ U većem broju idioma sva se značenja pokrivaju dvama prefiksima: *za-* i *pre-*, npr. VU.

⁶³⁰ Značenje se toga pridjeva češće izražava kombinacijom određena prijedloga i oblika imenice *mesec*, npr. *karta za jedan mesec* = 'mjesečna karta' (primjerice u Lo, Me, VU, Tu).

⁶³¹ *Ivanjski mesec* = 'lipanj'.

⁶³² *Jakovajski mesec* = 'srpanj'.

⁶³³ *Lučinski mesec* = 'listopad'.

⁶³⁴ *Martinjski mesec* = 'studenj'.

⁶³⁵ *Mihojski mesec* = 'rujan'.

⁶³⁶ *Mesto* = 1. 'mjesto', 2. 'komad zemlje, npr. vinograda ili maslinika' (idiom Or).

⁶³⁷ *Mestit se* = 1. 'premještati se', 2. 'meškoljiti se'. Stanovitu broju idioma nisu svojstveni oblici s prefiksima *raz-*, *z-* niti iterativ *nameščat* ili *nameščevat*, npr. Lo, Li.

⁶³⁸ U creskim idiomima u tom se značenju rabi glagol *načinjat*.

⁶³⁹ *Mesto* = 'umjesto'.

aa) *mestino*:⁶⁴⁰ Or (HPH); *mestiće*: Or (HPH); *zamesto*, *prijedl*:⁶⁴¹ Or (HPH)

*meš- < mēš-

a) *mešat*⁶⁴² (+po-, pre-, pro-, raz-, z-, za-); *mešan* (-a, -o), *mešani* (+po, z-,⁶⁴³ za-); *umešen* (-a, -o): Rp

aa) *mešanje*: Kt (BL)

*mle- < mlě- < *mel-

a) *mlet* (+na-, pre-, sa-,⁶⁴⁴ z-); *promlet*: Kd

*mlek- < mlěk- < *melk-

a) *mleko*⁶⁴⁵ / *mleku*: Bc; *mlekarica*;⁶⁴⁶ *mleč*⁶⁴⁷ / *mlečak*: Rp, Bz, Bt, Tn, Pc, Do, Ju / *mljec*: MT; *mlečić*: Lo; *mlečni* (-a, -o)⁶⁴⁸

aa) *mlekace*: tbc (IL); *mlečnica*:⁶⁴⁹ Kt (BL); *omlečtit*:⁶⁵⁰ Kt (BL)

bb) *mliko*; *mlikace*: Cr (IL); *mlikarica*: Cr (IL); *mlični* (-a, -o): Cr (IL)

⁶⁴⁰ *Mestino* = 'zapušten vinograd ili maslinik'.

⁶⁴¹ *Zamesto* = 'namjesto'.

⁶⁴² U idiomima Bz, Bt, He, Šp, GD, Tv, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr realizira se ie<ē<ě: *miesāt*, u Gč *miesāt*, u Nr *pomiěšano*. U Vn na mjestu dugoga jata zapravo je ostvaren [i].

⁶⁴³ *Zmešan* = 1. 'izmiješan', 2. 'luckast'.

⁶⁴⁴ U Lovranu sam zabilježila oblik glag. prid. rad. sg. m. r. toga glagola: *sammel*.

⁶⁴⁵ U idiomima Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr realizira se ie<ē<ě: *mliěkō*, u Bz, Bt i *mliječāk*, u Gč *mliēc*, u GD, Tv *mliječ*, u Le *mliěko*. U idiomima Vn, VG, MT zabilježeni su dvojaki ostvaraji: *mleķō* i *mlikō*, u kojem je [i] podrijetlom od zatvorenoga /e/.

⁶⁴⁶ *Mlekarica* = 1. 'mljekarica', 1. 'krava koja donosi puno mlijeka' (Ju).

⁶⁴⁷ U cakavskom idiomu Mr č > c.

⁶⁴⁸ U dijelu se idioma rabi samo struktura *od mleka*, npr. u Lo, Bz, Bt, He, Ju, De.

⁶⁴⁹ *Mlečnica* = 'gljiva livadarka'.

⁶⁵⁰ *Omlečtit* = 'sladunjavo nagovoriti'.

*mę̃t- < mět-

aa) primeti: Ks (IL)

*mrę̃- < mrě- < *měr-

a) umret⁶⁵¹

aa) omret: GR (Pl); zamret:⁶⁵² Kt (BL); zumret:⁶⁵³ Or (HPH)

*mrę̃n- < mrěn- < *mern-

a) mrena; mrenica

aa) mrenina: tbc (IL)

*mrę̃ž- < mrěž- < *merž-

a) mreža; mrežica

aa) mrežina: tbc (IL)

*nę̃m- < něm-

a) nem (-a, -o),⁶⁵⁴ nemi; nemet (+po-);⁶⁵⁵ znemet: Vo, Kr, Tu, tbc; nem (-a, -o):⁶⁵⁶ Bc

aa) Nemci: Bm (JK); ponemjen:⁶⁵⁷ Kt (BL)

⁶⁵¹ U dijelu idioma u kojima /ē/ podrijetlom od jata može prijeći u diftong [ie] ostvaruje se *umriēt* (Šp, GD, Gč, Ivoli, Putinji, Pc, Do, Ju, Vi, Pr).

⁶⁵² *Zamret* = 'onesvijestiti se'.

⁶⁵³ *Zumret* = 'izumrijeti'.

⁶⁵⁴ *Nem* = 'lud'. U pojedinim idiomima taj leksem nije ovjeren, već se ostvaruje *bedast* (-a, -o) (Pa) / *lud* (-a, -o) (npr. Li), ali *ponemet* (npr. Šl), *munjen* (-a, -o), *lud* (-a, -o), *pomunjenesat* / *pomunjenet* / *pomutit* (npr. Bz, Bt, He, Šp, GD, Tv, Tn, De, Vi, Pr, Le, Vn, Vz, Pl, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St, Kd, Zs), *munjen* (-a, -o), *pomunjenij* (Bc), *znoret* (Ivoli), *poludet* (Floričići, Ja, Bj, Sn, Mi, Mn, Be), *pošunjavet* (Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr), *klavar* / *mato* (Us).

⁶⁵⁵ *Nemet* = 'ludjeti, ludovati'.

⁶⁵⁶ *Nem* = 'nijem'. U najvećem se broju idioma u tom značenju rabi leksem *mutast* / *mutas*.

⁶⁵⁷ *Ponemjen* = 'lud'.

*net- < nět-

- a) netit⁶⁵⁸ (+na-,⁶⁵⁹ pod-, z-); šnjetit: Ja, Us, Os
 aa) njetit (+na-): / njetit: Or (HPH)

*oreh- < orěh-

- a) oreh; orešić; orešina / orescić (Gč) / ureh; urešćić: Šl (uz oreh), Bc, Pz, Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Žm, Pc, Do, Ju, Vi, Pr, Bo, Bs, Vn, Sv, Cn, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, Bl, Nr, Vl, Us, Os, Bj, Sn, Mi, Mn, Va, Pš, Dg, Fi, Be, Zb, Vo, Or, Lu, Ln; orehnjača⁶⁶⁰ / orešnjača: Pu, Pa / urehnjača: Pc, Do, Va; orehovac⁶⁶¹ / urehovac: Rp, Bc, Bt, Pc, Do / urehovica: GD, Vl, Va, Dg, Fi, Be, Or / orehovica: Ja / urehovaca: Us
 aa) urehovim, I sg.: Be (AB)

- b) vorih: Rp

*pe- < pě-

- a) peteh; petešić / petešina: Tu, tbc; peteh:⁶⁶² Šl; otpevat⁶⁶³
 aa) pesma: Kt (MM); božji petešić:⁶⁶⁴ Kt (BL)

⁶⁵⁸ *Netit* = 'potpaljivati vatru'.

⁶⁵⁹ *Nanetit* = 'pripremiti iverje za potpalu'. U dijelu idioma ostvaruje se *naložit* (Škalnica), struktura *naseć na drobno / naseć zbičice* (npr. Bz, Bt, He, Šp, GD, Tv, Ju, De, Vi, Pr) / *na drubno* (Pa), *staknit* (Ivoli), *staknut* (Floričići, Vn).

⁶⁶⁰ *Orehnjača / orešnjača / urehnjača* = 'orahnjača'. U dijelu se idioma realizira za to značenje samo leksem *povetica* (npr. Bz, Bt, He, Gč, Šp, Tv, Tn, Ju, Le), *povitica* (DV, Vr, Kd), *ubatica* (Bc), *ubitica* (Rp), *putica* (Vn) te s promjenom *ě > a* u Mi, Mn *orahnjača*. Leksem *obetica* (Bo) nosi značenje 'savijača od sira', pa onda vjerojatno i od oraha.

⁶⁶¹ U govoru Bz, Gč, Šp, Tn, Ju, De, Vi, Pr, Le, Bl realizira se oblik *orahovac* u kojemu je provedena najstarija zamjena jata: u /a/ iza palatala. U govorima Putinja, Ivola, Floričića ostvaraj je *orehovac*. Usp. M. Muguš, 106, str. 37.

⁶⁶² *Peteh* = 'od širega na uže posložena drva za potpalu'.

⁶⁶³ *Otpevat* = 'ministrirati', frazem *maši i otpeva* = 'pita i sam odgovara ne slušajući sugovornika'. U svim se ispitivanim govorima, osim prema podacima I. Lukežić u Cr, ostvaruju romanizmi *kantat* ('pjevat'), *kanat* ('pjevanje'), *kanta* ('pjesma'), *kantadur / kantador* ('pjevač'), a ne leksemi *pjevati*, *pjesma*, *pjevač*.

⁶⁶⁴ *Božji petešić* = 'ptica pupavac'.

b) pivajuć: Bk

bb) pisma: Cr (IL); pivač: Cr (IL); pivka i popivka (frazem): Pp (IL)

*peḡ- < pĕḡ-

a) pega;⁶⁶⁵ pegica: Dr, Vo, Ič, Sp, Mo, Zg, SM, SJ, Tu, Šl, GD, Tv, Tn, Bs, tb; pegići:⁶⁶⁶ Lo / pegući: Lg; pegučav (-a, -o), pegučavi: Dr, MD, Mo, Ič, Sp, Lg, Kr, Zg, SM, SJ, Kl, Gb, tb / pegićav (-a, -o): Lo, Tu, Oć / pegav (-a, -o): Zs / pegav/ pegučav (-a, -o): Vo / pegast (-a, -o): VU, Li, Šl, Rp, Tv, Tn, Kd

aa) peguča:⁶⁶⁷ tb (IL)

bb) pigučav (-a, -o), pigučavi: Cr (IL)

*peḥ- < pĕḥ-

aa) dospet,⁶⁶⁸ prispet: tbc (IL)

b) dospit: Bc, MV ; prispit: Bc

bb) pišice,⁶⁶⁹ pril.: Cr (IL)

*peṅ- < pĕṅ-

a) pena; penica;⁶⁷⁰ penjarica: VU, Vr, Bo, Bs; penit se⁶⁷¹ (+za-); napenit se: Bz

⁶⁶⁵ U Br se govori *pedući; pedučav (-a,-o)*, u Sk, Ja, Or *maća*, češće kao N pl. *maće*, ali i *pedočav*, u Me *maći*, u Ič (uz *pegučav*), Oć, Kr, Mo, Tu, Šp, Ivolima, Pl, Ne i *maća, maći / maće* (Ne), u Bc, Bz, He, Tv (uz *pegas*), Ju, De, Vi, Pr, DV, Vr, Le, Pa, Vz *pika, pikast / pikas*, u VG, MT i Mr *leća*, u Vl, Us, Os, Bj, Sn, Mi, Mn, Va *pastroći, pastročav*.

⁶⁶⁶ Zabilježila sam samo takav pluralni oblik u Lo, a Gordana Zurak u Lg.

⁶⁶⁷ *Peguča* = 'sunčana pjega na ljudskoj koži'. Usp. I. Lukežić, 83, str. 50.

⁶⁶⁸ U sjeveroistočnim istarskim govorima, u creskim idiomima realiziraju se leksemi *rivat, arivat, prit*.

⁶⁶⁹ U svim se ispitivanim idiomima u tom značenju rabi leksem *hodeć / hodić* (Pa) ili struktura prijedloga *na* + imenica u A *noge / nogi*.

aa) penarica:⁶⁷² Be (AB)

bb) pina, pinica: Cr (IL); pinit se (+za-): Cr

*pəneʒ- < pēņeʒ-

aa) penezi:⁶⁷³ tbc (IL)

bb) pinezi: VM, SL, Žr, Kk, Ps, Po, Šr, Tr (IL)

*pəšk- < pēšk-

a) pesak; pešćeve:⁶⁷⁴ Za, Ru / pešće: Us

aa) pesek: Or (HPH); peščić:⁶⁷⁵ tbc (IL); pešćen: Ks (IL)

*plę- < plě- < *pel-

a) plevel, plevelina⁶⁷⁶ / pleva: Tv, Tn, Ju, De, Vi, Pr, Žm, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, Bl, Kd / plevil: Šp / pleveų: Bc; plievet: Bt, Zs, Žm, Pz / plevit: Gč, GD, Vn, Kd, Bo, Ks / plet: Mč, Rk, Kt, Nr,⁶⁷⁷ Vl, Us, Os, Lu, GR; oplievit: GD, Le / uplievit: Bz / oplet: Dg, Fi

⁶⁷⁰ *Penica* = 1. 'pjenica', 2. 'cjediljka' (u stanovitim idiomima, npr. trsatsko-bakarskim i crikveničkim, samo za tek pomuženo mlijeko, a u ostalim označuje bilo kakvu cjediljku).

⁶⁷¹ *Penit se* = 1. 'pjeniti se', 2. 'ljutiti se'.

⁶⁷² *Penarica* = 1. 'cjediljka'.

⁶⁷³ U većem dijelu ispitivanih idioma rabi se leksem *soldi* / *šoldi*.

⁶⁷⁴ *Pešćeve* = 'mljeveni, sitni pijesak'. U stanovitom se broju idioma, npr. Sk, Dr, Lo, Me, Kl, Gb, Su, Li, Be leksem *mel*. U dijelu idioma leksem *pesak* / *pisak* nije ovjeren već je u uporabi imenica *sablun* (npr. Bz, Bt, He, Šp, GD, Tv, Tn, Ju, Pa, Vz, VG, MT, Mr, Zs), *sabljon* (Vn, Gč, Pl, Ne, a u idiomu Putinja i Floričića *sablun*, Ivola *sablun*). U govoru Le u tom se leksemu /ē/ ostvaruje kao diftong [ie]: *piesāk*, ali je u uporabi i leksem *sablun*. U idiomima Nr, Ja, PK, Us, Os u uporabi je u obliku *salbun*.

⁶⁷⁵ *Peščić* = 'obao kamenčić, oblutak'. Usp. I. Lukežić, 83, str. 51.

⁶⁷⁶ *Plevel* = 'korov'. U idiomu Floričića ostvaruje se *pleva*. U dijelu se ispitivanih idioma rabi leksem *prelog*, npr. u Me, Ik, Lg, VU, Mo, MD, Kr, Gb, Kl, Su, Tu, DV, Vr, Cr, *priloh* u Bs, *praloh* u He, Ivovima / *prloh* u Pa. U creskim se idiomima ostvaruje leksem *smrad*.

⁶⁷⁷ U tome idiomu glag. prid. rad. sg. m. r. je *palviel*.

aa) plevo: Cs (MT)

b) plivey: Rp; plivit: He

bb) plivel, plivelina: Po, Vt (IL)

*plęn- < plęn- < *peln-

a) plenit (+za-):⁶⁷⁸ Pu, Vo, Ič, Oč, Bs, VU, Šl, Bc, De, Vn, Pš, tb

aa) plen:⁶⁷⁹ Or (HPH)

bb) plinit (+za-): Cr (IL)

*plęs- < plęs- < *pels-

a) plesan⁶⁸⁰ / ples: Li, Kd / plesanj: Ik, Vo / plešnja: Pz, Bz, Bt, He, Šp, Ju, De, Vi, Pr, Žm, Bo, Lu, Zs / plesnja: Gč⁶⁸¹ / plesna: Vz, Pl, Us, Os, Bj, Sn, Mi, Mn; plesnivet (+o-, za-, s-) / plešnjivet (+ u-): Bz, He / plesnivit (+za-): Šl, Bc / plešnjivit: GD, Vn;⁶⁸² zaplesnovit: Ne / zaplešnjit: Kd; plesniv (-a, -o): Br, Kt, Lo, Ič, Lg, Me, VU, Kl, Gb, Su, Tu, Sp, Šl, Rp, Bc, Bs, Bv,⁶⁸³ Sv, Cn, Nr, Ja, PK, Us, Os, Pš, Dg, Fi, Be, tbc / plesnov (-a, -o): Ne, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD / plesnjev (-a, -o): Ik / plešnjiv (-a, -o): Vo, Li, Bt, He, Šp, GD, Tv, Tn, Ju, DV, Vr, Le, Pa, Vn / plešnjav (-a, -o): De, Vi, Pr, Bl, Zs, Kd / pljesniv (-a, -o): Gč,⁶⁸⁴ tbc

aa) plesen: Or (HPH); plesnivi/ pljesnivi: tbc (IL); splesnit: Be (AB)

⁶⁷⁸ U većem se broju idioma ostvaruje leksem *konfiskat*.

⁶⁷⁹ *Plen* = 'pelena'.

⁶⁸⁰ Leksem je nepoznat u Mo, MD, Kr, Oč u kojima se realizira romanizam *mufa*, pridjev *mufan*. Leksem *mufa* češći je i u tbc govorima. Usp. I. Lukežić, 83, str. 52. M. Mogaš za GR piše *muha*.

⁶⁸¹ Takav je oblik u tome govoru posljedica cakavizma.

⁶⁸² Zbog mogućnosti prijelaza kratkog naglašenog i>ę u tom se idiomu realizira *zaplešnjivět*.

⁶⁸³ U tom je idiomu [s] rezultat cakavske mijene š>s.

⁶⁸⁴ Takav je oblik u ovome govoru posljedica cakavizma.

*pleš- < plěš-

a) plešiv (-a, -o),⁶⁸⁵ plešivi; oplešivet: Lo, Kt; plešivac: Me

bb) plišiv (-a, -o), plišivi: MV (IL); plišijif: Or (HPH); plišjivec: Or (HPH)

*pre- < pře- < *per-

a) otpret / opret;⁶⁸⁶ potpret;⁶⁸⁷ zapret

b) voprit: Rp, Bc; zaprit: Bc

bb) poduprit: MV (IL); doprit:⁶⁸⁸ Kt (BL)

*pre- < pře- < *per-

a) pre- (u pref. slož. riječi): prevarit, prekrižit i sl.

bb) pri- (u pref. slož. riječi): Mj, Tr (IL)

*pred- < před- < *perd-

a) pred, prijedl.; pred- (prefiks u složenih riječi); prednji (-a, -e); sprednji (-a, -e): Ič, Or, Cs; napred, pril.; spred, prijedl.:⁶⁸⁹ Ne, Bč, Nr, Ja, PK, Dg, Fi, Be, Or; spreda, pril.: Pu, Lo, Ič, Ik, Tu, Šl, Kd, Nr, Ja, PK, Vl, Or,⁶⁹⁰ Dg,

⁶⁸⁵ *Plešiv* = 'plješiv'. U trsatsko-bakarskoj i crikveničkoj čakavštini prema podacima I. Lukežić češće se rabi turcizam *čelav* (ali, npr. za Pl, Vz, Vn, Bv, Vš, Sv, Cn, Ne, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St zabilježeno je *plešiv*). U idiomima MD, Mo, Ič, Lg, Kr, Gb, Kl, Su, Bt, Gč, Šp, GD, Tv, Ju, Zs, Kd, Nr, Ja, PK, Vl, Us, Os, Bj, Sn, Mi, Mn, Va, Dg, Fi ostvaruje se samo *čelav*, u Bz *čelač*, u He uz *plešif* i *čelač*, u Tn i *gologlav*.

⁶⁸⁶ U govorima Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Ju, De, Vi, Pr, DV, Vr, u kojima se na mjestu dugoga /e/, pa i onoga od jata, može realizirati diftong, ovjereno je *otpriêt*. U pojedinim idiomima u tom značenju rabi se i glagol *otvorit*, npr. Ja, Us, Bj, Sn, Ml, Mn.

⁶⁸⁷ Dijelu ispitivanih idioma tako prefigurani glagol nije svojstven, npr. VU.

⁶⁸⁸ *Doprit* = 'pristići, sazrijeti'.

⁶⁸⁹ *Spred* = 'ispred'. Isti primjer, usporedno sa *spreda*, *preda*, *pred* donosi R. Strohal za Ri.

⁶⁹⁰ Za idiom Or H. P. Houtzagers u priložnoj uporabi uporedo piše i *spred*.

Cs; prednjica:⁶⁹¹ Vo, lč, Sp, Lg, Oć, Vn, Ne, Zs, tbc; sprednjica: Ja, VI, Us, Os, Pš, Dg, Fi, Or

aa) prednjac: tbc (IL); dospreda, pril.: Or (HPH); ospreda: Or (HPH)

*prek- < přek- < *perk-

a) poprečit,⁶⁹² prepredit, sprečit, zapredit: Tn, Ne;⁶⁹³ preko⁶⁹⁴ / preku: Vi, Pr / prek: Rp, Šl,⁶⁹⁵ Bc, Bz, Bt, He, Gč, Ju,⁶⁹⁶ Bo, Lu, Bl, Zs; popreko / popreku: Vi, Pr / poprek: GD, Bz, Bt, He, Gč,⁶⁹⁷ Ju, Bo / napopreko: VU / poprečak: Šl; spreka: Ko; prekjutra⁶⁹⁸ / prekjutre: Kr, Kl, Gb, Bz, Gč, Tn, Vn, Ne / prekjutri: Bl, Kd / prekjutre: Bs / prekjutre: Mr / prehjutre: Tu / prekojutra: Mo, Oć / prekojutre: Bt, He, GD, Ju, De, Vi, Pr / prekozutra: Sn; prekčera⁶⁹⁹ / prekčer: Ja / prefčera: Nr, VI / prekočera: GD /

⁶⁹¹ U Br, Tu u uporabi je sintagma *prvi del*, u Lo, VU, Li, Šl, Rp, Bc, Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Ju, De, Vi, Pr, DV, Vr, Le, Pa, Bl *prvi kraj*, u Vn *prednji kraj*, u Medveji i *prednji del*.

⁶⁹² U idiomu *Ivola ostvaruje se leksem prepredit*, a u Floričićima *prekrižit*. *Prekrižit* je i u idiomima Ru, Bz, Bt, Tv, Ju, De, Vi, Pr, a *preseć* u Gč.

⁶⁹³ Zbog čakavske mijene č > c realizira se *zaprecila*.

⁶⁹⁴ *Preko* = 1. prijedlog 'preko', 2. prilog 'prijeko'.

⁶⁹⁵ U Šl sam zabilježila *preko nosa* ('po nosu') / *prek ceste* ('preko ceste'). Oba je oblika prijedloga sa značenjem 'preko' zapisao i R. Strohal za Ri.

⁶⁹⁶ U govorima Bz, Bt, He, Gč, Ju u kojima se na mjestu dugoga jata realizira diftong ovjereno je *priëk*, *popriëk*, Šp, De *priëko*, *popriëko*, Vi, Pr *priëku*, *popriëku*.

⁶⁹⁷ U idiomu *Putinja ostvaruje se prekojutre*.

⁶⁹⁸ *Prekjutra* = 'prekosutra'. U idiomu Br, Ći, Sr, Pu, Šk, Bg, Mt, Lo, Me, Vo, VU, Mo, MD, Kr, Kl, Su, Gb, Li, Šl, Rp, Bc, Bt, He, Gč, Šp, GD, Le, Pa, Bs, Ne, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, Bl, Zs to se značenje primarno ostvaruje sintagmom *ta drugi dan*, u VI, Us, Os, Bj, Sn, Mi, Mn, Va, Pš, Dg, Fi, Be *on drugi dan*, u Nr *do dva dni*, *do par dan*.

⁶⁹⁹ *Prekčera* / *prejčera* / *prečera* = 'prekjučer'. U govoru Br, Ći, Sr, Šk, Pu, Bg, Mt, Lo, Me, Vo, Oć, VU, Mo, MD, Kr, Kl, Gb, Su, Li, Šl, Rp, Bc, Bt, He, Gč, Šp, GD, Le, Pa, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, Bl, Zs (u Ne, Be *prekčera*) to se značenje primarno ostvaruje sintagmom *ta prvi dan* / *don*, u Nr, Ja, PK, Us, Os, Sn, Pš, Dg, Fi, Be *on parvi dan*, u Bj, Mi, Mn, VI, Va *on pervi dan*, Zb *on prvi dan*. U idiomu Ju ostvaruje se diftong na mjestu jata: *prekčiera*. U Tv, Kd zabilježen je samo *predučera*, kojem je prvi dio *pred*. R. Strohal je za Ri zabilježio *predčera*, što vjerojatno nije zapis ostvaraja već i zbog jezičnih mijena unutar hrvatskoga jezika koje se provode na granicama morfema, tj. najprije jednačenja po zvučnosti, zatim zbog jednoga od pravila jednačenja po mjestu tvorbe, redukcije tako dobivenoga [t]. U primjerima leksema s istim značenjem tvorenim s prvim dijelom od korijena *perk-*, nabrojenim u integralnome dijelu radnje, uz mogućnost ostvaraja slijeda /k/ i /č/, rješenja su tipično čakavska: slijede čakavsku

prekučera: Vi, Pr / prehčera: Tu / prečera: Kr / prečeranje: De / prejčera: VU / prekučier: Bz

aa) preksinoća: Or (HPH); preknono:⁷⁰⁰ Kt (MM); napoprek:⁷⁰¹ Kt (BL)

*prēs- < prēs- < *pers-

a) presnac;⁷⁰² presan (presna, -o)⁷⁰³

aa) presnica:⁷⁰⁴ Be (AB)

*prēt- <- prēt- < *pert-

a) pretit (+za-)⁷⁰⁵

b) prtit (+za-): Cr

*rēd- < rēd-

a) razredit;⁷⁰⁶ proredit: Vo, VU, De; zredit: MD; redak (retka, -o), retki; reji / retkije: Ne

aa) redek, retki (-a, -o): Or (HPH); reje, pril.: Or (HPH); na retko: Or (HPH); na reje: Or (HPH)

značajku slabljenja napetosti šumnika koji zatvara slog ili zamjenom konsonatom manje napetosti ili pak redukcijom toga šumnika.

⁷⁰⁰ *Preknono* = 'pradjed'.

⁷⁰¹ *Napoprek* = 'poprijeko'.

⁷⁰² *Presnac* = 'savijača nadjevena mesom, sirom ili povrćem'. I. Jardas za Kastavštinu piše konkretnije: 'vrsta pogače od tijesta, krumpira, groždica i riže, začinjena maslom uz dodatak mirodija'.

⁷⁰³ U dijelu idioma to značenje iskazuje leksem *sirov* (-a, -o), npr. Vo, VU, Bc, He, Šp, GD, Tv, Ju, De, Vi, Pr, Le, Pa, Zs, Kd, Nr, Ja, PK, Us, Os, Be, *poredan* (Bz), a u Bt, Gč, GD pridjev *priesan* = 'nedovoljno mastan'. Zbog mogućnosti mijene $\tilde{\imath} > \tilde{e}$ ostvaruje se u Vn *sěrof*.

⁷⁰⁴ *Presnica* = 'sirutka'.

⁷⁰⁵ U govoru Rp ovjeren je glagol *zagrozit se*. U govorima Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Ju, De u kojima se na mjestu dugoga jata realizira diftong, ovjeren je *prietīt* (u dijelu leksema i u idiomu Zs, pa i u tome). U Vn na mjestu se jata realizira [i], alofon /e/.

⁷⁰⁶ U govorima Bz, Bt, Gč, Šp, GD, Tv, Ju, Vi, Pr u kojima je na mjestu dugoga jata moguća realizacija diftonga ovjeren je *razriedīt*.

*reĳ- < rĳ-

a) Reka;⁷⁰⁷ Reĳani;⁷⁰⁸ reĳki / reĳki:⁷⁰⁹ Br, Pu, Vo, Iĳ, Sp, VU, Tu, Lg, Oĳ, Rk, Bt, GD, tbc

b) Rika: Vn, Zr, VG, MT, Mr, Pd, Źu, KD, Nr, Ja, PK, VI, Us, Os, Bj, Sn, Mi, Mn,⁷¹⁰ Vd, tbc; Riĳani: Us, Os, Bj, Sn, Mi, Mn, Vd

*reĳ- < rĳ-

bb) riĳ: Pp (IL)⁷¹¹

*reĳ- < rĳ-

a) repa; repica

aa) repina: tbc (IL)

*reŝ- < reŝ-

a) reŝit (+od-, raz-);⁷¹² dreŝit:⁷¹³ Tv

⁷⁰⁷ U govorima Bz, Bt, Gĳ, Ťp, Tv, Ju, Vi, Pr, Pa u kojima se na mjestu dugoga jata realizira diftong ovjereno je *Rieĳĳni* uz *Fijumani*, *Riekĳ* (GD).

⁷⁰⁸ U govoru Br ĳeŝće je u uporabi izraz *z Reki su / je*, u govoru VI *do Rike je*, Us *z Riki*, Os *z Rike*.

⁷⁰⁹ U svim se idiomima primarno realizira prijedlog + imenica u G, a pridjev tek sekundarno, npr. *kruh z Reki / Reke*. R. Strohal je zapisao za Ri *reski*, dakle s cakavskim prijelazom ŝ > s.

⁷¹⁰ Od creskih govora *Reka* sam zabiljeŝila u Va, Dg, Fi, Be, M. Nosiĳ u Pŝ, a H. P. Houtzagers za Or.

⁷¹¹ Leksem donosi V. Bujan za idiom Pp, ali izvorni je leksem zabiljeŝen u svim ispitivanim govorima (i ranije istraŝenim trsatsko-bakarskim i crikveniĳkom) *beseda*. Oblik s ekavskim refleksom *reĳ* piŝe R. Strohal za Ri.

⁷¹² U dijelu idioma glagol *reŝit* pokriva i znaĳenja drugih dvaju (prefiguriranih) glagola, npr. u Lo ili jednoga od njih, npr. u VU. U govoru Bz, Bt ostvaruje se oblik *odyrieŝit*.

⁷¹³ *Drijeŝit* = 'odrijeŝiti'.

*rež- < rež-

a) rezat⁷¹⁴ (+ob-, od-, na-, po-, pre-, z-, za-); urezat: Kl, Bz, Bt, Bo; obrezevat: Vl; rez⁷¹⁵

aa) izrezuckana, N sg.: Bo (FL); obreževati⁷¹⁶ Kt (BL); perezat: Or⁷¹⁷ (HPH); porez⁷¹⁸ Kt (BL); rezljari, 3.l.sg. prez.: Bo (FL); razrezat: Pz, Bo, Lu (PŠ), Or (HPH); rezanci: Bo (FL)

bb) rizat (+ob-, od-, na-, po-, pre-, z-, za-): Cr (IL)

*se- < se-

a) set (+po-, pro-); naset: Šl, tbc; zaset: Tu; sejat: Šp,⁷¹⁹ Žm, Ju, De, Vi, Pr, GR, Vn, Zs, Nr, Ja, PK, Us, Os, Dg, Fi, Or, Pš, Be, Cs; posejat: Bc, Gč, De, Ne, Nr, Ja, PK, Us, Os, Dg, Fi, Or; prosejat: De, Žm; setva: Šl, Rp, Bc, Šp, Ju, De, Vi, Pr, Pš, tbc

aa) poseja⁷²⁰ Ti (IL); presejalo: Or (HPH); presejat: Us (HPH), Be (AB); presejanja, G sg.: Be (AB); poseje, N pl.:⁷²¹ Be (AB), Bo (FL)

aa) i bb) sijat, sejemo, 1. l. pl. prez., sej, 2. l. sg. imp.: Bo, Lu (PŠ)

b) sijat (+na-, po-,⁷²² pro-): VU,⁷²³ Pz, Bz, Bt, He, GD, Tv, Tn, DV, Vr, Le, Bo, Pa, Kd, Ba, VM, SL, MV, Ps, Po, Šr, Šo, Tr, Ur, VD, Be

⁷¹⁴ U idiomima VG, MT realizira se infinitiv *regāt*.

⁷¹⁵ U govorima He, Gč, Tv moguć je ostvaraj /ē/ kao diftonga, pa i onoga od jata: *riēs*.

⁷¹⁶ *Obreževati* = 'obrezivati'.

⁷¹⁷ H. P. Houtzagers ga bilježi uz uobičajeni prefigirani oblik *prerezat*.

⁷¹⁸ *Porez* = 'nož'.

⁷¹⁹ U govoru je Floričića i Ivola u odnosu na realizacije u govorima Šp i Gč ostvaraj drukčiji: *sijat*. P. Ivić za Prklog, koji nije spominjan u integralnome tekstu ove radnje jer nije na popisu naseljenih mjesta u knjizi J. Hrženjaka, piše *se'jat*.

⁷²⁰ *Poseja* = 'pljeva'. Usp. I. Lukežić, 83, str. 55.

⁷²¹ *Poseje* = 'ostaci brašna nakon što se prosije, hrana za svinje'.

⁷²² U govoru Rupe realizira se reducirani prefigirani oblik *posjat*.

⁷²³ Na moje ponovljeno pitanje o realizaciji toga glagola obavjesnica je usporedila svoj ostvaraj s onim kakav se nekad realizirao u Maloj Učki (u kojoj danas više i nema domicilnoga stanovništva): *set, poset*.

*seđ- < sěd-

a) sedet (+po-, na-);⁷²⁴ zasedet: Bt, He, Ju, De, Dg, Fi; sedit (+po-, na-): Šl,⁷²⁵ Bc; sest (se) (+po-, pre-, pri-, za-); sused, suseda; susedica; susedov (-a, -o)⁷²⁶

aa) sedež:⁷²⁷ Kt (BL); sedo:⁷²⁸ tbc (IL); suseščina: tbc (IL), Žm (ŠO); sedat /se/ (+po-): tbc (IL)

b) posist: Bc; zassist: Bc⁷²⁹

bb) susida: GR (MM)

*seđ- < sěd-

a) sed; sedi:⁷³⁰ Nr, Ja, PK, Vl, Us, Os, Bj, Sn, Mi, Mn, Va, Pš; posedet: Bj, Or

*seķ- < sěķ-

a) seć (+na-, po-, pre-, od-, ra-, za-); ziseć: Li; presečen (-a, -o): Us, Nr, Be; sekira; sekirica; sekirina

aa) puseć: GR (MM); odsećena: Žm, Pz, Bo, Lu (PŠ), GR (MM) / osećena: Kd (PŠ) / ocećena: Bč (MM); opseć:⁷³¹ Kt (BL); osekli: Or (HPH); presiekat:

⁷²⁴ U idiomu Rp zabilježen je oblik *sədit*, ali *ses*, *suset*, *suseda*.

⁷²⁵ U ogledu toga govora zabilježila sam glag. prid. rad. sg. m. r. u obliku *sedel*.

⁷²⁶ Namjesto pridjevom u dijelu se govora pripadanje češće izražava prijedlogom + G imenice *sused*, npr. *sin od suseda* = 'susjedov sin' (u Lo, VU, Tu, Li).

⁷²⁷ *Sedež* = 'sjedalo'.

⁷²⁸ *Sedo* = 'sijelo'.

⁷²⁹ U idiomu Bc u tim se dvama prefigiranim oblicima svršenoga vida realizira /i/, dok je u neprefigiranu infinitivu svršenoga vida *sest*, kao i u prefigiranu *presest*, premda je naglasak (ä) uvijek na poziciji realizacije jata u leksičkome korijenskome morfemu.

⁷³⁰ U govoru Br, Dr, Lo, Me, Ik, Vo, MD, Mo, Kr, Tu, Lg, Oč, Li, Šl, Rp, Bc, Pa, Bs 'sijed' se izražava leksemom *siv*; Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Tn, Ju, De, Vi, Pr, Le, Ne, Zs, Kd *sur*, *suri*.

⁷³¹ *Opseć* = 'odsjeći grane sa stabla'.

Žm (ŠO); presekuje, 3.l. sg. prez.:⁷³² Or (HPH); rasekat:⁷³³ Or (HPH); seča: Kt (BL); sečanj:⁷³⁴ Kt (MM), Kd (PŠ); sječanj: Žm (PŠ)

b) sić (+na-, po-, pre-, od-, ra-, za-): Šl,⁷³⁵ Rp, tbc; sikira: Ik, Rp, Bc, GD, Žm, De, Bk, Pz, Bo, Lu, Zs, Kd, Cr, SL, Ks, Kk, Ps, Šr, Ti, Tr, VD, GR; sikirica: Kd, Cr, SL, Ks, Kk, Ps, Šr, Ti, Tr, VD
bb) sikirina: Cr, SL, Ks, Kk, Ps, Šr, Ti, Tr, VD (IL); sičeno: Pp (IL); otičena: Ks (IL)

*seṃ- < sēm-

a) seme / semen: VU, Pz, Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Žm, Ju, Pa, Sv, Cn, Vz, Pl, Mr, Pd, Žu, KD / semenje: VG, MT, Kd; semičo:⁷³⁶ Lo, Db
aa) semence: tbc (IL); semenišće, A sg.: Žm (ŠO)
bb) sime, simence: VD (IL)

*seṃ- < sēm-

a) semo,⁷³⁷ pril.

b) simo, pril.: Šp, GD,⁷³⁸ Ba, Tv,⁷³⁹ Cr, Ks, Kk, Po, Šo, VD

*seṇ- < sēn-

a) senica: Br, Šl, Rp, Bc, De, Vi, Pr, Pš; šeničić: Tu, Lg, Ič, Oč; usenica;⁷⁴⁰ useničica; useničina / usena: Tv / ušenica: Lo / osenica: Me, Ik / usenca: Vl, Us, Vd, Va, Dg, Fi / gusenica: Ći, Ka, Šk, Zm, Pu, Sa, Bg, Mt, Vo, Ič,

⁷³² *Presekuje* = 'presijeca', 3. l. sg. prez.

⁷³³ *Rasekat* = 'rasijecati'.

⁷³⁴ *Sečanj* = 'veljača'.

⁷³⁵ U ogledu toga govora zabilježila sam glag. prid. rad. sg. ž. r. *sekla*.

⁷³⁶ *Semičo* = 'sjemence'.

⁷³⁷ *Semo* = 'ovamo'. Među zaseocima GD samo zaselak Dolenje Selo ili Dol u tom leksemu realizira /e/. U Ne zabilježen je s tim značenjem samo prilog *vamo*. U idiomima Nr, Ja, PK ostvareno je *ovāmo*, u govorima Vl, Dg, Fi *vān*, u idiomu Pš *ovān*.

⁷³⁸ Od ispitanih dijelova GD tako je u Gržanima.

⁷³⁹ Takav podatak donosi M. Mažević (91, str. 63.).

⁷⁴⁰ *Usenica* = 'gusjenica'.

Bč, Lg, Sp, Li, Bc, Tn, Pz, Žm, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, On, Ne, Zs, Pš, Ks, Be, Cs, Us⁷⁴¹ / gosenica: Zs, Kd / kusenica: Rp, GR⁷⁴²
 aa) cenica:⁷⁴³ Cs (MT); cen:⁷⁴⁴ Or (HPH); cenit:⁷⁴⁵ Or (HPH); sena: Kt (MM)

*sɛn- < sɛn-

a) seno⁷⁴⁶ / senu: Bc / sena, ž. r.: Dg, Fi, Be; senokoša⁷⁴⁷

aa) senarica:⁷⁴⁸ Pp (IL); sɛnokoš: Be (SH)

b) sinokoša: Gb, Bc, Pz, Bz, Bt, Gč,⁷⁴⁹ Tv, Žm, Ju, De, DV, Vr, Le, Zs, Cr, Ks, Kk / sinukoša: Bs / šinokoša: Vi, Pr, On / sinakoša: He, GD, Pa / šinožeta:⁷⁵⁰ Tu, Lo, Db

bb) Sinožet: Lu (PI)

*sɛt- < sɛt-

a) setit se:⁷⁵¹ Ka, tbc

⁷⁴¹ Takav podatak za Be, Cs i Us donosi S. Hozjan.

⁷⁴² M. Moguš piše: *kusɛnica* s otvorenim /e/, na koji je prema Ivićevu pisanju u idiomu GR sveden ostvaraj /i/ i /ē/, a M. Moguš ga bilježi i u primjerima kratkoga /ě/, pa i onoga podrijetlom od /ě/: *tɛpal*, *mɛhka*, *mehkɛja*, *suhɛji*, *dibokɛja*, *lɛpca* itd. Isto sam zabilježila u Brestu u *usɛnica*, *svɛtlo*, *sɛs*, *sɛdi* (imperativ), (ali *sūsɛt*), gdje je takvo otvoreno [e] podrijetlom od jata, a kakvo se najčešće realizira e<*e, *ɛ pod kratkim silaznim akcentom.

⁷⁴³ *Cenica* = 'sjena, hlad, hladovina'.

⁷⁴⁴ *Cen* = 'sjena, hlad, hladovina'.

⁷⁴⁵ *Cenit* = 'bacati sjenu'.

⁷⁴⁶ U idiomima Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, De, Vi, Pr, Pa realizira se ie<ē<ě: *siêno*.

⁷⁴⁷ Dijelu ispitivanih idioma taj leksem nije svojstven. Značenje se realizira opisno, npr. *njiva za kosit* (MD, Mo, Kr, Li, Šl).

⁷⁴⁸ Prema pisanju I. Lukežić (83, str. 56.) ta riječ nije ovjerena u današnjemu govoru, ali je zapisana u Bujanovu tekstu, a označivala bi pticu koja u sijenu gradi gnijezdo ili se hrani sjemenjem u sijenu.

⁷⁴⁹ U idiomu Ivola, naprotiv, ekavski je refleksi jata: *sɛnokoša*.

⁷⁵⁰ *Šinožeta* = 'sjenokoša'.

⁷⁵¹ U idiomima Br, Li, Rp značenje 'sjetiti se' ima leksem *zmislet se*, *zmišjat se*, u Bc *spunit se*, u mnogim drugim idiomima *domislet se* (npr. Ič, Lo, Kr, MD, Mo, Zg, SJ, SM, Gb, Su, Kl, Tu, Oč, Vi, Pr, Nr, Ja, PK, Us, Os, a *zmislet* = 'izmišljati'), *domislit se*

aa) sećat se: tbc (IL)

*sever- < sēver-

a) sever: Rp, Bc, Ju, Vi, Pr; severni: Bc, Ju, Zs

*slęd- < slęd-

a) nasledit⁷⁵² / nasjedit: Pu;⁷⁵³ sledovat: Br, Vo; sled, sledić, pril.:⁷⁵⁴ Tu, Ve, Ič, Oć, Sp, Gč, Šp, Tn, Cs, tbc

aa) sledit:⁷⁵⁵ Kt (BL)

*slēm- < slēm-

a) sleme / slemen: VU, Pa, JJ

aa) slemenica: tbc (IL); slemenjak:⁷⁵⁶ Kt (BL)

bb) slime: SL, Kk (IL)

*slęp- < slęp-

a) slęp⁷⁵⁷ (-a, -o), slępi; slępac;⁷⁵⁸ slępica;⁷⁵⁹ slępar: Tn, Le, Bl, Kd; slęparija⁷⁶⁰ / slęperija: Ne; slępoća: Šl, Ič, Sp, Lg, tbc; slępilu: Bc; slępić;

(VU, Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Tn, Ju, De, On, Le, Pa, Bs, Ne, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St, Zs), *domišjat se* (Lg), *spametit se* (Vo, Lg, Os), *spominjat se* (Sn, Pš, Be).

⁷⁵² U idiomima Bz, Bt, He, Šp, Ju, De realizira se ie < ē < ě: *nasledit*.

⁷⁵³ Leksem je vjerojatno naslojen iz nekog sustava s Í/ u sastavu jer je ostvaren prijelaz Í > j, a u idiomu Pu ě > e, pa bi se realizirao oblik *nasledit*.

⁷⁵⁴ U dijelu idioma namjesto toga priloga rabi se imenica *kušćić* (= 'komadić'), koja mu dakle nije sinonimski parnjak (npr. VU, Bz, Bt, He, Vi, Pr, Pa), *košćić* (Bc), *kus* (Ju) ili samo *jedno malo* (npr. Li, Šl, Rp), *bakon*, *bakunić* (Kd), *bokunić* (Nr, Ja, PK, Bj, Sn, Mi, Mn), *bukunić* (VI).

⁷⁵⁵ *Sledit* = 'nakon obranoga grožđa ili drugoga voća brati ono što je preostalo'.

⁷⁵⁶ *Slemenjak* = 'crijep na sljemeni'.

⁷⁵⁷ U idiomima Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Ju, De, Vi, Pr, DV, Vr realizira se ie < ē < ě: *sliep* (i u Pa, Nr, Ja, PK), *sliepãc*, Bz, Bt *sliepět*, He, Gč, Šp, GD *osliepīt*, *zasliepīt*, Ju, Vi, Pr *usliepīt*.

⁷⁵⁸ *Slepac* / *slipac* = 'varalica', 'onaj koji vara, obmanjuje'. Za 'slijepca' se uglavnom rabi *slep* *čovjek*. Namjesto leksema *slepac* u dijelu idioma (Pu) zamjenjuje se

slepiti: Kt, De,⁷⁶¹ Le, Kd; oslepiti: VU, Šl, He, Gč, Šp,⁷⁶² GD, Kd / uslepiti: Ju, Vi, Pr; slepet: Lg, Sn, Or; oslepet; preslepiti:⁷⁶³ Sk; presleparij: Rp; zaslepet / zaslepiti: He, Gč, Šp, GD, Bs, Or

aa) slepec: Or (HPH); slepilo: tbc (IL); slepo oko:⁷⁶⁴ Žm (PŠ) / slepočica: Ks (IL); slepi brudet, zvacet:⁷⁶⁵ Be (AB); sleparit:⁷⁶⁶ Kt (BL)

b) slipac: VU, DV, Vr, Ti, VM, SL, Žr, Ks, Šr, Šo, Vt, Pp, Tr, Kk, Ps

bb) slipica: Ti, VM, SL, Žr, Ks, Šr, Šo, Vt, Pp, Tr, Kk, Ps (IL); sliparija: Šo, Ur, Vt, VD, Pp, Tr, Kk, Ps, Ks, VM, Ti (IL); slipić: Kk, Ps, Ks, VM, Ti, Tr (IL); slipoća: VM, Kk (IL); slip (-a, -o), slipi: Ti, VM, SL, Žr, Ks, Šr, Šo, Vt, Pp, Tr, Kk, Ps (IL); slipit:⁷⁶⁷ Vt (IL); slipet: Kk (IL); oslipet: Ps (IL)

*slěz- < slěz- < *selz-

a) slez; slezena / slezen: Bz, Bt, He, Gč, GD, Tv, Ju, Žm, De, Vi, Pr, Zs, GR, Us, Nr, Ja, PK, Ks / slezeno, s. r.: VU, tbc; slezit⁷⁶⁸

aa) slezenica: tbc (IL), Bo (PŠ, FL)

b) sliz: Šl;⁷⁶⁹ slizit: Oć, Mč

bb) slizet: Kt (BL)

leksemom *prevarant*, a i leksem *sleparija* je već rijetkost. U Dr (G) rabi se samo preoblika: *ki vara*. U idiomu Bo, Lu, Nr, Us u uporabi je leksem *lažnjivac*, u Va *lažnjivec*, u Bj *laživec*, u Pz, Ks *lažljivac*. U Be *slepac* = 'šišmiš'.

⁷⁵⁹ *Slepica* = 1. 'žena koja vara, obmanjuje', 2. 'bajka' u Oć.

⁷⁶⁰ *Sleparija* = 'obmana, prijevara'.

⁷⁶¹ U tome se idiomu ostvaruje diftong na mjestu dugoga jata: *sliepiť*. Isti je ostvaraj u govorima DV, Vr.

⁷⁶² U idiomu Floričića različito je: *slepet*.

⁷⁶³ *Preslepiti* = 'prevariti, obmanuti'.

⁷⁶⁴ *Slepo oko* = 'sljepoočnica'.

⁷⁶⁵ *Slepi brudet, zvacet* = 'jela spravljena od potrebitih namirnica, ali bez ribe i mesa'.

⁷⁶⁶ *Sleparit* = 'varati'.

⁷⁶⁷ *Slipit* = 'varati, obmanjivati'. Usp. I. Lukežić, 83, str. 58.

⁷⁶⁸ *Slezit* = 'sluziti'. U dijelu idioma taj leksem nije ovjeren. Namjesto njega ostvaruju se *kapat, pušćat, cedit, curkat, točit*.

⁷⁶⁹ U tom je idiomu ovjereno *sliz*, ali *slezena, slezit*.

*skleđ- < sklěd-

a) skleda:⁷⁷⁰ Rp, Žm

*smę- < smě-

a) smet

*smęh- < směh-

a) smeh;⁷⁷¹ smet (se)⁷⁷² (+na-, zi-); smešan (smešna, -o), smešni

aa) posmeh, A sg.: Jj; potsmehevat se: Kt (BL) / posmehevat se: Or (IL), Kt (BL) / nasmehevat se:⁷⁷³ Kt (BL); podsmehivat se: tbc (IL); osmehevat: Kt (BL); osmehivat se: tbc (IL)

*smręk- < smrěk- < *smerk-

a) šmreka: Šk, Ka, Dr, Pu, Pe, Me, Vo,⁷⁷⁴ Lg, MD, Mo, Kr, tb / šmrečka: De, Žm / smečka: Vi, Pr / smrekva: Lo, VU, Tu, Pz, Bz, Bt, He, Gč, Šp, Tv, Ju, DV, Vr, Le, Pa, Bo, Lu, Zs, Kd, Va / smreka: Gb, Kl, Su, Rp, Bc, Bv, Vz, Pl, Ne, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St, Nr, Ja, Vl, Us, Os, Bj, Sn, Mi, Mn, Pš, Dg, Fi, Be, Or; smrekovica:⁷⁷⁵ Bs, Or; smrekujići: Be
 aa) smrekuja:⁷⁷⁶ Or (HPH), Us (SH); šmrek (ž. r.): tb (IL); šmrekovica:⁷⁷⁷ tb (IL); šmrekujić: Be (AB)

⁷⁷⁰ *Skleda* = 'zdjela'.

⁷⁷¹ U idiomima Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Ju, De, Vi, Pr realizira se ie<ē<ě: npr. *smiēh*, u govoru Pa *smiēšan*, u Nr, Ja, PK *smiēt*.

⁷⁷² U mjesnome govoru Rp ovjereni su glagolski oblici *smęjat se*, *nasmijat se*, a u Bc, Bz, Bt, Šp, Tn, Ju, De, Vi, Pr, Zs, Kd *nasmejat se*, u govoru Pa, Bs, Sv, Zs, Kd *smejat se*, prez. *smejın se*, u Bk, GR (MM) *smijat se*, dakle od *smějati se. U govorima Ivola i Floričića realizira se *smet se*, *nasmēt se*.

⁷⁷³ *Nasmehevat* = 'podsmjehivati se'.

⁷⁷⁴ Za Vo zabilježila sam i oblik *smreka*.

⁷⁷⁵ *Smrekovica* = 1. 'rakija od smrekina ploda' (Bs), 2. 'vino od smrekina ploda' (Or).

⁷⁷⁶ *Smrekuja* = 'smrekina boba'.

⁷⁷⁷ *Šmrekovica* = 'smrekin plod'. Usp. I. Lukežić, 83, str. 59.

b) šmrika: Ći, Gr, Sr, Sk, Zm, Ml, Ma, lk, lč, Op, Bč, Nr, Ba, Cr, Ti, MV, VD, GR / smrika: Zg, Sj, SM, Li, Šl, Cs⁷⁷⁸ / smrikva: GD, Tn, Bs, Oć / šmrikva: Br / smrička: Mu, Ru, Za / smriška: Ku / šmriška: Bg, Mt
bb) šmrik, m.r.: Ks (IL)

*snęg- < snęg-

a) snęg⁷⁷⁹

aa) snežić; snežina: tbc (IL); snežan: Žm, Bo, Lu (PŠ), GR, Bč (MM), Ks (IL), Kd (PŠ); snežnica:⁷⁸⁰ Kt (BL)

*sręd- < sręd- < *serd-

a) sreda;⁷⁸¹ sredina / sredinja: Dg / sred, ž. r.: Tn; sredica;⁷⁸² srednji (-a, -e); sred, prijedl.:⁷⁸³ Lo, lč, Vo, Šl, Bz, Bt, He, Gč, Šp, Tn, Ne, Pš, Or; posrede, pril.: Tu; nasredi, prijedl.: Rp; nasred,⁷⁸⁴ prijedl.: Bt, Ju, De, Ne, Kd, Bs, Dg, Be, Or, Nr, Oć; nasrede, pril.: Oć

aa) Čista sreda: Or (HPH); presrest: tbc (IL); posred, prijedl.:⁷⁸⁵ Dg (MS), Us (SH)

*sręt- < sręt-

a) sreća (+ne-); srećan (srećna, -o), srećni (+ne-); srećneji; sretan (sretna, -o), sretni (+ne-): Lo, Bs, Vl, Pš, tb; posrećit (se); usrećit (se) / osrećit (se): Vo

⁷⁷⁸ Taj podatak za Cs donosi S. Hozjan.

⁷⁷⁹ U idiomima Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, Pa realizira se ie < ē < ě: *sniĕh*. Diftonški je ostvaraj zabilježen i u Ja. Za GR M. Moguš piše N pl. *snĕyi*, gdje je [i] zapravo rezultat zatvaranja /ē/, ovdje podrijetlom od jata.

⁷⁸⁰ *Snežnica* = 'voda dobivena otapanjem snijega'.

⁷⁸¹ U idiomima Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, De, Pa realizira se ie < ē < ě: *sriedā* / *sriĕda* (Tv, Ju, Vi, Pr), *sriĕt*. U idiomu Putinja ostvaruje se *nasrieda*.

⁷⁸² *Sredica* = 1. 'sredina kruha', 2. 'očišćeno pšenično zrno' u Bo (FL). U idiomu VU ostvaruje se u prvome značenju samo *mećica*, u govoru Mo, MD, Kr, Tu, Šl *sredina od kruha*, u idiomu Šp *mieč* (Floričića i Ivola *međ*, u govoru GD *mekinje*, u govoru Rupe *srdina*, *srdica*.

⁷⁸³ Isti primjer donosi R. Strohal za Ri.

⁷⁸⁴ Tako se ostvaruje i u idiomima Ivola i Floričića. Isti primjer donosi R. Strohal za Ri.

⁷⁸⁵ Isti primjer donosi R. Strohal za Ri.

aa) srećen: Or (HPH); nesrečno: JJ (VS); ponesrećit: Kt (BL)

b) srića:⁷⁸⁶ Tv, Bl, Kd, Ba, Cr, Ti, VM, SL, Žr, Ks, Šr, Vt, Pp, Tr, Kk, Ps, Mj, MV, Po, VD; srićan (srićna, -o), srićni: Tv, Kd, Cr, Ti, VM, SL, Žr, Ks, Pp, Kk, Ps, Mj; nesrića: Tv, Bl, Kd, Cr, Ti, VM, SL, Žr, Ks, Pp, Kk, Ps, Mj, Po; nesrićan (nesrićna, -o), nesrićni: Tv, Kd, Cr, Ti, VM, SL, Žr, Ks, Pp, Kk, Ps, Mj, Šr, Tr, Vt, VD; usrićit se: Tv, Ba, Cr, Ti, VM, SL, Žr, Ks, Šr, Vt, Pp, Tr, Kk, Ps, Mj, MV, Po, VD

bb) posrićit se: Ba, Cr, Ti, VM, SL, Žr, Ks, Šr, Vt, Pp, Tr, Kk, Ps, Mj, MV, Po, VD (IL)

*stęł- < stěl-

a) posteja / postelja⁷⁸⁷ / pustelja: Bz, He, Gč, Šp, GD, Ju, Vi, Pr, GR, Bv, Sv, Cn, Lu, Žm, On, Pz / pusteja: Tn, Pa, Bo, Bs, Bl, VI,⁷⁸⁸ Us, Os, Mi, Mn, Va, Pš, Or / postej, ž. r.: Dr (G); stelja:⁷⁸⁹ Šl

aa) postelj, ž.r.:⁷⁹⁰ tbc (IL); postejica: JJ (VK)

*stęn- < stěn-

a) stenj⁷⁹¹

aa) stenjić: Or (HPH)

bb) stinj: Cr, SL (IL)

⁷⁸⁶ R. Strohal, 125, str. 8. piše DL sg. *sriće*, a na str. 10. G sg. iste imenice *sreći*. Na drugome mjestu (str. 11.) ističe da je *srića* svojstveno idiomima u riječkoj okolici, dok je u riječkome govoru samo *sreća*.

⁷⁸⁷ U Bc je refleks jata u tom leksemu reduciran: *põstlja*.

⁷⁸⁸ Ostvaraj *puštēja* zabilježen je u najstarije sugovornice Marije Kirinčić, rod. 1909., dok su mlađi obavjesnici ostvarili taj leksem kao *postēja*.

⁷⁸⁹ *Stelja* = 'ležaj od slame, lišća ili kukuruzovine za stoku'.

⁷⁹⁰ Takav je oblik za trsatsko-bakarske govore i crikvenički govor uz *postelja* zabilježila I. Lukežić, 83, str. 60.

⁷⁹¹ U idiomima Bz, Bt, He, Gč, Šp, Tv, Ju, De, Vi, Pr realizira se ie < ē < ě: *stiěnj*.

*stęn- < stęn-

a) sten, ž. r. / stena:⁷⁹² Pu, Vo, Tu, Šl, Bc, Tv, Ne, Ja, Vl, Dg; Podstenice: Kd

*strę- < strę- < *ster-

a) prostret;⁷⁹³ streha;⁷⁹⁴ strehica: Lo

*stręl- < stręl-

a) strela⁷⁹⁵ / strel,⁷⁹⁶ ž. r.; strelica: Tv, Sn; strejat: Pš, Lg; prostrelit: Vo
aa) streljat: tbc (IL)

*svęd- < svęd-

a) svedar / sveder: Zs, Or / cvedar: Bt; svedrić: Tu, Oć, Kt, Kd, Cs, tbc

*svęt- < svęt-

a) svet;⁷⁹⁷ svetski: Plj, lč, Sp, tb
aa) susveta:⁷⁹⁸ Cs (MT)

b) svit: Be, Cr, VM, Ks, Kk, Ps, Pp, Šr, Šo, Ur, Vt, VD

⁷⁹² Taj je leksem rijetko u uporabi. Namjesto njega u istome značenju ispitanici najčešće ostvaruju *grota*, ali i *škrpada*, *gromača* ili *školj*.

⁷⁹³ Namjesto tih leksema u idiomima Pu, Dr, Vi, Pr ostvaruje se leksem *rastegnut*, *raširit*, u Zs i Kd *rastegnat*. U Šl, Bc ostvaruje se reducirani oblik: *prostrt*, u Gč *rashitat*.

⁷⁹⁴ *Streha* = 1. 'streha', 2. 'slamnati krov'.

⁷⁹⁵ U idiomima Bz, Bt, GD, Tv, Ju, Vi, Pr realizira se ie < ē < ě: *striēla*. U istarskim idiomima često se rabi leksem *šajeta*, a u creskim se taj leksem rabi samo u kletvama.

⁷⁹⁶ *Strela* / *strel* = 1. 'strijela', 2. 'munja' u dijelu idioma, npr. u Or, Us, Be, Cs.

⁷⁹⁷ U idiomima Bz, Bt, He, Gč, GD, Tv, De, Vi, Pr realizira se ie < ē < ě: *sviēt*. Pridjev *svetski* u istraživanim idiomima nije dio primarnoga leksičkoga sloja i moji ga sugovornici nisu detektirali kao dio svoga govora, ali dopuštaju ovjerenost u sintagmi *svetski rat* / *gvera*.

⁷⁹⁸ *Susveta* = 'strašni sud', bibl.

*svět- < svět-

a) sveća;⁷⁹⁹ svečica; svetlo; svetlos: Pa, Dg, Cs / svetlu: Bc; svećnjak;⁸⁰⁰ svetit (+po-, pro-, za-); svetlit (+po-, pro-, za-): Bc, Or;⁸⁰¹ svetal (svetla, -o); svetli (-a, -o); svetleji / svetoy (-a, -o): Bc; Sviećnica: Vi, Pr
 aa) svetlet (+po-, pro-, za-): tbc (IL), Or⁸⁰² (HPH), Kt (BL); svetloba:⁸⁰³ Kt (BL)

b) svića: Mo;⁸⁰⁴ svitlost: Tv, Dg, Cs, Ks; svitlo: Kd, Ba, Ti, VM, SL, Žr, MV, Ps, Pp, Šr, Šo, Ur, Vt, VD

bb) svićnjak: Ba, Cr, VD; svital (svitla, -o), svitli: Ti, Žr, Šo, Ur, Vt (IL); svitlost / svitlos (u *pres / nima svitlosti*): Dg (MS), Cs (MT)

*tələ- < tblě-

aa) tlet:⁸⁰⁵ tbc (IL), Or (HPH), Cs (MT)

bb) tlit: Mj (IL)

*teḥ- < tēh-

a) tešit: Ju, Vi, Pr; utešit: De, Be

b) utišit: Ja

bb) tišit: Ks (IL)

⁷⁹⁹ U idiomu Rp ovjeren je leksem *ljuč*. U idiomima Bz, Bt, He, GD, Tv, Ju, De, Vi, Pr realizira se ie < ē < ě: *sviečã*, u Bz, Bt, He, GD *sviětal* (češće, kao i u Ne, Ja, Sn leksem *čaro*), *posvietit̃*. U idiomu Bz, Tn, Ne realizira se i leksem *kanděla*. U govoru VG na mjestu jata ostvaruje se alofon [i] od primarnoga /e/.

⁸⁰⁰ U govorima Gč, GD, Kd, Ja ovjeren je leksem *kandeler*, u Oč *kandelar*.

⁸⁰¹ Za taj idiom H. P. Houtzagers bilježi dva značenja toga glagola: 1. 'zasvijetliti', 2. 'uključiti svjetlo'.

⁸⁰² U tome idiomu značenje je 'rušiti se, onesvješivati se'.

⁸⁰³ *Svetloba* = 'svjetlost'.

⁸⁰⁴ Takav podatak donosi M. Maŕeckı (91, str. 57.), a prema mojim nalazima na mjestu je jata u tome leksemu u istome idiomu rezultat fonem /e/.

⁸⁰⁵ *Tlet* = 1. 'tinjati' u trsatsko-bakarskim idiomima, 2. 'kimati, drijemati' u Cs, 3. 'pržiti, paliti (se)' u Or.

*tęk- < tęk-

- a) potekat:⁸⁰⁶ Dr (G), Vo, lč, Oć
 aa) optekovat: Kt (BL); potečevat: tbc (IL) tbc
 b) potikat: Pš, Dg, Be, tbc (osim Ba)

*tęl- < těl-

- a) telo⁸⁰⁷ / telu: Bc; Telova⁸⁰⁸ / Telovo: Žm, Bz, Bt, He, Gč, GD, Tv, Ju, De, Vi, Pr, Le, Bo, Bs, Zs, Kd, Pš
 aa) telace, telino: tbc (IL); telesa, N pl.: Or (HPH)

*tęm- < tēm-

- a) teme; temence / temen: Bz, Bt, He, Gč, GD, Tv, Ju, De, Vi, Pr, Žm, Le, Pa, Vz, Pl, Ne, Us / temiće: Pu, Dr; temenica:⁸⁰⁹ Lo, Vo, Tu, Oć, Šp / temenice: Lg, Bz, Bt, Ju, De, Vi, Pr, Ja, Us, Os, Bj, Sn, Mi, Mn, Dg
 aa) temen, ž.r.: Pz (PŠ); temenac: tbc (IL)

*tęp- < tęp-

- bb) potiplje:⁸¹⁰ Pp (IL)

*tęr- < tēr-

- a) terat (+do-, na-, po-, s-): Br, Gč,⁸¹¹ Ju, Pš, Or,⁸¹² Cs
 aa) preterat: tbc (IL)

⁸⁰⁶ *Potekat* = 'truditi se u nekom poslu, oblijetati'.

⁸⁰⁷ U idiomima Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Ju, De, Vi, Pr realizira se ie < ē < ě: *tiĕlo* (i u Pa), *Tiĕlovo*. Namjesto toga leksema u Ja zabilježila sam *živõt*.

⁸⁰⁸ U idiomu Ja zabilježila sam *Buôžji duân* za isti blagdan.

⁸⁰⁹ U Li, Šl i Bc leksem nije ovjeren. Realizira se leksem *prnje*. U Be sam zabilježila *prnjice*.

⁸¹⁰ *Potipat* / *potepat* = 'puniti prostoriju dimom iz ložišta zbog vjetrovita vremena'. Usp. I. Lukežić, 83, str. 62.

⁸¹¹ Jednako je i u idiomu Floričića.

⁸¹² S takvim refleksom jata u idiomu Or značenje je 'prisiljavati', npr. na težak rad, ili u frazemu *teramo svaki po svoju* značenje je 'radimo po svojoj volji'.

b) tirat (+do-, na-, po-, s-):⁸¹³ Ku, Mu, Ći, Gr, Sr, Sk, Ko, Kt, Zm, Šk, Ka, Dr, Pu, Pe, Ma, Ml, Sa, Mt, Bg, Lo, Ik, Sp, Ič, Me, Vo, Lg, VU, MD, Mo, Bč, Kr, Kl, Gb, Su, Tu, Plj, Rk, Jj, Li, Šl, Tv, Tn, Kd, Knj, Bs, Nr, Ja, PK, Vl, Us, Os, Bj, Sn, Mi, Mn, Vd, Dg, Fi, Be, Cs, Or, tbc; zatirat: Tu, Šl, Or
 bb) protiran: Kt (BL); protirat: Kt (BL)

*teš- < tēs- / tēsk-

a) testo;⁸¹⁴ tesan (tesna, -o), tesni;⁸¹⁵ tesneji / tešnji: Bz, Bt, Gč, Šp,⁸¹⁶ Tn, Ju, De, Vi, Pr, Kd
 aa) testace: tbc (IL); testen (-a, -o), testeni: tbc (IL); tesno, pril.: Mč (IJ)

*trēb- < trēb- < *terb-

a) potreba:⁸¹⁷ Lo, Li, Bc, Gč, Šp, De, Ju, Vi, Pr, Bo, Zs, Kd, Pš, Be, tbc; trebat;⁸¹⁸ potreban (potrebna, -o) / potreben: Vl; trebe⁸¹⁹
 aa) trebit:⁸²⁰ Or (HPH), Jj (VS); potrebit: Or (HPH); trebeda / treda:⁸²¹ Kt (BL); treda trebeda:⁸²² Rk (RJ)

bb) potriiba: MV (IL)

⁸¹³ Najčešće se ostvaruju prefigirani oblici: *potirat, stirat, natirat*. U dijelu idioma uz taj se leksem u istome značenju rabi i glagol *gonit* (npr. Za, Ju, De, Vi, Pr, Zs, Be), svršeni oblici *vagnat* (npr. Tu), *zignat* (Li), *nagnat* (u Šl, Rp, Pa), *podagnat* (u Šl), *zagnat* (u Rp), *dognat, pognat* (Bz, Bt), *splašit* (He, GD). U Brdču leksem nije ovjeren.

⁸¹⁴ U idiomima Bz, Bt, He, Gč, Šp, Ju, De, Vi, Pr realizira se ie < ē < ě: *tiēsan, tiēsto / tiestō* (Šp).

⁸¹⁵ U dijelu se govora rabi kao sinonim *uzak, uski*.

⁸¹⁶ U govoru Floričića realizira se *tesneji*.

⁸¹⁷ U idiomu Br, Rp to se značenje izražava leksemom *sila*.

⁸¹⁸ Uz taj leksem isto se značenje ostvaruje glagolom *rabit* (koji znači i 'upotrebljavati'), npr. Me, Bc, Be ili samo *rabit* MD, Mo, Oč, Kr, Bz, Bt, Tn, Pc, Do, De, Le, Bs, *robīt* (jer ā > o) u Vz, Pl.

⁸¹⁹ *Trebe*, prilog = 'mora, treba, valja'. Ostvaruje se uz infinitiv, prezent ili uz veznik *da*: *Trebe čekat*. (Valja čekati.), *To ni trebe*. (To nije potrebno.), *Trebe da si ga čula*. (Trebala si ga čuti.). U Jj je zabilježen oblik *potreba je* u značenju 'potrebno je'.

⁸²⁰ *Trebit* = 1. 'čistiti (zemlju) od kamenja', 2. 'odvajati (kamenje od zemlje).

⁸²¹ *Trebeda / treda* = 'vjerojatno'.

⁸²² *Treda trebeda* = 'valjda'.

*trēm- < trēm- < *term-

aa) štrem:⁸²³ Pp (IL), Kt, Bč (MM), Kt (BL)

*tręsk- < tręsk-

a) treska;⁸²⁴ treščica;⁸²⁵ treščina: Oć, tbc / tresa: Tn; tresćina: Gč; tresnut; utreskat: Bt, Vi, Pr

b) trisnit: Šl, Bc; triška: Ja, Us, Os; triska: Dg, VM, Žr, Po, Šo, Vt

*tręz- < tręz- < *terz-

a) streznit se; otreznit (se): Lo, Vo, Tu, Lg, Oć, Šl, Bz, Bt;⁸²⁶ otreznut (se): Ne; rastreznit (se): Vo, Šl, Rp, Bc, He, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, Kd; trezan (trezna, -o), trezni / trezon: Bv, Vš, Sv, Cn

aa) trezen: Or (HPH)

*vęd- < vęd-

a) napoved⁸²⁷ / napoved: Bc, Bt; propoved: ⁸²⁸ Kd, tbc; spoved,⁸²⁹ zapoved;⁸³⁰ svedok; svedokinja; nevesta;⁸³¹ nevestica;⁸³² medved;

⁸²³ *Štrem* = 'nadstrešnica, trijem'.

⁸²⁴ *Treska* = 1. 'trijeska', 2. 'zaušnica'. Razlika je ostvarena prozodijskim sredstvima, npr. u He, Pc, Ju, De, Vi, Pr: 1. *trieskã* (isti je ostvaraj i u DV, Vr), 2. *tręska*.

⁸²⁵ U dijelu idioma u značenju 'treščica' ostvaruje se *truščica*: MD, Mo, Kr, Gb, Vl, Dg, *troščica*: Kl, *trska*, *trskica*: Rp, *trščica*: Bj, *jaščica*: Tv.

⁸²⁶ U idiomima Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Ju, De, Pa realizira se ie<ē<ě: *trięzan* (u tome leksemu i u Zs), Bz, Bt, He, Gč, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr: *otrieznīt* / *rastrieznīt*, Šp, GD, De, DV, Vr: *strieznīt*.

⁸²⁷ *Napoved* = 'objava u crkvi o budućim sklapanjima brakova'. U DV i Bs zabilježila sam sintagmu *kličī reć* (*rećeno je na kličah*) u značenju 'napovijedati'.

⁸²⁸ U idiomu Br, Lo, Me, Vo, Rp, Gč, Šp, Tn, Pc, Do, De, Be rabi se imenica *predika* i glagol *predikat*, Dg *predikatur*, a u Rp namjesto *napovedet* / *napovedat* ostvaruje se leksem *uklicat*, u govorima DV, Vr uz *napoved* i *rećeno na kličah*.

⁸²⁹ *Spoved* = 'ispovijed'.

⁸³⁰ M. Moguš je u Kt zabilježio *zapoved* kao imenicu m. r. (usp. 111, str. 23.).

⁸³¹ U idiomu GD, Ja naknadnim duljenjem zamjene jata realizira se diftong [ie]: *nevięsta*.

medvedica; povedet / povedat: Ku, Lo, lč, Me, Sp, Kt, Tu, Oč, Mč, Kt, Li, Šl, Bc, Ln, Žm, Bz, Bt, He, Gč, GD, Ju, De, On,⁸³³ Lu, Kd, GR, Lb, Or / puvedat: Rp / povec: Vl, Us, Os, Vd, Dg, Fi, Cs, Or; dopovedet,⁸³⁴ dopovedat: Šl, Bc, Bz, He, Gč, tbc; napovedet / napovedat: Lo, Me, Oč, Šl, Bc, Bz, He, Gč, GD, De, Le, Pa, Vz, Pl, Kd / napuvedat: Bt / napovec: Vl, Us, Os, Va, Dg, Fi; otpovedet⁸³⁵ / otpovedat: Lo, Me, tbc; spovedet / spovedat: Lo, Me, Šl, Bc, Bz, He, De, Kd, tbc; zapovedet / zapovedat: Lo, Me, Šl, Bz, Bt, He, Gč, Kd, tbc, Or; zapovec:⁸³⁶ Dg, Fi, Cs, Or; svedočiti⁸³⁷ (+o-,⁸³⁸ za-); usvedočiti: Bc; posvedočiti: Kd, tbc
 aa vešća:⁸³⁹ tbc (IL), Mč (IJ), Kt (MM); veščini, N pl. ž.r.: Mč (IJ); medvedov: Ks (IL); nevestovala: Rk (RJ); neveščak:⁸⁴⁰ Or (HPH); prepovedet:⁸⁴¹ Kt (BL); pripovedat:⁸⁴² tbc (IL); pripovedet: Mč (IJ), tbc (IL); napovet:⁸⁴³ Or (HPH); povet:⁸⁴⁴ Or (HPH); spovec: Cs (MT), Or (HPH); spovet:⁸⁴⁵ Or (HPH); ispovieduo, prez.: Žm (ŠO); spovedalnica: Kt (BL); zapovet:⁸⁴⁶ Or (HPH); osvedočiti: Ks (IL); zasvedočiti: tbc (IL); zvedat:⁸⁴⁷ Mč (IJ), Kt (BL); zvedet:⁸⁴⁸ Kt (BL)

⁸³² *Nevestica* = 'mladenka'.

⁸³³ J. Kalsbeek je za idiom On zapisala oblike prezenta *povīn, povīš, povī, povīmo, povīte*, ali *povedo*.

⁸³⁴ *Dopovedet* = 'potankim objašnjavanjem učiniti da zna i zapamti'.

⁸³⁵ *Otpovedet* = 1. 'odgovoriti', 2. 'odgoditi odgovor' (Kt).

⁸³⁶ *Zapovec* = 'zapovjediti'.

⁸³⁷ U istom se značenju u govoru Br češće rabi izraz *bit (za) svedok(a)*, npr. *on će bit za svedoka* = 'on će svjedočiti'.

⁸³⁸ *Osvedočiti* = 'uvjeriti se'.

⁸³⁹ *Vešća* = 1. 'vještica', 2. 'poveći leptir' (Kt). U značenju 'vještica' u svim se ostalim idiomima rabi romanizam *štriga*, npr. Br, Lo, Me, Oč, Rp, Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Tn, Ju, De, Pa, Vz, Pl, Ne, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St, Bk, Kd, Nr, Ja, PK, Us, Os, Be, u Pc *štroliga*.

⁸⁴⁰ *Neveščak* = 'mladoženja'.

⁸⁴¹ *Prepovedet* = 'zabraniti'.

⁸⁴² Isti primjer donosi R. Strohal za Ri.

⁸⁴³ *Napovet* = 'objaviti u crkvi o budućim sklapanjima brakova'.

⁸⁴⁴ *Povet* = 'reći'.

⁸⁴⁵ *Spovet / spovec* = 'ispovijedati se'.

⁸⁴⁶ *Zapovet* = 'zapovjediti'.

⁸⁴⁷ *Zvedat* = 'ispitivati, istraživati'.

⁸⁴⁸ *Zvedet* = 'saznati, istražiti'.

b) svidok, svidokinja: Tv,⁸⁴⁹ Vš, Ne, Vl, Va, Or, Kk; svidočiti: Tv, Va; osvidociti: Ne

bb) svidoki, N pl.: GR (MM); svidoci, N pl.: Us (SH); svidoci, 3.l.sg. prez.: GR (MM); svidocile, glag. prid. rad. ž. r. pl.: GR (MM); zasvidočiti: Ti (IL)

*vej- < věj-

a) veja;⁸⁵⁰ veje;⁸⁵¹ vejat:⁸⁵² Šp, Cs, Nr, Or, Be

aa) ovejat: Or (HPH), Žm (ŠO); ovejati: Be (AB); vejanje: Be (AB); vet:⁸⁵³ Kt (BL)

*vek- < věk-

a) vek;⁸⁵⁴ vavek⁸⁵⁵ (+za-)⁸⁵⁶ / vaveki (+za-): Mu, Pb, Bg, Lo, Me, Ik, Vo, Op,⁸⁵⁷ VU, MD, Mo, Kr, Kl; vavek vekon: Li / vavek vekun: Lg / zavavek vikon: Dg, Be; odvavek⁸⁵⁸: Op, Kt / odveka: Os, Va

aa) navek:⁸⁵⁹ Pp (IL); dovavek: Or (HPH); zavinovekon:⁸⁶⁰ Kt (BL); vekon:⁸⁶¹ Kt (BL); vekomice: Kt (BL)

⁸⁴⁹ U drugim se riječima toga idioma s istim korijenom jat zamjenjuje fonemom /e/: *nevesta, medvet*.

⁸⁵⁰ *Veja* = 1. 'grana sa suhim lišćem', 2. 'lišće', 3. 'list sa stabla' (Kt).

⁸⁵¹ *Veje* = 1. 'suho lišće' u stanovnome broju idioma (npr. Vo, Ič, Mč, Kt, VM, Kl, Tu, Šl, Žm, Floričići), 2. 'zelenje' u Or (HPH), 3. 'lišće na drveću' u Kastavštini (Ij). S. Hozjan je zapisala sintagmu *suho veje*, pa je *veje* = 'lišće'.

⁸⁵² *Vejat* = 'viti', npr. *Veje se lišće*.

⁸⁵³ *Vet* = 'čistiti od pljeve pomoću vjetra'.

⁸⁵⁴ U idiomima Bz, Bt, He, Gč realizira se *ie* < *ē* < *ě*: *viěk*.

⁸⁵⁵ *Vavek* = 1. 'uvijek', 2. 'stalno, neprestance'. Taj je prilog u pojedinim idiomima zabilježen u izmijenjenu obliku, npr. u govoru VU, Šl, Pa, Kd kao *vajki*, u Gč, Tv, Ju, Vi, Pr, Vz, Pl, Bk, Bl, Zs, Kd, Bo, Lu *vajk*, u Šp, GD, Tv, Vz, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, Žm, On, Pz, Nr, GR *vajka*, u Pc *vačka*, u Žm i *vač*.

⁸⁵⁶ *Zavavek* = 'zauvijek'. U dijelu idioma realizira se oblik *zavajk* (Bz, He, Gč, Tv, Tn, lu, Vi, Pr, DV, Vr, Le, Bs, Vz, Pl, Zs, Kd), *zavajki* (Pa, Kd), *zavajka* (Bt, GD, Tv, De, Vz), *zavač* (Pc).

⁸⁵⁷ U Op, Vo, MD, Mo, Kr ostvaruju se oba oblika: *vavek, vaveki*.

⁸⁵⁸ *Odvavek* = 'oduvijek'.

⁸⁵⁹ Isti je prilog zabilježio i R. Strohal za Ri.

⁸⁶⁰ *Zavinovekon* = 'zauvijek'.

⁸⁶¹ *Vekon* = 'vječno'.

b) vavik: Rp, Bc; zavavik: Rp,⁸⁶² Šl, Bc

bb) vik: Cr, Ti, VM, Ks, Kk, Mj, Pp (IL); vavek vikon: tbc (IL); vično: Kk (IL); dovika: Cr, Kk (IL); zauvik: Cr (IL)

*vęn- < vęn-

a) venac:⁸⁶³ Dr, Pu, Li, Bz, Bt, He, GD, Tv, Pc, Ju, De, Vi, Pr, Zs, Kd, tbc

aa) venčić: tbc (IL); venčanje:⁸⁶⁴ Ks, (IL); venuka:⁸⁶⁵ Pp (IL)

*vęr- < vęr-

a) vera;⁸⁶⁶ verica;⁸⁶⁷ vernost;⁸⁶⁸ veran⁸⁶⁹ (verna, -o), verni; neveran⁸⁷⁰ (neverna, -o), neverni; zaverit se:⁸⁷¹ Lo; pasja vera:⁸⁷² Ru, Zm,⁸⁷³ Pu, Vo,

⁸⁶² U tome je idiomu ovjereno i *zavajk*.

⁸⁶³ Značenje 'vijenac', 'vjenčić' u dijelu se idioma iskazuje imenicom *kruna*, a deminutiv je *krunica* (npr. Br, Vo, Zg, Kt, Šl, Bz, Gč, DV, Vr, Le, Pa, Bs, Vl, Us, Bj, Sn, Mi, Mn, Va, Pš, Dg, Fi, Be), *jerlanda* (npr. Ič, MD, Mo, Kr, Kl, Gb, Su), *jirlanda* (Os), *jelanda* (Lo, Db, Tu, Lg), *joloanda* (Šp, a Floričići *kruna*), *zorlanda* (Ja), *gerlanda* (Tn), *đerlanda* (Ne), *đorlanda* (Kd), *kranculj* (Rp), *krancaj* (Bc), *žoja* (VG) / *zoja* (MT, Mr, Pd, Žu, Kd). U Bz je ovjeren i *vienáč*.

⁸⁶⁴ U svim je ispitivanim idiomima uobičajen leksem *ženidba* (u Lo *ženidva*, Pa *ženitva*) s dva značenja: 1. 'ženidba', 2. 'udaja'. Glagol je *ženit se (+o-, po-)*. On pokriva i značenje leksema *vjenčanje* (= 'čin sklapanja braka'): *Gremo gledat kako se ženu.* = 'Idemo gledati vjenčanje'.

⁸⁶⁵ *Venuka* = 'vitičasta grančica vinove loze s lišćem'. Usp. I. Lukežić, 83, str. 66.

⁸⁶⁶ *Vera* = 1. 'vjera', 2. 'vjenčani prsten' u Kastavštini (Ij, BL), Bč (MM).

⁸⁶⁷ *Verica* = 'zaručnički ili vjenčani prsten'. U pojedinim idiomima ostvaruje se leksem *vetica* u istome značenju (Lo, Lg, Vo, Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Pc, Ju, De, Vi, Pr, Bs), *vitica* (Tu, Kd, Os), *rinka* (Rp, Bc).

⁸⁶⁸ Lekseme *vernost*, *veran*, *neveran* govornici ispitivanih idioma ne osjećaju izvornim, svojim, ali ih rabe kao naslojene lekseme.

⁸⁶⁹ U idiomima Bz realizira se zbog duljenja kratkoga refleksa jata *ie < ē < ě*: *viêran*, u GD *neviêran*.

⁸⁷⁰ Taj je leksem rijetko u uporabi, s istim značenjem u većem dijelu mjesnih govora ostvaruje se negacija glagola *bit* + pridjev *veran (-a, -o)*.

⁸⁷¹ *Zaverit se* = 'zavjetovati se'. U Lo se stoga ne realizira leksem *zavećat se* niti leksem *zavet*.

⁸⁷² Taj je frazem, naizgled psovka, prema zapisu I. Lukežić pošalica, obično upućena djeci. U pojedinim punktovima moji sugovornici, češće žene, ipak su zazirali kada bi ga trebali izgovoriti – vjerojatno u tim idiomima nije lišen negativne konotacije. U Ko se u istom smislu kaže i *na pasja kola*, u Vo i *vrajža vera*, u Us uz *pasja* i *vrajža vira*, u

lč, Bc, GD, Kd,⁸⁷⁴ PK, tbc (osim Šr) / pajsja vera: Gč, Ju; verovat (+po-) / vervat (+po): Bc, He, Gč, Pa, Ne / veruvat (+po): Bz, Bt, Pc, Do, Ju, On, Žm

b) viran (virna, -o): Tv,⁸⁷⁵ Cr, Kk; pasja vira⁸⁷⁶ / pajsja vira: Pc, Le, Pa
bb) neviran (nevirna, -o): Cr, Ks (IL)

*veš- < vės-

a) obesit / ubesit: Rp, Bc, Bz, Gč, Pc, Do, Ju, Vi, Pr, Lu, Bo; obešat: Oč;
zavesit: Li, Bz, Bt, He, Gč, GD, Tv, Tn, De, Pa / zabešit: Os
aa) obeševat: Or (HPH); vešala: tbc (IL)

*veť- < vět-

a) svet;⁸⁷⁷ savet: Op; zavet; svetovat se;⁸⁷⁸ posvetovat se: Gč; savetovat se: Šl; posavetovat se: Lg; zavetovat se: Li, De, Ja; zavećat se
aa) savetuje: Ks (IL)

*veť(ǝr)- < vět(ǝr)-

a) vetar; vetrić / vetǝr: Va; vetrina: lč, Sp, Gč, tbc; vetrno: Bc; vetrovito:⁸⁷⁹ lč, Sp, Ju, tbc
aa) veter: Or (HPH); vetreje:⁸⁸⁰ Or (HPH); zvetren:⁸⁸¹ Cs (MT), Or (HPH)

Floričićima *vrajža krf*, u Mi, Mn *pasja muša*. Za Op nije potvrđen iako je moja obavjesnica bila starija osoba.

⁸⁷³ Podatak je dobiven za Zamet Dolnji.

⁸⁷⁴ M. Prodan zabilježio je za zaselak Prodani *pasja vira*.

⁸⁷⁵ Osim frazema *pasja vira* u drugim je leksemima s istim korijenom jat zamijenjen fonemom /e/: *vera*, *verovat*.

⁸⁷⁶ U najvećemu broju ispitivanih idioma u drugom je dijelu te sintagme prevladao ikavski refleks jata, ali među tbc idiomima tako je samo u Šr.

⁸⁷⁷ *Svet* = 'savjet, razgovor'.

⁸⁷⁸ *Svetovat se* = 'savjetovati se s kim'.

⁸⁷⁹ U dijelu idioma, npr. Br taj se pojam izražava opisno: (*Vane*) je *vetar*.

⁸⁸⁰ *Vetreje* = 'hlapi, izvjetrava' (za vino).

⁸⁸¹ *Zvetren* = 1. 'ishlapio, izvjetren' (vino), 2. 'lakomislen, previše živahan' (Or, HPH).

*vever- < vēver-

- a) veverica;⁸⁸² veveričica
 bb) viverica: Ks (IL), Be (SH)

*vrę- < vrě- < *ver-

- a) vret (+pre-, pro-, za-);⁸⁸³ vrel;⁸⁸⁴ zivrel: Oć
 aa) obavret: Kt (BL) / obevret;⁸⁸⁵ Or (HPH); povret;⁸⁸⁶ Kt (BL); zvret: tbc (IL); zavrel: Pp (IL)

- b) provrit: Bc; zavrit: Bc⁸⁸⁷

*vręd- < vrěd- < *verd-

- a) uvreda: Vo, Mo, Ič, Sp, Lg, Li, tbc; uvredit (se):⁸⁸⁸ Dr, Pu, Oć, Šl, Ja, Sn, Dg, Or; vredan⁸⁸⁹ (vredna, -o), vredni; vredit (+po-, pre-, za⁸⁹⁰): Tu, Ič, Oć, Li, Šl, Zs, Kd, Or, tbc; vredit: Bc, tbc; vredjat: Ič

⁸⁸² Leksem nije zabilježen u stanovitu broju idioma: Mo, MD. U Šl se ostvaruje *vjeverica* / *jeverica*, u Tv *jeverica*, u Šp, Vi, Pr, Zs *vjeverica*, u GD, Pc, Do *vieverica*.

⁸⁸³ U dijelu idioma realizira se samo glagol *kuhat*, npr. *Voda će zakuhat* = 'Voda će zavreti' (He, Gč, Šp, GD, Tv, Tn, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, Kd) ili uz *Voda vrie* i prefigurani glagol *zakuhat* (Le, Ne).

⁸⁸⁴ U istome se značenju u idiomu Br, Šl, Rp rabi leksem *gorak* (*gorka*, -o), u drugima i *tepal* (npr. Lo, Me, Lg, Šl, Bz, Gč, GD, Pc, Do, Ju, De, Nr, Ja, PK, Sn, Bj, Dg, Fi, Be).

⁸⁸⁵ *Obavret* / *obevret* = 'nakratko zavreti, vreti određeno vrijeme'.

⁸⁸⁶ *Povret* = 'ishlapiti pri kuhanju'.

⁸⁸⁷ U idiomu Bc neprefigurani infinitiv je *vrět*, glag. prid. rad. sg. m. r. *vrěy*, a ta se dva prefigurana oblika realiziraju s /i/ kao zamjenom jata i naglašenim prefiksom (ali glag. prid. rad. sg. s. r. *zavrělo*). U prethodno spominjanim primjerima prefigiranih glagola nije dosljedno provedena zamjena jata vokalom /i/, pa se takva realizacija ne može jednostavno objasniti prozodijskim razlozima, tj. uvjetovanošću ostvaraja naglašenošću / nenaglašenošću vokala.

⁸⁸⁸ To značenje u dijelu idioma ima samo leksem *ofendit* (Br, Tu, Šp, Tn, Ne, Be), *ufendit* (Bz, He, Gč, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, On, Bs) ili i oba leksema (Dr, Pu, Vo, Ja), ali i glagol *zamerit*, npr. u Lo.

⁸⁸⁹ U idiomima Bz, Bt, Gč, GD, Pc, Do, De, Vi, Pr realizira se ie < ē < ě: *vriédan*, a u GD, Pc, De, Ne i leksem *kapac*.

⁸⁹⁰ U dijelu idioma namjesto toga leksema u funkciji je leksem *zameritat* u značenju 'zavrijediti', npr. u creskim idiomima.

aa) povredil: Ks (IL)

bb) vridan: Cr (IL)

*vrēm- < vrēm- < *vert(men)-

a) vreme⁸⁹¹ (+ne-)

aa) vremenit:⁸⁹² Kt (BL)

bb) vrime: tbc (IL), (za Ba i PI); nevrime: tbc (IL)

*vrēs- < vrēs- < *vers-

a) vres; vresina: Li, Ja, tbc

aa) bresina: tbc (IL)

b) vrisina: Vo

bb) vris: Žr (IL)

*vrēs- < vrēs- < *versk-

aa) vreskat (+po-, z-):⁸⁹³ tbc (IL)

*vrēt- < vrēt- < *vert-

a) vreća;⁸⁹⁴ vrecica; vrecina

bb) vrića, vricica, vricina: Cr (IL)

⁸⁹¹ U idiomima Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, Ja realizira se ie<ē<ě: *vriēme*.

⁸⁹² *Vremenit* = 'star'.

⁸⁹³ *Vreskat* = 1. 'vriskati', 2. 'pucati, prskati od prevelike vrućine' (za emajlirano posuđe). Usp. I. Lukežić, 83, str. 68.

⁸⁹⁴ U idiomima Rp, Bc ovjeren je leksem *žakaj*, prema pisanju P. Šimunovića u Lu *vreća / žakalj*, Bo *vreća / žakjić*. U creskim je idiomima i *saket*.

*vręz- < vręz- < *verz-

a) navrest⁸⁹⁵ / navreć:⁸⁹⁶ Va, Kt; provrest; razvrest;⁸⁹⁷ razvrezat: lč, Sp, Lg, Oć, tbc

aa) navrezat:⁸⁹⁸ tbc (IL), Kt (BL); navrežen:⁸⁹⁹ Kt (BL); provrezlo:⁹⁰⁰ Kt (BL)

*zę- < zę-

a) zehat⁹⁰¹ / zjehat: Źm, Pz, Bo, Nr, Lu, GR, Ks, Or, Cs; zehnut / zehnit: Šl, Rp / zehnat: Kd

b) zijat: Be

*zrę- < zrę- < *zer-

a) zret (+do-, u-);⁹⁰² dozoret: VU, Kd / dozrelit: Šl / dozrejat: Dg; ozrelet: Lo, Db; ozrelit: Rp / ozrenut:⁹⁰³ Br / uzrejat: Tn, Kd, Nr, Ja, PK, Us, Os, Bj, Sn, Pš, Dg, Fi, Be, Or; zrel (-a, -o), zreli (+pre-)

aa) ozoreli: Bč (MM); zoret: Bč (MM); zrejat: Or (HPH)

b) zorit: Oć; ozorit:⁹⁰⁴ Lo, Me, Tu, Bo, Lu / uzorit: Bz, Bt, He, Gč,⁹⁰⁵ Šp, GD, Źm, Ju, De, Vi, Pr, Pa / uzrijat: Tv

⁸⁹⁵ *Navrest* = 'udjeti'. U dijelu idioma rabi se s istim značenjem samo leksem *nabos* (He), *nadet* (Bt, GD, Pa, Ne, Nr, Ja, PK), *vadet* (Gč, Bz), *udet* (Tv, Tn, Kd), *steknut* (VI).

⁸⁹⁶ *Navreć* = 'dodati'.

⁸⁹⁷ U pojedinim se idiomima ostvaruje *razvezat* (Vo, Tu, Li).

⁸⁹⁸ *Navrezat* = 1. 'nesvršeni oblik glagola *navrest*,' 2. 'gnjaviti nabranjem propusta i pogrešaka' (tbc), 3. 'zanovijetati' (Kt).

⁸⁹⁹ *Navrežen* = 1. 'udjenut' (konac u iglu), 2. 'započeta osnova za pletenje'.

⁹⁰⁰ *Provrezlo* = 'željezni luk na kotliću, služi za vješanje'.

⁹⁰¹ *Zehat* = 'zijeovati'. U idiomima Bz, Bt, Gč, GD, Ju, De, Vi, Pr realizira se ie<ē<č: *ziehāt, ziehnīt / ziehnūt*.

⁹⁰² U Tu nisu ovjereni tako prefigurirani oblici.

⁹⁰³ *Ozrenut* = 'dozreti'.

⁹⁰⁴ *Ozorit / uzorit* = 'dozreti'.

⁹⁰⁵ U govoru Ivola zabilježila sam *ozorit*.

*zver- < zvěř-

- a) zver;⁹⁰⁶ zverina: Vo
 aa) zverad: Ks (IL)

- b) zvirje: Be, Us, Or,⁹⁰⁷ Ks, Šr
 bb) zvir, m.r.: VM, Ks (IL), Nr (BF)

*zvezd- < zvězd-

- a) zvezda;⁹⁰⁸ zvezdica; zvezdin⁹⁰⁹ (-a, -o): Br
 aa) zjezdi, G pl.: Žm (PŠ)

*ždręb- < ždrěb-

- aa) žrep:⁹¹⁰ Cs (MT)

*želež- < želěz-

- a) železo⁹¹¹ / želežo: Bj, Or, Nr; železni (-a, -o);⁹¹² železnica: He;
 zeleznička: Bs
 aa) ležezo:⁹¹³ Cs (MT); želežni (-a, -o): Or (HPH); želežnicu, A sg.: Or
 (HPH)

*ž(d)ręb- < ž(d)rěb- < *žerb-

- a) ždrebac:⁹¹⁴ Vo, VU, Oč, Bč, Li, Šl, Bz, Bt, He, Šp, Tv, Ju, De, Vi, Pr, Ne,
 tbc / žriebe: GD, Pz / ždrebe: Rp, Kd

⁹⁰⁶ U Pu, Ič (i *beštija*), Tu, Gč se rabi leksem *blago*. U dijelu se idioma realizira samo *beštija* (Bz, Bt, Ju, Ne, GR), *bešća* (Kd).

⁹⁰⁷ *Zvirje* = 'gamad, štetočine'.

⁹⁰⁸ U idiomima u kojima je u tom leksemu *ě > ē > ie* ostvaruje se *zviězda* (Bz, Bt, GD) / *zviezdã* (He, Gč, Šp, Tv, Ju, De, Vi, Pr).

⁹⁰⁹ *Zvezdin* = 'zvjezdan'.

⁹¹⁰ *Žrep* = 'ždrijeb'.

⁹¹¹ U Lo se izgovara i *zelězo*. Tako je i u cakavskome punktu Gč.

⁹¹² Za isto se značenje češće realizira prijedlog + G te imenice: *od zezeza / od železa*.

⁹¹³ S. Hozjan je u Cs zabilježila *želežo*.

aa) zdrebac: Bo, Lu (PŠ), GR (MM); źrebac: Be (SH); źdrebica: Źm (PŠ);
 źdrepčić; źdrepčina: tbc (IL)

*žļēb- < žlēb- < *želb- < *gelb-

a) žleb; žlebac⁹¹⁵

aa) žlebić: tbc (IL)

bb) žlibac: Ks (IL)

*žļēzd- < žlēzd- < *želz- < *gelz-

a) žlezda⁹¹⁶

aa) žlezdica: tbc (IL)

*žrēb- < žrēb- < *žerb-

aa) žrep,⁹¹⁷ žrebić Or (HPH)

⁹¹⁴ U stanovitu broju idioma, npr. Br, Lg, Gč, Pc, Nr taj leksem nije dio primarnoga leksika; rabi se sintagma *mladi konjić* (Br) / *mali konj*. U idiomima u kojima je *ě > ē > ie* ostvaruje se *ždriebăc* (Bz, Bt, He, Šp, Tv, Ju, De).

⁹¹⁵ *Žlebac* / *žlibac* = 'crijep, kanalice'. U creskim idiomima u uporabi je leksem *opuka*.

⁹¹⁶ Za Lo, Vo, VU, Mo, MD, Kr, Gč, Šp, Tn, Vi, Pr zabilježila sam samo leksem *žila* (u Gč, Ne, Be s cakavskim ostvarajem *zīla*), *žili* (= N pl.). U idiomima u kojima je *ě > ē > ie* ostvaruje se *žliēzda* (Bt, Bz, He, Tv, Ju, De uz *žila*).

⁹¹⁷ *Žrep* = 'ždrijeb'.

2.2.2.2.2 Tabela I. i interpretacija Tabele I.

Cilj je tabelarnoga pregleda ikavskih ostvaraja leksičkih korijenskih morfema u pojedinačnim idiomima prikazati u kojima se od njih realizira najveći broj ikavizama i uočavaju li se prema broju ikavizama divergentne skupine govora.

Za interpretaciju prikaza bitno je napomenuti:

1. tabelarni prikaz, kao i upitnik (s izuzetkom drugih oblika zabilježenih u literaturi onih glagola infinitivi kojih nisu zapisani kao ostvaraj svojstven govornim terenski istraženim za potrebe ove radnje), obuhvaća samo infinitive kao reprezentante glagola
2. glagoli tvoreni prefiksacijom broje se kao zaseban primjer jer je zamjetna razlika u refleksu jata glagola s istim korijenskim morfemom, ali s različitim prefiksanim morfemom (npr. u trsatsko-bakarskim govorima s crikveničkim idiomom, u govoru Brdca, Rupe, Škalnice)
3. ostali glagolski oblici nisu zadani jer bi otežali preglednost, premda upravo oni mogu pridonijeti dojmu o pojačanoj ikavskoj realizaciji u pojedinim idiomima
4. deminutivi i augmentativi pribrajaju se polaznom obliku imenice, određeni pridjevi neodređenima, i broje se kao isti primjer; u takvim relacijama nije naime zabilježena polarizacija refleksa jata
5. riječi iste porodice riječi nabrojene su zasebno jer nema određenoga jezičnoga pravila prema kojem se riječi s istim korijenskim morfemom jednom realiziraju s ikavskim, a drugi put s ekavskim refleksom jata
6. rezultat je istraživanja relativan iz dvaju razloga:
 - jer su u prikaz ostvaraja jata, pa onda i u tabelu, uneseni i oni ostvaraji zabilježeni u literaturi koji nisu zadani Upitnikom, pa nisu provjeravani u svim idiomima
 - jer podaci preuzeti iz literature, bilo publicirane, bilo neobjavljene, koji jesu dovoljni za zaključak o pripadnosti / nepripadnosti određenoga idioma ekavskomu sustavu, ne donose sve lekseme zastupljene u Upitniku

Ipak se najpotpuniji podaci iz literature (o trsatsko-bakarskim govorima i crikveničkome govoru, prema kojima je prikaz polaznih morfema u ovoj radnji i prilagođen) ujedno odnose, kao što će pokazati rezultati, na govore s najvećim brojem ikavskih ostvaraja u korijenskim morfemima, pa je i stupanj nepreciznosti niži, a dobiveni su podaci

dovoljni za odgovor na pitanje o prvotnom određenju istraživanih govora i očuvanosti zamjene jata u korijenskim morfemima stečene u razvojnoj etapi defonemizacije jata :

1. Ekavski refleks jata u leksičkim korijenskim morfemima u ekavskim je čakavskim govorima i dalje sustavno zastupljen, iako su ostvarivi i ikavizami:

- a) među trsatsko-bakarskim govorima uključujući i crikvenički idiom, u kojima se realizira najveći broj korijenskih ikavizama među opserviranim se ekavskim govorima⁹¹⁸ izdvaja upravo ikavsko-ekavskim govorima okružena Crikvenica
- b) među središnjim istarskim govorima u kojima je raspon korijenskih ikavizama različit: u pazinskim⁹¹⁹ od 11 u govoru Heka do 33 u najzapadnijem govoru Trviža, u žminjskim od 8 u govoru Žminja i u idiomu Jurića do 21 u govoru Debeljuha, u boljunskim od 7 u govoru Paza do 20 u idiomu Boljuna, u labinskim od 0⁹²⁰ u govoru Vozilića i u govoru Strmca do 18 u idiomu Vineža, u motovunskim od 3 u govoru Brkača do 31 u najjužnijem idiomu mjesta imenom Kaldir, najveći broj ikavizama zabilježen je, dakle u govorima od središta udaljenijih punktova Trviža i Kaldira
- c) među sjeveroistočnim istarskim, u kojima se realizira najmanji broj leksičkih ikavizama, od 0⁹²¹ u dijelu govora, npr. Lignja, Pobara, Poljana, do 7 u govoru Lipe,⁹²² veća su odstupanja evidentirana u rubnim govorima: 18 u govoru Brdca, 23 u govoru Vele Učke, 27 u idiomu Škalnice, 38 u govoru Rupe
- d) među creskim i sjevernoločinjskim govorima, koji su sa sjeveroistočnim istarskim govorima najdosljedniji u ekavskoj refleksaciji jata u korijenskim morfemima: od 1 u govoru Filozića

⁹¹⁸ Točnije, od 33 u Urinju i Bakru do 84 u Crikvenici.

⁹¹⁹ Izuzetak su govori koji nisu ispitani Upitnikom, primjerice Lindar, Beram.

⁹²⁰ Nisu ubrojani oblici s ikavskim refleksom glagola *jes*.

⁹²¹ Podatak vrijedi ne pribroje li se spomenuti izuzeti leksemi. Među tim govorima neki nisu ispitani Upitnikom, već su podaci preuzeti iz literature.

⁹²² Za govor Kastva zbog drukčijih primjera u literaturi nabrojeno je 8 ikavizama.

do 6 u govoru Nerezina, izuzetak je govor Belog, za koji je utvrđeno 12 ikavskih ostvaraja.⁹²³

Stoga se može zaključiti da s obzirom na realizaciju leksičkih korijenskih morfema trsatsko-bakarski govori i crikvenički idiom čine zasebnu cjelinu među ekavskim čakavskim govorima zbog brojnosti ikavskih ostvaraja, da je broj koji je najmanji od zabilježenih za trsatsko-bakarske govore uključujući crikvenički idiom, zapravo najveći broj ostvaraja jednoga od središnjih istarskih idioma, a da je među sjeveroistočnim istarskim i creskosjevernološijskim broj leksičkih ikavizama minoran s izuzetkom rubnih govora koji čine zasebnu cjelinu na najsjevernijem dijelu zacrtanoga korpusa ekavskih govora. Zastupljenost je ikavskoga refleksa jata u korijenskim morfemima u pojedinačnim idiomima vidljiva iz tabelarnoga prikaza.

2. Zakonitost prema kojoj se unutar iste porodice riječi ostvaruje jednom ekavski, a drugi put ikavski refleks (posebice u trsatsko-bakarskim govorima i crikveničkome govoru) nije predvidiva: uvjeti pod kojima se realiziraju nisu podudarni niti s jednim od poznatih preduvjeta u drugim hrvatskim podsustavima: npr. sa zakonitošću u ikavsko-ekavskome dijalektu čakavskoga narječja u kojem je refleks jata ovisan o kombinaciji konsonanata i vokala u okružju kojih se za defonemizacije jat nalazio, jer u govorima koje određujem ekavskim postoje leksički ikavizmi koji bi se prema pravilu Jakubinskoga i Meyera trebali realizirati s ekavskim refleksom i ekavski leksemi koji bi prema istome pravilu imali ikavski lik, a i pretežitost leksičkih ekavizama isključuje spominjanu zakonitost (u ikavsko-ekavskim čakavskim govorima u leksičkim je morfemima premoć ikavskih ostvaraja);⁹²⁴ s dijelom govora buzetskoga dijalekta u kojima je jat zamijenjen vokalom /e/ u osnovama riječi a vokalom /i/ u relacijskim morfemima ili s pojedinim štokavskim slavonskim govorima u kojima je refleks u dugim slogovima i relacijskim morfemima rezultirao ikavskim refleksom, a u kratkim slogovima vokalom /e/. Svaki leksem zapravo slijedi zasebno pravilo, a pojava je ikavizama naslojenih na ekavski "stariji sustav u određenim povijesnim okolnostima" uvjetovana izvanlingvističkim razlozima, kao što zaključuje I. Lukežić za trsatsko-

⁹²³ Među njima 4 su primjera glagol *sijat* i njegovi prefigurirani oblici, koji nisu zabilježeni za druge creske i sjevernološijske govore, pa i to odstupanje zapravo ne mijenja sliku o tom dijelu ekavskih čakavskih govora.

⁹²⁴ Usp. primjerice, I. Lukežić, 83, str. 15.

-bakarske govore i crikvenički govor, a zaključak je primjenjiv i na stanje u ostalim ekavskim čakavskim govorima: oni "potječu od govora pridošlih ikavaca u višekratnim doseljavanjima"⁹²⁵.

3. Drugi se tip interpretacije tabelarnoga prikaza zasniva na ukupnom broju realizacija pojedinačnih leksičkih ikavizama u svim prikazanim govorima. Stopostotna zastupljenost nije zabilježena niti za jedan ikavski refleks jata u korijenskome morfemu. Nevelik broj ikavizama zajednički je gotovo svim opserviranim govorima: *divojka*, *divojčica*, *divojčina*, *ist / jist*, *tirat + pref.*, *pasja vira*. Među ostalim je leksičkim ikavizmima najzastupljeniji *mihur* u gotovo polovici idioma - 40, *Rika* - 37, *šmrika* - 36, te *idro / jidro* - 35, *njizlo / gnjizlo / gnjizdo*, *prolić / proliće* - 28, *sijat + pref.* - 27, *lijak*, *sinokoša* - 24, *sikira* - 22), a češće je određeni ikavizam svojstven manjem broju idioma ili čak samo jednome (njih 92 od onih prikazanih tabelarno, ne brojeći prefigurane). Unutar pojedinih uočenih divergentnih skupina zapažena je stalnost pojedinih leksičkih korijenskih ikavizama u pojedinim skupinama:

- a) u trsatsko-bakarskim govorima i crikveničkome idiomu u svim su govorima stalni ikavski ostvaraji u leksemima: *čovik*, *čovičić*, *čovičina*, *divica*, *razjidat*, *idro / jidro*, *lipota*, *lipotica*, *lip* (-a, -o), *lipi*, *lipašan*, *lipašna*, -o, *Rika*, *vavek vikon*, *vrimе*, *nevrime*, a s po jednom iznimkom zastupljeni su: *sić (+pref.)* (govor Urinja), *potikat* (govor Bakra)
- b) u sjeveroistočnim istarskim i creskosjevernoločinjskim govorima među primjerima prikazanim u Tabeli I. nema niti jednoga stalnoga ikavizma,⁹²⁶ a najfrekventniji je *mihur* (26 potvrda), dok je na drugome mjestu *šmrika* (25 potvrda i to uglavnom u sjeveroistočnim istarskim, 1 u govoru Cresa), na trećem *Rika* (9 potvrda i to samo u creskosjevernoločinjskim idiomima)
- c) u središnjim istarskim govorima nema stalnih ikavizama; najveći je broj ikavizama među imenicama: *gnjizdo / gnjizlo* (28 potvrda u pazinskim, žminjskim, boljunskim i motovunskim govorima), *lijak* (23 potvrde u pojedinačnim govorima svih skupina ekavskih govora u središnjoj Istri),

⁹²⁵ Usp. I. Lukežić, 83, str. 18.

⁹²⁶ Ovdje ne uzimam u obzir ikavizme izvojene na početku tabelarnoga prikaza (bez *jest*).

sinokoša (19 potvrda u boljunskim i motovunskim govorima), *prolić / proliće* (14 u pazinskim, žminjskim) i *dica* (13 potvrda u pazinskim, žminjskim i motovunskim), *golida / gulida* (11 u pazinskim i žminjskim govorima); među glagolima najviše je ostvaraja *lit / livat* + pref. (u 22 govora od 1 do 10 zabilježenih potvrda), *ozorit / uzorit / uzrijat* (15 potvrda u pazinskim, žminjskim i boljunskim govorima), *sijat* + pref. (14 potvrda u pazinskim, žminjskim i boljunskim govorima), iz čega proizlazi da se u središnjim istarskim govorima najviše ikavskih leksičkih ostvaraja realizira u pazinskim i žminjskim govorima, a najmanje u labinskim.

2.2.2.2.3 Potvrde tvorbenih morfema s jatom u sastavu

A) u imenica

*-el̩θ < -ěl̩b

a) kudeja / kudelja; kodeja: Kd; kudela: Bk; nedeja / nedelja; sopela⁹²⁷ / sopeli;⁹²⁸ supela: Bt, He, Gč, Šp, GD, Ju, De, Vi, Pr / supeli: Pc, Do; sopel: Or; sopelica:⁹²⁹ Lo, Db, Cs, tbc osim SL;

aa) sopelicu, l sg.: Or (HPH); vele sopeli:⁹³⁰ Mč (IJ)

bb) sopila: SL (IL)

*-en̩θ < -ěn̩b

a) koren;⁹³¹ korenić; korenina;⁹³² korenje:⁹³³ VU, Ič, Lg, Jj,⁹³⁴ Li, Šl, Gč, GD, Pc, Do, Ju, Ne, tbc; korene: Sp; kurenika: Bc

b) korin: Zg, Sj, SM, Su, Kl, Gb

*-eno < -ěno

a) koleno/ kuleno: Rp, Bc; kolenićo: Oć; vreteno

aa) kolence, kolenino: tbc (IL)

⁹²⁷ U idiomima u kojima je $\check{e} > \bar{e} > \bar{e} > ie$ ostvaruje se *sopiēla* (npr. Bz).

⁹²⁸ *Sopela / sopeli* (u pojedinim idiomima ostvaruje sa samo ovaj, tj. množinski oblik) / *sopela* (u Gr) / *sopel / sopila* = 'drveno duhačko glazbalo' u Istri i sjevernom Hrvatskom primorju. *Sost / sos*, glag. prid. rad. sg. m. r. *sopal* = 'svirati', *sopac* = 'svirač'. U Tu sam u tome značenju zabilježila leksem *tarara*, u Pazu *svirali*, u Sv *dvojnice, kanele*.

⁹²⁹ *Sopelica* = 'svirala'.

⁹³⁰ *Vele sopeli* = 'glazbeni instrument, vrsta oboe'.

⁹³¹ U idiomu Bk u uporabi je oblik *koran*.

⁹³² Najčešće je u uporabi sintagma *veli / velik koren* (npr. Me).

⁹³³ Leksem je nepoznat velikom dijelu ispitivanih idioma, npr. u govoru Br, Ku, Pb, Za, Ru, Ći, Sr, Gr, Sk, Ko, Lo, Me, Ik, Vo, Op, Bv, Vš rabi se samo množina imenice *koren*, a ne zbirna imenica, kao u sintagmi *čuda koreni*.

⁹³⁴ U tom je idiomu ovjeren i pridjev *zakorenjena*.

*-erə < -ərb

a) koser;⁹³⁵ koserić/ kuser, kuserić: Gč, Šp,⁹³⁶ Go, Sv, Cn; koserica: Kt, Lo, Db, Ku, Bv, Vš

aa) koseračicama, I pl. ž.r.: Be (AB)

b) kosir: Šl, Rp, Bc, Bz, Bt, He, Tv, Tn, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, Zs, Kd, VM, Tr / kusir: Gč,⁹³⁷ Šp, Bl; kosirić: Bc, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, VM, Tr

B) u infinitivnih osnova

*-e-(ti) < -ě-(ti)

a) bledet (+o-, pre-/ pro-, z-); bogatet (+o-, z- se, za-); bohtet⁹³⁸ (+na, raz-se, za-): lč, tbc; bolet (+o-, pre-, raz- se, za-); bubret (+na-, raz- se): Vo, lč, tbc; čepet;⁹³⁹ črjenet (se) (+na-, o-, po-, za-): Sk, Ko, Sa, Tu, lč, Oč, tbc; črnet (se) (+na, o-, po-): Sk, Ka, Sa, lč, Oč, Kt, tbc; debelet (se) (+na-, o-, po-, raz-, z-, za-): lč, Or, tbc; dimet (+za-); drvenet (+o-); falet⁹⁴⁰ (+po-, pri-): Dr, Pu, Bg, Mt, Kt, tbc; goret (+po-, pre-, z-,⁹⁴¹ za-); grmet (+pre-, za-); imet;⁹⁴² kipet (+po, s-); letet (+do-, iz-, od-, po-, pre-, pro-, z-, za- se, zi-); mislet (+do- se,⁹⁴³ na-, po-, pro-, raz- se⁹⁴⁴, z-⁹⁴⁵, za-, u-); mlest:⁹⁴⁶ Vl, Or, Be, Ja, PK, Pš, Bj, Sn, Mi, Mn, Vd, Va, Us, Os, Be; mrzet (+za-);

⁹³⁵ U idiomima Nr, Ja, PK realizira se *kosuôr*, *koseriř*, u Vl, Us, Os, Bj, Sn, Mi, Mn, Va *kosôr*, *koseriř* / *kosariř* (Sn). U Dg, Be ostvaruje se samo deminutiv, i leksemi *sarp* (Dg), *rankun* (Be).

⁹³⁶ U govoru Floričića zabilježila sam *koser*, *koserić*.

⁹³⁷ U idiomu Putinja ikavski je refleks jata: *kosir*.

⁹³⁸ *Bohtet* / *bohtit* = 'bujati', obično za tijesto ili suhe tvari koje se namaču. U drugim se idiomima, npr. Br rabi glagol *napuhnjevat*, *napuhnut*.

⁹³⁹ *Čepet* = 'čučati'.

⁹⁴⁰ *Falet* = 1. 'nedostajati, ponestati', 2. 'pogriješiti'. U osnovi glag. prid. rad. ostvaruje se /e/ na mjestu jata *Ja san fale!*. = Pogriješio sam. U središnjim istarskim idiomima u značenju br. 2 rabi se glagol *žbaljat*.

⁹⁴¹ U idiomu Br za 'zagorjelu' hranu rabi se leksem *pripajena*.

⁹⁴² Za Dg M. Sintich bilježi za 1. l. sg. prezenta *jiman*.

⁹⁴³ *Domislet se* = 'sjetiti se, dosjetiti se'.

⁹⁴⁴ *Razmislet se* = 'predomisliti se'.

⁹⁴⁵ *Zmislet* = 1. 'izmisliti, slagati', 2. u dijelu govora, npr. kastavskim i 'sjetiti se'.

⁹⁴⁶ *Mlest* = 'musti'.

natlieć: Nr; nemet (+po-, z); obelet / pobelet; obolet; obleć:⁹⁴⁷ Vl, Ja, Bj, Sn, Mi, Mn, Vd, Va, Us, Os, Dg, Be; ogladnet; omlitavet; opustet; ostaret; otet / tet;⁹⁴⁸ otustet; plesnivet / pljesnivet (+o-, s-, za-); pomlest:⁹⁴⁹ Be, Us, Vd, Nr, Cs; razumet; sleć:⁹⁵⁰ Vl, Mi, Ma, Va, Be/ svleć: Us, Os; skopnet:⁹⁵¹ Kt (BL); skrbet (+o- se, pri-) / škrbet: Šp, Ks; slabet (+o-, pri-, pre-); slepet (+o-); skotet se:⁹⁵² Kt (BL); smilet se: Kt (BL); šumet (+za-); tleć:⁹⁵³ Ja, Or; trpet (+na- se, po-, s-); umet (+raz-); umret; videt (+za-)/ već: Vl; viset (+na- se);⁹⁵⁴ volet (+za-); vrtet (+od-, pro-, za-); zatustet; želet (+po-, za-); željet: Šp; živet (+do-, na- se, o-, po-, pre-, pro-); žutet (+o-, po-, za-)⁹⁵⁵
 aa) belet (+z-, za-): tbc (IL); bdet (+pre-): tbc (IL); bišjivet:⁹⁵⁶ Or (HPH); bleščet (+za-, raz-): tbc (IL); čepet:⁹⁵⁷ Kt (BL); crčet:⁹⁵⁸ Kt (BL); cvilet (+pro-, za-): tbc (IL); cvriet: Bo (FL); crvenet (se) (+na-, o-, po-, za-): tbc (IL); čevjenet:⁹⁵⁹ Or (HPH); dišet:⁹⁶⁰ Kt (BL); gnjilet: Or (HPH); Kt (BL); gnjuset: Or (HPH); haptet:⁹⁶¹ Kt (BL); hotjel: Ja (IM); hruhujavet:⁹⁶² Or (HPH); hviret: Kt (BL); jimet: Pp (IL), Nr (BF), Cs (MT); laščela:⁹⁶³ Bo (FL); laščet se:⁹⁶⁴ Kt (BL)/ leščet se: Or (HPH); meglet se: Or (HPH); nadet: Or (HPH); nadišet: Kt (BL); njrčet:⁹⁶⁵ Kt (BL); obleć: Or (HPH), Be (IM);

⁹⁴⁷ *Obleć* = 'odjenuti'.

⁹⁴⁸ *Otet / tet* = 'htjeti'.

⁹⁴⁹ *Pomliet* = 'pomusti'.

⁹⁵⁰ *Sleć* = 'svući'.

⁹⁵¹ *Skopnet* = 'poludjeti, izludjeti'.

⁹⁵² *Skotet se* = 'prohtjeti se (kome)'.

⁹⁵³ *Tleć* = 1. 'udarati', 2. 'tući se'.

⁹⁵⁴ *Naviset se* = samo u konotativnom značenju 'izgubiti vrijeme radi nekog posla' ili 'izgubiti vrijeme besposlen'.

⁹⁵⁵ Uz niz infinitiva zabilježenih i za ovoga istraživanja R. Strohal za Ri piše i sljedeće: *bledet, smerdet, ćutet, besnet, serbet, ogluset*.

⁹⁵⁶ *Bišjivet* = 'postajati rupičav'.

⁹⁵⁷ *Čepet* = 'čući'.

⁹⁵⁸ *Crčet* = 'cvrčati'.

⁹⁵⁹ *Čevjenet* = 'crvenjeti, postajati crven'.

⁹⁶⁰ *Dišet* = 'mirisati'.

⁹⁶¹ *Haptet* = 'žudjeti'.

⁹⁶² *Hruhujavet* = 'ogrubjeti' (koža).

⁹⁶³ Glag. prid. rad. pojedinoga glagola prenosim kada u izvoru nije zapisan i infinitiv istoga glagola.

⁹⁶⁴ *Leščet se* = 'sjajiti se'.

⁹⁶⁵ *Njrčet* = 'režati, podmuklo se, srdito, oglašavati / glasati'.

obletet: Kt (BL); obnevidet:⁹⁶⁶ Kt (BL); obnoret:⁹⁶⁷ Kt (BL); obolnet: Or (HPH); obrtoglavet: Kt (BL); ocrnel: Cs (HPH); oćoravet: Kt (BL); očrnelo: Or (HPH); odolet: Ks (IL); ogladnel: Ks (IL); ogobastet:⁹⁶⁸ Kt (BL); ogrdet:⁹⁶⁹ Kt (BL); ogrebujavet:⁹⁷⁰ Kt (BL); ohreputavet:⁹⁷¹ Kt (BL); ojetikavet:⁹⁷² Kt (BL); omehšet: Or (HPH); omeršavet: Or (HPH); omutastet:⁹⁷³ Kt (BL); omutavet:⁹⁷⁴ tbc (IL); oružinet:⁹⁷⁵ Or (HPH); osuret:⁹⁷⁶ Kt (BL); otleć:⁹⁷⁷ Or (HPH); ozdravet: Or (HPH); ozelenela: Or (HPH); ozoreli: GR (MM); pobedastet: Or (HPH); podivet:⁹⁷⁸ Kt (BL); podražet:⁹⁷⁹ Kt (BL); pogrdet:⁹⁸⁰ Kt (BL); ponoret:⁹⁸¹ Kt (BL); posivet:⁹⁸² Kt (BL); poškuret:⁹⁸³ Kt (BL); potleć:⁹⁸⁴ Or (HPH); priletelo: Mč (IJ); probleć (se):⁹⁸⁵ Or (HPH); proskrbet:⁹⁸⁶ tbc (IL); prostret: SL (IL); providet:⁹⁸⁷ tbc (IL); raščarelo:⁹⁸⁸ Or (HPH); raškujavet:⁹⁸⁹ Or (HPH); razvidet: tbc (IL); razletele: Mč (IJ); rijet:⁹⁹⁰ Or (HPH); sagnjilet: Kt (BL); stleć:⁹⁹¹ Or (HPH); strhnivet:⁹⁹² Kt (BL);

⁹⁶⁶ *Obnevidet* = 'slijepjeti'.

⁹⁶⁷ *Obnoret* = 'poludjeti, pobjesnjeti'.

⁹⁶⁸ *Ogobastet* = 'zgrbiti se'.

⁹⁶⁹ *Ogrdet* = 'poružnjeti'.

⁹⁷⁰ *Ogrebujavet* = 'ohrapavjeti'.

⁹⁷¹ *Ohreputavet* = 'promuknuti'.

⁹⁷² *Ojetikavet* = 'oboljeti od tuberkuloze'.

⁹⁷³ *Omutastet* = 'zanijemjeti'.

⁹⁷⁴ *Omutavet* = 'onijemjeti'. Usp. I. Lukežić, 83, str. 72.

⁹⁷⁵ *Oružinet* = 'zardati'.

⁹⁷⁶ *Osuret* = 1. 'posivjeti'.

⁹⁷⁷ *Otleć* = 'otući'. Kao i u ostalim primjerima što ću ih nabrojiti riječ je o mijeni slogotvornoga /l/: l̥ > lě > lę > le.

⁹⁷⁸ *Podivet* = 'podivljati'.

⁹⁷⁹ *Podražet* = 'poskupjeti'.

⁹⁸⁰ *Pogrdet* = 'poružnjeti'.

⁹⁸¹ *Ponoret* = 'poludjeti, pobjesnjeti'.

⁹⁸² *Posivet* = 'posijedjeti'.

⁹⁸³ *Poškuret* = 'potamnjeti'.

⁹⁸⁴ *Potleć* = 'potući, oboriti' (ekspr., npr. tuča ljetinu).

⁹⁸⁵ *Probleć (se)* = 1. 'preodjenuti (se)', 2. 'prestati nositi narodnu nošnju'.

⁹⁸⁶ *Proskrbet* = 'pribaviti što, osigurati se čime'. Usp. I. Lukežić, 83, str. 72.

⁹⁸⁷ *Providet* = 'postići što ili doći do čega na neuobičajen način'. Usp. I. Lukežić, 83, str. 72.

⁹⁸⁸ *Raščarelo* = 'rasvijetlilo (se), razvedrilo (se), zasjalo'.

⁹⁸⁹ *Raškujavet* = 'učiniti rupičavim'.

⁹⁹⁰ *Rijet* = 'sijedjeti'.

⁹⁹¹ *Stleć* = 'sklepati'.

ubolie: Žm (ŠO); uškuret:⁹⁹³ Or (HPH); utel: Bj (HPH); uzorie: Pz (PŠ); uzrejal: Nr (BF); užutela: Or (HPH); vleć:⁹⁹⁴ Or (HPH), Be (IM); zabogatela: Bš (ŠO); zabrnčet:⁹⁹⁵ Kt (BL); zabršivet:⁹⁹⁶ Kt (BL); zacrčet: Kt (BL); začrvivet: Kt (BL); zadet / zadenut: Or (HPH); zagnjuset:⁹⁹⁷ Kt (BL); zagrancivet:⁹⁹⁸ Kt (BL); zahviret:⁹⁹⁹ Kt (BL); zajačet:¹⁰⁰⁰ Or (HPH); zakosmatet:¹⁰⁰¹ Kt (BL); zamušičavet:¹⁰⁰² Kt (BL); zanjrcčet:¹⁰⁰³ Kt (BL); zarijavet:¹⁰⁰⁴ Kt (BL); zaruzinavet:¹⁰⁰⁵ Kt (BL); zaslepet: tbc (IL); zaškjavet:¹⁰⁰⁶ Kt (BL); zavidet: Kt (BL); zavret: Or (HPH); zdebelet: Or (HPH); zdražet:¹⁰⁰⁷ Or (HPH); zelenet: Or (HPH); zgerjavet:¹⁰⁰⁸ Or (HPH); zgorela: Lu (PI); zgrancivet:¹⁰⁰⁹ Or (HPH); ziletet:¹⁰¹⁰ Kt (BL); zislabet: tbc (IL); zjutet: Or (HPH); zmršavet: Kt (BL); zmunjenet:¹⁰¹¹ Or (HPH); zumet, ziumet:¹⁰¹² tbc (IL); zvampet:¹⁰¹³ Kt (BL); zvetret:¹⁰¹⁴ Or (HPH); zvidet: tbc (IL); zviset: tbc (IL); zvišet:¹⁰¹⁵ Kt (BL); žalet (+po, pre-, za-): tbc (IL)

⁹⁹² *Strhnivet* = 'istrunuti'.

⁹⁹³ *Uškuret* = 'potamnjeti'.

⁹⁹⁴ *Vleć* = 'vući'.

⁹⁹⁵ *Zabrnčet* = 'zavrtjeti (zvrk)'.

⁹⁹⁶ *Zabršivet* = 'postati rastočen, izjeden od crva, postati crvotočinom'.

⁹⁹⁷ *Zagnjuset* = 'ogaditi se'.

⁹⁹⁸ *Zagrancivet* = 'užeći' (npr. slanina).

⁹⁹⁹ *Zahviret* = 'zakržljati'.

¹⁰⁰⁰ *Zajačet* = 'ojačati'.

¹⁰⁰¹ *Zakosmatet* = 'odlakavjeti, zarasti u dlake'.

¹⁰⁰² *Zamušičavet* = 'zaleći se mušicama'.

¹⁰⁰³ *Zanjrcčet* = 'zarežati'.

¹⁰⁰⁴ *Zarijavet* = 'zardati'.

¹⁰⁰⁵ *Zaruzinavet* = 'zardati'.

¹⁰⁰⁶ *Zaškjavet* = 'zakržljati'.

¹⁰⁰⁷ *Zdražet* = 'poskupjeti'.

¹⁰⁰⁸ *Zgerjavet* = 'zardati'.

¹⁰⁰⁹ *Zgrancivet* = 'pokvariti se, biti napadnut crvima ili zahvaćen plijesni zbog stajanja i nepropisnoga držanja'.

¹⁰¹⁰ *Ziletet* = 'izletjeti'.

¹⁰¹¹ *Zmunjenet* = 'poludjeti'.

¹⁰¹² *Zumet, ziumet* = 'izumjeti'. Usp. I. Lukežić, 83, str. 72.

¹⁰¹³ *Zvampet* = 'ishlapjeti'.

¹⁰¹⁴ *Zvetrit* = 'izvjetriti, izgubiti okus'.

¹⁰¹⁵ *Zvišet* = pren. 'izvjetriti, postati senilan'.

b) belit (+po-, o-, za-); bleščit (+za-): Br, lk, Lo, Me; bogatit: Dr (G), lč, Lg, VU, Li, Šl, Bc, Bz, Bt, Gč, GD, Tn, Ju, De, Vi, Pr, Dg, Fi, Be; bolit: Šl, Rp, Bc; bubrit (+pref.): Lg, Li, Šl, Cr, Ti, SL, Mj, Ur, Vt; cvilit: Lg, Li, Šl, Rp, Bc; črjenit (se) (+na-, o-, po-): Br, Lg; črnit (se) (+na-, o-, po-): Lo, Šl, Bc; debelit (se) (o-, po-, za-, z-): Lg, Oč, Li, Šl, Rp, Bc, Bt, Gč, GD, Tn, Ju, De, Vi, Pr, VM; dimit (+pref.):¹⁰¹⁶ Lo, Me, VU, Mo, MD, Kr, Gb, Kl, Li, Šl, Rp, Bc, Gč, GD, De, Vi, Pr, Bv, Vš, Go, Sv, Cn, Vz, Pl, Ne, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St, Ba, SL, Mj, Or; falit (+pri-, po-, pre-): Br, Ći, Gr, Ku, Mu, Pb, Ru, Sr, Zm, Sk, Ko, lč, Lo, Lg, Oč, Me, Vo, Op, VU, Mo, MD, Kr, Zg, SJ, SM, Gb, Kl, Su, Tu, Li, Šl, Bc, Bz, Bt, He, Gč, GD, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr, Le, Pa, Go, Sv, Cn, Vz, Pl, Ne, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, St, Bl, Kd, Vl, Bj, Sn, Mi, Mn, Vd, Va, Dg, Fi, Be, Or; grmit: Šl, Bc, Tv; kipit (+pref.): Lg, Šl, De, Mj, MV; letit: Šl; mislit (+do- se, po-, pro-, raz- se, z-, za-): VU, Šl, Rp, Bc, Bz, Bt, He, Gč, Šp, GD, Tv, Tn,¹⁰¹⁷ Pc, Do, Ju, De, On, DV, Vr, Le, Pa, Bs, Vz, Pl, VG, MT, Mr, Pd, Žu, KD, Bl, Kd, Dg; mrzit: Bz, De, Oč; načrnilo: Ko; obogatit (se): Ne, Ba, Žr, Kk, Ps, Ur; odoliti: Šl; ogladnit: Šl; oslabiti: Kd; oslepiti: VU; ostariti: Bz, GD, Pl, Ne; otrpiti: Šl, MV; ozoriti: Tu; požuilit: Ći; preslepiti: Sk; slabiti: Lg, Šl, Rp; slepiti: Šl; škrbit: Šl; trpiti: Šl, Bc; ubogatiti (se): Pc, Do, Ju; udebeliti se: He, Tn, Pc, Do, De; uslabiti: Bz, Bt, Ju; uslepiti: Bz; ustariti: Bc, Bt, He,¹⁰¹⁸ Ju; viditi: Šl, Rp, Tv, Bk, Bl, Kd; voliti: Šl, Bz, Bt, GD¹⁰¹⁹/vojiti: Mn, Vd; vrtiti: Šl; žaliti (+po-, pre-, za-);¹⁰²⁰ želiti: Šl, Rp, Tn, MV; živiti: Šl; žutiti: Zg, Šl¹⁰²¹

bb) bdit (+pref.): Ti, SL, Mj, Šr (IL); bilit (+pref.): Cr (IL); čepiti: Mj, Vt (IL); črnuti:¹⁰²² Or (HPH); ćutiti:¹⁰²³ Or (HPH); doletiti: Ps (IL); drveniti (+pref.): Žr, Kk, Mj, Ps, Ur (IL); imiti: Nr,¹⁰²⁴ Or (HPH); izletiti: MV (IL); naživiti se: MV

¹⁰¹⁶ U pojedinim se idiomima realizira u značenju 'dimjeti' glagol *kuriti* (Mo, MD, Kr, Za, SJ, SM).

¹⁰¹⁷ U tome je idiomu ovjeren i glagol *pensati* s istim značenjem.

¹⁰¹⁸ U tome je govoru ovjeren i *ustarati*, 3. l. pl. prezenta *ustaraju*. Isto je zabilježeno za idiom Tv, Pu, Do, Vi i Pr, Pa, Pz, a za De, DV, Vr, Bs, Vz *ostarati*.

¹⁰¹⁹ Isti je ostvaraj zabilježen i za idiom Ivola.

¹⁰²⁰ U većini ekavskih čakavskih govora ostvaraj jata u tome je infinitivu ikavski, osim u tbc govorima od kojih je tako samo u Ks, Tr prema podacima što ih donosi I. Lukežić, 83, str. 73.

¹⁰²¹ Među infinitivnim osnovama za idiom Šl zabilježeno je svega nekoliko ekavskih ostvaraja: *razumeti* i *imeti*.

¹⁰²² *Črnuti* = 'crniti'.

¹⁰²³ *Ćutiti* = 'ćutjeti, osjećati'.

¹⁰²⁴ Isti je autor zapisao za Nr i glag. prid. rad. sg. m. r.: *imiel* (40, str. 885.).

(IL); nažulit se: Kt (BL); obolit: MV (IL); očrnit: MV (IL); odletit: MV (IL); ozori: Bo, Lu (PŠ); pocrvenit: MV (IL); počrnit: MV (IL); požalit se: VM, Žr, Mj, MV (IL); prislabit: Po (IL); prošupit:¹⁰²⁵ Kt (BL); prozelenit: Kt (BL); steplit: Kt (BL); škurit se:¹⁰²⁶ Kt (BL); uzori: Žm (PŠ); zacvilit: Cr, Mj, Tr (IL); zacrvenit se: MV, Šo (IL); začrjenit se: Kt (BL); zadimit: Cr, Ks (IL); zagnjunit:¹⁰²⁷ Kt (BL); zagrmit: Mj (IL); zaškurit:¹⁰²⁸ Kt (BL); zaželit: MV, Ps (IL); zbelit: Žr (IL); zoholit se:¹⁰²⁹ Kt (BL)

C) u prezentskih osnova

*-eje- < -ěje-

a) obolejen, oboleješ, oboleju:¹⁰³⁰ Dr, Bg, lk, lč, Sp, Lg, Bs, Oč, Kr, Vz, Pl, Be, tbc / obolejen, obolejo: Sv, Cn / ubolejen, uboleju: Le; očrnejen, očrneješ: lč, Lg, Sp, Oč, tbc; odebelejen, odebeleješ: lč, Sp, tbc; omutavejen, omutaveješ, omutaveju: lč, Sp, Oč; oslabejen,¹⁰³¹ oslabeju:

¹⁰²⁵ *Prošupit* = 'probušiti'.

¹⁰²⁶ *Škurit se* = 'mračiti se'.

¹⁰²⁷ *Zagnjunit* = 'zamazati, uprljati'.

¹⁰²⁸ *Zaškurit* = 'zamračiti'.

¹⁰²⁹ *Zoholit se* = 'uzoholiti se'.

¹⁰³⁰ Iste primjere donosi R. Strohal za Ri. Prema istom se obrascu spreže i *ozivet*.

¹⁰³¹ Prezentska osnova dijela tematskih glagola neposredno pred obličnim nastavkom osim pred onima za 1. l. sg. i 3. l. pl., pa tako i u 2. l. pl., obliku prema kojem se (kada se oduzme -te) određuje prezentska osnova glagola, završavala je umetnutom sekvencijom -ěje-, tj. uz -je-, -aje-, -uje- varijantom tematskoga vokala -e- (odnosno, uz -i- postojećega tematskoga vokala u prezentu glagola). Oblici za 1. l. sg. koji se ovdje spominju nastali su razrješenjem morfološke homonimije što je prijetila: refleksacijom $\varphi > u$ u 1. l. sg. i 3. l. pl. (u dijelu sustava i /o/) te redukcijom obličnoga nastavka ili njegova dijela -tə u 3. l. sg. i 3. l. pl. prezenta ujednačili bi se bili oblici za 1. l. sg. i 3. l. pl. Stoga je u 1. l. sg. tematskih glagola preuzet -mə iz 1. l. sg. atematskih glagola (-u ostaje iznimno u pojedinim sjevernočakavskim govorima u 1. l. sg. glagola 'htjeti': *ču*, koji može biti i naglašen i nenaglašen, u 1. l. sg. istoga glagola i glagola *moći* u dijelu južnočakavskih i štokavskih idioma) i istodobno tematski vokal (-e-, -je-, -a-, -i-) iz drugih oblika prezenta istoga glagola (npr. infinitiv *oslaběti*, 1. l. sg. *oslabě-jə > oslabě-je-mə > oslabejen*) da bi se spriječilo nastajanje atipične konsonantske skupine (usp. I. Lukežić, 83, str.132., 134.). Drukčiji bi oblici mogli biti rezultat takvoga razvoja i kasnije kontrakcije (npr. 1. l. sg. *oslabějemə > oslabejen > oslaben / oslabějemə > oslabijen > oslabin*, ali i rezultat dodavanja drugih obličnih nastavaka. U svim govorima koje sam istraživala frekventnost uporabe prezenta u tih

Br, Sk, Me, Kr, Ič, Sp, DV, Vr; ostarejen,¹⁰³² ostareješ, ostareju: Br, Ko, Šk, Ka, Dr, Pu, Bg, Mt, Vo, MD, Mo, Kr, DV, Vr, Vd, Ič, Sp, Pš, tbc; poletejen: Ič, Sp; ponemejen, ponemeješ, ponemeju: Ič, Sp, Oč, Br, VU, tbc; udebeliejo: Pc; umejen, umeješ, umeju: Ič, Sp, tbc, Us / umiejo: Pc, Ju, Vi, Pr; živejen, živeješ: Ič, Sp, tbc; živejo: Bl

aa blejeju: Or (HPH); debeleje: Or (HPH); mehčeje: Or (HPH); beleju: Or (HPH); obledejen, obledeješ: tbc(IL); obolneju: Dg (MS); obolnejeju: Or (HPH); očrneje, očrnejeju:¹⁰³³ Or (HPH); očrljenejen, očrljeneješ: tbc; omutaveju: Ič, Sp, Oč, tbc (IL); ogladneje: Kt (ŠO); okameneje: Ks (IL); omehčeje: Or (HPH); oplesniveje: Or (HPH); osivejen, osiveješ:¹⁰³⁴ tbc (IL); oslabejen, oslabeješ: tbc (IL); oživejen, oživeješ: Ks (IL); ožutejen, ožuteješ: tbc (IL); razumeju: Us, Be (SH); plesniveje: Or (HPH); pobedasteje: Or (HPH); ponjoranteje:¹⁰³⁵ Or (HPH); rasplaheje:¹⁰³⁶ Or (HPH); splesniveje: Or (HPH); tujaveje:¹⁰³⁷ Or (HPH); uškureju: Or (HPH); uzrejaju: Pp (IL); zadenen, zadene: Or (HPH); zahoteje:¹⁰³⁸ Ks (IL); zajačejen: Or (HPH); zamrzejjen, zamrzejješ: tbc (IL); zavrejen: Or¹⁰³⁹ (HPH); zanosećeje:¹⁰⁴⁰ Ks (IL); zdebeleje, zdebeleju: Or (HPH); zdiveje:¹⁰⁴¹ Or (HPH); zjuteju: Or (HPH); zgerjaveje:¹⁰⁴² Or (HPH); zvetreje: Or (HPH); zgorejen, zgoreješ: tbc (IL)

b) oboliju: Šl, Rp, GD / obolijo: Bc, Šp, De / ubolijo: Tv; odebeliju: Šl, Rp / odebelijo: Bc, Bz, De, Bk / udebelijo: Bt / udebulijuo: Šp
oslabiju: Šl, Rp, GD, Tn / oslabijo: Bt, Gč, Kd / uslabijo: Bc, Bz; ostariju:

je glagola (današnji glagoli prvoga razreda treće vrste, oni koji imaju sufiks /je/) zanemariva, osim nekolicine nesvršena vida, npr. *živjeti, umjeti*, pa su stoga i zabilježene realizacije u pojedinim mjesnim idiomima rijetke i nedosljedne.

¹⁰³² U govoru Pu ostvaraj je *ustāran*, u idiomu Le *ustāran, ustāraju*.

¹⁰³³ U taj je oblik analogijom prodrila i varijanta tematskoga vokala /e/ iz oblika za ostala lica, osim za 1. l. sg., tj. vokalska sekvencija /je/.

¹⁰³⁴ *Osivejen* = 'posijedim'. Usp. I. Lukežić, 83, str. 74.

¹⁰³⁵ *Ponjoranteje* = 'poblesavi'.

¹⁰³⁶ *Rasplaheje* = 'postane plah, plašljiv' (npr. konj).

¹⁰³⁷ *Tujaveje* = 'umrtvi, ukoči, omami, postane umrtvljenim'.

¹⁰³⁸ *Zahoteje* = 'poželi, prohtije'. Usp. I. Lukežić, 83, str. 74.

¹⁰³⁹ Za isti idiom H. P. Houtzagers bilježi i oblik *zavre*.

¹⁰⁴⁰ *Zanosećeje* = 'zatrudni'. Usp. I. Lukežić, 83, str. 74.

¹⁰⁴¹ *Zdiveje* = 'podivlja'.

¹⁰⁴² H. P. Houtzagers donosi i drugu potvrdu koja se uporedo s tom realizira za 3. l. sg.: *zgerjave*.

Šl, Rp, GD, VI / ostarijo: Bt, Gč;¹⁰⁴³ odletiju: Rp; poletijo: De, Vi, Pr; pocirijo:¹⁰⁴⁴ Vi, Pr; umijo: De; zamrziju: Šl, Rp / zamrzijo: Bc; živiju: Šl, Rp, Šp, VI, Us, Os, Bj, Cs, Or¹⁰⁴⁵ / živijo: Bc, Tv, Kd
bb) goriju: Or¹⁰⁴⁶ (HPH); vidiju: Dg (MS)

D) reliktni morfemi duala

*dāv-ę < dāv-ě, *ob-ę < ob-ě

a) dve;¹⁰⁴⁷ obedve / ube: Bc; dvesto / dvestu: Bc

aa) obadve:¹⁰⁴⁸ tbc (IL); obe: Ks, Pp (IL); obedva: Cs (MT)

bb) dvisto: Ba, Ti, VM, SL, Žr, Ks, Kk, Mj, MV, Po, Pp, Šr, Šo, Tr, Ur, Vt, VD (IL) / dviset, dvisti:¹⁰⁴⁹ Cs (AŠ)

E) u dočetnih tvorbenih morfema priloga

*-ę < -ě

a) blaze(r);¹⁰⁵⁰ dole;¹⁰⁵¹ gore;¹⁰⁵² jutre; lane; nutre (+z-)¹⁰⁵³ / vnutre: PK; skroze;¹⁰⁵⁴ vane¹⁰⁵⁵ / vene: Va, Cs

¹⁰⁴³ U govoru Putinja kraj Gč, Us, Os, ostvaruje se *ostaran*, 3. l. pl. *ostaraju*, a u Floričićima sam zabilježila *oslabin*, *oslabiju*, ali *ostareju*, *živeju*.

¹⁰⁴⁴ *Pocirit* = 'usiriti'.

¹⁰⁴⁵ U creskim idiomima zabilježen je i oblik *žive*.

¹⁰⁴⁶ Za Or H. P. Houtzagers uporedo bilježi i *gore*.

¹⁰⁴⁷ U pojedinim idiomima ě > ē > ē > ie: *dviē*, *obedviē* (Bz, Bt, He, Šp, Pc, Do, Ju, De, Vi, Pr), *dviēsto* (Bz, Bt, Šp, Pc, Do, DV, Vr) / *dviestò* (He) / *dviestuô* (Vi, Pr). U idiomu Gč (i Putinja i Ivola), GD ostvaruje se *obadviē*. Diftonski je ostvaraj *dviē* zabilježen i u creskim govorima: Nr, Ja, PK.

¹⁰⁴⁸ I. Lukežić za tbc govore bilježi taj oblik usporedo s oblikom *obedve*. Usp. I. Lukežić, 83, str. 74. Isti je oblik za Ič, Lg i Oč zabilježila prof. G. Zurak.

¹⁰⁴⁹ Uz te realizacije A. Šojat piše ekavski refleks jata u *dve*.

¹⁰⁵⁰ *Blaze / blazi, pril.* = 'blago', prilog uz imeničke riječi u D, npr. *blazi / blaze tebe / tebi, onemu, njin*. U središnjim istarskim govorima (pazinskim, žminjskim) nije ovjeren.

¹⁰⁵¹ Za Be, Or, Mo taj je prilog zabilježen s naveskom: *doleka*. Za Ri je R. Strohal zapisao oba oblika. Za pojedine idiome zabilježeni su i pridjevi: *dolenji* (Žm, Pz, Bo,

aa) dolekar: Pp (IL); gorekar: Pp (IL); nagore: Nr (HPH); natešće: Dg (MT);
podoleč: Pp (IL); pogoreč: Pp (IL)

b) doli: Šl, Rp, Bc; gori: Šl, Rp, Bc; lani: Šl, Rp, Bc, Bz, He, Gč, Šp, Pc, Do,
Ju, De, DV, Vr, Bk, Bl, Kd; predlani: Kd; nutri: Šl / notri: Bc; skrozi:¹⁰⁵⁶ Šl,
Tr, Ur, Vt / skuzi: Bc; vani: Šl, Rp, Bc

bb) blazi: u svim ispitivanim tb govorima osim Cr (IL); gorika: Us (SH),
znutri, prijedl.: Or (HPH), Jj (VK); zveni,¹⁰⁵⁷ pril.: Or (HPH); prit doli:¹⁰⁵⁸
Kt (MM)

*-de<-dē

a) drugde(re); dodve:¹⁰⁵⁹ Va, Or; dovde: Oč; kade¹⁰⁶⁰ / kede: Bv, Vš, Go,
Sv, Cn, Nr, PK, Us, Sn, Os, Vd, Va, Pš, Dg, Cs, Ja, Be / de: Bl;
kadegodere:¹⁰⁶¹ Lo, Db; negde(re); nigdere:¹⁰⁶² Ič, Oč, Gč, Pc, Ju, De, Ne,
Be, Cs / nigder:¹⁰⁶³ Rp; onde/ unde: Mu, Za, Bz, Šp, Vi, Pr, On, tbc;
ovde¹⁰⁶⁴ / uvde: Mu, Za, Bz, Lu, tbc / ude: Gč, Šp, On / udve: Us / odve:

prema Pš, GR prema MM), *zdolenji* (Lu prema Pš), A sg. ž. r. dolenjo, gorenjo (Bo
prema FL).

¹⁰⁵² U Žm, Op, VI, Us, Or taj se prilog realizira s naveskom: *goreka*.

¹⁰⁵³ U dijelu idioma rabi se oblik *nutra*, npr. Sr, Pb, Sk, Ik, Op, Rp, He, Žm, VG, MT,
Mr, Pd, Žu, KD, Bl, Os, Bj, Be ili *nutar* (a < ə), npr. Ru, Za, Sn, *nuter* (e < ə) u Va, Or,
notra (Ju, De, Vi, Pr, Bk).

¹⁰⁵⁴ U Ne, Be taj prilog ima oblik *skroz*, u Cs *skroza*.

¹⁰⁵⁵ Prilog *vane* vezuje se uz pitanje *Gdje?*, a uz pitanje *Kamo?* najčešće se govori *van*
/vanka, u Lovranu *vanke*, VI, Vd, Va, Cs *ven /venka*.

¹⁰⁵⁶ Isti primjer donosi R. Strohal za Ri.

¹⁰⁵⁷ *Zveni, pril.* = 'izvana'.

¹⁰⁵⁸ Sintagma *prit doli* = 'sići' sadrži prilog *dole<dolē*, pa je zato zapisana među
prilozima.

¹⁰⁵⁹ *Dodve* = 'dotud'.

¹⁰⁶⁰ U pojedinim idiomima u istome značenju ostvaruje se samo prilog *kamo*, npr. u
VU, Gč, Tn, Ne, VG, MT, Mr, Bl, a u Bk oba. U Dg, Be zabilježila sam *kan*.

¹⁰⁶¹ *Kadegodere* = 'ponekad, ponedje'.

¹⁰⁶² *Nigdere* = 'nigdje'.

¹⁰⁶³ Isti je oblik prema Strohalovu pisanju ovjeren i u Ri.

¹⁰⁶⁴ U Ći, Dr, Sa, Mt, Bg, Op, Kt, PK, Os taj se prilog rabi s naveskom *ka*: *ovdeka*, u
Cs, Or *odveka*. U idiomu Ivola, Žm, Us s naveskom se realizira *doleka*, a u Vd, Žm
goreka, u Kt, Žm, Pc, Jū, Pz *undeka*, u Pc, Vi, Pr *udeka*, u Žm, Cs, Or *ondeka*, u Or
dodveka, *dveka*, a u Ju, Ne, Cs *tuka*.

Va, Cs, Or; sagde(re)¹⁰⁶⁵/ sajdere: Be / svagde(re): Pc, Vi, Pr, DV, Vr, Or, Zb / svagdie(r): Šp; svude: Pš

aa) donde:¹⁰⁶⁶ Or (HPH); nejde: Mč (IJ), Kt (BL); nigde(re): tbc (IL); dve:¹⁰⁶⁷ Or (HPH) / evde: JJ (VK); ende: JJ (VK); onude / nude: Or (HPH); otkade: Kd (PŠ); , Be (SH): Or (HPH); sagde(r) :¹⁰⁶⁸ tbc (IL), Bč (MM) / sajdere: Pp (IL)/ svakder: Kd (PŠ)

b) kadi:¹⁰⁶⁹ Šl, Rp; ondi: Šl; ovdi: Šl; dovdi: Šl

*-le < -lě

a) okole¹⁰⁷⁰/ vokole: Sk; pokle¹⁰⁷¹/ pogle: Va / pole: Bl, Kd; potle¹⁰⁷²/ potlje: Li, Šl, Rp, Bc; potleje: Kt (BL)

aa) dovle:¹⁰⁷³ tbc (IL); dokle: Or (HPH), Žm (ŠO); doklegod: Or (HPH); okoletorno:¹⁰⁷⁴ Kt (BL); otpokle: JJ (VK)

b) dotuodli:¹⁰⁷⁵ Pc, Vi, Pr / dotudlji: De; naokoli: Pc, Do, Žm; okoli: Šl,¹⁰⁷⁶ Rp, Bt, He, Pc, Do, Vi, Pr, Žm, Le, Bo,¹⁰⁷⁷ Bs, Bl / ukuli: Bc

¹⁰⁶⁵ U idiomu Ju realizira se u tom značenju *sakamor*. U govorima Vi, Pr oba su priloga ovjerena.

¹⁰⁶⁶ Isti primjer donosi R. Strohal za Ri.

¹⁰⁶⁷ Dve = 'ovdje'.

¹⁰⁶⁸ Za Ri R. Strohal uz taj oblik donosi i *sagdere*.

¹⁰⁶⁹ U Bc se ostvaruju prilozni: *ki* = 'gdje', *niki* = 'nigdje', *dotuki* = 'dovde'.

¹⁰⁷⁰ U Vi je zabilježen prilog *navokolo*, u Va, Pš, Be *okolo*.

¹⁰⁷¹ *Pokle* = 'otkad', a *potle* = 'poslije, kasnije'.

¹⁰⁷² Taj se prilog u dijelu idioma realizira kao *potla*, npr. u Br, Sk, Ko, Šk, Zm (Gornji), Ma, Ml, Sa.

¹⁰⁷³ Isti primjer donosi R. Strohal za Ri. Uz spominjane priloge koji su u svome sastavu imali jat nabraja i *odotle*, *odotlek*.

¹⁰⁷⁴ *Okoletorno* = 'zaobilazno, uokolo, naokolo'.

¹⁰⁷⁵ *Dotuodli* = 'dovle'. U idiomu Ju realizira se samo *dotu* u istome značenju.

¹⁰⁷⁶ Među morfemima za tvorbu priloga u škalsničkomu govoru sa zamjenom /e/ zabilježeni su samo: *blazer*, *nigder*, *sagder*, *potlje*.

¹⁰⁷⁷ F. Lovljanov je zapisao samo prijedlog, npr. *okoli kuć* (73, str.125).

2.2.2.2.4 Tabela II. i interpretacija Tabele II.

Cilj je tabelarnoga pregleda ikavskih ostvaraja jata u leksičkim tvorbenim morfemima u pojedinačnim idiomima, kao i prethodnoga tabelarnoga pregleda, prikazati u kojima se od njih realizira najveći broj ikavizama i uočavaju li se prema broju ikavizama divergentne skupine govora.

Za interpretaciju prikaza bitno je napomenuti:

1. glagoli tvoreni prefiksacijom u ovom se prikazu ne broje kao zasebni primjeri jer nisu zamjetne razlike u ostvaraju jata u tvorbenome infinitivnome morfemu takvih glagola u odnosu na druge glagole s istim korijenskim morfemom, a usto u literaturi za pojedine glagole stoji samo oznaka +pref. (npr. za određeni broj primjera ostvarenih u trsatsko-bakarskim govorima i crikveničkome govoru), dok su drugi glagoli već izdvojeni kao prefigurirani
2. rezultat je istraživanja kao i za korijenske morfeme relativan iz istih razloga:
 - jer su u prikaz ostvaraja jata, pa onda i u Tabelu II. uneseni i ostvaraji zabilježeni u literaturi, a koji nisu zadani Upitnikom, pa nisu provjeravani u svim idiomima
 - jer podaci preuzeti iz literature, bilo publicirane, bilo neobjavljene, koji jesu dovoljni za zaključak o pripadnosti / nepripadnosti određenoga idioma ekavskomu sustavu, ne donose sve primjere leksema s jatom u leksičkome tvorbenome morfemu zastupljene u Upitniku
3. dobiveni su podaci dovoljni za zaključak da je ekavski refleks jata u tvorbenim morfemima u ekavskim čakavskim govorima i dalje sustavno zastupljen, iako su ostvarivi i ikavizami:
 - a) među trsatsko-bakarskim govorima i u crikveničkome idiomu zabilježen je raspon od 2 ikavska ostvaraja¹⁰⁷⁸ do 6¹⁰⁷⁹ te do daleko većega broja u govoru Mrzlih Vodica -15 i u govoru Meje - 11 (uglavnom infinitiva)

¹⁰⁷⁸ Tako je u govoru Praputnjaka i u idiomu Donje Vežice.

¹⁰⁷⁹ Tako je u govoru Svete Lucije, Žurkova i Urinja.

- b) među središnjim istarskim govorima u kojima je raspon tvorbenih ikavizama različit: u pazinskim i žminjskim¹⁰⁸⁰ najveći: od 6 u govoru Trviža i u govoru Tinjana do 13 u idiomu Debeljuha;¹⁰⁸¹ dok je u ostalim središnjim istarskim idiomima zabilježen manji broj tvorbenih ikavizama: u boljunskim od 1 u govoru Lupoglava do 3 u govoru Lesišćine; u labinskim od 0¹⁰⁸² u govoru Vineža do 4 u govoru Plomina, Nedešćine; u motovunskim od 1 u govoru Zamaska do najvećega zabilježenoga broja 9 u govoru najjužnijega Kaldira
- c) među sjeveroistočnim istarskim, u kojima se realizira najmanji broj tvorbenih ikavizama, od 0¹⁰⁸³ u dijelu govora, npr. Poljana, Matulja, Brega, a 5 u govoru Vele Učke, 6 u govoru Lipe do 8 u idiomu Lignja, sve u infinitivnim osnovama,¹⁰⁸⁴ a veća su odstupanja svojstvena rubnim govorima: 42 ikavska ostvaraja zabilježena su u mjesnome idiomu Škalnice, 22 ikavizma u govoru Rupe i u govoru Brdca
- d) među creskim i sjevernološinjским govorima, za koje je pretežito zabilježena ekavska refleksacija jata u tvorbenim morfemima, od 0 u govoru Predošćice, Svetoga Jakova, Punte Križa¹⁰⁸⁵ do 4 u govoru Dragozetića s izuzetkom govora Orleca.¹⁰⁸⁶ Takav pregled dopušta zaključak da osim pazinsko-žminjskih govora, u kojima je zabilježen relativno ujednačen veći broj ikavskih realizacija jata u tvorbenim

¹⁰⁸⁰ S izuzetkom govora koji nisu ispitani Upitnikom, primjerice govora Pazina, Lindara, Berma, Orbanića, Žminja.

¹⁰⁸¹ Pretežiti su ikavski ostvaraji jata u infinitivnim i prezentskim osnovama s nešto ikavizama u priložima.

¹⁰⁸² Taj je broj točan ne broje li se infinitivi izuzeti iz Tablice II. Ovdje ne navodim punktove koji su analizirani prema nekim drugim izvorima, a ne prema Upitniku, primjerice G. Rabac, Kranjci.

¹⁰⁸³ Pod uvjetom da se ne pribrajaju spomenuti izuzeti primjeri s ikavskim ostvarajem jata u tvorbenim morfemima. Među takvim idiomima ima onih koji nisu ispitani Upitnikom.

¹⁰⁸⁴ Za govor Kastva zabilježeno je 9 ostvaraja zbog drukčijih primjera u literaturi.

¹⁰⁸⁵ Ne pribrajaju li se spomenuti izuzeti primjeri s ikavskim ostvarajem jata u tvorbenim morfemima.

¹⁰⁸⁶ Broj je zabilježenih primjera 9, ali za Orlec u literaturi postoje opširniji podaci, pa taj broj ne mijenja zaključak o rjeđoj ikavskoj realizaciji u tvorbenim morfemima u creskim i sjevernološinjским mjesnim govorima.

morfemima, ni jednoj drugoj skupini nije svojstven povećan broj ikavizama u toj kategoriji, a da se brojnošću ikavskih ostvaraja jata izdvajaju zapravo rubni govori (Škalnice, Rupe, Brdca, Mrzlih Vodica) na najsjevernijemu arealu ekavskih govora. Zastupljenost je ikavskoga refleksa jata u tvorbenim morfemima u pojedinačnim idiomima također vidljiva iz tabelarnoga prikaza

4. nije predvidiva zakonitost prema kojoj se u tvorbenim morfemima ostvaruje jednom ekavski, a drugi put ikavski refleks: uvjeti pod kojima se realiziraju nisu podudarni niti s jednim od spominjanih poznatih preduvjeta u drugim hrvatskim podsustavima, primjerice u ikavsko-ekavskome dijalektu u kojem ostvaraj jata npr. u infinitivnim osnovama ovisan o tome je li se jat defonemizirao prije ili poslije apokope infinitiva i sl.
5. drugi se tip interpretacije i ovoga tabelarnoga prikaza može temeljiti na ukupnome broju realizacija pojedinačnih tvorbenih ikavizama u svim prikazanim govorima. Stopostotna zastupljenost nije zabilježena niti za jedan ikavski refleks jata u tvorbenome morfemu:
 - a) među imeničkim tvorbenim morfemima s ikavskim se refleksom jata najčešće ostvaruje *kosir/kusir* u 21 idiomu
 - b) među infinitivnim osnovama najveći je broj ostvaraja zabilježen za glagol *falit (+pref.)* u 71 mjesnome govoru, *dimit* u 36 govora + *zadimit* u 2, *mislit (+pref.)* u 33, *bogatit* u 19 + *obogatit* u 9, *debelit (+pref.)* u 18 mjesnih govora
 - c) među prezentskim osnovama najzastupljeniji je ikavski ostvaraj u *živiju* (12), *oslabiju* (9), *debeliju (+pref.)* (8), *oboliju* (7), iako je rezultat relativan jer u najvećemu broju govora nisam uspjela dobiti odgovor u kojem bi bio ovjeren prezent toga glagolskoga tipa
 - d) među reliktima duala u 18 je mjesnih govora zabilježen oblik *dvisto* i sl.
 - e) među primjerima tvorbenih morfema priloga najčešće se s ikavskim refleksom jata ostvaruju: *blazi* (18), *lani* (16), *okoli / ukoli* (14), a drugi su ikavski oblici zastupljeni s 1-5 ovjera
6. stalnost je pojedinih tvorbenih ikavizama zapažena samo u jednoj skupini:

- a) u trsatsko-bakarskim govorima i crikveničkome idiomu u svim su govorima stalni ikavski ostvaraji u prilogu *blazi*, a s iznimkom jednoga mjesnoga govora i u reliktu morfema duala *dvisto* i sl.¹⁰⁸⁷
- b) u sjeveroistočnim istarskim i creskosjevernološijskim idiomima među primjerima prikazanim u Tabeli II. nema niti jednoga stalnog ikavizma, a najfrekventniji je glagol *falit* (43 potvrde)
- c) u središnjim istarskim govorima nema stalnih ikavizama; najveći je broj ikavskih ostvaraja u glagolima *mislit (+pref.)* (28), *falit* (26), *dimit* (18), u imenici *kosir / kusir* (15, bez boljunskih i labinskih), u priložima (bez labinskih) *lani* (13), *okoli / ukoli* (11), iz čega proizlazi da se među opserviranim središnjim istarskim ekavskim čakavskim govorima ostvaruje najviše ikavskih ostvaraja u tvorbenim morfemima među pazinskim i žminjskim govorima.

¹⁰⁸⁷ Ekavski je ostvaraj zabilježen jedino za govor Mrzlih Vodica.

2.2.2.2.5 Potvrde relacijskih morfema s jatom u sastavu

*-e < -ě u DL sg. imenica ž. r., ličnih zamjenica i povratne zamjenice

A) DL sg. imenica ž. r.

a) nep. osnove imenica ž. r.: bačve / bečve: Vd, Gm; divojke;¹⁰⁸⁸ glave; gospode; kamare¹⁰⁸⁹ / komare: Bj; kobile; lambrete; lese; mlade; mladoste; ograde; stvare; škatule; škole; vode; žene

palatalne osnove imenica ž. r.: dece, duše; frajerice; karoce; kuće; maše; oštarije; rakije; sirotice;¹⁰⁹⁰ stomanje; zemje / zemlje

aa) nep. osnove imenica ž. r.:¹⁰⁹¹ babe, D sg.: Mt (Mal), Pa (Mal); bande: Mč (IJ); besede, L sg.: Kt (MM); Bosne: Bo (FL); boške: Žm (ŠO); brige: Ks (IL); ceste: Mč (IJ); crekve: Žm (ŠO), Ri (IM), Cs (SH); crikve: Pp (IL); cure:¹⁰⁹² Bo (FL); daske: Bo (FL), Kt, Bč (MM); Be (SH); devičine, D sg.: Kt, Bč (MM); divine: Pp (IL); družine: Ks (IL); gore: Ks (IL), Mč (IJ); gradine: Ks (IL); grede: Kt (ŠO); hćere, D sg.: Kt, Bč (MM), Us, Be (SH); hrane: Pp (IL); jabuke: Pp (IL); jame, L sg.: Gb (Mal); karsele, L sg.: Ja (IM); kape: Pp (IL); kćere: Ks (IL); kite: Mč (IJ); kokoše: Be (SH); konobe: Bo (FL), Žm (ŠO); kotorate:¹⁰⁹³ Žm (ŠO); koze, D sg.: Pa, Di (Mal); krave, D sg.: DV (Mal); krve, L sg.: Kt (MM); lehe: Mč (IJ); malatie: Ja (IM); majke, D sg.: Mt (Mal); maste: Pp (IL), Kt, Bč (MM), Be (SH); maške: Dg (MS); Marete: Mč (IJ);

¹⁰⁸⁸ Ostvaraj /e/ u tome leksemu za D sg. zapisali su i P. Šimunović za Pz, Bo, Lu (za Žm kao *divojčine*), I. Lukežić za Ks, a M. Moguš za GR bilježi *divojki*.

¹⁰⁸⁹ *Kamara* = 'soba'.

¹⁰⁹⁰ U govoru VU ostvaruje se *siromašice*.

¹⁰⁹¹ U literaturi su za pojedine lekseme zapisani samo D sg. ili L sg. Prema ostalim se primjerima može zaključiti kakva je realizacija morfema za padež koji nije naveden, no takve primjere ipak izdvajam u bilješkama, npr. za L *na daske* za Žm, Pz, Bo, Lu (PŠ), Nr (BF), GR (MM), Ks (IL), *na mašće* za Žm, Pz, Bo, Lu (PŠ), *na maste* za Ks (IL). Premda je u Bo, Pz, Lu, GR sustavno ostvaren /e/ na mjestu jata u tom padežu, iznimno je zabilježen i /i/: *na ruoki* za Bo (PŠ), *va krvi* za GR (MM), *noći* za Pz, Bo, Lu (PŠ), dakle pretežito u imenica koje nisu pripadale glavnoj deklinaciji, pa je /i/ u njih zadržan kao relikv ranijih sklonidaba. Naime, pet se ishodišnih deklinacijskih tipova (uključujući palatalnu i nepalatalnu varijantu glavnih deklinacija) u trima rodovima i trima brojevima uglavnom saželo na palatalnu i nepalatalnu glavnu promjenu m. i s. r. te ž. r., koje također tendiraju k svodenju na jedan obrazac.

¹⁰⁹² *Cura* = 'tava'.

¹⁰⁹³ *Kotorata* = 'otvor na stropu ili podu, služi kao ulaz na tavan ili u podrum'.

maćehe: Us (SH); matere:¹⁰⁹⁴ Bč (MM), Pp (IL), Žm (ŠO), Us, Be (SH); metle: Mč (IJ); Miha: Mč (IJ); misle:¹⁰⁹⁵ Dg (MS); muhe:¹⁰⁹⁶ Cs (MT); nagloste: Ks (IL); navade: Ks (IL); noge, L sg.: Kt, Bč (MM), Nr (IM), Us, Be (SH); njive: Žm (ŠO); ostruge: Pp (IL); padele: Bo (FL); pamete, L sg.: Kt (MM); plase: Dg (MS); poneštre: Ks (IL), Mč (IJ); potrebe: Ks, Pp (IL); prezide:¹⁰⁹⁷ Mč (IJ); ravne: Mč (IJ); Rieke: Bo (FL); repe: Bo (FL); ribe: Pp (IL), Di (Mal); Rike: Pp (IL); rodbine: Ks (IL);¹⁰⁹⁸ Pp, Ks (IL), GR (MM), Nr (BF), Cs (MT; SH), Mč (IJ), Kt (MM), Be (SH) / roke: Žm, Pz, Lu (PŠ); salamure: Bo (FL); sene: Be (SH); sestre:¹⁰⁹⁹ Ks (IL), Mč (IJ), Mt (Mal), DV (Mal); sile: Mč (IJ); slame, L sg.: Gb (Mal); sloge: Ks (IL); sluge: Ks (IL), Mt (Mal); sorte: Ks (IL); sredine: Bo (FL); stope:¹¹⁰⁰ Bo (FL); svile, L sg.: Kt (MM); škinje: Cs (SH); šprege: Žm (ŠO); šume: Ks (IL); tete, D sg.: Mt, Pa (Mal); trave, L sg.: Gb (Mal); vojske: Žm, Pz, Bo, Lu (PŠ), Nr (BF); zime: Be (HPH), Cs (AŠ), Žm (ŠO), Mč (IJ), Pa (Mal); žabe: Dg (MS); žaloste: Ks (IL), Kt (MM); živine: Ks (IL)

palat. osn. imen. ž. r.: arambaše: Ks (IL); boce: Bo (FL); Bukatovice: Cs (MT); dečice: Ks (IL), Kt (MM); divojčice: Ks (IL); Dražice: Mč (IJ); hajdučije: Ks (IL); gospoščine: Mč (IJ); kamarice: Mč (IJ); kuhinje: Ks (IL), Bo (FL); kujice: Ks (IL); lesice: Mč (IJ); Mariščine: Mč (IJ); maslenice:¹¹⁰¹ Bo (FL); medvedice: Ks (IL); meje, L sg.: Gb (Mal); mreže, L

¹⁰⁹⁴ Za D sg. te imenice stoji /e/ i za Žm, Pz, Bo, Lu (PŠ), GR (uz *matre*, MM), Nr (BF), Ks (IL).

¹⁰⁹⁵ Kao i druge imenice ž. r. negdašnje i-osnove i ova se, kao i u drugim idiomima pretpostavljenoga ekavskoga dijalekta, u tome idiomu velikim dijelom sklanja prema paradigmi negdašnje glavne deklinacije, pa tako i u DL sg. (osim što se najčešće realizira morfem /i/ u G pl.: *mislj* i /ø/ relacijski morfem u NA sg.: *misal*). Isto je s nabrojenim imenicama: *mast* (Pp), *naglost* (Ks), *žalost* (Ks) itd.

¹⁰⁹⁶ Isto je za Ri zapisao i R. Strohal.

¹⁰⁹⁷ *Prezid*, ž. r. = 'zid koji drži zemlju uz obronak'.

¹⁰⁹⁸ Isti oblik za Ri donosi R. Strohal. Zapisao je i DL sg. imenica ž. r. *noge*, *zlice*, *zaloste*.

¹⁰⁹⁹ Potvrdu takva refleksa jata zabilježio je i R. Strohal u Ri. U dijelu rasprave (125) pod nazivom *Oblikoslovlje* uz primjere spomenute u prethodnoj bilješci donosi i sljedeće primjere s /e/ u morfemima DL sg. imenica ž. r.: *harte*, *smokve*, *zemje*, *ponestre*, *zenidbe*, *sipke* (= 'zipka'), *gozbe*, *hrusve*, *matere*, *čere*, dok su mnoge imenice *i-deklinacije* ž. r. zadržale morfem /i/ u D sg., a L ujednačile prema L sg. imenica *a-osnova*: *peste*, *nite*, *kokoše*, *zapovede*, *misle*, *plesne*.

¹¹⁰⁰ *Stopa* = 'drvena naprava u kojoj se mlati ječmik'.

¹¹⁰¹ *Maslenica* = 'posuda za spravljanje masla'.

sg.: Kt (MM); nevoje: Mč (IJ); noće:¹¹⁰² Žm (PŠ, ŠO), GR (MM), Ks (IL), Kt (ŠO, MM), Bč (MM); ovce: Dg (HPH); peće: Us (HPH), Cs (MT); place: Ks (IL), Žm (ŠO); pomoće:¹¹⁰³ Ks (IL); posteje:¹¹⁰⁴ Mč (IJ); pravice: Kt (ŠO), Mč (IJ); prošnje: Ks (IL); punice: Pp (IL); Reke, L sg.: Sn (IM); rožice: Ks (IL); sveće, L sg.: Kt (MM); škuje: Dg (MS), Cs (MT); špilje: Ks (IL); večernje: Dg (MS), Cs (MT); volje: Pp (IL)

b1) samo u D: rodbini: Gč; ženi: Gč; svekrvi: Gč; tašći: Gč

b2) samo u L:¹¹⁰⁵ glavi: Bl; Petrovi:¹¹⁰⁶ Bl; škatuli: Bl; trištinki: Bl; vodi: Bl; dicit: Bl; oštariji: Bl; tašći: Bl; zemji: Bl

b3) u oba padeža: nepalatalne osnove imenica ž. r.: bačvi: Šl, Rp, Bc, MV; brigi: Šl, Rp, Bc, MV; divojki: Šl, Rp, Bc, MV; gospodi: Šl, Rp, Bc, MV; kamari: Šl, Kd,¹¹⁰⁷ MV/ kambri: Rp, Bc; mladi: Kd; rodbini: Rp, Bc,

¹¹⁰² Za Kastavštinu J. Jardas bilježi L sg. imenice 'noć' kao *noći*, u kojemu je zasigurno neizmijenjen relacijski morfem /i/ iz i-deklinacije, kojoj je primarno ta imenica pripadala, pa stoga taj primjer ne izdvajam među one s ikavskim refleksom /ě/ u L sg. imenica ž. r. Naprotiv, R. Strohal za Ri piše *noće*.

¹¹⁰³ Isti primjer donosi R. Strohal za Ri.

¹¹⁰⁴ Isti primjer donosi R. Strohal za Ri.

¹¹⁰⁵ U zaseoku Beletičevu Bregu, dijelu Bl, prema realizaciji u kratkome ogledu govora snimljenom na kaseti i u D je /i/, čak i u zamjeničkoj deklinaciji: *moji noni*. U tome je primjeru zasigurno riječ o tzv. poimeničenju, odnosno ujednačavanju oblika zamjenica prema oblicima imenica. Isti rezultat opservirala je I. Lukežić u govorima Klane i Studene i u pridjevima te ga odredila značajkom "novije rubnosti svojstvene međudijalektu sjeverozapadnoga areala gorskokotarskih i bužetskih govora u sjeverozapadnome arealu, te govora koji teritorijalno i jezično povezuju te dvije zone" (88, 132., 137., 138.). I. Lukežić takvu analogiju povezuje s genezom /i/ u L sg. imenica m. r. (pa je onda, budući da je riječ o ikavskim idiomima, i ujednačen morfem L sg. svih triju rodova na /i/) za koji pretpostavlja da je s obzirom na to da se kao /i/ ostvaruje u čakavskim dijalektima s različitom refleksacijom jata, vjerojatnije podrijetlom palatalni alomorfi na koji je sveden i raniji nepalatalni alomorfi, a ne ikavski refleks jata nepalatalnoga alomorfa. Time bi takvi ostvaraji slijedili pravac eliminacije nepalatalnih alomorfa imeničke deklinacije koji je izražen u hrvatskome jeziku, osim u ekavskim čakavskim govorima i dijelu ikavsko-ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja. V. o tome I. Lukežić, 88, str. 126.-128.

¹¹⁰⁶ Riječ je zapravo o poimeničenu pridjevu ž. r. V. prethodnu bilješku.

¹¹⁰⁷ U govoru je Kaldira P. Šimunović (U8) bilježio dvojake ostvaraje za DL sg. imenica ž. r.: D *glavi /e, materi /e, hćere /i, matehe /i*, ali *divojčine, žene*; L *besede /i, daske /i*, ali samo *noći, vojski* nasuprot *hiže, noge, kampanje*. U primjerima koje sam ja zapisala /i/ je dosljedan.

MV; susedi: Rp, Bc, MV; škatuli: Šl, Rp, Bc, Kd, MV; vodi: Šl, Rp, Bc, Kd, MV; ženi: Šl, Bc, MV

palatalne osnove imenica ž. r.: deci: Rp, Bc, MV; duši: Šl, Rp, Bc, Kd, MV; karoci: Šl, MV; hiši: Šl, Bc; maši: Šl; oštariji: Šl, Rp, Bc, Kd, MV;

punici: Šl, MV; zemlji: Rp, Bc, MV / zemji: Kd

bb) deški, D sg.: Cs (SH); glavi, D sg.: Us (SH); kući, L sg.: Us (SH), maćehi: Be (SH), noći: Be, Cs (SH), šćeri, D sg.: Cs (SH)

B) lične zamjenice *ja, ti, povratna se*

a) mane¹¹⁰⁸/ mene: Pe, Vo, Op,¹¹⁰⁹ Ič, VU, Li, Pz, Bz, Ln, Bt, He, GD, Tv, Tn, DV, Bo, Lu, Vr, Le, Lu, Pa, Bs, Bv, Vš, Go, Sv, Cn, Vz, Pl, Ne, GR, Bk, Nr, Ja, PK, Us, Os, Bj, Sn, Mi, Mn, Vd, Gm, Va, Pš, Dg, Fi, Be, Cs, tbc; sebe; tebe

b) meni: Šl, Rp, Bc, Kd, MV; sebi: Šl, Rp, Bc, MV; tebi: Šl, Rp, Bc, Kd, MV

*-ę < -ě u L sg. m. i s. r.

a) nepalatalne osnove:¹¹¹⁰ boge; boke; dne; drve / dreve; grade; kolene; krile; lete; lahte; meste; obraze; oke; prste; sene; stane; štumike; zide; žepe

¹¹⁰⁸ I. Lukežić, 83, str. 76. prenosi takve Mikuličićeve zapise za Krasicu i Bujanove za Praputnjak.

¹¹⁰⁹ Ti su oblici drugotni. Za govor Op zabilježila sam i primarni *mane*. U govoru Floričića, za razliku od realizacije u idiomu Šp ostvaruje se samo *mene*.

¹¹¹⁰ U svim idiomima *primorskoga ekavskoga poddijalekta* L sg. m. i s. r. ujednačen je s D sg. ili negdašnjim u-osnovama i morfem je /u/: *na konju, na kolenu, va žepu, va oku, na lahtu, na zidu, dnu, va senu*. Od liburnijskih idioma ujednačavanje je završeno u Šk, Pu, Pe, Dr (za koju sam samo jednom zabilježila s /e/ morfemom primjer *va žepe*, ali češće *va žepu*); moji sugovornici nisu dvojili: *va Lencu, na Trsatu, va žepu, va selu, na stolu* (Šk); *po selu, va hangaru, va gradu* (Pu), *va hladu, va žepu, va takujinu, na stolu* (Pe); *na Pulcu, va Rukafcu, va Kastvu, na stolu, va selu* (Dr). Jednako je u Šl, Gč (i Ivovima), Tv, Tn, Ln, Pa. Ujednačavanje je završeno i u Bk, Zs, Bl i Kd: *na bregu, na štocu, va mestu, u Trstu, u loncu, na dropu, na maslacu, po dvoru, u zidu, u žepu*. Isto je zapisao za Kd i P. Šimunović: *pragu, dnu, tlu, vrhu, kamiku, potoku, snegu* itd. U creskim idiomima ujednačavanje je također završeno: u Nr, Ja, PK, Vl, Os, Us, Bj, Sn, Mi, Mn, Vd, Gm, Va, Pš, Fi, Be, Zb, Lb, npr. za Vl: *Valunu, na verhu, va kajiću, va kantuniću, na podenku, v mestu, va kosu* ('u košu'), za

palatalne osnove: Brgoce: Bs; konje; koše; kraje; mesece; poje; srce

Nr na komunu, na petroju, po letu, vav Sveton Jakovu, v Lošinju, na Kaštelu, vav miru, na Beleju, vav oku, zidu, dnu, vaf štrutu, tlohu, vrhu, kamiku, vragu, mesecu, na brodu, za Zb va kapotu, va Pernatu, za Lb na konju (HPH), za Bj vav gradu, na delu, Cresu (HPH), za Be po vratu (HPH), za Pš na varhu, po jugu (HPH), za Us mozgu, oku, zubu, zidu, pragu, dnu, putu, gradu, za Be i darvu, štunku, tlohu, varhu, za Cs zubu, lahtu, perstu, zidu, dnu, konju (SH). U dijelu idioma alterniraju stariji morfem /e/ i noviji /u/, npr. na Cresu u gradu Cs: na moru (HPH), grade / gradu, Crese / Cresu, Pule / Pulu, Betkave, na konse / konsu, na gnoju, na konju, na Mikuju, na volu, na stiću, va ulu, va / v uhu, na prahu (MT), u Or: verhe, kantune, keble, konce, verte / vertu, brode / brodu, Crese / Cresu, kolpe / kolpu, kraje / kraju, ognjišće / ognjišču, špahare / špaharu, terbuhe / terbuhu, guvnu, jaju, lebru, mestu, mesu, moru, špagu, štramacu, temenu, životu, klasu, piru, Platu, Stivanu, Velebitu, zenu, zubu (HPH), donekle u Dg (uglavnom toponimi): f Crese, F Konce / Cresu, Koncu, Selu, na konju, v brodu, po vartu, f selu, v oku, f jezeru, mužu, sinu (MS). U Rp sam u istih govornika uz /e/ zabilježila i morfem /u/: u krugu, na kolenu, na konju, na licu, na srcu, a u Bc uz uobičajeni /i/ realizira se i u bugi / bugu (= 'bogu'), kraju. Isto je u govorima Zm (Dolnjeg, rijetko Gornjeg) i Ka (i u istim leksemima): po oce, va Trećen maje, na stole / na šanku (Zamet Gornji), va ten cimiterere, va žepe / va žepu, va gradu, na selu, na postolu, po tlu, na stolu (Zamet Dolnji); va žepe, va stole, va Zagrebe, na Krke / na brodu, va stanu, na krovu, va žepu (Ka). U liburnijskim idiomima u kojima alterniraju /e/ i /u/ primaran je rezultat /e/, dok je /u/, kao i drugdje, rezultat kasnijega razvoja unutar sustava čakavskoga narječja, potaknutog vjerojatno još i ostvarajima u susjednim trsatsko-bakarskim idiomima u kojih je /u/ u L sg. imenica m. i s. r. rezultat starijega jezičnoga razvoja, kao što za njih piše I. Lukežić. R. Strohal (125) bilježi "rede" /e/ za grad Rijeku (stole, tle), a analoški morfem /u/ gotovo dosljedno: hrastu, grozdu, bodulu, selu, Miku, petehu, stricu, blagu, licu, mulčiću, krizu, konju, poju, vetru, speglu, tlu, staklu, marku, Turku, Kircu, bubnju, pa i u imenica koje su se sklanjale prema negdašnjim konsonatskim osnovama: imenu, vremenu, teletu itd. Takav je morfem varijantan i u govorima drugih tipova, npr. pazinskome: u idiomu Bz u L sg. imenica m. r. preteže realizacija /u/, a u imenica s. r. /e/ (va vratu, na boku, na stolu, va žepu, va kraju, ali na srcu; va puste, na kolene, na lice). U govoru Bt morfem je uglavnom /u/: na stolu, na kolenu, na licu, ali va žepe. Od zaselaka GD u Dolenjem Selu L sg. imenica m. i s. r. je /e/, ali u Gržinama L sg. ujednačen je s D sg. imenica m. i s. r. na /u/. Među boljuskim se govorima u Le, DV, Bs realizira primarno /e/: na kolene, na konje, na meste, ali i /u/: va selu, na kolenu, na palu, va žepu. Isto za Bo bilježi P. Šimunović: na lahte / na lahtu, na prste / na prstu, sene / senu, vrhe / vrhu, snege / snegu, va kamike / va kamiku, vrage / vragu, ali samo na dne, a F. Lovjanov uz ekavske ostvaraje piše i /u/: po nuožu, kasuonu, dimu, žepu, čoveku, lumbelu, ognju, kao i za P. Šimunović u Lu vrhe / vrhu, kamike / kamiku, va snege / snegu, ali samo vrage, J. Kalsbeek za BP va kantunu. Poneka realizacija na /u/ zabilježena je i u Bv: va žepu, ali va kolene, na stole.

aa) nepalatalne osnove: baladuore:¹¹¹¹ Žm (ŠO); čude: Kt (ŠO); dore/dvore: Žm (ŠO); hlade: Mč (IJ); jarme: Žm (ŠO); kamike: Žm, Pz (PŠ), GR, Bč (MM); kantuone: Žm (ŠO); kapuze: Bo (FL); kotle: Bo (FL); lahte: Bč (MM); maline:¹¹¹² Bo (FL); masle: Bo (FL); maštele: Bo (FL); mire: Kt (ŠO), Žm (ŠO); mlieke: Bo (FL); moste: Sj (Mal); muntare:¹¹¹³ Bo (FL); nebe: Kt (MM); Pazine: Vr (Mal); pijate: Bo (FL); Plomine: RG (Mal); posese:¹¹¹⁴ Mč (IJ); prage: Kt, Bč (MM); prste: Kt, Bč (MM); ramene: Kt (MM); rate: Kt (MM); razrede: Žm (ŠO); razume: Kt (ŠO); rede: Bš (ŠO); sele: Mč (IJ), Sj (Mal); sene: Kt (MM); snege: Žm, Pz (PŠ), Kt (MM)/ snige: GR (MM); strahe: Mč (IJ); Sušake: KrG (Mal); špehe: Bo (FL); špetale: Vr (Mal); štrute:¹¹¹⁵ GR (MM); súfite: Žm (ŠO); tle: Pz, Bo, Lu (PŠ), GR (MM); trbuhe: Ln (Mal); Trste: On (JK); turne: Kt (ŠO), Žm (ŠO); uhe: Kt (MM); umejke: Mč (IJ); vole: RG (Mal); vrhe: Žm, Pz (PŠ), GR (MM); Kt (MM); vrage: Žm, Pz, Bo,¹¹¹⁶ Lu (PŠ), Kt, Bč (MM) / vroge: GR (MM); Zagrebe: KrG (Mal); zube: Kt, Bč (MM); žire: Kt (MM); žrnove: Bo (FL)
 palatalne osnove: Bršeče: KrG (Mal); grmiće: Mč (IJ); kosišće: Žm (ŠO); ulje: Bo (FL); vrtiče: Mč (IJ); živce: Kt (ŠO); Žminje: Žm (ŠO)

b) nepalatalne osnove: bugi: Bc; boki: Bc; kuleni: Bc; rebri: Rp; filmi: Rp; razredi: Rp; vrhi: Rp

palatalne osnove: lici: Bc; konji: Bc; kraji: Bc; srci: Bc

bb) Beleji: Bj (IM);¹¹¹⁷ dvori: Bj (IM); trбуhi: Bj (IM)

¹¹¹¹ *Baladuor* = 'kamena terasa pred kućnim vratima do koje se dolazi stepenicama'.

¹¹¹² *Malin* = 'mlin'.

¹¹¹³ *Muntar* = 'drvena naprava kraća od metra u kojoj se mlati ječmik'.

¹¹¹⁴ *Poses* = 'posjed'.

¹¹¹⁵ *Šrut* = 'mast'.

¹¹¹⁶ Za taj leksem P. Šimunović bilježi i relacijski morfem /u/ ujednačen prema D sg. ili u-osnovama.

¹¹¹⁷ I. Milčetić piše da se morfem u L sg. imenica m. r. u nekim mjestima svodi "pravilno na *i* ili *e*, a svuda se već javlja i noviji svršetak na *u*" (94, str. 118). Budući da uz tu konstataciju ne nabraja idiome pojedinačno (za pojedine otočne mjesne govore nabraja prije toga od jednog do nekoliko primjera), ne može se zaključiti na koje je mislio, ali je vjerojatno da se /i/ u creskim idiomima, pa ni u Beleju u L sg. spominjanih imenica ne ostvaruje: svi su istraživači bilježili samo stariji /e/ ili noviji /u/, koji danas preteže u najvećem broju creskih idioma. Međutim, za Bj (i za Os) sam zabilježila, suprotno ostvarajima u drugim creskim idiomima morfem /i/ u L pl. imenica m. i s. r.

*-əhə < -əhʔ u L pl. im. m. i s. r.

a) nepalatalne osnove: bokeh; brateh; bresteh; brkeh; gradeh; koleh; koleneh; kroveh; nedreh; nohteh; obrazeh; puteh; seleh; stoleh; usteh;¹¹¹⁸ zideh; zubeh

palatalne osnove: dolceh; konjeh; košeh; kraje; mladićeh; nožeh; starceh

aa) nepalatalne osnove: blagdaneh Or (HPH); bregeh: Bč (MM); drveh: GR (MM), Ks (IL) / darveh: Nr (BF), Be (SH); jasleh: Kt (MM); jutreh: Dg (HPH); kamikah: Kt, Bč (MM) / kamiceh: Be (SH); kvarteh: Mč (IJ); mesteh: Cs, Us (HPH); paseh: Ks, Pp (IL); pireh: Or (HPH); potokeh: Ks (IL), Kt, Bč (MM); prseh: Kt, Bč (MM); prsteh:¹¹¹⁹ Ks (IL), Or (HPH); puteh: Žm (ŠO); ragateh: Ks (IL); ravneh:¹¹²⁰ Ks (IL); rebreh: Kt (MM) / lebreh: Us, Be (SH); semeneh: Pp (IL); stupeh: Ks (IL); stogeh: Ks (IL); tleh:¹¹²¹ Žm, Pz, Lu (PŠ), Kd (PŠ), GR (MM), Ks (IL) / tlosieh: Nr (BF); tovareh: Lo (PŠ); vaseh: Bč (MM); verseh: Cs (MT); vrateh: Žm (ŠO), Kt (MM), Us, Be (SH); vrimeneh: Pp (IL); vusteh: Us (SH); žarneh: Us (HPH)

palatalne osnove: kamiceh: Nr (BF), Or (HPH); plećeh: Be (HPH); poljeh: Bč (MM) / poje;h:¹¹²² Nr (BF); Rosceh: Mč (IJ); srceh: Pp (IL); škartočeh: Or (HPH); škojeh: Or (HPH)

b) nepalatalne osnove: bokih: Šl, Bc, MV;¹¹²³ brkih: Rp, Bc, MV; kantunih: Šl, MV; kolenih: Šl, Bc, MV/ kulenih: Rp; kotlih: Rp, MV; kukih: Rp, MV; obrazih: Šl, MV; prijatelih: Šl; prsih: Li; stolih: Šl, MV

¹¹¹⁸ *Usta* = 1. 'usta', 2. 'usne'.

¹¹¹⁹ Isti primjer bilježi i R. Strohal za Ri u obliku *persteh*.

¹¹²⁰ Za selo Cerovicu koja nije na Hrženjakovu popisu naseljenih mjesta J. Kalsbeek je zapisala i *va Romneh* (toponim).

¹¹²¹ R. Strohal je za Ri zabilježio *kleh*. Osim toga primjera za L pl. imenica m. i s. r. zapisao je i *rogeh*, *rakeh*, *covekeh*, *greheh*, *oreheh*, *siromaheh*, *klupkeh*, a u dijelu rasprave (125) pod nazivom *Oblikoslovlje* i: *hrasteh*, *grozdeh*, *boduleh*, *seleh*, *zajikeh*, *peteheh*, *striceh*, *blageh*, *liceh*, *mulčićeh*, *krizeh*, *konjeh*, *poje;h*, *vetreh*, *spegleh*, *tleh*, *stakleh*, *Turkeh*, *Kirceh*, *bubnjeh*, *selceh*, *grobjeh*, *lasceh* (N sg. *lazac*), *rupceh*, *obreskeh* (N sg. *obrezak*), *liseh* (N sg. *lisce*), *suceh*, *oceh*, *serceh*, *dleceh* (N sg. *dletco*), *judeh*.

¹¹²² Isti primjer donosi R. Strohal za Ri.

¹¹²³ Novi morfemi /ih/ u govoru MV i /ima/ u idiomu Tr "alterniraju sa starijim morfemom /eh/ i variraju u ispitanika istoga govora". Usp. I. Lukežić, 83, str. 97.

palatalne osnove: konjih: Šl, Rp, MV; krajih: Šl, Rp, MV; križišćih: Šl; licih: Bc; leđih: Šl; mladićih: Bc, MV; nedrih: Li, nužićih: Bc; puljih: Bc; pužih: Rp, MV; srcih: Šl, Rp, Bc, MV; starcih: Bc, MV

*-ę < -ě u L sg. pridjeva (i brojeva) m. i s. r. i DL sg. zamjenica i pridjeva (i brojeva) ž. r. prema negdašnjoj imeničkoj deklinaciji

a) desne, L sg. m. r.: Pl; desne, L sg. ž. r.: Nr, Ja, PK, Us, Os; domaće, DL sg. ž. r.: Li; Guvernerove, L sg. ž. r.: Ko;¹¹²⁴ leve, L sg. m. r.: Pl; leve, L sg. ž. r.: Nr, Ja, PK, Us, Os; Lovranske, L sg. ž. r.: Lo;¹¹²⁵ mlade, D sg. ž. r.: Bz; moje, L sg. ž. r.: Vz; naše, L sg. m. r.: He; one, DL sg. ž. r.: Li; prove, L sg. m. r.: Pl; svoje, DL sg. ž. r.: Vd, PK, Ja, Nr, DV; svoje, te, DL sg. ž. r.: Li; te, L sg. s. r.: Bs

aa)¹¹²⁶ druge, D sg. ž. r.: Bo (FL); jene, DL sg. ž. r.: Žm (ŠO), Bm (ŠO), On (JK); uosme, L sg. m. r.: Žm (ŠO); soje, DL sg. ž. r.: Žm; starinske, L sg. ž. r.: Žm (ŠO); minje,¹¹²⁷ dobrie, D sg. ž. r.: On (JK);¹¹²⁸ niske, dobrie, L

¹¹²⁴ U ogledu govora mjesta Kosi zabilježen je samo taj primjer, dok su ostali ovjereni sa zamjeničkim morfemima (npr. *na toj lanbrete, va staroj kuće*) kao što piše i I. Jardas za Kastavštinu.

¹¹²⁵ U proznoj zbirci Marije Aničić *Nepozabjene besedi*, pisanoj lovranskom čakavicom, zapisan je i frazem *na tihe mire* = 'iznenada' u kojem je uščuvan oblik imeničke deklinacije u L sg. m. r. toga pridjeva. Inače je u tome govoru u neokamenjenim oblicima L sg. m. r. riječi što se sklanjaju prema zamjeničkoj deklinaciji u uporabi morfem /en/ ili /in/.

¹¹²⁶ Za Ri R. Strohal piše primjer *dobre, vruće, žute*, dok je već u L sg. m. r. neodređenih pridjeva /u/, dakle ujednačen je prema D sg. iste promjene. Ali, i Strohal zapaža da se "često govore na Rijeci oblici određenih pridjeva mjesto oblika neodređenih pridjeva" (usp. 125, str. 58.). I ovdje je riječ o poimeničenju promjena riječi, tj. priklanjanju tih riječi paradigmi imenica, prema kojoj su se ranije sklanjali i neodređeni pridjevi (i brojevi), a očigledno i zamjenice.

¹¹²⁷ *Minja* = 'mala'.

¹¹²⁸ U gramatici sela Orbanići J. Kalsbeek donosi za DL sg. ž. r. pridjeva, brojeva i zamjenica samo morfem /e/. Usp. primjerice, J. Kalsbeek, 65, str. 129., 170. Isto vrijedi i za Žminj i druge žminjske govore, a zasigurno i pazinske. Manjkavost podataka za realizaciju DL sg. ž. r. zamjenica, pridjeva, brojeva proizlazi iz pretpostavke da je u tim padežima zamjenica bio /oi/ ili /ei/ te da su se pridjevi i brojevi koji su se sklanjali prema pridjevskoj sklonidbi priklonili zamjeničkoj deklinaciji, kao što se može zaključiti iz literature, pa ti oblici nisu usmjereno istraživani. Međutim, budući da je već prema usput zabilježenim podacima evidentna mogućnost sklonidbe ponajprije zamjenica, a onda i drugih vrsta riječi što su se

sg. ž. r.: On (JK); te, DL sg. ž. r.: Žm, Bm (ŠO), On (JK); kiejste, DL sg. ž. r.: On (JK); sie, L sg.: On (JK)

b) bosí, L sg.: Šl; neki, D sg.: Rp; svoji, D sg.: Šl; ti, D, L sg.: Rp

*-em̩ < -em̩ u l sg. m. i s. r. zamjeničke deklinacije,
*-em̩ < -em̩ u D pl. svih triju rodova riječi sa zamjeničkom deklinacijom

a)¹¹²⁹ bosen; celen; črnen; desnen;¹¹³⁰ divojkinen; drugen; isten; jenen; kakoven; ken;¹¹³¹ lepen; leven; mojen; mrtven; našen; njegoven; onen; oven; saken; široken; svojen; ten / tejsten; tvojen; tujen; vašen; velen; zadnjen

aa brižnen: Žm (ŠO); četiren, D pl.:¹¹³² Ks (IL), Kd (PŠ);¹¹³³ čistnen, l sg. Bo (FL); črljenen: Pp (IL); dobren: Pp (IL), Kt, Bč (MM); dugen: Bo (FL); dven:¹¹³⁴ Ks (IL), Bč, D (MM); golen, l sg.: Bo (FL), Bš (ŠO); Jačetoven, D pl.: Mč (IJ); jednen:¹¹³⁵ Ks (IL); malen: Bo (FL); mladen: Bo (FL), Žm (ŠO); našen: Žm (ŠO); nidnen: Ks (IL); nikakoven: Ks (IL); njegoven:¹¹³⁶ Ks (IL);

sklanjale prema njihovoj promjeni, prema imeničkoj deklinaciji i u ovdje izdvojenim DL sg. ž. r., a istu je mogućnost opservirala I. Lukežić najprije za ikavske govore Klane i Studene samo s ikavskim refleksom jata, a kasnije sam isto i s istim rezultatom zabilježila u rubnim ekavskim govorima Rupe i Škalnice, valja, na što me za naših razgovora upozorila I. Lukežić, kao obrazac sklonidbe zamjenica ž. r., a onda i drugih deklinabilnih vrsta riječi, postaviti oblike imeničke deklinacije, koja je pobijedila ili supostoji sa zamjeničkom deklinacijom u dijelu autohtonih sjeverozapadnih čakavskih govora.

¹¹²⁹ U govoru Skvaranske dočeto /n/ u morfemu /en/ često je jedva čujno.

¹¹³⁰ U dijelu ispitivanih govora to značenje ima i leksem *prav*, *-i*, npr. *va praven / pravin žepe* = 'u desnom džepu'.

¹¹³¹ Uz oblik *ken* za L sg. te zamjenice R. Strohal za Ri bilježi i *kemu*.

¹¹³² Za D pl. zapisan je isti morfem za idiome Žm, Pz, Bo, Lu (PŠ).

¹¹³³ Uz ekavske ostvaraje za taj su morfem u Kd zabilježene i ikavske realizacije jata. U tom sam govoru zabilježila i /en/: *celen*, *desnen*, *leven*, koji P. Šimunović također bilježi: *jenen*, *dobren*, *sven*, ali i *drugin*, *našin*, kao što se pokazuje u integralnome tekstu radnje.

¹¹³⁴ Za D pl. zapisan je isti morfem za idiome Žm, Pz, Bo, Lu (PŠ), GR (MM), a R. Strohal za Ri piše /en/ za oba padeža.

¹¹³⁵ Isti oblik piše i R. Strohal za Ri.

¹¹³⁶ Isti primjer donosi R. Strohal za Ri.

njen: Pp (IL), Dg (HPH); njejen: Ks (IL);¹¹³⁷ oben: Ks (IL), Mč (IJ); oštren: Bo (FL); posiebnen: Bo (FL); praznen: Pp (IL); praven: Mč (IJ); pripravljenen: Bo (FL); proškulanen, I sg.: Bo (FL); prven: Ks (IL); punen: Pp (IL); rešken: Mč (IJ), Kt (MM); samien:¹¹³⁸ Bo (FL); sen:¹¹³⁹ Pz, Bo, Lu (PŠ), GR (MM), Ks (IL) / sven: Žm (PŠ), Kd (PŠ); staren: Žm, Pz, Bo, Lu (PŠ), Ks (IL), Bč (MM) / štoeren: GR (MM); šveten: Žm (ŠO); tanken: Ks (IL); teplen: Bo (FL); trien: Žm (ŠO); ven: Ks (IL); vrućen, I sg.: Kt (MM); zadnjen: Ks (IL); žiensken: Bo (FL)¹¹⁴⁰

b) belin: Lo, Db; celin: Lg, (Šl), Rp,¹¹⁴¹ Bc; črnin: Lg, Ve; desnin / pravin: Kr, Zg, Lo,¹¹⁴² Lg, Db, Sj, SM, (Šl), Bc, Bl; divojkinin: Lg, Bc; drugin: Lg, Zg, Lo, Db, Sj, SM, Kd, (Šl), Rp, Be, (Vi, Mi, Mn, Vd, Nr, Ja, PK, Pš, Bj, Os);¹¹⁴³ dvin: (Dg, Nr, Cs); grdin: Bl; istin: Lg, Rp, Bc, Tu; jenin: Su, Tu, Lo, Db, Bl, RP, (Nr, PK, Os, Dg, Or); jednin: Lg, (Šl); kakovin: Lg, Šl / kakvin: Rp; kin: Lg, Bč; lepin: Kr, Lo, Db, Tu, (Šl), Bc, (Be, Dg, Fi, Vi, Mi, Mn, Vd, Nr, Ja, PK, Pš); levin: Kr, Me, Zg, Lo, Lg, Db, (Šl), Bc, Bl; livin: Sj, SM, Rp; mojin: Bč, Zg, Sj, SM, Me, Gb, Ob, Lo, Db, Bc, (Nr, Dg, Or)¹¹⁴⁴; mrtvin: Lg; našin: Zg, Sj, SM, Me, Kr, Lg, Tu, Kd, (Šl), Bc, (Be, Or); nekin: Rp; ničerin: Lo, Db, Sj; njegovin: Ve, Lg, Zg, Sj, SM, Bc, (Be, Vi,

¹¹³⁷ Isti primjer donosi R. Strohal za Ri.

¹¹³⁸ Oblik *samen* zabilježio je i R. Strohal za Ri.

¹¹³⁹ Isti primjer donosi R. Strohal za Ri. U prikazu sklonidbe pridjeva zapisao je i primjer *zuten*, a u prikazu obrazaca sklonidbe brojeva i primjer *dvojen*.

¹¹⁴⁰ Taj je leksem nastao jednim od tri načina poimeničenja pridjeva: preuzima značenje imenice, ali zadržava oblik pridjeva. Usp. 8, str. 295.

¹¹⁴¹ U govoru Rupe u zamjenica s nepalatalnim naglašenim dočetkom rezultat je nedosljedan: npr. I sg., D pl. *ovin* / *vnin*, ali *ten* / *tān*, GL pl. *vnāh* (= 'onih'), ali *veh* (= 'ovih'), I pl. *ten* / *tān*.

¹¹⁴² U idiomu Lo zabilježeni su dvojaki ostvaraji u I sg. m. i s. r. zamjeničke deklinacije; uz nabrojene ostvaraje s ikavskim refleksom jata zabilježila sam i ekavske, pa i u istim leksemima: *z takoven karbunon*, *z velen svetlun* / *auton* / *karun*, *z grusnen čovekon*.

¹¹⁴³ U Vi, Mi, Mn, Nr, Pš, Be i drugim creskim idiomima I sg. zamjeničke deklinacije završava morfemom /in/ *drugin*, *lepin*, *za rodnin*, *njegovin*, a morfem u L sg. ovisi o palatalnome / nepalatalnome dočetku osnove, tj. izbor je izvršen između /en/ i /on/, ali se realizira i /in/, npr. *va našen*, *va drugon*, *celon*, ali i *drugin*, *lepin*, *našin*, *njegovin*, u Nr *po cielon*, *na nerezinskon*, *va ovuon sveton*, u Va *va levon* / *pravon*, *drugon*, ali *našen selu*, u Bj, Pš, Ja *Belon* (HPH), *vin*, ali i *von*, *tujen*, *Germovon*, *Berandinjevon*, *Belon*, ali *debjin* u Or (HPH).

¹¹⁴⁴ U tome idiomu nije zabilježen oblik za D pl.

Mi, Mn, Nr, Pš); njin: SM, JI, Bo, (Us); onin: Me, Lo, Lg, Db, (Be, Dg, Or); ovin: Kr, Zg, Lg, SJ, SM, Me, Rp, (Dg, Fi, Va, Or) / vnin: Rp / unin: Bc; (rodnin: VI, Mi, Mn, Nr, Pš); sakin: Lg, Ve; svojin: Lg, Lo, Db, (ŠI); šestin: SM; širokin: Lg, Zg, SJ, SM; tin: VU, Kr, Zg, BČ, Lo, Lg, SJ, SM, Tu, Ve, Db, (Dg, Fi, Us, Bj, Sn); (trin: Dg, Nr); tretin: Me; tujin: Zg, SJ, SM, Lg, Tu, (ŠI), Bc; velin: Lo, Db; zadnjin: Lg, Tu, Rp

bb) -in: MV (IL); belin: Ve (JS); (bogatin: Or, HPH); (četirin: Nr, BF, Dg, MS); (čevjenin: Or, HPH); čudin: Ve (JS); (dobrin, I sg.: Nr, BF); Golin: Ve (JS); istočnin: Ve (JS); (kin, I sg.: Cs, MT,¹¹⁴⁵ Be, SH, Or, HPH);¹¹⁴⁶ (kingot, I sg.: Or, HPH); (kolikin: Cs, MT); (malin: Or, HPH); (mladin: Dg, MS, Or, HPH); (mokrin: Or, HPH); (nekin: Or, HPH); (nikin: Or, HPH); (njihovin, D pl.: Or, HPH); (njin: Vc, Or, HPH);¹¹⁴⁷ (novin: Dg, MS);¹¹⁴⁸ (otin: Or, HPH); (slepin: Or, HPH); (slabin: Or, HPH); (starin, D pl.: Nr, BF); (svakin, I sg.: Or, HPH); (svačin, I sg.: Or, HPH); (svin: Nr, Be, BF, Or, HPH); (tenkin: Or, HPH); (tvojin, I sg.: Dg, MS); Vašanskin: Ve (JS); Začanskin: Ve (JS)

-əhə < -əhʔ u GL pl. svih triju rodova riječi sa zamjениčkom deklinacijom

a) beleh; celeh; dobreh; dveh;¹¹⁴⁹ mojih; našeh; kakoveh; noveh; njihovoh; oneh; oveh; retkeh; sameh; stareh; tvojih

¹¹⁴⁵ U tom idiomu *s kin* = 'čime'.

¹¹⁴⁶ Osim što takav ostvaraj pokriva značenje I zamjenice 'tko' i I sg. zamjenice 'koji' (m. r.), 'koje' (s. r.), u tom se idiomu rabi i u trećem značenju: usporedo s oblikom *čin* kao I zamjenice *če* (< čə < čʔ). Isti je oblik i u L obiju zamjenica. Isto vrijedi za Be (SH).

¹¹⁴⁷ H. P. Houtzagers bilježi u L sg. m. i s. r. te zamjenice dva oblika *njen* / *njin*, dakle regularan razvoj < n+jemə < jemʔ s provedenom redukcijom poluglasa u slabu položaju i fonetskom neutralizacijom m > n i drugi, nastao najvjerojatnije analogijom prema I sg. *njin* < n+jimə < imʔ. Ista je dvojnost, samo s alomorfom nepalatalne zamjениčke deklinacije u creskim govorima zabilježena u L sg. zamjenica [o]voɦ ('ovaj'): [o]vin / von, [o]toɦ ('taj'): [o]tin / ton, ali samo *onin*, u L sg. broja *jeden*: *jenin* / *jenon*.

¹¹⁴⁸ M. Sintich bilježi da se u L sg. neodređenih pridjeva m. i s. r. realiziraju i morfemi /e/ i noviji, ujednačen prema D sg. imeničke deklinacije ili oblicima negdašnjih u-osnova, /u/: *na tiše mira, op šuhe, f belu, f carnu*. Čini se da je ovdje već riječ o prilozima. Drugu je mogućnost za priloge zabilježio H. P. Houtzagers za Or: *po hervasku, po starinsku, po orlešku, po cresku*.

¹¹⁴⁹ Za Kd je P. Šimunović zabilježio i taj primjer.

aa) brižneh: Lo (PŠ); četireh: Žm, Pz, Bo, Lu, (PŠ), Ks (IL); čovječjeh: Ks (IL); jakeh: Žm, Pz, Bo, Lu (PŠ), Ks (IL), Bč (MM); jedneh:¹¹⁵⁰ Ks (IL); keh:¹¹⁵¹ Ks (IL), Žm (ŠO); korizmeneh: Bo (FL); kraljevah: Ks (IL); krepkeh: GR (MM); lipah: Ks (IL); lošeh: Pp (IL); mladeh: Kt (ŠO), Žm (ŠO); mladoženjineh: Ks (IL); mrtveh: Ks (IL); jeneh:¹¹⁵² Ks (IL); nebogeh: Ks (IL); nečisteh: Ks (IL); nekeh: Žm (ŠO), Mč (IJ); nikakoveh: tbc (IL); njejeh:¹¹⁵³ Ks (IL); obećaneh: Ks (IL); obešeneh: Ks (IL); pametneh: Pp (IL); pošteneh: Pp, Ks (IL); prazneh: Ks (IL); sakakoveh: Ks, Pp (IL), Mč (IJ); sakeh: Ks (IL); seh:¹¹⁵⁴ Ks (IL), Kt (ŠO), Mč (IJ), Kt, Bč (MM) / sveh: Kd (PŠ), starinskeh: Žm (ŠO); teh:¹¹⁵⁵ Ks (IL); treh: Žm, Pz, Bo (PŠ), Lu (PI, PŠ), GR (MM); tuje, L pl.: Kt (MM); veleh: Žm (ŠO); vrućeh, G pl.: Kt (MM); zadnjeh: Bo (FL); zlatneh:¹¹⁵⁶ Ks (IL); ženskeh:¹¹⁵⁷ Ks (IL)

b) bojih: Kd; (četirih: Cs, Nr, Dg, Fi, Or); dobrih: (ŠI), Rp, Bc, Kd, (Nr, Ja, PK, VI, Us, Os, Bj, Sn, Mi, Mn, Vd, Be, Pš, Or); (drugih: Nr, Or); (dvih: Cs, Or, Nr, Dg, Vc); (jakih: Dg, Nr); kakovih: Rp; lepjih: Kd; mojih: (ŠI, Rp), Bc, (Nr, Ja, PK, VI, Vd, Be, Pš, Dg, Or¹¹⁵⁸); mlajih: Bl;¹¹⁵⁹ naših: (ŠI, Rp), Bc, Kd, (VI, Bj, Be, Or); njihovih: Rp, Bc, (Dg); (obih: Us, Os, Cs, Or¹¹⁶⁰); (odgovornih: Nr); (onih: Dg, Fi, Or); (ovakovih: Nr); [o]vih: Nr, Dg, Or); poznatih: Bl; samih: Bc, (Or);¹¹⁶¹ (svih: Dg, Nr, Or); (tih: Or, Dg, Cs); tojih: Rp, Bc; trih: (Or, Nr, Dg, Cs), Ks; unih: Bc; vaših: (ŠI), Rp, (Or); (velih: Nr, Or)

¹¹⁵⁰ Isti primjer donosi i R. Strohal za Ri.

¹¹⁵¹ Isti primjer donosi i R. Strohal za Ri.

¹¹⁵² Isti primjer donosi R. Strohal za Ri.

¹¹⁵³ *Njeji, njeja, njeje* = 'njezin, njezina, njezino'. Usp. I. Lukežić, 83, str. 77. Isti primjer donosi R. Strohal za Ri.

¹¹⁵⁴ Isti primjer donosi R. Strohal za Ri.

¹¹⁵⁵ Isti je oblik zabilježio R. Strohal za Ri.

¹¹⁵⁶ Isti primjer donosi R. Strohal za Ri.

¹¹⁵⁷ Uz neke od navedenih primjera R. Strohal za Ri piše i sljedeće: *svoje, vaseh, njege, nosećeh, poceneh, zuteh, cetireh* (ali *trih*), *dvoje*.

¹¹⁵⁸ Za Or nije potvrđen oblik za L pl. već samo za G pl.

¹¹⁵⁹ U tom je leksemu i u obliku *poznatih* u idiomu Bl zabilježen ikavski ostvaraj jata, iako je u drugim primjerima /e/: *od dobreh besed, u mojih hišah*.

¹¹⁶⁰ Prema podacima H. P. Houtzagersa nije zabilježen oblik za G pl.

¹¹⁶¹ U Houtzagersovoj raspravi o Or nije potvrđen oblik za G pl.

bb) -ih: MV, Tr (IL); (basih:¹¹⁶² Or, HPH); (bedastih: Or, HPH); (belih: Nr, BF, Or, HPH); (bogatih: Or, HPH); (čevjenih: Or, HPH); (ćelavih: Or, HPH); (divih:¹¹⁶³ Or, HPH); (dvojih: Or, HPH); (golih: Or, HPH); (jenih: Dg, MS, Or, HPH); (lepih: Dg, MS); (kih: Or, HPH); (malih: Or, HPH); (martvih: Dg / mertvih: Or, HPH); (menjih: Or, HPH); (mladih: Dg, MS, Or, HPH); (muških: Or, HPH); (nekih: Or, HPH); (njegovih: Or, HPH); (njevinih: Dg, MS); (retkih: Dg, MS); (otih: Dg, MS); (sakah: Cs, MT); (starih: Kd (PŠ)); (starijih:¹¹⁶⁴ Or, HPH); (svojih: Or, HPH); (srećnih: Dg, MS); (većih: Or, HPH); (zločestih: Or, HPH); (ženskih: Or, HPH)

-emi < -ěmi u I pl. svih triju rodova riječi sa zamjениčkom deklinacijom

a1) drugemi; dvemi; mojemi;¹¹⁶⁵ onemi; ovemi; sitemi; temi;¹¹⁶⁶ zlatnemi

a2) drugemih: Tu;¹¹⁶⁷ mojemih: Tu; staremih: Tu; temih: Tu; zlatnemih: Tu

a3) drugema:¹¹⁶⁸ Kd, Zs; mojema: Kd, Zs; njegovema: Zs; trema: Zs

aa) -emin:¹¹⁶⁹ tbc (IL); četiremi: Pz, Bo, Lu (PŠ) / četiremin: Ks (IL);
dobremi: Pp (IL); gorućemi: Ks (IL); ljuškemin: Pp (IL); njihovemi: Ks (IL);

¹¹⁶² *Basih* = 'niskih'.

¹¹⁶³ *Divih* = 'divljih'.

¹¹⁶⁴ Uz taj oblik H. P. Houtzagers bilježi i *starejih*.

¹¹⁶⁵ U Za i Ru ostvaruje se oblik s reduciranim /e/: *mojmi*.

¹¹⁶⁶ U Šl su zabilježeni oblici s /e/ u sastavu relacijskoga morfema: *ten, onemi*, u Rp *tən / temi*.

¹¹⁶⁷ U Tuliševici se u I pl. imeničkih riječi realizira i dočeto /h/: u imenica prema dočetu morfema iz L pl., a u drugih vrsta ili prema dočetu morfema GL pl. ili analogijom prema imenicama: *z mojemih susedih, s temih judih, z drugemih divojkarih, starenih bocarih*. Isto je i u G pl. imenica m. i s. r. *bez miših, nožih, mladićih* (u G pl. zamjениčke deklinacije realizira se morfem /eh/). Ta je ujednačenost, nakon što je u G pl. tih imenica instaliran /i/ iz i-osnova (uz mogućnost /ih/ iz pridjevske deklinacije), vjerojatno inicirana ujednačenošću morfema tih dvaju padeža u negdašnjemu dualu.

¹¹⁶⁸ U Kd i Zs se prije dočeta morfema iz DI duala zamjениčke deklinacije (dakle /ma/) ostvaruje ekavski refleks jata iz morfema za I pl. zamjениčke deklinacije, npr. u Kd *mojema (susedima)*, u Zs *mojema susedi, trema (granami), njegovema (preteli)*. Isto za Kaldir bilježi i P. Šimunović, premda donosi i /in/ u primjeru *starin*.

¹¹⁶⁹ Taj morfem bilježi I. Lukežić u trsatsko-bakarskim govorima i u crikveničkome idiomu (83, str. 78.) kao paralelni ostvaraj uz /emi/, pretežiti morfem u ostalim ekavskim idiomima, ali kao sporadičnu realizaciju u ispitivanim idiomima

odsičenemi: Ks (IL); otemi: Ks (IL); ovemi: Ks (IL); semi:¹¹⁷⁰ Lo (PŠ), Bo (FL); svojemi:¹¹⁷¹ Ks (IL); svojemin: Pp (IL); staremin: Ks (IL) / staremi: Žm, Pz, Bo, Lu (PŠ), Bč (MM); tremi: Žm, Pz, Bo, Lu (PŠ)

b1) drugimi: Bc, (Nr, Ja, PK, VI, Va); dvimi: Šl, (Cs, Or, Dg, Us, Bj, Sn); (gardimi: Dg); mladimi: Dg); mojimi: Bc, (Nr, Ja, PK, VI, Us, Bj, Sn, Os, Mi, Mn, Vd, Va, Pš, Dg, Or, Be), Vc, GR; našimi: (Šl), (Pš, Or); (onimi: VI, Cs, Or); (ovimi: Cs, Or); (otimi: Or); (starimi: Us); (tolikimi: Nr); (timi: Nr, Us, Os); (trimi: Cs, Nr, Dg); (tujimi: Nr, Or); unimi: Bc; uvimi: Bc; zlatnimi: Bc

b2) drugin: Rp, Be, Tr; jenin: (Dg, Tr); mojin:¹¹⁷² (Šl), (Be), Tr; našin: Bl, Tr; okolnin: (Šl), Tr; sitin: Rp; sojin: Rp; starin: (Šl), (Be), Tr, Kd; ovin: (Be), Tr

b3) drugima:¹¹⁷³ Bl; našima: Bl

bb1) -imi (sporadično uz -emi): tbc, osim Tr (IL); (belimi: Or, HPH); (čevjenimi: Or, HPH); (četirimi: Nr, BF, Dg, MS, Or, HPH); (debelimi: Or, HPH); (dvojimi: Or, HPH); (golimi: Or, HPH); (jenimi: Dg, MS); (kimi: Or, HPH); (kratkimi: Nr, HPH); (lepimi: Or, HPH); (nekimi: Or, HPH); (obimi: Or, HPH); (otimi: Be, HPH); (slabimi: Dg, MS); (svimi: Or, HPH); (tvojimi: Dg, MS); (žutimi: Or, HPH)

bb2) trimin: Ks (IL)

primorskoga poddijalekta zapisuje i /imi/. Navezak nazala /n/ na primarni relacijski morfem u obliku /emin/ kao i mogući oblik /imin/ u I pl. imeničke deklinacije m. r. i s. r. preuzet je vjerojatno prema dočetu morfema D pl.

¹¹⁷⁰ Isti primjer donosi R. Strohal za Ri.

¹¹⁷¹ Uz neke od navedenih primjera R. Strohal za Ri piše i sljedeće: *dobremi, nosećemi, tvojemi, nasemi, vasemi, njejemi, njegovemi, kemi, zutemi, jednemi, dvemi, cetiremi* (ali *trimi*), *dvojemi, semi*.

¹¹⁷² Isti je oblik zabilježen u govoru Floričića.

¹¹⁷³ U govoru Bartola uz spomenuti morfem /in/ u integralnome tekstu u I pl. riječi sa zamjeničkom deklinacijom zabilježen je i morfem /ima/ u kojem je dočetak iz duala DI zamjeničke deklinacije, kao što je u I pl. imenica, u kojem je morfem /i/ preuzet iz I pl. imenica m. i s. r., dočetak iz duala DI imeničkih deklinacija: *drugima (preteli), mojima (sestrami)*.

-eji < -ei u morfemima za tvorbu¹¹⁷⁴ komparativa

a) bistreji; bledeji; bruvneji: Bk; moćneji; mrzleji; (naj)korisneji; noveji; raneji; (naj)siromašneji / siromahneji: VG, MT, Bj; slabeji; stareji;¹¹⁷⁵ veseleji; zadovoljneji / zadovoljnijeji; zdraveji

aa) baseji: Or (HPH); baštardeji (-a): Or (HPH); bedasteji: Pp (IL), Or (HPH); beleji: Pp (IL), beleja: Žm, Pz, Bo, Lu (PŠ), GR (MM), Nr (BF), Ks (IL), Or (HPH), Us (SH); blageja: Or (HPH); blatneji: Or (HPH); bogateji:¹¹⁷⁶ Pp (IL), Or (HPH); brižneji: Or (HPH); carneji: Dg (MS); ceneje: Or (HPH); čevjeneja: Or (HPH); čisteja: Us, Cs (SH); črneji: Pp (IL); debeleji: Dg (MS); debuleji: Or (HPH); fineji: Or (HPH); fineje: Lo (Mal); furteje: Kd (PŠ); galbokeja: Us (SH); garbeji: Or (HPH); gorkeje: Or (HPH); grezeje: Or (HPH); hladneje: Or (HPH); jačeji: Pp (IL); kilaveje: Pp (IL); marljiveji: Pp (IL); mehkeji: Pp (IL); mirneje:¹¹⁷⁷ Or (HPH); mokreja: Or (HPH); oštreji: Or (HPH); pametneje: Or (HPH); pametneji, N pl. m. r.: Kt (ŠO); postareji: Žm (ŠO); raneje: Va (IM); sigureje: Or (HPH); slaneje: Or (HPH); strašneji: Ks (IL); suheji: Us (SH); svetleja: Or (HPH); šaldeje:¹¹⁷⁸ Or (HPH); šćeteje:¹¹⁷⁹ Or (HPH); šegaveja:¹¹⁸⁰ Mč (IJ); šegaveji: Pp (IL); škureji:¹¹⁸¹ Or (HPH); tepleje: Or (HPH); zreleji: Or (HPH); žalostneji: Ks (IL); živeja: Or (HPH); žvelteja: Or (HPH)

b) blediji: Bc, MV; koristniji: Nr, Ja, PK;¹¹⁸² moćniji: Bc,¹¹⁸³ MV; noviji: Nr, Pš, MV; siromašniji: Nr, Ja, MV; stariji: Bk, Nr, Ja, Or, MV, Li; veseliji: Ja, MV; zadovoljniji: Li; zdraviji: Li

¹¹⁷⁴ Danas je prvi dio toga oblika, u kojemu i jest jat, tvorbeni morfem, a drugi dio, /i/, relacijski je morfem, no budući da cijeli oblik izražava relaciju između dvaju predmeta s različitim stupnjem iste značajke, bilježim ga uz relacijske morfeme.

¹¹⁷⁵ M. Tentor za Cres spominje taj leksem i u značenju 'roditelji'.

¹¹⁷⁶ Isti primjer donosi R. Strohal za Ri.

¹¹⁷⁷ Oblik N sg. m. r. istoga komparativa donosi R. Strohal za idiom Ri: *mirneji*. Zapisao je i sljedeće komparative: *poredneji*, *zalosneji*, *krepceji*, *gorceji*, *dumboceji*, *suheji* (uz *suhji*), superlativ *najbogateji*, priloge *kasneje*, *perveje*, *raneje*, *ceneje*, *veseleje*, *zimeje*.

¹¹⁷⁸ *Šaldeje* = 'čvršće, tvrđe'.

¹¹⁷⁹ *Šćeteje* = 'jasnije'.

¹¹⁸⁰ *Šegaveja* = 'lukavija, bistrinja'.

¹¹⁸¹ *Škureji* = 'tamniji'.

¹¹⁸² U creskim je idiomima po nekoliko ostvaraja morfema za isti komparativ zabilježeno s ikavskim i ekavskim refleksom jata dok su učestali morfemi s ekavskom realizacijom.

aa) i bb): Cr, Šo, Tr (IL)

bb) čistije: Pz (PŠ);¹¹⁸⁴ oštrij: Or (HPH)

¹¹⁸³ U govoru Brdca u tome je komparativu kontinuanta jata nenaglašena i ostvaruje se /i/; u drugim komparativima koje sam zabilježila naglašena je zamjena jata ekavska: *cenêje, novêji, siromašnêji, starêji, veselêji* osim u primjeru *bledîji*. Često se ostvaruje i složeni komparativ, npr. *bôlj bêg*.

¹¹⁸⁴ Takav primjer donosi P. Šimunović, U6. Ostali su primjeri komparativa zapisani s ekavskim refleksom jata.

2.2.2.2.6 Tabela III. i interpretacija Tabele III.

U Tabeli III. prikazani su samo oblici opserviranih relacijskih morfema različiti od onih u kojima se jat reflektirao kao /e/, a mogu se klasificirati u nekoliko kategorija:

- a) morfemi s jatom u sastavu koji se reflektirao kao /i/, pa i oni s dočekom preuzetim prema oblicima drugih padeža, primjerice I pl. svih triju rodova zamjeničke deklinacije s /in/, /ima/
- b) morfemi s jatom u sastavu koji se reflektirao pretežito kao /i/, ali i kao /e/, primjerice primarni morfemi zamjeničke deklinacije
- c) morfemi s jatom u sastavu koji se reflektirao sporadično kao /e/ i /i/, ili uz /i/ pretežito kao /e/, primjerice I pl. zamjeničke deklinacije svih triju rodova -emi / -imi, komparativ -eji / -iji
- d) morfemi koji su u svom sastavu imali jat, a sada su ujednačeni prema morfemima drugih padeža, primjerice prema morfemima padeža imenica istih rodova i brojeva (L sg. imenica m. i s. r. /u/, što se može tumačiti i ujednačavanjem prema u-osnovama), prema morfemima padeža imenica različitog roda (L pl. imenica m. i s. r. /ah/) s mogućnošću zadržavanja i staroga morfema s ekavskim refleksom jata
- e) morfemi koji su imali jat u sastavu, a današnji im je oblik rezultat kombinacije dijelova morfema različitih padeža i brojeva imenica zbog tendencije k sinkretizmu, primjerice L pl. imenica m. i s. r. /ima/

Cilj je tabelarnoga pregleda ovjera relacijskih morfema u pojedinačnim idiomima, kao i u ranijim pregledima, prikazati u kojima se od njih realizira najveći broj morfema drukčijih od onih s jatom u sastavu koji je defonemiziran kao /e/ i uočavaju li se prema njihovu broju divergentne skupine govora. Relacijski morfemi, koji su u spominjanoj literaturi¹¹⁸⁵ temeljna odrednica morfološkoga sustava jednoga jezika u lingvističkome smislu i indikator pri utvrđivanju primarnoga, a onda i naslojenoga dijela sustava, pokazuju da je pretpostavljeni ekavski čakavski podsustav kojemu sam pribrojila spomenute idiome primaran, a

¹¹⁸⁵ Usp. npr. M. Moguš, 101, str. 271., 272., I. Lukežić, 83, str. 31., 32.

da se ikavizmi, kao i sinkretizirani oblici realiziraju često kao alternacije s ekavskim primarnim ostvarajima:

- a) među trsatsko-bakarskim govorima i u crikveničkome idiomu zabilježen je u 16 punktova samo 1 sporadični ikavski ostvaraj (u I pl. zamjениčke deklinacije kao *-emi / -imi*), 2 sporadična u govoru Šoića i u govoru Crikvenice (uz prethodni i komparativ *-eji / -iji*), 3 dosljedna (GLI pl. zamjениčke deklinacije) i 1 sporadičan u govoru Trsata (komparativ) do 10 ikavskih ostvaraja u rubnome govoru Mrzlih Vodica, od čega 8 dosljedno (svi morfemi za singularne oblike imeničke promjene osim L sg. m. i s. r., koji je kao i u ostalim trsatsko-bakarskim govorima i crikveničkome idiomu ujednačen prema D sg. m. i s. r. ili u-deklinaciji, morfemi zamjениčke deklinacije osim I pl. i komparativa) i 2 sporadična (L pl. imenica m. i s. r. te I pl. zamjениčke deklinacije), čime se taj govor opet udaljava od trsatsko-bakarskih govora i crikveničkoga idioma i približava govorima spominjanoga sjeverozapadnočakavskoga međudijalekta
- b) među središnjim istarskim govorima u kojima je raspon ikavskih ostvaraja u relacijskim morfemima različit: u pazinskim i žminjskim, boljunskim i labinskim nije zabilježen zapravo niti jedan ikavski ostvaraj jata (uzme li se u obzir tumačenje oblika L pl. imenica m. i s. r. izneseno u ovoj radnji), ali je u 5 punktova zabilježen u L sg. imenica m. i s. r. dosljedan morfem /u/, izmijenjen prema D sg. tih imenica ili prema u-deklinaciji, a u 10 punktova /u/ se ostvaruje paralelno s primarnim morfemom /e/; u L pl. istih imenica u 2 punkta dosljedno se realizira /i/, u 31 /ah/, u 3 je mjesna idioma zabilježeno kombinirano /i/ i /ah/, u 4 naporedo primarni /eh/ i sekundarni /ah/, a u govoru Tinjana noviji /ima/. Među središnjim istarskim ekavskim čakavskim govorima ikavski je ostvaraj jata zabilježen jedino u motovunskim rubnim govorima, u kojima je veći broj ikavskih ostvaraja jata ovjeren i u prvim dvjema kategorijama, i to u govoru Kaldira u 5 relacijskih morfema dosljedno (tj. u svim imeničkim, osim u L sg. m. i s. r. koji je kao i u mnogim središnjim istarskim govorima /u/, u L pl. istih imenica s ostvarajem /ima/, iako i s

jednim primjerom /i/, te u GL pl. zamjeničke deklinacije), a u 2 sporadično (I sg. i D pl.); u govoru Bartola u 4 je morfema dosljedno bilježen ikavski refleks jata (L sg. imenica ž. r., I sg. te DI pl. zamjeničke deklinacije), a u 2 paralelno s ekavskim ostvarajem (GL pl. zamjeničke deklinacije svih triju rodova), dok je L sg. imenica m. i s. r. ujednačen prema D sg. istih imenica ili prema u-deklinaciji; morfem se /u/ za L sg. imenica m. i s. r. ostvaruje i u govoru Brkača i u govoru Zamaska, ali je u idiomu Brkača odmak od primarnih morfema evidentiran u komparativu (kao *-eji /-iji*), a u govoru Zamaska u L pl. imenica m. i s. r. (kao /i/)

- c) u sjeveroistočnim istarskim mjesnim govorima zabilježene su najmanje promjene u kategoriji relacijskih morfema: tendencija k ujednačavanju morfema L sg. imenica m. i s. r. prema D sg. istih imenica ili u-osnova u dijelu govora na desnoj obali Rječine bližih trsatsko-bakarskim govorima (s novim morfemom) dosljedno je provedena u govoru Škurinja, Pulca, Drenove,¹¹⁸⁶ Pehlina, kao i u rubnim govorima na tom području: govoru Škalnice, govoru Brdca i govoru Rupe (u posljednjim dvama govorima naporedo s morfemom /i/, koji je u literaturi određen kao oznaka rubnosti), a u govoru Kantride (i prema Strohalovu zapisu u govoru Rijeke), u govoru Zameta interferiraju ekavski refleks jata i noviji morfem /u/; začetak preuzimanja morfema L pl. imenica ž. r. u L pl. imenica ponajprije s. r., a onda i m. r. u manjem broju govora (Breza, Volosko, Opatija, Ika, Vela Učka, Mošćenice); morfem /in/ u dijelu liburnijskih govora (Veprinac, Dobreć, Liganj, Tuliševica, Medveja, Kraj, Obrš, Jelena, Martina, Zagore, uz /en/ u govoru Lovrana i u govoru Brseča) u I sg. m. i s. r. zamjeničke deklinacije i D pl. svih triju rodova iste deklinacije. Veća su odstupanja svojstvena opet istim rubnim govorima u kojima su ikavizmi česti i u prvim dvjema kategorijama: govoru Škalnice (4 dosljedna, 1 sporadičan), idiomu Brdca (8 dosljednih, 3 sporadična) i govoru Rupe (4 dosljedna, 6 sporadičnih) s dosljednim ikavizmima u

¹¹⁸⁶ Za taj sam idiom zabilježila samo jedan ostvaraj s ekavskim refleksom jata: *va žepe*.

morfemima imeničke deklinacije (u govoru Škalnice i u DL sg. ž. r. zamjenica i pridjeva sklanjanih prema nominalnoj promjeni) te s dvojnim refleksima u morfemima zamjeničke deklinacije u govoru Rupe i u idiomu Škalnice (za koju sam utvrdila zadržavanje složene pridjevske deklinacije u pridjeva te postojanje alomorfa u sklonidbi zamjenica s obzirom na palatalni i nepalatalni dočetak osnove), ali s ujednačenim ikavskim ostvarajima u morfemima zamjeničke deklinacije, a osim dvojne realizacije u I pl. iste deklinacije (uz /in/ zabilježeno je i -emi/-imi) dvojnost se očituje i u komparativu, u govoru Brdca. Stoga se ta tri mjesna govora s obzirom na refleksaciju jata udaljuju od korpusa svog matičnog sustava, u literaturi iz tradicionalnih i povijesnih razloga nazvanih, liburnijskih govora, i potvrđuju zajedničku značajku s govorima spominjanog sjeverozapadnočakavskoga rubnoga areala. U odnosu na susjedne sjeveroistočne istarske govore, izdvaja se donekle i govor Lipe jer se u L pl. imenica m. i s. r. ostvaruje ikavski refleks jata, a u komparativu se mogu realizirati i ikavski i ekavski refleksi

- d) među creskim i sjevernološinskim govorima, za koje je zabilježena potpuna (16 punktova) ili djelomična (3 punkta) unifikacija L sg. imenica m. i s. r. prema D sg. istih imenica ili prema u-osnovama, kao i u trima govorima (Ustine, Orlec, Cres) sporadični ostvaraj /ah/ uz primarno /eh/, koje je dosljedno ostvareno u preostalim mjesnim govorima, u L pl. istih imenica, izdvajaju se govor Beleja i govor Osora s realizacijom morfema /i/ u tome padežu. Ikavska je realizacija zabilježena dosljedno u komparativu u idiomu Svetoga Jakova (najbližega ikavsko-ekavskim lošinskim govorima), a sporadična u govoru Nerezina, Punte Križa, Orleca i Predošćice. Međutim, svi su morfemi zamjeničke deklinacije koji su u nepalatalnoj promjeni imali jat u tim govorima realizirani s početnim vokalom /i/. Primijeni li se i na njih metodološko polazište da su (izuzev govora Škalnice u kojoj je zadržana podjela na pridjevsku i zamjeničku deklinaciju) kao i u ostalim ekavskim sustavima prevladali alomorfi nepalatalne deklinacije, onda bi sastavni /i/ u svima njima bio rezultat

ikavskoga odraza jata. Vjerojatnijim se čini da je /i/ u tim morfemima preuzeto iz palatalne deklinacije jer je riječ o svim padežima zamjeničke sklonidbe u kojima su oponirali palatalni alomorfi bez jata i nepalatalni s jatom u sastavu. U creskim i sjevernoločinjskim govorima u zamjeničkoj su deklinaciji zadržani palatalni / nepalatalni alomorfi u ovisnosti o dočetu osnovne u N sg. s. r., u GDL m. i s. r., a u L sg. prodire i oblik iz I sg. takve sklonidbe. U mnogim je hrvatskim sustavima u kojima se i u L sg. (i ostalim nabrojenim padežima) zamjeničke deklinacije m. i s. r. zadržava polarizacija prema palatalnosti (u ekavskim je čakavskim govorima uglavnom ujednačen na jednu, palatalnu varijantu), u pluralnim oblicima, a onda i u I sg., zadržana palatalna inačica. Takav bi zaključak bio usklađen i s jednim od metodoloških polazišta u ovoj radnji: ako su u pluralnim oblicima zadržani alomorfi s jatom u sastavu, onda su na nepalatalnu inačicu svedeni i alomorfi u I sg. istih riječi. Tako bi se odstupanje od varijante deklinacije uobičajene u drugim ekavskim govorima u govoru Škalnice i u cresko-sjevernoločinjskim idiomima moglo pridružiti značajkama primarne, starije rubnosti.

Drugi se tip interpretacije i ovoga tabelarnoga prikaza može temeljiti na ukupnome broju realizacija pojedinačnih relacijskih morfema koji su izmijenjeni u odnosu na primarne ekavske ostvaraje jata u svim prikazanim govorima. Stopostotna zastupljenost nije zabilježena niti za jedan takav relacijski morfem:

- a) najveći broj idioma zahvatila je unifikacija L sg. imenica m. i s. r. prema D sg. istih imenica ili u-promjeni: u 49 idioma dosljedno se realizira /u/, a u 16 uz noviji /u/ i starije /e/, dok je svega u 2 govora uz /u/ zabilježen i ikavski refleks jata (Brdce i Rupa)
- b) u L pl. istih imenica ujednačavanje je, ponajprije u imenica s. r., a onda i u imenica m. r., izvršeno prema morfemu /ah/ iz L pl. imenica ž. r. u 31 mjesnome govoru, u 13 idioma ostvaruju se /eh/ i /ah/ morfemi. U tome je padežu u 5 govora realiziran morfem /i/ (Zamask, Trviž, Heki, Belej, Osor), a u 3 govora uz njega se sporadično ostvaruje i morfem /ah/ (Pazin, Brtoši,

Žminj), u jednome /ih/ (Škalnica), a dvojnost realizacije jata u /ih/ i /eh/ zabilježena je jedino u govoru Mrzlih Vodica

- c) među padežima zamjeničke deklinacije koji su mogli imati jat (izuzmu li se primjeri za creske i sjevernoločinske govore za koje je pretpostavljeno zadržavanje palatalne varijante) većim brojem drukčijih realizacija izdvajaju se I sg. m. i s. r. i D pl. svih rodova zamjeničke deklinacije: u 13 je idioma dosljedno realiziran ikavski refleks jata, a u 4 sporadično (za govor Škalnice /i/ u morfemima zamjeničke sklonidbe nije refleks jata već ili dio morfema pridjevske deklinacije ili dio palatalne zamjeničke promjene); I pl. zamjeničke deklinacije sa sporadičnom ikavskom i ekavskom realizacijom jata u 19 punktova, s 2 sporadične realizacije morfema /imi/ (uz /in/ u govoru Belog i u idiomu Dragozetića), s dosljednim ostvarajem morfema /in/ u govoru Trsata, sporadičnom realizacijom istoga morfema u govoru Rupe te dvojnomo realizacijom /in/ ili /ima/ u govoru Bartola
- d) komparativ je u odnosu na primarni ostvaraj izmijenjen u 2 punkta dosljedno s ikavskim refleksom jata (Mrzle Vodice i Sveti Jakov) te u 10 mjesnih govora sporadično s ekavskim i ikavskim refleksom jata
- e) najmanje su izmijenjeni singularni morfemi imenica ž. r. u kojima je bio jat: morfemi DL sg. ostvaruju se s ikavskim refleksom u 6 mjesnih govora (premda u govoru dijela zaselaka Bartola samo L, a u govoru Gračišća samo D), a DL ličn. zamjenica u 5 idioma.

Stalnost je pojedinih izmijenjenih relacijskih morfema, ali ne i ikavizama u istim morfemima zapažena samo u jednoj skupini:

- a) u trsatsko-bakarskim govorima i crikveničkome idiomu u svim je govorima stalan morfem /u/ u L sg. imenica m. i s. r., a s jednom iznimkom u svim su govorima zastupljeni interferentni stariji ekavski i noviji ikavski oblici u I pl. zamjeničke deklinacije svih triju rodova
- b) u sjeveroistočnim istarskim govorima među primjerima prikazanim u Tabeli III. nema ni jednoga stalnog izmijenjenog morfema niti ikavizma u relacijskim morfemima, a

- najfrekventniji su ikavski refleksi u morfemima I sg. m. i s. r. zamjeničke deklinacije i D pl. svih triju rodova iste sklonidbe
- c) u središnjim istarskim govorima nema stalnih izmijenjenih morfema niti ikavskih refleksa jata među njima, ali pojačanu tendenciju k ujednačavanju na morfem /ah/ pokazuje L pl. imenica m. i s. r. u svim skupinama osim motovunske te na /u/ morfem L sg. imenica m. i s. r. u svim skupinama osim žminjske i labinske
- d) među creskim i sjevernoločinjskim govorima uglavnom je stalan morfem /u/ u L sg. imenica m. i s. r., a stalni su i drukčiji oblici u odnosu na druge ekavske čakavske govore u svim padežima zamjeničke deklinacije.

2.2.2.2.7 Zaključak o realizaciji morfema s jatom u sastavu u čakavskim ekavskim govorima

Sistematiziraju li se tabelarno prikazani podaci o realizaciji triju kategorija morfema: leksičkih korijenskih, tvorbenih te relacijskih morfema koji su u svome sastavu u ishodišnome sustavu imali jat, uočava se pet divergentnih skupina mjesnih govora koji su upravo zbog dosljednosti ili konzekventnosti ekavske realizacije jata u tim kategorijama određeni ekavskim govorima čakavskoga narječja:

- a) sjeveroistočni istarski govori ili liburnijski govori (bez idioma Brdca, Rupe, Škalnice, Vele Učke) jer se u njima
- u kategoriji leksičkih korijenskih morfema najdosljednije ostvaruje ekavski refleks jata, a ikavski uglavnom u leksemima koji su na početku prikaza izdvojeni zbog učestalosti takve realizacije u svim ekavskim čakavskim sustavima (*divojka, divojčica, divojčina, ist/ jist, pasja vira, tirať*), s većim brojem ikavizama u govoru Lipe, punkta na rubu liburnijskih govora
 - u kategoriji tvorbenih morfema realizira najmanji broj ikavizama, uglavnom u infinitivnim osnovama (više je primjera zabilježeno za govor Lipe i govor Lignja)
 - u kategoriji relacijskih morfema dosljedni su ekavski ostvaraji, samo u dijelu govora u I sg. m. i s. r. i D pl. svih rodova zamjeničke deklinacije ostvaruju se ikavizmi, bilo da interferiraju s ekavskim ostvarajem, bilo da su dosljedni u svim zabilježenim primjerima (dosljednim ikavskim refleksom u L pl. imenica m. i s. r. te djelomičnim u kategoriji komparativa izdvaja se govor Lipe)
- b) središnji istarski govori (osim govora Kaldira, Bartola, Brkača, ali s idiomom Vele Učke) jer
- im je svojstven prosječno uvećan broj leksičkih korijenskih ikavizama, ali tako da je najveći zabilježen broj ikavizama u jednome punktu zapravo najmanji zabilježen broj za neki od trsatsko-bakarskih govora, s većim brojem ikavizama u govoru Trviža
 - u tvorbenim morfemima nešto je veći broj ikavizama zabilježen u pazinskim i žminjskim govorima, uglavnom u infinitivnim i prezentskim osnovama

- u relacijskim morfemima nisu zabilježeni ikavski ostvaraji, ali je promjena zahvatila L sg. imenica m. i s. r. koji je dosljedno ili sporadično zamijenjen morfemom /u/ u pazinskim i boljunskim govorima, kao i morfem L pl. istih imenica, koji je u najvećem dijelu govora ujednačen na oblik istoga padeža imenica ž. r. - /ah/
- c) creski i sjevernoločinski govori jer su
- u kategoriji korijenskih morfema gotovo dosljedno ostvareni ekavski refleksi jata (tek je nešto veći broj ikavizama no u liburnijskim idiomima)
 - u kategoriji tvorbenih morfema odstupanja od primarnoga ekavskoga refleksa neznatna
 - u kategoriji relacijskih morfema uz dosljedni ikavski ostvaraj u komparativu u govoru Svetoga Jakova i sporadični ikavski ostvaraj u istoj kategoriji morfema u idiomima Nerezina, Punte Križa, Orleca i Predošćice, ikavske realizacije nisu zabilježene, ali se razlikuju od drugih govora dosljednim oblicima negdašnje palatalne varijante zamjeničke deklinacije u I sg. m. i s. r. te u pluralnim morfemima svih rodova te deklinacije
- d) trsatsko-bakarski govori uključujući i crikvenički govor (osim idioma Mrzlih Vodica) jer je
- u kategoriji leksičkih korijenskih morfema u njima zabilježen najveći broj ikavskih ostvaraja (najviše u govoru Crikvenice - 84)
 - u kategoriji tvorbenih morfema zabilježen nešto veći broj ikavskih realizacija no u liburnijskim i creskim (od 2 do 6) s izuzetkom govora Meje, za koji je zabilježeno 11 ikavizama, ali uglavnom u infinitivnoj osnovi
 - u kategoriji relacijskih morfema uz generalno ujednačavanje L sg. imenica m. i s. r. u svim govorima, jače je narušena dosljednost u morfemu I pl. zamjeničke deklinacije koji se u svim govorima izuzev trsatskoga, gdje je refleks ikavski, ostvaruje u istome govoru dvojako: ili s ekavskim ili s novijim ikavskim refleksom, tj. kao /emi/ ili /imi/, a paralelno se, i s ekavskim i ikavskim refleksom jata, u trima idiomima ostvaruju morfemi komparativa
- e) zasebnu skupinu mjesnih govora s obzirom na realizaciju jata čine teritorijalno rubni govori na prostoru što ga čine čakavski

govori s većim stupnjem konzekventnosti refleksa jata u leksičkim korijenskim, tvorbenim te relacijskim morfemima. Oni su međusobno teritorijalno nekompaktni, ali su u arealnome kontaktu s gorskokotarskim kajkavskim govorima te čakavskim gornjomiranskim (i južnonotranjskim slovenskim govorima). Povijesni kontakt idioma spomenutoga areala uočila je Vida Barac-Grum¹¹⁸⁷ i kao njegovu posljedicu podcrtala jezičnu interferenciju, a njihova zajednička obilježja i noviju tendenciju međusobnoga udaljavanja zbog novih uvjeta i osjećaja nacionalne pripadnosti evidentirala sam i u mjesnome govoru Lisca.¹¹⁸⁸ I. Lukežić elemente spomenutoga jezičnoga makrosustava, što ga naziva *sjeverozapadnim međudijalektom*,¹¹⁸⁹ nalazi u govorima Liscu susjedne Klane i Studene i kao jednu od značajki *novije rubnosti svojstvene međudijalektu sjeverozapadnoga areala gorskokotarskih i buzetskih govora u sjeverozapadnome arealu, te govora koji teritorijalno i jezično povezuju te dvije zone* uočava da “refleksi jata u toj međudijalekatskoj zoni nisu jednoznačni ni predvidljivi, te izmiču opisu koji bi slijedio poznata pravila”.¹¹⁹⁰ Zbog distribucije refleksa jata u morfemima u kojima je bilježen u ovoj radnji rubnim ekavskim čakavskim govorima, dakle onima s čakavskom osnovicom i pretežitim ekavskim refleksom u “rubnome koridoru koji povezuje gorskokotarsku s buzetskom regijom”, određujem govore Mrzlih Vodica, Škalnice, Rupe, Brdca, Bartola, Kaldira i Brkača jer u kategoriji relacijskih morfema, koji su i u ovoj radnji određeni nositeljima sustava, ekavski refleks jata pokazuje najniži stupanj konzekventnosti (u Brkaču samo u odnosu na dosljednost središnjih istarskih ekavskih čakavskih govora):

- u govoru Mrzlih Vodica¹¹⁹¹ 8 je relacijskih morfema ostvareno s dosljednim ikavskim refleksom, a 2 sporadično (među

¹¹⁸⁷ Usp. V. Barac-Grum, 6, str. 214. i dalje.

¹¹⁸⁸ Usp. S. Vranić, 139, str. 56., 57. O nekim sam rubnim značajkama dijela govora izvijestila u referatu *Neke morfonološke (i morfološke) značajke sjeverozapadnočakavskih rubnih govora* na 8. znanstvenome skupu o hrvatskim dijalektima u HAZU (Zagreb, 16. i 17. svibnja 1996.) i u radu predanome u tisak.

¹¹⁸⁹ Usp. I. Lukežić, 88, str. 122.

¹¹⁹⁰ Usp. I. Lukežić, 88, str. 151.

¹¹⁹¹ I. Lukežić taj mjesni govor pridružuje trsatsko-bakarskim govorima i crikveničkome idiomu, tj. *primorskome poddijalektu ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja* zbog

korijenskim morfemima 46 ikavskih ostvaraja, a među tvorbenim 15)

- u govoru Škalnice 4 su relacijska morfema s dosljednim ikavskim ostvarajem, a 1 sporadičan (uz specifičnost zadržavanja morfema složene pridjevske deklinacije, povećanim brojem od 27 korijenskih ikavizama i 42 ikavska ostvaraja u tvorbenima morfemima)
- u govoru Rupe 4 su korijenska morfema dosljedna u ikavskome refleksu jata, a u 6 se ikavski refleks javlja sporadično; jedan od njih je L sg. imenica m. i s. r. (L sg. imenica ž. r. dosljedno je /i/), (u korijenskim je zabilježeno 38 ikavskih ostvaraja, a među tvorbenim 22)
- u govoru Brdca 8 je relacijskih morfema realizirano s ikavskim refleksom dosljedno, a 3 sporadično (među korijenskim 18 je ikavskih ostvaraja, a među tvorbenim 22 ikavska)
- u govoru Kaldira 5 je relacijskih morfema zabilježeno s dosljednim ikavskim refleksom, a u 2 se sporadično ostvaruje /i/ (u kategoriji korijenskih zabilježen je 31 ikavski ostvaraj, a u kategoriji tvorbenih 9)
- u govoru Bartola u 4 se relacijska morfema realizira /i/ na mjestu jata dosljedno, a u 2 alterniraju /i/ i /e/ (s 4 ikavska refleksa među korijenskim morfemima i 6 među tvorbenima)
- u govoru Brkača u morfemu komparativa alterniraju ikavski i ekavski ostvaraji jata, a i u ostalim je kategorijama narušenost ekavskoga refleksa jata niža nego u ostalim izdvojenim rubnim mjesnim govorima
- u vezi s refleksom jata i rubnošću izdvojenih idioma valja upozoriti da su podudarni, neki djelomice, neki potpuno, sa

podudarnih jezičnih značajki. Razlikuje ga jedino status čakavskoga akuta: pokoleban u svim slogovima, alternira s dugim silaznim akcentom (usp. I. Lukežić, 83, str. 88.). V. Barac-Grum navodi i ostvaraje što nisu inherentni sustavu (inače klasičnome čakavskome), ali se nesustavno mogu realizirati: alofonske varijante [ɛ] i [ej] dugoga /e/ bez obzira na podrijetlo i zaključuje da ta pojava "pokazuje put kojim na vokalnoj fonološkoj razini mogu krenuti čakavski vokalni sustavi u kontaktu", a zadržavanje dugoga /o/ na monofonškoj alofonskoj realizaciji [ɔ] i otvoreniju realizaciju kratkoga /e/, češću na apsolutnome kraju riječi ili kada je naglašen, pripisuje ubrzanome razvoju vokalizma pod utjecajem susjednih govora (usp. V. Barac-Grum, 6, str. 35. - 37.).

značajkom stare rubnosti u čakavskim (i kajkavskim) govorima u kojima su na morfem /i/ ujednačeni morfemi L sg. imenica svih triju rodova. I. Lukežić¹¹⁹² za tu pojavu, kao što je istaknuto, zbog identičnoga ostvaraja u rubnim govorima, bez obzira kojem podsustavu čakavskoga narječja pripadaju s obzirom na refleks jata, vjerojatnijim od objašnjenja da je takav rezultat posljedica ikavske realizacije jata drži tumačenje prema kojem je /i/ zapravo preuzeto iz alomorfa palatalne deklinacije. U tom bi slučaju za spomenute govore, a jedino je u njima među ekavskim čakavskim govorima morfem L sg. imenica ž. r. /i/, trebalo govoriti o jednoj (Šl, MV, Kd, Bl, jer je L sg. imenica m. r. dosljedno /u/) ili dvije (Rp, Bc, jer je u L sg. ž. r. /i/, a u L sg. m. i s. r. alterniraju morfemi /i/ i /u/) ikavske realizacije manje.

¹¹⁹² Usp. I. Lukežić, 88, str. 126., 128.

DODATNE BILJEŠKE UZ TABELU I., TABELU II. i TABELU III.:

¹ Iz Tabele I. izuzeti su ikavizmi: a) *divojka; divojčica; divojčina* jer je većini idioma svojstven upravo takav ostvaraj; *devojka* je zabilježeno jedino u govoru Paza i u govoru Boljuna, a *devojački* u govoru Breze, idiomu Lovrana, idiomu lčića, u govoru Spinčića, ali i tamo se primarno rabi *od divojke*, pa se osim idiomu Paza i idiomu Boljuna svim idiomima može pripisati jedan ikavizam; b) *ist (na- se, po-, pre-, z-)*: u trsatsko-bakarskim govorima s crikveničkim idiomom (IL); *odjist / odist*: u trsatsko-bakarskim govorima s crikveničkim idiomom (IL); *jist (+na- se, po-, pre-, u-, z-)*; *jin; jij; jil, jila; pojdat se / poidat se (+raz-)* jer su takvi ostvaraji zabilježeni u najvećem dijelu mjesnih govora, a osim u creskim i sjevernolosijskim govorima te u govoru naselja imenom Zamask, Kaldir, Brkač i Bartol, u svim su preostalim govorima u kojima se u infinitivu ostvaruje ekavski refleks jata moguće ikavske realizacije u svim ili pojedinim prezentskim oblicima, imperativu itd.; c) frazem *pasja vira* jer se tako ostvaruje u velikom dijelu idioma kojima je svojstven; d) *tirat (+do-, na-, po-, s-)* jer je ekavski oblik ovjeren samo u govorima kopnenih punktova imenom: Breza, Gračišće, Jurići i creskim: Predošćica, Orlec, Cres, u kojima je (osim u Predošćici) zabilježen i ikavski oblik. U idiomima kojima je svojstven ostvarivi su i drugi glagoli u istome značenju, a nije ovjeren u govoru Brdca i većini središnjih istarskih govora.

² Iz Tabele II. izuzeti su infinitivi *belit (+po-, o-, za-)*, jer se s ikavskim refleksom ostvaruje u većini idioma, te *žalit (+po-, pre-, za-)*, koji je svojstven velikom broju idioma s izuzetkom većega dijela trsatsko-bakarskih govora (osim govora Krasice i Trsata) i crikveničkoga idioma.

³ Za organske idiome u kojima se uz jedan od prikazanih morfema kategorija u sastavu kojih je bio jat rjeđe ostvaruje i morfem s ekavskim refleksom jata rabim oznaku +-, dok izdvojene dvojne realizacije (-eh/-ah, -emi/-imi, -eji/-iji) označuju sporadična preklapanja alofona, bilo da su učestalošću jednako zastupljeni ili da je češći alomorf s ekavskim refleksom jata kao formantom.

⁴ Prema zapisu S. Hozjan (U10, U11, U12) u nekoliko je primjera u DL imenica ž. r. realiziran ikavski ostvaraj u govoru idioma imena mjesta Ustrine, Cres, Beli. Prema zapisima ostalih istraživača, kao i prema mojim

nalazima, u creskim je govorima u označenim padežima refleks jata dosljedno ekavski.

⁵ Takav je ostvaraj za Belej zapisao I. Milčetić, 94.

⁶ Za idiome Grmova, Zbičine i Lubenica primjeri u literaturi pokazuju da je ujednačavanje morfema L sg. imenica m. i s. r. prema D sg. imenica m. i s. r. ili u-deklinaciji završeno.

⁷ Novi morfem /ih/ u govoru MV alternira sa starijim morfemom /eh/.

⁸ Za taj sam morfem pretpostavila ujednačavanje prema I pl. tih imenica, potpomognuto težnjom za ujednačavanjem G i L prema izgubljenome dualu, pa ih u ovom slučaju ne brojim kao ikavske ostvaraje jata.

⁹ Primjer s takvim morfemom donosi za Kaldir P. Šimunović (U8).

¹⁰ Novi morfem /ima/ u idiomu Tr varira sa starijim morfemom /eh/.

¹¹ U Jušićima-Jurdanima nije ujednačen oblik I sg. m. r. zamjenice *on, ona, ono* na nepalatalni morfem kao u ostalim primjerima zamjeničke deklinacije i glasi (pod) *njin*, a to se onda može prenijeti i u L sg. iste riječi. I u pluralnim oblicima (npr. G pl. *s njih*) zadržani su stari oblici, palatalni (kao uostalom i u mnogim drugim ekavskim čakavskim govorima, npr. trsatsko-bakarskim, usp. I. Lukežić, 83, str. 120.)

¹² Za takav morfem primjer iz govora Kaldira donosi P. Šimunović (U8): *starin*.

¹³ Primjer s ikavskim refleksom donosi P. Šimunović, U6; drugi su primjeri komparativa zapisani s ekavskim refleksom jata.

¹⁴ Morfem /u/ zabilježila sam samo u zaseoku Gržinima.

¹⁵ U Kaldiru je P. Šimunović (U8), bilježio dvojake ostvaraje za DL sg. imenica ž. r. U primjerima koje sam zapisala za svog istraživanja /i/ je dosljedan.

¹⁶ U zaseoku Bartola, Beletićevu Bregu, prema realizaciji u kratkome ogledu govora snimljenom na kaseti, na kojoj je inače snimljen ogled govora Zamaska, u D sg. imenica ž. r. je /i/, kao i primjeru zamjeničke deklinacije uz nju: *moji noni*.

2.2.2.3 REFLEKS STAROJEZIČNOGA FONEMA ŠVA

U razvoju hrvatskoga jezika, zaključuje M. Moguš, postanak /b/ i /b/ predstavlja "novu anomaliju, pa stoga i nije čudo što su ubrzo nestali iz sustava. Budući da se zbog specifične prirode svoje artikulacije nisu ni mogli duljiti, prelazili su u neki od postojećih fonema (u Dr i Pr obično u *a*, u Pa u *e*) ili su se reducirali".¹¹⁹³ Na drugome mjestu M. Moguš određuje da su te mijene nastale "u razdoblju od 10. do konca 12. st."¹¹⁹⁴

Redukciju poluglasova ili njihova prijelaza preko fonema šva, koji je do toga trenutka bio prilično labave artikulacije (što potvrđuju rezultati: /e/, /a/, /o/, /ə/, /e/, u dijelu govora zavisni od kvantitete, u puni vokal), I. Lukežić pomiče, vodeći se razmišljanjima M. Moguša i D. Brozovića,¹¹⁹⁵ u doba od sredine 11. st. ili početka 12. st. do pod konac 14. stoljeća, koje zove drugim razdobljem od doseljenja. U drugome članku, predanome za tisak, *Razvoj i uspostava hrvatskoga jezika u starijim razdobljima*, tzv. *mlađem protojezičnome podrazdoblju* ili *prahrvatskome* (od kraja 9. st. do polovine 11. st.) pripisuje prijelaz poluglasova u fonem /ə/, *starijem starojezičnome podrazdoblju* (od sredine 11. st. do sredine 13. st.) redukciju (izostanak artikulacije) poluglasa u slabim položajima i preventivne pune vokalizacije poluglasa u skupinama koje bi nakon njihove redukcije postale atipičnima, a *mlađem starojezičnom podrazdoblju* (od sredine 13. st. do kraja 14. st.) prijelaz poluglasa u pune vokale u jakim položajima. U čakavskome se narječju, naprotiv, puna vokalizacija šva proteže i na slabe položaje poluglasa u dijelu primjera.

Iz literature je poznato da je u većini čakavskih govora (kao uostalom i u većini hrvatskih sustava općenito, uz rezultat /e/ u najvećem dijelu kajkavskoga narječja ili /a/ pri naknadnim duljenjima, uz zadržavanje /ə/ u kratkim slogovima u dvama dijalektima kajkavskoga narječja) /ə/ u jaku položaju ili u određenu broju primjera i u slabu položaju prešlo u /a/ ili je, kao u nekim idiomima ikavsko-ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja, u sekundarno produljenim slogovima rezultirao fonemom /a/, a u kratkim fonemom /o/ ili /e/. U pojedinim bužetskim govorima prema postojećim zapisima u korijenskim morfemima rezultat je /a/, a u drugim morfemima u nekim idiomima /e/, u

¹¹⁹³ Usp. M. Moguš, 102, str. 47.-48.

¹¹⁹⁴ Usp. M. Moguš, 106, str. 20.

¹¹⁹⁵ Usp. I. Lukežić, 84, str. 226.

nekim /o/.¹¹⁹⁶ U dijelu govora diftong /ua/ je na mjestu /ǝ/ u dugim slogovima, /a/ u kratkim.¹¹⁹⁷ U recentnijoj literaturi¹¹⁹⁸ nejednoznačni se refleksi (od kojih su neki ovjereni samo u jednom ili dvama primjerima) starohrvatskih jedinica, pa tako i /ǝ/, za koji supostoje različite zamjene, uz mogućnost zadržavanja fonetske vrijednosti toga starohrvatskoga poluglasa ili pak redukcije u određenim kategorijama u pojedinim govorima, evidentiraju kao značajke govora koji su u odnosu na hijerarhijski viši sustav rubni, npr. bužetski u odnosu na većinu govora čakavskoga narječja.

Od ekavskih čakavskih govora u literaturi su izdvajani creski govori zbog različitog refleksa /ǝ/¹¹⁹⁹ u odnosu na druge istraživane ekavske čakavske govore, pa je stoga i u drugim ekavskim govorima taj refleks ispitivan u kategorijama preventivnih punih vokalizacija slaboga /ǝ/ i u konsonantskim skupinama u koje je sekundarno interpoliran, u kratkim slogovima i sekundarno produljenim slogovima jakoga /ǝ/ u različitim vrsta riječi: N sg. i G pl. imenica, glagola, pridjeva, zamjenica i priloga. Čakavske nepreventivne vokalizacije nisu istraživane kao zasebna kategorija (ali jesu pojedini primjeri za koje sam pretpostavila da bi mogli imati drukčiji rezultat), osim u govorima za koje je valjalo potvrditi pripadnost čakavskome narječju, jer su one vrhunska jezična značajka bitna za odnos čakavskoga podsustava prema svim drugim podsustavima hrvatskoga jezika, a ne pojedinih podsustava unutar čakavskoga sustava.¹²⁰⁰

Utvrđeni ekavski govori čakavskoga narječja dijele se glede ostvaraja /ǝ/ u nabrojenim kategorijama u tri velike skupine:

A) govore u kojima je /ǝ/ u svim ispitivanim kategorijama /a/, a unutar nje izdvajaju se govori u kojima se dugo /a/, pa i ono

¹¹⁹⁶ Usp. P. Šimunović, 126, str. 38., 41.

¹¹⁹⁷ Usp. J. Kalsbeek, 64, str. 315.

¹¹⁹⁸ Usp. I. Lukežić, 88, str. 137.

¹¹⁹⁹ Usp. primjerice u pisanju I. Milčetića, 94; M. Tentora, 133; M. Sinticha, 121; M. Hraste, 42, 43; J. Hamma - M. Hraste - P. Guberine, 37; u recentnijoj literaturi u raspravama H. P. Houtzagersa, 39, 40, 41.

¹²⁰⁰ Primjere koje sam neusmjereno zabilježila, međutim, unosim za govore u kojima je šva zamijenjeno različitim vokalima zbog pretpostavke da bi u takvim primjerima rezultat mogao biti drukčiji, ponajprije jer se u recentnijoj literaturi koja donosi podatke o zamjenama šva na čakavskome terenu promatra kao zasebna kategorija. Usp. M. Turk u: 89, str. 37.

podrijetlom od sekundarno produljenog /ǝ/, realizira kao zatvoreni [a] ili kao diftong [oa] / [ua], pa i [o]:

a) govori s realizacijom /a/ u svim ispitivanim kategorijama: *daska, lakat, magla; pet igal, ovac, prasac; sanja, zaspāt; dobar, gorak; vas; danas*. Tako je:

- među trsatsko-bakarskim govorima s crikveniĉkim idiomom u svim govorima: Trsatu, Sušaku (Peĉine), Gornjoj VeŹici, Donjoj VeŹici, Kostreni (Vrh Martinšćice, Sveta Lucija, Źurkovo, Źoići, Urinj), Bakru, Dragi (Tijani), Vitoševu (Sv. Kuzmu), Meji, Kukuljanovu, Źkrljevu, Krasici, Praputnjaku, Ponikvama, Plosnoj, Gornjem Jelenju (uvjetno) i Crikvenici
- među sjeveroistoĉnim istarskim u govorima Kantride,¹²⁰¹ Źkurinja, Zameta, Pehlina, Brašćina-Pulca, Drenove, Kosa, Sroka, Marinića, Mladenića, Sv. Mateja (Viškova), Spinĉića, Ćikovića, Srdoĉa, Grbaca, Kastva, Breze, Lipe, RuŹića, Zaluka, BreŹaca, Zvoneće, Muĉića, Jušića-Jurdana, Kućela, Pobara, Matulja, Brega, Rukavca, Veprinca, Poljana, Voloskoga, Opatije, Iĉića, Ike, Lovrana, Dobreća, Oprića, Tuliševice, Lignja, Medveje, Mošćeniĉke Drage, Mošćenica, Martine,¹²⁰² Brseĉa
- među rubnim govorima s obzirom na refleks jata u govoru Źkalnice, Rupe, Mrzlih Vodica, Brkaĉa, Zamaska
- među središnjim istarskim u Źminjskim govorima: Orbanićima, Debeljuhima, Vidulinima, Prkaĉinima, Jurićima, Pucićima, Domijanićima, Źivatima, Źminju; u pazinskim: Bermu, Pazinu, Lindaru,¹²⁰³ Bazgaljima, Brtošima, Hekima, TrviŹu, Tinjanu; u boljunskim: Brestu, Pazu, Vranji

b) govore u kojima je /ǎ/ < /ǝ/ neizmijenjen kao u a), a /ā/ < /ǝ/ zatvorene je / preteŹito zatvorene artikulacije. Tako je:

- među sjeveroistoĉnim istarskim idiomima u govorima Saršona: *pakāl, Vazān, dān, lāš*, ali *mōyāl*; Marĉelja: *dān, jedān*; Suĉića, Kalca, Grabrove: *pakāl, Vazānj, pres ovāc, iyāl, danās, Źan*;

¹²⁰¹ Jednako piše R. Strohal za Rijeku, 125, str. 4., 5.

¹²⁰² M. MaŹeck i piše i za Martinu (kao Sv. Martin) zatvorene ostvaraje /a/, ali ne donosi primjere s takvim ostvarajem podrijetlom od /ǝ/. Prema mojim se zapisima [a] samo iznimno realizira u govoru Martine.

¹²⁰³ To vrijedi i za govor zaseoka Ivola u Lindarskome polju koji nije zabiljeŹen na spominjanoj HrŹenjakojoj karti.

Kraja: *dâš, oȳanj, dân, vêtâr, vãnka, nîsân*,¹²⁰⁴ Sv. Jelene, Zagora: *pakâl*, G pl. *ovâc, dân, žějân*

- među središnjim istarskim govorima u boljunskim govorima Dolenje Vasi: G pl. *bez ovâc, dân, lâš, danâs*; Lesišćine: *dânâs*, G pl. *bez ovâc, pêtâk*, ali *pakâl, oȳanj*, Lupoglava: *sân, ogânj*, G pl. *ovâc, dasâk*, ali *vân, Vazân*; Semića¹²⁰⁵

- među rubnim govorima s obzirom na refleks jata u govoru Bartola: *dân*, G pl. *pres uvâc, česân, pêtâk, oȳanj, lâš*, ali *pakò*; Kaldira (nedosljedno): *dân, česân*, ali *Vazân*, G pl. *ovâc / lâš*

c) govore u kojima je /ǎ/ < /ð/ neizmijenjen kao u a), a /ā/ < /ð/ ostvaruje se diftonški. Tako je:

- među središnjim istarskim u pazinskim ekavskim govorima Gologoričkoga Dola: *pakoāl, papoār, Vazoân*

d) govore u kojima je /ǎ/ < /ð/ neizmijenjen kao u a), a /ā/ < /ð/ zatvorene je artikulacije ili se ostvaruje diftonški. Tako je:

- među središnjim istarskim govorima u pazinskim idiomima Škopljaka: *doân / dân, Vazoân / Vazân*, G pl. *bez ovoâc / ovâc*; Gračišća:¹²⁰⁶ *vân, dâs, uȳanj, sân*, G pl. *pres iyâl, ovâc / ovuâc*, ali *dân*; teritorijalno sjeveroistočnome istarskome idiomu, ali refleksom jata i drugim dosad utvrđenim značajkama zapravo boljunskome govoru Vele Učke: *dân, danâs, dâš, maglâ, pakâl / pakuâl, Vazân, zaspât, dâska*, G pl. *pres jiyâl / pres ovuâc, sudâc*, ali *dõbar*

e) govore u kojima je /ǎ/ < /ð/ neizmijenjen kao u a), a /ā/ < /ð/ ostvaruje se kao [o], a u nekim idiomima i [ɔ] / [uo] / [u]. Tako je:

- među središnjim istarskim u pazinskim ekavskim govorima Floričića:¹²⁰⁷ *Vazôn, danôs, dôn*; među labinskim u idiomima G.

¹²⁰⁴ U svim je kratkim ostvarajima /ð/ punom vokalizacijom prešao u /ā/, ali sam zabilježila i reducirani ostvaraj u primjeru *pākâl*.

¹²⁰⁵ Takav podatak za Semić donose i P. Ivić (usp. 52, str. 207.) i J. Kalsbeek (usp. 63, str. 256.).

¹²⁰⁶ Jednaki su primjeri zabilježeni za govor Putinja kraj Gračišća koji nisu na Hrženjakovu popisu mjesta, ali sam provela ispitivanje prema Terenskome upitniku za istraživanje čakavskih ekavskih govora. Prema podacima mojih informanata jednako se ostvaruje i u govoru Levina, Šporala, te Dončišća i Kretića (u kojima živi po jedna obitelj).

¹²⁰⁷ To naselje nije na Hrženjakovu popisu naseljenih mjesta, ali budući da se nalazi na prostoru na kojem su inače ikavsko-ekavski govori čepičkoga tipa, a najbliži

Rapca pod naglašenim slogom, ali i nenaglašenim ako je na tom vokalu ostvarivana, a sada utrnuta, duljina: *sôn, vônka* (ali i *lûš*), *ogônj / ugônj, vôs*,¹²⁰⁸ *Vazôn*, G sg. *dôna*, G pl. *ovôc, macôk, crêsonj, prâsok*, ali *četrtâk*; Ripenda Kosa: *vônka*; Diminića;¹²⁰⁹ Skvaranske, Crnog, Drenja: *dôn*,¹²¹⁰ *dôš, Uzóm / Ozóm* (Skvaranska), *uyónj*, G pl. *ovóc / uvóc* (Skvaranska); Brovinja, Viškovića: *dôn, dôš, uyónj, Uzóm*, G pl. *bes vóc*; Gondolića: *Uzòm, uyónj, dôn, dôš*, G pl. *bes ovuóc*; Raše: G pl. *puli ovôc, cô, lôs, sun, dûn*; Labina: *vôse, sun*, G pl. *dôn*; Vineža: *cô*, G pl. *dôn, son, ugônj*; Nedeščine, Strmca: *Uzôn*, G pl. *ovôc / ovâc*,¹²¹¹ *dôska, vônka, lôs, dôn, cô / cô* (Strmac); Vozilića, Plomina: *vôc, lôš / lôš, ovôc, Vazôm / Vazôm* (Plomin), *pakôl, dôš, dôn*; Veljih Golja, Malih Turina, Martinskog, Paradiža, Županića, Kraj Drage: *dôn, dôš, zôs / zôs* (Kraj Draga) / *zôč* (Mali Turini); *nôc / nôč* (Mali Turini), *pakôl, Uzôm*, G pl. *pres ovôc*

B) govore u kojima je /ð/ zamijenjeno dvama / trima vokalima:

a) najčešće vokalom /a/ (ili diftongom kada je dug), rijetko vokalom /e/. Tako je:

- među creskim i sjevernološinskim govorima u idiomu Ustrina, Osora, Punte Križa, Nerezina, Sv. Jakova: *danäs, däska, jänjac, läkat, oyänj, maylä, otäc, prasäc, Vazän, vösak, päš, kabäl, bäčva, zaspät, lähko; pres igäl, pres ovâc, täñki, obälklo*, G pl. *jäbalk; sedan, ôsan; kedë, čë, sën* (Ustrine); *läkat, lähko, Vazän, va, vän / vanë, vänka, oyänj, däs; pres ovâc; kedë, cë, cegöt / čeyöt* (Osor); *danäs, daskä, däs, jänjac, lähat, oyänj, otäc, pakäl, švenäc, vösak, danäska, lähki, žajän, väs, zaspät, sänjala, starit*,¹²¹² *sëdan, ôsan; vävek, pres ovuâc*,¹²¹³ *duän; nisën, čë / cë*

ekavski govori tako ne realiziraju /ā/, pa ni ono podrijetlom od /ð/, unijela sam ovaj put podatke u integralni tekst radnje.

¹²⁰⁸ *Vôs* = 'selo'.

¹²⁰⁹ J. Kalsbeek zaključuje da je u tome idiomu, kao i u Cerovici, /ā/ > /ō/, te da se nakon gubljenja intonacijske opozicije izgubila i opozicija prema kvantiteti, koja se djelomice odrazila u kvaliteti vokala, pa je tako i s /ā/ podrijetlom od /ð/. Usp. J. Kalsbeek, 63, str. 251.

¹²¹⁰ Znakom á bilježiti ću razlikovno mjesto akcenta, dakle ostvaraj siline, u labinskim govorima.

¹²¹¹ Mlađi obavjesnici u Nedeščini realiziraju češće [ā].

¹²¹² *Starit* = 'obrisati'.

uz prvi ostvaraj u govoru Sv. Jakova, *čeyõt / ceyõt* uz prvi ostvaraj u govoru Sv. Jakova, *kedë* (Nerezine, Sv. Jakov, Punta Križa)

b) najčešće vokalom /e/ kada je bilo kratko, vokalom /a/ kada je bilo dugo, vokalom /o/ u brojeva. Tako je:

- među creskim i sjevernoljubinskim govorima u idiomu Vrane, Orleca, Valuna, Lubenica, Zbičine, Cresa, Stivana, Beleja, Martinščice, Miholaščice, Vidovića: *čë / cë* (Valun, Lubenice, Zbičina, Cres, a *ca* u značenju 'išta', 'nešto'), *dëška / deskã* (Orlec), *dëš / dës* (Valun) / *dëš* (Cres), *dëzji* (Lubenice), *udovëc*, *lonëc*, *meylä*, *otëc*, *svenëc*, *pekël*, *pës*, *prasëc*, *sudëc*, *këbel*, *kolëc*, *Vežën / Vežën* (Cres), *oyënj* (Stivan) / *ÿyenj* (Vidović) (ali *stablò* u govoru Cresa), *kedë*, *vën / venë*, *vënka*, *denës*, *jedënput* (Belej), *denëska / denëska*, *sënja*¹²¹⁴ *mi se*, *žënjemo* (Belej, Vidović, Stivan), 1. l. prez. glag. 'biti' *sën*,¹²¹⁵ *dëlyo*, ali *tënki / tënki* (Cres) / *tënko* (Zbičina); *vëter* (Orlec) / *vëtar* (Cres), *frâtersko* (Orlec) / *frâtarski* (Cres), *zaspät* (Belej, Vidović); *lagät* (Cres), *lähki / lägje* (Zbičina) / *lëgje* (Cres); *vâč / vâc* (Valun, Lubenice, Zbičina, Cres), *dân / dân* (Belej, Stivan), *mâh* (Cres, Orlec), *câs*¹²¹⁶ (Cres), *lâs* (Cres), *tâšt* (Cres),¹²¹⁷ *bes iyäl* (Valun, Vrana, Orlec), *bes ovâc / ovâc* (Cres, Martinščica, Miholaščica, Vidović), G pl. *prasâc* (Orlec) / *prasâc* (Cres), G pl. *kolâc / kolâc* (Belej), ali i G pl. *libar*¹²¹⁸ / *libri* (Orlec) / *libar* (Cres), G pl. *këbal*; *sëdon / sëdon* (Orlec), *sedondesët*, *õson* (Orlec) / *sëdon* (Cres), *õson* (Cres), *ošovnâs* (Cres)

¹²¹³ H. P. Houtzagers donosi primjere govora Sv. Jakova s /oa/ kao rezultatom dugoga /ä/, npr. G pl. *ovôac*, *dôan* (usp. 40, str. 891.). B. Finka, U1 za Nerezine u takvim primjerima bilježi /ua/. Jednako sam opservirala za ovog istraživanja, pa čak ponekad i zatvoreniji izgovor drugoga dijela diftonga u idiomu Nerezina, npr. *do puâr duôn / duân*.

¹²¹⁴ Opservirala sam i fakultativno reduciranje zamjene kratkoga /ä/ u nekoliko primjera: *dänëska*, *vëtar*, u Valunu *sämã* te *vôsk*, a uz *njega* za Orlec H. P. Houtzagers donosi i primjer *rëkal*.

¹²¹⁵ S. Hozjan je u upiniku za DA zabilježila i ostvaraje *sân / sân*, *nišân*.

¹²¹⁶ *Caś* = 'časť'.

¹²¹⁷ A. Šojat, 133, str. 235.-240. donosi i dvojne ostvaraje kratkoga /ä/: *sën*, *vë*, *denëska* (ali rjeđe i s *a<ä*), *ležñif / lagät*.

¹²¹⁸ *Liber* = 'knjiga', 'dio ovčje iznutrice'.

c) vokalom /a/ u najvećem broju primjera, vokalom /e/ rijetko, vokalom /o/ u brojeva i rijetkih drugih primjera. Tako je:

- među creskim i sjevernoločinskim govorima u idiomima Vodica, Dragozetića, Filozića, Predošćice, Belog: I sg. *s mǎnu, kǎsno, dǎn, tǎnke*; G pl. *janjǎc; kedě*; 1. l. prez. glag. 'biti' *sǒn* (Vodice); *otǎc, junǎc, ogǎnj, maylǎ, prasǎc, Vazǎn, popǎr danǎs*, A sg. *maně*; G pl. *ovǎc; kedě, cě; sǒn, sědon, ošon* (Dragozetići, Filozići); *cesǎn, žajǎn, mǎsa, cěsaj, danǎs, Vazǎn, vǒsak, vaně, dǎš;¹²¹⁹ dǎn, lǎkat*, G pl. *sudǎc, vǎn*, G pl. *ovǎc; kedě, cě; sǒn, sedon, oson* (Beli); *žajǎn, vǎnka; kedě; oson* (Predošćica)¹²²⁰

C) govore u kojima je /ǎ/, ako nije reduciran, ostao neizmijenjen ili je zamijenjen vokalom /a/. Tako je:

- među rubnim govorima s obzirom na refleks jata u govoru Brdca: kratki naglašeni /ǎ/ i /ǎ/ u prednaglasnu slogu neizmijenjen je: *dǎnas, dǎš, mǎgla, pǎkou, pǎs, Vǎzm, dǎskǎ¹²²¹*; naglašeni dugi /ǎ/ zamijenjen je vokalom /a/: *dǎn*, kao i naglašeni u kategoriji glagola, najčešće produženih nakon pomaka siline na prethodne slogove, pri čemu se realizira dugi akcent: *sǎnja mi se, tǎremo, zǎspat, žǎnjemo, vǎs, lǎhak*, te zanaglasni nenaglašeni: *dǎbar, žějan, dǎnas, lǎkat,¹²²² mǎgla, pǎtak, sǎdac, šěnac*, koji ispred /y/ prelazi u /o/: *pǎsoy, pǎkoŷ*, ali se nenaglašeni može i reducirati: *Vǎzm*, G pl. *ǎgl, vǎŷc*

Promjena artikulacije vokala /a/ kao rezultata sekundarno produljenog /ǎ/, podudarna s promjenama svakoga dugoga /a/ u tim govorima i u skladu s tendencijom pojačane vokalnosti kao vrhunske razlikovnosti čakavskoga narječja,¹²²³ svojstvena je rubnim dijelovima

¹²¹⁹ I prema Houtzagersovim opservacijama čakavizam je u odumiranju (usp. 40, str. 890.). Čak u istih govornika /š/ realizira se i kao [š], [s] i [s], /ž/ kao [ž], [ž] i [z], dok /č/ češće prelazi u [c], ali i [s] nego što ostaje neizmijenjen.

¹²²⁰ Ti su svi primjeri preuzeti iz Houtzagersove rasprave, 40, str. 890. M. Nosić u upitniku za Predošćicu donosi također primjere podudarne sa svim nabrojenim ovjerama za tu skupinu govora s obzirom na realizaciju /ǎ/ ali neakcentuirane, pa ih ovdje ne nabrajam.

¹²²¹ M. Moguš je taj primjer zabilježio s /a/ na mjestu /ǎ/, dakle *dǎska*, kao u Šapjanama i u Rupi, kao rezultat duljenja prenesenog akcenta pri pomaku siline na prethodni slog. Usp. 108, str. 9.

¹²²² U tome je primjeru reducirani vokal podrijetlom od /a/.

¹²²³ Usp. M. Moguš, 106, str. 20.-29.

pojedinih izdvojenih skupina ekavskih čakavskih govora s obzirom na refleks jata: među sjeveroistočnim istarskim sjeverozapadnim mjesnim idiomima Saršona, Marčelja te većini južnih govora te skupine, tj. govorima Kraja, Sučića, Kalca, Grabrove, Sv. Jelene, Zagora; među rubnim govorima s obzirom na refleks jata govorima Bartola, Kaldira; među središnjim istarskim krajnjim boljunskim idiomima Semića, Lupoglava, Dolenje Vasi, Vele Učke (izostaje na tome prostoru u govoru Bresta), u pazinskim idiomima dodirnim s govorima ikavsko-ekavskoga dijalekta, tj. u govoru Gologoričkoga Dola, Škopljaka, Gračišća, Floričića te u svim labinskim govorima.

Zasebnost u realizaciji /ð/ pokazuju creski i sjevernoločinjski govori u kojima je /ð/ zamijenjen dvama (/a/, rijetko /e/ u južnim govorima) ili trima vokalima (/a/, rijetko /e/, ali i /o/ u brojeva i u 1. l. sg. prez. *son* u sjevernim govorima, a u središnjim govorima, uz /o/ u brojeva, najčešće kratki /ð/ > /e/, a dugi /a/). Time su spomenuti idiomi različiti u odnosu na druge ekavske čakavske govore i druge čakavske govore uopće, osim u odnosu na susjedne ikavsko-ekavske krčke govore starinačkoga arhaično-konzervativnoga tipa.¹²²⁴

Specifičnost zamjene /ð/ opservirana u govoru Brdca, različitom i refleksom jata u odnosu na većinu drugih govora pretpostavljenoga ekavskoga čakavskoga dijalekta, naprotiv, značajka je novije rubnosti idoma sjeverozapadnoga međudijalekta.¹²²⁵

¹²²⁴ Usp. M. Turk, u: 89, str. 303. Autorica spominje i Junkovićevo mišljenje iz rasprave *Kratki poluglas u krčkim govorima* (Filologija 11, Zagreb, 1982/83., str. 393.-403.) prema kojem je takav odraz rezultat utjecaja veljotskoga jezika.

¹²²⁵ Usp. I. Lukežić, 88, str. 137.

2.2.2.4 ALIJETETNA ČAKAVSKA DVOJNOST ZAMJENE PROTOJEZIČNOGA PREDNJEGA NAZALA /ǣ/

Praslavenski i prahrvatski nazalni vokal /ǣ/ zamijenjen je u razdoblju prahrvatskoga jezika (I. Lukežić naziva ga i mlađim protojezičnim podrazdobljem) vokalom /e/ u panonskoj skupini dijalekata i zapadnom ogranku dinarsko-raške skupine, a u primorskoj i vokalom /a/ iza /j/, /č/, /ž/, čime se današnje čakavsko narječje izdvaja među ostalim podsustavima hrvatskoga jezika.¹²²⁶ Dok B. Finka¹²²⁷ tu pojavu drži novijom, M. Moguš ju, držeći se pretpostavki opisivača susačkoga idioma,¹²²⁸ određuje starijom od 10. st., kada se već ostvaruje denazalizacija /ǣ/ > /e/¹²²⁹ u drugim skupinama zapadnoga južnoslavenskoga prajezika, a I. Lukežić, jer se javlja i u spomenicima iz 11. st. pisanim oblom glagoljicom, zaključuje da je opstojao i do sredine 11. st.¹²³⁰ Mijena /ǣ/ > /a/ iza palatala provodila se istodobno kada i preglašavanje /ě/ > /a/ iza palatalnih konsonanata, koje je u primorskoj skupini bilo dosljednije, o čemu danas svjedoče primjeri u čakavskim govorima s /a/ iza slijeda palatala i jata, koji nisu ovjereni u drugim hrvatskim podsustavima.

Budući da je unutar čakavskoga narječja broj ovjera s /ja/, /ča/, /ža/ < /je/, /če/, /že/ veći u govorima otočnoga areala, a u literaturi se o središnjim i sjeveroistočnim istarskim govorima spominje uglavnom realizacija *jazik / zajik*,¹²³¹ u dijelu središnjih istarskih i *jačmik*,¹²³² provjeravane su realizacije u utvrđenim ekavskim čakavskim govorima s pretpostavkom da bi broj ovjera mogao biti veći u creskim i

¹²²⁶ Danas su i među kajkavskim govorima zabilježeni ostvaraji *jačmen* i *žalodec*, koje A. Šojat nalazi u dijelu kajkavskih govora (usp. A. Šojat, *Čakavske osobine u jugozapadnim kajkavskim govorima*, Hrvatski dijalektološki zbornik, 5, Zagreb, 1984., str. 156.), što zapravo potvrđuje snažniju jezičnopovijesnu povezanost kajkavskoga i čakavskoga narječja.

¹²²⁷ Usp. B. Finka, 27, str. 17. Govoreći o podrijetlu vokala /a/ od /ǣ/, piše da su takvi rezultati nazala mogući iza palatala i govori o njima kao o novijim, čakavskim zamjenama.

¹²²⁸ Usp. J. Hamm - M. Hraste - P. Guberina, 37, str. 66.

¹²²⁹ Usp. M. Moguš, 106, str. 35. O uključivanju te značajke među čakavske alijetete i o ostvarajima na čakavskome terenu v. u istoj knjizi, str. 35. i 36.

¹²³⁰ Usp. I. Lukežić, 88, str. 30., 31.

¹²³¹ Usp. J. Ribarić, 116, str. 26., M. Moguš, 111, str. 314.

¹²³² Usp. P. Ivić, 52, str. 203.

sjevernološinjiskim govorima i time pomoćni kriterij za određenje podsustava pretpostavljenoga ekavskoga čakavskog dijalekta.

Među čakavskim ekavskim govorima s obzirom na broj ovjerenih primjera s /a/ < /ę/ iza /j/, /č/, /ž/ razlikuju se skupine govora:

A) govori u kojima je takva promjena zamijećena u primjeru *zajik* (< język^b), dok je u drugim primjerima /e/: *ješmik* (< jęč^bm-), *žeti*, *požet* (< žęti), *počet* (< počęti), *meso* (< męso), *deset* (< desęt^b), *pet* (< pęt^b). Tako je:

- među sjeveroistočnim istarskim u govorima: Pehlina, Marinića, Mladenića, Sv. Mateja (Viškova), Saršona, Kosa, Sroka, Spinčića, Ćikovića, Srdoča, Grbaca, Kastva, Marčelja, Breze, Ružića, Zaluka, Brežaca, Zvoneće, Mučića, Jušića-Jurdana, Kućela, Pobara, Matulja, Brega, Rukavca, Veprinca, Poljana, Voloskoga, Opatije, Ičića (u svim govorima i *kjane*), Kantride, Lovrana, Ike, Medveje, Dobreća, Oprića, Tuliševice, Lignja (+ *kjane*), Kraja, Mošćeničke Drage, Mošćenica, Sučića, Grabrove, Kalca, Sv. Jelene, Martine, Brseča, Zagora (za kategoriju s /ě/ iza palatala zabilježeno je *njazlo*, *jadan*,¹²³³ *jadit se*,¹²³⁴ *razjadit*, a za Kastav, tj. Rubeši i *jadro*)
- među rubnim govorima s obzirom na refleks jata u govoru Škalnice (ali *gnjezlo*), Kaldira, Brkača, Zamaska (za kategoriju s jatom iza palatala *jadan*, ali *gnjezdo* / *gnjizdo* u govoru Brkača, *nedra*)
- među središnjim istarskim u labinskim idiomima imenom Skvaranska, Crni, Drenje, Brovinje, Viškovići, Gondolić, Vinež, Polje, Nedeščina, Strmac, Vozilići, Plomin, Mali Turini, Veli Golji, Paradiž, Martinski, Županići, Kraj Draga (za ostvaraj /ě/ iza palatala: *jodan*, *jadro*, *jadra* / *jodra* u govoru Skvaranske / *idro* u govoru Plomina, *njadra* / *njodra* u govoru Skvaranske, *njozlo* u govoru Crnog, Drenja, Vineža, Nedeščine, Strmca, Vozilića, Plomina / *njozla* u idiomu Brovinja, Viškovića, Gondolića / *gnjozla* u govoru Skvaranske)

¹²³³ *jadan* = 'ljutit, bijesan'.

¹²³⁴ *jadit se* = 'ljutiti se'.

B) govori u kojima je takva promjena zamijećena u dvama primjerima: *zajik* (<językḃ), *jačmik* (<jęčḃm-),¹²³⁵ dok je u drugim primjerima /e/ kao pod A). Tako je:

- među trsatsko-bakarskim govorima s crikveničkim idiomom tako je u svim idiomima (za kategoriju s /ě/ iza palatala zabilježeno je *gnezdo/ gnjazlo/ njazlo, jadrlica, jadriḥ*):¹²³⁶ Trsatu, Sušaku (Pećine), Gornjoj Vežici, Donjoj Vežici, Kostreni (Vrh Martinščice, Sveta Lucija, Žurkovo, Šoići, Urinj), Bakru, Dragi (Tijani), Vitoševu (Sv. Kuzmu), Meji, Kukuljanovu, Škrljevu, Krasici, Praputnjaku, Ponikvama, Plosnoj, Gornjem Jelenju (uvjetno), i Crikvenici
- među sjeveroistočnim istarskim u govorima Škurinja i Zameta, Braščina-Pulca, Drenove
- među središnjim istarskim u žminjskim govorima:¹²³⁷ Orbanića, Debeljuha, Vidulina, Prkačina, Pucića, Domijanića, Jurića, Šivata, Žminja; u pazinskim u Bermu, Pazinu, Lindaru,¹²³⁸ Bazgaljima, Bertošima, Hekima, ekavskom dijelu Gologoričkoga Dola, Škopljaka¹²³⁹ (za kategoriju s /ě/ iza palatala *jadan / joadan* u Gologoričkome Dolu, Škopljaku, *jadan* u Gračišću,¹²⁴⁰ *jadit, jedit se, razjedit, njadra*¹²⁴¹ / *nadra*¹²⁴² u Pazinu, Hekima), Trvižu (ali *nidra*); u boljunskim: Brestu, Lupoglavu, Semiću, Vranji, Dolenjoj Vasi, Lesišćini (za kategoriju s /ě/ iza palatala *jadan*, ali *njizlo / gnjizlo* u Lupoglavu, *njedra*), Pazu, Boljunu¹²⁴³ (za

¹²³⁵ Oba primjera donosi R. Strohal za Rijeku, a tu piše i primjer s /a/ podrijetlom od /ě/: *jadro / jedro / jidro*. Usp. R. Strohal, 125, str. 5., 6., 11.

¹²³⁶ Usp. I. Lukežić, 80, str. 41.

¹²³⁷ U tim govorima *jačmik* = 'ječmenac'.

¹²³⁸ Jednako vrijedi i za govor zaseoka u Lindarskome polju koji nije zabilježen na Hrženjakovoj karti, Ivola.

¹²³⁹ To vrijedi za govor Floričića: *jačmik, zajik*, ali *jetra, žeja, žetva*, a za realizaciju /ě/ iza palatala: *jodan, jodit se, njadra*.

¹²⁴⁰ Jednaki su primjeri zabilježeni za govor Putinja kraj Gračišća s provedenim slabljenjem napetosti u primjeru *jašmik* (< *jačmik*).

¹²⁴¹ J. Kalsbeek (65, str. 56.) pri iznošenju rezultata praslavenskih, prahrvatskih vokala donosi samo taj primjer, ali u rječniku nabraja i navedene realizacije.

¹²⁴² Za govor ekavskoga dijela Gologoričkoga Dola ovjeren je samo leksem *prsa*.

¹²⁴³ Za govor Boljuna preuzeti su podaci iz: P. Šimunović, U4, i F. Lovljanov, 73. J. Kalsbeek za Lovljanovljev tekst piše da najvjerojatnije ne reprezentira govor mjesta Boljuna. Idiom je Boljuna, naime, prema njenu istraživanju cakavski, ako se uopće

kategoriju s /ě/ iza palatala *jadan*, *njadra*, ali *gnjizlo*), teritorijalno sjeveroistočnome istarskome idiomu, ali refleksom jata i drugim dosad utvrđenim značajkama zapravo boljunske govoru Vele Učke (za kategoriju s /ě/ iza palatala *jadan*, ali *njizlo*, *njedra* / *prsa*); u labinskim govorima imenom G. Rabac (za kategoriju s /ě/ iza palatala *njadra*, *njožla*, *jodan*), Ripenda Kosi (za kategoriju s /ě/ iza palatala *njozlo*, *ujala*)

- među rubnim ekavskim govorima s obzirom na refleks jata u govoru Mrzlih Vodica; Bartola (za kategoriju s /ě/ iza palatala *jadan*, ali *gnjizdo*, *njedra*)

C) govori u kojima je takva promjena zamijećena u više primjera: *zajik* (< *język*ḃ), *jačmik* (< *jęčbm*-), *žajen* / *žajan* (< *žędbn*ḃ), dok je u drugim primjerima /e/ kao pod A). Tako je:

- među creskim i sjevernološijskim govorima u idiomu Vrane, Orleca (i *gnjačiḥ*), Valuna, Lubenica, Zbičine, Belog, Predošćice, Dragozetića, Filozića, Stivana, Beleja, Martinščice, Miholaščice, Vidovića, Ustrina, Osora, Punte Križa, Nerezina, Sv. Jakova (*jasmik* u Valunu, Lubenicama, Belom, Dragozetićima, Filozićima, *jašmik*¹²⁴⁴ u Zbičini, Osoru, Cresu uz *jačmik*; za kategoriju s /ě/ iza palatala *jadan* / *jidan* u govoru Osora, Punte Križa, Nerezina, Sv. Jakova, ali *njezlo*, *jedro* / *jidro* u govoru Osora, Punte Križa, Nerezina, Sv. Jakova, *njedra* / *njedra* u govorima Punte Križa, Nerezina, Sv. Jakova); Vodica

D) govori u kojima nije zabilježen prijelaz /ę/ > /a/ iza palatala, ali je ovjeren primjer za promjenu /ě/ > /a/ iza palatala. Tako je:

govori (usp. 63., str. 262., bilješka br. 17). Budući da P. Šimunović, odličan poznavatelj i središnjih istarskih idioma, nije naznačio da je njegov zapis iz nekoga drugog dijalektološkoga punkta a ne samoga Boljuna, a podaci su u tome upitniku bili dostatni za utvrđivanje značajki zadanih u ovoj radnji, nisam ispitala svojim upitnikom taj idiom. U Šimunovićevu zapisu stoje neki primjeri koji daju naslutiti da je cakavizam utrnut (*medezija*, *spagi*). Moguća je i u govoru Boljuna, kao i u nekim drugim idiomima koje sam istraživala (npr. Pazu, Kraju, Nedeščini, Vozilićima, Labinu), generacijska podvojenost u ostvarivanju cakavskih mijena: starije generacije ostvaruju cakavizam (premda ponekad modificiran), dok mlađe generacije takve ostvaruje ne drže dijelom svojega idioma ili mijenjaju /č/ > /c/, a zadržavaju neizmijenjeno /ž/ i /š/ (npr. *rece*, *co*, *veceras*, ali *veštaljice*, *lepši*, *žep*, *žulj* u Labinu).

¹²⁴⁴ *Jašmik* = 'prženo zrno/ zrnje ječma koje se melje radi pripreve napitka', a 'ječam' zovu *ozimec*.

- među sjeveroistočnim istarskim govorima u idiomu Lipe: *ječmik, jetra, jezik, počet, žeja*, za promjenu /ě/ > /a/ iza palatala: *jad, jadan*, ali *gnjezdo, nedra, jedro*
- među rubnim govorima s obzirom na refleks jata u idiomu Brdca, Rupe s otvarajem /a/ od jata iza palatala samo u *jadan*, ali *gnjezdo, jedro*
- među središnjim istarskim govorima u idiomu Tinjana: *jezik, ječmik, počet, žetva; gnjezdo*, ali *nadra, jadan*

Najveći broj ovjera te čakavske hijerarhijski najviše razlikovnosti potvrđeno je i za ovog istraživanja u otočnome dijelu pretpostavljenoga ekavskoga čakavskoga dijalekta: u creskim i sjevernoločinjskim govorima. Uz primjer *zajik*, ovjeren na gotovo čitavu opserviranu prostoru (na najvećem njegovu dijelu i kao jedini), izuzev u dvama rubnim govorima s obzirom na refleks jata (Brdcu, Rupi), refleksom jata sjeveroistočnoistarskome ekavskome govoru Lipe i krajnje zapadnom među središnjim istarskim govorima idiomu Tinjana, u otočnom su dijelu ovjereni i primjeri *jačmik i žajen / žajan*. Govori u kojima nije zabilježen niti jedan primjer te čakavske značajke ujedno su i krajnje točke (osim Tinjana koji je okružen čakavskim govorima, ali govorima jugozapadnoga ikavskoga dijalekta i govorom ikavskoga Veloga Ježenja u kojem se ostvaruju i autohtoni sjevernočakavski elementi) ne samo ekavskoga čakavskoga prostora već i čakavskoga uopće ili, drukčije rečeno, jedina tri ekavska punkta (prema Hrženjakovoj karti koje sam se držala pri utvrđivanju korpusa za potrebe ove radnje) koja nisu sasvim okružena čakavskim govorima.

2.2.2.5 REFLEKS PROTOJEZIČNOGA STRAŽNJEGA NAZALA /ǫ/

U mlađemu protojezičnome razdoblju ili u fazi prahrvatskoga jezika praslavenski je i prahrvatski nazal stražnje artikulacije /ǫ/, kojemu u prethodnome podrazdoblju izgovor varira "duž čitave stražnje vokalske kosine"¹²⁴⁵ artikulacijskoga trokuta: od najdonjega /a/, preko središnjega /o/ do najvišega /u/, unutar skupina prahrvatskoga jezika zamijenjen različitim vokalima. U dijelovima je svih triju skupina najprije zamijenjen vokalom zatvorene artikulacije /ǫ/, dok je samo u buzetskome dijalektu izravno prešao u /a/. Nakon te međufaze izvan pretpostavljenoga ekavskoga dijalekta zamijenjen je vokalima /o/ ili /u/: vokalom /o/ u panonskoj skupini, vokalom /u/ u dijelu govora primorske skupine i u zapadnome ogranku dinarsko-raške skupine.

U recentnijoj literaturi nejednoznačni refleksi stražnjega nazala tumače se kao jedna od značajki "novije rubnosti svojstvene međudijalektu sjeverozapadnoga areala gorskokotarskih i buzetskih govora u sjeverozapadnome arealu, te govora koji teritorijalno i jezično povezuju te dvije zone".¹²⁴⁶

Za pojedine je središnjoistarske idiome u literaturi¹²⁴⁷ isticana zamjena /ǫ/ vokalima /o/, /u/, /a/, pa je za ovog istraživanja, zbog pretpostavke da bi se prema tom kriteriju mogla uspostaviti određena polarizacija među utvrđenim ekavskim govorima, provjeravana njegova realizacija u korijenskim morfemima imenica, u A sg. imenica i riječi zamjeničke deklinacije, u glagola u infinitivu s nerelacijskim morfemom

¹²⁴⁵ Usp. I. Lukežić, 84, str. 228.

¹²⁴⁶ O tome više u knjizi I. Lukežić, 88, str. 136., 137.

¹²⁴⁷ Usp. A. Belić, 12; M. Maček, 91; F. Lovljanov, 73; M. Moguš, U2; P. Šimunović, T28, U4, U5, U6, U7; P. Ivić, 52, W. R. Vermeer, 138; J. Kalsbeek, 65, 63, itd.

/nɔ/,¹²⁴⁸ u 3. l. pl. prezenta glagola te u paradigmi prezenta glagola biti.¹²⁴⁹

Među utvrđenim se ekavskim govorima s obzirom na ostvaraj praslavenskoga i prahrvatskoga fonema /ɔ/ razlikuju tri velike skupine:

A) govori u kojima je refleks /ɔ/ jednoznačan, tj. dosljedno zamijenjen vokalom /u/ u svim nabrojenim kategorijama: *muž, put, muka, ruka; bušnut, nagnut, puhnut, stisnut, taknut*; A sg. imen. riječi ž. r. *ženu, dušu, tu, našu, staru*; 3. l. pl. prezenta *beru, čuju, daju, kupuju*; prez. glag. biti *buden*,¹²⁵⁰ *budeš, bude...*Tako je:

- u svim trsatsko-bakarskim govorima: Trsatu, Sušaku (Pećine), Gornjoj Vežici, Donjoj Vežici, Kostreni (Vrh Martinšćice, Sveta Lucija, Žurkovo, Šoići, Urinj), Bakru, Dragi (Tijani), Vitoševu (Sv. Kuzmu), Meji, Kukuljanovu, Škrljevu, Krasici, Praputnjaku, Ponikvama, Plosnoj, Gornjem Jelenju (uvjetno), i u mjesnome govoru Crikvenice

¹²⁴⁸ Ostvaraj morfema /ni/ na mjestu oblikotvornoga morfema /nɔ/ u recentnijoj je literaturi prepoznat kao značajka govora međudijalekta gorskokotarskih, buzetskih i rubnih sjeverozapadnih čakavskih govora, ali i pojedinih kajkavskih govora (usp. I. Lukežić, 88, str. 142.). Izvan toga prostora opservirao ju je J. Ribarić i za vodički ikavski idiom i za većinu govora "Slovinaca" u zapadnoj i južnoj Istri, dakle prema Brozovićevoj klasifikaciji govora jugozapadnoga istarskoga dijalekta (usp. 116, str. 119.), a svojstven je i drugim idiomima, primjerice mnogim južnočakavskim ikavskim govorima ili slavonskome dijalektu štokavskoga narječja.

¹²⁴⁹ I. Lukežić upozorava i na razliku u realizaciji te jezične jedinice u središnjoistarskim govorima u odnosu na spomenute rubne govore jer je vezana za određene gramatičke kategorije. Usp. I. Lukežić, 88, str. 137.

¹²⁵⁰ Osnova prezenta glagola biti u dijelu je istraživanih govora nastala prema prezentskoj osnovi atematskih glagola: *bun, buš, bu, bumo, bute*, ali *budu* (Breza, ali Lipa *buju*, Matulji, Sroki, Jušići-Jurdani, Pehlin), *bon...* (Brdce). Takav je ostvaraj, prema mojim istraživanjima, svojstven i govoru Lisca, čakavskomu punktu sa znatnijim inodijalekatnim elementima (usp. S. Vranić, 139, str. 48.). I. Lukežić zapazila je identične ostvaraje za svojih istraživanja u govorima Klane i Studene, a markirala ih je i u grobničkim govorima i tu je značajku pridružila elementima novije rubnosti spominjana međudijalekta u sjeverozapadnome arealu te govora koji teritorijalno i jezično povezuju njegove dijelove: gorskokotarskih i buzetskih govora. U literaturi se takvi oblici tumače osobitošću kajkavskoga podsustava hrvatskoga jezika uzrokovanom akcenatskim razlozima, no budući da su svojstveni, ali s drukčijim razvojem, i starosjedilačkim kastavskim i grobničkim govorima, ne valja ih pripisivati samo kajkavskim govorima. Usp. I. Lukežić, 88, str. 154.

- među sjeveroistočnim istarskim u govorima:¹²⁵¹ Kantride,¹²⁵² Škurinja, Braščina-Pulca, Drenove, Zameta, Pehlina, Marinića, Mladenića, Sv. Mateja (Viškova), Saršona, Kosa, Sroka, Spinčića, Ćikovića, Srdoča, Grbaca, Kastva, Marčelja, Breze, Lipe, Ružića, Zaluka, Brežaca, Zvoneće, Kućela, Mučića, Jušića-Jurdana, Pobara, Matulja, Brega, Rukavca, Veprinca, Poljana, Voloskoga, Opatije, Ičića, Lovrana, Ike (s izuzetkom *gosenica*), Dobreća, Oprića, Tuliševice, Lignja, Medveje, Kraja, Mošćeničke Drage, Mošćenica, Sučića, Grabrove, Kalca, Sv. Jelene, Martine, Brseča, Zagora
- među središnjim istarskim u pazinskim govorima ekavskoga dijela Gologoričkoga Dola;¹²⁵³ među labinskim u govoru Nedešćine, Strmca, Vozilića, Plomina: *muš, pupak, put, klubak, ruka; kljeknut / kjeknut* (Plomin, Vozilići), *stisnut / štisnut* (Plomin), *nagnut*; A sg. ž. r.: *mladu, penziju, vojsku / vojsku* (Plomin), *talijonsku, ruku, nogu, pekarnu*; 3. l. pl. prez.: *cuju, znoju, rugaju, kupuju*
- među rubnim govorima s obzirom na refleks jata u govoru Mrzlih Vodica
- u svim creskim i sjevernoločinjskim govorima: u govoru Vrane,¹²⁵⁴ Orleca, Valuna, Lubenica, Vodica, Zbičine, Belog, Predošćice, Dragozetića, Filozića, Cresa, Stivana, Beleja, Martinšćice, Miholašćice, Vidovića, Ustrina, Osora, Punte Križa, Nerezina, Sv. Jakova

B) govore u kojima je refleks /o/ dvojak:

¹²⁵¹ Realizacija /o/ < /o/ zabilježena je u pojedinim sjeverozapadnim čakavskim govorima u korijenskome morfemu imenice *sobota* (npr. u grobničkim govorima, a za ovog istraživanja u Ružićima: *po sobōtah*, Marčeljima, Rubešima, Ronjgima itd.), a zapisao ju je i R. Strohal za riječku čakavštinu (125, str. 13.). Usp. i I. Lukežić, 88, str. 152.

¹²⁵² Jednako piše R. Strohal za Rijeku, 125, str. 14.

¹²⁵³ Jednako se ostvaruje u Floričićima. P. Ivić je zabilježio /o/ u A sg. ž. r., ali za ovog istraživanja zabilježila sam samo /u/: *moju, sestru, šenicu, šetimonu*.

¹²⁵⁴ U idiomu Vrane, Orleca, Valuna, Zbičine, Belog, Predošćice, Dragozetića, Filozića, Osora, Ustrina zabilježen je i vokal /a/ na mjestu stražnjega nazala: *sabota / sobota* (Stivan).

a) govore u kojima je /ɔ/ zamijenjen vokalom /u/ osim u kategoriji infinitiva s nerelacijskim morfemom /nɔ/ u kojoj se zamjenjuje vokalom /i/:

- među rubnim ekavskim govorima u idiomu Škalnice, Rupe: *kleknit, nagnit, puhnit, stisnit, venit*

b) govore u kojima je /ɔ/ dosljedno zamijenjen vokalom /o/ u svim izdvojenim kategorijama osim u infinitivu glagola s nerelacijskim morfemom /nɔ/ u kojem je zamijenjen vokalom /i/. Tako je:

- među rubnim govorima s obzirom na refleks jata u govoru Brdca: *klopko, kroh, moka, moš, pot, rop, kopat*, A sg. *dušo, moja, našo, ного, roko, zemljo, ženo*; *čujejo, dajejo, grejo, kupujejo, mislijo, pečejo, so, vozijo, znajo*; *bon / bun, boš*, ali *bu, bomo, boste, bojo*; *poginit, nagnit, niknit, poginit, stisnit*

c) govore u kojima je /ɔ/ zamijenjen vokalima /o/, /u/, često ovisno o kategoriji (u pojedinim skupinama uz neke iznimke):

- među središnjim istarskim u žminjskim govorima Orbanića, Debeljuha, Vidulina, Prkačina, Pucića, Domijanića, Šivata /o/ je pretežitiji, osim najčešće u prvim slogovima riječi u čijim je korijenskim morfemima /ɔ/: *pupak, pupat, puknut, oniput* (ali *puot = 'put'*), *dup, se zmučit, guska, gusenica, ugljef, rukač* (ali *ruoka*), *suci, suset* (ali *posuodiš*), *tuga* (ali *tuožit, se potuožit*), u Debeljuhima i *trumbeta, luk*, N pl. *ugljevi*, no *klobak, muoš, muoka, uozalj, zuop* itd., u Vidulinima, Prkačinima i *rup*, ali također *uozalj*, u Pucićima, Domijanićima, Jurićima i *kus*, ali *ruop, uozalj*, te u infinitivu glagola s nerelacijskim morfemom /nɔ/: *zamrznut, taknut, šćipnut*, u Debeljuhima, Pucićima, Domijanićima, Jurićima i *puknut, stisnut se*, u Vidulinima, Prkačinima i *nagnut, uvenut*; a u ostalim kategorijama je /o/ dosljedno: u A sg. imenica ž. r.: *juho, mašo, pusteljo, uro, južino, ного*, u Debeljuhima, Vidulinima, Prkačinima, Pucićima, Domijanićima, Jurićima i *kućo, dušo, sestro, ženo, zemljo*; u 3. l. pl. prezenta: *hitajo, poslušajo, hićievajo*, u Debeljuhima, Vidulinima, Prkačinima i *čujuo, dajuo, gredo, kupujuo*, u Pucićima, Domijanićima, Jurićima: *čujo, pećuo, suo, peljo, znajo*; u prez. glag. *biti*: *buoden, buodeš* (ali imper. *budi, budite*); u Žminju: A sg. *soboto, muoš, žuobi, šošeščina / šušeščina jedanput, uniput*, A sg. *va Rašo, crikvo, va njo, jo*; u

3. l. pl. prez.: *so, kuhajo, prekrižo, takajo, špovedajo; buode*; u pazinskim u Bermu: *dup*, A sg. *vojsko, to, va Pulo*; 3. l. pl. prezenta: *so, niso; buodo*; Pazinu i Lindaru:¹²⁵⁵ *ruoka, puot, pruo, zuop, posuodit, posoda / dup, puš, sudac, uniput, suseda*; A sg. *ruoko, glavo*; 3. l. pl. prez. *mučijo, razumiejo, verujo, letijuo, igrajo, iščo, grejo, jeduo, siečuo, pečuo; buode* (ali *sabota*); Škopljaku: *muka, muš, rup, trunbeta; nagnut, stisnut*; ali A sg. *mojo, ženo*, 3. l. pl. prez. *čujo, dajuo, kupujo, rugajo, peljo; buoden...*; Gračišću:¹²⁵⁶ *kus, luk, pupak, tuga / vuozalj, muoka, ruop, ruoka, klobak; klekнут, nagnut, stisnut*; A sg. *mlado, moja, ruoko, sestro, bruajdo*; 3. l. pl. prez.: *cujejo, dajuo, griedo, kupujo; buodeš*; teritorijalno sjeveroistočnome istarskome idiomu, ali refleksom jata i drugim dosad utvrđenim značajkama zapravo boljunskome govoru Vele Učke: *usenica, kudelja, mudruac, tuga, ruka / klopak, moka, popak, rop, prōt, sot, moš; klekнут, nagnut, puhnut, stisnut, ovenut*; A sg. ž. r.: *kučo, mlado, moja, našo, ного, ruko*; 3. l. pl. prez. *čujo, dajo, gredo, kupujo, pekuo, rugajo*; među labinskim govorima u idiomima imenom G. Rabac: *γолуп*,¹²⁵⁷ *zup, klubak, put, muš, ruka, užak, súdi, kusenica*¹²⁵⁸; A sg. ž. r.: *ruko, na vodo*; 3. l. pl. prez. *daju, iščo, pecεjo, dobivajo / igroju; bude*; Ripenda Kosi: *sö*,¹²⁵⁹ Diminići:¹²⁶⁰ A sg. ž. r. *na γlovo*; Skvaranska, Crni, Drenje,

¹²⁵⁵ Jednako vrijedi i za govor zaseoka Ivola u Lindarskome polju koji nije zabilježen na Hrženjakovoj karti, izuzev zamjene /q/ vokalom /i/ u nerelacijskome morfemu /nq/ u glagola: *kleknit, stisnit, nagnit* te /u/ u paradigmi glagola *biti: buden, budeš itd.; gobica, klopak, muoka, muoš, ruop, vozalj, udica, luh, luk, pupak*; A sg. *sestro, ženo, moja*; 3. l. pl. prez.: *cujo, mislijo, rugajo*.

¹²⁵⁶ Jednaki su primjeri zabilježeni za govor Putinja kraj Gračišća, ali bez inicijalnoga /v/ u *vozalj*.

¹²⁵⁷ Realizaciju /u/ u korijenskim morfemima pretpostavlja i P. Ivić (usp. 52, str. 209.), ali s otvorenim (ö): *γōlop, γōs* (= 'sljepić').

¹²⁵⁸ *Kusenica* = 'gusjenica'.

¹²⁵⁹ *Sö* = 'jesu'. P. Ivić je opservirao zamjenu stražnjega nazala vokalom /o/ u navedenim relacijskim morfemima i vokalom /u/ u korijenskim morfemima i nerelacijskome morfemu /nq/ (usp. P. Ivić, 52, str. 208.).

¹²⁶⁰ J. Kalsbeek zaključuje da je u tome idiomu sustav kao u Cerovici, za koju ne upozorava na bitne razlike u odnosu na G. Rabac ili Ripenda Kose, osim što ne govori o otvorenom /ö/ ni o fakultativnome jednoakcenatskome sustavu, kao P. Ivić za G. Rabac (i Prklog), već piše da se intonacijska opozicija izgubila, kao i opozicija prema

Brovinje, Viškovići: *usenica, muka, ruka, rup, pupak, rugat se* (ali *klobak*); *kljeknut, nagnut, stisnut*; A sg. ž. r.: *tvojo, ruko, sestro, ного, na Skitačo / na Skitaco* (Skvaranska, Brovinje, Viškovići); 3. l. pl. prez.: *čujo / cujo* (Brovinje, Viškovići, *kupevajo / kupujo* (Skvaranska), *znojo, mislo, rugajo, peljojo; bude*; Gondolić: *muka; kljeknut, dosegnut*; A sg. ž. r.: *tvojo, ruko*; 3. l. pl. prez.: *cujo, mislo, rugajo, peljojo; bude*; Raša: *put, ruka, mus* (ali *kröh*); *stisnut*; A sg. ž. r. *brento, vodo, uro, ostarijo, nedeljo, tönbulo, va skülo / skölo, penzijo, naso*; 3. l. pl. prez. *so, specejo*; Labin: *nutra, muka, ali golobica; stisnut*; A sg. ž. r.: *najbližo, kučo, rakijo, borko*; 3. l. pl. prez. *zapeljo, prido, pitajo; budeš*; Vinež: *muš, suset, ruka, kus / L sg. va toge*; A sg. ž. r. *vodo, vuro, brento, Riko, petroljico, sestro, glovo / vodu, velu, fameju, veštalju*,¹²⁶¹ *Lucu, Röžu*; 3. l. pl. prez. *pridu, poju / so*; Veli Golji, Mali Turini, Paradiž, Martinski, Županići, Kraj Draga: *göba, popak, klopak / muka, rup, kudolja; nagnut, kljeknut, stisnut*; A sg. ž. r.: *kuću, kamaru, voštariju, sestru / kučo, ного, sestro, našo, ženo* (Veli Golji) / *kuću, našu, nogu, ruku, ali sestro, ženo*¹²⁶² (Mali Turini); 3. l. pl. prez. *kupuju / kupevaju, rugaju, znoju, peljoju, ridü*¹²⁶³ / *cujo, kupujo, rugajo, peljujo, ridö* (Veli Golji)

C) govore u kojima je zamjena /o/ trojaka:

a) zamjenja vokalima /o/, /u/, /i/ ovisno o kategoriji, osim u korijenskim morfemima u kojima se u pojedinim leksemima ostvaruje /o/, a u drugima /u/ ili uz dvojaku zamjenu u korijenskim morfemima prevladava /u/ u relacijskim morfemima. Tako je:

- među središnjim istarskim govorima u pazinskim idiomima: Bazgaljima, Brtošima, Hekima: *guoba, klopak, muoka, muoš/moš* (Heki), *ruop / rup* (Brtoši, Heki), *luok* (Heki) / *luk, puot, ruoka, vuozalj / uozalj* (Heki) / *pupak, kus; izniknit* (uz *viles*),

kvantiteti, koja se djelomice odrazila u kvaliteti vokala, pa zaključujem da nema ni razlika u ostvaraju /o/, kao što potvrđuje primjer A sg. ž. r.: *vó njo* (u kojem á označuje distinktivnu silinu akcenta). Usp. J. Kalsbeek, 63, str. 251.

¹²⁶¹ *Veštalja* = 'haljina'.

¹²⁶² Prema dobivenim podacima stražnji je nazal u toj kategoriji zamijenjen vokalom /o/ kada je riječ o živom, što znači da se kategorija razlikovanja živo / neživo, kao što je u imenica i imeničkih riječi m. r., prenosi i na iste riječi ž. r.

¹²⁶³ *Ridü / ridö* = 'idu', 3. l. pl. prez. glag. *gred-ti*.

nagnit, puhniti, stisnit; A sg. ž. r.: *tvojo, našo, ruoko, sestro, ženo, žiensko*; 3. l. pl. prez.: *gredo / griejo* (Brtoši), *čuju, kupuju, peljo; buoden, buodeš... / buden, budeš* (Brtoši, Heki), dok je u govoru Tinjana u relacijskim morfemima prevladala /u/ zamjena: *gobica, klopak, roka / muka, muš, pupak, rub; kleknit, nagnit, stisnit*; A sg. ž. r.: *tvoju, roku, sestru; greju, kupuju, čuju, pejeju / peju, pensaju, vozu; buden, budeš...*

b) zamjena vokalima /o/, /u/, /a/ ovisno o kategoriji, osim u korijenskim morfemima u kojima se u pojedinim leksemima ostvaruje /o/, a u drugima /u/. Tako je:

- među središnjim istarskim u pazinskom govoru Trviža: *gobica, klopko, muoka, moš, ruop, ruoka / kruh, luk; zniknat, kleknat, nagnat, stisnat*; A sg. ž. r.: *dušo, hižo, mlado, moja, ruoko, sestro, ženo*; 3. l. pl. prez.: *žujo, dajo, grejo, kupuju, rugajo, pejajo; budem, budeš...*; u boljunskim u govoru Lupoglava: *kroh, roka, ogalj, moka, posodit, pot / puti, golup, guske, gusak; zdignat*; A sg. za *njo, roko, nogo*; 3. l. pl. prez. *vučo, dajo, gredo, šečo, ležo; bon, boš, bo...*, ali *sabota*; Semića, Vranje, Boljunskega Polja (*muoš*); Bresta, Dolenje Vasi, Lesišćine: *klopak, moka, rop / ruop* (Dolenja Vas) / *rup* (Lesišćina), *popak, usenica*,¹²⁶⁴ *put / puot* (Dolenja Vas); *nagnat, stisnat*; A sg. ž. r.: *našo, tvojo, sestro*; 3. l. pl. prez.: *rugajo, dajo / dajuo* (Dolenja Vas) / *dajejo* (Lesišćina), *peljajo; boh, bodeš... / buoh, buodeš* (Dolenja Vas) / *boden, bodeš...bôjo* (Lesišćina); Paza: *klopak, muoka, muoš, puot, ruoka, ruop / pupak; doseknut, nagnut / stisnat*; A sg. ž. r.: *ruoko, sestro, konobico*; 3. l. pl. prez.: *čuju, dajo, kupuju, pejo; buden...budo*; Boljuna: *ruoka, zuop, muoš, puot, muoka, posoda, golop, klopak / kušćići, usenica, guske, gusak; zdignat, stisnat*; A sg. ž. r.: *posodo, kožo, jeno, drugo, slezenico, glavo*; 3. l. pl. prez. *posojuju, stržo, ostržo, znamo, daduo, virežuju, niso*; 3. l. sg. prez. *buoden / bon, buo / bo*;
- među rubnim ekavskim idiomima s obzirom na refleks jata u govoru Bartola: *klopak, moka, moš, rop, roka*, ali *usenica*,

¹²⁶⁴ U tom bi se primjeru /u/ za središnje istarske govore u kojima se inače realizira u toj kategoriji /o/ mogao objasniti i zatvaranjem /o/ do /u/ u prednaglasnu slogu, čestom, ali ne i dosljednom mijenom u spomenutim govorima. Najizrazitija je prema mojim podacima u govoru Bartola.

subota,¹²⁶⁵ *luk, put, nutra; kleknat, nagnat, obrnalo, počinat, stisnat*; A sg. ž. r.: *mlado, ruko, ного, rudo, glavo, suboto, tojo, ženo*; 3. l. pl. prez. *čujo, dajo, kupujo, so, pejo, bijo*; Kaldira: *gosenica*,¹²⁶⁶ *klopko, moka, rop / muš, krug, put, kus, rugat, subota; kleknat, nagnat, puhnat, stisnat*; A sg. ž. r. *ного, mlado, sestro, ženo*; 3. l. pl. prez. *dajo, kupujejo, pensajo, pejajo, čedo*,¹²⁶⁷ Brkača: *notra, moka, moš, klopko, roko / suset, kudela, 3. l. sg. prez. ruga; kleknat, stisnat, puhnat (ali nagniñ)*; A sg. ž. r. *ženo, tojo, sestro, svojo, butego*; 3. l. pl. prez.: *kupujo, pejajo, vrtajo; bon, boš...*; Zamaska: *moka, moš, rop, roka / put, oniput, kus, gusenica, nutra, kupat; kleknat, nagnat, puhnat, stisnat*; A sg. ž. r. *sestro, ženo, roko, vodo, jasiko*; 3. l. pl. prez. *mislijo / pensajo, pejajo / pejo*.

Najviše skupina čakavskih govora s konzekventnim refleksom jata slijedi općehrvatsku mijenu /o/ u /u/ u svim zasebnim kategorijama: svi sjeveroistočni istarski govori, svi trsatsko-bakarski govori s crikveničkim govorom i zbog refleksa jata izdvojenim idiomom Mrzlih Vodica, svi creski i sjevernoločinjski govori, ali i nekoliko središnjih istarskih idioma, teritorijalno u poluokruženju ikavsko-ekavskim govorima (Gologorički Dol), ili najbližih sjeveroistočnim istarskim govorima (Nedeščina, Strmac, Vozilići, Plomin).

Dvojaka zamjena /o/ značajka je istočnih rubnih ekavskih govora s obzirom na refleks jata: uvijek je /u/ (Škalnica, Rupa) ili /o/ (Brdce) osim u infinitivu glagola s nerelacijskim morfemom /no/ u kojem je zamijenjen vokalom /i/, što pripisujem spominjanim značajkama novije rubnosti govora sjeverozapadnoga areala, a zapadne rubne s obzirom na odraz jata, na prostoru središnje Istre, obilježuje trojaka zamjena: /o/ ili /u/ u korijenskim, /o/ u relacijskim, a /a/ u nerelacijskome morfemu /no/ (Bartol, Kaldir, Brkač, Zamask). Time ti govori, kao i govor Trviža od pazinskih i svi boljunski govori (izuzev Vele Učke koja je teritorijalno dijelom sjeveroistočnog istarskog areala i samo djelomice podudarna u realizaciji /o/ s ostalim boljunskim govorima, a potpuno podudarna s većinom

¹²⁶⁵ Realizacija /u/ u obama bi primjerima mogla biti i rezultat prijelaz /o/ > /u/ u prednaglasnu slogu, na što navode brojni primjeri u tome govoru: *kuliko, vulâr, vulî, kulâč, urêh, kusîr, putâkne, ubûc, pustô*, ali *oÿanj, koštâju*.

¹²⁶⁶ P. Šimunović u U8 donosi podatak *usenica*.

¹²⁶⁷ Čedo = 'će', 3. l. pl. prez. nenaglašenoga oblika glag. 'htjeti'.

središnjih istarskih govora) potvrđuju svoj sjeverniji položaj u odnosu na druge središnje istarske govore, što valja dovesti u vezu s realizacijom /ɔ/ kao /a/, koja je prema Hrastinim nalazima ranije zahvaćala i od opserviranih južnije govore na prostoru Istre, dok je danas svojstvena buzetskim govorima¹²⁶⁸ i specifičan je rezultat unutar hrvatskoga jezika.

Upravo se govori na prostoru središnje Istre izdvajaju kao zasebna skupina unutar ekavskih čakavskih govora dvojakom zamjenom /ɔ/ u zavisnosti od kategorije: kao /o/ ili /u/ u korijenskim morfemima, /u/ u nerelacijskome morfemu /nɔ/, /o/ u relacijskim morfemima u svim žminjskim govorima, središnjim pazinskim (Beram, Pazin, Lindar), u svim labinskim (izuzev govora koji su najbliži sjeveroistočnim istarskim idiomima) i u govoru Vele Učke, te trojakom zamjenom: uz spomenute zamjene u motovunskim (prema ostvaraju jata rubnim govorima) i boljunskim idiomima trima je vokalima zamijenjen /ɔ/ u južnim, jugozapadnim pazinskim govorima (Heki, Brtoši, Bazgalji) i govoru zapadnoga Tinjana s distribucijom: /o/ ili /u/ u korijenskim morfemima, /nɔ/ > /ni/, /o/ u relacijskim morfemima prve skupine, /u/ u govoru Tinjana. Takvim zamjenama, kao i jednolikom zamjenom govor Gologoričkoga Dola sasvim na istoku, pokazuju rubni položaj u odnosu na središnje pazinske govore, ali nabrojeni pazinski i granični položaj s ikavskim govorima na jugozapadu Istre, za koje je već J. Ribarić zapisao da je nazal u morfemu /nɔ/ supstituiran fonemom /i/. Raznolikošću realizacija toga elementa bitnog za izdvajanje središnjih istarskih govora ujedno razdvajaju pazinske od žminjskih govora ujednačena razvoja unutar te velike skupine.

¹²⁶⁸ Usp. M. Hraste, 47, str. 120.-135.

2.2.2.6 REFLEKS PROTOJEZIČNOGA I STAROJEZIČNOGA FONEMA /l/

Slogotvorni je sonant /l/ uz slogotvorni sonant /r/ od praslavenskih jedinica u povijesnome razvoju hrvatskoga jezika najduže čuvao neizmijenjeni status - sve do konca mlađega starojezičnoga podrazdoblja, zapravo druge faze starohrvatskoga jezika.¹²⁶⁹ U većini dijalekata svih tadašnjih skupina, današnjih narječja hrvatskoga jezika, vrijedi jednadžba prema kojoj je jednak rezultat stražnjega nazala i slogotvornoga /l/ - /u/, a u manjem broju dijalekata (u većini kajkavskih dijalekata) - /o/.

U drugim dijalektima refleks nije jednoznačan, niti se može podvesti pod spomenutu jednadžbu, npr. različit je od realizacije /u/ i ostvaruje se kao /uo/ u nekim dijalektima današnjega štokavskoga narječja ili kao /o/ u lastovskome čakavskome dijalektu. U dijelovima je čakavskoga narječja /l/ moglo ostati neizmijenjeno (npr. u nekim krčkim govorima), a u drugima (neki sjevernočakavski govori i kajkavski govori) uz /l/ se razvila vokalizacija u vidu /e/¹²⁷⁰ u kategoriji infinitiva, a dijelom i u prezentskih oblika određenih glagola - /le/, pa je onda /e/, ako ne opstaje takav slijed, zamijenjen vokalom /e/ ili vokalom /i/. Rezultat, pak, vezivanja poluglasa uz /l/, već u razdoblju prahrvatskoga jezika, sekvencija je /ðl/, u kojoj je /ð/, kao i svaki drugi /ð/, prošao put do pune vokalizacije u /a/, /e/, /o/, pri čemu je takav vokal mogao opstati uz /l/ ili se sonant /l/ mogao reducirati i ostati samo vokal (kao što je u pojedinim govorima sjeverozapadnoga čakavskoga areala).

Zamjena slogotvornoga sonanta /l/ različitim vokalima: /u/, /o/, /ou/, pri čemu se pojedina zamjena može realizirati tek u ponekom primjeru, u recentnijoj se literaturi pripisuje rubnim sjevernočakavskim govorima,¹²⁷¹ dijelovima sjeverozapadnoga međudijalekta.

Supostojanje je različitih vokala ili sekvencija na mjestu slogotvornoga sonanta /l/ zabilježeno i u spominjanoj literaturi o creskim govorima, vezano za određene gramatičke kategorije, pa je zato u Upitnik za istraživanje ekavskih čakavskih govora uključen i ostvaraj /l/ u kategoriji imenica i imeničkih riječi, kategoriji infinitiva glagola i prezentske osnove glagola 1. vrste te kategoriji priloga.

¹²⁶⁹ Usp. I. Lukežić, 84, str. 233.

¹²⁷⁰ Razvoj /ě/ uz /l/ autori (npr. M. Lončarić, 72) pripisuju već praslavenskomu razdoblju.

¹²⁷¹ Usp. I. Lukežić, 88, str. 137.

Prema ostvaraju /l/ u ekavskim čakavskim govorima izdvajaju se dvije temeljne skupine govora:

A) govori u kojima je dosljedna hrvatska jednadžba prema kojoj /l/ i /ɔ/ daju isti rezultat, tj. /u/: *vuna, vuk, jabuka*,¹²⁷² *žut, buha, punica; mučat, puzat; pomust / pomus, obuć, tuć; puno, dugo*. Tako je:

- u svim trsatsko-bakarskim govorima: Trsatu, Sušaku (Pećine), Gornjoj Vežici, Donjoj Vežici, Kostreni (Vrh Martinšćice, Sveta Lucija, Žurkovo, Šoići, Urinj), Bakru, Dragi (Tijani), Vitoševu (Sv. Kuzam), Meji, Kukuljanovu, Škrljevu, Krasici, Praputnjaku, Ponikvama, Plosnoj, Gornjem Jelenju (uvjetno) i idiomu Crikvenice
- u svim sjeveroistočnim istarskim idiomima, tj. u govorima Kantride,¹²⁷³ Škurinja, Zameta, Brašćina-Pulca, Drenove, Pehlina, Marinića, Mladenića, Sv. Mateja (Viškova), Saršona, Kosa, Sroka, Spinčića, Ćikovića, Srdoča, Grbaca, Kastva, Marčelja, Breze, Lipe, Ružića, Zaluka, Brežaca, Zvoneće, Kućela, Mučića, Jušića-Jurdana, Pobara, Matulja, Brega, Rukavca, Veprinca, Poljana, Voloskoga, Opatije, Ičića, Lovrana, Ike, Dobreća, Oprića, Tuliševice, Lignja, Medveje, Moščeničke Drage, Mošćenica, Sučića, Grabrove, Kalca, Sv. Jelene, Martine, Brseča, Zagora
- među središnjim istarskim u pazinskim idiomima ekavskoga dijela Gologoričkoga Dola,¹²⁷⁴ labinskim govorima naselja imenom: Nedešćina, Strmac, Vozilići, Plomin
- među rubnim govorima s obzirom na refleks jata u govoru Mrzlih Vodica

B) govori koji ne slijede općehrvatsku jednadžbu pri čemu je refleks /ɔ/ dvojak ili trojak, a refleks /l/ jednoznačan, tj. /u/:

a) refleks /ɔ/ je dvojak (/u/ i /o/), a /l/ > /u/ kao u A). Tako je:

¹²⁷² Za govor Zaluka zabilježila sam neke ostvaraje, koje sami obavjesnici zapažaju kao iznimke: imenica *jabuka* se u značenju ploda deklinira kao imenica s. r. (kao u mnogim slavenskim jezicima) - *jābuko*, a onda i riječi uz taj oblik, npr. *jeno, lepo* stoje u obliku za s. r. Takav je ostvaraj ovjeren i za idiom Breze. Jednako je zapisao i I. Jardas za idiom Marčelja, zapravo za Kastavštinu (usp. I. Jardas, 59, str. 246.). Tako je i u nekim krčkim govorima (usp. I. Lukežić - M. Turk, 89, str. 153.).

¹²⁷³ Jednako piše R. Strohal za Rijeku, 125, str. 14.

¹²⁷⁴ Jednako se ostvaruje u Floričićima.

- među središnjim istarskim u žminjskim govorima: Orbanićima, Debeljuhima, Vidulinima, Prkačinima, Jurićima, Pucićima, Domijanićima, Šivatima, Žminju; u pazinskim: Bermu, Pazinu, Lindaru,¹²⁷⁵ Škopljaku, Gračišću;¹²⁷⁶ teritorijalno sjeveroistočnome istarskome idiomu, ali refleksom jata i drugim dosad utvrđenim značajkama zapravo boljunske govora Vele Učke; među labinskim govorima u idiomu G. Rapca, Ripenda Kosa, Diminića, Skvaranske, Crnoga, Drenja, Brovinja, Viškovića, Gondolića, Raše, Vineža
- b) rezultat /ɔ/ je dvojak (/u/ i /i/), a /l/ > /u/ kao u A). Tako je:
 - među rubnim ekavskim govorima s obzirom na refleks jata u idiomu Škalnice, Rupe (ali u tome govoru zabilježen je fakultativno i reducirani ostvaraj: *mđcat*, ali *mučin*)
- c) refleks /ɔ/ je trojak (/o/, /u/ ili /i/), a /l/ > /u/. Tako je:
 - među središnjim istarskim govorima u pazinskim idiomima Bazgalja, Brtoša, Heka, Tinjana
- d) refleks /ɔ/ je trojak (/o/, /u/ ili /a/), a /l/ > /u/. Tako je:
 - među središnjim istarskim govorima u pazinskom idiomu Trviža; u boljunske govora Bresta, Lupoglava, Semića, Vranje, Dolenje Vasi, Lesišćine, Paza, Boljunske Polja, Boljuna
- C) govori koji ne slijede općehrvatsku jednadžbu pri čemu je refleks /ɔ/ dvojak ili trojak, a refleks /l/ dvojak ili trojak:
 - a) refleks je dvojak za oba fonema: /o/ ili /u/. Tako je:
 - među labinskim govorima Malih Turina, Velih Golja, Martinskoga, Paradiža, Županića, Kraj Drage: *boha*, *soza*, *vona* / *puž* / *puž* (Mali Turini), *sunce*, *vuk*, *jabuka*, *mus*
 - b) refleks /ɔ/ je dvojak (/o/ ili /i/), a /l/ > /u/, rijetko u /o/ i /ou/. Tako je:
 - među rubnim ekavskim s obzirom na refleks jata u govoru Brdca: *dubina*, *jabuka*, *kuk*, *puš*, *sunce*, *suza*, *vuk*, *žuč*, *žitica*, ali *boha*, *vouna*; *mučat*, *mučin se*, *must*, *ubuć*, *suć*, *tuć*; *dugo*
 - c) refleks /ɔ/ je trojak (/o/, /u/ ili /a/), a /l/ > /o/ ili /u/. Tako je:

¹²⁷⁵ Jednako vrijedi i za govor zaseoka Ivola u Lindarskome polju koji nije zabilježen na Hrženjakovoj karti.

¹²⁷⁶ Jednako vrijedi i za govor Putinja kraj Gračišća.

- među rubnim ekavskim govorima s obzirom na refleks jata u govoru Bartola, Kaldira, Brkača: *jaboko / jaboka* (Kaldir, Brkač), *sonce, toča*, ali *suza, una / vuna* (Kaldir), *vuk / uk* (Brkač), *puš, mus, ubuč / obuč* (Brkač);

D) govori koji ne slijede općehrvatsku jednadžbu pri čemu je refleks /ɔ/ jednoznačan, a refleks /l/ višeznačan. Tako se među creskim i sjeveroistočnim govorima razlikuju:

a) govori u kojima je poluglas u kategoriji uz /l/ najčešće zamijenjen vokalom /e/, a u dijelu primjera nakon toga je /l/ i reduciran, u rijetkim korijenskim morfemima /l/ > /u/, dok je u kategoriji infinitiva 1. vrste glagola rezultat /le/: u idiomu Vrane, Orleca, Valuna, Lubenica, Cresa, Stivana, Beleja, Martinšćice, Miholašćice, Vidovića: *belha, jabelka, pelš / pels* (Valun, Lubenice), G pl. *sels, velna / želč* (Orlec) / *želc* (Cres), *želko* (Cres), *žetica / zetica* (Valun), G sg. *stlba* (Cres), *gelboko* (Zbičina, Cres, Belej, Martinšćica, Miholašćica), ali *sunce* (Vrana, Stivan, Belej, Martinšćica, Miholašćica, Vidović) / *sence, vuk* (Vrana, Valun, Cres, Stivan, Belej, Martinšćica, Miholašćica, Vidović), *tušt* (Zbičina, Cres) / *tust* (Belej); *delgo, deje, pelna* (Lubenice, Zbičina); *melčat* (Stivan, Belej, Martinšćica, Miholašćica, Vidović); *mlest, obleć* (Vrana, Zbičina, Stivan, Belej, Martinšćica, Miholašćica, Vidović), *sleć* (Vrana, Miholašćica, Martinšćica) / *slec* (Zbičina), *vleć* (Zbičina); 3. l. sg. prez. *melze, pomelžena* (Valun, Stivan, Martinšćica, Miholašćica, Vidović) / *pomelžnjena* (Belej) / *pomelzena* (Zbičina), *obelčen / obelcen* (Valun)

b) govore u kojima je poluglas uz /l/ zamijenjen vokalom /a/, u manjem je broju korijenskih morfema rezultat kao u govorima pod a), tj. /l/ > /u/, a u kategoriji infinitiva 1. vrste glagola, kao u govorima pod a), rezultat mijene je /le/. Tako je u govoru Vodica: G sg. *valni*, G pl. *malzic; vleć; zdalbano*; Belog, Dragozetića, Filozića: *obalcina, palš, salza, valna*, A sg. *valnu, kalčič¹²⁷⁷ / kalčić* (Dragozetići, Filozići), ali *sunce, vuk, žutica; dalgi; malcat; mlest, obleć, sleć; palze se, obalcen, pomalzena*; Predošćice: *balha, galboko, jabalka / jablka, palš, salza, valna*, ali *vuk, žuč, žutica; malcat, malcin, palzat se, palže se; dalgo; mlest, obleć; pomalžena,*

¹²⁷⁷ Kalčič = 'klupko'.

obalčen; Ustrina, Osora: *kalko, salza, valna, obalklo* (Ustrine), G pl. *jabalk*, ali *vuk, sunce*; *malčat / malcat* (Osor), *obalče* (Ustrine); *dalgo, galbokeja; mlest, obleć, svleć; pomalžena* (Ustrine); Punte Križa, Nerezina, Sv. Jakova: *kalko, balha, galbina, galboko, jabalka, palš, salza, valna, žaltenica*, ali *vuk, sunce*; *malčat, malze; dalgo; mliet, tlieć, natlieć, oblieć; pomalžena, obalčen, svalčen, stalčen, talčeni*

U dvjema skupinama ekavskih govora s obzirom na refleks jata (u trsatsko-bakarskim govorima s crikveničkim idiomom te refleksom jata rubnim govorom Mrzlih Vodica, kao i u sjeveroistočnim istarskim) svi govori slijede općehrvatsku jednadžbu prema kojoj su /l/ i /o/ zamijenjeni istim vokalom, a od ostalih govora jedino još središnji istarski govori Gologoričkoga Dola, Nedešćine, Strmca, Vozilića i Plomina. Dijelom su to isti govori u kojima je /o/ > /u/: iz skupine se tih govora izdvajaju creski i sjevernoločinski govori. No, promatra li se brojnost zamjena /l/, popis se govora u kojima je /l/ zamijenjen samo vokalom /u/ proširuje središnjim istarskim govorima Žminjštine, Pazinštine, Boljunštine i Labinštine (izuzev krajnjih sjeverozapadnih labinskih govora: Malih Turina, Velih Golja, Martinskog, Paradiža, Županića, Kraj Drage, u kojima dvojna zamjena: /u/ ili /o/ pokazuje njihovu rubnost u odnosu na ostale labinske govore) te dijelom rubnih ekavskih govora s obzirom na refleks jata (Škalnice i Rupe). Ti govori ne slijede općehrvatsku jednadžbu jer se oba fonema ne svode na jedan (bilo /u/ ili /o/), ali joj se približavaju identičnošću zamjena (i /u/ i /o/ kao zamjene obaju fonema).

Izdvojenu skupinu s obzirom na realizaciju /l/ čine udaljeniji rubni govori glede odraza jata (Brdca, Bartola, Kaldira, Brkača) s trojakom zamjenom jednog i dvojakom zamjenom drugoga fonema, koje se mogu pripisati značajkama novije rubnosti svojstvene i govorima koji teritorijalno i jezično povezuju govore međudijalekta sjeverozapadnoga areala.

Creski i sjevernoločinski govori izuzetak su među ekavskim govorima, ali ne i među govorima sjevernijih kvarnerskih otoka u kojima je razvoj /l/ u skladu s razvojem /o/ (npr. u starinačkim krčkim govorima, ali i u interferentnome modelu doseljeničkih krčkih govora).¹²⁷⁸ U tim je ekavskim govorima /l/ zamijenjen različitim vokalima ili sekvencijama:

¹²⁷⁸ Usp. M. Turk u: 89, str. 304., 305.

nakon vezivanja poluglasa uz /l/, /ð/ je u središnjim govorima realizirano kao /e/, a u sjevernim i južnim kao /a/ (ali u svima s nekoliko ovjera /u/ u korijenskom morfemu), dok je rezultat vokalizacije /e/ uz /l/ u kategoriji infinitiva glagola 1. vrste u svim govorima sekvencija /le/. Zamjene toga fonema slijede zamjene /ð/: u središnjim je govorima na mjestu kratkoga /ð/ najčešće /e/, a sekundarno produljeni /ð/ zamijenjen je vokalom /a/ (uz /o/ u dijelu primjera), dok je u sjevernim (uz /o/ u dijelu primjera) i južnim (bez /o/) govorima najčešće ostvaraj /a/, a tek rijetko /e/.

2.2.2.7 REALIZACIJA DIFTONGA I ZATVORENIH VOKALA

Prvi hrvatski dijalektolozi koji su sintetički i opširnije od nekoliko stranica prikazali značajke koje čakavske govore izdvajaju na razinu jednoga od narječja hrvatskoga jezika B. Finka¹²⁷⁹ i M. Moguš¹²⁸⁰ određuju temeljni vokalni inventar čakavskoga narječja od pet vokalnih jedinica i dodaju im samoglasno /r/.

B. Finka govori i o vokalnom sustavu od sedam fonema, u kojem se dugi /e/ i /o/ ostvaruju zatvoreno, kratki /e/ i /o/ otvoreno, te sustav od osam fonema, u kojemu se prethodnim parovima dugih i kratkih fonema pridružuju zatvoreni i otvoreni /a/, kao kontinuate dugoga i kratkoga /a/, te spominje mogućnost diftonških alofona, te nazalnih alofonskih varijanti.¹²⁸¹

M. Moguš prikazuje na istraženu čakavskome prostoru sustav sa šest vokala, u kojemu je opozicija /ǎ/~ǎ̄/, sustav sa sedam, osam i devet samoglasničkih jedinica, koje daju čakavštini, "osobito otočkoj, poseban pečat. (...) Taj se dojam pojačava činjenicom da se dugi vokali mogu realizirati gdje i diftonški, odnosno da neki mjesni govori imaju u određenim pozicijama samo diftonški izgovor". Diftonški ostvaraj zahvaća ponajprije dva artikulacijski središnja vokala, jednoga prednjega niza - /ē/, drugoga stražnjega niza - /ō/, a negdje i /ā/,¹²⁸² primarno u zatvorenim slogovima. Obje realizacije: zatvorenih vokala ili diftonga uz čakavske vokalizacije slaboga /ð/ te realizaciju vokala uz /r/ M. Moguš drži temeljnom čakavskom značajkom prvoga reda, tzv. *tendencijom jake vokalnosti*, kojom se dokazuje pripadnost kojega mjesnoga govora čakavskome narječju.

Za ekavske čakavske govore u literaturi se spominju zatvoreni ili diftonški ostvaraji za središnje istarske govore,¹²⁸³ dio sjeveroistočnih

¹²⁷⁹ B. Finka je sintezu čakavskih značajki prikazao u raspravi *Čakavsko narječje*, objavljenoj u *Čakavskoj riči* u Splitu 1971.

¹²⁸⁰ M. Moguš je uz niz rasprava temeljnih za promatranje čakavskih govora na razini narječnoga sustava, npr. o akcentuaciji, vokalskome i konsonantskome inventaru čakavskoga narječja, napisao sintetično djelo, u kojem govori o alijetetima i alteritetima čakavskoga narječja, naslovljeno *Čakavsko narječje*.

¹²⁸¹ Usp. B. Finka, 27, str. 16., 17.

¹²⁸² Usp. M. Moguš, 106, str. 23.-29.

¹²⁸³ V. primjerice u literaturi nabrojenim djelima o tim govorima: A. Belića, M. Mačekog, P. Ivića, J. Kalsbeek, M. Moguša, P. Šimunovića, P. Vermeera.

istarskih,¹²⁸⁴ creske i sjevernološinske govore,¹²⁸⁵ pa je ta značajka analizirana kao pomoćni klasifikacijski kriterij i za druge utvrđene ekavske govore ne bi li se utvrdila posebnost kojega podsustava pretpostavljenoga ekavskoga dijalekta. Analiza je temeljena na podacima iz literature ili onim zabilježenim u Terenskome upitniku za istraživanje čakavskih ekavskih govora, premda za nju u Upitnik nisu uneseni zasebni primjeri koje bi valjalo provjeriti zbog pretpostavke da se zaključak o njihovu postojanju može donijeti na temelju ekscerpiranja ovjera dobivenih pri ispitivanju drugih jezičnih značajki. Stoga ne utvrđujem status pojedinoga zatvorenoga vokala ili diftonga, već konstatiram njegovo postojanje.

Podaci pokazuju da se čakavski ekavski govori s obzirom na postojanje zatvorenih, diftonških, ali i otvorenih ostvaraja mogu podijeliti u nekoliko skupina:

A. govore s temeljnim čakavskim peterovokalnim sustavom među kojima su i oni koji duge vokale realiziraju s naglaskom *ã* i oni koji ne ostvaruju taj naglasak na dugim vokalima:¹²⁸⁶

SAMOGLASNIK KRATKI	NAGLAŠENI	NENAGLAŠENI	
		prednaglasni	zanaglasni
a	stãros(t), držãle, ženã	vanë	držãla
e	dëlat, želëzo, vanë	cenëje	zãpoved
i	njimi, decina, pojis(t)	siromãh	stãvit
o	põstelja, konõba, selõ	kolëna	kolëno
u	kùhinja, kapùla, ocù	junãk	kùhinju

SAMOGLASNIK DUGI	NAGLAŠENI	NENAGLAŠENI	
		prednaglasni	zanaglasni
a	grãda, školãni, levãk	(njãzljõ)	(bëlnjãk)
e	Tëlova, marënda, polët	(bëfit)	(švĩcë)
i	živoga, zapita, želiš,	(doživët)	(novëji)
o	mõre, zavõlel, G pl. sirõt	(kõlcĩ)	(nãpõl)
u	ũho, mūs(t), G pl. tisũc	(drũgdë)	(mãnũn)

¹²⁸⁴ V. primjerice u djelima o tim govorima A. Belića, M. Mafeckog.

¹²⁸⁵ V. primjerice J. Hamm - M. Hraste - P. Guberina, 37; I. Milčetić, 94; M. Tentora, 134; M. Sinticha, 121; B. Finka, U1; A. Šojat, 133. Jednako je u recentnijim djelima do kojih sam došla nakon sastavljanja Upitnika i provedena istraživanja, tj. u radovima H. P. Houtzgersa.

¹²⁸⁶ Taj je kriterij važan za poglavlje o akcenatskim sustavima, pa ovdje nisam unosila podjelu s obzirom na realizaciju *ã*, već na prednaglasne i zanaglasne duljine.

Tako je:

- u trsatsko-bakarskim idiomima: Trsatu, Sušaku (Pećine), Gornjoj Vežici, Donjoj Vežici, Kostreni (Vrh Martinščice, Sveta Lucija, Žurkovo, Šoići, Urinj), Bakru, Dragi (Tijani), Vitoševu (Sv. Kuzam), Meji, Kukuljanovu, Škrljevu, Krasici, Praputnjaku, Ponikvama, Plosnoj, Gornjem Jelenju (uvjetno) bez mogućnosti ostvaraja prednaglasnih i zanaglasnih dugih vokala, dok se u crikveničkome sustavu realiziraju i te dvije jedinice
- među sjeveroistočnim istarskim u govorima Braščina-Pulca, Pehlina, Marinića, Mladenića, Sv. Mateja (Viškova), Kosa, Sroka, Spinčića, Ćikovića, Zameta (Gornjega),¹²⁸⁷ Drenove,¹²⁸⁸ Srdoča, Grbaca, Kastva, Breze, Ružića, Zaluka, Brežaca, Zvoneće, Kućela, Mučića, Jušića-Jurdana, Pobara,¹²⁸⁹ Matulja, Brega, Rukavca, Veprinca, Poljana, Ičića, Ike, Lovrana, Dobreća, Oprića, Tuliševice, Lignja, Medveje, Moščeničke Drage, Moščenića, s ostvarajem dugih vokala u predtoničkoj i posttoničkoj poziciji; Kantride, Škurinja, Zameta (Dolnjega), Voloskoga, Opatije, Brseča¹²⁹⁰ bez mogućnosti sustavnog ostvaraja prednaglasnih i zanaglasnih dugih vokala, osim sporadično slabo u zanaglasnoj poziciji u govoru Kantride:¹²⁹¹

¹²⁸⁷ U tom se idiomu ostvaruju slabe, ali sustavne prednaglasne i zanaglasne duljine, dok su u govoru Zameta Dolnjega nenaglasne duljine neutralizirane.

¹²⁸⁸ U Dolnjoj Drenovi prednaglasne su i zanaglasne duljine neizrazite, a dulje su u Gornjoj Drenovi.

¹²⁸⁹ U govoru zadnjega zaseoka naselja imenom Pobri, u Varljenima (smještenim sjeveroistočno neposredno ponad Opatije), ne realiziraju se sustavno dugi vokali pred naglašenim slogom niti u zanaglasnu slogu (gdje se mogu rijetko i ostvariti, ali kao izuzetno slabe), dok se u gornjem dijelu istoga naselja, odakle je moja obavjesnica Marčela Stambul, realiziraju slabije, ali sustavne prednaglasne i zanaglasne duljine.

¹²⁹⁰ Za govor Brseča M. Moguš, U3, navodi i sporadične zatvorene ostvaraje, ali i otvorene, koji su nesustavni, npr. *mljāčna, nāmi, vāmi*; G pl. *jākēh, sedēl, besēda / besēda, sēla*, pa stoga neke od njih u opisu brsečkoga sustava (111, str. 314) ne spominje, dok za zatvorenu i otvorenu realizaciju /e/ piše: "Taj vokal e (< ě) najčešće je zatvoreniji, dakle *ĕ*, osobito kad je dug i naglašen" i dalje u bilješci: "Iskonsko *e*, kad je kratko i naglašeno, obično se realizira kao otvoreno *ĕ*: *tĕpal, vĕsel, mĕkak, srĕdnji*, imperativ *bĕš (<běš 'bježi')*". Usp. M. Moguš, 111, str. 314.

¹²⁹¹ R. Strohal bilježi primjere prednaglasnih dugih vokala i zanaglasnih, koji, međutim, nisu dosljedni: *pīsmō, rūkā, rēkā, prōsīn, nājbōjī, sākī, kōjēn, nīmān*, G sg. *smōkvē*, I sg. *māterūn*, ali *rēkal*, I sg. *kāpjūn*, L pl. *zajīkeh*.

čītan, jěšmīk, zmīslēl, lāčān, kōrēn, ali L sg. *va dēsnen*, L pl. *na stōleh, klēknut*, G sg. *kūće*; Voloskoga i Opatije: *rēkāl, s kōsūn, s plaščānicūn, zīpejāl*, ali *vāvek, čītan, klēknul*; u govoru Brseča sa čestim, ali ne više sustavnim ostvarajima dugih vokala u slogu iza naglašenoga sloga: *břžē, jǎčē, sǎgdēr, vāvēk, nǎzād*, G pl. *bēlēh, crēkāv / crēkav*, L pl. *potōkēh / kāmikeh*, ali *stāreji, rētki*, 1. l. prez. *sānjan*, I sg. *kjūcen*; Martine¹²⁹² s ostvarajem dugih vokala nesustavno samo u predtoničkoj poziciji: *naoblāčīlo, Kālāc, žējān, sūdāc, pālīlo*, G sg. *do Barsēčā*, ali *mlekō, mukā, japnō, pobelīt, procedīt, Rekā, svecā*; Lipe bez predtoničkih i postoničkih dugih vokala: *procedīt, podelīt, japnō, žlebāc, grešīt; grēšan, na přsīh, va nēdrih, mōčan, zīgnan*

- među ekavskim rubnim govorima s obzirom na refleks jata u govoru Mrzlih Vodica¹²⁹³ bez prednaglasnih i zanaglasnih duljina, u govoru Škalnice¹²⁹⁴ bez dugih vokala u prednaglasnu (jer su neutralizirani prijenosom siline na njih uz nekoliko izuzetaka) i u zanaglasnu slogu: *zagrešīt / zagrēšīt, zehāt*, G pl. *zābav*, I sg. *ōkolnin*, L pl. *u Šapjānah*, G sg. *prek cēste*; Brkaču bez prednaglasnih (ili su pokraćene ili rijetko neutralizirane prijenosom siline) i zanaglasnih dugih vokala: *ynjzdō, mlekō, umesīt / Rēka, kālat, zvēzda; kōran*, I sg. *susēdon, stāriji, pivajuć*
- među središnjim istarskim u govoru Tinjana s ograničenjem ostvaraja dugih vokala na prednaglasni slog: *smūtīli, škjēnāc, žlēbāc, grēšīt, razrēdīt, rābīt; tēšnji, z biciklētōn, z drūštvo*n

¹²⁹² U ogledu govora u nekoliko sam primjera zabilježila sporadične zatvorene vokale: *kōlcī, tāncaju, umaškarāni*.

¹²⁹³ Za vokalizam idioma Mrzlih Vodica I. Lukežić, budući da o vokalizmu govori samo pri nabranju užih i širih arealnih međudijalekatskih značajki i to na razini sustava (usp. I. Lukežić, 83, str. 161.), ne donosi podatke o nesustavnim alofonskim varijantama /ē/ kao [ē] i [ej], a /ō/ kao [ō] koje bilježi V. Barac-Grum, koja o njima piše kao o ostvarajima neinherentnim za vokalni sustav jer se u istim položajima mogu realizirati sve tri, odnosno dvije mogućnosti. Više o razlozima takvih varijanti u: V. Barac-Grum, 6, str. 37.

¹²⁹⁴ U tome se govoru dugi /e/ i dugi /o/ mogu realizirati nešto suženije, ali s nedovoljno izrazitom artikulacijom da bi se takva manja apertura uopće označavala: *mēsīt, mēšat, rēji, Rēka, gōri, ōno*.

- među creskim i sjevernolohinskim govorima bez dugih vokala u prednaglasnu i znanaglasnu slogu u govoru Valuna, Vodica,¹²⁹⁵ Zbičine,¹²⁹⁶ Predošćice,¹²⁹⁷ Dragozetića,¹²⁹⁸ Filozića, Cresa,¹²⁹⁹ Orleca,¹³⁰⁰ Vrane,¹³⁰¹ Lubenica, Osora

¹²⁹⁵ H. P. Houtzagers napominje da su i u tome govoru dugi naglašeni vokali zatvoreni je artikulacije no njihovi kratki parnjaci: naglašeni i nenaglašeni. Usp. H. P. Houtzagers, 40, str. 889.

¹²⁹⁶ Rijetko se ostvaruju [o] i [e]: *bōci, bōk, ōfce*, ali *svōj, znōpak; čēsej, tēnko, pēt*, ali *svēt*, G sg. *crēkvice*.

¹²⁹⁷ Dio govornika toga mjesnoga govora prema snimci ogleđa govora što ju je snimila M. Nosić ostvaruje fakultativno diftonge [oa] < /ā/, [ie] < /ē/: *vriēme, miēso, ciēlo*, ali *cēlo, posēc, ponēst, mēh; užoānca, toāncat, toāncali, moāla*, ali A sg. *jānca, tāncalo, dāl*, dok za idiolekt drugih ispitanika to nije tipično. H. P. Houtzagers (usp. 40, str. 889., 890.) za Predošćicu, kao i za Beli bilježi (ā) i (a), (za razliku od npr. /ā/ u Ustrinama drži ih razlikovnim), npr. *zvāl, zāč, četārto; nājjača, nājviše, šešnājst*, ali *Bānić; vānka, zārno*, dok na drugome mjestu (40, str. 410., bilješka br. 19) iznosi mišljenje da je [ā] najvjerojatnije samo alofon /ā/ ispred /j/, a ne marginalni fonem.

¹²⁹⁸ H. P. Houtzagers u fonetskim napomenama o govoru Dragozetića piše da se rijetko ostvaruje nedistinktivna zatvorena varijanta naglašenog /ā/, naglašeni /ō/ je otvoren gotovo kao njegovi kratki i nenaglašeni parnjaci, a naglašeni /ē/ jednako je otvoren kao njegovi kratki i nenaglašeni parnjaci (usp. 40, str. 889.). U izgovoru mojih sugovornica iz Dragozetića i Filozića zatvoreniju ili otvoreniju aperturu koju bi valjalo registrirati u zapisu nisam opservirala.

¹²⁹⁹ H. P. Houtzagers u fonetskim napomenama o govoru Cresa piše da se u tome idiomu rijetko ostvaruje nedistinktivna, slabo zatvorena varijanta naglašenog /ā/, najčešće poslije labijala i nazalnih konsonanata (što potvrđuju i rijetki takvi zapisi S. Hozjan, U11, ali ne samo za te pozicije, npr. *lāne, vāvek*), kao i da se /ē/ i /ō/ mogu realizirati kao nedistinktivne diftonške varijante [ei] i [ou] (usp. 40, str. 888., dok S. Hozjan nalazi sporadično zatvorene varijante tih fonema, npr. *bēli, srēdnji, crēkva; grehōta*, I sg. *dōbrin*). A. Šojat, a ranije ni M. Tentor ne spominju takve stvaraje. Vjerojatno su i u tome govoru, kao npr. u Predošćici, svojstveni samo dijelu govornika.

¹³⁰⁰ Usp. H. P. Houtzagers, 41, str. 33., a na drugom mjestu (40, str. 888.) piše da se /ā/ i /ā/ u Cresu, Orlecu, Lubenicama mogu rijetko ostvariti kao nedistinktivna nezatno zatvorena varijanta, najčešće prije ili poslije labijala i nazala, a da je jače zatvorena i češća u Beleju, što je podudarno s mojim nalazima u Beleju. Za Lubenice je, kao i za govor Orleca, zabilježio i vrlo otvoreni stvaraj /ē/ i /ē/ prije /r/. Za Orlec donosi sljedeće podatke: diftong [ie], [e] do[ε] od /ē/ osim ispred /r/ podrijetlom od /ē/, a ispred /r/ kao [a]: *vičāra*; diftong [uo] podrijetlom od /ō/; otvoreni [ε] od kratkog /e/, bilo naglašenog, bilo nanaglašenog različita podrijetla: *obelēt, mērkva, kēlko, rēkel*; [a] podrijetlom od kratkog /a/, bilo naglašenog, bilo nenaglašenog, te otvoreni [o] podrijetlom od kratkog /o/, bilo naglašenog, bilo nenaglašenog: *orāt, takōf*.

B) govore u kojima se ostvaruje zatvoreni [a] ili [o] podrijetlom od /a/:

- među sjeveroistočnim istarskim govorima u svim pozicijama od /ā/ u idiomima Saršona: *njāzlō, težākī, pokāzālo, jādān, pâr jāj, A šetemāni*, ali i *prisāl, kāzāt, dēlān*; Marčelja: *dān, jedān, znān, kapitān, dvanājst*; Kraja: *čītāt, njāzlō, žejān, māška, povēdān, naślīsān, òsān*; Sučića, Grabrove, Kalca: *drāžēlo, sādāta, njāzlō, posādīt, čāvāl, škōlovān, dān, kālanica, lāmpa, znāl, oḡānj, stvār*,¹³⁰² u govoru Sv. Jelene¹³⁰³ i Zagora¹³⁰⁴ samo u prednaglasnoj i naglašenoj poziciji: *mlātīt, ḡlāvā, va grāt, G pl. ovāc, G pl. krāt, bānda, znān, mlādi, sām*
- među rubnim ekavskim govorima s obzirom na refleks jata od /ā/ u naglašenu položaju u govoru Bartola: *kuštājo, oḡānj, pārtili, krāj, jarān / jarōn, pijōžilo, zvōli*,¹³⁰⁵ u idiomu Kaldira¹³⁰⁶ pod naglaskom se nedosljedno ostvaruje [a]: glag. prid. rad. sg. m. r. *ćapā, šā, kantā, spensā, jāko, A sg. mlādo, krāj, māškare, težāk,*

Spominje i pozicijski uvjetovane krajnje reducirane varijante [ɛ] i [ɨ] poslije /r/. V. 40, str. 33.

¹³⁰¹ U idiomu Vrane zabilježila sam sporadično i drukčije ostvaraje: [uo] do [o] podrijetlom od /ō/ u naglašenu slogu: *zatvuōrena, kacuōl, G sg. ruōda, šuōldi / nōva, A sg. za rabōtu, lōzu, lekōvite, hōdec, vōsek*, ali *dōbri, utōri, G sg. do kōya*; [ie] do [e] podrijetlom od /ē/ u naglašenu slogu: G sg. *criēkve, sriēda / lēpo, urēsī, dēlali / dēlala*, ali *srēda, ḡrēh, pētī*; otvoreni [ɛ] od kratkog /e/, bilo naglašenog, bilo nenaglašenog: *kēlko, pērvī, zavēt, 3. l. pl. prez. rēdu*; reducirani [ə] kada je /e/ nenaglašen: *dānēska, vētər*.

¹³⁰² U tim se idiomima rijetko ostvaruju [e] i [o]: G pl. *lēt, dvē, lēn, kōlāc, G sg. kōlcā, G sg. vōska, tō, dvōji, vōn, nōnić*.

¹³⁰³ U tome se govoru rijetko ostvaruju i drugi zatvoreni i otvoreni vokali: *kōlcī, stō, rečēš, vēčer*.

¹³⁰⁴ Zabilježila sam i rijetke alternirajuće zatvorene ostvaraje drugih vokala: A pl. *dōzi / dōzi, mlēkō / mlēkō*.

¹³⁰⁵ Rijetko se ostvaruju [e] i [o]: *smēx, A sg. po korēdo, vōs, vō / vō, vōli / tūliko*.

¹³⁰⁶ Izuzetno se samo ostvaruju [e] i [o]: *vēla / vēla, lēn, mēsec*, ali *lēpa, mēh, vōl / G pl. od vōli* baš u zaseoku Kaldir (Kander). Prema podacima koje sam tamo dobila od obavjesnice iz jednog od zaseoka Kaldira, Brdara, u idiomu se Brdara ostvaruju diftonzi [ie] < /ē/, [uo] < /ō/, a u Prodanima prema podacima Livia Prodana i diftong [ie] i [e] te otvoreni [ɛ], ali opet nedosljedno, a kao fakultativne ostvaraje [e], [o] te [ɛ] bilježi i P. Šimunović, U8, ali bez zatvaranja /ā/.

ali G pl. *odovâc*, A pl. *na vrâta* / L pl. *na vrâti*, *nâjveći*, *kolâč*, *blâyo*, *Lâze*, *đorlânda*

- među središnjim istarskim u govorima Vozilića¹³⁰⁷ i Plomina [o] podrijetlom od /ā/: *grôt*, glag. prid. rad. sg. m. r. *klô*, *dô*, *kôp*, *reyôl*, *jôdan*, *grôt*
- među creskim i sjevernološinjiskim govorima uglavnom kao [ā]: u idiomu Belog [ā] u naglašenu slogu, ali rijetko i [a] u naglašenu slogu: *pâlci*, *tânki*, *stvâr*, *kunjâda*, *srâp*, ali *Mârka*, *Zâgrep*,¹³⁰⁸ *sâlčeno*, *obâikal*, *nâjjâča*, *krâj*, *jedanâjst*, ali *pâlš*, *salzâ*, *vodâ*; Beleja¹³⁰⁹ u naglašenu slogu: *kalânka*, *cepânka*, *tânca*, *kanpânja*, *mâli*, *Mâslinska*, *mâslo*, *kâmik*, D sg. *mâtere*, *marmelâda*, *Belejâni*, ali *jâje*, *narânža*, *lekâr*, *špâx*; Stivana u naglašenu slogu: *mâlo*, *jâja*, *delikâta*, 1. l. sg. prez. *jâvin*, *dân*, *mâslo*, ali *kâr* / *kâr*, *jâdan*, *pijân*; Ustrina u naglašenu slogu:¹³¹⁰ *tâncalo*, *tânac*, *lekâr*, *cepânka*, *špâx*, *bârzo*, *tavâja*,¹³¹¹ *Mâslinska*, *jâki*

¹³⁰⁷ Samo izuzetno sam bilježila i druge zatvorene ili otvorene vokale: *sôme* (= 'same'), *vôjska*, *rêtko*, glag. prid. rad. sg. m. r. *imê*, G sg. *krêmi*, *razbežât*, *têsto*, *takô*, A sg. *kafê*.

¹³⁰⁸ Usp. za te realizacije H. P. Houtzagers, 40, str. 889. Za svojeg sam istraživanja zabilježila i diftonške ostvaraje: *bezoâl*, *moâli*, *spoâsili*, pa individualno i sasvim zatvorene ostvaraje poput /o/: *srôn*, *kunjôdo*, ali i *bogâtî*, A sg. *travû*; *yrêh*, *dêlo*, *zelêzo*, *obêdvat* / *va Criêsu*, *çiêkali*, ali *pêti*, G pl. *dêc*, *vrême*, *sêno*, *zapovêda*, *brêst*, *cêno*; *govôrin*, *dôle*, A sg. *vôdu* / *suôga* / *svuôga*, *muôre*, *puôć*, ali *nervôzan*, *môre*, *sôdić*, *pôl*, *bôk*. S. Hozjan, U12, također piše zatvorene varijante svih triju vokala i diftong [ie].

¹³⁰⁹ Za govor Beleja i H. P. Houtzagers ističe snažniju zatvorenost i veću čestotu zatvorene nedinstiktivne varijante /ā/, kao i veću zatvorenost /ē/ i /ō/ u odnosu na njihove kratke naglašene i nenaglašene parnjake. Usp. H. P. Houtzagers, 40, str. 888. To potvrđuju i primjeri ovjereni za ovog istraživanja: *bêli*, *blêt*, *lêto*, *sême*; *nôve*, *ôson* (ali i L sg. *kômare*, *svejenôki*). Zabilježila sam i nazalizirani [a] u primjeru *ovâ* = 'ovamo'.

¹³¹⁰ Za govor Ustrina zabilježila sam i rijetke diftonške ostvaraje /ā/: *drugûâčije* / *drugôčije*, *muâle* / *mâli*, A sg. *puâšu*, ali *žârna* (jedini primjer nezatvorenog /ā/ u Terenskome upitniku za istraživanje čakavskih ekavskih govora za Ustrine) / L pl. *žârneh* (Houtzagersov primjer) / *nâdela*, *jedanâjst*, *osamnâjst*, *daržâl*, *pâl*, *darhcâl* itd. (primjeri prema bilježenju S. Hozjan) / *kantâ*, *arivâl*, *pâl* (u Terenskome upitniku za istraživanje čakavskih ekavskih govora za Ustrine); te sporadično [ê] i [ô]: *lêpa*, *lêto*, *dêlo*, *mêh*, G sg. *grêha* / *griêha*, G sg. *Criêsa*, ali *kalcêti*, *zajêt*, *mêso*; G sg. *kol Rôkovi*, *Rôko*, *pôl*, ali *postôl*, *zabôl*. Ostvaraje [ê] i [ô] bilježi i S. Hozjan, U10.

¹³¹¹ *Tavâja* = 'stolnjak'.

C) govore koji uz klasičan vokalni sustav (ili njegov dio) realiziraju i diftonge:

a) govore s diftonzima [ie] i [uo] (pojedini rjeđe i zatvorene monoftonge) s ograničenjem dugih vokala (pa onda i tih diftonga) samo u prednaglasnoj i naglašenoj poziciji:

- među središnjim istarskim u žminjskim govorima mjesta imenom Orbanići:¹³¹² *bielīt, bliedēt, odguorīt, muotīt; biērma, biēsan, cementiēva, butiēga, devedesiēt, na liepiēn; buōžži, Juōžetevo, Antuōnčići, D sg. avijuōnu, čiguōf, Antuōn; Debeljuhi, Vidulini, Prkačini, Pucići, Domijanići, Jurići: bielīt, procienīt, muokā, ruokā, briēh, žiēnske, nuōno, puōlne, namesćiēvaš, potriēban, oznuōtru, prenuōna, osandesiēt, postuōl, kasuōn, 3. l. sg. prez. umiē; Šivati: poviedā, ruokuōn; G pl. liēt, ziēli, G sg. živliēnja; 1. l. sg. prez. buōden, puōć, zduōlon, ruokuōn; Žminj: išpovieduō, kliēcījo, guorīli, Tiēlovo, žiēnske, buōde, guōro, prontiēvajo, pokuōjni, L sg. va jeniē, I sg. otrokuōn, daduō; među pazinskim govorima u idiomu Berma: Niemcī, pliesāli / plēsali, G pl. liēt, piēt / pēt; G sg. z briēga, A sg. butiēgo, na driēvo, niēcō, griēš, riēp, buōh, uōsmi, umriēt, ali i mōrala, L sg. Bērmu, G sg. škōle; Pazina: žliepcī, triesīmo, guovōrite, gliējemo, zuōbi, razumiēmo, adviēnščak, otuōjči, L pl. očiēh, G sg. ruokiē, I sg. krvjuōn, ruokuōn, ali i smējēn, slezēna, snēgi, divōjka, G pl. batōni, lōnci, posōda, ōrali, G sg. od ōfce, G pl. vōli, garōfula, grōm, dōle, gōre, Lindara:¹³¹³ kmiecki, glag. prid. rad. vieža, G pl. liet, grie, rietko, G pl. žien, kuōla, nuōvo / nuōvo, L pl. po zuōbeh, siēla, ali vēli; Bazgalja, Brtoša, Heka: bielīt, cienīt, biēli, mliēko / mliekō (Brtoši, Heki), yambiēva, bliešćiē / bliēšći (Brtoši) / bliešći (Heki), smuōtin, ruōžica, pituōmo, čakuluōnka, kantaduōr, G pl. yruōt, ali širōka, A*

¹³¹² Pri nabranju dugih vokala uz /ā/, /ā/, /ī/, /ī/, /ū/, /ū/, /r/, /r/ te /ā/, /ī/, /ū/, /r/ u prednaglasnoj poziciji J. Kalsbeek uključuje prednaglasne diftonge [ie] i [uo] te naglašene diftonge [iē] i [uō], [iē] i [uō], a kada utvrđuje vokalni sustav u naglašenim slogovima, samo monoftonge: /ē/, /ō/, /ē/, /ō/, zaključujući nakon iznošenja njihovih ostvaraja da će diftonge tretirati kao duge vokalne foneme, osim kada je to zbog nekih razloga nemoguće. Usp. J. Kalsbeek, 65, str. 31.

¹³¹³ Jednako vrijedi i za govor zaseoka Ivola u Lindarskome polju koji nije zabilježen na Hrženjakovoj karti: *bliedēt, griemō, Luocān, briēh, žiēnske, zduōla, paliēnta, nikakuōr, odebuliē, debiēl*. Primjeri s diftongom [ie] ispisani su prema zapisu M. Mačekog, a s diftongom [uo] prema Ivičevu zapisu.

sg. *rôba*, A sg. *va nedêljo, dêlat, mêt / miêt* (Brtoši), *grôjze* (Brtoši), *vôlit* (Brtoši), *popôdne, šôldi*, I sg. *zemljôn, pênzije* (Heki), Trviža: *zasliepêlo, mliêko / mliekô, driên, muôš, ruôka, kantaduôr*, ali *razvêzât, brês, bêlit, stêlna, blêšci, grôp, pastôl, gôsto*; među boljunskim govorima u idiomu Paza: *pobielît, umiesît, biêl*, G pl. *od besiêt*, 3. I. sg. prez. *miêsa, liêpi, sliêp, liêsnjak / cêli, cêno, drêvo*, A sg. *va crêkvo, brêh, brês, yrêh, klêšća, lên, lêncina*, no i *procedît, podefît, žlebcî, žlebâc; kôsili, kôsa, vôzit, ne recuô, kûnuô, sabluôn, š njuôn, ruôže / prlôh, fačôl*,¹³¹⁴ *postôl*; Boljunskega Polja: *liêt, muôš*,¹³¹⁵ Boljuna¹³¹⁶ u prednaglasnoj poziciji i pod naglaskom kao [ie]: *vriesčâli, smiejèn, razumiêmo, umiêmo / šês*, ali *čêlô*, L sg. *krvjê; ruokâ, nuožiên, krvjuôn, ynuôj*, G sg. *od nuôsa, muôš / môžen, môj*, ali *hcerôn, kôka*

b) govore koji uz diftonge kao u a) ostvaruju i diftong [oa] < /ā/ ili vokal zatvorene artikulacije u prednaglasnoj i u naglašenoj poziciji.

Tako je:

- među središnjim istarskim u pazinskim govorima ekavskoga dijela Gologoričkoga Dola: *žliepcî, zmiesât, bliêt, žiênski*, G pl. *biesiêd, poviêdat, muôran, kantaduôr, koalât, mloâdoj, Hrvuâti*,¹³¹⁷ *krvuâve, kunjoâdo, belnjoâk, zapisoâ*, ali *uyânj, krâj, yât, čêra, prekočêra, yovôri, Dôl*; Škopljaka:¹³¹⁸ *roabâc / rābâc, doân / dâñ, Vazoân / Vazân*, G pl. *bez ovoâc / ovâc, grât*,

¹³¹⁴ Takav ostvaraj zabilježila sam u mlađih osoba: one ne realiziraju cakavske prijelaze (pa ni modificirana tipa poput onih u starijih osoba: č > c, a š, ž > ś, ź, dok s, z ostaju neizmijenjenima), a niti promjenu /a/ u slijedu s nazalom, dok su obje promjene svojstvene govorenju starijih žitelja.

¹³¹⁵ M. Maŕecky bilježi i zatvorenu realizaciju /ā/. Usp. M. Maŕecky, 92, str. 62.

¹³¹⁶ P. Šimunović rijetko bilježi i [ā]: A sg. *ylâvo*, N pl. *ylâvi*, ali *glāvâ, glāvê*, glag. prid. rad. sg. m. r. *râsa*, ali *râs, šegâla, hlât*; drugi su ostvaraji [a] ili su izmijenjeni u slijedu s nazalom.

¹³¹⁷ Uz /v/, ponekad i uz /m/ /ā/ se realizira kao diftong [ua], usp. i *vuân, mualîca*.

¹³¹⁸ P. Ivić i za govor Floričića bilježi izrazitu diftongaciju /ē/ i /ō/: *triesû, mojuôn sestruôn*, što se ne podudara s mojim nalazima: *stojê, cêli, cêdît, žlêbâc, njêzlô, lêtô, grêh, krês, cênit, snêh, grôta, Tônka, vól*. U Floričićima sam, naime, bilježila samo zatvaranje /ā/ do /o/: *rôbi, nôč, zôč, jôko, belnjôk, drugôče, pisô, kôlât* (isti je podatak donio i P. Ivić, usp. 52, str. 207.), ali *naprâvi*. Time je govor Floričića podudaran s ikavsko-ekavskim govorima koji ga okružuju, dok su već Škopljaku, prvome ekavskome punktu do Floričića, sporne diftongacije svojstvene.

vloâsi, krvoâve, drugoâčlje, viboâda, loâš (ali i *lešnjokî, lôni*); *bliedët, miêt, žiêdan, kuôs, nuôve*, I sg. *svojuôn sestruôn*, ali *grôp*, I sg. *mladičên*; Gračišća:¹³¹⁹ *pliesàli, griêmo*, G pl. *Briêgi*, L pl. *siêlah, pliês*; *naprāvjàt, krâj, stâri, sâmi, mackarâjo*, G pl. *jâj, puli Marcân, Marcânka, ne znân, mlâdi / mluâdi*, A sg. *bruajdò* (ali i *šjòl, mlôdi, drugôcje, bižòt*), *facuôli, dajuô, skruôs, nuôve, odovuôd / dôl, kôla*, ali *berhâni, zâ vrat, jâja, zovêmo, zvôncari, z armônigo, Skôpljak*

c) govore koji uz diftonge kao u a), ali samo u naglašenu slogu, ostvaruju i diftong [ua] < /ā/ u naglašenoj poziciji. Tako je:

- među creskim i sjevernološinjskim govorima u idiomima Punte Križa, Nerezina i Sv. Jakova: A sg. *liêbra, daržiêc, ziêt, diêlimo*, glag. prid. sg. m. r. *jiêl / jêl; nuôs, puôc, divuôjka, stuôl; ŷluâvu, duâmo, muâli, daržuâl, zvuôni / zvôni, bôlestan* (P. Križa), ali *mêsto / mêsto*,¹³²⁰ *dêlat, udêlat, lêto, kolêno*, A sg. *vaf Vêje, karôta / karôta, širôka*, I sg. *kotlôn / kotlôn, kâpit, nâc*

D) govore u kojima se ostvaruju i zatvoreni i reducirani vokali.¹³²¹ Tako je:

- među rubnim ekavskim govorima s obzirom na refleks jata u govoru Brdca: [ē] fakultativno u naglašenu položaju bez obzira na podrijetlo: *grên, žênske, jêlu*,¹³²² *vêce, dêlo, lêska, mêrit*, ali

¹³¹⁹ Zatvoreni su vokali i diftonzi u istim položajima zabilježeni za govor Putinja kraj Gračišća, npr. *pobiefît*, A sg. *paliênto, briês, kânta, hrvâcki, belnjâk, kôlât, pomuotî, ruôžica*. U Gračišću je cakavizam modificiran: č > c, ali š, ž > s, z / ś, ź, a rijetko ostaju i š, ž, dok se s, z ne mijenjaju.

¹³²⁰ B. Finka, U1, na takvim pozicijama, najčešće usporedno s â, bilježi poluduge ostvaraje znakom â. Jednaki sam ostvaraj produljenog akcenta zabilježila u dijelu primjera: *mrêža, sême*. U svim je diftonzima istaknut njihov prvi dio. To naglašava i H. P. Houtzagers, pa na tome dijelu piše i oznaku akcenta (usp. 38. str. 891.).

¹³²¹ Proširenje samoglasničkoga inventara varijantama temeljnih fonema, uvođenje polusamoglasnika /u/ (o tome v. kasnije u dijelu o promjeni /v/ na dočetu sloga) i poluglasa /ə/ te redukcije samoglasnika, uz kvalitativno mijenjanje jedinica samoglasničkoga sustava zbog akcenatskih razloga, svojstveno je govorima međudijalekta sjeverozapadnoga areala. Usp. I. Lukežić, 88, str. 134.

¹³²² *Jêlu* = 'jelo'. U finalnoj se poziciji, pa i kada je riječ o jedinome slogu, [o] može zatvoriti do [u], bez obzira na naglašenost / nenaglašenost, duljinu / kračinu, tako i *tû, cãdîlu, dlêtu, pu, gnjêzdu, nõvu, sãku, nalêvu, mêstu, dvêstu*. Jednako se ostvaruje i u predtoničkoj poziciji, pa i pod naglaskom: *ustâli, ukûli, bûh, ûbe, vûlje*, L pl. *nûžicîh, pûljih, spumlâdni, spûmlat, urêh, tuvâr, kulêno, ustârit*. Jednako je u govoru Rupe:

nalêvu, mlêku, mlêč, mēnjät, srêda, zvêzda, mēšat, terên, obavêzno; [õ] fakultativno bez obzira na podrijetlo u naglašenu položaju: Vòlična nedêlja, kòščíc, drnjôla, plôvit, ali G pl. vòyne, nakôsít; [ə] podrijetlom od /e/ < /è/: cādīlu, zlăt, od /ə/: pəš, dānas, dāskā, od /i/: skāpit; Rupe fakultativno [â], [ê], različita podrijetla te [ô]: interesāntni, māle, Fāpci, vālice, Kastāyščini, Škālju, odzāda, nāzat, motā, zvāli, A pl. prāsce, vās, čā / čā; žlêp, L sg. po cēsti, A sg. vičêru, tåblête, dēset, mēso; gōri, tō, vōziju, ali A sg. mlādu, jāk, jājca, Šapjānkini; A sg. srêdu, dēlaju, najēli, L sg. po cēsti, brêx, žēnska, ožēnit, sēstra, imēli; ōnda, ōvde, gōre; [ə] od /e/, /i/, /a/, /o/ različita podrijetla i u različitim pozicijama: tāh / tēh, bālit / pobēlit, svāga, svāmogući, svāmu, jāmit, lātīn, smājat, imāy, narādīli, tōga, sōdit, blāt, prācādiy; jās / jīs, nāč, mānta, bāt, bāla, pāt, I sg. tān, vān, nāča / niča, skāpit, cādīt / cidīlo; jāgla, dāš / dāš, vālja, sāmo, tåblête; tō, vō, pa i podrijetlom od /l/: mōčat¹³²³

E) govori u kojima se realiziraju i zatvoreni vokali / diftonzi i otvoreni vokali. Tako je:

- u teritorijalno sjeveroistočnome istarskome idiomu, ali refleksom jata i drugim dosad utvrđenim značajkama zapravo boljunskome govoru Vele Učke u prednaglasnu i naglašenu položaju: [ē] ili [ie] bez obzira na podrijetlo fakultativno: *kolēno, bolēt, G pl. besēd / besiēd, novēji, mēsec, mēt, pomēšāli, žiēnski, upotriēbi, ali pobēlīli, blēt, bréh, vrēme, jētra, žēja; [õ] ili [uo]: stēklō, rōyāt se, rōžice, cvatō, ōn, prōt, klōpak / nesuō, pekuō, I sg. mojuō sestruō, zatuō, G sg. od muōra, ali nōna, dohtōr, mōkā, rōp; [ā] ili [ua]: G sg. prāscā, G sg. od jāja, dvājs, jedān, sān, stāra, zaspāt, kunjādo, vānka, zrās / kvuātri, vuā (=‘ovaj’), vuājki, krvuāve, druguāčje, G pl. ovuāc, kupovuā, ali nāglō, Vazān, ugānj; [ɛ̃] u naglašenu položaju: br̃ek / br̃ek, obūč̃ete, mūz̃, pogl̃dat, ṽela / ṽela, ṽéc, d̃vet, d̃set, bled̃ji, ali prejč̃era, d̃vet, sṽekrva; u*

Muzārić, Lukviča, pučēt, pužēt. Mijena /o/ > /u/ u prednaglasnoj poziciji prisutna je jačim ili slabijim intenzitetom u gotovo svim opserviranim govorima, npr. žminjskim: *ureh, urehnjača, supieli.*

¹³²³ U nekim pak primjerima redukcijom vokala uz /l/, /r/, ti sonanti postaju slogotvornim, npr. *k̃ln, h̃lp, h̃lpčić, h̃m, gr̃t / sāgrit; k̃rh / kruh, z̃lt.*

boljunske govore Bresta¹³²⁴ u prednaglasnu položaju i u naglašenu slogu rijetko [ɛ]: A sg. *imêlu, cêsta*, G pl. *lêt, besêt, pëna / pëna, žënu, po lëtu, Potpêc*, ali *Brês, na brëgù, dëlo, va srêt, grêh, škljënâc*; [ɔ]: va *Brgôcë, côraf*, ali G sg. *Kôžlaka*, 3. l. sg. prez. *kôsi, bôlna, nôfce*; [ɛ] kada je /e/ naglašen, ali i iza naglašena sloga: *glêdat, nê, bêkva, vëlo, pletê, vučê, cêš, rečê / rečë*, glag. prid. rad. sg. m. r. *rêka / rëka, cvêk¹³²⁵ / cvekî, žênska / žënska, živên*, G *menê, mëndula, palênta, debê, debëla, va Buzët*, A sg. *na kafê, pëčen*, 3. l. sg. prez. *pečê, šlê, vëčer, cêkat, cêkali, têpli*, ali i /e/ podrijetlom od jata: *sêš*, imperativ *sêdi*, glag. prid. rad. sg. m. r. *sê*, G sg. *od susêdi, usënica, svëtlo, vîdet*, ali glag. prid. rad. sg. m. r. *donësa, susët / susêt, na vëzi, padëla, va Sëmiće*; u govoru Dolenje Vasi pred naglašenim slogom i u naglašenome slogu: [a]: *krâtkò, žurnâda, bevnjâk*, glag. prid. rad. sg. m. r. *šâ, jâk, posijât, krâj, vâнка, jâdan*, A sg. *na bânko, razgovârâli, drâyo*, ali *jāvîla*, G sg. *z Vâsi, Vâšani, mlâdeš, jedânput*, A pl. *krâvi, blâyo, šugamâni, zvâlo, nâzat, ormâr*; [ɔ] / [uo]: *nôna, rôp / nuôtre*, G sg. *bez muôža, puôt, ruôp*, ali *môrala, gôri*, A sg. *za dôto, spremôylî, lancôni, rôža, tavijôli*; [ɛ] / [ie]: *obêsit, têlo / pietâk, trieskâ, diefît, sliêpi, otpriêt, liêp, miêso, na liêvo, griêh, jiêtra, criêkva / criëkva, viniêt, diêsna*, G pl. *besiêt*, glag. prid. rad. sg. m. r. *pliêsa, žiênske*, ali *razdêlîli, procêdît, promênît, plêsât, žënske*, A sg. *brëntico, vël, cêli*, no i *mlekò, befît, lehâ*; [ɛ] u naglašenu slogu rijetko: *svëtlo, glêdat, sêkrva*, ali *rêc, žët, dëset, vëce*; Lesišćine¹³²⁶ u prednaglasnu

¹³²⁴ Vokal /ɛ/ kao dio vokalskoga inventara podrijetlom od /ɛ/ i /e/ pod kratkim naglaskom bilježe za Lupoglav i Semić P. Ivić (52, str. 207.) i J. Kalsbeek (63, str. 256.) za Lupoglav, Semić, a J. Kalsbeek i za Gorenju Vas te Vranju, ali ne više i za Boljunske Polje (zaseoke Kirčiju i Novljane). P. Šimunović, premda inače bilježi fonetske značajke, nigdje ne bilježi takav ostvaraj. U mojim zapisima takav se glas, uz /e/, ostvaruje i u govoru Dolenje Vasi, a budući da je u razgovoru s mojom sugovornicom iz Dolenje Vasi sudjelovao i njezin suprug, rođen u Vranji u kojoj je donedavno tamo živio, zaključila sam da je i u tome idiomu jednako. Za govor Bresta zabilježeni je korpus veći. Možda je i to jedan od razloga češće realizacije toga vokala. Zahvaljujući tome je vjerojatno i bilo moguće zapaziti istu realizaciju u pojedinim, doduše rijetkim, primjerima s jatom u sastavu.

¹³²⁵ *Cvêk* = 'čavao'.

¹³²⁶ Za taj sam govor zabilježila i nešto reduciranih ostvaraja: *bâlâ*, L sg. *va oštârîje*.

položaju i u naglašenu slogu kao [ā]: *jāpnò, rābìt, kolejāni, yrāt, rāzlike, sān, rābi, stāro, māla, težāk, glag. prid. rad. sg. m. r. pā, vāš, ali kalāt, drugāče, dān, z āuti, māčkari, māli, jāk, A pl. kolāci, mlādi; [o] / [uo]: G sg. vōzā, mōkò, mōški, divōjka, yovōrit, ōni, rōžica, kōlci, 3. l. pl. prez. rečuó, ali A sg. harmōniko, A pl. na nōyi, trefōj; [e] / [ie]: razbiežāt, piesāk, zaliepit, Cviētna, kliēšća, pomiēšano, mliēko / G sg. mliekā, riētko, G pl. liēt, glag. prid. rad. sg. m. r. yovoriē, šēs, G pl. lēt, žēnske, ali pobēlit, blēščēlo, lēnòst, lēpā, rētko, brēs, belēji, brēh, cēli, grēh, svēt, lēn, brēnta, škurēji, i cedīt; [ɛ̃] u naglašenu položaju: rēčemo, rečēš, svēkrva, tēško, ali zovēmo, žēp, dosēć, poylēdat; Lupoglava¹³²⁷ (i Semića) u prednaglasnoj poziciji i pod naglaskom: [ā]: *rābìt, sān, ogānj, G pl. ovāc, dasāk, nāć, nājde* (ali *glovā*), ali *dāmò / dāmo, vān, Vazān, māšćo, vrājži, zā njo, zājac, G pl. muštāf, cāpā; [uo] / [ō]: L sg. vrōčkē,¹³²⁸ I sg. krvjō, koščō, gnōj, nōs, zōp, ali vōzāk, krōh, 3. l. pl. prez. vūčō, grēdō, širōkemi, [ie] / [ē]: ramiēna, riēbra, vesiēlje / grēdā, G pl. ramēn, razumēmo, tēlo, zēše, mūčē, rēbra, ali tēsān, razumējo, umēmo, sēla, G pl. plēc; u naglašenoj poziciji [ɛ̃]: *vēla, neslē, trēti, Sinožēt*, ali u naglašenim vokalima relacijskih morfema G sg., D sg., L sg. zamjeničke deklinacije ne ostvaruje se: */ēga/, /ēmu/, /ēn/, te glēdaj, govoritē / govoritē, plecē, G sg. hčerē*, u govoru Vranje:¹³²⁹ *griēš, viniēt / dosēć, ali sēlo; vuōs, puōč / rōp, ali***

¹³²⁷ P. Šimunović ne piše diftonge (osim izuzetno, npr. *jietra*) već samo zatvorene vokale u prednaglasnu i naglašenu slogu, pa i rijetko zatvaranje /ā/ do /o/, a ne donosi ni primjere otvorenog [ɛ]. Vjerojatno nije bio u prilici čuti ga (npr. za govor Lesišćine u cijelome upitniku zabilježila sam svega tri leksema u kojima je realiziran) jer se za sve punktove (prema Hrženjakovu popisu naselja) sjevernoga dijela Boljunštine (točnije osim za govore Boljuna, Boljunsokoga Polja i Paza) barem u dijelu primjera opservira i takav ostvaraj. Moguće je, premda pretpostavljam da bi autori to onda i naznačili, da su podaci ovjereni u različitim zaseocima (primjerice J. Kalsbeek provjeravala je Ivičeve podatke u Semiću i Gorenjoj Vasi, selu koje spada pod Lupoglav i potvrdila jednak sustav, usp. 63, str. 256.).

¹³²⁸ *Vročak* = 'izvor'.

¹³²⁹ J. Kalsbeek također piše da se pretežno ostvaruje i [ē] i [ie] te [ō] i [uo] od dugoga /e/ i /o/, te da se pod akcentom ostvaruje i [ɛ], što ga ona drži refleksom /e/ i /e/, ali ne i jata (on se pod kratkim naglaskom, prema njezinu zaključku, sudeći prema Ivičevu tumačenju što ga prije toga iznosi za govore Lupoglava i Semića, realizira kao [e]).

žōkī; u naglašenu slogu [ɛ̃]); među labinskim govorima¹³³⁰ u idiomu G. Rapca:¹³³¹ rezultat zatvaranja /ā/ je [o] / [ɔ] / [u], i u naglašenu položaju, ali i u onima u kojima nije naglašen, a nije više ni dug jer su nenaglašene duljine utrnete: *glovã, proscĩ, robãc*, I sg. *kopocôn*,¹³³² A sg. *glôvo*, 3. l. pl. prez. *znômo*, 3. l. sg. prez. *kantô*, glag. prid. rad. sg. m. r. *smijô, stôl, lësnjok, njôšće, knjök, dôš / čakulôjo, môj, môli / mûli, lûš, dûr, glût*, G sg. *glûda, grut, lûje, cökulûjo*, ali *kâpimo*, G pl. *muštãc*, G pl. *lopât, râme*; otvoreni [ã]: *lãkat, zërãvica, lãcan*,¹³³³ ali *lãšna, kapât*,¹³³⁴ zatvoreni [ô] pod naglaskom: N pl. *nôsi, mižôl*,¹³³⁵ *γôlup, grôs*,¹³³⁶ *šugomôn*,¹³³⁷ ili se zatvara i do *u. gnûj, brût, nûs*, G pl. *nûh, bûh*,¹³³⁸ *vûl*, ali *môs(t)*,¹³³⁹ *fažôl, viôlica*,¹³⁴⁰ *škôla, γôlubi*; otvoreni [ɔ̃]: *môren*, ali *celô, kôžã, ôbrvi*; zatvoreni [ɛ̃] pod naglaskom i izvan naglašenoga sloga: *grêda, srêda, žêdan, cêl, cên, lên, žlëbãc*, ali *zlepci*, 3. l. pl. prez. *mucê, drzê, zêt, lêbra, zvêzdi*, a zatvara se i do [i]: *nôsica, žîdan, cîl, cîn, lîn*; otvoreni [ɛ̃] pod kratkim silaznim naglaskom: *bešɛ̃da, živɛ̃li, želɛ̃zo, mɛ̃ra, lɛ̃jit*,¹³⁴¹ *brɛ̃k*,¹³⁴² *slɛ̃žen, tɛ̃ka, donesɛ̃mo, šɛ̃krva*, pa i podrijetlom od /i/: *cedɛ̃lo*, ali *smijèn, tème, lëbro, plëca, L*

¹³³⁰ M. Mafecki za Polje bilježi [a], [ɛ], [ʊ], za Skitaču (Sv. Luciju) diftonge [ʊa] i [ʊö], za Diminić [a], [uo], [ɛ], Kranjci (Kranjsko Selo): [a], Letajac [ö].

¹³³¹ Takve je ostvaraje zabilježio u U2 M. Moguš 1966. P. Ivić (usp. 52, str. 208.) opservira i neke, od zabilježenih različite, ostvaraje, među kojima su najvažnije realizacija kratkoga /i/ kao [ɛ], otvaranje kratkoga /u/ do [ɔ] te /ō/ kao labijalizirano [ö], za koje je zapazio da se često ostvaruje kao [o], posebice u mlađih govornika.

¹³³² *Kopoc* = 'kopač'.

¹³³³ *Lacan* = 'gladan'.

¹³³⁴ *Kapat* = 'kopati'. U tome je primjeru /o/ > /a/ u slogu pred slogom s kratkim naglašenim vokalom, ali 1. l. sg. prez. *kopôn*. Takve promjene, kao i /o/ > /u/ pred naglašenim slogom svojstvene su tomu idiomu.

¹³³⁵ *Mižol* = 'čaša'.

¹³³⁶ *Grus* = 'grozd'.

¹³³⁷ *Šugomôn* = 'ručnik'.

¹³³⁸ *Buh* = 'bik'.

¹³³⁹ *Mos(t)* = 'most'.

¹³⁴⁰ *Violica* = 'ljubičica'.

¹³⁴¹ *Lejit* = 'čitati'.

¹³⁴² *Brɛk* = 'pas'.

sg. *rukë*; reducirani [ə] rijetko od /a/: *jāpnō, ćakulǎjo*; Gondolića: rezultat zatvaranja /ā/ je [o] / [ɔ] / [uo]: *robǎc, jōja, stōra, kokō*, L sg. *va prōven*, 3. l. sg. prez. *zostōne/ mlōt, znōn / stvuōr, duvō*, ali i A sg. *za plōćo*; zatvoreni [e] / [ie] pod naglaskom i izvan naglašenoga sloga: G pl. *lēt, tēlo / vriēme*, ali *vrēme, lēto, kudēlja, kusēr, dvē*; labijalizirani [ō] podrijetlom od /ō/: *tō, kantadōr*, ali *zvōn*; otvoreni [ɔ]: *mōres, takōven, dōsti, kōza*,¹³⁴³ ali *pōkle, slō, reklō*; otvoreno [ɛ̃] pod akcentom podrijetlom od /ē/: *mēsto, ožēniš, sē*,¹³⁴⁴ ali *svojē, recēmo, imēt*; Ripenda Kosa: rezultat zatvaranja /ā/ je [o]: *vōnka, tovōr, lōje, posnōžēt*; labijalizirani [ō] podrijetlom od /ō/: *stō, nōs, onō, sō*; [ɔ] podrijetlom od /u/: *nōk, obōć se*; [ē] / [iē] podrijetlom od /ē/: *vrēć, jies*,¹³⁴⁵ *dviē*; [è] podrijetlom od /i/: *kolēki, jēma, dvēyat, cēsto*,¹³⁴⁶ otvoreno [ɛ̃] pod akcentom podrijetlom od /ē/: *vicēra, obēt, hcēri, zēt*; otvoreni (ō): *njōzlō*, N pl. *kōzi*; Diminića: rezultat zatvaranja /ā/¹³⁴⁷ je /o/: *na γlōvo*,¹³⁴⁸ *brodá*; [ō] je podrijetlom /ō/: *facól*; [ie] / [e] podrijetlom od /ē/ te otvoreno [ɛ̃] pod akcentom podrijetlom od /ē/;¹³⁴⁹ Skvaranske, Crnoga, Drenja: rezultat zatvaranja /ā/ je [o] / [ɔ] / rijetko [u] / [ua]: *nastonili, belnjók, có / čó, zóć, vóć, nóć, drugóšlja, vónka, kokó, zvó*, G sg. *tónca, jōje, Ozóm / Uzóm* (Crni, Drenje) / *rōbe*¹³⁵⁰ (Skvaranska), *vlōsi* (Crni, Drenje), *nōć / vuánka, zvuá* (Skvaranska) / *zustá* (Skvaranska) labijalizirani [ō] podrijetlom od /ō/: A sg. *za tō, óprla*,¹³⁵¹ *kantadōr, vós*; [e] / [ie] podrijetlom od /ē/: *sředá, blēt, brēh / briéh* (Crni, Drenje), *cēli, svēt, drēvo, γrēh, lēh / liehá* (Skvaranska), *lēn / lién* (Skvaranska), *lēvo* (Skvaranska i *liévo*),

¹³⁴³ *Koza* = 'koža'.

¹³⁴⁴ *sē* = 'sve'.

¹³⁴⁵ *Jies* = 'jež'.

¹³⁴⁶ *Cęsto* = 'čisto'.

¹³⁴⁷ J. Kalsbeek piše da B. Jurišić (*Opažanja o govornim osobinama zapadne Istre s otocima*, LJJA 61, str. 405) za Trget bilježi zatvoreni diftong *a^o*.

¹³⁴⁸ Za labinske govore á označuje samoglasnik na kojem se ostvaruje silina akcenta.

¹³⁴⁹ J. Kalsbeek piše da je [ö] "dosta prednje", te da se često zamjenjuje ostvarajem [o], [e] je "vrlo zatvoreno e", koje se fakultativno ostvaruje diftonški, a "ε se ostvaruje otvoreno". Usp. J. Kalsbeek, 63, str. 251.

¹³⁵⁰ *Robe* = 'trebaju'.

¹³⁵¹ *Oprla* = 'oprala'.

zvezdá (Crni, Drenje), ali *cedít, mesít, mlekó, mešát, drén, sméšan, kléšća / kljéšća* (Skvaranska), *zvezda* (Skvaranska), G pl. *liét*; otvoreno [é] pod akcentom podrijetlom od *fè/*: *dékla, vétar, sopé, téško, délo* (Skvaranska) / *délo, deset / déset* (Crni, Drenje), ali G *decé*, G sg. *mojé, ubét, léto, uréh, petéh*, I pl. *témi*; reducirani [ə] rijetko od *la/*: *kədə, N pl. dānī, sādā*; Brovinja, Viškovića: rezultat zatvaranja *lā/* je [o] / [ɔ] / rijetko [u] / [ua] *robác, mlóda, trezón*, 3. l. pl. prez. *ostóro, žejón / vuónka, duvó*; [ó]: *bukón, kóreni, mlekó, bórša, svedók / svidók* (Viškovići), *zvón* (Brovinje); ali *sópa, zabóst*; labijalizirani [ó] podrijetlom od *lō/*: *zvón* (Viškovići); [é] podrijetlom od *lē/*: *zvezda, vréme, tēlo* (Viškovići), *tésto* (Viškovići), G pl. *lét, svét*, ali *snéh, slépi*; samo izuzetno otvoreno [é] pod akcentom podrijetlom od *fè/*: *kosér*, ali *vréca, sopé, téško, néte, glédat*; reducirani [ə] rijetko od *la/*: *kədə*; Raša: rezultat zatvaranja *lā/* je [o] / [ɔ] / [u]: G pl. *puli Bôrbić*, G pl. *ovôc, tōncalo, mlôdo, jedôn, sōma, labinjōnski / jôje, jôko*, glag. prid. rad. *tornô / jûko*, A sg. *plûcí, sūm, sūme, sun*,¹³⁵² ali L sg. *na kanpânje*, G sg. *râzreda*; labijalizirani [ô] (individualno i do *û*) podrijetlom od *lō/*: A sg. *skôlo / skûlo, tōnbulo, tō*,¹³⁵³ *pôc, vōsce*, A pl. *sapōne*,¹³⁵⁴ A sg. *nōnota, vōjska, vōn, nōc, stōli*, ali A pl. *na nôyi, yōvor*; [ê] / [iê] / [î] podrijetlom od *lē/*: G sg. *siêla / lêpo*, G pl. *lêt, mēh / lîpo*, G pl. *lît*, A sg. *drîvo, mîh, mîso*, ali A sg. *drêvo, brênto, pēsto, zênske*; [ë] podrijetlom od *lî/*: *rebari, kê, nosële, cëstila*, ali A sg. *cenëce, nïc*, A pl. *olî, nosîle, soplî*; Labina: rezultat zatvaranja *lā/* je [ô] / [ô] / [u]: *pôrtili, mlôda, zvô, vose, pitô, grôt* / A sg. *glôvo / sun*, ali *nagânjali*, A sg. *nâjbližo*; labijalizirani [ô] podrijetlom od *lō/*: G sg. *môra, sô, lôf, tô*,¹³⁵⁵ *stôl, stô, pôc, kô*,¹³⁵⁶ *dôk, nisô, nôna*, ali *ôn, govôriš, gôsti*, G sg. *s Prklôga*; otvoreni [õ]: *Uskõki*, A sg. *va Prklõge, jõš, dõbili, põkle*, A sg. *po karõco, õprte*, ali *õsan*, L sg. *po nõce*; [ë] podrijetlom od *lî/*: *nësmo*; otvoreno [è] pod akcentom podrijetlom od *fè/*: *čëkali, dëver, trëfilo*, A sg. *mëseca*,

¹³⁵² *Sun* je 3. l. sg. nenaglašenoga prezenta glag. *biti*, a *sum* zamjenički pridjev *sâm*.

¹³⁵³ Zabilježila sam i primjer *tû* = 'tu' (prijedlog).

¹³⁵⁴ *Sapōne* = 'motike'.

¹³⁵⁵ Zabilježila sam i primjer *tû* = 'tu' (prijedlog).

¹³⁵⁶ *Kô* = 'ako'.

glag. prid. rad. sg. m. r. *rěka, zyorět*, ali G sg. *pětega, lěta, něka, srětan*; Vineža: rezultat zatvaranja /ā/ je [o] / [ɔ] / [u]: *prōva, sōmo, son*, 3. l. sg. *mulō*, glag. prid. rad. sg. m. r. *pojō, jōko, dōla* / A sg. *blōgo*, G pl. *od stōreh, krōj, rōbi* / *mūla*, ali *jānka, najāla*, A pl. *krāvi, miljār, nōnka, kōko* / *kukō*, A sg. *pruscā*; labijalizirani [ö] podrijetlom od /ō/: *pōc, tō, vōs, vōn*, G sg. *rōbi, postō, Rōza, kōla, šabljōn*, A sg. *petrōljico* / *Rōža*; [ɛ] / [ie] / [i] podrijetlom od /ē/: *pēt, dvē*, L sg. *po svētu, brēh* / G pl. *liēt, piēt, dviē, ciēno* / G sg. *mīsa*, ali *vēje, zēnska*, G *decē*; otvoreno [ɛ̃] pod akcentom podrijetlom od /ē/: L sg. *po cēste, kafē, pletēn, pletēš*, ali A sg. *za kafē, imēla*, G sg. *lěta*; [ë] podrijetlom od /i/: *frěsko, Vēneš, onē, otrokē, teplēt*, glag. prid. rad. sg. m. r. *jēme, sērof*, ali *zgrēšit, zlēčit*; Nedeščine, Strmca: rezultat zatvaranja /ā/ je [o] / [ɔ] / [uo]: *znōju*, A sg. *trōvu, kapōc*¹³⁵⁷ / A sg. *salōtu*, glag. prid. rad. sg. m. r. *bolī*, glag. prid. rad. sg. m. r. *jō, cōri*¹³⁵⁸ *mlōt*, glag. prid. rad. sg. m. r. *sodī*, glag. prid. rad. sg. *peljō* / *zvuōla* (Nedeščina); labijalizirani [ö] podrijetlom od /ō/: *stō, tristō, rōžica, kantadōr, sabljōn*, A sg. *rōbu, rōt, mizōl, fažōl, tō, gospodōr*; [ɛ] / [ie] podrijetlom od /ē/: *bēl, brēh, lēp, prolēce, nalēvo, plēt*¹³⁵⁹ / *kosiēr*, ali *crēkva, zēnske*, A sg. *va pēnziju*, glag. prid. rad. sg. m. r. *preletē, doletē, žlebāc, mesāt*; [ë] podrijetlom od /i/: *frěski*, glag. prid. rad. sg. m. r. *jēme, nalēla*; Veli Golji: rezultat zatvaranja /ā/ je [o] / [u]: *mlōda, znōjo* / *peljūjo*; labijalizirani [ö] podrijetlom od /ō/: *pōl, Gōlji, rōžica, kantadōr, sablōn, pōc, mōj, fōr, drōp, kōlcī*; [ɛ] / [ie] / [i] podrijetlom od /ē/: *blēt, brēh, grēh, ceđilo, mlekō, pēt* / *briēh, riētko* / *cidilo, svičā, pitāk*; otvoreno [ɛ̃] pod akcentom podrijetlom od /i/: N pl. *stolē*, G sg. *mēša*, ali *kōlcī*; Mali Turini: rezultat zatvaranja /ā/ je [o]: *mlōda, dvō, pōlca*; labijalizirani [ö] podrijetlom od /ō/: *Gōlji, rōžica, kantadōr, sablōn, mōj, mižōl, stōl, fōr, drōp, postōl, kōlcī*; labijalizirani [ū] podrijetlom od /ū/: *ridū*, ali *rūp, vūk*; [ɛ] / [i] podrijetlom od /ē/: *blēt, grēh, pēt, svečā* / *precidīt, mlikō, pitāk*; otvoreno [ɛ̃] pod akcentom podrijetlom od /i/: N pl. *stolē*, G sg. *mēša*, ali *kōlcī*;

¹³⁵⁷ *Kapoc* = 'vrijedan'.

¹³⁵⁸ *Ćori* = 'svijetli'.

¹³⁵⁹ *Plet* = 'plijeviti'.

Martinski, Paradiž, Županići, Kraj Draga: rezultat zatvaranja /ā/ je [o]: *vlôsi*, 3. l. sg. prez. *znô*, *krôj*, *dvô*; labijalizirani [ô] podrijetlom od /ō/: *nôno*, *stô*, *rôžica*, *kantadôr*, *môj*, *tô*, *rôba*, *γôba*, *vôn*, *pôc*, *mizôli*, *fôr*, *drôp*, *kôlcî*; [e] / [ie] podrijetlom od /ē/: *blêšćí*, *snêh* / *prečedîit*, *grêh*, *kosêr* / *sliepăc*, *sviecă*, *pietăk*, *kosiêr* / *precidîit*; otvoreno [ɛ̃] pod akcentom podrijetlom od /i/: *udovɛ̃ca* (no *mɛ̃sec* / *recemo*), ali *kôlcî*, labijalizirani [ü] podrijetlom od /ū/: *barkûn* / *balkûn*, *sapûn*, *bûbrih*, *limünîci*, *ridû*, *tû*, ali *rûp*, *vûk*, *mukă*

- među rubnim ekavskim s obzirom na refleks jata u govoru Zamaska u prednaglasnu i naglašenu slogu nedosljedno [a]:¹³⁶⁰ A sg. *kănto*, 3. l. sg. prez. *kojenă*,¹³⁶¹ *Germănci*, *dăn* / *dân*, ali *vrăta*, 3. l. sg. prez. *znă*, *răbi*; [ie]: *pliêvet*, *razriêdit*, *žliêbac* / *žlebăc*, *bliêt*, L sg. *na briêgu* / *brêh*, A sg. *criêkvo*, *briês*, *ciêno*, *liêha*, *liên*, ali *cêdimo*, *cêli*, *drêvo*, *γnjêzdô*; [uo]: *nuôno*, *levoruôk*, A sg. *u dvuôr*, ali *rôža*, *kôlci*, *vôn*; otvoreno [ɛ̃] pod akcentom podrijetlom od /ê/: *petɛ̃h*, *besɛ̃da*, *rɛ̃zat*, ali *věc*, *jês*.

Najveći broj utvrđenih čakavskih ekavskih govora ima klasičan peteročlani vokalski inventar: svi trsatsko-bakarski govori s crikveničkim idiomom, sjeveroistočni istarski osim krajnjih punktova na tome prostoru nabrojenih pod točkom B), neki rubni govori s obzirom na refleks jata (govor Mrzlih Vodica, Škalnice, Brkača), od središnjih istarskih samo Tinjan, dio središnjih i sjevernih creskih govora.

Pravac zatvaranja vokala mogao je zahvatiti niski /ā/ u vidu [a] / [oa] / [ua] / [o], kao što je u sjeveroistočnim istarskim govorima i rubnim s obzirom na refleks jata nabrojenim pod točkom B), među creskim i sjevernoločinskim u govoru Ustrina, Beleja, Stivana i Belog, te među središnjim istarskim u govoru Vozilića i Plomina.

Diftonzi [ie] i [uo] među utvrđenim ekavskim čakavskim govorima izdvajaju glavninu središnjih istarskih govora: sve žminjske, pazinske (izuzev Tinjana), dio boljunskih (govor Paza, Boljunskoga Polja, Boljuna), dok je uz takve diftonge za manji broj govora tipičan i diftonški /

¹³⁶⁰ Redovitije se ostvaruje u najstarijih generacija, u generacije srednjih godina rjeđe, dok mlađi niti otvaraju niti zatvaraju vokale. Jednako je sa zamjenicom *kaj* i njenim kompozitima: generacija srednjih godina ju rabi (ali *aš*), dok mlađi rabe samo zamjenicu *ča* i njene kompozite.

¹³⁶¹ *Kojenă* = 'vara'.

zatvoreni ostvaraj /ā/ na istarskome prostoru (rubni istočni pazinski govori: Gologoričkoga Dola, Škopljaka, Gračišća), ali i u južnim creskim i sjevernolosiškim punktovima (govoru Punte Križa, Nerezina i Svetoga Jakova).

Razgranatost realizacija vokala u dvama pravcima: otvorenosti i zatvorenosti među utvrđenim ekavskim govorima, koja također slijedi općečakavsku tendenciju širenja vokalskoga inventara, specifičnost su dijela središnjih istarskih govora: sjevernih boljunskih govora (uključujući Vranju), gotovo svih labinskih govora (izuzev spomenutih idioma Vozilića i Plomina) te govora Zamaska među rubnim govorima s obzirom na refleks jata.

Idiomi Brdca i Rupe, rubni s obzirom na refleks jata, zasebni su, pak, zbog proširenja vokalskoga inventara, osim zatvorenim vokalima, i reduciranim, čime se također pridružuju govorima međudijalekta sjeverozapadnoga areala, u odnosu na sve druge ekavske čakavske govore.

2.2.2.8 PROMJENE VOKALA U VEZI S NAZALNIM SONANTIMA

U literaturi o dosad jedinome lingvističkim tumačenjem utvrđene dijalektu čakavskoga narječja, ikavsko-ekavskome, zabilježene su promjene izazvane zatvaranjem artikulacije dugih vokala /e/, /o/ i /a/ pred nazalnim sonantima,¹³⁶² različite u stanovitim dijelovima toga dijalekta: u pojedinim govorima primorskoga i kontinentalnoga poddijalekta I. Lukežić ih povezuje s morfološkim kategorijama: u I sg. svih rodova morfem je /un/ zbog zatvaranja /e/, /o/ pred nazalom /n/ ili /m/, u 1. l. sg. prezenta u tipu relacijskoga morfema /en/ > /in/, a u rubnome poddijalektu pregllašava se i prezentski relacijski morfem /an/ > /un/. Autorica naglašava da se u pojedinim govorima južnoga areala zatvara svaki dugi vokal /e/, /a/, /o/ uz nazalni sonant, a ne samo oni kojima je promjena u takvim pozicijama uvjetovana određenom morfološkom kategorijom. Ista je crta svojstvena i pojedinim srednjodalmatinskim govorima.

U utvrđenim je ekavskim govorima pregllašavanje spomenutih vokala pred nazalom ispitivano kao pojava koja bi mogla pomoći pri klasifikaciji podsustava pretpostavljenoga ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja, to više što je u literaturi koja govori o pazinskim, žminjskim ili dijelu boljunskih govora isticana promjena /a/ uz nazale bez obzira na morfološku kategoriju, ali u zavisnosti od položaja u odnosu na nazal.¹³⁶³

Analiza pokazuje da se glede zatvaranja vokala u suslijedu s nazalom ekavski čakavski govori mogu podijeliti na nekoliko skupina:

A) govori u kojima nisu zabilježene promjene u vezi s nazalom: *mendula, palenta, zvon, gren, zoven, pišen, pijen*. Tako je:

- u svim trsatsko-bakarskim govorima: Trsatu, Sušaku (Pećine), Gornjoj Vežici, Donjoj Vežici, Kostreni (Vrh Martinščice, Sveta Lucija, Žurkovo, Šoići, Urinj), Bakru, Dragi (Tijani), Vitoševu (Sv. Kuzam), Meji, Kukuljanovu, Škrljevu, Krasici, Praputnjaku, Ponikvama, Plosnoj, Gornjem Jelenju (uvjetno) i u crikveničkome idiomu

¹³⁶² Usp. I. Lukežić, 80, str. 108., 111., 116., 117.

¹³⁶³ Više je o tome pisala J. Kalsbeek, 63., 65.

- među sjeveroistočnim istarskim u govorima Kantride,¹³⁶⁴ Škurinja, Zameta, Braščina-Pulca, Drenove, Pehlina, Marinića, Mladenića, Sv. Mateja (Viškova), Saršona, Kosa, Sroka, Spinčića, Čikovića, Srdoča, Grbaca, Kastva, Marčelja, Breze, Lipe, Ružića, Zaluka, Brežaca, Zvoneće, Kućela, Mučića, Jušića-Jurdana, Pobara, Matulja, Brega, Veprinca, Voloskoga, Poljana, Opatije,¹³⁶⁵ Ičića, Ike, Oprića, Dobreća, Mošćeničke Drage, Mošćenica, Brseča
- među rubnim ekavskim s obzirom na refleks jata: u govoru Mrzlih Vodica, Brdca, Škalnice, Rupe, Bartola, Kaldira, Brkača, Zamaska
- među središnjim istarskim u pazinskim i žminjskim govorima u idiomima Gologoričkoga Dola, Floričića, Škopljaka, Trviža, Tinjana; u boljuskome govoru Bresta;¹³⁶⁶ u svim labinskim govorima
- među creskim i sjevernološinskim govorima u idiomu Vrane, Belog, Predošćice, Vodica, Lubenica, Dragozetića, Filozića, Martinšćice, Miholašćice, Stivana, Vidovića, Beleja, Ustrina, Osora, Punte Križa, Nerezina, Sv. Jakova

B) govore u kojima se realizira nazalni [ʔ̄] kao što je evidentirano u pojedinim središnjim istarskim govorima:

a) samo iza nazala kada je riječ o /ā/:

- među žminjskim govorima mjesta imenom Orbanići:¹³⁶⁷
Mʔ̄āte, nʔ̄āć, kunʔ̄āda, mʔ̄āšen, mʔ̄āhāt, nʔ̄ārèdno, njʔ̄āfkāt;

¹³⁶⁴ Primjere s neizmijenjenim vokalom ispred nazala donosi i R. Strohal za Rijeku, 125., npr. str. 71., 72., 73.

¹³⁶⁵ Za Volosko i Opatiju, Bazgalje, Brtoše, Heke, Trviž, Tinjan, Lesišćinu, Paz, Bartol, Kaldir zabilježila sam drukčiji oblik, ali neuvjetovan zatvaranjem pred nazalom: *mandula / mandola* (Paz) / *mandula* (Bartol) / N pl. *manduli*.

¹³⁶⁶ U idiomima se Lupoglava, Semića prema podacima P. Ivića, 52, str. 207. i J. Kalsbeek, 63, str. 256. (P. Šimunović, naprotiv, za govor Lupoglava uz zatvaranje /ā/ bilježi i neizmijenjenu artikulaciju /ā/, pa i onih uz nazale), svako /ā/ ostvaruje kao [ā]. U govoru Dolenje Vasi i Lesišćine zabilježila sam, kao što pokazuju raniji primjeri, uz /ā/ i /ā/ neizmijenjene artikulacije bez obzira na slijed s nazalom.

¹³⁶⁷ Za realizaciju alofona [ʔ̄] iza nazala /m/, /n/, /ń/, dakle i s oznakom nazalnosti na inicijalnome dijelu [ʔ̄], J. Kalsbeek piše da se prvi dio realizira sasvim nazalno i povišeno, dok je drugi dio obično otvoreniji, a nazalnost prema kraju vokala postepeno slabi. Usp. J. Kalsbeek, 65, str. 35. P. Šimunović, 128, za identične

Debeljuhi: *m^oâlica, kunj^oâdo, n^oâjco*,¹³⁶⁸ *petn^oâjs, osavn^oâjs, jedan^oâjs*, Vidulini, Prkačini: *n^oâjco, lešn^oâk*; Pucići, Domijanići: 3. l. pl. prez. *zn^oâjo, lešn^oâk, m^oândula, kunj^oâdo, belnj^oâk*; Jurići: *lešn^oâk*, 3. l. pl. prez. *zn^oâjo, n^oâgnùt*; Šivati: *zn^oân, prem^oâli, n^oâjvèc, n^oâjzât, jedan^oâjs, zn^oâ, n^oâznak, n^oâgnjena*; Žminj: *jenom^oâlo, m^oâli, jedan^oâjs, n^oânke, ferm^oâjo, n^oâc, n^oâšli, n^oâjdo, sám^oânj*

b) ispred i iza nazala kad je riječ o /ā/:

- među središnjim istarskim govorima u pazinskim idiomima¹³⁶⁹ mjesta imenom Beram: L pl. *žurnâdah; stânen, dân, vânka*; Pazin: *škr^oânj*,¹³⁷⁰ *s^oân* (ali *sânjan*), *d^oamò*, glag. prid. trpni *d^oâna, d^oâno, v^oân*, D pl. *žen^oân, ug^oânj, râv^oân* (i *r^oâvna*), *kop^oân*, D pl. *ovc^oân* (uz *ofcâma*), *kokoš^oân, j^oânci, ces^oân*, G sg. *d^oâna, pold^oân, jed^oân; n^oâc, n^oâjde, m^oâlica, lon^oâc, nj^oâvče, žutnj^oâk, belnj^oâk, sejen^oâka, dvana^oâjs, šešn^oâjs, n^oâzad*; Brtoši: *b^oânka, s^oâmo, d^oân, v^oânka; m^oâvrice, n^oâjco*; Gračišće rijetko: *zn^oâjo, n^oâjco*, ali *puli Marcân, Marcânka, ne znân*; među boljuskim u govoru Boljuskoga Polja;¹³⁷¹ Boljuna: 1. l. sg. prez. *s^oân, d^oamò*, glag. prid. trp. *d^oâna, d^oâno, v^oân / v^oânka, pozn^oân*, D pl. *žen^oân, og^oânj*, I pl. *ovc^oân*, G pl. *j^oânci, krstij^oân, ânjelić, Vaz^oân, dvan^oâjs, jed^oân; m^oâli, n^oâc, n^oâjde, m^oâščuôn*, glag. prid. rad. sg. m. r. *makin^oâ, m^oâčji, nj^oâuče, zuknj^oâk, belnj^oâk*, ali *râvân, râvna*

c) ispred i iza nazala bez obzira na duljinu / kračinu /a/:

ostvaraje u Žminju piše znak [ʰa], a u 129 [ʰa], dakle s oznakom nazalnosti na prvome dijelu. Ostvaraji što sam ih bilježila u drugim žminjskim govorima podudarni su tako opisanoj artikulaciji i uvjetima, pa bi i pisanje podignutoga prvoga dijela ostvaraja s oznakom nazalnosti bolje odgovaralo realizaciji, no zbog tehničkih sam se razloga odlučila za zapis kao u integralnome dijelu radnje. Za ostvaraj u Bermu J. Kalsbeek bilježi velarizirani i nazalizirani monoftong [θ] uz nazalne sonante (usp. 63, str. 255.).

¹³⁶⁸ *N^oâjco* = 'večeras'.

¹³⁶⁹ Za govor Bazgalja, najjužnijega pazinskoga govora, zabilježila sam takav ostvaraj samo u primjeru: *n^oâručili*, ali *kunjâdo, škljienâc, nâdra, lânjsko, kânta, Vazân, mândula, nâjco / snuôca*.

¹³⁷⁰ *Škr^oânj* = 'slijepoočnica'.

¹³⁷¹ J. Kalsbeek piše da se u tom govoru /ā/ ne ostvaruje zatvoreno već, poput takvoga glasa u Bermu, velarizirano i nazalizirano (usp. 62, str. 257.).

- među središnjim istarskim govorima u pazinskim idiomima mjesta imenom Lindar:¹³⁷² *dân, Bânovac, oyanj, tâmo; koromâc, mâteri*; Heki: *sâmo, nâsân, nânka, sân, vân, uyanj / uyanj, nâjco, mâla, mâli / mâli*, ali *znân, vânka, mâlica, belnjâk*; među boljunskim govorima u govoru Paza: *vânka, dân, pijân, lvân, jedân; sugamân, znân; nâjde, ne mâj, mâla, mâvrîca, mâšcôn*, ali A sg. *bânko, opânki*, I sg. *maêstron*

C) govore u kojima se /ā/ uz nazal ostvaruje kao [a]. Tako je:

- među središnjim istarskim govorima u boljunskome idiomu Vranje: *sâmâ, znâ, žurnâda*

D) govore u kojima vokal ispred tautosilabičkoga /n/ može biti nazaliziran, a nazal se može ostvariti oslabljeno ili potpuno reducirati. Tako je:

- među creskim i sjevernološinskim govorima u idiomu Orleca:¹³⁷³ *pûta, sûfer, jsêsân*; Cresa ispred krajnjeg /n/: *ocô, znâ*; Beleja: *ovâ = 'ovamo'*

E) govore koji zatvaraju vokal /e/ uglavnom u 1. l. sg. prezenta ili ponekom primjeru drugih kategorija:

- među sjeveroistočnim istarskim idiomima sporadično u govoru Lovrana:¹³⁷⁴ *nasmejin, morin, parićujin, rećin* (ali *gren*), glag. prid. trp. *nagnin*, glag. prid. trp. *rojin*, Medveje, Tuliševice: *nasmejin, morin* (uz *moren*), *grin / rin, pišin* (Tuliševica), Lignja:

¹³⁷² Identičnu je realizaciju, služeći se oznakom [ð], zapisao P. Ivić i za Zarečje, ikavsko-ekavski punkt sjeveroistočno od Pazina, i Marečice, istočno od Pazina. (usp. P. Ivić, 52, str. 207.). U Ivolima, zaseoku u Lindarskome polju, zabilježila sam savim rijetko nazalizirane i velarizirane ostvaraje (npr. *nâjco*, ali *nânka*). Upozorena sam da se tako ranije govorilo, a sada takav ostvaraj prepoznaju kao lindarski.

¹³⁷³ Usp. H. P. Houtzagers, 41, str. 34.: *punta, sunfer, insensan*.

¹³⁷⁴ Za govor Lovrana i Dobreća zabilježeno je i zatvaranje u negdašnjih pasivnih participa prezenta, u kojima se u mlađem starojezičnome podrazdoblju nakon redukcije slabih poluglasova provodi nedosljedna sekundarna jotacija (koja u primorskoj skupini obično ima nesliveni ostvaraj) : *rodâjenð > rojen > rojin*, pa i *nagnâjenð > nagnjen > nagnjin*, ali ne i u *pećen*. Ovdje valja, uzme li se u obzir tumačenje izneseno u poglavlju o refleksu jata u ovoj radnji, spomenuti i primjere realizacije vokala /i/ ispred /n/ u morfemu L sg. m. i s. r. riječi sa zamjeničkom promjenom za govore u kojima se zatvaranje ispred nazala ostvaruje u još nekoj od nabrojanih kategorija.

pijin, zovin, palinta, Rukavca: *mindula* (ali *gren*),¹³⁷⁵ Kraja, Sučića, Grabrove, Kalca: *rin / grin, pišin, cujin* (Kraj); Sv. Jelene, Martine, Zagora: *mindula, palenta / palinta, grin, pišin*;

- u govoru Vele Učke, dosad analiziranim značajkama bližem boljunskim govorima: *grin, pišin*

U slijedu se s nazalnim sonantom u utvrđenim ekavskim čakavskim govorima ostvaruju dva tipa zatvaranja vokala: prvo je, opservirano i u drugim čakavskim govorima, vezano za određene morfološke kategorije i ponajprije vokal /e/, a drugo, zabilježeno samo u centralnom dijelu središnjih istarskih govora, neovisno je o morfološkim kategorijama, vezano za vokal /a/ i predstavlja posve izniman razvoj među čakavskim ekavskim govorima bez obzira na to je li mu rezultat [⁰ǝ], [ǝ] ili [ǝ].¹³⁷⁶ Treća se promjena odnosi na nazalizirani izgovor bilo kojeg od pet vokala koji prethode nazalu u tautosilabičkoj poziciji. Moguća na svim vokalima, ali samo u vidu sporadičnih ostvaraja, svojstvena je nekolicini središnjih creskih i sjevernološinskih govora.

Prvi tip zatvaranja vokala uz nazalne sonante zahvaća sjeveroistočne istarske govore južnije od Lovrana i Lignja (sa zapadnijim govorom Vele Učke¹³⁷⁷) izuzev govora nekolicine urbaniziranih naselja (Mošćenica, Mošćeničke Drage, a ni M. Moguš je ne spominje za govor Brseča).

Drugi tip zatvaranja ne obuhvaća na istarskome prostoru neke rubne pazinske govore (Gologorički Dol, Floričiće, Škopljak, Trviž, Tinjan), jedan od najistočnijih boljunskih govora, Brest,¹³⁷⁸ labinske govore ni rubne govore glede refleksa jata, dakle pokazuje vezanost za središnji prostor, a ujedno razdvaja žminjske govore, u kojima se mijenja samo /ā/ iza nazala, od pazinskih i dijela boljunskih govora, među kojima se polariziraju govori u kojima se mijenja /ā/ ispred i iza nazala i oni u kojima se bez obzira na duljinu / kračinu mijenja /a/ u suslijedu s nazalom.

¹³⁷⁵ V. Barac-Grum zabilježila je i zatvaranje /o/ do /u/: *grun*.

¹³⁷⁶ No, takva realizacija nije jedinstvena u odnosu na druge čakavske govore jer zahvaća širi areal, bez obzira kojem dijalektu mjesni govor pripada. Zabilježila sam je, naime, i u susjednim ikavsko-ekavskim govorima Boruta i Previža.

¹³⁷⁷ Sjevernije je zabilježen primjer takvoga zatvaranja u Rukavcu.

¹³⁷⁸ U pojedinim se govorima ne razlikuje od zatvaranja (kada se ono realizira) svakog /ā/ bez obzira na slijed s nazalom (u idiomima naselja imenom Dolenja Vas, Lesišćina, Lupoglav i Semić).

2.2.2.9 AKCENATSKI SUSTAVI

U povijesnome razvoju hrvatskoga sustava najvažniju promjenu za uspostavu akcenatskog sustava u mlađemu starojezičnome podrazdoblju, bitno različitog u odnosu na prahrvatski akcenatski sustav, donosi redukcija poluglasa. Ona, naime, omogućuje pojavu starohrvatskoga akuta¹³⁷⁹ jer se pri pomaku na dugu penultimu silina s finalnih poluglasova ostvaruje na drugoj mori (pomak je, dakle, za jednu moru), pa je rezultat dugi uzlazni akcent.¹³⁸⁰ Nakon učvršćenja takve pozicije starohrvatski se akut mogao ostvariti i pri kontrakcijama susljednih vokala od kojih je drugi nosio silinu, na vokalima u slogovima zatvorenim sonantima, slijedom različitih analogija, i pri starojezičnim dezoksitonezama. Novi akcent i izmijenjena distribucija postojećih akcenata doveli su do *starog troakcenatskog sustava* izmijenjena inventara, ali koji "nastavlja praslavensko stanje jer u velikoj mjeri čuva ranije odnose, iako preznakovljene. Za razliku od toga distribucija više nije praslavenska jer u starohrvatskom svi slogovi mogu biti naglašeni i nenaglašeni, dugi i kratki, na svima se može ostvarivati i opreka po intonaciji i opreka po kvantiteti".¹³⁸¹

U različitim dijalektima triju dijalekata hrvatskoga jezika u mlađem starojezičnome podrazdoblju jačaju različite promjene, u dijelu dijalekata neinovativne, a u drugima revolucionarne. Te druge se odnose i na noviju i na novu distribuciju akcenata, ali i na izmijenjeni inventar akcenatskih jedinica.

M. Moguš, utemeljitelj *teze o jedinstvu čakavske akcentuacije*, tj. o *evolutivnosti*, a ne revolucionarnosti kao njenoj najvažnijoj značajci, u članku *O jedinstvu čakavske akcentuacije*, zatim u članku *Za novu akcenatsku klasifikaciju* te na posljetku u knjizi *Čakavsko narječje* (str. 44.-63.) obrazlaže svoju tezu prema kojoj "ako se promijeni naglasak, ostaje staro mjesto; ako se pak promijeni mjesto upotrebljava se stari akcenatski inventar"¹³⁸² i čakavske akcenatske sustave dijeli u četiri tipa.

¹³⁷⁹ Drugi su nazivi toga akcenta neoakut, novi praslavenski akut ili zavinuti akcent.

Prvi ga je opisao i označio kao ā S. Ivšić.

¹³⁸⁰ Usp. M. Moguš, 102, str. 83.

¹³⁸¹ Usp. M. Moguš, 102, str. 90.

¹³⁸² Usp. M. Moguš, 106, str. 63.

Prvi je *stari akcenatski tip*, sustav koji je inventarom i distribucijom akcenatskih jedinica jednak starohrvatskome akcenatskome sustavu: sastoji se od tri akcenatske jedinice koje se mogu realizirati u inicijalnim, medijalnim i finalnim pozicijama. Među tim govorima postoji razlika s obzirom na ostvaraj prednaglasnih i zanaglasnih duljina: konzervativniji idiomi čuvaju obje vrste duljina, manje arhaični samo prednaglasne, a u najmanje konzervativnim izgubljene su obje vrste. Stari i *stariji* akcenatski tip različiti su zbog ograničenja ostvaraja čakavskoga akuta na starim pozicijama u starijim sustavima: u dijelu govora provedena je neutralizacija \tilde{a} s \hat{a} u finalnim slogovima, dakle troakcenatski su; u drugim je govorima neutralizacija zahvatila i inicijalne slogove, ali su i dalje troakcenatski, a na kraju se odnosi i medijalne slogove, te su takvi stariji sustavi dvoakcenatski. Jednako kao i u prethodnome tipu mjesni govori starijega tipa razlikuju se glede realizacije nenaglašenih duljina.

Treći je Mogušev akcenatski tip *noviji* akcenatski sustav, obilježen parcijalnim sustavnim pomakom siline (makar samo u jednoj kategoriji) sa starih akcenatskih mjesta.¹³⁸³ Takvi govori s obzirom na broj akcenata mogu biti tročlani (ako je pomak počeo prije potpune neutralizacije \tilde{a} s \hat{a} ili se pri pomaku siline na prethodni slog bilo na prednaglasnoj duljini ili kao *kanovački akcent* na prednaglasnoj kraćini ponovno aktualizira \tilde{a} , dakle opreka po intonaciji) ili dvočlani (ako je neutralizacija tih akcenata dosljedno provedena u svim kategorijama prije prijenosa siline na prethodni slog, a pri prijenosu se ostvaruje \hat{a}). Mogu se realizirati nenaglašene duljine, ali one više nisu bitne za klasifikaciju kao u prethodnim dvama akcenatskim tipovima.

Kada je u tako obilježenim akcenatskim sustavima ostvaren generalni pomak siline sa starih akcenatskih mjesta, M. Moguš govori o novim sustavima. U njima se više ne ostvaruju prednaglasne duljine, a zanaglasne se mogu zadržati. Dvoakcenatski su, ali se u govoru može realizirati i starojezični akut koji pri pomaku siline na prednaglasne duljine alternira s \hat{a} ili se ostvaruje pri duljenjima kratkoga akcenta.¹³⁸⁴

Budući da u literaturi o ekavskim govorima koja mi je bila dostupna do sastavljanja Upitnika i istraživanja na terenu, nisu naznačeni bitniji pomaci njihovih akcenatskih sustava u odnosu na staru ili stariju

¹³⁸³ O stupnjevima pomicanja i rezultatima v. M. Moguš, 106, str. 59.

¹³⁸⁴ Usp. I. Lukežić, 80, str. 58.

akcentuaciju,¹³⁸⁵ te mi se akcentuacija nije činila kriterijem kojim bi se razlikovali podsustavi pretpostavljenoga ekavskoga čakavskoga dijalekta (to više što su unutar istoga tipa govora opservirani i stari i stariji sustavi),¹³⁸⁶ akcentuacija nije usmjereno istraživana, tj. nisam uključila zasebni upitnik za ovjeravanje različitih akcenatskih tipova kojim bi se izravno ispitao akcenatski inventar i distribucija akcenata, pretpostavljajući da će dovoljan broj primjera iz Upitnika na kojima ću bilježiti i akcente omogućiti zaključke o akcenatskim sustavima istraživanih idioma.

Utvrđeni se ekavski čakavski sustavi prema inventaru i distribuciji prozodijskih jedinica mogu podijeliti prema Moguševoj klasifikaciji na stare i starije sustave, među kojima se razlikuju podskupine s obzirom na realizaciju nenaglašenih duljina, te na sustave koji su zadržali staro mjesto akcenta, ali je neutralizirana opreka prema kvaliteti, pa i kvantiteti, tj. sustave u kojima je distinktivna samo silina, a ne i trajanje i intonacija naglašenoga vokala:

1. A) stari troakcenatski sustavi sa zadržanim nenaglašenim duljinama u kojima su sva tri čakavska akcenta ostvariva u inicijalnim, medijalnim i finalnim slogovima, pri čemu se čakavski akut ostvaruje u kategorijama u kojima se javio u mlađem starojezičnome podrazdoblju, ponajprije kao posljedica redukcije poluglasa:

a) na penultimi pri regresivnome pomaku siline s finalnoga naglašenoga poluglasa:

- na dočetu osnovu u N sg. imenica m. r.
- na dočetu osnovu u G pl. imenica svih triju rodova
- na vokalu relacijskoga morfema u L pl. imenica m. r.
- na dočetu osnovu glavnih brojeva

¹³⁸⁵ U recentnijoj literaturi takve su pretpostavke potvrđene: I. Lukežić pri nabranjanju značajki koje su svojstvene ekavskome dijalektu kao podsustavu piše: "Stara ili starija akcentuacija (s mogućnošću varijacija s obzirom na status zavanutoga akcenta, i nenaglašenih duljina)." Usp. I. Lukežić, 83, str. 161.

¹³⁸⁶ V. primjerice za sjeveroistočne istarske govore opis mjesnoga govora Rukavca koji V. Barac-Grum, 5, određuje starijim troakcenatskim u odnosu na akcenatske zapise o kastavskome starome troakcenatskome sustavu (Moguševi zapisi Jardasovih tekstova, Beličeve opservacije o kastavskim govorima itd.) ili novije Moguševe opservacije o starijem dvoakcenatskome sustavu mjesnoga govora Brseča u kojem se akut realizira rijetko i nesustavno (111, str. 316.).

b) na dočetu osnovne na koji je prenesena silina pri starim dezoksitonezama s vokala u relacijskome morfemu na dočetni vokal osnove:¹³⁸⁷

- na paroksitonu infinitiva
- na paroksitonu imenica ž. r.
- na paroksitonu u NAV pl. dvosložnih imenica s. r.
- na paroksitonu glagolskih imenica
- na paroksitonu određenih pridjeva
- na paroksitonu rednih brojeva od pet naviše
- na paroksitonu priloga

c) u prezentskoj osnovi glagola koji u infinitivnoj osnovi ostvaruju prednaglasnu duljinu i *ã* na dočetu te osnove

d) na dugim vokalima nastalim kontrakcijom od dvaju kratkih, od kojih je drugi nosio silinu

e) položajnim duljenjima pred sonantima:

- na vokalu u finalnome slogu osnova zatvorenu sonantom
- na vokalu u relacijskome morfemu zatvorenu sonantom
- na vokalu u unutrašnjemu slogu osnove zatvorenu sonantom

f) analogijom prema kontrakcijama i položajnim duljenjima:

- u G sg. imenica na vokalu /e/ prema ostvaraju dobivenom kontrakcijom u G sg. zamjenica
- u glagolskom pridjevu trpnom, analogijom prema ostvaraju u prezentskoj osnovi
- u glagolskom prilogu sadašnjem, analogijom prema ostvaraju u prezentskoj osnovi
- u relacijskim morfemima prezenta, analogijom prema prezentskoj osnovi. Tako je:
 - među sjeveroistočnim istarskim govorima u idiomima naselja imenom Drenova, Zamet (Gornji), Grpci, Čikovići, Srdoči, Marinići, Mladenići, Saršoni, Sv. Matej (Viškovo), Brnčići, Kosi, Sroki, Kastav, Rubeši, Spinčići, Trinajstići, Matulji, Jušići-Jurdani, Mučići, Zaluki, Brešca, Permani, Ružići, Kučeli, Zvoneća, Pobri (s kvantitativno kraćim duljinama, ali sustavnim, izuzev u govoru zaseoka Varljeni), Bregi, Veprinac, Poljane, Ičići, Ika, Oprić, Dobreć, Lovran, Liganj, Tuliševica, Lovranska Draga, Medveja, Kraj, Anton, Sučići, Obrš,

¹³⁸⁷ Pri dezoksitonezama regresivno se prenosi silina s oksitona na paroksiton, najčešće u infinitiva, ali i u nekih imenicama i drugih vrsta riječi.

Grabrova, Moščenička Draga, Mošćenice, Kalac: *njāzlò, Rēčāni*, I sg. *kōlcōn; plākāl* z *devīcūn*, na *stōlēh; brēja, brēme, h māše, devīca, zakōpān, četīre, bogāt, mlēkò, orēh; tēsto, sēno, kōla*,¹³⁸⁸ *ženīdba, bižnōna*,¹³⁸⁹ *kanforānu* (A. sg.), *trdoglāf, Kastāf*; a) *žmūj, mehūr, dān* (G. pl.), *šezdesēt, pedesēt*, b) *navrēst, crēkva, mrtvīna, klēšća, jāja, starīnskī, sēdmī, mīcī*; c) *nagrīšpa, dogāja, posūdi*; d) *dōc, nīsu, polēt*; e) *fermēnta, štrānjga, bānka, spasīl, pomēl, pogasīl*; f) *ližuć, spīn, decē* (G sg.) (Drenova);¹³⁹⁰ *blāžēna, trāvū* (A sg.), *rēkāl, gōvōr; govorīl, kupovāl, oplejē* (3. l. sg.) (Bregi, Matulji), *vīnò, sūsēt, dōbār, čītāl; būnīl, prišāl, grmī* (3. l. sg.) (Kosi, Sroki, Spinčići, G. Zamet), *Rukāvāc, kōlcīć, vīdīn, z brōskvūn; krepāl, nosīl, držē* (3. l. pl.) (Kučeli, Mučići, Pobri¹³⁹¹), *pēsāk, Rēkā, plēvēl, s kūcūn; stojīn, pogrešīl, razjadīl, poletē* (Breza); *Rēčāni, mēsīle, vèrūjēn, za manūn; zvonī* (3. l. sg.), *rečū* (3. l. pl.), *dosēć, črjēn* (Ružići, Zaluki); *kotāl, tvojūn ženūn, bes ovāc, dajū* (3. l. pl.) (Ičići); *mūcāt, pīsāt, īmān* (1. l. sg.), *nēpūt*,¹³⁹² *bolī* (3. l. sg.), *lōvīl, ponēmēl* (Mošćenice, Moščenička Draga, Kraj); *bēlīt, bēžāt, strāšīl, čītān; umē* (3. l. sg.), *bez igāl, sestruīn* (Tuliševica, Liganj, Opric); *pokāzālo, tuyōvāt, p̄rvō, dēlān, nēčerēn; redū* (3. l. pl.), *kūpīl, sādīl, kunpīr* (Mladenčići, Mariničići, Saršoni); *sēgā, jūhā, dōšāl, pul Ġrībāc; pekjā, stojī* (3. l. sg.), *prišāl, maknūl* (Ćikovičići, Srdoči, Grpci); *ubijālī, pokāzāt, zāvapīl, jābūk* (G pl.); *razumēl, poslāl, mūcī, lovī* (3. l. sg.), *dosēć* (Lovran, Ika, Medveja); *sūsēdūn* (I sg.), *vēnāc, čekāj, prōsīl; mihūr, obolē* (3. l. pl. prez.), *ponēmēl, zorī* (3. l. sg. prez.) (Sučići, Grabrova, Kalac)

• među govorima trsatsko-bakarskoga i crikveničkoga tipa u govoru Crikvenice:¹³⁹³ *bēlīt, cēpāt, mlīkò; nēkī, bēsān, svētī*

¹³⁸⁸ *Kola* = 'ljepilo'.

¹³⁸⁹ *Bižnona* = 'prabaka'.

¹³⁹⁰ Za ostale ću govore takvoga tipa nabrojiti samo primjere s prednaglasnim i zanaglasnim duljinama te primjere s ostvarenim ā na ultimima, čime dokazujem njihovu pripadnost starom troakcenatskom sustavu s uščuvanim nenaglašenim duljinama.

¹³⁹¹ U zaseoku Varljeni nisu uščuvane prednaglasne i zanaglasne duljine, *npr. mleko, susēt, mētar, s kitārun, z armōnikun*.

¹³⁹² *Neput* = 'nećak'.

¹³⁹³ Trsatsko-bakarski govori s crikveničkim idiomom jedinstveni su u ostvarajima triju čakavskih akcenata na starim pozicijama, pa i u pogledu novije tendencije "prema ujednačavanju vrste i mjesta akcenta unutar paradigmi određenih riječi, u kojima su se

1. B) stari troakcenatski sustavi s distribucijom akcenata kao u 1. A), ali s neutraliziranim zanaglasnim duljinama. Tako je:

•među središnjim istarskim u svim žminjskim govorima imenom Žminj, Debeljuhi, Domijanići, Gradišće, Jurići, Karlovići, Krculi, Kresisni, Križanci, Krničari, Kršanci, Laginji, Matijaši, Modrušani, Mužini, Orbanići,¹³⁹⁴ Pamići, Pifari, Prkačini, Pucići, Šivati, Tomišići, Vadediji, Vidulini: *kālāt*,¹³⁹⁵ *vīnō*, *pūšcāt*, *kīmīt*, *biefīt*, *muotīt*; *prēli*, *rīvat*, *lītra*, *konōba*, *kolūdrīca*, *kolīki*, *konāc*, *konōp*, *kopāt*; *sīpi*, *riēže*, *bōbica*, *garāžon* (I sg.), *Galjdrīna*, *intrāda*, *Hrvatīc* (G pl.), *kamijuōn*, *Hrvāt*; a) *driēn*, *kljūč*, *smiēh*, *bačāf* (G pl.), *igāl* (G pl.), *tliēh* (L pl.), *pedesiēt*, *osandesīēt*; b) *skūs*, *ziēs*, *žiēja*, *criēkva*, *jiētra*, *debljīni* (G sg.), *starīna*, *imānje*, *domāci*, *hrvātski*, *uōsmi*, *tridesiēti*, *nuōtre* / *nuōtra*; c) *čūva*, *ćapiēva*, *ćūtin*, *pūšes*; d) *puoč*, *nāc*, *nī*, *niēces*, *nīman*, *gospā*; e) *āndjel*, *domacīnstvo*, *debiēl*, *stojīn*; f) *čupiēc*, *čūpī*, *prodājuō*, *stojī*, *ćapān* (glag. pril. trp.) (Orbanići);¹³⁹⁶ *klicēite*, *živēt*; *mučāt*, *s koščuōn*, *ćapā* (glag. prid.

u ishodišnomu sustavu različiti oblici iste riječi razlikovali i vrstom i mjestom akcenta" (usp. I. Lukežić, 83, str. 88.). Odnosi se to na ujednačavanje slaboga oblika N sg. imenica ž. r. koje u tome padežu pred finalnim ā u ishodišnome sustavu realiziraju prednaglasnu duljinu, a u jakome obliku A sg. ostvaruju â: N sg. *glāvā*, A sg. *glāvu* > N sg. *glāva*, A sg. *glāvu*, a zatim se takvo ujednačavanje prenosi i na imenice koje u ishodišnome sustavu u slabome N sg. i jakome A sg. imaju iste akcente na istim pozicijama: N sg. *zvēzdā*, A sg. *zvēzdū* > N sg. *zvězda*, A sg. *zvězdu*. U tim se govorima ujednačavanje provodi i u imenica m. r. u kojima se ostvaruje ā na vokalu osnove u svim padežima osim u L sg.: N sg. *grād*, G sg. *grāda* ...L sg. *grādū* > N sg. *grād*, G sg. *grāda* ...L sg. *grādu*. Stoga za crikvenički govor iz rasprave I. Lukežić prenosim samo argumentaciju za konstataciju da je, za razliku od drugih trsatsko-bakarskih govora, crikvenički mjesni govor zadržao prednaglasne i zanaglasne duljine ispred i iza triju akcenata.

¹³⁹⁴ Za Orbaniće je J. Kalsbeek utvrdila ograničenje distinktivne kvantitete za prednaglasne vokale /e/ i /o/; na tom se mjestu realiziraju diftonzi [ie] i [uo]. Ograničenje je vezano za duljinu naglašenoga sloga: redovite su prednaglasne duljine, kao što potvrđuju primjeri ispred ā, dok se ispred ā i â predtonička duljina može i ne mora realizirati: *z jūhuōn* / *z juhuōn*. Isto vrijedi za ostale središnje istarske govore koji su zadržali prednaglasne duljine, npr. *poblīediē* (glag. prid. rad. sg. m. r.), *baluonuōn* (Pucići, Domijanići), *usliepiē* (Vidulini, Prkačini), *zākuōn* (= 'vjenčanje', Debeljuhi), *procienī* (glag. prid. rad. sg. m. r.) (Jurići).

¹³⁹⁵ *Kalat* = 'cijepiti'.

¹³⁹⁶ Za druge govore istoga akcenatskoga tipa donosim samo potvrde za prednaglasnu duljinu i ostvaraje ā na ultimī. U svim su ovim govorima sporadično moguće zamjene

rad. sg. m. r.) (Žminj); *jāvīte se, bielīt; poludī* (glag. prid. rad. sg. m. r.), *udebelīn, siel* (G pl.) (Debeljuhi); *lievāt, mliekò; zagriešī* (glag. prid. rad. sg. m. r.), *pastuōl* (Vidulini, Prkačini); *ciedīt, žliebāc; kupovā, guorī* (glag. prid. rad. sg. m. r.), *mehūr* (Pucići, Domijanići); *diefīt, liehā, zagriešī, strieznī* (glag. prid. rad. sg. m. r.), *pokruōf, kosīr* (Jurići); u pazinskim govorima u mjestima Pazin, Beram i Heki: *živīt, rāstī; mučāt, ruokuōn, ruokiē* (G sg.), *držā* (glag. prid. rad. sg. m. r.) (Pazin); *vrīšcēla, pokāzāla; umriēt, edanpūt, skrī* (glag. prid. rad. sg. m. r.), *stojī, pomaknū* (glag. prid. rad. sg. m. r.) (Beram); *ynjīzdō, liesāk, skākā, pogriešī, lomī* (glag. prid. rad. sg. m. r.), *plovān* (Heki)

1. C) stari troakcenatski sustavi s distribucijom akcenata kao u 1. A), ali s neutraliziranim nenaglašenim duljinama. Tako je:

- među trsatsko-bakarskim govorima¹³⁹⁷ u idiomima Trsata, Sušaka (Pećina), Gornje Vežice, Donje Vežice, Kostrene (Vrh Martinščice, Svete Lucije, Žurkova, Šoića, Urinja), Bakra, Drage (Tijana), Vitoševa (Sv. Kuzma), Meje, Kukuljanova, Škrljeva, Krasice, Praputnjaka, Ponikava, Plosne, Gornjeg Jelenja (uvjetno), Mrzlih Vodica: *brēskva, črēšnja, dēlat, ditēšce, kolēno, želēznī, kraljā, pripovedāt, iskāt; blāzi, mālīca, vōlet, zavōlel, školāni, obečāte, ženī* (G sg.), *sestrī* (G sg.), *vodī* (G sg.); a) *brēst, pūt, kūc* (G pl.), *ramēn* (G pl.), *telāc* (G pl.), *dvājset*; b) *nasēt, crikva, sredīna, crēva, jāja, dīčja, mlēčni, devētoga, nūtre*; c) *švīče, pīta, līže*; d) *nīman, nasmēt se, polēt, mojē* (G sg.); e) *čepēl, doživēl, sīr, kcerān, bělnjak, divōjka, tānko*; f) *ženē* (G sg.), *sestrē* (G sg.), *uvrēden, švīcuc*¹³⁹⁸

zavinuta akcenta dugim silaznim akcentom, npr. *očcār, kumpīr/ mihūr, smējīn* u idiomu Pazina.

¹³⁹⁷ Za pojedine trsatsko-bakarske govore: Trsata, Bakra, Krasice i Praputnjaka I. Lukežić opservira sporadične neutralizacije ā i â u finalnome slogu, a za govor Mrzlih Vodica konstatira da ā u svim primarnim pozicijama alternira s â, ali niti u jednoj sustavno, te i taj idiom određuje starim troakcenatskim sustavom (usp. I. Lukežić, 83, str. 88.).

¹³⁹⁸ Za ostale ću govore takvoga tipa nabrojiti samo primjere bez prednaglasnih i zanaglasnih duljina te primjere s ostvarenim ā na ultimima, čime dokazujem njihovu pripadnost starom troakcenatskom sustavu bez nenaglašenih duljina, osim kada su zbog nekih specifičnosti (kao npr. u creskim govorima) potrebne i druge ovjere.

- među sjeveroistočnim istarskim u govorima Zameta (Donjeg), Kantride (u kojem se sporadično ostvaruju zanaglasne duljine), Škurinja, Pehlina (s nesustavnim prednaglasnim i zanaglasnim duljinama), Brašćina-Pulca: *v Rekù, belìt, kòren, hodìl, pojì* (3. l. sg.), *črnì* (3. l. sg.), *s tvojùn ženùn, sestrùn*
- među creskim i sjevernološinskim govorima ā slabo izražene uzlaznosti alternira s â u svim slogovima, izuzev pred sonantima na vokalu podrijetlom od šva na kojem duljenje načelno izostaje (i u nekoliko drugih pojedinačnih slučajeva), pa i realizacija ā, ali se ā realizira i pri sekundarnu duljenju u nefinalnim slogovima (najčešće otvorenim) na vokalima /a/, /e/, /o/, izuzev na vokalu podrijetlom od starojezičnoga šva,¹³⁹⁹ u govorima naselja imenom Belej, Beli, Cres, Dragozetići, Filozoći, Loznati, Lubenice, Martinšćica, Merag, Miholašćica, Orlec, Predošćica, Štivan, Ustrine, Valun, Vidović, Vrana, Zbičina. Tako je: *gorì* (3. l. sg.), *zlatār, kokoš* (G pl.), *posadìl, igrāl / melzìc, besèt*, ali *Vezèn, kebèl; brāta* (G sg.), *znāla, Crēsa* (G sg.), *vēčer, nōsi* (3. l. sg.), *gõreka*, ali *měška* (Orlec); *ocerněl, tovār, mestèh* (L pl. s. r.) / *krumpìr, pasân*, ali *vènka, vèlna; pošèkel, rēzali, nēbo, kāmik, slātki, dõle, pōje*, ali *deněska* (Cres); *lekār, nisū, zivèl, povedāl / Lubenìc, besèt* (G pl.), ali *denès; dēlal, sēkli, slāma, prodavāli, govōrimo, dōma*, ali *deněska, dēzji* (3. l. sg. prez.) (Lubenice); *netjāk* (G pl.), *zgorē, načinìl, pustìl / navigā* (3. l. sg. prez.); *mrēža, Crēsu* (L sg.), *pāmet, po nāšu, mōgel, konōbu* (A sg.), *onē* (G sg.), ali *mēnje* (Belej); *umrèt, pogresìl, kropìl, vezāl, postōl, Belěj / besèt* (G pl.); *brēme, parnēsāl, zājeno, jāsmika* (G sg.), *dōbri, kōla*, ali *vālna, šālža* (Dragozetići, Filozici); *va gradèh, lekār, pojèl, pustìl / malzìc* (G pl.), *debèl; v lēte, pēra* (N pl.), *pod ofcāmi, nāpret, hōdiju, dōba*, ali *kāsno, zdālbano* (Vodice); *zaprèt, vodū* (l sg.), *posèl, prolēj / urèh* (G pl.), *mužòl; bogāstvo, nāzat, darvèni, posēdite, z vōli, pōbralo*, ali *māša, kāsñje* (Beli); *pověj, povèn, z rukū, naučìl / ovāc* (G pl.), *kunpār, posēc, do Vodìc; zēmju* (A sg.), *porēzat, zes vāmi, slābo, kōkoši, õson*, ali *vānka* (Predošćica); *svidočìl, šetimān* (G pl.), *utopìl, učinìl / lekār, mihūr, z rukū; kalcēti, dēlali, jābalk* (G

¹³⁹⁹ V. više o tome u raspravama H. P. Houtzagersa (39, str. 126., 127., 40, str. 886. i dalje, 41, str. 29.-31.).

pl.), *nā more, dōbre, s kōnji*, ali *dālgā, dāska, sālza* (Ustrine); *kumpīr, magriž, šezdesēt, z metlūn / kunpīr, žurnāt; dělāl, otēla, govōrin, hōdec, na nedēju, jāšmik, na rāmena, po sēlu*, ali *sēlza, dēska* (Vidović); *kunpīr, učinīl, vezāl / besēt; famēji* (N pl.), *na čevjēne, dělāl, sōli* (3. l. sg. prez.), ali *denēska, vēnka, mēlzli, vēžgal, dēska* (Štivan); *mihūr, kunpīr, sedēl, mužōl / lekār, smē se; na kolēna, mēsec, pastrōci*, ali *tēnko, mēška* (Miholaščica, Martinščica); *z vodūn, sestrūn / jedū* (3. l. pl. prez.); *kāmici, ponedēji, kāpja, tēnko*, ali *bēcva, mēša* (Zbičina); *dušēc, pitāl, kopāc, tovār, polēt / besēt* (G pl.); *uškōrušvi* (G sg.), *nēkoliko, vēcer, gromāca, mēšto, dōle, va škōle, vāvek, jācmika* (G sg.), ali *vēnka, mēša* (Valun); *Valūn, pikūn, kypīr, mihūr, napovēč, sviril / postōl* (G pl.); *mrēža, hōdec, na nōyi, dělala, dōbri, posēdi se, cāca*, ali *vēnka, dēska, kēlko* (Vrana)

2. A) stariji troakcenatski sustavi:

- s prednaglasnim i zanaglasnim duljinama i s ograničenjem za ostvaraj čakavskoga akuta na ultimi u govoru mjesta Rukavac: *prišāl, pitōm*, ali *jēlva, zvōnčić, skāče, zgūbī, gībjemo, nūtre, ivānjskī*
- među sjeveroistočnim istarskim idiomima u govorima mjesta imenom Volosko,¹⁴⁰⁰ Opatija (sa sporadičnim zanaglasnim duljinama): *uvredīl, zaslepēl*, ali *štrgūn, kozūn* (l sg.), *sestrūn* (l sg.), *smešān, smejē se, stojī* (Volosko); *sedēl, pasāl, va lancūn, konpīr*, ali *živū, storī, nasmēt se, z Mošćenīc, Vazānj* (Opatija)

2. B) stariji dvoakcenatski sustavi:

- među sjeveroistočnim istarskim govorima bez prednaglasnih i zanaglasnih duljina zabilježen je u govoru Lipe,¹⁴⁰¹ a stariji

¹⁴⁰⁰ M. Moguš u svojoj raspravi o govoru Voloskoga piše o razlozima određenja toga sustava starijim troakcenatskim: na ultimi je akut još zadržan u zatvorenu slogu, premda je i u tim pozicijama često zamijenjen naglaskom ā, međutim činjenica da je u otvorenoj ultimi ā neutraliziran naglaskom ā, dovoljna je za takav zaključak. Usp. M. Moguš, 114, str.

¹⁴⁰¹ Za taj govor i neke druge starije dvoakcenatske sustave donosim samo primjere u kojima je zavnuti akcent neutraliziran dugim silaznim akcentom i u medijalnome slogu, čime se, uz preduvjet da je staro mjesto akcenta sačuvano (ili je u sporadičnim slučajevima prijenosa siline na prednaglasni slog rezultat dugi silazni akcent), potvrđuje pripadnost njihovih akcenatskih sustava starijemu dvoakcenatskomu sustavu čakavskoga narječja.

dvoakcenatski sustavi u kojima je *ã* slobodna varijanta *â* na razini govora i s utrnutim zanaglasnim duljinama opservirani su za: govor Martine, Jelene, Zagora, Brseča. U govoru Martine nesustavne su prednaglasne duljine, u govoru Sv. Jelene i Zagora još su uvijek sustavne, a neutralizacija je samo izuzetno provedena, dok su u govoru Brseča¹⁴⁰² sustavno utrnete nenaglašene duljine, a sporadično zadržane zanaglasne duljine: *lekârna, divôjka, starînski, Rêka / Rekã, pôstelja* (Lipa); *sredîna, okâpan, uspêva* (3. l. sg.), *tôrti / tôrti, kôlčîci / lânvice, posadîl / hodîl, bolî / storî* (3. l. sg.) (Martina); *smêtât, rûkã, promênît; divôjka, s talijânskin, prijatêlstvo, na asfâlte / užânca, sâdi / prodâje, Brsêč / Brsêč, kunpîr / bakalâr* (Jelena); *bêlît, cêdît, mlêkò; divôjka, pêzat, Golôvik, çrjêna, zvêzda, bêlnjaki / bêlnjaki, zmêšan / zmêšan, petehûn / kunpirûn, kunpîr / kunpîr* (Zagore); *osûšîmo, mlêko, poznâvat, grêda, kjûçi, bûde / bûde, tovâr / tovâr, šöldi / bêlnjak* (Brseč)

- među središnjim istarskim s prednaglasnim duljinama zabilježen je u govoru mjesta Brest; dvoakcenatski sustavi u kojima je *ã* slobodna varijanta *â* na razini govora s uščuvanim prednaglasnim duljinama (u dijelu govora sporadično su neutralizirane) opservirani su u govorima mjesta imenom Lupoglav, Boljun, Semić, Lesišćina, Dolenja Vas, Vranja, Paz, Boljunska Polje, Vela Učka, Lindar, Brtoši, Bazgalji, Gračišće, Škopljak, dijelovi Gologoričkoga Dola, Trviž (u kojem je naglašenija tendencija prenošenja siline s kratke otvorene ultime na prednaglasnu duljinu uglavnom u imenica ž. r.); stariji dvoakcenatski sustavi s neutraliziranim nenaglašenim duljinama svojstveni su govoru Brkača, Bartola i Zamaska (u posljednjim je dvama govorima jača tendencija prenošenja siline s kratke otvorene ultime na prednaglasnu duljinu uglavnom u imenica ž. r., a u govoru Zamaska sporadično su zadržane prednaglasne duljine), sjevernim labinskim govorima naselja imenom: Mali Turini, Veli Golji, Paradiž, Martinski, Kraj Draga, Županići, Strmac, Nedeščina, Labin (Kranjci), Raša, Vinež, Marceljani (u potonjim trima govorima sa sporadičnim prednaglasnim

¹⁴⁰² M. Moguš (111, str. 316.) piše da se akut ostvaruje u pojedinim primjerima, ali da je nestao iz sustava te da je rezultat pomicanja dugosilazni akcent.

duljinama), Vozilići (s reliktnim ostvarajima prednaglasnih duljina), Plomin, Gornji Rabac, Ripenda Kosi,¹⁴⁰³ Gondolić: *od drāgōsti, jāvīli, zaslēpīla, blēščī* (3. l. sg.), *užānca, divōjka, jedānput* (Brest); *krātkō, prēloh, trieskā; jedānput, žiēnske, krūnčico, brēntico* (A sg.) / *vānka, divōjka, pokōjna, lancōn / šogamān, ormār* (Dolenja Vas); *jārām, sāmā, glāvā; življēnje, pokuōsi, znēmiē / pliē, dā* (glag. prid. rad. sg. m. r.) Vranja);¹⁴⁰⁴ *žūljī, lāktī* (G pl.), *klēčāla, bēžāla / bežāla; divōjka / vrājži, otrōjči, vesiēlje, vūčō, stojē / mūčē, dājō / dajō* (3. l. pl.) (Lupoglav); *ylāvā, čēlō, srbī; otruōčji, antuōšljak; pažūl, piruōn / kumpīr, ovčār, slavīc / slavīc, ucvirki / devōjka* (Boljun); *pliesāt, umiesīt, pobielīt, gniedzō / zlepci, procedīt; za Bērton / devōjka, mūlci / zadovōlstvo, opānki / opānki, pres kunīc / kūn, kī / kī, trafajōn / zakuōn* (Paz); *sūsēdi, rūyāt, žlēbāc, svēcā, zaliepi, rābīt, strūdī* (glag. prid. rad. sg. m. r.); *po sēlah, zvēzda, mliēko, starīnsko, talijānske, palēnta / divōjka, lōjtra, kōlci* (Lesiščina); *razbēžāli, ocēnīt; divōjka, yūrla / vānka, po domāci, Primōrje* (Vela Učka); *nuōtre, nuōvo / nuōvo, buōjže / vrājži* (Lindar);¹⁴⁰⁵ *pliesāli, kālāt, dljetō, sūriē* (glag. prid. rad. sg. m. r.); *Riēka, zviēzda, semiēnje, divōjka, parařīnka / sōldi, žiēnske / žiēnska, mehūr, plovān / sabluōn, armaruōn* (Brtoši); *naprāvjāt, ociedīt; jāja, criēkva, vrāta, zvōncari, Marcānka / buōlna, cīribījski, puli Marcān / pres iyāl; sīn / sīn* (Gračišće);¹⁴⁰⁶ *kantūnā* (G sg.), *grādīt, škljienāc, lijāk; čakuluōnka, popuōlne, drugājče, preletiē / blieščīē* (glag. prid. rad. sg. m. r.), *sūša / sūša* (Bazgalji); *koalāt,*

¹⁴⁰³ Starijim dvoakcenatskim sustavom određuje ga P. Ivić (usp. 52, str. 203.).

¹⁴⁰⁴ J. Kalsbeek piše za Vranju, Semić, Gorenju Vas (selo koje spada pod Lupoglav), Boljunsko Polje (idiome Kirčije i Novljana) da je tonska opreka očuvana, te da su njeni nalazi za idiom Semića i Gorenje Vasi podudarni s Ivićevim podacima (63, str. 256.). P. Ivić (52, str. 203.) bilježi da je u čakavskim govorima koje je u Istri istraživao, izuzev u labinskim govorima, u kojima je intonacija izgubljena, zadržan troakcenatski sistem, ali dodaje "uzlaznost akuta je donekle zavisna od rečenične melodije, a naročito se gubi u manje neusiljenu govoru", pa stoga i te idiome svrstavam u ovu skupinu.

¹⁴⁰⁵ Jednak je sustav i u govoru Ivola, dijalektološkome punktu koji nije na popisu naseljenih mjesta J. Hrženjaka.

¹⁴⁰⁶ Jednake značajke akcentuacije imaju govori Floričića, Putinja, punktova neoznačenih na Hrženjakovoj karti.

dielit, šlūžit; zviězda, žliězda, pečūrva / mariênda, tovoār / miehūr, žiēn / besiēt (G pl.) (Gologorički Dol); bivāt, gnjizlō, moaçäk; joāja, pomûcen, svojuôn sestruôn, letī / zavečoâ, nevaljoâ (Škopljak); mlekō, γnjizdō, Rêka, zvězda, starīna, Motovûnšćina, talijânski (Brkač); dōjdi, dlietō, gnjizdō, žliebãc, vienãc, zasliepëlo / mliêko, Riêka, liêha, sviêća, stiêna, žliězda, muôka, driêvo, ciêdit, bêlit, blêšći; Trvižãnka / stêlna, drājze, mihūr / krbûn, postōl (Trviž); γnjezdō, žlêbãc, zdrêbãc, pêsãk, prietit, zavët / drêvo, mlêko, kôlci, môka, liêha, zviězda, žliebãc, viênac; Germânci, užãnca, domâća (Zamask); γnizdō, mlekō, Rekã / drêvo, zvězda, srêda, môka; povêdan, crekvênske (N pl.), Motovûnka, na triesťinki, škurīna (Bartol); darīvajo, zrónpa, kokodôce, kukuríce (3. l. sg.), ścipûnka, užônce (Gornji Rabac);¹⁴⁰⁷ nâjlonã (G sg.), premêsaj, talijânski, dêrlândã, kamênje, kupêva (3. l. sg. prez.) (Nedešćina, Strmac); zamôtana; od kamiênja, kuntêntã, gambijêva (3. l. sg.), na brênto (A sg.), nânke, zênska (Marceljani, Vinež); zvězda; drugôjce, prihajêva, napûhne (3. l. sg.), mladênci, palêntã, lôndu, krûncicu (A sg.), va crêkvu (Vozilići); žvêzda; po domôce, rôbi (3. l. sg.), starīnški, palêntã, vônka, crêkva (Plomin); kantôjite, zatôncat, modêrno, labinjônski, devetnâjsti, kuntênti, sesnâjsti, sezdesêtega (G sg.) (Raša); po vremênah, ufêndi (glag. prid. rad. sg. m. r.), užônci, zatôncali, vônka, vrôta (Labin); pokrīva (3. l. sg. prez.), od kumpīri, osovīna, vecīnon, destôrti (Gondolić); kupêvaju, palêntã, mladêntã vônka, pres ovôc, pakôl (Mali Turini, Veli Golji, Paradiž, Martinski, Kraj Draga, Županići)

- među creskim i sjevernolosijskim govorima u idiomima Punte Križa, Osora, Nerezina i Sv. Jakova;¹⁴⁰⁸ ã je često produljen, pa i pri regresivnu pomaku (obično u otvorenu slogu), a izuzeci su u primjerima podrijetlom od starojezičnoga fonema /ð/: *razdiêjen, kamiênje, z rukuôvi; mêsto, dêla, vâvek, nâpol, govôriju, hôdi, ali hãbaj, dãlgo (Nerezine); poviêda (3. l. sg. prez.), ošûšimo, naući (3. l. sg. prez.), mesiêci (G pl.); dêlat, vrêmena (G sg.),*

¹⁴⁰⁷ U tom je govoru ã zadržan u reliktima: *piše, ônjel, divôjka, opãnki, sézsesêt, sedandesêt, pøjde, nôjde, prit, cûvaju* itd. (usp. M. Moguš, U2).

¹⁴⁰⁸ U tim je govorima ã, slabo izražene uzlaznosti, ovjeren kao slobodna varijanta ã, npr. *sûša / šûša, jenuâr / jenuâr, lekuâr / lekuâr, deciênbar / deciênbar.*

nâzat, mâčeš, dôle, kôpamo, ali hãba (3. l. sg. prez.), *danãska* (Sv. Jakov); *jirlãnda, divôjkan, mladênci, obãlcene; po kancelãrijah, povedãla, lêta* (G sg.), ali *kãlko, sãlze* (N pl.) (Osor); *divuôjke* (G sg.), *harvuãski; na kolêneh, karsêla, ali kãlko, dãljo* (Punta Križa)

2. C) stariji jednoakcenatski sustavi na razini jezika (u kojima se na razini govora još razlikuje duljina / kračina naglašena sloga) u južnim labinskim govorima u mjestima Skvaranska, Brovinje, Viškovići, Drenje, Crni:¹⁴⁰⁹ *blét, yréh, lén, délovac, crékva, mlóda, rabašpánja, sleparija, ostórin, mihúr, bukón (bokón* u govoru Skvaranske), *jopnó*

3. noviji dvoakcenatski govori bez uščuvanih prednaglasnih i zagnaglasnih duljina i s parcijalnim pomakom siline svojstveni su govorima s rubnošću višega stupnja:

- među središnjim istarskim govorima u idiomu Škalnice (u kojem je *ã* slobodna varijanta *â*) ostvareni su dosljedni pomaci siline s otvorene i sa zatvorene kratke ultime na prednaglasnu duljinu, te s otvorene ultime na prednaglasnu kračinu, dok je sa zatvorene ultime na prednaglasnu kračinu pomak nedosljedan: *kljũč / kljũč, naćinĩl, znãn / znãn, najĩl, kunpĩr / kunpãr, talijãnskoj, bẽrmal / talijãnske, finãnce; nĩsu, Rêka, kunpĩra, prihãjali, mlêko, grãna, jãpno, hrãna, gnjêzlo, lêska, žlêpci, kôlci, srêda, svêfa, zvêzda, žlêzda, mũka; pêtak, zmlãtit, bêlit, bĩžat, cêdit, cênit, cêpat, cêpit, dêlit, pojĩdat, grêšit, lénost, lêpit;*¹⁴¹⁰ *sêstru, žẽnu, bũha, slezẽna, mãgla, kãdi, dĩvo, lepõta, dĩca, sêkli, ubêgli;*¹⁴¹¹ *stòrit, strĩpit, lêtit, škĩbit, vòlit, òreh / ùreh/ orèh, ali otrpèt, trpĩt, odlĩt, sedĩt, debelĩt, otròk, ćovèk, zajĩk;* u govoru Rupe dosljedan je pomak siline s otvorene kratke ultime na prednaglasnu duljinu, a drugi su pomaci siline s kratke ultime nedosljedni: *mlêko, gnjêzdo, Rêka, mũka, strêla, smêje; vòda, lepõta, ali jenã, tẽga /*

¹⁴⁰⁹ Isto je za govor Diminića (i Cerovice, koja nije na popisu naseljenih mjesta J. Hriženjaka) opservirala J. Kalsbeek. Usp. 63, str. 251., 252.

¹⁴¹⁰ U nekoliko je primjera vjerojatno pokraćena prednaglasna duljina, pa nije ostvaren pomak: *zagrêšit / zagrêšit, zehãt, kantãt*, dok je u pojedinim primjerima unatoč najprije ostvorenoj pokradi prednaglasnoga dugoga vokala, pomak realiziran: *dosêgnut, dõvdi, õndi, povêdat, žĩvit, žũtit*.

¹⁴¹¹ U nekoliko primjera zadržano je staro mjesto akcenta: G sg. zamjenice ja *menẽ, D sg. ženĩ*, ali zbog ujednačavanja mjesta akcenta prema akuzativu: *võdi, nõgi, kadã*.

tegã; bôlit, bêžat, blískat, cêpit, mênjat, mêsit, podêlit, pêsak, žlêbac, ali cãdît, susêt, zavêt, nemêt; šlôvik, ôtrok, lêšnjik, dôktor, pêteh, stôčit, ali govorît, ubôs, pužêt, unûk, ôtac / otãc; u govoru Brdca¹⁴¹² dosljedan je pomak siline s otvorene kratke ultime na prednaglasnu duljinu, a nedosljedan je pomak siline s kratke zatvorene ultime na prednaglasnu duljinu te s kratke otvorene i zatvorene ultime na prednaglasnu kračinu: brâda, dûša; mîsit, mlâtit, zabêlit, procêdit, grêšit, zagrêšit; kôpat, mêrit, imp. strîži, svûci, ali bledît, blískât, kalât, meñât, nêtît; G dâžjã, urêh, susêt, petêh

- među središnjim su istarskim idiomima u govoru Kaldira ostvareni pomaci siline s otvorene i sa zatvorene kratke ultime na prednaglasnu duljinu dosljedno, a u drugim su kategorijama pomaci rijetki: *srêda, môka, zvêzda, ônda, gnjêzdo, drêvo, dlêto, mlêko, vênci; procêdit, cênit, kâlat, mêšat, oslêpit, žêdan, ždrêbac; ôca, ôni, têbe (G), tâko, ali ženê (D sg.), menê, tebê (D); govôrit, spômlat, ali otprêt, ubôs, medvêt, nalît, kambjât, kantât, lonãc, levãk, pijân*, te u govoru Tinjana (sa sporadičnim prednaglasnim duljinama) u kojemu je ostvaren sustavan prijenos siline s otvorene kratke ultime na prednaglasnu duljinu, a u drugim je kategorijama prijenos sporadičan: *mûka, mlêko, Rêka, zvêzda, srêda, dîte, grêju, znâju; mêšat, ali bižât, cedît, podelît, zlêčît, mlêčãk, razrêdît, škjênãc; sêstru (A sg.), môje (G), poli mêne, ali tvojÿ, kadê, onô; pêteh, ali bubrih, nosît, otrök, orêh; posûri, plêsãli, hodjêvali (Tinjan).*

¹⁴¹² M. Moguš evidentira da je noviji pomak siline s finalne kratke ultime u poziciji s prednaglasnom dužinom jednak u svim govorima Opatijskoga krasa, pa je tako i u Brdca te nabraja: *srêda, zvêzda, rôka 'ruka', vôvca 'ovca', mlêko, zmêšat*, a opservira i da je u drugoj kategoriji, tj. pri pomaku siline s finalnoga kratkoga sloga na prednaglasnu kračinu, razvoj u Brdca pošao putem razvoja u govoru Šapjana i u govoru Rupe i da se na mjestu takvoga pomaka realizira â: *žêna, nôga, vôda, kôza, sêstra, pîla, mêtla, dâska, môja, ôna, ôni, sg. ôca, konôpa, čêza 'čega', imperat. mûci 'šuti', pomôži, jîšci, rêci, spêçi, pêri, zôvi, nôsi, brôji (usp. 108, str. 9.)*. Primjere koji su potvrđeni za ovog istraživanja a navedeni su u spomenutoj raspravi M. Moguša ne nabrajam u integralnome dijelu radnje. Za taj sam idiom zabilježila i progresivnu metataksu, što je M. Lončarić nalazi i u nekim gorskokotarskim govorima (usp. 72, str. 162.) u primjerima, *sêno > senô, ali i ôko > okô*.

Akcentatske sustave utvrđenih čakavskih ekavskih govora obilježuje pojava tipična za sjeverozapadnočakavske govore u literaturi poznata pod imenom *sjevernočakavska metatonija*. Metatonija je promjena mjesta akcenta na istome mjestu u riječi, a u sjeverozapadnočakavskim se govorima odnosi ponajprije na zamjenu *ã* u infinitivnoj osnovi akcentom *â* u prezentskoj osnovi, tj. prezentu i glagolskim priložima, primarno ispred zanaglasne duljine: *lêgnēn, sêdēn, lâjēn, lâjūć, putûjūć : lěć, sěst, lâjat, putovât*¹⁴¹³ te u određenih pridjeva, pri čemu je čakavska posebnost što se metatonija širi, za razliku od štokavskih sustava za koje je tipična metatonija u dvosložnih određenih pridjeva (*stâr, stära, stâro : stârī, stârā, stârō*), i na kategoriju trosložnih određenih pridjeva (*bogât, širòk : bogâtī, širòkī*). Tako je:

- u svim govorima trsatsko-bakarskoga tipa s govorom Crikvenice: *lêgne, stîgne, sêde, lâje, mîže*,¹⁴¹⁴ *trêbe* itd.
- u sjeveroistočnim istarskim govorima:¹⁴¹⁵ *ostâneš, rîžen, kupûjen, lâjuć*
- u središnjim istarskim, npr. u žminjskim govorima: *čûjen, lîje, plâčen, stârī*
- u creskim, rijetko u sjevernoločinskim govorima:¹⁴¹⁶ *plâčen / ploâčen* (Nerezine), *potêže / potiêžen* (Nerezine i Sv. Jakov)

¹⁴¹³ I. Lukežić piše da je riječ o dijelu glagola prve, druge, pete i šeste vrste. Usp. I. Lukežić, 83, str. 90.

¹⁴¹⁴ *Miže* = 'sijeva'.

¹⁴¹⁵ U govorima kojima je imanentan čakavizam (i među središnjim istarskim) i u tim se primjerima provode mijene tipične za taj čakavski alijetet.

¹⁴¹⁶ Usp. H. P. Houtzagers, 40, str. 885.

2.2.2.10 FINALNO SLOGOVNO /l/ U EKAJSKIM GOVORIMA

Finalno slogovno /l/ u ishodišnome sustavu hrvatskoga jezika,¹⁴¹⁷ u pravilu kao dio sekvencije s poluglasom iz sebe, nalazilo se na dočetu finalnoga sloga osnova u imenica, pridjeva, priloga, na dočetu finalnoga sloga prijedloga i sg. m. r. glagolskoga pridjeva radnoga ili na dočetu medijalnoga sloga osnove različitih vrsta riječi, najčešće imenica, pridjeva, priloga i glagola.

Polazni oblik /lʲ/ i /lb/, u povijesnome se razvoju hrvatskoga jezika zbog svođenja poluglasova /ʲ/ i /b/ na jedan poluglas /ð/, realizirao kao /lð/, a zbog redukcije u slabu položaju (dakle: /ʲ/ ili /b/ > /ð/ > /ø/) ostvario kao /l/ (dakle: /lʲ/ ili /lb/ > /lð/ > /l/). Takvo je /l/ priključeno prethodnomu slogu kao finalna jedinica.¹⁴¹⁸

U dijelovima hrvatskoga jezika ono je ostalo neizmijenjeno u konzervativnim sustavima (većem dijelu kajkavskoga narječja, velikom dijelu čakavskoga narječja i manjem dijelu štokavskoga narječja); vokaliziralo se: u /a/ (u dijelu čakavskoga i štokavskoga narječja), u /o/ (u najvećem dijelu štokavskoga narječja); promijenilo u poluvokal /u/ koji se može konsonantizirati u /v/ / /f/ (u dijelu čakavskoga i kajkavskoga narječja¹⁴¹⁹); reduciralo se samo u dijelu čakavskoga narječja i time predstavlja jednu od činjenica razlikovnosti najvišega ranga.

Premda, dakle, nije kriterij koji može biti relevantan za određenje pripadnosti mjesnoga govora apstraktnim jedinicama: dijalektima (naime, jednako se može realizirati u različitim dijalektima čakavskoga narječja,

¹⁴¹⁷ Ishodišni sustav se odnosi na "razdoblje hrvatskoga jezika između 7. i 14. st., u kojemu su se na fonološkomu planu (uključujući i prozodijski) i na morfološkomu planu zbivali procesi koji su u konačnici hrvatski jezik usustavili kao zaseban jezik unutar zapadnih južnoslavenskih jezika i unutar slavenske jezične zajednice" (usp. I. Lukežić, 83, str. 92.) ili na razdoblje koje u zasad neobjavljenom tekstu *Razvoj i uspostava hrvatskoga jezika u starijim razdobljima* (str. 1.) autorica dijeli na dva velika razdoblja: protojezično (ili prahrvatsko, od 6. st. do polovine 11. st.) i starojezično (od sredine 11. st. do kraja 14. st.), a oba razdoblja na dva podrazdoblja: starije i mlađe.

¹⁴¹⁸ Više o razvoju i realizaciji te sekvencije u članku S. Vranić, 142, str. 175.-291.

¹⁴¹⁹ Tako je prema Brozovićevo pisanju u govorima uz Sutlu, a M. Lončarić nakon što konstatira da se u gornjosutlanskome dijalektu uz takav ostvaraj finalno slogovno /l/ moglo zadržati neizmijenjeno ili se i reducirati, nastavlja da je /u/ svojstveno sjeverozapadnim zagorskim govorima, a /v/ ili /f/ varaždinskim ili gorskokotarskim govorima. Usp. D. Brozović, u: 23, str. 95., M. Lončarić, 71, str. 83.

npr. zadržano je // svojstveno pojedinim ekavskim govorima i pojedinim ikavsko-ekavskim čakavskim govorima), može biti pomoćni kriterij pri određenju konkretnih sustava: skupina govora, pa ponekad i poddijalekata.

U literaturi je realizacija finalnoga slogovnoga // kao /u/ (> /v/ > /f/) ¹⁴²⁰ prepoznata kao osobitost što pokazuje rubni položaj govora s takvom realizacijom // u odnosu na prostor koji se drži središtem određenoga tipa govora ¹⁴²¹ ili općenito čakavskih idioma u odnosu na druge jezične sustave. Primjerice, za ovu radnju zanimljivi rubni sjeverozapadnočakavski govori time odudaraju od susjednih dosljedno ekavskih govora ili autohtonih ikavsko-ekavskih govora, u kojima je // nakon redukcije poluglasa neizmijenjeno u svima trima kategorijama, a približuju se idiomima koji sa sjeverozapadne strane obrubljuju čakavski prostor ili su nekada bili dio čakavskoga rubnoga prostora, među kojima su neki određeni i povijesnim arealnim kontaktom ¹⁴²² sa slovenskim i gorskokotarskim kajkavskim govorima u kojima su se fonološke promjene realizirale na isti način: -l > -u > -v > -f, pri čemu je u različitim mjesnim govorima razvoj "mogao stati na bilo kojem stupnju (u, v, f)". ¹⁴²³

Pri iščitavanju literature o ekavskim čakavskim govorima zapaža se da je realizacija finalnoga // različita u pojedinima skupinama ekavskih govora, te je kao pretpostavljeni kriterij za unutarnju podjelu utvrđenih ekavskih govora promatrana u sljedećim kategorijama:

- a) u kategoriji dočetka finalnoga sloga osnova imenica, pridjeva, priloga i dočetka finalnoga sloga prijedloga

¹⁴²⁰ Usp. I. Lukežić, 88, str. 124., 125., 126. O takvim sam realizacijama u rubnim sjeverozapadnim čakavskim govorima izvijestila na 8. znanstvenome skupu o hrvatskim dijalektima u HAZU 1996. u referatu *Neke morfonološke (i morfološke) značajke sjeverozapadnočakavskih rubnih govora*, i u radu što sam ga predala za tisak u *Hrvatskome dijalektološkome zborniku*.

¹⁴²¹ Takav refleks svojstven je i buzetskim čakavskim govorima, nekim ikavsko-ekavskim govorima čakavaca u sjevernom Gradišću: Haca, Poljanaca, djelomice Dolinaca, koji su došli iz Like, Banovine i sjeverozapadne Bosne. Usp. I. Lukežić, 80, Tabela 2.

¹⁴²² Tezu o jedinstvenim značajkama gorskokotarskih, istarskih i južnih slovenskih mjesnih govora kao posljedici interferencije zahvaljujući kojima čine isti jezični makrosustav iznosi V. Barac-Grum u: 6, str. 214.-216.

¹⁴²³ Usp. V. Barac-Grum, 6, str. 151. Autorica govori o realizaciji // općenito, ali ističe da su se te promjene najsnažnije odrazile na kraju sloga, pa i onoga na kraju riječi. Ista autorica naglašava da je jednake mijene bilježio i Fran Ramovš za pojedine slovenske dijalekte.

b) u kategoriji dočetka finalnoga sloga glagolskoga pridjeva radnoga sg. m. r.

c) u kategoriji dočetka medijalnoga sloga osnove, najčešće imenica, pridjeva, priloga i glagola.

Razvrstavanje realizacija te jezične značajke u pojedinim idiomima pokazuje podjelu govora pretpostavljenoga ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja na dvije velike skupine i nekoliko podskupina:

A) završno je /l/ neizmijenjeno u sve tri kategorije:¹⁴²⁴ *misal, pakal, plevel, debel, cel, pul,*¹⁴²⁵ *pol; povedal, sanjal, pisal, postal, kupil, ostarel, spametel; golčić, jelva, kalceti, kolci, melta, normalnu, soldi:*

- u svim govorima trsatsko-bakarskoga i crikveničkoga tipa: Trsata, Sušaka (Pečina), Gornje Vežice, Donje Vežice, Kostrene (Vrh Martinšćice, Svete Lucije, Žurkova, Šoića, Urinja), Bakra, Drage (Tijana), Vitoševa (Sv. Kuzma), Meje, Kukuljanova, Škrljeva, Krasice, Praputnjaka, Ponikava, Plosne, Gornjeg Jelenja (uvjetno), Mrzlih Vodica i Crikvenice

- među sjeveroistočnim istarskim govorima mjesta imenom: Pehlin, Marinići, Mladenići, Sv. Matej (Viškovo), Saršoni, Kantrida,¹⁴²⁶ Škurinje, Zamet, Brašćine-Pulac, Drenova, Kosi, Sroki, Grci, Srdoči, Ćikovići, Marčelji, Kastav, Spinčići, Breza, Lipa, Volosko, Opatija, Bregi, Matulji, Mihotići, Rukavac, Veprinac, Pobri (Varljeni), Kučeli, Jurdani-Jušići, Mučići, Permani, Ružići, Zaluki, Brešca, Zvoneća, Veprinac, Poljane, Liganj, Tuliševica, Lovranska Draga, Dobreć, Oprić, Ika, Ičići, Lovran, Medveja, Kraj, Mošćenička Draga, Mošćenice, Sučići, Kalac, Grabrova, Sv. Jelena, Martina, Golovik, Brseč, Zagore

- u rubnim ekavskim govorima s obzirom na refleks jata u govoru Škalnice: *pol, gol, vesel; puknil, poludil, delil; kolci, palci, Škalnice*

¹⁴²⁴ Takva je realizacija alteritetna za utvrđivanje pripadnosti mjesnoga govora kojem od narječja hrvatskoga sustava, a može se ostvariti u pojedinim mjesnim govorima svih čakavskih dijalekata osim lastovskoga.

¹⁴²⁵ *Pul* = 'pokraj, kod, kraj', pril.

¹⁴²⁶ Tako je zapisao za idiom Rijeke R. Strohal (125, str. 40., 43. i 71.)

poče, govori; puol, plevil; belnjoak, mulci, u Pazinu: *uzorie, peka; belnjāak, kalko, telci*, G sg. *bašelka; biel, zriel, vuol*; u Lindaru:¹⁴³¹ *zapra*, u Bermu: *bi, naša, moga, sta, skri, skoči, misli, prestraši, poče, pa, ubi, uša; vesel; palci*; u Trvižu: *strudi, umra, ji; vesel; belnjak*, u Hekima: *imie, prihaja, guori, pogrieši; posal, pastuol; cedilnjak*, u Bertošima: *uvriedi, kupova; pažul, ozduol; šoldi*, u Bazgaljima: *ubolie, bliešćie; zrel, debiel; mulci*, u Tinjanu: *kupova, vidi, umra; vol, bel, stabel; cedilnica*, u Žminju: *ubi, pita*; G pl. *griedal, biel, uol, caval; belnjāak*, u Prkačinima i Vidulinima: *usliepie, puknu; uol, avril, svetal, ohol; kolci, palci*, u Domijanićima i Pucićima: *čita, kopova; tepal, stuol; mulci, belnjāak*, u Jurićima: *pukna, procieni; pinjel, posal, svetal; cedilčina, palci*, a isti je raspored i u Orbanićima: *čeka, poteza, hiti, rinu, moli; biel, ciel; belmak, belnjak, bielcat*; u Debeljuhima: *kala, kupi; biel, štrudel; šoldi, telci, zalva*; Šivatima: *povieda, drža, imie, zaspā, leža; biel; belnjak*; među boljunskim govovima: u Lesišćini: *umr, posadi, pa, govorie, kupova; vesel, pōl / posa; prisilno*, u Pazu: *umr, vidi; vesel; kolci, belnjak*; u Boljunu: *vide, ču, smeja; postuol, popel, mižuol; belnjak*; teritorijalno na prostoru sjeveroistočnih istarskih govora, ali već nekim nabrojenim značajkama bližoj boljunskim govovima, Veloj Učki: *stori, umro, govori, zapreti; ohol, pinel; pałci, belnjak*, među labinskim idiomima u govoru Nedeščine, Strmca: *kupi, priša, proda; postol, kolci, mulci*; u Malim Turinima, Velim Goljima, Martinskome, Paradižu, Ružićima, Županićima, Kraj Dragi: *klo, reka, dela; vesel; kōlci, polci*; u Plominu i Vozilićima: *klo, po; pakol; polca, kolca*; u Labinu, Raši: *pito, zvo, priša, vide, prnesa, poče, bi; stōl, vesel; belnjok*; u Vinežu: *zno, piso, vumra; debel, ceł; polci*; u Gondoliću: *kanto, poce; debel; polci*; u Gornjem Rapcu: *vidi, cu, smijo, lejo, držo, čapo* (ali *mogal, kupova*!); *poštoł, mižōł, panjarul*,¹⁴³² *vul, šokol, detel*, G pl. *dēl; belnjok*; u govoru naselja Ripenda Kosi,¹⁴³³ Diminići: *facōl*,¹⁴³⁴ u Brovinju, Viškovićima,

¹⁴³¹ Za govore Lindarščine imam podatke iz Ivola: *kupova, reka; debiel, poštuol; kolci, cidilnik*.

¹⁴³² *Panjarul* = 'drvena posuda izdubena od jednog komada, za miješanje kruha'.

¹⁴³³ Usp. P. Ivić, 52, str. 204.

Skvaranskoj, Drenju, Crnom: *puknu, poče* (Drenje, Crni) / *poce uša, zaslepi, kanto; pažul, debel, pol; mulci, belnjok*

b) prethodnu kategoriju i finalni slog imenica, pridjeva, itd.:

- među središnjim istarskim u boljunskim govorima mjesta imenom Lupoglav i Semić: *so, vo, posto, topo, pažu*; Dolenja Vas, Brest, Vranja: *govori, dela, umr, kuosi / kosi* (Brest); *puo / po* (Brest), *postuo / posto* (Brest), *debe / debε* (Brest), *vese; mulci, kolci, bolna*, ali *bevnjak* (Dolenja Vas)
- među rubnim ekavskim govorima s obzirom na refleks jata u govoru Zamaska: *bi, ša, zna; zrie, prete; kolci, dolci*

c) prethodne kategorije i medijalni slog (dosljedno ili djelomice):

- među središnjim istarskim u motovunskim, ali s obzirom na refleks jata rubnim govorima Bartola: *po, pusto, pako, prete; vrga, stori, bi; koci*; Kaldira: *reka, doša, predika; debe, kota, pepe, vo; mucu, oca* (= 'kolca'), ali *belnjak*;

d) // > /ø/ u kategoriji glagolskoga pridjeva radnoga sg. muškoga roda, u završnomu slogu imenica, pridjeva itd. te s promjenom // > /v/, odnosno /f/ u središnjemu slogu:

- među središnjim istarskim u motovunskome, ali s obzirom na refleks jata rubnome govoru Brkača: *stori, vrga; posto,¹⁴³⁵ paka, vese; tefce, dva tefci*

2. // > /x/, /v/,¹⁴³⁶ pri čemu daljnju mijenu valja tumačiti naknadnom konsonantizacijom negdašnjega poluvokala /u/ u /v/, u svim trima kategorijama:

¹⁴³⁴ Taj sam idiom prema ostvaraju finalnoga // pridružila toj skupini govora zbog zaključka J. Kalsbeek da je sustav sličan sustavu mjesnoga govora Cerovice, za koji je utvrdila da se ne razlikuje bitno u odnosu na sustav G. ili Ripenda Kosa (prema pisanju P. Ivića), osim što ne govori o otvorenom /õ/ ni o fakultativnome jednoakcenatskome sustavu, kao P. Ivić za G. Rabac (i Prklog), već piše da se intonacijska opozicija izgubila, kao i opozicija prema kvantiteti, koja se djelomice odrazila u kvaliteti vokala, pa zaključujem da nema ni razlika u ostvaraju finalnoga //, kao što potvrđuje primjer glag. prid. rad. sg. m. r. *zápr*. Usp. J. Kalsbeek, 63, str. 251.

¹⁴³⁵ U tome mjesnome govoru u primjeru *andēl* zadržano je finalno //, no vjerojatno kao preuzeti leksem, a ne dio sustava.

¹⁴³⁶ Takav je rezultat zabilježen npr. i za govore svrljičko-zaplanjskoga dijalekta na Kosovu i makedonske govore tetovskoga kraja (prema pisanju P. Ivića u: 23, str. 71.), ali kada je riječ o alijetetima i alteritetima u hrvatskim narječnim sustavima, ne

- u rubnim, s obzirom na refleks jata, govorima Rupe kao /ɤ/ u finalnomu slogu i kao /v/ u medijalnomu slogu: *pavci, kovci*, uz izuzetak *mulci; poɥ, postoɥ, debeɥ, veseɥ; govoriɥ, kupljevaɥ, počeɥ, pučiɥ* (= 'puknuo'), *umrɥ*, Brdca s jednakim realizacijama kao u Rupci u finalnome slogu, ali i s promjenom /l/ > /ɤ/ na dočetu unutrašnjih slogova: *koɥci, paɥci*, te s mijenom /l/ izvan dočetne pozicije u slogu, u intervokalnoj poziciji, u /v/: N sg. *kovac, pavec*,¹⁴³⁷ dok finalno /oɥ/ > /u/: *pu* (= 'pol'), ali *voɥ*, a /aɥ/ > /oɥ/: *rekoɥ*¹⁴³⁸

Najveći dio čakavskih ekavskih govora zadržao je nakon redukcije poluglasa neizmijenjeni oblik finalnoga slogovnog /l/ u svim trima promatranim kategorijama, dakle kao hijerarhijski nižu razlikovnost čakavskoga narječja u odnosu na druge podsustave hrvatskoga jezika (trsatsko-bakarski govori s crikveničkim idiomom, sjeveroistočni istarski govori, creski i sjevernoločinski idiomi, a od rubnih ekavskih govora s obzirom na refleks jata, ostalim utvrđenim ekavskim govorima najbliži, idiom Škalnice, te prostorno udaljeniji, ali podrijetlom i značajkama bliži trsatsko-bakarskim govorima, govor Mrzlih Vodica).

Ekavski se govori na prostoru Istre izdvajaju i u pogledu realizacije ovoga kriterija. U svim je središnjim istarskim govorima ostvaraj vrhunski razlikovan: reduciran je /l/ u kategoriji glag. prid. rad. sg. m. r., izuzev u dijelu boljunskih govora na krajnjemu istoku (Semić, Lupoglav, Dolenja Vas, Vranja, Brest) i rubnoga govora Zamaska, u kojima je /l/ reducirano i u kategoriji dočetka finalnoga sloga imenica, pridjeva... Drugi su rubni ekavski govori s obzirom na refleks jata na središnjem istarskome prostoru dosljedniji u redukciji, pa reduciraju /l/ i na dočetu unutrašnjega sloga, kao što je u govoru Bartola i govoru Kaldira, ili u toj kategoriji, uz prethodne redukcije, ostvaruju /v/, tj. /f/, kao što je u govoru Brkača.

Takvim se razvojem govor Brkača približio ostalim rubnim ekavskim govorima, odnosno idiomima Rupe i Brdca, u kojima rezultat finalnoga /l/ u svim kategorijama pripada istome stupnju razvoja: /u/, /v/ ili

uspostavljaju se odnosi s dijalektima drugih jezika. Slovenski su dijalekti, međutim, spominjani zbog poznatih rasprava u ranijoj dijalektologiji o odnosu slovenskoga jezika i pojedinih hrvatskih idioma.

¹⁴³⁷ Riječ je, vjerojatno, o analogiji oblika N sg. i G pl. prema ostalim oblicima u kojima se /l/ nalazio na kraju sloga (G sg. kol-ca, N pl. kol-ci itd.), pa se /u/ konsonantizirao u /v/.

¹⁴³⁸ U tome je idiomu i finalno /av/ > /oɥ/: N sg. *cêrkoy / cêrkva*, ali *ljûbaɥ*.

/f/, a time ujedno i značajkama starije rubnosti kojima ti govori odudaraju od potpuno konzekventnih susjednih idioma, a pridružuju se današnjim rubnim govorima na sjeverozapadu čakavskoga prostora, koji bili u povijesnom arealnom kontaktu sa slovenskim i gorskokotarskim kajkavskim govorima u kojima je rezultat promjene isti, kao i onima koji su nekada činili čakavski rubni prostor.

2.2.2.11 STATUS FONEMA /ǃ/ U EKAJSKIM GOVORIMA

Među 23 jedinice suglasničkoga inventara čakavskih govora B. Finka¹⁴³⁹ i M. Moguš ubrajaju i /ǃ/.¹⁴⁴⁰ Međutim, na drugome mjestu upozoravaju: B. Finka da je tipična za čakavske govore, premda mjestimična, i promjena /ǃ/ > /j/,¹⁴⁴¹ a M. Moguš da depalatalizacija u čakavskim govorima zahvaća uz /ǃ/ i taj fonem, pri čemu razlikuje dvije vrste promjene: /ǃ/ > /l/ i /ǃ/ > /j/.¹⁴⁴² Prva je svojstvena sjevernočakavskim govorima, ali nije tako sustavna kao u kajkavskim govorima. U drugoj je vrsti riječ o zamjeni prvoga fonema drugim, opet palatalom, a uvjetno i o depalatalizaciji jer je u inventaru jedan palatal manje. Budući da je tako najčešće u govorima uzobalja, dok u govorima dublje na kopnu promjena izostaje, a može se realizirati i u govorima drugih hrvatskih podsustava u čakavskome susjedstvu, D. Brozović je svrstava u *adrijatizme*.¹⁴⁴³

Već u najranijoj literaturi o čakavskim ekavskim govorima autori upozoravaju na razliku u realizaciji toga fonema,¹⁴⁴⁴ pa je uključena u Upitnik za istraživanje ekavskih govora s pretpostavkom da bi mogla biti pomoćnim kriterijem u podjeli govora pretpostavljenoga ekavskoga čakavskoga dijalekta na podsustave.

Analiza pokazuje da se utvrđeni ekavski govori glede realizacije toga fonema mogu podijeliti u sljedeće skupine:

A) govore s /ǃ/ u sustavu: *ključ, postelja / pustelja, kaplja, ljubav, kašljat*. Tako je:

- u govorima trsatsko-bakarskoga i crikveničkoga tipa: Trsata, Sušaka (Pećina), Gornje Vežice, Donje Vežice, Kostrene (Vrh Martinščice, Svete Lucije, Žurkova, Šoića, Urinja), Bakra, Drage (Tijana), Vitoševa (Sv. Kuzma), Meje, Kukuljanova, Škrljeva,

¹⁴³⁹ Usp. B. Finka, 27, str. 26.

¹⁴⁴⁰ Usp. M. Moguš, 106, str. 63.

¹⁴⁴¹ Usp. B. Finka, 27, str. 29.

¹⁴⁴² Usp. M. Moguš, 106, str. 90.

¹⁴⁴³ Usp. D. Brozović, u: 23, str. 84.

¹⁴⁴⁴ Npr. J. Ribarić, M. Maček. V. i u recentnijim raspravama, npr. I. Lukežić, 75, str. 588., za sjeveroistočne istarske govore spominje realizaciju /j/, uz odstupanja u nekim govorima, npr. Rukavcu, a u: 88, str. 108., među značajkama Studene nalazi spomenutu promjenu i određuje ju kao realizaciju tipičnu za sjeverozapadni čakavski areal.

Krasice, Praputnjaka, Ponikava, Plosne, Gornjeg Jelenja (uvjetno) i Crikvenice

- među sjeveroistočnim istarskim govorima u idiomu Lipe
- među središnjim istarskim govorima u žminjskim idiomima naselja imenom: Orbanići, Debeljuhi, Vidulini, Prkačini, Pucići, Domijanići, Jurići, Šivati, Žminj (ali depalatalizirano u primjeru *priatelj*); u pazinskim govorima imenom: Lindar,¹⁴⁴⁵ Pazin: *ljudi, lažljivac, čeljad, grendalj, ključuon / ključuen, pustelja, valja, ljut, antonšljak, meklja, ukrvavljen, miljar, valje, zdravlje*, ali *žuji*, I sg. *krvuon, kješća*; Gologorički Dol, Škopljak:¹⁴⁴⁶ *ljubaf, valje, ulje, ključanica, ključ, pustelja*, ali *pretel*; Gračišće:¹⁴⁴⁷ *speljat, ljubaf, ulje, zulj*, ali *vesel'je, prijatelj*; Bazgalji, Brtoši: *ulje, kralj, veselje, veštalja, vipeljat, roditelji*, ali *prijatelj*; Heki: *ulje, uozalj, ugljenje*, ali *vesel'je, prijatelj*; u boljunskim govorima imenom Lupoglav, Semić: *vesielje, pustelja, kašljat, od učitelja, prijatelj, globlja, miljar*; Brest: *peljajo, speljat, valje, pustelja, nedelja*, ali *kluči, prijatelj, učitelj*; Dolenja Vas, Vranja: *nedelja, pustelja, ulje, veselje, valje*, ali *priatelj, učitelj*; Lesišćina: *ispeljat, ulje, ljubav, plešljif / pusteja, vesel'je* (ali *prijatelj, Želko, učitelica*); među labinskim govorima mjesta imenom Ripenda Kosi,¹⁴⁴⁸ Diminići,¹⁴⁴⁹ Gondolić, Brovinje, Viškovići, Skvaranska, Drenje, Crni: *ulje, veselje, speljat*, A sg. *posteljino* (Crni, Drenje) / *pošteljino*, A pl. *krolji*, ali *pretel*; Raša: A sg. *nedeljo, bolje, najtežlje, ljudi*; Labin: *ljudi, volja, povoljali*; Vinež: *vestalja, ljudi*, G sg. *pustelji*, A sg. *petroljico*, ali N pl. *pretelice* (ali *fameja*); Nedeščina, Strmac, Mali Turini, Veli Golji, Martinski, Paradiž, Županići, Kraj Draga: *ulje / vulje* (Martinski, Paradiž, Županići, Kraj Draga), *veselje, peljat, velje, miljor, ucitelj / učitelj* (Mali Turini), ali *pretel*

¹⁴⁴⁵ Jednako vrijedi i za govor zaseoka Ivola u Lindarskome polju koji nije zabilježen na Hrženjakovoj karti, ali i *vale, vesel'je*.

¹⁴⁴⁶ U govoru Floričića provedena je mijena /l/ > lj/: *jubaf, vaje, nedeja, uje, kjuc*, ali *pretel*.

¹⁴⁴⁷ Jednaki su primjeri zabilježeni za govor Putinja kraj Gračišća.

¹⁴⁴⁸ Usp. P. Ivić, 52, str. 204.

¹⁴⁴⁹ Zaključak je izveden na temelju spominjane usporedbe u tekstu J. Kalsbeek sa sustavom G. Rapca ili Ripenda Kosa prema Ivićevu zapisu. Usp. J. Kalsbeek, 63, str. 251.

- među rubnim ekavskim govorima s obzirom na refleks jata u govoru Brdca: *ljubaŷ, űtruklji, vulje, speljat, rupaljski, valje, űakalj, veselje* (ali depalatalizirano u primjeru *prijatelj*), űkalnice: *potlje, űkaljski, velje, ljubav, ulje* (ali *prijatelj*), Rupe: *kaljuűa, űkaľja, prpeljali, dalje, potlje, streljat, nedelja* (ali *prijatelj*); Mrzlih Vodica

B) govore s provedenom promjenom $\acute{I}/ > /j/$ i $\acute{I}/ > /l/$: *kraj, jubaf, judi, fameja, nedeja, uje, Pojane, zadovojan; prijatelj, z Matuli / na Matujah, Velko, űelko, Milenko*, ali i *vesel'je / veseje*. Tako je:

- među sjeveroistočnim istarskim u govorima Kantride,¹⁴⁵⁰ űkurinja, Zameta, Pehlina, Braűćina-Pulca, Drenove, Marinića, Mladenića, Sv. Mateja (Viškova), Sarűona, Kosa, Sroka, Spinćića, Ćikovića, Srdoća, Grbaca, Marćelja, Kastva, Breze, Kućela, Zvoneće, Breűaca,¹⁴⁵¹ Mućića, Pobara, Matulja, Brega, Veprinca, Poljana, Dobreća, Voloskoga, Opatije, Ićića, Ike, Lovrana, Oprića, Tuliűevice, Lignja, Medveje, Kraja, Moűćenićke Drage, Moűćenica, Sućića, Grabrove, Kalca, Sv. Jelene, Martine, Brseća, Zagora (ali *ule* u govoru Spinćića, Matulja, Brega, Ruűića, Zaluka, Kosa, Sroka, Marćelja, Breze, Kućela, Mućića, Juűića-Jurdana, Pobara, Voloskog, za govor Mladenića ovjerena su oba oblika)
- među središnjim istarskim u pazinskome govoru Trviűa: *popejat, uje, vaje, kraj*, A sg. *űejo*, ali *vesel'je, pretel*; u boljunskome govoru Paza: *puűteja, kudeja, nedeja, vaje, uje, judi*, ali *vesel'je, l'jubaf, prijatelj, zadovolstvo*; Boljuna:¹⁴⁵² *pjuje, ĉejad, grandaj, űuj*, I sg. m. r. *kjućien*, N pl. *kjući, dimjak, űakjić, kraguj, divji, kaűjat, nedija, zdravje, dinbja, mijar*, ali *űkulja, ućiteljev, prijatelj*; u govoru Vele Ućke, teritorijalno sjeveroistočnom istarskom govoru, ali dosad utvrđenim znaĉajkama bliűem boljunskim govorima: *uje, fameja, judi*, s

¹⁴⁵⁰ Jednako piűe R. Strohal za Rijeku, 125, str. 30., 31.

¹⁴⁵¹ U tekstu űto ga je zapisao i akcentuirao J. Ribarić 1908.-1910., 116, str. 128. stoje primjeri: *Ijudi, razmiűljaj, kljiĉ, nedelju, gljedal*. On i za Kastav donosi sustavno $\acute{I}/$, međutim moji obavjesnici to demantiraju i ostvaruju promjenu $\acute{I}/$ u $/j/$ ili depalatalizaciju $\acute{I}/$ u $/l/$ u ponekim primjerima, kao űto je prikazano u integralnome dijelu radnje.

¹⁴⁵² F. Lovljanov piűe primjere samo s $\acute{I}/$ u sastavu, npr.: *űtrukalj*, G sg. *zemľji*, A sg. *divľjaĉino, siplje, gumolji, valje, fritalja* (= 'jelo od tućenih i prženih jaja').

depalatalizacijom u imenici *priatelj*; labinskim govorima Vozilića i Plomina: *ponedejak, kješća, pošteja, pretel*

- među rubnim govorima s obzirom na refleks jata u govoru Bartola: *vaje, uje, jubaf, pusteja*, ali *prete*; Kaldira: *kodeja, ponedejak, nedeja, pejajo, posteja*, ali *prete, vesel'je, l'jubaf*; Brkača: *nedeja, pejajo, vaje, posteja*, ali *kudela*, G sg. *prijatela, vesel'je, l'judi*; Zamaska: *konopja, posteja, nedeja, ponedejak*, ali *prete*
- među creskim i sjevernološinskim govorima u idiomu Vrane, Orleca, Valuna, Lubenica, Zbičine, Vodica, Belog, Predošćice, Dragozetića, Filozića, Cresa, Stivana, Beleja, Martinščice, Miholaščice, Vidovića, Ustrina, Osora, Punte Križa, Nerezina, Sv. Jakova: *kjuč / kjuc* (Valun, Lubenice, Beli, Dragozetići, Filozići, Cres, Osor), *kraj, judi, zemja, ponedeji, nedeja, jubaf* (i *l'jubaf* u govoru Vrane), *vaje* (Valun), *skoj* (Valun), *juto* (Zbičina), L sg. *po dajine* (Vodice), *veje* (Vodice), *prijatelj / sprijateljil* (Orlec), *ule / uje* (Beli), *valda* (Zbičina), *lulat* (Zbičina), *veseje / vesel'je* (Predošćica, Vidović, Ustrine, Punta Križa, Nerezine, Sv. Jakov), *učitelj* (Miholaščica, Martinščica)

C) govore koji imaju *ǃ/* u sastavu, ali i *ǃ/ > /j/*: uglavnom ostvaruju prijelaz *ǃ/* u */j/*, a *ǃ/* najčešće u slijedu *lǃj*, npr. *veselje, zelje*, te u alternacijama *b-blj, p-plj, m-mlj, v-vlj*, npr. *mljackat, pljuvat, zdravlje*; *ǃ/* i */j/ < ǃ/* slobodno alterniraju; uglavnom ostvaruju *ǃ/*, a u spomenutim alternacijama ostvaruju */j/*. Tako je:

- među sjeveroistočnim istarskim u govoru Rukavca: *jubav, judi, vaje*, A sg. *voju, bojega, prokjeto*, G sg. *trpjenja, gibjemo, živjenja, zemja*, ali *ključi, kljin, kralj, črljen, gljeda, gljineni, gljezav, mljacka, veselje, zelje, zdravlje*
- među središnjim istarskim govorima u pazinskim idiomima Berma:¹⁴⁵³ A sg. *sabljo*, A pl. *roditelje*, ali A pl. *judi* / I pl.

¹⁴⁵³ J. Kalsbeek piše da je u govoru Berma *ǃ/* prešlo u */j/* (usp. 63, str. 262., bilješka 16.). P. Šimunović i R. Olesch, 129, bilježe jedan primjer s *ǃ/*: *sabljo*. U snimljenome ogledu govora iz Berma zabilježila sam *roditelje*, što pripisujem početku govorenja moje obavjesnice i nastojanju da je drugi razumiju, ali *l'judima*, dakle nesliveni ostvaraj, svojstven onim idiomima koji inače ostvaruju prijelaz *ǃ/ > /j/* (usp. npr. ranije *vesel'je*). Stoga na temelju zapisa J. Kalsbeek i te opservacije, ali i zapisa *sabljo*, u kojem se *ǃ/* ostvaruje u slijedu labijala + *ǃj*, smještam taj idiom u tu skupinu govora.

*ljudima, Tinjana:*¹⁴⁵⁴ *škjenac, pusteja, jubavnica, voja, vaje, krajica / nedelja, ponedeljak, klješća, žljepa, kudelja, prijatelji, kripilji, ljudi, kralj, veselje, ulje / ule;* među labinskim govorima u idiomu G. Rapca: *gljis, prijatelj, polje, miljor, školjica, cešljote, kašljat, učitelj, vulj,*¹⁴⁵⁵ *žulj, puštelja, 1 sg. ključen, 3. l. sg. prez. valjo, ulje, kragulj, ali divji, zdrovje, krejut, kopje*¹⁴⁵⁶

Raspored među utvrđenim ekavskim čakavskim govorima pokazuje da status fonema /ǃ/ u njihovim konsonantskim inventarima može uvjetno biti pomoćnim klasifikacijskim kriterijem pri utvrđivanju podsustava pretpostavljenoga čakavskoga ekavskoga dijalekta, jer, premda se u pojedinim govorima triju od pet zasebnih skupina s obzirom na realizaciju jata opserviraju drukčiji ostvaraji u odnosu na ostale govore iste skupine, ne uvijek udaljenijim od središta, kao što se potvrđuje za izuzetke kod drugih kriterija, govori su tih skupina ipak homogeni.

Sasvim su jedinstveni trsatsko-bakarski govori s crikveničkim idiomom koji imaju /ǃ/ u sastavu, a suprotni su im cresko-sjevernoločinski u kojima se realizira prijelaz /ǃ/ > /j/. Relativno su ujednačeni sjeveroistočni istarski govori u kojima je zabilježen prijelaz /ǃ/ > /j/, a odstupa krajnji im idiom Lipe, koji kao i susjedni mu rubni govori s obzirom na refleks jata (Brdce, Rupa, Škalnica, pa i udaljenije Mrzle Vodice, dok takvi govori u središnjoj Istri realiziraju prijelaz /ǃ/ > /j/) u sastavu ima /ǃ/, te govor Rukavca u kojem se uglavnom ostvaruje prijelaz /ǃ/ u /j/, ali je i /ǃ/ dijelom konsonantskoga inventara.

Drugu takvu skupinu, ali sa suprotnim ostvarajem, dakle s /ǃ/ u sastavu, čine središnji istarski govori među kojima se izdvajaju prostorno njihove krajnje točke s prijelazom /ǃ/ > /j/: govori Trviža, Vozilića i Plomina, ali i Paza, Boljuna, te teritorijalno bližeg sjeveroistočnim istarskim govorima, idioma Vele Učke, kao i tri idioma u kojima se realiziraju obje mogućnosti: govor Berma, Tinjana i G. Rapca.

¹⁴⁵⁴ U govoru Tinjana zabilježila sam dvojne ostvaraje skupine *dǃ i sekundarne dǃj: *žed, rođen* (s čakavskim ostvarajem [ǃ]), pa i u primljenica kao *đin*, ali *tuji, grajan*.

¹⁴⁵⁵ *Vulj* = 'košnica'.

¹⁴⁵⁶ *Kopje* = 'kaplje'.

2.2.2.12 REALIZACIJA ISHODIŠNOJEZIČNE SKUPINE /v̩/ (<vb, v̩b), INICIJALNOGA /v/, i /v/ U KONSONANTSKIM SKUPINAMA

Sonant /v/ sklon je redukcijama bilo kao inicijalna jedinica u ishodišnojezičnoj skupini /v̩/ podrijetlom od /vb/, /v̩b/,¹⁴⁵⁷ ili od inicijalnoga /v/ ili pak u konsonantskim skupinama u slijedu sa sonantom /r/ ili samoglasnim /r/ u istome ili sljedećemu slogu. U prvome je slučaju riječ o općejezičnoj pojavi koja se u čakavskome narječju ubraja u jezične razlikovnosti hijerarhijski nižega ranga u odnosu na druge podsustave hrvatskoga jezika,¹⁴⁵⁸ a odnosi se na redukciju inicijalnoga člana početne konsonantske skupine koja bi nakon redukcije poluglasa u slabu položaju bila atipična prema zakonitostima dubinske stukture sloga jer novonastalu šumničku skupinu ne bi činio slijed frikativa i okluziva.

U hrvatskim su podsustavima nakon redukcije poluglasa moguća različita razrješenja, od kojih su neka zajednička svim trima narječnim sustavima.¹⁴⁵⁹ U čakavskim su govorima tri mogućnosti: a) vokalizacija inicijalnoga /v/ u /u/ kao i u drugim podsustavima hrvatskoga jezika (npr. *ubili, udovica*), b) metateza inicijalnoga /v/ i konsonanta iza njega kao i u štokavskim govorima (*svi, svekrva*), c) redukcija inicijalnoga /v/ ispred šumnika i drugoga sonanta kao i u dijelu kajkavskih govora (*si, zeli, sekrva*).

Druga se i treća navedena promjena ostvaruju samo u određenim arealima dvaju hrvatskih podsustava: kajkavskoga¹⁴⁶⁰ i čakavskoga, a u čakavskome se pripisuju govorima sjeverozapadnoga čakavskoga areala.

¹⁴⁵⁷ Kontinuantu protojezičnoga prijedloga kao samostalne riječi u najvećem dijelu utvrđenih ekavskih govora nakon pune vokalizacije poluglasa ima oblik *va* (ali i u njima *v Riku*), kao što je u trsatsko-bakarskim govorima s crikveničkim idiomom, no u drugim govorima, ovisno o inicijalnome fonemu sljedeće riječi, može se realizirati kao *v*, najčešće ispred vokala i /r/: *va grad, va kamaru / v ajer, v Riku*. Tako je u sjeveroistočnim istarskim govorima.

¹⁴⁵⁸ V. o tome u knjizi I. Lukežić, 88, str. 89., 90., 91., 92.

¹⁴⁵⁹ Za razliku od njih, prijelaz sonanta /v/ u /f/ svojstven je samo dijelu kajkavskih govora (npr. *fčera*). O razlozima takve realizacije v. I. Lukežić, 88, str. 90., bilješka br. 174.

¹⁴⁶⁰ Za kajkavsko je narječje zabilježeno otpadanje inicijalnoga /v/ ispred /l/, (usp. primjerice D. Brozović u: 23, str., 95.), što je svojstveno i čakavskim govorima, premda je broj primjera manji (npr. *ladat, Lado*), ali i iza konsonanta a ispred /l/ (usp. M. Lončarić, 71, str. 95.).

U dosadašnjoj dijalektološkoj literaturi zabilježena su realizacijska ograničenja u pogledu ostvaraja sonanta /v/ u većem dijelu ekavskih govora,¹⁴⁶¹ pa su i te značajke uključene u Terenski upitnik za utvrđivanje čakavskih ekavskih govora.

Analiza pokazuje da je u utvrđenim ekavskim govorima:

A) u inicijalnim položajima /və/ < /vb/, /vb/ nakon redukcije poluglasa:

a) reducirano inicijalno /v/ ispred šumnika i sonanta: *sa, se, si, sega, saki, saka, sako, sakidanji, sakako(r), sejno, sejenako* (< /vəs/ < /vbs/, ali se poluglas i vokalizira *vas*¹⁴⁶² < /vbsb/), *dovica* (< /və/ < /vbd/ ili /vbd/, *torak* (< /vət/ < /vbt/), *čera* (< /vəč/ < /vbč/); *zet* (< /vəz/ < /vz/), *nuk, nutra/ nutar* (< /vən/ < /vbn/, ali se poluglas i vokalizira *van(e)* < /vbn-) ili se inicijalni sonant /v/ vokalizira ispred šumnika ili drugoga sonanta: *ubit* (< /vəb/ < /vbb/), *umret* (< /vəm/ < /vbm/). Tako je:

- u govorima trsatsko-bakarskoga i crikveničkoga tipa: Trsata, Sušaka (Pećina), Gornje Vežice, Donje Vežice, Kostrene (Vrh Martinščice, Svete Lucije, Žurkova, Šoića, Urinja), Bakra, Drage (Tijana), Vitoševa (Sv. Kuzma), Meje, Kukuljanova, Škrljeva, Krasice, Praputnjaka, Ponikava, Plosne, Gornjeg Jelenja (uvjetno) i Crikvenice
- među sjeveroistočnim istarskim u govorima:¹⁴⁶³ Mladenića, Marinića, Sv. Mateja (Viškova), Spinčića, Saršona, Sroka, Kosa, Čikovića, Srdoča, Grbaca, Marčelja, Kastva, Breze, Kućela, Rukavca: *se, sakamo, saki, sega, sekrva* (ali *svekar* u Saršonima) / *svekrva* (u Srokima, Brezi uz *svekar*), *zet, dovica*, uz zadržavanje inicijalnog /v/ u *vnuk / nuk* (Spinčići, Rukavac) / *unuk* (Saršoni,

¹⁴⁶¹ Vid. npr. M. Mafecki, 91, M. Moguš, 111, str. 315., I. Jardas, 59; u recentnijoj literaturi o trsatsko-bakarskim govorima s crikveničkim idiomom spominje se redukcija /v/ u slijedu s okluzivima ili s /r/, svojstvena svim govorima sjeverozapadnoga areala, te redukcija /v/ u atipičnim inicijalnim skupinama, tipična za iste govore (usp. I. Lukežić, 83, str. 161.).

¹⁴⁶² *Vas* = 'sav'.

¹⁴⁶³ U tim su govorima primarni i danas sustavni takvi ostvaraji (osim u onima u kojima je provedena vokalizacija /ə/ ili /v/) s reduciranim inicijalnim /v/ nakon redukcije poluglasa. Ostvaraje s /v/: *svakamor, svemu, svakako, svakakof* obavjesnici navode kao jednako dobre, no u ogleđima govora ili u trenucima kada ne razmišljaju kako bi izgovorili neki od tih leksema, ovjereni su primjeri s reduciranim /v/.

Sroki, Kučeli, Brseč), *ubit, umret*; zatim Pehlina, Braščina-Pulca, Drenove, Kantride,¹⁴⁶⁴ Škurinja, Zameta, Ružića, Zaluka, Brežaca, Lipe, Zvoneće, Matulja, Mučića, Jušića-Jurdana, Pobara, Brega, Veprinca, Poljana, Voloskoga, Opatije, Ičića, Ike, Lovrana, Medveje, Dobreća, Oprića, Tuliševice, Lignja, Kraja, Mošćeničke Drage, Mošćenica, Sučića, Grabrove, Kalca, Sv. Jelene, Martine, Brseča, Zagora: *si, semogući, sega, saki, sakud, zet, sekrva* (*svekar* u Pehlinu, Drenovi, Ružićima, Zalukima), *sakamor, semu, sakako, sakakovi*, ali s vokalizacijom /v/ > /u/ u primjerima *udovica* (uz *dovica* u Mučićima), *udovac*, a zadržanim /v/ nakon redukcije poluglasa u *vnuk*, promjenom /v/ > /g/: *gnuk* (kao u Opriću, Tuliševici, Lignju) ili *unuk, unuka* (u Škurinjama, Zametu, Pehlinu, Brašćinama-Pulcu, Drenovi, Ružićima, Zalukima, Opatiji, Lipi, dok je u govoru Kantride te govoru Mučića uz *unuk* ovjereno i *vnuk*), *ubit, umret*

- među rubnim ekavskim idiomima s obzirom na refleks jata u govoru Brdca,¹⁴⁶⁵ Škalnice: *sagda, sakako, sakaki, sakamor, sega, semogući, semu, si, zet*, ali *udovica, unuk*; Rupe¹⁴⁶⁶ s nekoliko primjera metateze: *sakakor, saki, saka, sako, sakamor, zet*, no *svāga, svāmogući, svāmu, svi*, ali i *udovica, unuk*; Mrzlih Vodica
- među središnjim istarskim u boljunskim govorima imenom Lupoglav, Semić: *čera, zet, torak, dovac, šenac, saki, se, sega, semu*, ali *svekrv, svekrva, umr*; Brest: *sakamor, saki, zet / svekrva*, ali *unuk, udovica*; Dolenja Vas: *sakamr, saki, sekrva, ziet, nuk*, ali *udovica, umr*; Vela Učka (na prostoru sjeveroistočnih istarskih idioma, ali mnogim značajkama bliža boljunskim govorima): *se, sakamo, saki, sega, zet, nuk, dovetica*, ali *svekrva*; među labinskim govorima u idiomu Gornjega Rapca: *saki, sa (m.), so (n.), seh, sen, nuki, žet, šekrva*, ali

¹⁴⁶⁴ R. Strohal za idiom Rijeke, 125, nabraja: *vnuk / nuk/ unuk, vdovica / dovetica, vtorak / torak / utorak, cera, zet* (str. 14.), *semogući* (str. 11.), *vas, sega, semu, sen, se, si* itd. (str. 66.).

¹⁴⁶⁵ Kontinuant protojezičnoga prijedloga *vъ* kao samostalne jedinice realizira se kao *u*.

¹⁴⁶⁶ Kontinuant protojezičnoga prijedloga *vъ* kao samostalne jedinice realizira se kao *u*.

udofca, ubojica, umra; Ripenda Kosa: *šenac, noĳ, zet*; Diminića;¹⁴⁶⁷ Skvaranske, Drenja, Crnoga, Brovinja, Viškovića, Gondolića: *sagdere* (Skvaranska) / *sakomor* / *sakamor* (Gondolić), *sekrva* / *sekrova* (Brovinje), *si, saki, sako, sega, semu, sejeni, zet, nuk*, ali *Uzom / Ozom, udovica*, (Skvaranska); Raše: *si, sejno*, glag. prid. rad. sg. s. r. *zelo, nuki*; Labina: *saki, si, nutre, nuka, zet, zamen*; Vineža: *sekrva, sako, sakemu, sejeno, zamen, nuka*, ali *vumra*; Nedeščine, Strmca, Malih Turina, Velih Golja, Martinskog, Paradiža, Županića, Kraj Drage: *sakako, sakomor, saki, se, sega, semu, sejno, sekrova / sekrva* (Nedeščina, Strmac), *zet, nuk*, ali *Uzom, udovisa* (Nedeščina, Strmac) / *odovica* (Mali Turini, Veli Golji) / *udoveca*; Vozilića, Plomina: *saki, semu, sekrva, sakamo(r), šejno, žet, nuk*, ali *udovisa*

b) u većini primjera kao u A), ali uz dubletne ostvaraje:

- među središnjim istarskim u žminjskim govorima Orbanića: *sa / sva, saki / svaki, sejno / svejno, sakakove / svakakove, sakakuor / svakakuor*, ali samo *svagdere, svakamor, svekrf, svekrva; nuk, ziet*, ali *udovac, udovica*; Debeljuha: *sakamom, saki, saka, sako, sega, semogući, semu, si, ziet, nuk*, ali *svekrva, udovica*; Vidulina, Prkačina: *sva, svakakof, svekrva / si, semu, ziet, nuk*, ali *udovica*; Pucića, Domijanića: *svas, sva, svakakor, svakamor, svekrva, svemu / si, sejno; ziet, nuk*, ali *udovica*; Jurića: *svakamor, svaki, svaka, svako, svega, svekrva, svemogući, svakakuof / sakakor, ziet, nuk*, ali *udovica*; Šivata: *sako, se, zieli, sega*; Žminja: *ša, ší, še, šaki, šo, švekrf, švekrva*, ali *nuk, žiet, udovica*; u pazinskim govorima: Berma: *saki, se, zieli, nutre*; Pazina: *saki, sa, sega, semu, seh, sien, sejenāaka, zieli, nutre, nuki, dovac*, G sg. *dofca*, ali *svekrf, svekrva, umra*; Lindara:¹⁴⁶⁸ *zet, šenac, čera, nuk, dovica, torak*; ekavskoga dijela Gologoričkoga Dola, Gračišća:¹⁴⁶⁹ *sakakuov, sakamuor, saki, saka, ziet, nuk, dovica*,

¹⁴⁶⁷ Zaključak je izveden na temelju spominjane usporedbe toga govora u tekstu J. Kalsbeek sa sustavom G. Rapca ili Ripenda Kosa prema Ivićevu zapisu. Usp. J. Kalsbeek, 63, str. 251.

¹⁴⁶⁸ Za govor zaseoka Ivola u Lindarskome polju koji nije zabilježen na Hrženjakovoj karti ovjereni su primjeri: *svakakuof, svekrva*, ali *saki, saka, ziet, nuk* te *udovica*.

¹⁴⁶⁹ Jednaki su primjeri zabilježeni za govor Putinja kraj Gračišća.

ali *svekrva*; Škopljaka:¹⁴⁷⁰ *svakakuor, svakamuor, svaki, svaka, svako, svi*, ali *ziet, nuk / udovica, umra*; Bazgalja: *sakamuor, saki, si, ziet, nuk, dovica*, ali *svakako, svaki, svaka, svega, svemu, svekrva, umra*; Brtoša: *sakamuor, saki, semu, ziet, dovica / svi, svekrva*, ali *unuk*; Heka:¹⁴⁷¹ *sakako, sakamuor, saki, saka, sako, si, sega, semu, ziet, torak*, ali *Ozan, unuk, udovica, umra*; Trviža:¹⁴⁷² *sakamor, ziet, torak / sakakov, svaki, svega, svekrva*, ali *udovica, unuk, umra, udet*; Tinjana:¹⁴⁷³ *sakamor, zet / svega, svemogućí, svekrva, svemu, svi*, ali *udovica, umra, unuk*; u boljunskim govorima imenom Lesišćina: *zet, dovica, nuk / svakakor, svakamor, svega, svekrva*, ali *umr*; Paz: *sakamor, zet, nuk / svaki, svega, svemu, svekrva*, ali *umr, udovica*; Boljun: *sakamo, se, si, zasien, saki, sako, sega, semu, dovac, nuk, ziet / sva, svo, svekrv, svekrva*, ali *umr*

c) najčešće se provodi metateza inicijalnog /v/ ispred sonanta nakon redukcije poluglasa (ali se poluglas i vokalizira), inicijalni se sonant /v/ zadržava nakon redukcije poluglasa / reducira ili vokalizira ispred šumnika ili drugoga sonanta. Tako je:

- među creskim i sjevernolohinskim idiomima u govoru Vrane, Orleca,¹⁴⁷⁴ Valuna, Vodica, Zbičine, Belog, Predošćice, Dragozetića, Filozića, Stivana, Beleja, Martinšćice, Miholašćice, Vidovića, Ustrina, Osora, Punte Križa, Nerezina, Sv. Jakova: *sva / šva* (Zbičina, Cres), *sve / se* (Predošćica), *svo / švo* (Zbičina, Cres), *svi / švi* (Cres), *sve / šve* (Cres), *svega / švega* (Cres), *svemu, svaki / šuaki* (Cres) / *saki* (Zbičina, Beli, Vidović), *svaka / saka*

¹⁴⁷⁰ U Floričićima sam zabilježila: *sakako, semu, zet*, ali *svaka, svekrva, vnuk / unuk, udovica*.

¹⁴⁷¹ Kontinuant je protojezičnoga prijedloga *v̄b* kao samostalne jedinice *va / u*: *va dele, va kuće, va Pazine, va bolnice, va našen sele / u mize, u oštarije, u škatule, u boke, u žepe, u partizani, u penzije*.

¹⁴⁷² Kontinuant je protojezičnoga prijedloga *v̄b* kao samostalne jedinice *u*.

¹⁴⁷³ Kontinuant je protojezičnoga prijedloga *v̄b* kao samostalne jedinice *u*.

¹⁴⁷⁴ Kontinuant je protojezičnoga prijedloga *v̄b* kao samostalne jedinice *v̄b > v / va / vaf* (uz potpunu redukciju i pozicijski uvjetovan ostvaraj [f]) u govorima Vrane, Orleca, Stivana, Beleja, Martinšćice, Miholašćice, Vidovića, Ustrina, Osora, Punte Križa, Nerezina, Sv. Jakova. Oblik *vaf* nastao je udvajanjem prijedloga *v* i vokalizacijom poluglasa (da bi se spriječila njegova redukcija), pri čemu se krajnji sonant /v/ zamjenjuje bezvučnim frikativom /f/.

(Beli), *svagdere* (Zbičina), *svakan / sakan, svejenako / svejenaki* (Orlec, Nerezine) / *svejenoki* (Belej) / *svejeno* (Ustrine), *svakakor* (Ustrine), *svekrva* (Vrana) / *sekerva / sekarva* (Ustrine, Osor, Punta Križa, Nerezine, Sv. Jakov), *svenec / švenec* (Cres) / *svenac* (Dragozetići, Filozići, Predošćica, Ustrine, Orlec, Punta Križa, Nerezine, Sv. Jakov), *svacesa* (Dragozetići, Filozići) / *nuter / nutre* (Dragozetići, Filozići, Miholašćica, Martinšćica, Punta Križa, Nerezine, Sv. Jakov) / *nutar* (Predošćica, Stivan, Ustrine, Osor), *zet (i zent) / ziet* (Punta Križa, Nerezine, Sv. Jakov); *ven(e) / vane* (Predošćica, Dragozetići, Filozići, Ustrine, Osor, Punta Križa, Nerezine, Sv. Jakov), *ves* (Orlec, Valun, Zbičina) / *veš* (Cres) / *vas* (Punta Križa, Nerezine, Sv. Jakov), *vežyat* (Stivan); *vnuk*, ali *udovec / udovac* (Beli, Predošćica, Vodice, Dragozetići, Filozići, Ustrine, Osor, Punta Križa, Nerezine, Sv. Jakov), *udovica, umret / umirat* (Orlec), *utori; zamen*, ali *umar* (Vodice, Stivan, Nerezine) / *umer* (Belej, Martinšćica, Miholašćica, Vidović)

- među rubnim govorima s obzirom na refleks *jata* u idiomu Bartola:¹⁴⁷⁵ *saki, saka, zet / svakamor, svekrva, svemu*, ali *udovica, unuk*; Kaldira: *zet; svega, svekrva, svekarf, svemu, svaka, svi, svakamor*, ali *odovac / udovac; odovica, unuk*; Brkača: *zet / svega, svekrva, suekar*, ali *unuk*; Zamaska: *zet, nutra / svakemu*, ali *odovac / odovica*

B) /v/ se u konsonantskim skupinama sa sonantom /r/ ili slogotvornim /r/ u istome ili narednome slogu reducira: *črčak, četrti, trdo, srab, srbī, storit* (u Brdcu u tome značenju *naredit*). Tako je:

- u govorima trsatsko-bakarskoga i crikveničkoga tipa: Trsata, Sušaka (Pećina), Gornje Vežice, Donje Vežice, Kostrene (Vrh Martinšćice, Svete Lucije, Žurkova, Šoića, Urinja), Bakra, Drage (Tijana), Vitoševa (Sv. Kuzma), Meje, Kukuljanova, Škrljeva, Krasice, Praputnjaka, Ponikava, Plosne, Gornjeg Jelenja (uvjetno), Mrzlih Vodica i Crikvenice
- među sjeveroistočnim istarskim (s obezvučenjem finalnoga zvučnoga konsonanta u većini idioma) u govorima: Kantride,¹⁴⁷⁶ Škurinja, Zameta, Pehlina, Brašćina-Pulca, Drenove, Marinića,

¹⁴⁷⁵ Kontinuant je protojezičnoga prijedloga *v̄b* kao samostalne jedinice *u* u svim četirima govorima.

¹⁴⁷⁶ Neke primjere bilježi i R. Strohal za Rijeku: *tert, cetrti*.

Mladenića, Sv. Mateja (Viškova), Saršona, Kosa, Sroka, Spinčića, Ćikovića, Srdoča, Grbaca, Kastva, Marčelja, Breze, Lipe, Ružića, Zaluka, Brežaca, Zvoneće, Matulja, Kućela, Mučića, Jušića-Jurdana, Pobara, Brega, Rukavca, Veprinca, Poljana, Voloskoga, Opatije, Ičića, Ike, Lovrana, Dobreća, Oprića, Tuliševice, Lignja, Medveje, Kraja, Mošćeničke Drage,¹⁴⁷⁷ Mošćenica, Sučića, Grabrove, Kalca, Sv. Jelene, Martine, Brseča, Zagora

- među rubnim ekavskim idiomima s obzirom na refleks jata u govoru Brdca, Škalnice, Rupe, Bartola, Kaldira, Brkača, Zamaska: *srap, sraka, trdi, četrti*
- među središnjim istarskim u žminjskim idiomima Orbanića, Debeljuha, Vidulina, Prkačina, Pucića, Domijanića, Jurića, Šivata, Žminja (s drugim tipom cakavizma): *srbet, strdet se, strdnut se, trdi, trdina*,¹⁴⁷⁸ *storit* (Pucići, Domijanići, Jurići); u pazinskim govorima Berma, Pazina, Lindara,¹⁴⁷⁹ Bazgalja, Brtoša, Heka, Trviža, Tinjana, ekavskoga dijela Gologoričkoga Dola, Škopjaka, Gračišća:¹⁴⁸⁰ *četrti / cetrti* (Gračišće), *trdi, storit, srap*; u boljunskim govorima naselja imenom Brest, Dolenja Vas, Lupoglav, Semić, Vranja, Lesišćina, Paz (*cetrti*), Boljun, Vela Učka (na prostoru sjeveroistočnih istarskih govora, ali jezičnim značajkama bliži boljunskim govorima); među labinskim u govoru G. Rapca (*cetrti, śrap*), Ripenda Kosa, Diminića, Gondolića, Skvaranske, Brovinja, Viškovića, Drenja, Crnoga,

¹⁴⁷⁷ U govorima Kraja i Mošćeničke Drage dio se primjera ostvaruje prema zakonitosti cakavizma drugoga tipa, ali nedosljedno, što, kao i drugi primjeri, potvrđuje tendenciju utrnuća cakavizma i u starijih osoba, dok mlađe stanovništvo ne realizira cakavske forme: *štorit* (u Kraju *nacinit*), *četrti*, ali *sāgdere, sekřva*. Takav sam ostvaraj u leksemu *četvrti* zapisala i za govor Mošćenica, prema podacima obavjesnice koja danas živi u Mošćeničkoj Dragi, a otac joj je bio iz Mošćenica, gdje je ranije i živjela, u kojem je također evidentirana tendencija utrnuća cakavizma (npr. *crēpnja, crēšnja, cā, poštoři, rōžica, šteplit*, ali *otročica, hjępčič* itd.). Jedinu obavjesnicu koji živi u Mošćenicama i podrijetlom je baš iz toga mjesta, Daniel Rubinić, prema informiranju njegovih sumještana zadržao je cakavske oblike u svome govoru, međutim, nisam ga uspjela nagovoriti da mi bude obavjesnikom, a za našega kratkog upoznavanja trudio se govoriti hrvatskim standardom.

¹⁴⁷⁸ *Trdina* = 'neobrađena zemlja', antonim oranici.

¹⁴⁷⁹ Jednako vrijedi i za govor zaseoka Ivola u Lindarskome polju koji nije zabilježen na Hrženjakovoj karti.

¹⁴⁸⁰ Jednako je i u govoru Floričića i Putinja.

Raše, Labina, Vineža, Nedešćine, Strmca, Vozilića, Plomina, Malih Turina, Velih Golja, Martinskog, Paradiža, Županića, Kraj Drage (u Gondoliću, Skvaranskoj, Brovinju, Viškovićima, Raši, Vinežu, Nedešćini, Strmcu, Vozilićima, Plominu, Velim Goljima, Martinskom, Paradižu, Županićima, Kraj Dragi *cetrti*)

- među creskim i sjevernoločinskim govorima u idiomu Vrane, Orleca, Valuna, Zbičine, Belog, Predošćice, Cresa, Stivana, Beleja, Martinšćice, Miholašćice, Vidovića, Ustrina, Osora, Punte Križa, Nerezina, Sv. Jakova, ali u svim govorima s izuzetkom *tvert / tvart*

C) s obzirom na mogućnost redukcije početnoga /v/ utvrđeni se čakavski govori dijele na:

a) govore u kojima nije zabilježena redukcija početnog /v/. Tako je:

- među sjeveroistočnim istarskim u govorima: Voloskoga, Opatije (*vrapci*), Ike (ovjereno je i *vrepčić*, Oprića (*vrapčić*), Lignja (*vrabac*), Poljana (*vrapčić*)
- u svim creskim i sjevernoločinskim govorima:¹⁴⁸¹ u idiomu Vrane, Orleca, Valuna, Zbičine, Belog, Predošćice, Dragozetića, Filozića, Cresa, Stivana, Beleja, Martinšćice, Miholašćice, Vidovića, Ustrina, Osora, Punte Križa, Nerezina, Sv. Jakova

b) govore u kojima se reducira /v/ u pokojem primjeru, najčešće *rebac*¹⁴⁸² (Spinčići), ali i *vlasi / lasi, voda, vosak*. Tako je:

- među sjeveroistočnim istarskim u govorima: Kantride,¹⁴⁸³ Škurinja, Zameta, Pehlina, Brašćina-Pulca, Drenove, Marinića, Mladenića, Sv. Mateja (Viškova), Saršona, Kosa, Sroka, Spinčića, Čikovića, Srdoča, Grbaca, Kastva, Marčelja, Breze, Lipe (ali i *lasi*) Ružića, Zaluka, Brežaca, Zvoneće, Kućela, Mučića, Jušića-Jurdana, Pobara, Matulja, Brega, Rukavca, Veprinca, Ičića, Lovrana, Dobreća, Tuliševica, Medveje, Kraja, Mošćeničke Drage, Mošćenica, Sučića, Grabrove, Kalca, Sv. Jelene, Martine, Brseča, Zagora

¹⁴⁸¹ Za te govore obavjesnici nisu ovjerali leksem *vrabac* ni u kojem obliku, već jedino *kućar*.

¹⁴⁸² P. Ivić tumači u ovim govorima zabilježen oblik *orebac / urebac* (Brašćine-Pulac) motivacijom riječju *orebica* (53, str. 385.).

¹⁴⁸³ Jednako je zabilježio R. Strohal za riječki govor, 125, str. 30.

- među središnjim istarskim u žminjskim govorima imenom: Debeljuhi: *rabac*, ali *večer*, *vlasí*, *voda*, *vuol*, *vosak*, *vrana*; pazinskim govorima Škopljaka:¹⁴⁸⁴ *řabac*, ali *vloasi*, *voda*; Gračišća:¹⁴⁸⁵ *řabac*, ali *voľ*, *vľasi*, *vuna*, *vuk*; u boljunskim govorima Bresta, Dolenje Vasi: *lasi*, ali *vrabac*, *voda*, *vosak*; u teritorijalno sjeveroistočnome istarskome idiomu, ali mnogim značajkama bližem boljunskim idiomima, tj. mjesnome govoru Vele Učke: *vrabac*, *vosak*, *vrana*, ali *lasi*; u labinskim govorima imenom G. Rabac: *robac*, ali *glosi*,¹⁴⁸⁶ *vořak*, *vul*, *vuk*, *vrba*; Ripenda Kosi: *robac*, ali *vlosi*;¹⁴⁸⁷ Raša: *robac*, *oli*, ali *voda*, *vlosi*; Labin: *robac*, ali *voli*, I sg. *z voden*; Vinež: *robac*, ali *vös*, A sg. *vodo*; Nedeščine, Strmca: *robac*, ali *vlosi*, *voda*, N pl. *vozi*; Vozilića, Plomina: *robac*, ali *vloři*; Malih Turina, Velih Golja, Martinskog, Paradiža, Županića, Kraj Drage: *rubac*, *Uzom*, ali *vlosi*, *vuk*, *vona*
 - među rubnim ekavskim idiomima s obzirom na refleks jata u govoru Brdca, Škalnice, Rupe: *grabac* (Brdce, Rupa) / *vrabac* (Škalnica), *lasi*, ali *vuć*, *vreteno*, *vosak*, *voda*
- c) govore u kojima se reducira početno /v/ i u dijelu leksema kada je iza njega slijedio /o/, neki od likvida nakon provedene metateze, ili vokal koji zamjenjuje /j/. Tako je:
- među središnjim istarskim u žminjskim govorima Orbanića:¹⁴⁸⁸ *vuć* / *uć*,¹⁴⁸⁹ *vuk* / *uk*, A sg. *vuno* / *uno*, *vuol* / *uol*, *vosak* / *osak*, G sg. *vodi* / *odi*, GA sg. *vola* / *ola*, G pl. *vozi* / *ozi*, *volja* / *olja*, ali samo *rabac*, Vidulina, Prkačina: *vlasí*, *vrana*, ali *rabac*, *uol*, *oda*, *osak*, Pucića, Domijanića: *vlasí*, *vrana*, *vojska*, ali *rabac*, *uol*, *oda*, *osak*; Jurića: *vlasí*, *voda*, *vuol*, *vrana*, ali *rabac*, *osak*; Šivata: *vlasí*, ali *uos*, *ozi*, *rabac*; Žminja: *vlaři*, *uki*, *uol*, *uć*, *ořak*, *rabac*; među pazinskim govorima Berma: *vuk* / *uk*, A sg. *vojsko* / *ojsko*; Pazina: *vuol*, *vrana*, ali *rabac*, *lasi*, *uk*; Lindara:¹⁴⁹⁰ *rabac*,

¹⁴⁸⁴ U idiomu Floričića realizira se: *rabac*, ali *vrana*, *vuna*, *vuk*, *voľ*, *vloři*.

¹⁴⁸⁵ Jednaki su primjeri zabilježeni za govor Putinja kraj Gračišća.

¹⁴⁸⁶ *Glosi* = 'vlasí'.

¹⁴⁸⁷ Usp. P. Ivić, 52, str. 204. i 210.

¹⁴⁸⁸ J. Kalsbeek zapaža i mogućnost ostvaraja varijante [u]. V. J. Kalsbeek, 65, str. 43.

¹⁴⁸⁹ *Vuć* / *uć* = 'vući'. Drugo je *uć* = 'pobjeći'.

¹⁴⁹⁰ Za govor zaseoka Ivola u Lindarskome polju koji nije zabilježen na Hrženjakovoj karti ovjereno je *rabac*, *lasi*, ali *vrana*, *vreteno*.

lasi; ekavskoga dijela Gologoričkoga Dola: *rabac, una, uk*, ali *vuol, vloasi*; Bazgalja, Brtoša: *rabac, lasi*, ali *voda, vrana*, Heka: *rabac, lasi, uć, uk, osak*, ali *vrana, vuos*, Trviža: *rabac, uk, una, oda, lasi*, ali *vrana*; Tinjana: *rabac, uk, lasi*, ali *vosak, vreteno*; u boljunskim govorima Lupoglava, Semića: *rabac, las*, ali *vosak*, 3. l. pl. prez. *vućo*; Lesišćine: *lasi, rabac, osak*, ali *vuk, vuna, voda, vrana*; Paza: *uk, lasi, osak, rabac*, ali *vozili*; Boljuna: *lasi, rabac, uk*, ali *vuol, vreteno*; u labinskim idiomima Brovinja, Viškovića, Skvaranske, Drenja, Crnoga, Gondolića: *robac, osak*, ali *vlosi*

- među rubnim ekavskim govorima s obzirom na refleks jata u idiomu Bartola, Kaldira, Brkača: *rabak / rapčić* (Kaldir), *lasi, vuna* (Kaldir) / *una, osak* (Kaldir) / *vosak, vuk / uk* (Brkač), *vo* (Kaldir i G pl. *oli*), *vuć*

Većina ekavskih čakavskih govora reducira inicijalno /vð/ (< /vb/, /vb) ispred šumnika i sonanta (uz rjeđe vokalizacije poluglasa ili inicijalnog sonanta nakon redukcije poluglasa): trsatsko-bakarski govori s crikveničkim idiomom, sjeveroistočni istarski (s provedenom metatezom u *svekrva / svekar* u dijelu govora i povećanim brojem primjera u dijelu govora s /v/ > /u/, dio rubnih ekavskih govora s obzirom na refleks jata (Brdce, Škalnica, Rupa, Mrzle Vodice) te među središnjim istarskim labinski govori i istočni boljunski govori (Semić, Lupoglav, Dolenja Vas, Brest), dok dubletne ostvaraje ovjeravaju govornici žminjskih, pazinskih i preostalog dijela boljunskih govora.

I prema ovjerama tog kriterija izdvajaju se creski i sjevernoločinski govori zbog provedene metateze inicijalnog /v/ (uz druge mogućnosti) ispred sonanta u primjerima u kojima se u prethodnim skupinama uglavnom inicijalno /v/ reducira. Jednaki ostvaraji zabilježeni su i za rubne govore s obzirom na refleks jata u središnjem dijelu Istre (Bartol, Kaldir, Zamask, Brkač).

Creski i sjevernoločinski govori zasebni su i zbog zadržanog /v/ u konsonantskom skupu sa sonantom /r/ ili slogotvornim /r̥/ u istome ili sljedećemu slogu u, od provjeravanih, primjeru *tvardi / tverdi*, a u kojem se u ostalim ekavskim govorima također reducira /v/, a nije zabilježena niti redukcija početnog /v/ < /v/ koja u drugim govorima zahvaća barem po jedan primjer (najčešće *rebac* u sjeveroistočnim istarskim govorima, *rabac* u dijelu središnjih istarskih i *lasi*).

Najveći se broj žminjskih, pazinskih, boljunskih, južni labinski govori te rubni govori s obzirom na refleks jata na središnjemu istarskome prostoru izdvajaju mogućnošću redukcije početnog /v/ i u dijelu leksema ispred današnjega /u/ ili /o/, nepoznatom u drugim skupinama ekavskih čakavskih govora.

2.2.2.13 REALIZACIJA PROTETSKIH KONSONANATA

U povijesnome se razvoju hrvatskoga jezika u mlađem starojezičnome razdoblju (od polovine 13. do kraja 14. st. prema pisanju I. Lukežić) predmetanje poluvokala / polukonsonanata /j/ i /u/ oblicima koji su u praslavenskome, pa onda i u mlađem protojezičnome podrazdoblju, tj. prahrvatskome, počinjali vokalima (za koje je vrijedilo ograničenje realizacije na početku riječi, zbog aktualnoga zakona otvorenih slogova¹⁴⁹¹), eliminacijom poluglasa (te ukidanjem spomenuta zakona kao posljedice) dokida i "mehanizam proteza u dijalektima svih skupina. Fonemiziraju se poluvokali /u/ i /j/ koji su funkcionirali kao protetski konsonantski elementi /v/ i /j/ u vokalskim sljedovima unutar iste morfološke riječi."¹⁴⁹²

U dijalektima dviju skupina hrvatskih dijalekata proteza i dalje djeluje, ali s novom hrvatskom, a ne praslavenskom distribucijom: unutar panonske skupine dosljedno kao /v/ ispred inicijalnoga /u/ , kao /j/ ispred inicijalnih /a/ i /o/, a unutar primorske djelomice kao /j/ ispred inicijalnoga /i/.

U dosadašnjoj dijalektološkoj literaturi za čakavske je govore postojanje protetskih konsonanta sustavnije bilježeno za govore ikavsko-ekavskoga dijalekta: tipično je za kontinentalni poddijalekt, u primorskome se javljaju svega u dvama idioma, a u rubnome sporadično u nekoliko govora na tlu Republike Hrvatske te u nekim govorima u dijaspori.¹⁴⁹³ Za ekavske je govore (kao zajednička značajka s istraženim ikavsko-ekavskim govorima) na prostoru središnje Istre opservirana fakultativna proteza /j/ ispred /i/,¹⁴⁹⁴ dok se u literaturi o sjeveroistočnim istarskim govorima naglašava da im je proteza nepoznata,¹⁴⁹⁵ pa je ta značajka ispitivana u utvrđenim ekavskim čakavskim govorima ne bi li se pokazala razlika u realizaciji te pojave ovisno o pripadnosti određenome dijelu pretpostavljenoga ekavskoga dijalekta.

¹⁴⁹¹ Prema tome zakonu svaka je riječ trebala završiti vokalom. Kada bi sljedeća riječ počinjala vokalom, dolazilo bi do zijeva / hijata na granicama riječi. Da bi se on spriječio, predmetala su se ta dva poluvokala.

¹⁴⁹² Citat je preuzet iz zasad neobjavljene rasprave I. Lukežić, *Razvoj i uspostava hrvatskoga jezika u starijim razdobljima*, str. 15.

¹⁴⁹³ Usp. I. Lukežić, 80, str. 107., 110., 114.

¹⁴⁹⁴ Usp. P. Ivić, 52, str. 204.

¹⁴⁹⁵ Usp. primjerice J. Ribarić, 116, str. 66.

S obzirom na realizaciju protetskoga /j/ utvrđeni se čakavski ekavski govori dijele u nekoliko skupina:

A) govore u kojima se protetsko /j/ (ili samo izuzetno u pojedinim govorima) ne realizira u novim položajima osim u protojezičnim primjerima u kojima se poluvokal /j/ fonemizirao i "funkcionirao kao konsonantski element /j/ u vokalskim sljedovima na granicama morfoloških riječi"¹⁴⁹⁶ u vrijeme ukidanja zakona otvorenih slogova: *igla, ime, iskra, Ive; igrat se*. Tako je:

- u govorima trsatsko-bakarskoga i crikveniškoga tipa: Trsata, Sušaka (Pećina), Gornje Vežice, Donje Vežice, Kostrene (Vrh Martinščice, Svete Lucije, Žurkova, Šoića, Urinja), Bakra, Drage (Tijana), Vitoševa (Sv. Kuzma), Meje, Kukuljanova, Škrljeva, Krasice, Praputnjaka, Ponikava, Plosne, Gornjeg Jelenja (uvjetno), Mrzlih Vodica i Crikvenice
- među sjeveroistočnim istarskim u govorima: Kantride,¹⁴⁹⁷ Škurinja, Zameta, Braščina-Pulca, Drenove, Pehlina, Marinića, Mladenića, Sv. Mateja (Viškova), Saršona, Kosa, Sroka, Spinčića, Ćikovića, Srdoča, Grbaca, Kastva, Marčelja, Breze, Lipe, Ružića, Zaluka, Brežaca, Zvoneće, Kućela, Mučića, Jušića-Jurdana, Pobara, Matulja, Brega, Rukavca, Veprinca, Poljana, Voloskoga, Opatije, Ičića, Ike, Lovrana, Dobreća, Oprića, Tuliševica, Lignja, Kraja, Mošćenica; ali u idiomima Medveje, Sučića, Grabrove, Kalca zabilježeno je *jigla*, Mošćeničke Drage *jisto*, Martine i Zagora *Jive, jigraju, jime*, Brseča: *jiskat*
- u rubnim govorima s obzirom na refleks jata u govoru Škalnice, Bartola, Kaldira, Brkača, Zamaska (ali *von* u potonjim dvama govorima)
- među središnjim istarskim u žminjskim govorima imenom Debeljuhi, Vidulini, Prkačini, Pucići, Domijanići, Jurići, Šivati (ali *jopet*); u pazinskim govorima imenom Beram, Pazin, Lindar,¹⁴⁹⁸ Bazgalji, Heki, Brtoši (ali *jigla*), Trviž (ali *voganj*),

¹⁴⁹⁶ Citat je preuzet iz zasad neobjavljene rasprave I. Lukežić, *Razvoj i uspostava hrvatskoga jezika u starijim razdobljima*, str. 15.

¹⁴⁹⁷ Nasuprot ostvarajima bez protetskoga /j/ u današnjim dijalektološkim punktovima grada Rijeke R. Strohal donosi: *Jive, jigla, jigrat se, jimat / jimet, jime, jiskra, jiskat* (str. 32.).

¹⁴⁹⁸ U Ivovima sam zabilježila *jigla*.

Tinjan (ali *jistina*), ekavski dio Gologoričkoga Dola, Škopljak¹⁴⁹⁹ (ali *jistina*), Gračišće¹⁵⁰⁰ (ali *vona=ona'*); boljunski govori imenom Lupoglav (ali *vozak*), Semić, Vranja, Brest, Dolenja Vas (ali *jigla*), Lesišćina, Paz, Boljun, u teritorijalno sjeveroistočnome istarskom, ali značajkama boljunske govore Vele Učke (ali *jiskra, Jive*), Vozilići (ali *Jive*), Plomin; Nedešćina, Strmac (ali *jema*)

B) govore u kojima se uz protojezične primjere u kojima se poluvokal /j/ fonemizirao i "funkcionirao kao konsonantski element /j/ u vokalskim sljedovima na granicama morfoloških riječi"¹⁵⁰¹ u vrijeme ukidanja zakona otvorenih slogova mogu realizirati i primjeri s protetskim /j/ u novim položajima i primjeri bez /j/ u istim položajima. Tako je:

- među creskim i sjevernoločinskim govovima¹⁵⁰² u idiomu Vrane: *jiskat, juon / ime, igla*; Orleca, Valuna: *igla / jigla, igra / jigra, isto / jisto, imet / jimet*;¹⁵⁰³ Zbičine: *ime, istina, Ive, iskra / jigla*; Belog, Predošćice: *jimet / imet, ime, igla*; Dragozetića, Filozića: *Jive, jigla, jime, jigra, jisto / igra, isto, istina*; Cresa: *jima, jime, jistina, jigla, Jive, jisti* (ali i *vusta*);¹⁵⁰⁴ Stivana, Beleja, Martinšćice, Miholašćice, Vidovića: *Jive, jiman, jisto*; Ustrina: *Jive / igla, ime* (ali i *vusta*); Osora: *jimet / Ive, jime* (ali i *vusta*), Punte Križa, Nerezina, Sv. Jakova: *Jive / Ive* (Punta Križa), *jigrat se*, I sg. *jimenon, jigla / imet* (ali *vusta* u Puntima Križa)

C) govore u kojima se realiziraju dublete sa /j/ ili bez /j/ u pokojem protojezičnome primjeru s fonemiziranim poluvokalom /j/. Tako je:

- među središnjim istarskim govovima u žminjskim idiomima Orbanića: *jimo / imo*, a u sljedećim primjerima ispred *ie < ē*:

¹⁴⁹⁹ Za razliku od ostvaraja u Škopljaku, u Floričićima je u provjeravanim primjerima zabilježeno dosljedno protetsko /j/: *jigla, jime, jiskra, jistina, Jive / Zvone, jigrat se*.

¹⁵⁰⁰ Jednako vrijedi za govor Putinja kraj Gračišća.

¹⁵⁰¹ Citat je preuzet iz zasad neobjavljene rasprave I. Lukežić, *Razvoj i uspostava hrvatskoga jezika u starijim razdobljima*, str. 15.

¹⁵⁰² U tim se govovima, u nekima sporadično, a u drugima alternativno češće, realizira inicijalno /g/ ispred stražnjih i srednjeg vokala, npr. *usta / gusta, gudica, garija / arija*, ali se i reducira *oličina / olicina / goličina / golicina, ospodin / gospodin*.

¹⁵⁰³ U Valunu sam zabilježila *okolo*, ali *navokolo* zbog eliminacije hijata.

¹⁵⁰⁴ M. Tentor uz taj primjer donosi i *vulnik* i *vutori*, a A. Šojat piše samo *utori*.

jiedali / iedali, jješ / ieš,¹⁵⁰⁵ jie / ie¹⁵⁰⁶, Žminja: jes, je, jej / ite, ijeduo

D) govore u kojima se u dijelu primjera realiziraju protetsko /j/ i /v/ u novim položajima, ovisno o vokalu kojim riječ počinje. Tako je:

- među rubnim ekavskim idiomima s obzirom na refleks jata u govoru Brdca: *jegla, Jive, jigrat se, jemit, vulje, vouca*, ali *ime, iskra, istu, istina*; Rupe: *jāgla, jime, jiskra, jistina, jāmit, jegrat*, G pl. *vovac, voganj, von, vona, vorih, voprit, votrok, vulje*
- među središnjim istarskim u labinskim govorima imenom G. Rabac: *jimojo / imeli, vosca / ovoc, vosa (= 'osa')*, N pl. *voce / oce*; Ripenda Kosi:¹⁵⁰⁷ *jēma*, N pl. *vosce*; Skvaranska: A sg. *vosco*; Brovinje: *vosca, von*; Gondolić: *vosca*; Raša, Labin: *vōsca, vōn / on* (Labin); Vinež: *jēma, vōn, vumra*, A pl. *vure, vobuč, vozenila*; Mali Turini, Veli Golji, Martinski, Paradiž, Županići, Kraj Drage: *vōn, voštarija / voštarija* (Mali Turini), *voko, jigla, jiskra / istina, Ive*

Među utvrđenim se ekavskim govorima, od kojih većina ne realizira (ili realizira samo iznimno) protetske konsonante osim u protojezičnim primjerima u kojima su fonemizirani u doba ukidanja zakona otvorenih slogova, dvojnomo realizacijom (s protetskim /j/ i bez njega, te mogućnošću protetskoga /g/) ističu creski i sjevernoločinski govori.

Sasvim se razlikuju, međutim, s obzirom na refleks jata rubni govori Brdca i Rupe dosljednijom, a labinski govori (bez Nedeščine, Strmca, Vozilića i Plomina) manje dosljednom realizacijom protetskog /v/ ili /j/, u zavisnosti od vokala kojim riječ počinje. I tom se značajkom zapravo potvrđuje rubnost tih govora u odnosu na druge ekavske čakavske govore (premda je v-proteza iznimno rijetko zabilježena u još ponekome ekavskom idiomu). Naime, za v-protezu je pisano da je ostala živom u panonskoj skupini hrvatskih dijalekata, a V. Barac-Grum¹⁵⁰⁸ među ovjerama za vokalizam dijela gorskokotarskih kajkavskih idioma piše i primjere sa živom v-protežom i j-protežom. Jednako je zamijetio P.

¹⁵⁰⁵ *Jješ / ieš = 'jež'.*

¹⁵⁰⁶ *Jie / ie = 'je', 3. l. sg. prez. glag. 'biti'.*

¹⁵⁰⁷ U Cerovici je J. Kalsbeek zabilježila samo G pl. *uvóc*. Usp. J. Kalsbeek, 63, str. 251. Za Drenje i Crni zabilježila sam *oscá*, G pl. *ovóc*, za Skvaransku *ofcá*, G pl. *ovóc / uvóc*, ali u ogledu govora i A sg. *vōsco*.

¹⁵⁰⁸ Vid. V. Barac-Grum, 6, npr. str. 95., 100., 101.

Šimunović u pojedinim buzetskim idiomima,¹⁵⁰⁹ pa bi i tu značajku nabrojanih ekavskih govora, rubnih i s obzirom na refleks jata, a koji i drugim značajkama povezuju buzetske i gorskokotarske govore, zbog dosljednosti tako podijeljenih proteza valjalo pridružiti onima novije rubnosti u govorima spominjanog međudijalekta sjeverozapadnoga areala.¹⁵¹⁰

¹⁵⁰⁹ Usp. P. Šimunović, 126, str. 43.

¹⁵¹⁰ V. Barac-Grum posebice upozorava na sekvenciju *jʋ* u inicijalnu položaju, koja je s refleksom *ji* (*jigrat se, jimat, jigla*) češća u idiomima Čabra, Gerova i Prezida, koji su prostorno najbliži slovenskim idiomima, pa za te gorskokotarske govore, budući da se takav refleks ne javlja u gorskokotarskih čakavaca ni istočnih kajkavaca, pretpostavlja slovenski utjecaj, premda napominje da se inicijalno /j/ u tome položaju javlja u čakavskim govorima. Potvrđuju to i nabrojani pojedinačni ostvaraji u ekavskim čakavskim govorima.

2.2.2.14 RAZVOJ PROTOJEZIČNIH I STAROJEZIČNIH PRIJEDLOGA VY, IZb (> IZθ), Sb (> Sθ)

Prijedlog *vy*, nakon što je u razdoblju hrvatskoga prajezika, tj. mlađega protojezičnoga podrazdoblja, vokal /y/ zamijenjen vokalom /i/, mogao je u konzervativnim čakavskim sustavima u reliktima ostati neizmijenjen. U literaturi je tako zabilježeno u nekoliko glagola (*vinet*, *vinimat*)¹⁵¹¹ za središnje istarske starosjedilačke govore te ikavsko-ekavske govore Opatijskoga krasa.¹⁵¹²

No, u mnogim se govorima, pa i u onim, za koje su zapisani rudimentarni primjeri prijedloga *vy*, taj oblik mogao stopiti s prijedlogom *izb* (> *izθ*), koji je mogao rezultirati i oblikom *zi* (*zibrat*, *zivuć*),¹⁵¹³ ili s prijedlogom *sb* (> *sθ*) ujednačiti na jednak oblik *z* u funkciji prijedloga i prefiksa složenica.¹⁵¹⁴ Takva je realizacija svojstvena i kajkavskim govorima, a unutar čakavskoga narječja tipičnija je za sjeverozapadni areal.¹⁵¹⁵ U čakavskim je govorima ovjeren i vokal /a/ uz *z* zbog općejezične zakonitosti priječenja nastanka konsonantskih skupina atipičnih u hrvatskome jeziku (npr. *zavit*, *zašit*).

Zbog naznaka u literaturi da bi relikti prijedloga *vy* mogli biti posebnošću središnjih istarskih govora unutar pretpostavljenoga ekavskoga dijalekta, i takvi su primjeri uključeni u Terenski upitnik za utvrđivanje čakavskih ekavskih govora.

Sumiranje podataka pokazuje da se među opserviranim ekavskim govorima mogu izdvojiti:

A) govori koji su zadržali poneki reliktni prijedlog *vy* ili realiziraju *zi* u dijelu primjera, a u ostalim su primjerima sva tri spominjana

¹⁵¹¹ *Vinet* = 'izvaditi', *vinimat* = 'vaditi'.

¹⁵¹² Usp. I. Lukežić, 75, str. 595. S druge strane, J. Ribarić i za središnje istarske i za sjeveroistočne istarske govore izdvaja djelomično čuvanje prijedloga *vi*, a o odrazu drugih dvaju prijedloga govori kao o *zi*, *si*. Usp. J. Ribarić, 116, str. 26.

¹⁵¹³ *Zibrat* = 'izabrati', *zivuć* = 'izvući'. Oblik *zi* P. Skok tumači promjenom generaliziranoga oblika *z* i zamjenjena prijedloga i prefiksa *iz* u *zi* pred suglasničkim skupinama (usp. 122, str. 179.)

¹⁵¹⁴ O pozicijski uvjetovanim inačicama [s], [š], [ž], redukciji tako dobivenoga prijedloga u zavisnosti od fonološkoga okružja v. u članku I. Lukežić, 75, str. 594.

¹⁵¹⁵ Načelno takvo ujednačavanje spominje B. Finka za cijelo čakavsko narječje (usp. B. Finka, 27, str. 28.).

prijedloga ujednačena na *z*, koji se onda, ovisno o poziciji, mijenjao u neku od spominjanih varijanata. Tako je:

- među sjeveroistočnim istarskim čakavskim u govorima: Kantride,¹⁵¹⁶ Škurinja, Zameta, Pehlina, Braščina-Pulca, Drenove, Marinića, Mladenica, Sv. Mateja (Viškova), Saršona, Kosa, Sroka, Spinčića, Ćikovića, Srdoča, Grbaca, Kastva, Marčelja, Breze, Lipe (ali i *zas*), Kućela, Zvoneće, Zaluka, Brežaca, Mučića, Jušića-Jurdana, Pobara, Matulja, Brega, Rukavca, Veprinca, Poljana, Voloskoga, Opatije, Ičića, Ike, Lovrana, Dobreća, Oprića, Tuliševica, Lignja, Medveje, Kraja, Moščeničke Drage, Moščenica, Sučića, Grabrove, Kalca, Sv. Jelene,¹⁵¹⁷ Martine, Brseča, Zagora: *vilest / zilest / zić* (Lipa) / *zniknut, vilazi; zibrat, zibirat, zihajat, zivuč, zigojit, zibost, ziprat, zivret, zignat, ziložit*,¹⁵¹⁸ *zonest*¹⁵¹⁹ / *znest* (Ružići), *zihitat / shitat, ziskust*¹⁵²⁰ / *skust; zbujen, zdurat, znimat, znet, zgubit se, zmerit, zmlatit, sprest, strest / zitrest, strpet, spejat / zipejat / zapejat, zbersit, z utrobi*,¹⁵²¹ *zlomit, zboka, s piski, z manun, ž njun*, G sg. *š čoveka*

B) govori koji su zadržali barem jedan primjer s protojezičnim prijedlogom *vy* (ili i kontaminacijom toga prijedloga i novoga prijedloga *z* razvili drukčiji oblik), ali nisu zabilježeni primjeri oblika *zi*, već su u ostalim primjerima sva tri spominjana prijedloga, pa i u funkciji prefiksa složenica, ujednačena na *z*, koji se onda, ovisno o poziciji, mijenjao u neku od spominjanih varijanata. Tako je:

- među središnjim istarskim u žminjskim govorima Orbanića, Debeljuha, Vidulina, Prkačina, Pucića, Domijanića, Jurića, Žminja (s drugim tipom čakavizma): *viles*,¹⁵²² *vikopat, vinesla se*,¹⁵²³ *zlievat, zmlatit / zmladit, zbrat / vibrat* (Vidulini, Prkaćini, Pucići, Domijanići, Jurići), *zvadit, zliegli, speka, sprele, shitat*,

¹⁵¹⁶ Da je tako bilo u u riječkoj čakavštini ranije potvrđuje zapis R. Strohal: *zibirat, zibrat, ziteć* (125, str. 12.).

¹⁵¹⁷ Za Sv. Jelenu M. Maček donosi *vignali, vikopat*. Usp. M. Maček, 91, str. 56.

¹⁵¹⁸ *Ziložit* = 'iskrcati'.

¹⁵¹⁹ *Zisnest* = 'raznijeti'.

¹⁵²⁰ *Ziskust* = 'iščupati'.

¹⁵²¹ *Zbersit* = 'izjaloviti'.

¹⁵²² *Viles* = 'izaći', 'niknuti'.

¹⁵²³ *Vinesla se* = 'digla se', 'prestala je ležati na jajima' (kokoš).

skipet, speljat, strpet, zlit / vilit (Pucići, Domijanići); *z jenon, s ton, s palenton, š čerepnji, š čien* (ali i *zagrulo*); *zbudi, zduolon, z ruokuon, s kravami* (Šivati); među pazinskim idiomima u govoru Berma: *z jednon, z briega, z veturami*, Pazina: *zlomljena; z lišćen, z iglon*; Lindara:¹⁵²⁴ *vinet, s kući*; Bazgalja, Brtoša: *vibos / zabost, viniet, viles, vibrat, vihitat, vipeljat, zmlatit, zmuotin, strpet, spres, stuć / zmlatit, z voli*; ekavskoga dijela Gologoričkoga Dola:¹⁵²⁵ *vinimat, shitat, sprat, zletit*; Škopljaka:¹⁵²⁶ *vibrat, viboada, vihitat, viliesa, speljat, strpet*; Gračišća:¹⁵²⁷ *vibos, zgris, speljat, stries, strpet, zmislila*, ali i *zvihitat, zviprat*; Heka: *viles / veles, vibrat, zniet, speljat, zletet, zlieć, strpet, z vozon*; među boljuskim govorima u idiomima Lupoglava, Semića: *viles, vinet, zgorela, z maščo*; Bresta, Dolenje Vasi, Vranje: *viles, vinet / viniet* (Dolenja Vas, Vranja), *vignat*, ali i *vizbrat, vizagnat, vispisat*,¹⁵²⁸ *speljat, skus, zgoret; z dico, s košičen*; Lesišćine, Paza: *vinet / viniet* (Paz), *viles, vignat, zmislit, zmlatit*; Boljuna: 3. l. sg. prez. *viliese, vispe*, 3. l. pl. prez. *viležujo, zniet, z drugen, zujen, sciedit*, ali i G sg. *vis kotla*; teritorijalno sjeveroistočnog istarskog, ali mnogim značajkama zapravo boljuskoga govora Vele Učke: *vilít, viles*, ali *znet, znimat, zbos, zbirat, shitat, stres, zmislit, zmlatit, strpet*; u labinskim govorima imenom Brovinje, Viškovići, Skvaranska, Drenje, Crni, Gondolić: *vinet, vibrat, viles, skopat, strpet*; G sg. *z one*, I sg. *z mojo, z drugo*; Vinež, Labin: *viles, vinet, vinjevat, zletet, zmastila, zgojila*; Nedeščine, Strmca, Vozilića, Plomina: *vinet, vinjevat, shitat, zletet / žletet* (Plomin), G sg. *z dela; s tobon*; Malih Turina, Velih Golja, Martinskog, Paradiža, Županića, Kraj Drage: *vinet, vinjemat, speljat*, 3. l. sg. prez. *zmisli*; I pl. *z mojemi*, I sg. *s ton*

¹⁵²⁴ P. Ivić ne donosi druge primjere za Lindar; više podataka imam za Ivole: *vibirat, vibrat, vinimat, vihitat, vikopat, speljat*.

¹⁵²⁵ U tome sam govoru zabilježila i *ziprat*, dakle oblik sa /zi/, koji nisam opservirala u ostalim središnjim istarskim govorima.

¹⁵²⁶ Jednake su mogućnosti zabilježene i u govoru Floričića: *vinet, vibrat, zgris, shitat, speljat, zletet, zmislit*.

¹⁵²⁷ U govoru Putinja zabilježila sam: *vinemat, vilezlo, vibirat, vitries, vipereš, zletet*.

¹⁵²⁸ U tim je primjerima prefiksalni dio nastao kontaminacijom oblika *vi* i novoga prijedloga *z*.

- među rubnim govorima s obzirom na refleks jata u idiomu Bartola, Kaldira: *vinet*, ali glag. prid. rad. sg. m. r. *zbo*, 3. l. sg. *zribje*, *zmešat*, *zmislit* / *spensat*, *strpet*, *stres*, l z *nami*, l sg. z *blagon*, l pl. *ž njima*

C) govori koji nisu zadržali / zadržali su barem jedan / više primjera s protojezičnim prijedlogom *vy*, ali nisu zadržani primjeri oblika *zi* u složenih riječi, već su oba prijedloga s prijedlogom *s̄b* ujednačena na *z*, koji se onda, ovisno o poziciji, mijenjao u neku od spominjanih varijanata, dok se uz isti takav rezultat najčešće u funkciji prijedloga *s* javljaju i novi, kontaminirani oblici. Tako je:

- među creskim i sjevernolotinskim govorima u idiomu Vrane: *vinet*, *vinjevat*; z *Reki*, *zes*¹⁵²⁹ *Zbišine*; z *mojimi* / *zes susedami*, *zes travami*, *zes tubon*, *zez gromaču* / *žeš njimi*; Orleca: *vinjevat*, *vinut*,¹⁵³⁰ s *pervu*, z *ruku* / *zes ruku*, z *ofcami*, *š njimi*; Valuna: *vinjevat*, *zmislet*, z *Reki*, z *rana* / *zes svoju*, *zes susedi*, *zes suzicami*; Vodica: s *manu*, *zhalbano*; Zbičine: *vinut*, *zvena*, *znopak*, *zbudit se*, z *becvi*, *spovet*; ze / *zes susedu*, z *hćerun*, z *vodun*, s *rakiju*, *ženun*; Belog, Dragozetića, Filozića: *vinut*, *zletet*, *strpet*, *strest*, z *Reki*, *scedit*, *skipet*; z *nekin*, z *voli*, ze *zlicami*; Predošćice: *vinet*, *zbrat*, *stuć*, z *ruku*; *zes mojimi*, *zes manon*, *žeš njimi*; Cresa: *vinet*, z *ruku*, z *nogu*, s *prasci*; *zes voju*; Stivana, Beleja, Martinšćice, Miholašćice, Vidovića: *vinut*, *vinjevat*, *zletet*, *zmislet*, z *Ustrin*; *zes petrojen*, z *jaja*, z *ulen* / *zes ulen*, *zes mehon*; Ustrina, Osora: *znet*, *zut se*; *zes susedi* / za *susedi* (Osor), *zes sini* / za *sini* (Osor), *zez judi* / z *judi* (Osor), z *mojimi*; Punte Križa, Nerezina, Sv. Jakova: *zniet*, *zletet*, *zmislet*, *zula se*, *stratit*, *spret*, *zit*; z *darvi*, *zi šćapićen*, *ziz dvimi*, *zis materu*, *zis sini*, z *vodu*, z *moju*, z *nogu*
- među rubnim ekavskim govorima s obzirom na refleks jata: u govoru Brdca: *zbrat*, *speljat*, *zgrest*, *zletit*, *zlät*, *zmislet*, *stuć*,

¹⁵²⁹ Taj je prijedlog (u Osoru *zaz* / *za*) nastao udvajanjem prijedloga *z* i vokalizacijom poluglasa (ponajprije da bi se spriječila redukcija prijedloga), pri čemu krajnji zvučni /z/ može biti zamijenjen finalnim /ž/, /s/, /š/, također u zavisnosti od sljedećeg vokala, a za oblik *ziz* P. Skok pretpostavlja ponavljanje *z* < *iz* uz gubitak početnoga *i* (usp. 122, str. 739.). Spomenuti se oblici i prijedlog /z/ ostvaruju fakultativno.

¹⁵³⁰ U Rječniku Orleca (usp. 41, str. 393.) H. P. Houtzagers piše i *vilaz* (= 'izlaz'), pa onda i glagol *vilazit*.

skāpit, z auton, s kurijero, ali i zas¹⁵³¹ cugan; Škalnice: zbrat, zletit, zmlatit, strpit, shitat, speljat, strest, s kravami, s teh, z voli, ali i zas sestre, Rupe: zbrat, zvrec', speljat, zletit, skāpit, s tremi, s ten, z jenin, ali i zas temi

D) govori za koje nije zabilježen reliktni protojezičnog prijedloga *vy* ili oblik *zi*, a sva su tri prijedloga ujednačena na jedinstven prijedlog *z*: *zvadit, zbelit, skopat, spec', ščešat; z oven, s ten, ž njen, š črešnje / š črešnji*. Tako je:

- u govorima trsatsko-bakarskoga i crikveničkoga tipa: Trsata, Sušaka (Pećina), Gornje Vežice, Donje Vežice, Kostrene (Vrh Martinščice, Svete Lucije, Žurkova, Šoića, Urinja), Bakra, Drage (Tijana), Vitoševa (Sv. Kuzma), Meje, Kukuljanova, Škrljeva, Krasice, Praputnjaka, Ponikava, Plosne, Gornjeg Jelenja (uvjetno), Mrzlih Vodica i Crikvenice
- među središnjim istarskim u pazinskim govorima Trviža: *zvadit, zmlatit, shitat; Tinjana: zbos, zletet, stuć, z bicikleton*
- među rubnim ekavskim s obzirom na refleks *jata* u govoru Brkača: *s ken, z mojen, ali iznet; Zamaska: zlieć, zletet, zbolo, s kosiron*

S obzirom na realizaciju nabrojanih protojezičnih i starojezičnih prijedloga čakavski se ekavski govori polariziraju. Prvi pokazuju arhaičnost, tj. čuvaju barem reliktno prijedlog *vi* i najbrojniji su: sjeveroistočni istarski, središnji istarski i govori Bartola i Kaldira, rubni s obzirom na refleks *jata* (a među njima prvi i oblik *zi*).

Drugi, kao što su trsatsko-bakarski govori i crikvenički idiom, refleksom *jata* izdvojen govor Mrzlih Vodica, kao i krajnji punktovi središnjih istarskih govora idiom Tinjana i Trviža te sjeverniji od njega govori Brkača i Zamaska, ostvaruju samo *z* sa svim njegovim inačicama.

Treći uz oblik *z* razvijaju kontaminirane oblike i izdvajaju se od drugih ekavskih čakavskih govora. Novi su oblici u literaturi, rečeno je, određeni značajkom novije rubnosti govora međudijalekta sjeverozapadnoga areala, što i potvrđuju govori Brdca, Škalnice i Rupe,

¹⁵³¹ Novi oblici prijedloga, drukčiji no u sjevernočakavskim sustavima, opservirani su kao značajka novije rubnosti u govorima međudijalekta sjeverozapadnoga areala (usp. I. Lukežić, 88, str. 145.). Za taj prijedlog pretpostavljam udvojenost prijedloga /z/ i vokalizaciju poluglasa, kao i u creskim govorima. U svima njima takav rezultat pokazuje njihovu rubnost.

rubni i zbog refleksa jata, no rubnost u odnosu na druge ekavske govore time jednako potvrđuju i creski i sjevernoločinjski govori, pa tu značajku valja pribrojiti onima starije rubnosti.

2.2.2.15 REALIZACIJA FINALNIH ZVUČNIH KONSONANATA, PROMJENA /v/ > /f/ NA DOČETKU SLOGA I PROMJENA FINALNOGA /g/ > /h/

Među značajke sjeveroistočnih istarskih govora u literaturi se na arealnoj razini ističe obezvučenje finalnih zvučnih konsonanata. Takve mijene nisu obilježjem samo čakavskih govora već i kajkavskih.¹⁵³²

Uz zamjenu zvučnih konsonanata njihovim bezvučnim parnjacima autori¹⁵³³ bilježe i zamjenu /v/ fonemom /f/,¹⁵³⁴ kao najčešću u tim govorima, pa i s mogućnošću izmjene na dočetu unutrašnjega sloga, premda nije riječ o zvučnome konsonantu. Naime, i sonant /v/ i šumnik /f/ podudarnih su distinktivnih obilježja prema mjestu tvorbe: usneni su i zubni, ali dok je /f/ načinom tvorbe tjesnačan, tj. frikativ, /v/ je poluotvoran, odnosno zvonak, a prema artikulacijskome kriteriju /f/ je bezvučan, /v/ kao sonant neutralan, odnosno može biti i zvučan, poluzvučan ili bezvučan, ovisno o fonološkome okružju.¹⁵³⁵ Izgubi li /v/ zbog jednačenja po zvučnosti sa susljednim bezvučnim fonemom sasvim zvučnost, distinktivnim obilježjima postaje blizak fonemu /f/.

Obezvučenja prema navodima u dijelu literature¹⁵³⁶ obuhvaćaju i zamjenu okluziva /g/ (ili frikativa [ɣ]) frikativom /h/ jer su im neka distinktivna obilježja podudarna: mekonepčani su i šumnici, no razlikuju se time što je prvi zvučan, a drugi bezvučan. Drugi autori tu promjenu povezuju sa slabljenjem napetosti šumnika u zatvorenu slogu,¹⁵³⁷ bilo postvokalnoga konsonanta do redukcije (*deset* > *dese*, *pet* > *pe*, *govorit* > *govori*),¹⁵³⁸ bilo konsonanta udaljenijeg od vokala u tautosilabičkim

¹⁵³² Usp. primjerice D. Brozović, 23, str. 95.

¹⁵³³ Usp. primjerice I. Lukežić, 75, str. 597., M. Moguš, 111, str. 315.

¹⁵³⁴ Jednako se realizira u kajkavskome narječju (*krof*, *trgoŕca*). Usp. D. Brozović, 23, str. 95.

¹⁵³⁵ Usp. Z. Junković, *Struktura sloga i fonološka vrijednost suglasnika v u književnom sustavu*, Jezik, 1, Zagreb, 1973.-1974., str. 1.-5. V. i M. Turk, 135, str. 18. i 186.

¹⁵³⁶ Usp. P. Ivić, 52, str. 204.

¹⁵³⁷ Tumačenje je temeljeno na postavkama o posebnosti čakavskoga sloga, posebice na poznatoj činjenici da je zatvoreni čakavski slog obilježen, težak (usp. Z. Junković, 61, str. 60.).

¹⁵³⁸ Takvi su ostvaraji zabilježeni i u sjeveroistočnim istarskim govorima i u središnjim istarskim govorima, te rubnim ekavskima s obzirom na refleks jata, a najčešće su redukcije finalnoga konsonanta u skupinama /st/ i /št/, primjerice: *prnes*, *poskus* (Čikovići, Brseč); *pus*, *čis* (Orbanići); *jedan^oajs*, *dvan^oajs*, *osavn^oajs*, *pones*, *zabos*,

konsonantskim skupinama¹⁵³⁹ nastalim nakon regresivna pomaka slogovne granice u uvjetima kada unutrašnji slog završava najnapetijim konsonantom (*mač-ka* > **ma-čka* > *maš-ka*) ili slabljenjem napetosti šumnika koji zatvara slog na dočetu unutrašnjega i vanjskoga zatvorena sloga¹⁵⁴⁰ prema stupnjevima što ih je razradio M. Moguš, pa onda i zamjenom okluziva /g/ frikativom /h/ na dočetu finalnoga sloga: *bog* > *boh* (pozdrav), *neboh*.

Budući da zapisi nisu identični¹⁵⁴¹ ispitivana je realizacija te značajke na ograničenu broju primjera ne bi li se utvrdilo je li riječ o lokalnim polarizacijama ili o značajkama što razlikuju jedne skupine govora od drugih skupina idioma pretpostavljenoga ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja.

Podaci pokazuju da se među tim govorima razlikuju dvije velike skupine:

A) govori u kojima se krajnji zvučni konsonant ne obezvučuje, a nisu poznate niti promjene /v/ u /f/ ili /g/ u /h/. Tako je:

cvas, pikas (Debeljuhi); *stries, ubos* (Vidulini, Prkačini); *mutas, pikas* (Pucići, Domijanići); *ukras, pikas, napres, naples, napas, mutas, prenes, bries, pikas* (Jurići); *žalos, z vies, jedan^oajs* (Šivati); *bries, sieš, šeš^oajs* (Žminj); *krvavas, fureš, sies, dvan^oajs, šeš^oajs, prs, z vies, zies* (Pazin, Lindar prema Ivićevim opservacijama); *zabos, pres, mus* (Ivoli); *jes, bries, lenos, viles*, ali *šiest, zabost* (Gologorički Dol); *zabos, zagris, bres, mos* (= 'mast'), *jes* (Floričići); *mutas, bries, mačas* (Škopljak); *stries, jes, bries* (Gračišće, Putinji, Bazgalji, Brtoši, Heki), *zabos, raspas, bres, jes* (Trviž), *ses, ras*, ali *jest, urast* (Tinjan), *rados*, ali *ubost, zgrest* (Brdce); *rados, ubos, mutas, pegas* (Rupa), *jes, zras, pegas, viles* (Vela Učka), *viles, Bres, pogris, zabos* (Brest, Dolenja Vas); *viles, bedas, jes, čvrs, šes, ses, pikas* (Lesiščina), *prs, zies, stries* (Boljun); *viles, bedas, jes, pikas, svetlos, ses* (Paz, a za Lupoglav i Semic P. Ivić piše da izostaje, ali P. Šimunović uz *brēst*, piše i *mos, kos, jedanaš*); *gljiš, pomus, pleš, fureš, dus, dones, hros, bres* (Gorenji Rabac); *sos, pres, viles, ubos, jes* (Skvaranska, Drenje, Crni, Brovinje, Viškovići) / *zabost* (Brovinje); *klas, viles, jes* (Gondolić), *jes, ples, sos, trinajs, mus, procvos* (Raša, Labin, Vinež, Nedeščina, Strmac); *zaboš, jes, bres* (Vozilići, Plomin), *ubos, jes, mus* (Mali Turini, Veli Golji, Martinski, Paradiž, Županići, Kraj Drage); *zabos, zbos, stres, mus, jes, žalos* (Bartol, Kaldir, Brkač, Zamask); *ješ*, ali *puš, šeš, jedenaš / šešt, ješt, jedenašt* (Cres); *jes / jest* (Belej), *pones* (Stivan).

¹⁵³⁹ Usp. M. Moguš, 106, str. 83.-91.

¹⁵⁴⁰ Usp. I. Lukežić, 88, str. 38.-41.

¹⁵⁴¹ Primjerice J. Ribarić piše da neki mjesni govori na sjeverozapadnome dijelu Liburnije ne realiziraju bezvučne konsonante na mjestu bezvučnih, a drugi dijelovi barem ne /v/ i /g/ uvijek kao /f/ i /h/. Usp. J. Ribarić, 116, str. 74.

- u govorima trsatsko-bakarskoga i crikveničkoga tipa: Trsata, Sušaka (Pećina), Gornje Vežice, Donje Vežice, Kostrene (Vrh Martinščice, Svete Lucije, Žurkova, Šoića, Urinja), Bakra, Drage (Tijana), Vitoševa (Sv. Kuzma), Meje, Kukuljanova, Škrljeva, Krasice, Praputnjaka, Ponikava, Plosne, Gornjeg Jelenja (uvjetno), Mrzlih Vodica i Crikvenice
- B) govori u kojima se krajnji zvučni konsonantni obezvučuju dosljedno i potpuno, a realiziraju se i druge dvije promjene:
- među sjeveroistočnim istarskim idiomima u govorima Kantride,¹⁵⁴² Škurinja, Zameta, Pehlina, Braščina-Pulca, Drenove, Marinića, Mladenića, Sv. Mateja (Viškova), Saršona, Sroka, Kosa, Spinčića, Čikovića, Srdoča, Grbaca, Marčelja,¹⁵⁴³ Ružića, Kućela,¹⁵⁴⁴ Zvoneće, Pobara, Brega, Veprinca, Poljana, Voloskoga, Opatije, Ičića, Ike, Lovrana, Dobreća, Oprića, Tuliševica, Lignja, Medveje, Kraja, Moščeničke Drage, Moščenića, Sučića, Grabrove, Kalca, Sv. Jelene, Martine, Brseča, Zagora: *laš, daš, met, puš, brot, kriš, obet, medvet, trt*, G pl. *ruš, sat, suset; ofca, ofčar, blagoslof*, A sg. *crekař, jubaf, kakof, mrtaf, žif, ćelaf / plešif, njihof, Kastaf, Kastafčina, krof*, L sg. *Rukařce, Drenofćani; breh, sneh, stoh, preloh, Boh, boh, vrah, špah*¹⁵⁴⁵
 - među središnjim istarskim u žminjskim govorima Orbanića:¹⁵⁴⁶ *bop, pot, suset, ubras, puš; pokruof, čřf; prah, špah; Debeljuha, Vidulina, Prkačina: bliet, srap, muš, dup, zglop, rup, suset; uofćji, ofca, ljubaf, nuof, kruof, plešnjaf, sirof, šunjaf; boh, juh, bubrih, vrah, štomih; Pucića, Domijanića: bliet, zglop, srap, grat, grop,*

¹⁵⁴² R. Strohal nije bilježio te fonetske ostvaraje u opisu riječkoga govora, premda neke njegove primjedbe govore u prilog tome, npr. komentar da je običnije *stūmih* od *stūmig* (usp. 125, str. 18.), da se /g/ zamjenjuje *grlenikom* /h/: *bōh, vrāh, nebōh, prāh, lēh* (usp. 125, str. 21.).

¹⁵⁴³ Tako je bilježio M. Moguš (usp. 113, str. XXI.) prema Jardasovu čitanju, dok Jardas nije dosljedno unosio takve promjene, osim promjene /v/ > /f/ na dočetu inicijalnoga ili medijalnoga sloga. U nabrojanim govorima oko Kastva i Marčelja sve su nabrojene promjene dosljedne.

¹⁵⁴⁴ Među zabilježenim primjerima za taj idiom je G pl. *drv*, ali *va crekař, nedelafci, Benkořce, Breh, muš*, G pl. *noh*.

¹⁵⁴⁵ V. dodatnu bilješku uz ovo poglavlje.

¹⁵⁴⁶ Podatak o sporadičnoj realizaciji velarnoga zatvornoga /g/ kao velarnoga frikativa, koji bilježi znakom [ɣ], spominje i J. Kalsbeek za Orbaniće (65, str. 40.).

laš, miet, medvet, muš, puš, suset; bubreh, miedih, snieh; ofca, uofčji, cief, krvaf, nikakof; Jurića: zglop, hlep, sriet; miedih, brieih, bubrih, snieh; takuof, cief, šunjač, sirof, kruof; Šivata: riet, uos; Brieih, Krajcarof; Žminja: dup; vrah, prah; drief, mraf, blagoslof, naprof, kakof, niguof, ofco; među pazinskim u govorima Berma: sat, medvet, dup; Pazina: trt, zapovet, grop, z vies, puš, golup, rat, zuop; vrah, medih,¹⁵⁴⁷ čiguof, njiguof, ovakuof, nenakuof, kakuof, G pl. zikač, laš, dočca, ofca, ofčar / D pl. ovcān; ali nāzad, med, čeljad, Ungariez,¹⁵⁴⁸ G pl. vragov; Lindara;¹⁵⁴⁹ ekavskoga dijela Gologoričkoga Dola: bliet, hlep, suset, sriet, rup, puš, srap, laš; brieih, bubreh, miedih, snieh, kruh, ljubaf; ali G pl. besied, pliešiv, Škopljaka:¹⁵⁵⁰ grop, loaš, miet, srbeš, res; buoh, snieh, brieih, bubreh, miedih; čelaf, sirof, ofca, flekaf, ljubaf, krof, ali puž; Gračišća:¹⁵⁵¹ grop, las, miet, ruop, ries, skros; brieih, bubrih; krf, čelaf, plesnjif, ali trd; Bazgalja, Brtoša, Heka, Trviža: laš, met / miet (Brtoši, Heki, Trviž), puš, srap, pres, obet, hlep, G pl. besiet; brieih / vrh (Trviž), bubrih, snieh; cief / tuba, čelaf / čelaf (Brtoši, Heki, Trviž), Velanof, ofce, ali trdoglav (Trviž); u boljuskim govorima Lupoglava i Semića: ubet; kroh, bumbrih; krajnji /v/ > /f/; Bresta i Dolenje Vasi: trt, suset, ubet, puš, met; bubreh, breh, medih; čigof, plešif, G sg. ofci / ovca (Dolenja Vas); Lesišćine: medvet, suset, sret, ubet, trt; bubreh, breh, sneh; plešljif, ofca; Paza: sriet, grat, pres, grop, laš, miet; bubrih, prloh, sneh, breh; trdoglaf, sif, ofci; Boljuskoga Polja: muoš; polak; među labinskim govorima

¹⁵⁴⁷ P. Šimunović, U6, zapravo na finalnoj poziciji tih dvaju primjera donosi [ɣ], ali jednako čini i za Žminj, dok u:129, str. 284. za Žminj piše da se /g/ u finalnoj poziciji spirantizira do /h/, što je podudarno i s ostvarajima u drugim govorima, pa je vjerojatno tako označio i za govor Pazina te za govor Boljuna.

¹⁵⁴⁸ Takve rijetke iznimke zadržanih zvučnih konsonanata na dočetu finalnoga sloga pripisujem idiolektu govornika, a ne sustavu.

¹⁵⁴⁹ P. Ivić je opservirao "desonorizaciju krajnjih zvučnih suglasnika (uključujući -v > -f i -ɣ > -h)" (usp. P. Ivić, 52, str. 204.). Jednako je i u govoru Ivola: grat, grop, laš, muoš, ruop / rup, medvet, puš; snieh, bubrih, brieih; svakakuof, ofco, ali gad.

¹⁵⁵⁰ Sve su te promjene zabilježene i u mjesnome govoru Floričića: G pl. beset, sles, res, suset; bubrih, breh, sneh, medih; krf, kruf (< kruv), ali čelav.

¹⁵⁵¹ Jednaki su primjeri zabilježeni za govor Putinja kraj Gračišća uz suset, muoš, pret, oīca, snieh.

u idiomu G. Rapca: *gat, brut, grop, zup, grut, kriš, muš, luš, trt, ubet, hlot* (ali *zapoved, medved, Zagreb*); *crf, udofca, krof, nof, krvoř, njihof, kakoř, okoř, nekakoř*, G pl. *bacof, drf / krušov, crekav*; G pl. *nuh, prah, midih, vroh*, ali *breg*; Ripenda Kosa:¹⁵⁵² *obet*; Diminića:¹⁵⁵³ Skvaranske, Drenja, Crnog: *bleř, ubet, grot, loš, medvet, muš, puš, suset*; *trdoglaf, plešif, ofca* (Skvaranska) / A sg. *vosco* (Skvaranska, ali Drenje, Crni G sg. *osce*); *vrah, bubrih, breh, sneh*; Brovinja, Viškovića: *grot, grop, loš, medvet, suset, ubet*; *breh, sneh*; *trdoglaf, plesif*; Gondolića: *mloř*, G pl. *beset*; *sneh*; *trdoglaf, plešif*; Raše: *kat, loř, kröh, zif*; Labina: *grot, nazat*; *krf, breh*; Vineža: *muš, mras, medih, breh, šerof*; Nedeščine, Strmca: *grop, los, grot, röt, sneh, breh, plesif*; Vozilića, Plomina: *doš, medvet, suset, muš, sneh, breh, bubreh, plešif*; Malih Turina, Velih Golja, Martinskoga, Paradiža, Županića, Kraj Drage: *doš / doř* (Mali Turini), *medvet, suset, muš / muš* (Mali Turini); *breh, luh, būbrih / bubrih* (Veli Golji); *plešif*

- među rubnim govorima s obzirom na refleks jata u idiomu Bartola, Kaldira: *kriš, vos*, G pl. *beset, suset, laš / lař* (Kaldir), *puš, grāt, roh*; *plešnjaf, blagosloř, ćelaf, protif*; Brkaća: *moš, medvet, suset, puš, paes; sneh, breh, greh; noř, zraf, krvaf, ufca*, G pl. *kraf*; Zamaska: *moš, rop, pres; bubreh, breh, vrah; krf, plešnjaf*
- u svim creskim i sjevernološinjanskim govorima¹⁵⁵⁴ u idiomu Vrane: *napovet, obet*, G pl. *liet, pelš; špah, boh, sneh; ćelaf, lažnjif, l'jubaf*; Orleca: *bop, blet, pelš; špah, Merah*; G pl. *praskaf*; Valuna: *las, nasret, pels; breh, bubreh, cerf, ofca*; Lubenica: *obet, bop, broř; Boh*; G pl. *kraf*; Vodica: *muš, napret*; G pl. *darf*; Zbičine: *pelš; roh; znoř, ofca*; Beloga: *rup, suset, blet; sneh, bubreh; njihof, piknjaf*,¹⁵⁵⁵ *siroř, plešif, ofce*; Predošćice: *grop, kigot; Boh, onoh, Merah*; G pl. *praskaf*; Cresa: *deš; roh, gloh, delh; cerf, kerf, kriř, ofca*; Stivana, Beleja, Martinščice,

¹⁵⁵² V. za druge značajke zaključak P. Ivića, 52, str. 204.

¹⁵⁵³ Zaključak je izveden na temelju spominjane usporedbe u tekstu J. Kalsbeek sa ustavom G. Rapca ili Ripenda Kosa prema Ivićevu zapisu. Usp. J. Kalsbeek, 63, str. 251.

¹⁵⁵⁴ Ponekad u tim govorima obezvučenja zvučnih ploziva mogu biti slabijeg intenziteta.

¹⁵⁵⁵ *Piknjaf* = 'pjegav'.

Miholašćice, Vidovića: *pres, medvet*, G pl. *beset; boh, sneh, špah*; imper. *stafmo, žifci, kinješ, njegof, Grmof*; Ustrina, Osora: *smrat, graš, muš, daš* (Ustrine) / *smrat, grat, muš, daš* (Osor), *brot; sneh, vrah, nah* (Ustrine); *pastročaf, ofce, čarf* (Ustrine) / *carf* (Osor), *karf*; Punte Križa, Nerezina, Sv. Jakova: *obras, obet, bruot; luh, prah, breh*; I sg. *ofčaron*, G pl. *krušaf*, G pl. *zikf, ćelaf*

C) govori u kojima se promjena /v/ > /f/ provodi dosljedno i u finalnoj poziciji u riječi i u medijalnome slogu ili barem fakultativno ispred bezvučnih konsonanata / iznimno se provodi, obezvučenje finalnoga zvučnoga konsonanta nije dosljedno ili se ne provodi, a mijena /g/ ili [ɣ] > /h/ se provodi / izostaje potpuno ili djelomično. Tako je:

- među sjeveroistočnim istarskim u govoru Zaluka: *ofca, žif, špag, zid, sneg, breg, muž, daž*, ali *zit, gris, želud*; Brežaca: *ofca, Kastafci, Kastafčina, lajavčina, boh*, ali *čigov, Kastav, crekav, Bog, vrah, obed*; Mučića: *daš, muš, udofci*, ali *gruž, medved*; Pobara: *Rukafca, Pobročani, suset, sat, muš, boh, Boh*, ali *nekakov, medved*, G pl. *besed*; Matulja: *kakof*, L sg. *va Rukafce, sneh, breh*, ali *voz, med, rod, medved, sused, muž, grad*; Jušića-Jurdana: *ofce*, A pl. *ofčju*, G pl. *kastafskeh, boh*, ali I sg. *z ovcun*, G pl. *molitav, krv, krov, siv, živ, jubav, križ, rub, špag, red, cug, trinog*; Rukavca: *ofčina, nofci, gloh, prah, Boh*, ali *živ, škrb, grozd, grad, sneg*; Zvoneće: A sg. *za Kastaf, boh*, ali A sg. *crekav, delavca, ovca, lajavčina, sneg, grad*; Kastva (tj. Rubeša):¹⁵⁵⁶ *Kastafci, Kastafčina, ofca, brinjafka, olofka, boh*, ali *črvjiv, črv, bojihav, bršiv, trdoglav, cug, čagod, česagod, grez, hjeb, Bog*; Breze: *bubrih, vrah, boh*, ali G pl. *sneg, breg, besed, grad, laž, pedučav, plešiv, siv*

D) govori u kojima se zvučni konsonanti obezvučuju dosljedno / gotovo dosljedno, promjena je /g/ > /h/ dosljedno / gotovo dosljedno provedena, dok promjena /v/ > /f/ izostaje:

a) tako da se zadržava neizmijenjeno /v/ kao što je:

¹⁵⁵⁶ Moj obavjesnik za Kastav, zapravo Rubeši (podrijetlom iz zaseoka Ronjga, ali živi u Rubešima), čakavski književnik Berto Lučić, a tako je ovjereno i na snimci njegova čitanja riječi što ih je skupljao po Kastavštini, od spomenutih promjena ostvaruje samo promjenu /v/ > /f/ u nefinalnoj poziciji, dakle u slijedu s određenim konsonantom.

- među sjeveroistočnim istarskim u govoru Lipe: *grat, laš, grop, met, medvet; breh, bubrih, sneh; siv, crekav*
- među rubnim ekavskim s obzirom na refleks jata u govoru Škalnice: *srap, medvet, rup, napovet; sneh, breh* (ali i *muž*, G pl. *besed*); G pl. *zabav, siv*, A sg. *crekav*
- među središnjim istarskim u govoru Tinjana: *puš, muš, blet, zglop, sret, pret, res, ubet, namlat; bubrih, medih*; ali *gologlav, slez, sled, sused, medved, rub, trd*, pa i *krug, sneg*; u govoru Boljuna: *glat, laš, grop, nuoš, muoš; bubrih, miedih, spah; učitelj, ovca, kruov, krv*, G pl. *preskav, bačav, žrnov* / G sg. *dofca*; Lupoglava: *moš, brət, laš / medved; međih, bumbrih, breh; kakov, očev*, G pl. *fručav*; u teritorijalno sjeveroistočnome istarskome punktu, ali pretežitim brojem značajki bližem središnjim istarskim govorima, u govoru Vele Učke: *meť, medvet, moš, puš, grať, srap; breh, sneh, bubrih, preloh; ovčji, siv*

b) tako da se /v/ na kraju riječi i na dočetu zatvorenoga sloga realizira kao [ɥ] kao što je:

- među rubnim ekavskim govorima s obzirom na refleks jata:¹⁵⁵⁷ u govoru Brdca: *bled, grad, puš, dāš, moš / mož, srap, beset / besed, suset / sused, pred, posud*, G pl. *hiljad, trd, med, medved; bubreh, buh / boh*,¹⁵⁵⁸ *krəh; zapraf*, ali *plesnių, siroy, sių, ljubau*; Rupe: *žlep, vos, zglop, sles, spomlat, sused / suset*, G pl. *besed, nasred; breh, bubrih; sių, cerkoų, Maurova, voųca, voųčji, raųno, prokroųčić*

Među nabrojenim se ekavskim govorima prema kriteriju obezvučenja finalnih konsonanata i sličnih mijena izdvajaju trsatsko-bakarski govori s crikveničkim idiomom, a pridružen im je i refleksom jata rubni govor Mrzlih Vodica.

Svi ostali govori slijede spomenute promjene, neki samo u dijelu nabrojanih mijena: creski i sjevernoločinski idiomi u potpunosti (premda neki autori napominju djelomično obezvučenje na dočetu finalnoga

¹⁵⁵⁷ Istu je značajku u govoru Klane zabilježila I. Lukežić (usp. 88, str. 156.). Tipična je i za ikavsko-ekavske rubne govore u sjevernome Gradišću te za gorskokotarske kajkavske govore i potvrđuje rubnost tih dvaju idioma, kao što se već spomenutom promjenom /l/ > /v/ i izvan dočeta sloga govor Brdca približio govorima sjeverozapadnoga međudijalekta.

¹⁵⁵⁸ U tom je primjeru realiziran faringalni spirant, što ga u radnji označujem kao [χ].

2.2.2.16 RELACIJSKI MORFEMI G sg., NAV pl. IMENICA ž. r. KAO KONTINUANTE PROTOJEZIČNIH a-osnova

I. Lukežić među jezične značajke svojstvene *ekavskomu dijalektu* kao podsustavu čakavskoga dijalekta uz konzekventni refleks jata u "osnovama riječi i gramatičkim morfemima (s mogućnošću odstupanja od potpune dosljednosti u pojedinačnim naslojenim leksemima i pokojoj gramatičkoj kategoriji)" te staru ili stariju akcentuaciju "(s mogućnošću varijacija s obzirom na status zavnutoga akcenta, i nenaglašenih duljina)", navodi i "djelomično zadržavanje u G sg. te NAV pl. imenica ženskoga roda alomorfa /-i/ i /-e/ s njihovom distribucijom uvjetovanom prethodnim konsonantom na završetku osnove (s mogućnošću odbacivanja alomorfa, najčešće /-e/, i opstanka u tim padežima samo morfema /-i/)".¹⁵⁵⁹ Naime, u ishodišnome morfološkom sustavu glavna deklinacija imenica ž. r. bila je podvojena na palatalnu i nepalatalnu varijantu: osnove s nepalatalnim dočetakom u tim su padežima imale morfem /y/, koji je u povijesnome razvoju hrvatskoga jezika supstituiran fonemom /i/, a osnove s palatalnim dočetakom morfem /e̞/, koji je supstituiran fonemom /e/. Na alomorf jedne od varijanata glavne deklinacije u mnogim su se čakavskim govorima ujednačili i morfemi tih padeža negdašnjih konsonantskih promjena imenica ž. r., a od promjene i-osnova ostali su reliktni oblici s /ø/ u N sg. te /i/ u G pl.

Nakon istraživanja tih kategorija u utvrđenim se ekavskim govorima izdvajaju dva temeljna tipa realizacije spomenutih relacijskih morfema imenica ž. r.:

A) govori s ujednačenim morfemima u svima četirima padežima:

a) u svim su četirima padežima prevladali usustavljeni negdašnji alomorfi nepalatalne deklinacije /i/ bez obzira na dočetak osnove (uz mogućnost rijetkih odstupanja u pojedinim govorima): *ženi, duši, jabuki, kući, lehi, manduli, nogi, ovcu, salati, sestri*. Tako je:

- među sjeveroistočnim istarskim idiomima u govoru Brseča
- među središnjim istarskim govorima u boljunskim idiomima mjesta imenom: Paz, Lesišćina, Boljun (ali i G sg. *vojske*, N pl. *ruoke*); među labinskim govorima: G. Rabac, Plomin,

¹⁵⁵⁹ Usp. I. Lukežić, 83, str. 161.

Gondolići (ali *lire*), Vicani, Polje; među pazinskim govorima: Škopljak,¹⁵⁶⁰ Gračišće (ali *kotule, holje*)

b) u svim su četirima padežima prevladali usustavljeni negdašnji alomorfi nepalatalne deklinacije /i/: *ženi, duši, fleki, koži, nagradi, sestri, brenti, ribi, televiziji, zemji* uz zadržavanje palatalnoga /e/ u imenica s dočetakom osnove na /c/: *boce, dece, divice / device, gušćerice, lesice, punice, rožice*. Tako je:

- među trsatsko-bakarskim idiomima u govorima naselja imenom Draga, Krasica, Kukuljanovo, Plosna, Ponikve, Praputnjak, Škrljevo, Šoići i Vitoševo (Sv. Kuzam)¹⁵⁶¹
- među sjeveroistočnim istarskim u govorima naselja imenom: Kučeli, Liganj (ali od zabilježenih riječi i *kuće* u NAV pl., uz *vreći, plaći* u idiomu Kučela, a u govoru Lignja i G sg., NAV pl. *besede*), Pobri i Breza, Zaluki, Zvoneća, Ružići, Kosi, Spinčići (ali u istim govorima i *kuće* u NAV pl., uz *vreći*, u govoru Kosa i *boće*, uz *maći*, u idiomu Spinčića i *ofci*), Mladenići, Sv. Matej (Viškovo), Saršoni, Čikovići, Sučići, Mošćenice (ali G sg., NAV pl. *kuće* u svim govorima, a u govoru Čikovića i *bluze, butige, ure*, u Mošćenicama *frajerici*), Srdoči, Matulji (osim od ispitivanih leksema *kuće, maće, z Opatije, ure* u posljednjim dvama govorima te *bluze* u Srdočima), Mučići, Tuliševica, Kraj (ali *deci*), Mošćenička Draga, Sveta Jelena, Martina, Zagorje (ali *dec*)
- među središnjim istarskim govorima u boljunskim idiomima Bresta (ali *dici*), Dolenje Vasi (ali G sg. *laginje*), Vranje, Lupoglava (ali G sg. *hiše*), Semića te govoru naselja Vela Učka, prostorno sjeveroistočnoga istarskoga, ali mnogim jezičnim značajkama bližim boljunskim govorima; među labinskim na poluotoku Ripendi u mjestu Kosi te u punktovima imenom: Nedeščina (ali *kotule, banke, kuće; ovc*), Strmac, Vozilići, Kraj Draga, Županići, Ružići, Martinski, Paradiž, Mali Golji, Veli Golji, Mali Turini, Veli Turini, Marceljani, Vinež (ali *vure*,

¹⁵⁶⁰ Isti je morfem u idiomu Putinja kraj Gračišća. Od zabilježenih leksema jedino se G sg., NAV pl. leksema *beseda* ostvaruje s negdašnjim palatalnim alomorfom: *besede*.

¹⁵⁶¹ U nabrojenim je govorima utvrđen morfem /e/ i u imenica s tvorbenim morfemom /ina/, npr. *planine, letine, gradine, istine, vrčine*, osim u govoru Krasice u kojem se to odnosi samo na "primljenice kojima taj dočetak nije tvorbeni morfem (poput: koltrina, veltrina, duzina i sl.)". Usp. I. Lukežić, 83, str. 102.

skudele), Kranjci (ali *užanci*), Raša, Brovinje, Viškovići, Skvaranska (ali *od Skitaci; kanele*), Crni, Drenje, Gora Glušići (ali *od kontenteci*¹⁵⁶²)

- među creskim i sjevernološijskim idiomima ista je podvojenost zabilježena za Beli, Dragozetiće (ali *boci*), Filoziće, Predošćicu, Vodice, Loznate, Orlec, Zbičinu (ali *rakije*), Cres, Vranu, Zbišinu (uz izuzetak *ofci* u zadnja četiri govora, te *čele, zes Zbišine* u Vrani), Valun (do *Rike / Riki*), Zbičinu, Lubenice, Vidović, Grmov, Martinšćicu i Miholašćicu, Štivan, Belej, Ustrine (ali *crešnje, kuće, glave*)

c) u svim su četirima morfemima uglavnom prevladali negdašnji alomorfi nepalatalne deklinacije /i/, osim u imenica kojima je dočetak osnove fonem /c/ ili /j/ (rjeđe kada je rezultat supstitucije Í > j), ali nedosljedno. Tako je:

- među sjeveroistočnim istarskim u govorima Opatije i Voloskoga: *besedi, boći, feti, kalceti, makini, noni, nogi, novini, pinki, plaći, ruki, sestri, unuki, vodi, vuni; dece, kućice, lešice, oštarije, mlekarice, mošnjice, rožice, štorje, udovice, zemje, ženice*, ali *butige, maće, boci, ovci, voji, nevoji*; Lovranske Drage, Lovrana, Medveje, Ike (*maći*, ali *težakinje; kovačije*, ali *zemji, voji*); Lipe (ali i *jagode, jabuke*), Sroka, Jušića-Jurdana, Marčelja (*barbi, bandi, besedi, glavi, gori, kravi, ruki, nošnji, blagarice*¹⁵⁶³ *burice*¹⁵⁶⁴ *hrasnice*¹⁵⁶⁵ *huncutarije*¹⁵⁶⁶, *kombasice, kunpanije*¹⁵⁶⁷, z Opatije, ali *kuće, ruže, črešnje, stomanje, ure, nedeji, voji*), Ronjga (ali nasuprot ostvaraju u prethodnome idiomu *uri; užanci*), Rukavca (ali *sanje*); Grabrove (*rakije, flanelice, mešnjice, torti*, ali *ofci, deci*), Kalca (*Marije*, ali *ofci, deci*)

d) u svim su četirima morfemima alomorfi svedeni na palatalni alomorf [e], kao u većini podsustava hrvatskoga jezika,¹⁵⁶⁸ ali često

¹⁵⁶² *Kontenteca* = 'zadovoljstvo'.

¹⁵⁶³ *Blagarica* = 'djevojka bez brata'.

¹⁵⁶⁴ *Burica* = 'drvena posuda u kojoj su ovčarima nosili jelo'.

¹⁵⁶⁵ *Hrasnica* = 'oruđe nalik na širu stranu pijuka'.

¹⁵⁶⁶ *Huncutarija* = 'neštetna i nezlobna šala'.

¹⁵⁶⁷ *Kunpanija* = 'družba'.

¹⁵⁶⁸ Uglavnom je tako i u drugim podsustavima čakavskoga narječja: u ikavsko-ekavskome dijalektu izuzetak čine dijelovi primorskoga poddijalekta, tj. idiomi

i uz ostvaraj oblika s nepalatalnim alomorfom: *duše, kuće, boće, maće; kunjade, none, sestre, susede, vune, žene*. Tako je:

- među trsatsko-bakarskim govorima prema istraživanju I. Lukežić u idiomima Trsata (pa onda i Donje Vežice i Pećina), Mrzlih Vodica i Žurkova, a isto sam opservirala od kostrenskih zaselaka spominjanih u ovoj radnji u govorima Vrh Martinščice i Svete Lucije
- među sjeveroistočnim istarskim¹⁵⁶⁹ u govorima Drenove, Braščina-Pulca, Škurinja (u svim trima govorima s izuzetkom G sg. imenice Reka u kojem se realizira morfem /i/ - z *Reki*,¹⁵⁷⁰ ali z *Drenove*), Kantride (s izuzetkom G sg. imenica Reka i Drenova - z *Reki, z Drenovi*), Zameta, Pehlina, Grbaca
- među središnjim istarskim govorima u pazinskim idiomima: Lindaru¹⁵⁷¹ (s odstupanjima u *ruoki, nogi*), Pazinu (ali G sg. *čerešnji*, N pl. *barbi*, NA pl. *daski*), Gologoričkome Dolu (zaseocima Dolenjem Selu ili Dolu i Gržanima), Tinjanu, Bermu, Trvižu,¹⁵⁷² Brtošima, Hekima; među motovunskim u govoru Zamaska
- među rubnim govorima s obzirom na refleks jata: Brdca, Rupe, Škalnice, Kaldira (ali G sg. *vreći*, A pl. *udovici*), Bartola, Brkača
- među creskim i sjevernoločinskim govorima u idiomima Osora, Punte Križa, Nerezina i Svetoga Jakova

Bribira, Selaca, Dramlja, Kamenjaka, Omišlja, Dobrinja, Gostinjska, Polja i Vrbnika (s dosljednim morfemom /i/ te Grižana u kojima je zadržana stara distribucija: u nepalatalnih je osnova morfem /i/, a u osnova s palatalnim dočetkom /e/ (usp. I. Lukežić, 80, Tabela 2), ali takva podjela nije svojstvena niti jednome od utvrđenih ekavskih čakavskih mjesnih govora.

¹⁵⁶⁹ Tako je za riječki idiom zapisao Rudolf Strohal, pa I. Lukežić i u tome vidi vezu između staroga stanovništva i jezika Rijeke i Trsata. Usp. I. Lukežić, 83, str. 103.

¹⁵⁷⁰ U tekstu *Razgovora* tiskanom u Drenovi u drugoj polovini 19. st. u za to vrijeme uobičajenoj nepotpisanoj dijaloškoj formi kojom su autori iskazivali svoje stavove o aktualnim političkim, društvenim i ekonomskim pitanjima, što sam ga analizirala za sudjelovanje na *Riječkim filološkim danima* u 1998. i replike govornika iz Drenove i Plase (tadašnjega riječkoga prigrada) usporedila s današnjim govorom Drenove, zapisano je *od /odi Reke*.

¹⁵⁷¹ Isto je i u punktu koji pripada Lindarskomu polju, Ivolima: *besede, kuće, žene, jabuke*, ali *kumpanji*.

¹⁵⁷² M. Mafecki za Trviž donosi nepalatalne morfeme: *ženi, travi, barki*. Usp. M. Mafecki, 91, str. 64.

B) govori s izrazitijim polarizacijama među spominjanim padežima imenica ž. r.:

a) u trima su padežima množine alomorfi svedeni na nepalatalno /i/, a u G sg. morfem /i/ dodaje se na sve osnove osim onih koje završavaju fonemom /c/, koje u G sg. imaju morfem /e/:

- među sjeveroistočnim istarskim tako je u govoru Oprića: *jabuki, kući, sestri, ženi*, ali *lesice, meštrice* u G sg., a u NAV pl. *boci*

b) u trima su padežima množine alomorfi svedeni na nepalatalni /i/, a u G sg. zadržan je morfem /e/:

- među trsatsko-bakarskim govorima tako je u govoru Meje

c) u NV pl. opstali su nepalatalni /i/, a u G sg. i A pl. palatalni /e/:

- među trsatsko-bakarskim govorima tako je zabilježeno u govoru Urinja

d) u NAV pl. opstao je uglavnom palatalni /e/ bez obzira na dočetak osnove, a u G sg. uglavnom nepalatalni /i/ (uz česti izuzetak G sg. *kuće*), no u imenica s tvorbenim morfemom /ina/ i onih kojima osnove završavaju fonemom /j/ ili /c/ uglavnom je /e/: *besede, sestre, susede; kuće, mreže, senokoše, mlekarice, Marije* (NAV pl.); *sestri, susedi, besedi* (G sg.). Tako je:

- među sjeveroistočnim istarskim govorima u idiomima Marinića; Veprinca: G sg. *tepline, vanjšćine, bogatije, tićarije, tićarice uz zemji, fešti, dragi, topoli, zraki*; Brega G sg. *gitari, sestri, ženi, maši*, ali *maće, kantride, ruke, strane, pusteji*; Poljana G sg. *kući, Malti, Meriki, ženi; kućice, Italije, Sičilije, lčića* G sg. *sestri, ženi, meštrice, lesice*, ali *jabuke*

- među pazinskim govorima u idiomu Bazgalja: G sg. *jabuki, sestri, kičmi, kući, ženi, zemlji, Žminjštini*, ali *bez vodje*; NAV pl. *vile, krave, budnice, kuće, gobice, bluze*, ali *harti, griedi*

e) u G sg. i NV pl. oba su alomorfa svedena na palatalni /e/, a u A pl. prevladao je nepalatalni /i/:

- među trsatsko-bakarskim govorima tako je u govorima Bakra i Crkvenice

f) u G sg. prevladali su usustavljeni negdašnji alomorfi nepalatalne deklinacije /i/,¹⁵⁷³ a u pluralnim oblicima uz najčešće /i/ u imenica (uglavnom deminutiva) s dočekom -ica i augmentativa¹⁵⁷⁴ s dočekom -ina te dijela imenica s -ija u žminjskim govorima se realizira /e/: *kokošice, uknice, jajarice, pošotice, pupice, roženice, ruožice, divojčine, komiedije, sleparije, oštarije*, ali *oŋci, užanci, toraci*. Žminj (s drugim tipom cakavizma), Jurići, Debeljuhi, Prkačini, Vidulini, Domjanići, Pucići (Gorenji), Orbanići¹⁵⁷⁵ (ali i NA pl. *oštariji, zmiji / zmije*, samo *kovačiji* itd.), Šivati (ali *štuorice*)

Analiza podataka dobivenih bilo ekcerpiranjem iz postojeće literature bilo za ovog istraživanja pokazuje:

- a) stara podvojenost na nepalatalnu i palatalnu varijantu glavne deklinacije imenica ženskoga roda nije u potpunosti zadržana niti u jednome utvrđenome ekavskome idiomu čakavskoga narječja
- b) zadržavanje je dvaju alomorfa [i] i [e] samo djelomično očuvano u najvećem dijelu govora s realizacijom palatalne varijante uz fonem /c/, premda često nedosljedno, i to u prvim četirima skupinama ekavskih čakavskih govora svrstanih prema dosljednosti ekavskoga refleksa jata u njima:¹⁵⁷⁶ u istočnijem dijelu trsatsko-bakarskih govora, u većem dijelu sjeveroistočnih istarskih idioma, u dijelu središnjih istarskih govora djelomice (najviše labinskim), osim u pazinskim, u creskim govorima bez južnih idioma Punte Križa i Osora te sjevernoločinskih govora Nerezina i Svetoga Jakova

¹⁵⁷³ Za Orbaniće J. Kalsbeek donosi izuzetke: *gospie, tete*. Usp. J. Kalsbeek, 65, str. 110.

¹⁵⁷⁴ J. Kalsbeek im daje i oznaku pejorativa. Usp. J. Kalsbeek, 65, str. 110.

¹⁵⁷⁵ Za Orbaniće J. Kalsbeek donosi dva primjera s dočekom -inja: *mekinje, težakinje*, od kojih se primjer N pl. *mekinje* i ne ostvaruje u sg. (usp. J. Kalsbeek, 65, str. 110. Budući da je u zapisima J. Kalsbeek provjeravano oko 1060 imenica, moguće je zamijetiti i takve odmake. U istraživanju provedenu za potrebe ove radnje korpus je zbog postavljenih zadataka daleko manji, pa za druge govore nisam došla do takvih podataka, što ne znači da se i u njima te dvije imenice ne realiziraju na isti način. Jednako je tako J. Kalsbeek zabilježila i neke paralelne ostvaraje istih imenica s dočekom osnove na palatal: N pl. *fameje / fameji*, NA pl. *maji / maje, kampanje / kampanji, stomanji / stomanje, mačkari / mačkare* itd.

¹⁵⁷⁶ Usp. Zaključak o realizaciji morfema s jatom u sastavu u ovoj radnji.

- c) zadržavanje /e/ osim uz fonem /c/ i uz fonem /j/ zabilježeno je u dijelu sjeveroistočnih istarskih govora
- d) prevladavanje morfema nepalatalne deklinacije, tj. /i/ svojstveno je gotovo najjužnijemu punktu sjeveroistočnih istarskih govora - Brseču i dijelovima svih skupina središnjih istarskih govora
- e) prevladavanje samo palatalnoga morfema, tj. /e/ tipično je za zapadne trsatsko-bakarske govore (uključujući Svetu Luciju), za sjeveroistočne istarske koji su danas dio grada Rijeke (dakle najistočnije), južne creske govore i sjevernoločinjske ekavske govore, od središnjih istarskih samo za pazinske (manje dosljedno), kao i za petu skupinu ekavskih govora, u ovoj radnji određenu kao rubnu skupinu zbog najmanjeg stupnja konzekventnosti refleksa jata u promatranim kategorijama, kojima se pridružuje i Zamask
- f) podvojenost palatalne i nepalatalne varijante prema padežima, opet uglavnom s palatalnim alomorфом uz /c/ ili /j/ na dočetu osnovе zahvatila je dio sjeveroistočnih istarskih govora, krajnje trsatsko-bakarske govore i crikvenički idiom, a od središnjih istarskih jedan pazinski (Bazgalje), dok je u žminjskim govorima podvojenost svedena na /e/ u imenica s dočekom *-ica*, *-ina* i *-ija* u pluralnim oblicima, a u G sg. bez obzira na palatalni / nepalatalni dočetak je /i/

Dakle, najveći dio ekavskih čakavskih govora, za razliku od drugih podsustava hrvatskoga jezika za koje je tipičnije prevladavanje palatalnoga alomorfa ili zadržavanje podvojenosti s obzirom na palatalni / nepalatalni dočetak osnovе obilježuje upravo prevladavanje alomorfa negdašnje nepalatalne deklinacije /i/, bilo u osnova s nepalatalnim ili pak osnova s palatalnim dočekom, bilo da su izuzetak uglavnom osnovе s dočetnim /c/ ili /j/, ali i tako da je narušena ujednačenost G sg., NAV pl. imenica ž. r.: u većem dijelu takvih idioma opet u korist nepalatalnoga alomorfa [i] (žminjski govori, Meja, Oprić), ali i s prevagom palatalne varijante (npr. krajnji trsatsko-bakarski govori: Urinj, Bakar i crikvenički idiom, neki sjeveroistočni istarski: Marinići, Veprinac, Bregi, Poljane, od pazinskih Bazgalji). Najmanje je govora, položajno zapravo krajnjih dijelova pretpostavljenoga ekavskoga podsustava, i među onima u kojima je u opserviranim padežima opstao načelno palatalni alomorf [e] s

dosljednim morfemom /e/ u svim zabilježenim primjerima (u dijelu trsatsko-bakarskih govora,¹⁵⁷⁷ u južnim creskim i sjevernološijskim, u govorima u ovoj radnji određenim rubnim s obzirom na refleks jata i u Zamasku), a u najvećem dijelu govora (sjeveroistočnim istarskim i središnjim istarskim) zabilježeni su i poneki primjeri s nepalatalnim alomorfo.

Stoga se djelomično zadržavanje alomorfa protojezičnih a-osnova, zapravo pretežitost nepalatalnoga alomorfa u utvrđenim ekavskim čakavskim govorima uz dosljednost refleksa jata može izdvojiti kao tipična jezična značajka pretpostavljenoga ekavskoga čakavskoga podsustava u odnosu na druge čakavske podsustave, iako ne i kao kriterij podjele toga pretpostavljenoga dijalekta na podsustave (premda se može uzeti u obzir kao pomoćni kriterij pri utvrđivanju konkretnih jedinica - skupina govora, npr. razlikovanje žminjskih od pazinskih). Promatraju li se skupine ekavskih govora s obzirom na dosljednost refleksa jata utvrđene u ovoj radnji cjelovito, potpuna je ujednačenost morfema G sg., NAV pl. imenica ž. r. na /e/, i to suprotno od većine ekavskih govora, svojstvena jedino idiomima, zbog nedosljednosti ekavskoga refleksa jata, određenim kao rubnim.¹⁵⁷⁸

¹⁵⁷⁷ Takav je ostvaraj, kao što je istaknuto, bilježio i R. Strohal za riječki idiom, pa I. Lukežić pretpostavlja da je veza "između (staroga stanovništva i jezika) Trsata i Rijeke potvrđiva i ovim primjerom". Usp. I. Lukežić, 83, str. 103.

¹⁵⁷⁸ Usp. *Zaključak o realizaciji morfema s jatom u sastavu* u ovoj radnji.

2.2.2.17 RELACIJSKI MORFEM I sg. IMENICA ž. r.

Relacijski morfem I sg. imenica ž. r. (i imeničkih riječi) istraživani su za potrebe ove radnje jer je u obliku bez analoškoga dočetka /m/¹⁵⁷⁹ (ili /n/, vidi adrijatizma kao rezultata prijelaza iz toga dočetka¹⁵⁸⁰), što ga nakon rane kontrakcije prema morfemu I sg. imenica i imeničkih riječi muškoga i srednjega roda u dijelu hrvatskoga jezika, pa i u nekim sjevernočakavskim idiomima, analoški poprima taj oblik, dakle kao /u/ ili /o/, u literaturi prepoznat kao relevantna jezična značajka kojom se potvrđuje rubnost dijelova pojedinih podsustava.¹⁵⁸¹

Takav je razvoj prema pisanju u dijelu literature tipičan za jednu od najstarijih razvojnih etapa toga morfema unutar hrvatskoga jezika kao rezultata kontrakcije od /ou/, /eu/ ili /oo/, /eo/ < /oju/, /eju/ ili /ojo/, /ejo/ < /ojɔ/, /ejɔ/,¹⁵⁸² ili je, pak, prema drugim izvorima rezultat razvoja koji polazi od rano kontrahiranoga /ɔ/.¹⁵⁸³ Dakle, oba su oblika /o/ ili /u/ nastala na istome stupnju razvoja, a razlika je prema zapisima u dosadašnjoj literaturi uvjetovana drukčijom zamjenom stražnjega nazala.

¹⁵⁷⁹ Dočetak /v/ nastao nakon konsonantizacije poluvokala / polukonsonanta (koji bi se prema zapisima u dosadašnjoj literaturi izvodio iz istoga morfema I sg. ž. r. preko bilabijalnoga /u/: ženojɔ > ženoju > ženou > ženou > ženov ili dušejɔ > dušeju > dušeu > dušeu > dušev, a u dijelu je govora rano ujednačen na /ov/, usp. I. Lukežić, 88, str. 132.) među govorima ikavsko-ekavskoga dijalekta zabilježen je na otocima Silbi, Olibu i Istu (usp. I. Lukežić, 80, Tabela 2.). Upravo činjenica da je u tim, inače konzervativnim idiomima, koji nisu izloženi nikakvim utjecajima, trebala biti rano provedena glasovna promjena ranijega morfema u /ev/ ili /ov/, navela je I. Lukežić na razmišljanje da bi izvor današnjih morfema u I sg. imenica i imeničkih riječi ž. r. valjalo potražiti u morfemu /ou/, /eu/, koji je kao takav zadržan u spomenutim izoliranim dijelovima ikavsko-ekavskoga čakavskoga narječja, a u drugim odmah stegnut na /u/ ili /o/. U ekavskim čakavskim govorima morfem /ov/, /ev/ nije zabilježen niti u literaturi, a niti za ovoga istraživanja.

¹⁵⁸⁰ Usp. M. Moguš, 106, str. 79.-82., D. Brozović - P. Ivić, 23, str. 84.

¹⁵⁸¹ Usp. primjerice I. Lukežić, 88, str. 126.-132.

¹⁵⁸² Usp. primjerice recentniju raspravu I. Lukežić, 88, str. 129.

¹⁵⁸³ Zasebnost razvoja u sjeverozapadnome dijelu čakavskoga narječja ističe i P. Ivić: "Međutim, u kajkavskome narječju i sjeverozapadnoj polovini čakavskog, razvoj nije pošao od -ojɔ već od rano sažetog -ɔ, kao u slov. i zapadnoslovenskim jezicima. Tamo je danas -u, -ɔ (zatvoreno o) ili -o, u zavisnosti od refleksa -ɔ, odn. sa dodatim -m iz muškog i srednjeg roda, -um, -om ili -om (u primorju najčešće -un: ženun)." Usp. D. Brozović - P. Ivić, 23, str. 22.

Unutar čakavskoga narječja posebno se ističe važnost takve realizacije za ikavsko-ekavski dijalekt:¹⁵⁸⁴ svojstvena je "ikavskim i ikavsko-ekavskim govorima u dijasporama u Hrvatskoj i izvan nje, a koji su podrijetlom sa starih južnih i jugoistočnih prostora koji su do turskih provala bili čakavski"¹⁵⁸⁵ i idiomima "koji odvajkada geografski zarubljuju prostor čakavskih govora"¹⁵⁸⁶.

U svome referatu *Neke morfološke (i morfonološke) značajke sjeverozapadnočakavskih rubnih govora* iznesenom na 8. znanstvenome skupu o hrvatskim dijalektima u HAZU (Zagreb, 1996.)¹⁵⁸⁷ potaknuta zaključcima I. Lukežić izvijestila sam i o takvome vidu realizacije u I sg. imenica ž. r. u sjeverozapadnočakavskim rubnim govorima bez obzira kojemu dijalektu čakavskoga narječja pripadaju,¹⁵⁸⁸ bilo da sam podatke ekcerpirala iz literature ili do njih došla za vlastitih istraživanja.

¹⁵⁸⁴ Usp. primjerice recentniju raspravu I. Lukežić, 88, str. 129.

¹⁵⁸⁵ Usp. Iva Lukežić, 82, str. 69.

¹⁵⁸⁶ Usp. Iva Lukežić, 86, str. 52. Među govorima u dijasporama sa starih čakavskih rubnih područja ostvaraj je isti u tzv. čepičkim govorima, osim u govorima Katarine (-u/-un), Šumbera (-u/-on), Milotskog Brega (-on), Kožljaka (-un); u Dubašnici i Šotoventu na otoku Krku (kojima pučanstvo potječe iz zavelebitskih krajeva); u govorima Haca, Poljanaca i Dolinaca u Gornjoj Austriji i u govoru Moravskih Hrvata, kojima je postojbina sjeverozapadna Bosna, Banovina i Lika; a među rubnim govorima na tlu Republike Hrvatske u govoru Ribnika na istočnom kontinentalnom čakavskom prostoru, u govorima Baške i Punta na otoku Krku, u govorima Unija, Suska i Ilovika, u govoru Veloga Lošinja i Premude. Usp. Iva Lukežić, 80, Tabela 2. U I sg. ž. r. u govoru Ista se prema podacima u integralnome dijelu te knjige realizira -o. Usp. I. Lukežić, 80, str. 116.

¹⁵⁸⁷ Sjeverozapadnočakavski govori u dijelu su literature (usp. W. R. Vermeer, 138, str. 279.-341.) određeni realizacijom metatonije (promjene kratkosilaznog akcenta u dugosilazni) u dvjema kategorijama: u e-prezentu glagola i u određenim pridjevima. Obuhvaćaju prostor Istre, Hrvatskoga primorja (Kastavštinu, grad Rijeku i okolna mjesta do područja oko Novog Vinodolskog), dio otoka Krka, Cres, sjeverni dio Lošinja sve do zračne crte Lošinj-Nov. Odatle južno i jugozapadno drugi su tipovi čakavskih govora, ali i govori drugih jezičnih sustava. Prema toj su podjeli među sjeverozapadnočakavskim govorima od ikavsko-ekavskih idioma samo pojedini starinački ikavsko-ekavski krčki i vinodolski govori, a ostalo su ekavski govori ili govori s posebnim refleksom jata. Izvan toga tipa, uz druge, ostaju i istarski ikavsko-ekavski govori (čepički i munski tip). Termin sjeverozapadnočakavski u ovoj radnji ne označuje lingvističku odrednicu, već geografsku rasprostranjenost promatranih govora.

¹⁵⁸⁸ Budući da je tekst predan za tisak, ali još nemam informaciju je li prihvaćen, a zbornik još nije objavljen, nabrojiti ću govore koji nisu prema refleksu jata ekavski, a spominju se u tome referatu: ikavsko-ekavski govori na Opatijskom krasu: Pasjak,

U ovoj radnji određeni ekavski govori čakavskoga narječja s obzirom na morfem I sg. imenica (i imeničkih riječi) ž. r. mogu se podijeliti u dvije skupine:

A) govori u kojima se morfem ostvaruje bez naknadnih inovacija mogu se svrstati u dvije podskupine:

a) one u kojima je morfem /u/ : *Sloveniju, našu nonu, kurijeru, soju /svoju sestru, vašu susedu, tvoju ženu*

- među sjeveroistočnim istarskim tako je u Lipi, čime je podudaran sa susjednim mu rubnim govorima s obzirom na refleks jata
- među u ovoj radnji određenim rubnim idiomima s obzirom na refleks jata : u Rupi, Škalnici
- u svim ispitivanim creskim i sjevernoločinskim govorima, osim idioma Zbičine (za koji je zabilježena alternacija /u/ i /un/: u Belome, Dragozetićima, Filozićima, Predošćici,¹⁵⁸⁹ Vodicama, Cresu, Mergu, Orlecu, Loznatima, Valunu, Zbišini, Vrani, Vidoviću, Grmovu, Martinšćici, Miholašćici, Štivanu, Beleju, Ustrinama, Osoru, Puntićima, Nerezinama, Sv. Jakovu
- među središnjim istarskim u labinskim idiomima imenom: Martinski, Paradiž, Županići, Kraj Draga

Šapjane, Vele i Male Mune, Brgud (usp. I. Lukežić, 80, Tabela 2., a za primjere M. Muguš, 108, str. 13., J. Ribarić, 116, str. 38.), a od ikavsko-ekavskih govora zabilježila sam isto i u Brgucu; ikavski govori: Klana, Studena (usp. I. Lukežić, 88, str. 149.); Lisac, krajnji sjeverozapadni čakavski govor s fonološkom individualnošću jata (s /o/ morfemom); od buzetskih govora takav je oblik I sg. ž. r. zadržan primjerice u Nugli (usp. P. Šimunović, 126, str. 43., J. Kalsbeek, 64, str. 317.), u Draguču, a u zamjenica je /a/ (usp. Pavle Ivić, 52, str. 199.). Ta morfološka značajka odlikuje i najveći broj najzapadnijih, dakle, opet rubnih gorskokotarskih kajkavskih govora (uz pojedine kajkavske govore istočnoga tipa), primjerice delnički idiom, te čabarski, gerovski i prezidski u kojima se "zbog fonetskih razloga, može ostvariti nastavak o u rasponu od -o do -u" (usp. V. Barac-Grum, 6, str. 184., 185.). U istome djelu (str. 108.) autorica kaže da je svugdje primarni refleks u I sg. imenica ž. r. -o > -o, pa se onda sekundarno mogao ostvariti kao [u]. Granicu realizacije -u / -o u I sg. imenica ž. r. među kajkavskim govorima ne čine goranski govori, već je i u kajkavskim idiomima izvan promatranoga areala govornoga kontakta moguć morfem /u/ u I sg. imenica ženskoga roda a-deklinacije. V. Rožić (120, str. 68.-136.) za prigorske mjesne idiome piše: ribu, babu, decu, žlicu, iglu, buvu, sestru, školu, gospu, školjku, grlicu, kožicu, divojku, sikiricu, kobasicu itd. Svi su podaci objedinjeni u knjizi I. Lukežić, 88, str. 129.-132.

¹⁵⁸⁹ Prema bilježenju Magdalene Nosić, morfem I sg. imenica ž. r. je /un/, međutim H. P. Houtzagers piše samo /u/. Usp. H. P. Houtzagers, 40, str. 890.

b) one u kojima je morfem /o/:

- među spomenutim rubnim govorima s obzirom na refleks jata: u govoru Brdca (za koje je tipičan refleks staroga nazala *q > o u svim pozicijama: i leksičkim morfemima i relacijskim morfemima), dakle opet je riječ o istom razvojnem stupnju spominjanoga morfema koji odstupa od uobičajene realizacije u sjeverozapadnim čakavskim govorima: *zas sosedo, z moja sestro, s tvojo ženo, za sojo učiteljico*
- među središnjim istarskim u labinskim govorima: *z moja sestro, z drugo mlodo, tvojo*: u Diminićima, Brovinju, Viškovićima, Skvaranskoj, Crnome, Drenju, Gori Glušići, Kranjcima, Labinu, Marceljanima, Raši (Barbićima), G. Rapcu, Velim i Malim Goljima, Malim Turinima, Snašićima; boljunskim govorima: Lupoglavu, Semiću, Boljunu, Dolenjoj Vasi, Vranji, Brestu i među sjeveroistočnim istarskim (položajem, ali drugim značajkama boljunskom punktu) u govoru Vele Učke

B) govore u kojima se morfem I sg. imenica i imeničkih riječi ž. r. ostvaruje s analoškim izmjenama prema istome padežu istih riječi m. i s. r.:

a) s dočekom /n/ iza inicijalnoga dijela morfema /u/, kao rezultata ishodišnoga morfema: *tun cestun, tobun, našun sestrun, ženun*:

- u svim trsatsko-bakarskim govorima: Trsatu, Sušaku (Pećine), Gornjoj Vežici, Donjoj Vežici, Kostreni (Vrh Martinščice, Sveta Lucija, Žurkovo, Šoići, Urinj), Bakru, Dragi (Tijani, Brig I), Vitoševu (Sv. Kuzmu), Meji, Kukuljanovu, Škrljevu, Krasici, Praputnjaku, Ponikvama, Plosnoj, Gornjem Jelenju (uvjetno), Mrzlim Vodicama i crikveničkome idiomu
- u svim sjeveroistočnim istarskim govorima¹⁵⁹⁰ izuzev govora Vele Učke, Lipe i govora izdvojenih kao rubnih s obzirom na refleks jata. Tako je u govorima punktova: Zagore, Brseč, Martina, Sv. Jelena, Kalac, Mošćenice, Mošćenička Draga, Obrš, Grabrova, Sučići, Kraj, Medveja, Tuliševica, Lovranska Draga, Lovran, Liganj, Ika, Opić, Dobreć, Ičići, Poljane, Veprinac, Opatija, Bregi, Pobri, Volosko, Matulji, Rukavac, Kučeli, Jušići-Jurdani, Mučići, Zaluki, Ružići, Brešca, Zvoneća, Breza, Marčelji, Kosi,

¹⁵⁹⁰ Isto za riječki idiom piše R. Strohal. Usp. R. Strohal, 125, npr. str. 38.

Sroki, Saršoni, Mladenići, Marinići, Sv. Matej (Viškovo), Kastav, Trinajstići, Ćikovići, Sv. Matej (Viškovo), Srdoči, Grcpi, Zamet (Gornji i Dolnji), Pehlin, Drenova (Gornja i Dolnja), Brašćine-Pulac, Kantrida, Škurinje

- među središnjim istarskim u labinskim Vozilićima, Plominu
 - b) s dočekom /on/, bilo dobivenog od refleksa ishodišnoga morfema i analoškoga dočeka prema morfemu takvih oblika m. i s. r., bilo ujednačavanjem prema cjelovitome morfemu: *vašon maštrovicon / meštrovicon* (u žminjskim idiomima),¹⁵⁹¹ *tvojon ženon, svojon sestron*
- među središnjim istarskim u govorima koji su određeni rubnim s obzirom na refleks jata: Kaldiru, Bartolu, Brkaču, ali i Zamasku; u pazinskim:¹⁵⁹² Pazinu, Lindaru, Brtošima, Bazgaljima, Hekima, Gračišću,¹⁵⁹³ Škopljaku, u zaseocima Gržani i Dolenje Selo ili Dol u Gologoričkome Dolu,¹⁵⁹⁴ u Trvižu, Bermu, Tinjanu; u žminjskim:¹⁵⁹⁵ Žminju, Jurićima, Domjanićima, Orbanićima, Pucićima, Vidulinima, Prkačinima, Debeljuhima, Šivatima; labinskim:¹⁵⁹⁶ Gondoliću, Nedešćini, Strmcu, uz /o/ u G. Rapcu; među boljunskim uz /o/ u Boljunu, zatim u Lesišćini, Pazu

¹⁵⁹¹ *Maeštrovica / meštrovica* = 'učiteljica'.

¹⁵⁹² Isto je u Floričićima: *z mojuōn sestruōn, tvojuōn ženuōn*, ali tamo je refleks stražnjega nazala redovito /u/. Morfem /on/ ostvaruje se i u Ivolima kraj Lindara, a tamo je /q/ u leksičkim korijenskim morfemima zamijenjeno ili s /o/ (pretežito) ili s /u/, dok je u relacijskim morfemima dosljedno /o/.

¹⁵⁹³ U tome se idiomu ostvaruje oblik *sūmestricon* = 'učiteljicom'. Isto je u ekavskome govoru zaseoka Putinji kraj Gračišća.

¹⁵⁹⁴ U tim se mjesnim govorima stražnji nazal /q/ dosljedno ostvaruje kao /u/ u svim opserviranim kategorijama. Tom su jezičnom značajkom ta dva mjesna idioma podudarna s govorima ostalih zaselaka Gologoričkoga Dola koji su dijelom ikavsko-ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja. Prostorno je Gologorički Dol okružen ikavsko-ekavskim govorima, osim s jugozapadne strane gdje je smješten ekavski Škopljak. Isto je sa spomenutim Floričićima, mjesnim govorom s istim refleksom stražnjega nazala, kojemu je Škopljak, na sjeverozapadu, najbliži ekavski punkt.

¹⁵⁹⁵ Kada je naglašen finalni slog, ostvaruje se diftong: *kokošuōn, muokuōn, sestruōn, snāguōn*.

¹⁵⁹⁶ Budući da je morfem I zamjenica za 1. i 2. lice sg. te povratne zamjenice u mnogim čakavskim ekavskim govorima (tršatsko-bakarskim govorima i crikveničkome govoru, sjeveroistočnim istarskim organskim idiomima) identičan morfemu I sg. imenica i imeničkih riječi ž. r., valjalo bi na ovome mjestu spomenuti da se u žminjskim govorima i dijelu labinskih ti morfemi razlikuju: u zamjenica je /un/, a u I

Starohrvatski morfem I sg. imenica ž. r. /o/ ili /u/, dakle pokazuje ne samo, kao što je rečeno, rubnost ikavsko-ekavskih govora čakavskoga narječja već zapravo obilježuje i rubne dijelove utvrđenoga područja pretpostavljenoga ekavskoga čakavskoga dijalekta: na sjeveru govore koji su izdvojeni kao rubni i s obzirom na refleks jata i s obzirom na drukčiju realizaciju G sg., NAV pl. imenica ž. r. (sa spomenutom sjeveroistočnom istarskom Lipom), bez obzira na to je li rezultat morfem /o/ ili /u/; nešto zapadnije dio sjevernijih boljunskih govora i govor Vele Učke (s Boljunom u kojem se ostvaruje i /o/ i /on/) s morfemom /o/; južnije krajnje sjeverozapadne labinske (s morfemom /u/) ili južne labinske govore (s morfemom /o/, izuzetak je govor G. Rapca u kojem se realizira /o/ i /on/), te na njegovu krajnjemu južnome i jugoistočnome dijelu: creske i sjevernoločinjske govore, izuzev govor Zbišine u kojem alterniraju stariji /u/ i noviji /un/.

Upravo je takav noviji morfem zajednički trsatsko-bakarskim govorima s crikveničkim govorom, sjeveroistočnim istarskim idiomima osim spomenutim rubnim govorima, a njegova se rasprostranjenost završava labinskim govorima Plomina i Vozilića.

Morfem /on/ zahvaća zapravo među utvrđenim ekavskim idiomima mjesne govore na prostoru Istre. U najvećem dijelu središnjih istarskih govora: motovunskim, pazinskim, žminjskim jedini je morfem u I sg. imenica i imeničkih riječi ž. r., ali se realizira i u drugim skupinama istarskih govora u onim govorima u kojima nije sačuvan starohrvatski morfem /o/ ili /u/: u zapadnome dijelu boljunskih govora, ali i u nekoliko govora na sjeveru i istoku labinskoga areala.

sg. imenica ž. r. i imeničkih riječi istoga roda /on/ ili /o/ (npr. u Žminju, u Šivatima, u Raši). Budući da bilježenje te realizacije nisam predvidjela za ovo istraživanje, nedostaju podaci za niz govora, pa bi bilo kakvo uopćavanje bilo neutemeljeno.

2.2.2.18 REALIZACIJA RELACIJSKOGA MORFEMA U G pl. IMENICA m. i s. r.

Relacijski se morfem G pl. imenica m. i s. r. svojim oblikom, kao u ostalom i G pl. imenica ž. r., u dijalektološkoj literaturi promatra kao indikator konzervativnosti / revolucionarnosti morfološkoga sustava pojedinoga organskoga odijela. U najmanje izmijenjenu obliku koji je nakon redukcije poluglasa zapravo identičan G sg. m. i s. r. u starohrvatskome jeziku, danas stoji /ø/ relacijski morfem, a u jednosložnih i dijela dvosložnih imenica nije razvijen s dijakronijskog motrišta nerelacijski oblikotvorni morfem /ov/ ili /ev/ prema oblicima utrnule u-deklinacije, koji se u morfološkim sustavima čakavskoga narječja, budući da upravo on ulazi u odnose s drugim relacijskim morfemima, također smije držati relacijskim morfemom.

Za dio je morfološki još uvijek neinovativnih sustava u tom padežu imenica m. r. tipičan noviji, iz i-deklinacije preuzet, morfem /i/ ili, prema zamjениčkoj sklonidbi uveden, morfem /ih/.¹⁵⁹⁷ Razlog je takvoj inovaciji ujednačenost G pl. i N sg. nastala nakon redukcije poluglasa. Spominjani su oblici svojstveni svim podsustavima hrvatskoga jezika,¹⁵⁹⁸ a u dijelu je govora kajkavskoga¹⁵⁹⁹ i čakavskoga¹⁶⁰⁰ podsustava uveden i, u drugim hrvatskim podsustavima nerelacijski oblikotvorni, morfem /ov/ ili /ev/.¹⁶⁰¹

¹⁵⁹⁷ Usp. I. Lukežić, 88, str. 94., 95.

¹⁵⁹⁸ Drukčiji morfemi: /a/ ili /iju/ značajka su samo štokavštine. Usp. I. Lukežić, 90, str. 128.

¹⁵⁹⁹ I za kajkavske govore M. Lončarić /ov/, /ev/ u G pl. spominjanih imenica drži nastavkom na mjestu /ø/, preuzetog iz u-osnova zbog istih razloga (usp. M. Lončarić, 71, str. 71.).

¹⁶⁰⁰ U dosad jedinom sintetički prikazanu dijalektu čakavskoga dijalekta, ikavsko-ekavskome, zabilježeni su inovativniji oblici s relacijskim morfemom /ov/ ili /ev/ u svim govorima kontinentalnoga poddijalekta, obilježenoga izrazitim evolutivnim morfološkim mijenama, u jednome govoru inače konzervativnoga primorskoga poddijalekta, u kojem pretežu dulji relacijski morfemi, te u dijelu primorskoga poddijalekta, obilježenoga prožimanjem značajki prvih dvaju poddijalekata, s frekventnijim novijim nastavkom (usp. I. Lukežić, 80, Tabela 2). U buzetskim govorima prevladava morfem /i/, a moguć je nerelacijski morfem /o/, kao što piše P. Šimunović za Sv. Martin (usp. P. Šimunović, 126, str. 44.), nastao od /ov/. Naime, u tome je govoru zabilježena i fakultativna redukcija finalnoga /v/, podrijetlom od finalnoga slogovnoga /l/ (usp. P. Šimunović, 126, str. 43.). U lastovskome dijalektu zabilježen je relacijski morfem /ov/, /ev/, a u ikavskome dijalektu uz /ø/ morfem uz brojeve, uobičajeni su oblici s /ov/, /ev/ morfemom, ali i morfem /ih/, a prema

U svim utvrđenim ekavskim govorima čakavskoga narječja realizacija G pl. imenica m. i s. r. potvrđuje konzervativnost morfološkoga sustava:

- a) niti u jednome govoru nije zabilježen relacijski morfem /ov/, odnosno /ev/
- b) uz /ø/ relacijski morfem zabilježen je jedino inovativni morfem /i/, svega u nekoliko govora iz zamjeničke deklinacije preuzeti morfem /ih/, ili iz deklinacije imenica ž. r. preuzet morfem /ah/, potpomognut tendencijom k ujednačavanju oblika G i L, kao u izgubljenome dualu.

Stoga se ekavski čakavski govori s obzirom na realizaciju toga relacijskoga morfema dijele u tri velike skupine govora:

A) govore u kojima preteže samo jedan morfem:

a) govore u kojima preteže /ø/ morfem:¹⁶⁰² *mladić, miš, dan, kilometar*. Tako je:

- među boljunskim govorima u idiomu Lesišćine
- među sjeveroistočnim istarskim u govoru koji se refleksom jata te realizacijom morfema I sg. imenica i imeničkih riječi ž. r. pridružuje boljunskim govorima, tj. u idiomu Vele Učke, zatim u govorima Kalca, Zagorja, Martine, Kraja, Zaluka, Zameta

b) govore u kojima je zabilježen morfem /i/: *mladići, miši, seli, kilometri*. Tako je:

- među refleksom jata rubnim ekavskim govorima na sjeveroistočnome istarskome prostoru u govoru Škalnice
- među središnjim istarskim u motovunskim govorima imenom: Kaldir, Bartol, Brkač, Zamask; labinskim: Vozilići, Plomin, Veli Golji, Mali Turini, Martinski, Paradiž, Kraj Draga, Županići, Gondolić

c) govore u kojima je zabilježen morfem /ih/: *miših, mladićih, nožih, prijatejih, zidih*. Tako je:

- među sjevernoistočnim govorima u idiomima Tuliševice i Lignja

dostupnim mi podacima u jugozapadnim istarskim uz mogućnost ništičnoga morfema i relacijski morfem /i/.

¹⁶⁰¹ Nerelacijski oblikotvorni morfem /ov/ ili /ev/ zajednički osnovama svih pluralnih oblika spominjanih imenica vrhunska je razlikovnost štokavskoga narječja. Usp. I. Lukežić, 90, str. 129.

¹⁶⁰² Veći bi broj primjera vjerojatno pokazao da je i u tim govorima moguć morfem /i/, barem u primjerima poput *sini*.

B) govore u kojima se ostvaruju dva morfema:

a) govore u kojima se realiziraju morfemi /ø/ i /i/:¹⁶⁰³ *mladić, miš, dan /kamiki, sini, zidi, dinari*. Tako je:

- u svim trsatsko-bakarskim govorima: Trsatu, Sušaku (dio Pećine), Gornjoj Vežici, Donjoj Vežici, Kostreni (zaseoci Vrh Martinščice, Sveta Lucija, Žurkovo, Šoići, Urinj), Bakru, Dragi (zaselak Tijani), Vitoševu (Sv. Kuzmu), Meji, Kukuljanovu, Škrljevu, Krasici, Praputnjaku, Ponikvama, Plosnoj, Gornjem Jelenju (uvjetno), Mrzlim Vodicama i crikveničkome idiomu u kojima ti morfemi alterniraju, ali ipak s prevagom novijega morfema /i/: *dan, brat, mladić, put, del /meseci, konji, stoli, ljudi, deli*
- među sjeveroistočnim istarskim u svim je govorima češći /ø/ uz brojeve, količinske priloge ili imenice koje označuju količinu, ali i u takvim svezama alternira s /i/:¹⁶⁰⁴ (npr. *čuda /more svetla, ali milijun bakulj, deset prsti*). Tako je u govorima mjesta imenom: Brseč, Sv. Jelena, Grabrova, Mošćenice, Moščenička Draga, Sučići, Oprić, Medveja, Lovran, Ika, Ičići, Kučeli, Rukavac, Mučići, Jušići-Jurdani, Zvoneća, Matulji, Pobri, Bregi, Brešca, Ružići, Veprinac, Poljane, Volosko, Opatija, Breza, Lipa, Kastav, Marčelji, Sroki, Kosi, Spinčići, Saršoni, Mladenići, Marinići,

¹⁶⁰³ Za Orlec je H. P. Houtzagers utvrdio da je distribucija tih dvaju morfema ovisna o prozodijskim razlozima, te da se čestotnost pojedinoga može pripisati pojedinom akcenatskome tipu imenica m. r., premda su moguće i alternacije u dijelu imenica. Iz njegove analize proizlazi da morfem /i/ najčešće nose imenice m. r. koje u N sg. imaju *â* u finalnoj poziciji (u skupini a) podvrsta A): *armelîn - armelîni* (= 'vrsta šljive žute boje'), *kolôr - kolôri, vâš - vâži*, ali i *štramâc - štramâc / štramâci, pûnet - pûnti* (usp. H. P. Houtzagers, 41, str. 62.-64.). U imenica s. r. prevladava /ø/ relacijski morfem, a /i/ se u dijelu imenica javlja kao njegova alternacija. Budući da je zadatak ovoga dijela istraživanja provedenog za potrebe ove radnje bio samo utvrditi koji se relacijski morfemi G pl. imenica m. i s. r. ostvaruju u pojedinome govoru, što je uvjetovano i velikim brojem ispitanih punktova, provjeravan je manji broj primjera, te nije moguće zaključiti jesu li i u drugim punktovima razlogom realizacije određenoga morfema takvi ili slični uvjeti.

¹⁶⁰⁴ U govorima Sučića, Oprića, Opatije, Voloskoga, Breze, Kantride, Škurinja zabilježeni su zapravo jedino primjeri s /i/, ali ne u sintagmama u kojima je u drugim sjeveroistočnim istarskim govorima zabilježen /ø/, pa valja pretpostaviti s obzirom na podudarnost u drugim jezičnim značajkama s takvim govorima, da je i u G pl. imenica m. r. isto.

Srdoči, Grpci, Ćikovići, Drenova, Brašćine-Pulac, Kantrida, Škurinje, Pehlin¹⁶⁰⁵

- među refleksom jata rubnim ekavskim govorima na sjeveroistočnome istarskome prostoru u govoru Brdca
- među središnjim istarskim u pazinskim govorima: Lindaru, Bermu, Pazinu, Škopljaku, Gračišću, Gologoričkome Dolu (Dolu i Gržinima), Brtošima, Bazgaljima, Hekima, Tinjanu, Trvižu;¹⁶⁰⁶ među žminjskim u govorima mjesta imenom Žminj, Šivati, Orbanići,¹⁶⁰⁷ Debeljuhi, Vidulini, Prkačini, Pucići, Domijanići; među labinskim: G. Rabac, Nedešćina, Marceljani, Raša, Kranjci, Labin, Skvaranska, Brovinje, Skitaca; među boljunskim: Dolenja Vas, Vranja, Brest;
- u creskim i sjevernoločinskim govorima imenom: Orlec, Lubenice, Belej, Dragozetići, Nerezine, Sv. Jakov, Punta Križa, Vodice, Beli, Predošćica, Cres, Valun, Vrana, Zbišina, Ustrine, Osor, Vidović, Martinščica, Miholaščica, Stivan, Belej

b) govore u kojima se ostvaruju morfemi /i/ i /ih/: *levi, kilometri, sini / miših, koših*. Tako je:

- među rubnim ekavskim govorima s obzirom na refleks jata na sjeveroistočnome istarskome prostoru u govoru Rupe

c) govore u kojima se ostvaruju tri morfema, tj. /ø/, /i/ ili treći nesustavan morfem /ah/, razvijen zbog težnje k svođenju množinskih oblika imenica m. i s. r. na oblike imenica ž. r., što je potaknuto tendencijom k ujednačavanju G i L, kao što je bilo u ranijem dualu:

- među središnjim istarskim u boljunskim govorima Boljunu i Lepoglavu: *dan / zaiki, zuobi / zuobah*; u labinskim govorima imenom Gora Glušići, Viškovići, Crni i Drenje: *lit, dan, dinar / puti, telci / mustaćah, filmah, đurnalinah*.

¹⁶⁰⁵ Isto je zapisao i R. Strohal za govor Rijeke. Usp. R. Strohal, 125, str. 40.

¹⁶⁰⁶ Isto je zabilježeno u govorima Floričića i Putinja.

¹⁶⁰⁷ Za Orbaniće je J. Kalsbeek konstatirala da je morfem /i/ u imenica m. r. dominantan, a da /ø/, premda i u dijelu tih imenica alterniraju oba morfema, dominira u imenica s dočetakom /ić/, u imenica s finalnim ã, te u imenica s umetnutim /a/. Za imenice s. r. tipičniji je /ø/ morfem, dok je /i/ zabilježila samo za dvije imenice pl. t.: *kliščća, žgrilja*, te u imenica *gnjizlò, propielò, jāje*, a dubletne ovjere u svega nekoliko imenica: *ūsta, vrāta; batvò, krelò, però, līcě*.

Svi opservirani ekavski čakavski govori pokazuju u realizaciji analizirane morfološke odrednice izrazitu konzervativnost: kada i razvijaju sekundarne morfeme, onda su to već postojeće jedinice u njihovu morfološkom sustavu i to ne iz ekskluzivne u-deklinacije, kao što je moguće u svim drugim podsustavima čakavskoga narječja izuzev u govorima *jugozapadnoga istarskoga* dijalekta.¹⁶⁰⁸

¹⁶⁰⁸ U dostupnim mi ogledima govora i u Ribarićevu opisu vodičkoga tipa zabilježena su dva morfema: /i/ i /ø/. J. Ribarić piše da su drukčiji završeci potpuno nepoznati i govoru Vodica i u govorima svih Slovinaca (njihov tip zove štokavsko-čakavskim prelaznim dijalektom, a prostorno je taj tip podudaran s Brozovićevim korpusom jugozapadnih istarskih govora, koji su s obzirom na svoje podrijetlo i današnje prostiranje zapravo troslojni). J. Ribarić drži da se temelji (uz morfem /ø/) morfema /i/ mogu naći već na predmigracijskom prostoru, dok za nerelacijski morfem /ov/ ili /ev/ u pluralnim oblicima generalno piše da se ne realizira, ali kako se može pretpostaviti da im je isprva bio svojstven (usp. J. Ribarić, 116, str. 99., 100.). Vrijedilo bi to onda i za takav morfem u G pl.

- među središnjim istarskim u pazinskim: Lindaru, Bermu; među labinskim u Vinežu, Raši, Kranjcima, Labinu; motovunskim, ali refleksom jata rubnim govorima Bartola i Brkača
- među creskim i sjevernološinskim u govorima mjesta imenom: Beli, Valun, Cres, Žbičina, Vrana, Zbišina, Vidović, Martinščica, Miholaščica, Stivan, Nerezine, Sv. Jakov, Punta Križa
 - b) i realizacije jata kao /i/: *mladićen, mužen, stolon; mladićih, mužih, stolih; mladići, muži, stoli*. Tako je:
 - među sjeveroistočnim istarskim govorima u idiomu Lipe
 - B) govore s različitim morfema u DLI pl. tih imenica, ali s jednim izmijenjenim, ali postojećim morfemom u sustavu:
 - a) govore koji uz oblike kao pod A) u L pl. ostvaruju /ah/ u imenica s. r. kao rezultat tendencije ujednačavanja oblika L pl. imenica srednjega roda (a onda i m. r.) prema obliku L pl. imenica ž. r.:¹⁶¹¹
 - među sjeveroistočnim istarskim govorima u imenicama *polje, srce* u govoru Breze, Ike, Voloskoga, Opatije, Moščenicama:¹⁶¹² va *pojah, srcah* (u Voloskome, Opatiji, u Moščenicama i *na kolenah*), kao i u govoru Vele Učke koja je dosad utvrđenim značajkama bliža boljunskim govorima
 - b) govore koji uz oblike pod 1. ostvaruju u L pl. /ah/ u imenica s. i m. r.:
 - u središnjim istarskim među pazinskim: u Gračišću (*na srcah, na oneh stolah / krajeh*),¹⁶¹³ među boljunskim u Brestu (*krajah*, ali i *po gradeh, seleh*), među labinskim u Skvaranskoj (*kolenah, mustaćah / internateh*);
 - c) govore koji uz oblike u D pl. i I pl. pod 1. ostvaruju u L pl. imenica m. i s. r. samo /ah/:
 - u središnjim istarskim među pazinskim: u Škopljaku¹⁶¹⁴ (*po krajah, po sielah, na mustafah, na srcah, na oneh stolah*); među žminjskim u govorima Pucića, Domjanića, Jurića, Debeljuha,

¹⁶¹¹ Takav je razvoj zabilježen i u N pl. s. r., kojemu je oblik ujednačen s oblikom N pl. ž. r. riječi zamjeničke deklinacije u sjevernočakavskim govorima (npr. *tvoje črjene usta*, usp. i I. Lukežić, 83, str. 116.). U ovoj je radnji spomenuta i mogućnost prema kojoj je i u ovim govorima morfem /ah/ primarno dolazio iza palatala kao što piše Z. Junković za određene kajkavske govore (usp. 60, str. 117.).

¹⁶¹² U D pl. obavjesnica je ostvarila i morfem /iman/: *susediman*.

¹⁶¹³ Ista je realizacija zabilježena i za idiom Putinja.

¹⁶¹⁴ Isti je morfem, uz rijetki /i/ zabilježen i u Floričićima.

Vidulina, Prkačina (*va bokah, kolenah, kolah, selah*, u Jurićima s naknadno diftongiranim *l̥el siêlah, stolah, stupah, licah, mladićah, košah, poljah, starcah, tićah*); među boljunskim idiomima jednako je u Dolenjoj Vasi, Vranji, Lesišćini, Brestu, Pazu:¹⁶¹⁵ *na kolenah, na palah, va selah, krajah*; među labinskim govorima u Gondolićima,¹⁶¹⁶ Vozilićima,¹⁶¹⁷ Velim Goljima, Malim Turinima, Paradižu, Županićima, Kraj Dragi, Strmcu: *na polah, na stolah, va kolenah, va selah, na mustaćah, na tovarah* d) govori koji uz oblike u D pl. i I pl. kao pod A) ostvaruju u L pl. /ah/, ali i /i/, morfem koji je vjerojatno rezultat težnje k sinkretizmu prema morfemu I pl. tih imenica, a potpomognut je i težnjom za ujednačavanjem s G pl. (koji je u ovim govorima namjesto ranijega /ø/ preuzeo oblik morfema G pl. starih *i*-osnova) kao što je bilo u negdašnjemu dualu:

- u središnjim istarskim govorima među pazinskim: Brtošima (*konji, seli*¹⁶¹⁸ / *selah, koleni / kolenah*,¹⁶¹⁹ Pazinu (*kamiki, potoki / selah*), među žminjskim: Žminju¹⁶²⁰ (*zidah, drievah, kamikah, selah / va zidi, na prahci*)
- e) govori koji uz oblike D pl. i I pl. kao pod A) ostvaruju morfem /i/ u L pl.:
 - u središnjim istarskim među pazinskim: Hekima (*boki, konji, partizani, seli*), Trvižu (*boki, lici, seli*); među motovunskim u Zamasku (*dolci, konji, vozi*)
 - među creskim i sjevernoločinskim u Beleju (*konji, stoli*), Osoru (*stoli*)

¹⁶¹⁵ Zabilježen je i oblik *na kolena*.

¹⁶¹⁶ Za Gondoliće sam zabilježila i D pl. *pretelima*, no taj je relacijski morfem obavjesnica zasigurno preuzela i nije dijelom morfološkoga sustava.

¹⁶¹⁷ Za Voziliće sam u govoru I. Vozile zabilježila i D pl. *pretelima, susedima*, međutim držim da je taj morfem govornik preuzeo i da nije dijelom morfološkoga sustava.

¹⁶¹⁸ U tome idiomu kratki je naglašeni vokal u navedenu primjeru produljen, pa se izgovara diftonški: *posiêli*. Druga je obavjesnica ovjerila *selah*. U idiomu Ivola morfemi su djelomice podudarni s realizacijom u govoru Gračišća: ovjereno je i *na kolenah* i *na koleni, na stolah* i *na stoli*.

¹⁶¹⁹ Za Pilate i Kras, sela oko tri km zapadno od Pazina P. Ivić piše: *va zidah*, ali *po zubi* (usp. P. Ivić, 52, str. 16.).

¹⁶²⁰ Među ogledima govora koje je P. Šimunović zapisao za Žminj stoji i primjer s /an/ u D pl.: *zvonan, konjan*, ali *bakon, telcuon, jancen* itd.

g) govore koji uz oblike LI pl. kao pod A) ostvaruju u D pl. redovito ili alternativno morfem /un/, ujednačen prema I sg. imenica istoga roda, preuzetog iz I sg. imenica ž. r. ili dobivenog zatvaranjem /o/ do /u/:¹⁶²¹ *svetlun, grajanun, otrokun, borićun, karun, prijatejun, susedun*. Tako je:

- među sjeveroistočnim istarskim u govoru Lovrana (uz /on/, /en/), lčićima,¹⁶²² Dobreću, Poljanama, Sučićima, Kalcu, Grabrovoj, Sv. Jeleni, Martini, Zagoru, Saršonima

e) govore s oblicima u DL pl. neizmijenjenim nakon redukcije poluglasa i refleksa jata kao /e/, a u I sg. prema dočetu D pl. istih oblika razvijen navezak /n/, dakle noviji oblik staroga morfema, tj. /in/: *stolin, mužin, stolin, pasin*. Tako je:

- među trsatsko-bakarskim idiomima u govoru mjesta imenom Bakar, Urinj, Žurkovo, Praputnjak

C) govore u kojima su uz morfeme kao pod A) mogući i analoški oblici prema oblicima istih morfema imenica ž. r. u dvama, ali i svim trima padežima:¹⁶²³ u D pl. /on/, /en/, ali i /an/,¹⁶²⁴ koji alternira s jednim od prethodna dva, a unesen je prema obliku istoga padeža imenica ž. r.; u L pl. /eh/, ali i /ah/, slobodna, premda

¹⁶²¹ Tako tumači morfem /un/ u I sg. imenica m. r. M. Moguš, 111, str. 317., a u D pl. kao rezultat fonemske transformacije i B. Finka (usp. 27, str. 46.). Tako je zasigurno u govorima koji i u drugim kategorijama u slogu zatvorenu nazalom zatvaraju vokal, npr. u imenica: *zvon > zvun, palenta > palinta, mendula > mindula*; u prezentu glagola: *pišen > pišin, kopan > kopun*. Budući da je analogija prema oblicima imenica ž. r. u ekavskim govorima, kao što pokazuju podaci iz literature i oni dobiveni za ovoga istraživanja, djelovala i u L pl. i D pl., negdje i u I pl. imenica srednjega, ali i muškoga roda, pretpostavka da se u takvim govorima i I sg. imenica m. i s. r. mogao unificirati prema oblicima ž. r. čini se vjerojatnom.

¹⁶²² Jedan je obavjesnik u svim ponuđenim primjerima realizirao oblik /en/: *košen, braten, stolen, suseden*, što nije svojstveno niti jednome drugome ekavskome govoru, pa zasigurno niti idiomu lčića.

¹⁶²³ Klasifikacija kojom bi se u tu skupinu ekavskih čakavskih govora izdvojili svi creski i sjevernoločinjski idiomi relativna je jer za sve govore nema u literaturi zapisanih ili za ovoga istraživanja ovjerenih primjera ujednačavanja prema oblicima ž. r., ali s obzirom na kompaktnost morfološkoga sustava creskih i sjevernoločinjskih govora realno bi se moglo pretpostaviti da je ujednačavanje u svim trima padežima moguće u svim creskim i sjevernoločinjskim govorima. Ta je tendencija zapažena zapravo u govorima koji su iscrpnije istraženi na razini analize jednoga mjesnoga govora, a ne u sklopu širega istraživanja.

¹⁶²⁴ Na isti je morfem upozorio i B. Finka, 26, str. 46.

rijetka varijanta; u I pl. prevladava stariji morfem /i/, a rjeđe se, prema istome obliku imenica ž. r., ostvaruje /ami/, ali i s mogućnošću obaju ostvaraja u istih imenica

- među središnjim istarskim u labinskome idiomu G. Rapca (*vrotah*, ali *kamikeh*, *tleh*; *bakon*, *telcen*, *siromahen* / *otrokan*, *sinan*; *konopi* / *kreljutami*, *prstami*, *jojami*); Nedeščine (*selah*, *krajah*; *pretelami*), Martinskog (*pretelan*; *na stolah*, *va kolenah*, *va selah*, *na mustaćah*), Plomina (*susedan*; *kolenah*, *selah*), Crnog i Drenja (*selan*; *na kolenah*, *mustaćah*, *mišah*; *preteli* / *susedami*), Brovinja, Viškovića (*pretelan*; *kolenah*), Gore Glušića (*selan*; *mestah*, *mustaćah*; *klabukami*, *biljetami*); u žminjskome govoru Orbanića (od imenica m. r. u D pl. samo *stolan*, od imenica s. r. u D pl. *vratan*, *plećan*, *krelan* / *krielan*; češći i uvijek moguć /ah/ uz rjeđi /eh/: *njokah*, *urehah*, *košah*; među zapisanim imenicama m. r. samo tri ovjere jedino s /ami/, drugi s /i/, manji broj s alternirajućim morfemima: *budantami*,¹⁶²⁵ *španjuletami*,¹⁶²⁶ *upankami*,¹⁶²⁷ a u imenica s. r. nešto češći: *čielami*, *kuolami*, *plećami*, *zrnami*, te 3 imenice s alternacijom /i/ i /ami/: *leto*, *krelo*, *rešeto*)¹⁶²⁸
- među creskim i sjevernološinskim idiomima mjesta imenom Ustrine: *juden* / *sinan*, *bratan*, *praščićan*, *plećah* / *seleh*, *vrateh*; *parsti*, *nohti*, *judi*; Cres: *svedokan*, *svedokah*, *selah* / *po rozeh*, *po verseh*, *po stoleh*, *po puteh*, *rebrah*, *konjah*; *drvi*, *prasci*, *vremeni*, *voli*, *kamici* / *stolami*, *svedokami*; Orlec: *konjan* / *konjen*, *volan* / *volon*, bez potvrda za s. r.; *čebrah*, *frižiderah*, *pesah*, *samitorijah*, *škartočićah*, *tarejah*,¹⁶²⁹ *ognjiščah*, *kamikah* / *kamiceh*, *kapotah* / *kapoteh*, *krejutah* / *krejuteh*, *megah* / *meheh*, *prahah* / *praheh*, *zidah* / *zideh*, *kebleh*, *meniceh*,¹⁶³⁰ *mirčićeh*, *lahteh*, *staneh*, *po mesteh*; *va verteh*, *bremeni* / *bremenami*, *rozi* / *rozami*; Dragozetići, Filozići: *ocen*, *ušen* / *ocijan*, *ušijan*, *pojah*, *selah* / *parsteh*, *stoleh*, *varteh*; *darvi* / *darvami*, *vešli* / *vešlami*

¹⁶²⁵ *Budanti*, pl. t. = 'hlače'.

¹⁶²⁶ *Španjulet* = 'cigareta'.

¹⁶²⁷ *Upanak* = 'opanak'.

¹⁶²⁸ Usp. J. Kalsbeek, 65, str. 91.-93.

¹⁶²⁹ *Tareja* = 'veliki drveni tanjur'.

¹⁶³⁰ *Menica* = 'nizak kameni zid'.

D) govore s različitim morfemima DLI pl. imenica m. i s. r. s jednim novim, izmijenjenim morfemom:

a) govore s nakon redukcije poluglasa neizmijenjenim oblicima DI pl., a u Lpl. se uz realizaciju /eh/ ostvaruje i noviji morphem /ima/, dobiven od staroga morfema I pl. i dualnoga dočetka za I: *stolima, mužima, selima*

- među trsatsko-bakarskim govorima tako je u idiomu Trsata

b) govor u kojem je oblik D neizmijenjen nakon redukcije poluglasa, u L se uz realizaciju /eh/ ostvaruje i noviji morphem /ih/, a u I novi morphem /imi/ ili drugi, s naveskom /n/, tj. /imin/:

- među rubnim ekavskim govorima s obzirom na refleks jata tako je u idiomu Mrzlih Vodica

c) govor u kojem je L pl. neizmijenjen nakon redukcije poluglasa i ikavskoga refleksa jata, D pl. izmijenjen kao /an/, a u I je novi morphem /imi/:

- među rubnim ekavskim govorima s obzirom na refleks jata u govoru Brdca: *nožan, prijatelj; susedih, gradih, prijateljih; susedimi, tićimi, puljimi*

E) govore koji uz neizmijenjeni morphem za D pl. mogu realizirati dva izmijenjena morfema: u L pl. /ah/, a u I pl. uz /i/ i noviji /imi/ ili /ima/:

- među središnjim istarskim u boljunskim govorima u Lupoglavu, Boljunu: *na nohtah, zidah, drvah, kamikah, potokah, selah; prsti / prstimi, nohti / nohtimi* u Boljunu,¹⁶³¹ *nokti / noktimi* u Lupoglavu; u pazinskome govoru mjesta imenom Bazgalji: *na kolenah, na licah, na konjah, na stolah, va škatulah, va bocah, va kućah; susedimi*; u ekavskim govorima Gologoričkoga Dola: *na kolenah, na bokah, na stolah, na konjah, va srcah, va našeh sielah, ali va našeh krajeh; susedima, selima*

F) govore koji uz izmijenjen D pl. kao /in/, preuzet, poput morfema /ih/ u G pl. istih riječi, iz zamjeničke deklinacije, dosljedno ili tako da alternira s drugim morfemima, imaju još jedan ili dva izmijenjena morfema:

- među sjeveroistočnim istarskim u idiomima Tuliševica s I pl. kao /ih/ (u kojem je /i/ iz I pl. i dočetak preuzet prema L pl. i G pl.:

¹⁶³¹ U jednome je primjeru P. Šimunović zabilježio i /ami/: *jajami*. Jednak je ostvaraj zabilježio i F. Lovljanov: *med kolenami, ali z jaji, z makaruni*.

košin, judin,¹⁶³² *miših, mužih, nožih, susedih*; a u L pl. uz /eh/ i /ah/: *stoleh / Matujah, kolenah*; Lignja: uz nabrojene oblike kao u Tuliševici u D pl. i starije /un/: *bratun, susedun*, a u L pl. bez morfema /ah/

- među rubnim ekavskim govorima s obzirom na refleks jata u Škalnici i Rupić, govorima koji uz oblike D pl. i I pl. kao pod A) ostvaruju rjeđe morfem /in/ u D pl. te češće morfem /ih/, ali i /i/ u L pl.: *mladićin; seli, hrpti, miši, prijateli, voli*

G) govori s novijim sinkretiziranim oblicima, tj. s morfemom /ima/ u svim trima padežima pl. imenica m. i s. r., nastalim od /i/ iz I pl. i od dualnoga dočetka za DI:

- među središnjim istarskim govorima u pazinskome idiomu Tinjanu: D *mladićima, srcima*, L *na tovarima, po selima*, I *susedima, sinima*;¹⁶³³ motovunskom, ali s obzirom na refleks jata rubnom Kaldiru: *na kolenima, u selima, na konjima, u krajima, z mojema susedima*¹⁶³⁴

Analiza realizacija morfema DLI pl. imenica m. i s. r. u utvrđenim ekavskim čakavskim govorima pokazuje da su mjesni govori pretpostavljenoga ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja izrazito konzervativni s izuzetkom nekoliko teritorijalno rubnih idioma u kojima je izražena tendencija k ujednačavanju oblika tih triju padeža:

a) najveći je broj govora zadržao različitost oblika DLI pl. i to tako da je ušćuvao neizmijenjene oblike nastale redukcijom poluglasa i zamjenom starohrvatskoga jata, tj. [e̞], u tim padežima (najviše sjevernoistočnih istarskih govora, trsatsko-bakarskih i creskih, manji dio središnjih istarskih, među kojima se izdvaja govor Lipe zbog ikavskoga refleksa u L pl., pa i nekih rubnih s obzirom na refleks jata), ili tako što tendira k ujednačavanju s morfemima ž. r. u istim padežima, bilo u dijelu padeža¹⁶³⁵ ili u svim (manji broj sjeveroistočnih istarskih, veći dio središnjih istarskih: pazinskih,

¹⁶³² U istome je upitniku zabilježeno i /ima/, međutim primarni je morfem /in/.

¹⁶³³ Za taj sam idiom u ogledu govora zabilježila i /i/ u I pl.

¹⁶³⁴ P. Šimunović, U8, piše /i/: *brati, vrati, zidi*, ali *na tleh*. U ogledu govora moga obavjesnika ostvareno je i I pl. *z kolačami*.

¹⁶³⁵ Identičnu je tendenciju u D kao /an/, L kao /ah/ rijetko, I kao /ami/ rjeđe zapazio J. Ribarić u vodičkom i susjednim govorima i jednako ju tumačio. Pripisao ju je lokalnim pojavama jer je ne poznaju govornici idioma zapadne i južne Istre (tamo je u D /on/ ili /en/, ali negdje i /in/). Usp. J. Ribarić, 116, str. 101.

žminjskih, boljunskih, labinskih) samo je u nekoliko govora ujednačen oblik L pl. i I pl. na već postojeći morfem /i/ (rijetki pazinski, jedan motovunski, dva creska)

b) samo je u manjem dijelu govora uveden novotvoreni, nepreuzeti morfem (u L /ima/ - Trsat, u I /imi/ - Brdce, ili s naveskom kao /imin/ - Mrzle Vodice i /ima/ - neki pazinski)

c) samo je u dvama govorima zabilježen sinkretizirani oblik u DLI pl. (Tinjan, Kaldir).

DODATNA BILJEŠKA UZ OVO POGLAVLJE

¹ U mnogim se ekavskim čakavskim govorima ove skupine /g/ s velarnim zatvornim izgovorom može ostvariti i kao velarni spirant [ɣ] u svim pozicijama osim finalnoj: tamo se realizira velarni spirant /h/ ili njegova varijanta, faringalni spirant [χ] (u mnogim se dijalektološkim zapisima rabi znak χ upravo za velarni spirant, što ovdje nije poštivano iz tehničkih razloga), kao što se i inače, u govorima kojima je ta varijanta svojstvena, može realizirati /h/ u drugim pozicijama (u dijelu govora ne vrijedi ograničenje za finalnu poziciju): u govorima Pehlina, Marinića, Mladenića, Saršona: *γòvōr*, *γrābit*, *dūye*, *mōγāl*, (*γ*)*rēn*, A sg. *va glāvu* (Pehlin); *bōh*, G pl. *nōχ*, *hāje*; Kantride, Škurinja, Zameta: *L na noyāh*, *sāydere*, *γovōre*, *grajāni*; *vrāχ*, *būbreh*; Drenove: *rastēynūt*, *štrīye*, *kūya*, *ruyāt se*, A sg. *butēgu*, *gřškūn*; A sg. *brēχ*, *vrāχ*, G pl. *stonōχ*; *χvālite*, A sg. *hījadu*; Braščina-Pulca: *jūyo*, *blāyo*, *oboyātīl*, A sg. *v oγānj*, *γusēnica*, *zgōra*; *jūχ*, *snēh*, *nebōh*; Sroka: G sg. *špāya*, *nāylō*, *rūyaju*, *γōrnji*; *vrāχ*, *nebōy*, *būbreh*, *brēh*; *na lāhte*; Kosa: *sproyōt*, *trdoylāf*, *γjēdāl*, *mōγāl*, G pl. *nōyi*, G sg. *dřvenega*, *blāgdan*; *na fūnkcijah*, *hījadu*, *vrāχ*; Grbaca: *poyrēsi*, *trdoylāf*; Srdoča: *γōvor*, *γřda*, *γalētica*, *γūlāš*, G pl. *Gřbāc*; Čikovića: *Podyrājci*, *lāyjē*, *γrāja*, G sg. *bāzgā*, N pl. *nōgi*; *Bōh*; Spinčića: *γrē*, *ulayūje*, A sg. *sākega*, *va grūnte*, *šēstega*; A sg. *Brēh*; Kastva (Rubeša): *doγjēdāt*, *blāyo*, *blayarīca*, *boyatūn*, *butiyēr*, *čayōd*, *fuyāt*, *γūčēt*, *γāće*, *γrēz*, *gānac*, *gūslica*, *česagōd*; Breze: *lāyak*, *maylā*, *oγānj*, A *va glāvu*, *būbrih*, ali *brēg*, *snēg*; Zaluka: *γrmēt*, *drūyū*, *gōre*, *poyjēdat*, *špāy*, *brēy*; Ružića: *nīydar*, *dūyo*; Brežaca: *γjēdā*, *γrēn*, *snēy*, *brēy*, *Bōg*, *vrāg*, ali *bōh*; Kućela: G pl. *γolō*, *γovorīl*, *poyīnūl*, *drūyō*, *poyājāt*, G sg. *šēstega*; G pl. *nōχ*, *Brēχ*, *po trgōvinah*; Zvoneće: 3. l. pl. prez. *γovōrē*, *mōγāl*, *γrōzje*, *ovegā*; Mučića: *sēyā*, *z γūlašōn*, *z drūyeya*, *γjedāt*, *brūjjski*, *na Břgude*; *bōh*; Pobara: *γōre*, *γōrnji*, *γolčīci*, *štrānga*, *govōrin*; *bōh*, *Bōh*; Brega: *γrēn*, *γlīste*, *γlāvna*, *mōγāl*, A sg. *nōge*, *grāt*; Matulja: *govorīl*, A pl. *nōgi*, *Brēyi*, *snēχ*, *brēχ*; Veprinca: *štrīya* (= 'leptir'), l pl. *z rōyi*, *mayāri*, *žvērgajū*; *prēlōh*, *stōh*, *bōh*; Poljana: *svēya* / *sēya*, *bēlēya*, *γūšta*, *γājba*, *svāgde*, *po snēge*; *bōh*, *lūh*, *zōh*; Voloskoga i Opatije: *štryūn*, *oγānj*, *njeyā*, *na nōyi*, *γrōta*, *γusēnica*, *γovōre*, *z Brēyi*, *grāt*, *tegā*, L sg. *va Zāgrebe*; *vrāh* / *vrāχ*, *snēh*; Tuliševica, Lignja, Opreća: *štrīya*, *bōh*, *prēlōh*, *snēh*, *vagnāt*, *zgōrun*, lke: *γřdo*, *otšpāruyi*, *nōyi*, *slātkega*, *Gōrān*; *bōh*, *vrāχ* / *vrāh*; *hōdi*, *ovēh*, *χvāla*; Lovrana: *oγānj*, *iyrāju*, *γovōrē*, *va Līynje*, *grēšān*, *pogrēšīl*; *snēh*, *vrāχ*;

Medveje: *γōvorī, štrīya, ruyät, gövoril; prelöh, snéh;* Grabrove, Sučica, Kalca: *γōvoril, yrät, drāyo, druyäcīje, iyāju, do drügega, butēgi, na glāvu; vräh, bréh;* Kraja, Mošćeničke Drage, Mošćenica: *grät / grät (Kraj), drāyo / drāyo (Kraj), γovoril, yūsta, iyä; bréh, bübreh/ bübrih (M. Draga); Sv. Jelene: yrädä, yrīn, mayäri, noyã; strögo, gläs; bréh, bübreh;* Martine: *yläva, yredä, zayresīt, oyānj, va grāde, gréh; bréh, bübreh, prelöx;* Brseča rijetko: *γusēnica, ali grehotä, L sg. vräge, grāde; vrah, druh;* Zagora: *oyānj, yrēda, yrīn, yonit, poyäci, govoril, štrīga; prelöx, bréh, bübreh;* Rupe: *drūye, Zōyar, yōri, brēx; rögi, Brgūjci, G sg. od grōzja;* Pazina: *γviēra, médiy, ali grôm, magla, golup;* Lindara: *γrozje, yräbar, L pl. na noyë, nōyi; kruöh;* Ivola: *γorët, γrmët, poylëdat; bréh, snéh, ali i gljändule, gröp, jënega;* ekavskoga dijela Gologoričkoga Dola: *γuovōri, drūyi, boyätit, γambijät, ruyät, oyānj, läyak, iyät, A sg. iyä, ali G sg. glavië, griejü, igla;* Škopljaka rijetko: *rüyajo, briéh, sniéh, bübreh, ali nagnüt, glis;* Gračišća: *druyäcje, yröta, uyānj, G pl. pres iyäl, yrdo, briéh, sniéh, bübrih, ali gljühi, griéh;* Bazgalja: *yrdo, γovorījo, drāyo, γambiēva, rīye, odyriëši; briéh, sniéh; χōdec, miéh; gradit, griëdo, va grādeh;* Brtoša: *reyuläli, drāyo, γnjīzdö, yrījali, na nōye, yröta, jūyo; miëdih, briéh, sniéh, bübrih, ali griesīt, grōjze;* Heka: *yröta, γambijät, yät, na nōye, uyānj; briéh, sniéh, bübrih, ali läglje, ugljënje;* Trviža: *γambijät, v öyanj, blāyo; sniéh, bübrih, miëdih, ali zgūbjen, orguläs, štrīga;* Tinjana: *zyorët, γrmët; bübrih, miëdih; tēga, zgübilo, na nōge, pëgasta, Vele Učke: rōyät se, yöre, G pl. jiyäl, yräbji; bréh, bubrih; grmī, pëgas;* Lupoglava, Semića: *zyorëla, ylobokä, ylöblja; bumbrīh, kröh, G pl. nöh, bréh, mëdih; gnöj, glovã;* Bresta, Dolenje Vasi: *poyrīs, iyät se, glag. prid. rad. sg. m. r. γōvori, yredä, yrdo, drāyo / drāyo (Dolenja Vas); bréh, bübreh; na brëgü, drügi;* Lesišćine: *yöre, γovorit, γorët, γrmët, oyñjīšće; od istega, drugäcë; snéh, bréh;* Paza: *yréh, naynät, yöre; bübrih, bréh, sniéh; drugäcije, gōšci;* Boljuna: *ylävã, ylädamo, ynuöj; bubrih, miëdih, späh; spagi, glät;* G. Rapca: *L sg. snīye, yölup, boyästvo, layäla, G sg. vrōya; G pl. nüh, präh, ali brëg; grüm, gröt, ogönj / ugönj;* Ripenda Kosa): *dvëyat (usp. za druge značajke zaključak P. Ivica, 52, str. 204.); Skvaranske, Drenja, Crnoga: yrëh, z drūyo, yröt, naynüt; búbrih, briéh, snëh / vräh; z drügen, glag. prid. rad. sg. m. r. móga, poglëdat;* Brovinja, Viškovića: *dúyo, L sg. brīye, dosëynut; briéh, snéh; A sg. nógo, trdogláf;* Gondolića: *ruyäli; snéh; segã, Gëndulic, gljädalo, gonäli (= 'govorili');* Raše: *A sg. na nōyi, glag. prid. rad. sg. m. r. poyinu, γōvor, zyübilo; kröh (= 'krš');* govōri, drügi; Labina: *yöre, yrdo,*

*yonät, yovöri, yovöriš; brêh; G sg. Nègrija, tèga; Vineža: yonïla; brêh, mēdih; grêh, grên; Nedešćine, Strmca: ruyät, ylista, yusēnica; brêh, snêh; 3. l. sg. prez. grēsi, zglöp, gräh; Vozilića, Plomina: strîya, yrmët, yöre, rûyaju, îyla, glag. prid. rad. sg. m. r. yovorî; bûbreh, brêh, snêh; grôt, A pl. špärogî; Malih Turina, Velih Golja, Martinskoga, Paradiža, Županića, Kraj Drage: ruyät, yrmët, naynüt, yöba, bläyo; lüh, brêh, bûbrih / bûbrih (Veli Golji); Gölji, A sg. glövu / glövo (Veli Golji); yède, oyänj, yöre, A pl. rôye, naynät, yrät; rôx; smêx, ali G pl. mläjih; zgôda (Bartol); bläyo, yrêh, yrêšnik, ynjëzdo; krûy (= 'krug'), brêy, ali i brêh, snêh, krôh (= 'krš', 'stijena'); A sg. šegâlo, govôrijo (Kaldir); ynjizdö, yrêh; brêh, snêh; grên, largocã (Brkač); doyyovorît, ynjëzdö, yrên; vrâx, brêh, bûbreh; buôh; grên, zguöra (Zamask); 1. l. pl. prez. yremö, yorä, oyënj, yâr, žÿarica; böh, špâx, snêh; nëgda, mögel (Vrana); yulin, ovöya; špâh, Mereh; gûlin, ovöga (Orlec, za koji H. P. Hautzagers piše da se između vokala i na početku riječi prije vokala /g/ realizira uvijek vrlo slabo, usp. 40, str. 36.); ceÿöt, meylä, oyënj, moylö; brêh, bûbreh; gilböko, G sg. njeÿä (Valun); oyënj, ynjïdi; rôh; lägje, meglä, cegöt, gïsta, gêrdo; yûdica (= 'udica'), yolïcina (= 'djevojka', ali mlađa nego *divojka*) (Beli); snêh; G sg. svegä, mögal; yrät, iyràt se, dräyo, oyänj; bûbreh, snêh; nagnjetît, gromäce (Dragozetići); yusēnica; snêy / rôh, glöh; A sg. glöga, gorëla (Cres); yorët, yudïci, yöreka, L sg. va / vaf yradü, nëyor; špâx, snêh; grêš, këšnjega (Stivan, Belej, Martinsćica, Miholašćica, Vidović); yöl, oyänj, maylä, naynüt, ruyät se, yöreka; snêh, špâx (Ustrine); drugäčije (Ustrine) / drugäcije (Osor), svegä / sveÿä, târgala (Ustrine, Osor); oyänj, yredä, zayrajüju, ruyät se; lüh, präh (ali i *bûbreyu* Nerezinama), spuâx (Sv. Jakov), sniêh, briêh; zis jïglu, agüšt (Sv. Jakov, Nerezine).*

3. ZAKLJUČAK

Pregled je ostvarivanih jezičnih značajki u opserviranim ekavskim čakavskim mjesnim govorima kao konkretnim idiomima, te interpretacije koje su slijedile i težile sistematizaciji pojava, ali i uočavanju razlikovnosti jezičnih činjenica svake pojedinačne skupine ekavskih organskih sustava u odnosu na značajke druge (drugih) skupina ekavskih govora, bio usmjeren prema utvrđenju njihove zasebnosti na apstraktnoj razini podsustava čakavskoga narječja, ponajprije zahvaljujući njihovoj unutrašnjem razvoju, a potom i usporedbi s jezičnim značajkama drugih čakavskih podsustava.

Potvrđena je teritorijalna kompaktnost tih govora na sjeverozapadu čakavskoga prostora. Ona samo djelomice odražava nekadašnji areal tih autohtonih govora kojih su dijelovi oduvijek zarubljivali čakavsko narječje, što potvrđuje i niz razvijenih jezičnih činjenica primarne, starije rubnosti u njima. Iz literature je o rasporedu čakavskih dijalekata prije velikih migracija s kraja 15. i početka 16. st., izazvanih turskim ratovima, naime, poznato¹⁶³⁶ da su se predmigracijski čakavski govori s ekavskim refleksom jata prostirali na cijelom istarskom prostoru izuzev Buzeštine, na najsjevernijemu dijelu Hrvatskoga primorja do Bakra te na Cresu i sjevernoločinskom arealu. Nakon migracija, ali i zbog drugih razloga: unutrašnjih ratova, pošasti, što je rezultiralo istrebljenjem stanovništva, teritorij je ekavskih govora u Istri sužen na njezin središnji i sjeveroistočni dio. Doseljenici su naseljeni na prostore bez stanovništva ili na prostore s manjim brojem starinaca. Jugozapadni su dijelovi i vodička oaza naseljeni počakavljenim ikavcima štokavcima štakavcima podrijetlom iz makarskoga područja, tj. govornicima prvotno "štokavsko-čakavskoga prijelaznoga tipa",¹⁶³⁷ koji se danas naziva *jugozapadnim istarskim ili štakavsko-čakavskim dijalektom*, sjeverozapadni prostor ikavcima čakavcima iz središnje Dalmacije, a dio Opatijskoga krasa te prostor

¹⁶³⁶ Usp. D. Brozović, 16, str. 45.-55.; 18, str. 13.; 19, *Karta predmigracionog rasporeda hrvatskih narječja*; 23, str. 81., 82., a v. i u djelima u kojima autori nastavljaju takve zaključke, npr. M. Moguš, 106, str. 8., I. Lukežić, 88, str. 76.

¹⁶³⁷ U tom je dijalektu polazno bio "čakavski udio malen i pripadnost štokavštini nije dolazila u pitanje. Ali cio daljnji razvitak išao je u čakavsku korist i kombiniranim djelovanjem velikog broja čimbenika izvršena je neosporna čakavizacija" (usp. D. Brozović, 15, str. 76., v. i 23, str. 88.).

zapadno i jugozapadno od Učke u središnjoj Istri govornicima ikavsko-ekavskoga dijalekta iz zapadne Bosne, Banovine i Like.¹⁶³⁸

Tako se današnji¹⁶³⁹ ekavski govori prostiru u središnjem istarskom području do krajnjih zapadnih punktova pazinskoga tipa: govora Trviža i Heka te do kratkim teritorijalnim prekidom izdvojena govora Tinjana. Otuda sjevernije, odvojen od središnjega prostora tankom crtom južnih ikavskih govora, počevši od prvoga punkta Kaldira polukružno do Brkača, kontinuiraju krak motovunskih govora smještenih južnije od Mirne, a rubnih i s obzirom na refleks jata.

Najistočniji je punkt pazinskih govora prema spominjanu popisu naseljenih mjesta J. Hrženjaka, koji je bio polazištem za određenje korpusa istraživanih govora za potrebe ove radnje, ekavski dio Gologoričkoga Dola.

Sjeveroistočnije se, počevši od Paza, na njih nadovezuju boljunski govori, koji istočno završavaju govorom Vele Učke, na sjeveru Semićem te zapadno Lesišćinom.

Od najjužnijega pazinskoga punkta Bazgalja kontinuiraju, zadržavajući se između ikavskih, ali i ikavsko-ekavskih govora, žminjski govori s krajnjim točkama prema spomenutu popisu: najsjevernijim Pamićima, najzapadnijim Vidulinima, najjužnijim Šivatima i najistočnijim Domijanićima.¹⁶⁴⁰

¹⁶³⁸ Usp. I. Lukežić, 80, str. 29., 88, str. 77.

¹⁶³⁹ Ovdje neću nabrajati sve punktove pojedinoga poddijalekta, već ću ih prikazati na *Karti čakavskoga ekavskoga dijalekta i njegovih poddijalekata s oznakom viših apstraktnih sustava kojima su dijelom.*

¹⁶⁴⁰ U dijalektološkoj se literaturi zapravo govori o razdvajanju pazinsko-žminjskoga prostora krakom (klinom) čepičkoga tipa ikavsko-ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja (npr. M. Mafecki, Olesch-Šimunović, J. Kalsbeek). Tomu se mišljenju suprotstavio R. Ujčić, tvrdeći da takva klina nema, već da postoji samo spojno-razvojni klin s punktovima: Donci (Petehi), Dolenji Tankovići, Šoštari, Hrusteti, Gorenji Tankovići. Njegov je stav temeljen na utvrđenim jezičnim značajkama po kojima su ti idiomi dio žminjskih govora. Zaključimo li prema iznesenim jezičnim činjenicama, neosporno je da ovi govori i pripadaju žminjskim govorima i da čine prirodnu geografsko-jezičnu prevlaku između pazinskih i žminjskih starosjedilačkih govora. No, R. Ujčić vjerojatno previđa činjenicu da je svaki od istraživača kao korpus istraživanja imao određeni popis naseljenih mjesta (npr. J. Kalsbeek nabraja naselja prema Korenčićevu popisu), pa da mjesni govori o kojima on iznosi podatke nisu dijelom korpusa obuhvaćena njihovim istraživanjem.

Prostor središnjih istarskih govora održao se, nakon ikavsko-ekavskoga klina Ceranštine i ikavskih govora oko Sativanca, na jugu istočno od Raše, tj. na Labinštini koja sa zapadne strane dopire do rijeke Raše, obuhvaća sve govore u unutrašnjosti i uz obalu da bi se sjeveroistočno povezao sa sjeveroistočnim istarskim govorima na mjestu na kojem završava i sjeverni prostor Labinštine, što ga zarubljuju Ružići, Kraj Draga, Juražini, Ržišće, Vozilići te nešto južnije Plomin i Zagorje.

Ekavski su govori na trima pravcima od lijeve obale Rječine: jugoistočnim krakom sjeveroistočni istarski govori nastavljaju do središnjih istarskih govora, a sjeveroistočnim govori istoga poddijalekta dopiru do krajnjih ekavskih točaka: Brdca, Rupe, Lipe, Škalnice, zaobilaze brgudske ikavsko-ekavske govore i obuhvaćaju sve kastavske govore prema obali od punktova Breze, Marčelja, Saršona, Drenove, Braščina-Pulca. Trećim, južnim krakom, ekavski govori preko creskih idioma zahvaćaju najjužnije ekavske govore na sjevernolotvinskome dijelu: govor Nerezina i govor Sv. Jakova.

Od obale Rječine ekavski govori produžuju istočnije, uz more obuhvaćajući uzmorski prostor od Trsata do Bakra te govor Crikvenice odvojen ikavsko-ekavskim govorima primorskoga ikavsko-ekavskoga poddijalekta, a u zaobalju se kontinuiraju između dviju ikavsko-ekavskih skupina govora: grobničkih govora koji s istočne strane zarubljuju istoimenu skupinu (Orehovica, Buzdohanj, Mavrinci) i govora koji se šire od obale prema kopnenome primorskome dijelu južnije od linije Kraljevica - Bakarac - Hreljin, dosižući na tome prostoru najsjeverniju točku Mrzle Vodice.

Osim povijesno-teritorijalnog kontinuiteta s dvije točke dislocirane od kompaktne jezgre: na jugu Crikvenicom, okruženom ikavsko-ekavskim čakavskim govorima, i Mrzlim Vodicama¹⁶⁴¹ na prostoru Gorskoga kotara, te prevlakama govora drugih čakavskih dijalekata na istarskome prostoru uzrokovanim migracijskim razlozima, ali koje ne narušavaju teritorijalnu jedinstvenost utvrđenih čakavskih ekavskih govora, ovi govori pokazuju jedinstvenost i s obzirom na realizaciju jezičnih značajki koje ih određuju zasebnim sustavom u rangu dijalekta unutar čakavskoga narječja.

¹⁶⁴¹ Prema podacima usmene predaje što ih iznosi I. Lukežić (83, str. 27.) Mrzle su Vodice (zapravo Mrzlu Vodicu, kao što mjesto zovu stanovnici) naselili stanovnici Krasice čijim su bile posjedom.

Prve se dvije analizirane jezične značajke: odraz jata i akcentuacija u hrvatskoj dijalektologiji drže presudnima za klasifikaciju,¹⁶⁴² a i prevaga određena tipa deklinacija relativno je česta na popisima bitnih klasifikacijskih kriterija. Oni su ujedno i kriteriji višega ranga, kao što M. Moguš zove one koji "pripadaju samo jednoj formaciji ili koji u jednoj formaciji obuhvaćaju veće područje".¹⁶⁴³ Drugi postavljeni kriteriji pokazuju ili zajedničke značajke, svojstvene autohtonim čakavskim poddijalektima ili skupinama govora sjeverozapadnoga čakavskoga areala, ili divergentne razvoje zbog kojih ih je moguće razvrstati u stanovite hijerarhijski niže klasifikacijske jedinice. Pritom polazim od Brozovićeve mišljenja da valja napustiti pravilo o nezanemarivosti niti jednoga od kriterija prvoga ranga, već naprotiv da "ukupnost većine kriterija nižeg ranga i prisutnost dvaju od tri kriterija najvišeg ranga može prema tome nadoknaditi zanemarivanje trećega".¹⁶⁴⁴

Prema prvome postavljenome kriteriju, dosljednoj ekavskoj supstituciji prahrvatskoga i starohrvatskoga jata u korijenskim leksičkim morfemima, u kategoriji tvorbenih morfema i u kategoriji relacijskih morfema, ekavski su čakavski govori jedinstveni na razini podsustava u odnosu na druge čakavske podsustave, kao i u odnosu na sve druge hrvatske sustave. Konzekventnost, koja čakavsku ekavsku realizaciju jata čini bitnom narječnom, ali i dijalekatskom razlučnicom, u korijenskim je, tvorbenim i relacijskim morfemima¹⁶⁴⁵ sustavna u jezgri ekavskih govora, što ju prema takvim ovjerama čini središnji dio sjeveroistočnoga istarskoga prostora. U govorima je toga areala registriran najmanji broj korijenskih ikavizama (osim ikavizama zajedničkih gotovo svim govorima: *divojka*, *divojčina*, *ist / jist*, *tirat s pref.*, *pasja vira*), najmanji broj ikavizama u tvorbenim morfemima, a među relacijskim morfemima

¹⁶⁴² D. Brozović to pokazuje na primjeru štokavštine. Budući da su oba strukturalna kriterija (iako jat ima i genetsku važnost), D. Brozović im dodaje i genetski kriterij: refleks *stj, *skj i tako uspostavlja neophodnu ravnotežu da bi klasifikacija odgovarala *objektivnoj stvarnosti dijalekatskog terena* (usp. D. Brozović, 15, str. 75.-77.). I u recentnijoj se literaturi glavnim kriterijem podjela narječja na dijalekte drži supstitucija jata, kojemu se uz povijesno-teritorijalnu stratifikaciju pridodaju zajedničke jezične činjenice (usp. primjerice M. Moguš, 106, str. 38.-44., I. Lukežić, 80, str. 105.-117., 83, str. 160.).

¹⁶⁴³ Usp. M. Moguš, 106, str. 13.

¹⁶⁴⁴ Usp. D. Brozović, 15, str. 77.

¹⁶⁴⁵ Za raspodjelu u pojedinoj kategoriji v. interpretacije tabela u ovoj radnji.

ikavski su odrazi samo u dijelu govora, i to južnih, u I sg. m. i s. r. i D pl. svih rodova zamjeničke deklinacije, koji u pojedinim govorima mogu i interferirati s ekavskim supstitucijama.

U zonama je bližim središtu pretpostavljenoga ekavskoga dijalekta zabilježen pomak manjega intenziteta u konzekventnosti, a budući da je zamjena jata u relacijskim morfemima presudna za potvrđivanje mjesnoga govora dijelom višega sustava, u tim su govorima najmanji odmaci baš u toj kategoriji. Zamjene morfemom bez kontinuantne jata u toj kategoriji znači smanjen broj morfema s kontinuantom jata, ali ne i da su takvi govori manje ekavski.

Tako u središnjim istarskim govorima nisu zabilježeni ikavski ostvaraji u relacijskim morfemima, ali se inovacije odnose na razvoj morfema L sg. imenica m. i s. r., sporadično supstituiranog morfemom /u/ u dijelu govora, te na mijene u morfemu L pl. istih imenica, koji je u najvećem broju takvih idioma ujednačen prema obliku istoga padeža ž. r. Ovi govori odudaraju od sjeveroistočnih istarskih i uvećanim postotkom ikavizama u korijenskim morfemima (posebno u rubnome govoru Trviža). Na drugoj strani, trsatsko-bakarski govori s crikveničkim idiomom, uz generalno ujednačavanje na morfem /u/ u L sg. imenica m. i s. r. te uglavnom dvojnu realizaciju u I pl. zamjeničke deklinacije (osim u govoru Trsata, gdje je refleks ikavski), a u dijelu govora i u morfemu komparativa, odstupaju od središnjega dijela najvećim brojem ikavizama u korijenskim morfemima (ističe se krajnji govor Crikvenice).

U creskim i sjevernolosijskim govorima neznatna su odstupanja u kategorijama korijenskih i tvorbenih morfema te u kategoriji komparativa s dosljednim ikavskim refleksom u najjužnijemu cresko-sjevernolosijskom idiomu Sv. Jakova i sporadično u drugim južnim govorima, ali se odmak bilježi u dosljednim oblicima negdašnje palatalne varijante zamjeničke deklinacije u padežima koji su u nepalatalnoj varijanti imali jat u sastavu, a kojima ovi govori očituju svoju rubnost na ekavskome čakavskome prostoru.

Najviše je pomaka u smjeru narušavanja konzekventnosti ekavske supstitucije jata ponajprije u relacijskim morfemima, ali i pretežito većim postotkom ikavizama u korijenskim i tvorbenim morfemima evidentirano u govorima koji su određeni kao rubni s obzirom na refleks jata. Ovi su govori i prostorno udaljeniji od svojih dosljednije ekavskih jezgri, ali i drugim jezičnim značajkama pokazuju najveći stupanj rubnosti, bilo u

odnosu na cijeli ekavski sustav, bilo u odnosu na podsustave čijim su i dalje dijelom zbog jezičnih činjenica koje su im podudarne. U ovim je govorima najčešće dosljedno, rjeđe sporadično ikavska supstitucija jata zabilježena u 5-11 kategorija relacijskih morfema. Škalnički je idiom među ovim mjesnim govorima specifičan: oblici složene pridjevske deklinacije svedeni su na palatalnu inačicu u padežima u kojima je u nepalatalnoj varijanti bio jat u sastavu, a uščuvani su i alomorfi u sklonidbi zamjenica. U govoru Rupe, pak, alterniraju alomorfi negdašnje palatalne i nepalatalne zamjениčke deklinacije neovisno o dočetu osnove.

Drugi kriterij jest pretežitost stare ili starije akcentuacije s nekoliko inačica u pogledu zadržavanja / utrnuća nenaglašenih duljina, osim na područjima najvećega stupnja rubnosti određenih skupina govora koji prema klasifikaciji M. Moguša zbog parcijalnih pomaka siline pripadaju novijemu akcenatskom tipu u govorima mjesta imenom: Škalnica, Rupa, Brdce, Kaldir i Tinjan.

Treći je jezični kriterij koji potvrđuje kompaktnost istraženih ekavskih govora zadržavanje drukčijeg razvoja u većini govora u G sg., NAV pl. imenica ž. r. u odnosu na druge podsustave hrvatskoga jezika, ali i podsustave čakavskoga narječja. U njima, za razliku od drugih čakavskih podsustava, u spominjanim padežima preteže nepalatalni alomorf /i/ bez obzira na dočetak osnove, uz moguće iznimke u osnova s dočetnim /c/ i /j/. Tako je i u govorima u kojima je narušena ujednačenost morfema analiziranih padeža, dok su govori s prevagom palatalne varijante među njima izuzetno rijetki. I među govorima s načelnim opstankom palatalnoga morfema /e/ u većini se idioma realiziraju i primjeri s nepalatalnim alomorfom, a samo palatalni alomorfi registrirani su opet ili u zonama dodira ekavskih podsustava ili u graničnim dijelovima pretpostavljenoga ekavskoga dijalekta (dio trsatsko-bakarskih govora u dodiru sa sjeveroistočnim istarskim govorima, južni creski i sjevernoločinjski idiomi i govori odvojeni kao rubni s obzirom na refleks jata).

Utvrđeni ekavski govori pokazuju izrazitu konzervativnost u realizaciji relacijskoga morfema G pl. imenica m. i s. r. Ova činjenica s nabrojenim kriterijima dopušta izdvajanje ekavskih čakavskih govora u zaseban čakavski dijalekt: sekundarni su morfemi u ovoj kategoriji, i kada su razvijeni (/i/ preuzet iz i-deklinacije, /ih/ iz zamjениčke deklinacije te

/ah/ iz deklinacije imenica ž. r.), već postojeći u morfološkom sustavu, ali ne i oni iz ekskluzivne u-deklinacije, kao što je svojstveno dijelovima drugih čakavskih podsustava, izuzev *jugozapadnoga istarskoga dijalekta* čakavskoga narječja. No, za govore je toga dijalekta, s obzirom na njihovu troslojnost, realno pretpostaviti da im je isprva bio imanentan i /ov/ ili /ev/.

Nabrojene su jezične značajke argumentom za izdvajanje ekavskih čakavskih govora u zaseban dijalekt čakavskoga narječja, koji je i u literaturi,¹⁶⁴⁶ a i u ovoj radnji dosad kao pretpostavljeni, nazvan *ekavskim dijalektom*, uz npr. recentnije nazive *sjeverozapadni ekavski*,¹⁶⁴⁷ *sjevernočakavski ili ekavskočakavski*.¹⁶⁴⁸ Opravdanost je odabira naziva *ekavski dijalekt* u činjenici da je već u usporedbi s terminima rabljenim u recentnijoj literaturi prema kojoj su polazišta u klasifikaciji konkretnih i apstraktnih sustava u dijalektologiji preuzeta i u ovoj radnji, precizniji: dio prvoga naziva, tj. *sjeverozapadni*, označuje u tekstovima pojedinih autora organske idiome svih čakavskih dijalekata u tome arealu koji sustavno provode sjevernočakavsku metatoniju, ali takva sintagma predmnijeva i postojanje još nekog ekavskog dijalekta, dok *sjevernočakavski* dijelom teritorijalno zahvaća i čakavske govore drugih čakavskih dijalekata na tome prostoru, a dosljedni je ekavski refleks jata dokazani specifikum upravo ekavskih govora i niti jednoga drugoga podsustava hrvatskoga jezika.

Prema teritorijalnoj grupiranosti govora na tome i inače kompaktnome prostoru i prema distribuciji realizacija kriterija prvoga ranga prepoznaju se skupine govora sa stanovitim slabijim ili jačim različitostima, koje su uglavnom minimalne strukturalne važnosti,¹⁶⁴⁹ u pojasima udaljenijim od središta, a koje kombinirane s određenim opsegom drugih kriterija (fonoloških, fonetskih, morfoloških analiziranim u ovoj radnji) unutar ekavskoga prostora dopuštaju uspostavljanje odnosa među tim podcjelinama i na osnovi njih utvrđivanje hijerarhijski nižih klasifikacijskih jedinica, poddijalekata jednoga dijalekta. Već raspored prema intenzitetu ili rezultatima pojavnosti nabrojanih značajki pokazuje

¹⁶⁴⁶ Usp. primjerice M. Moguš, 111, str. 321.

¹⁶⁴⁷ Usp. I. Lukežić, 83, str. 157.

¹⁶⁴⁸ Usp. npr. D. Brozović, 23, str. 88.

¹⁶⁴⁹ O inovacijskim pomacima ili arhaičnijim crtama u pojasima izvan centralne eliptične plohe s više ili manje niveliranom strukturom piše D. Brozović, 15, str. 72., 73.

da se rubnost, dakle odstupanje od čvrstih definicija koje vrijede za temeljni dijalekt, nameće kao svojstvo ne samo govora koji zarubljuju ekavski dijalekt već i kao obilježje govora koji su udaljeniji od središnjeg dijela svakoga prepoznatljivog poddijalekta. Tako se u utvrđenim ekavskim govorima razlikuju:

- sjeveroistočni istarski poddijalekt
- središnji istarski poddijalekt
- primorski poddijalekt
- otočni poddijalekt.

Među jedinicama se pojedinoga poddijalekta razlikuju :

a) jezgra, središte poddijalekta, u kojoj su sačuvane jezične značajke tipične za određeni poddijalekt

b) periferni pojasi različitih stupnjeva rubnosti:

- s nižim stupnjem rubnih značajki u odnosu na jezične činjenice u središtu, izraženijih u zonama dodira dvaju poddijalekata, odnosno

- s višim stupnjem rubnosti u graničnome pojasu ekavskoga dijalekta, koja zadire i u kriterije prvoga ranga.

Neke od tih značajki intenzivnije rubnosti što su ih razvili međusobno teritorijalno nekompaktni govori, koji na sjeveru sjeveroistočnoga istarskoga poddijalekta i na sjeverozapadu, tj. na sjeveru središnjih istarskih govora, zarubljuju ekavski dijalekt, zajedničke su zbog jezičnoga povijesnog kontakta s govorima interdijalekta sjeverozapadnoga areala gorskokotarskih i buzetskih govora, pa su tako, uz još neke govore drukčije dijalekatske pripadnosti, postali ne samo prostornom već i jezičnom sponom između tih dviju zona. Što je idiom uvučeniji u ekavski čakavski prostor, a za granične govore vrijedi i u čakavski prostor općenito, značajke rubnosti su malobrojnije, a što je izdvojeniji od središnjega ekavskoga čakavskoga areala, udio se značajki novije, sekundarne rubnosti povećava.

Sjeveroistočni istarski poddijalekt naziv je autohtonih govora na sjeveroistočnom obalnom dijelu Istre, od najjužnijega punkta Zagora do desne obale Rječine, odnosno zadnjega ispitanoga dijalektološkoga punkta uz obalu, riječkoga naselja Kantride, i danas sjevernijih riječkih predgrađa na istoj strani, govora naselja smještenih uzdužno po padinama Učke, izuzev idioma Vele Učke, kastavskih govora do krajnjega kastavskoga idioma Breze, te najsjevernijih rubnih govora toga

poddijalekta: idioma Lipe, Škalnice, Rupe i Brdca. Obilježuju ga izrazito konzervativne jezične značajke u njegovu središtu, tek nešto inovacija u govorima s nižim stupnjem rubnosti koji predstavljaju zone kontakta s evolutivnijim poddijalektima ekavskoga dijalekta i više značajki, bilo primarne čakavske rubnosti, nastalih pri kraju starojezičnoga razdoblja hrvatskoga jezika, ili pak sekundarne rubnosti, u govorima koji su se u povijesnome kontaktu s govorima spominjanog međudijalekta sjeverozapadnoga čakavskoga areala udaljili od svoga matičnoga dijalekta:

A) fonološko-fonetske¹⁶⁵⁰ i prozodijske značajke

1. dosljedniji refleks jata no u ostalim ekavskim govorima:

- a) najdosljedniji ekavski refleks jata u korijenskim leksičkim morfemima, u tvorbenim i relacijskim morfemima u svim govorima osim onih nabrojenih pod b)
- b) smanjenje broja kategorija s jatom u sastavu ili narušena dosljednost ekavskoga refleksa jata
 - u stanovitu broju govora izražena je inovacija - sekundarno smanjenje jedne od kategorija relacijskih morfema s jatom u sastavu, koja ne narušava ekavsku konzekventnost u njima: morfem L sg. imenica m. i s. r. ujednačen je prema D sg. istih oblika ili u-deklinaciji dosljedno u govorima mjesta, koji su u dodiru s trsatsko-bakarskim govorima, imenom: Škurinje, Brašćine-Pulac, Drenova, Pehlin, te u rubnome govoru Škalnice, a alternativno s /e/ u govorima Kantride i Zameta (isto je bilo u idiomu grada Rijeke prema Strohalovim zapisima); ikavskom supstitucijom u I sg. m. i s. r. zamjeničke deklinacije dosljedno provedenom u govorima Veprinca, Dobreća, Lignja, Tuliševice, Medveje, Kraja, Obrša, Sv. Jelene, Martine, Zagora, a usporedno s ekavskim refleksom u govorima Lovrana i Brseča
 - izrazito uvećanim brojem leksičkih ikavizama, korijenskih ikavizama, te relacijskih ikavizama ili pobjedom / supostojanjem palatalnoga alomorfa u nekim segmentima

¹⁶⁵⁰ Dio takvih značajki koje su za istraživanja opservirane nije izdvajan kao kriterij u integralnome dijelu radnje jer nisu značajke svojstvene samo dijelu čakavskih govora istraživanih za potrebe ove radnje, npr. čakavski ostvaraj fonema /č/ kao [tʃ], koji je zajednički svima utvrđenim čakavskim ekavskim govorima.

unutar kategorije relacijskih morfema, zabilježenog u literaturi u L sg. imenica za govore koji zarubljuju ili su zarubljivali čakavski prostor. Među njima najmanje razlikovnosti očituje govor Lipe uvučenijsi u ekavski prostor sa sporadičnim ikavskim refleksom jata u komparativa i dosljednim u L pl. imenica m. i s. r. U L sg. imenica m. i s. r. analoški morfem /u/ u govoru Brdca i Rupe supostoji s morfemom /i/, kojim se očituje starija čakavska rubnost. U morfemima imeničke deklinacije ž. r. u ovim je govorima zabilježen ikavski refleks, a u oblicima zamjeničke deklinacije refleksi su drukčiji u odnosu na druge ekavske govore: zadržani su alomorfi palatalne i nepalatalne varijante ili su razvijeni ikavski refleksi. Prva je mogućnost svojstvena govoru Rupe u kojemu ti ostvaraji alterniraju neovisno o dočetu osnove, te govoru Škalnice u kojemu je u pridjeva zadržana pridjevska deklinacija, a u zamjenica je, ovisno o dočetu osnove, opstala palatalna ili nepalatalna varijanta morfema zamjeničke deklinacije. Druga je realizacija uz dvojake reflekse u I pl. iste sklonidbe te u morfemu komparativa zabilježena u govoru Brdca

2. u odnosu na ishodišni akcenatski sustav u većini je ovih govora zadržano najarhaičnije stanje:
 - a) stari troakcenatski sustav s prednaglasnim i zanaglasnim duljinama u svim govorima izuzev onih pod b); stari troakcenatski sustav bez prednaglasnih duljina i zanaglasnih duljina na razini jezika: u govoru Škurinja, dijela Zameta (Donjeg), Braščina-Pulca, u dijelu mjesta imenom Pobri (u govoru Varljena; u gornjemu su dijelu toga naselja nenaglašene duljine slabijeg intenziteta, ali sustavne), dok su u govoru Kantride zabilježene sporadične zanaglasne duljine te u govoru Pehlina slabe nesustavne prednaglasne i zanaglasne duljine
 - b) za manji je broj govora tipičan postupni razvoj svojstven mnogim čakavskim govorima:
 - stariji troakcenatski sustav s ograničenjem za ostvaraj čakavskoga akuta na ultimi i sa sustavnim nenaglašenim duljinama u govoru mjesta Rukavac; stariji troakcenatski

sustav s ograničenjem za ostvaraj akuta na otvorenoj ultimi i sa sporadičnim zanaglasnim duljinama u govoru Voloskog i u govoru Opatije

- stariji dvoakcenatski sustavi s čakavskim akutom kao slobodnom varijantom â na razini govora, i utrnutim zanaglasnim duljinama opservirani su za: govor Martine, Sv. Jelene, Zagora, Brseča. U govoru Martine nesustavne su prednaglasne duljine, u govoru Sv. Jelene i Zagora još su uvijek sustavne, a neutralizacija je samo izuzetno provedena, dok su u govoru Brseča sustavno utrnute nenaglašene duljine, a sporadično zadržane zanaglasne duljine
 - stariji dvoakcenatski sustav bez nenaglašenih duljina u govoru Lipe
 - noviji dvoakcenatski sustavi bez uščuvanih prednaglasnih i zanaglasnih duljina i s parcijalnim pomakom siline svojstveni su govorima s rubnošću višega stupnja: govoru Škalnice, idiomu Rupe i mjesnomu govoru Brdca
3. zamjena je starojezičnoga poluglasa /ð/ jedinstvena kao /a/ u najvećem dijelu toga poddijalekta, dok su u manjem broju govora zastupljene drukčije realizacije:
- a) /a/ bez zatvorene artikulacije i kada je starojezični poluglas /ð/ sekundarno produljen u svim govorima izuzev u onima pod b)
 - b) drukčije realizacije starojezičnoga poluglasa /ð/:
 - /a/ zatvorene artikulacije kao rezultat općečakavske tendencije jake vokalnosti, pa je artikulacija zatvorena i u /ã/ podrijetlom od starojezičnoga /ð/ kada je sekundarno produljen, u govorima što tom značajkom na prostoru sjeveroistočnoga istarskoga poddijalekta očituju rubnost nižega stupnja, tj. u govoru Saršona, Marčelja, Kalca, Grabrove, Kraja, Sv. Jelene, Zagora
 - starojezični poluglas /ð/ neizmijenjene artikulacije i fonološke vrijednosti kada je bio primarno kratak u govoru s najvećim udjelom rubnosti među ekavskim govorima, idiomu Brdca
4. zamjena protojezičnoga fonema /ɛ/ vokalom /a/ iza palatala:

- a) zadržana u leksemu *zajik* u svim govorima osim u onima pod b)
- b) u odnosu na većinu govora broj je primjera s tom mijenom različit:
- izuzev u spomenutu leksemu zamjena je zadržana i u leksemu *jačmik* u govorima bližim trsatsko-bakarskim idiomima imenom: Škurinje, Zamet, Brašćine-Pulac, Drenova
 - nije zadržana niti u jednome leksemu u govorima s visokim stupnjem rubnosti koji su ujedno i jedini ekavski čakavski govori uz samu granicu s nekim inodijalektom: u govoru Lipe, u govoru Rupe i u idiomu Brdca
5. zamjena je protojezičnoga fonema /q/ u većini govora jednoznačna:
- a) bez obzira na promatranu kategoriju supstitut je /u/ u svim govorima osim u onima pod b)
- b) u govorima koji i drugim značajkama očituju rubnost, ali bližim središnjem dijelu poddijalekta u svim je kategorijama izuzev infinitiva s morfemom /nq/ > /ni/, supstitucije koja je u literaturi za govore na prostoru kojemu pripadaju i ti idiomi, prepoznata kao značajka novije rubnosti, zamjena također /u/: u govorima Škalnice i Rupe, dok je govoru Brdca na tim pozicijama zamjena /o/
6. zamjena protojezičnoga fonema /l/ u gotovo svim govorima slijedi općehrvatsku jednadžbu /l/, /q/ > V:
- a) u svim je govorima zamjena /u/ osim u govorima pod b)
- b) uz temeljnu zamjenu vokalom /u/, podudarno s činjenicama novije rubnosti sjeverozapadnoga međudijalekta, slogotvorno je /l/ supstituirano u svega nekoliko korijenskih morfema vokalom /o/ ili sekvencijom /ou/ u najudaljenijemu graničnome govoru Brdca
7. ostvaraj monoftonga zatvorene / otvorene artikulacije / diftonga, reduciranih glasova:
- a) u većini govora ovoga poddijalekta ostvaruje se pet temeljnih vokala, u naglašenim slogovima, ali i u prednaglasnu i zanaglasnu slogu; osim u naglašenim slogovima sporadično se realizira i u zanaglasnim slogovima u govoru Kantride, Opatije, Voloskoga, Brseča (i s djelomičnim pomakom u

- kategoriji otvorene ultime na prednaglasnu duljinu); sporadično i u predtoničkoj poziciji u govoru Martine
- b) u manjem broju krajnjih govora ovoga poddijalekta artikulacija je vokala izmijenjena:
- zatvorena je artikulacija /ā/ svojstvena samo govorima s nižim stupnjem rubnosti nabrojenim u točki 3.b)
 - zatvoreni i reducirani vokali svojstveni su govorima s većim stupnjem rubnosti: u govoru Brdca zabilježeni su ostvaraji [ē], [ō] samo u naglašenu slogu, [ə] (< /e/ , /i/) i u naglašenu i u nenaglašenu slogu; u govoru Rupe [ā], [ō], [ē] samo u naglašenu slogu, a [ə] različita podrijetla u naglašenu i nenaglašenu slogu
8. u slijedu se s nazalom artikulacija vokala:
- a) ne mijenja u većini govora
- b) mijenja u južnijim govorima ovoga poddijalekta, najčešće u kategoriji 1. l. sg. prezenta glagola s relacijskim morfemom /en/ u govorima naselja imenom: Sučići, Grabrova, Kalac (u tim se govorima istomu razvoju može pribrojiti realizacija /i/ ispred /n/ u l. sg. zamjeničke deklinacije m. i s. r.), Zagore, Martina, Sv. Jelena, Kraj, Medveja, Lovran, Tuliševica, Liganj, a u govoru sjevernijega Rukavca zatvara se vokal u suslijedu s nazalom u pojedinim imenicama
9. finalno slogovno //:
- a) ostaje bez promjene u većini govora toga poddijalekta
- b) od govora koji na tome prostoru očituju značajke rubnosti, u govorima Rupe i Brdca, razvoj finalnoga slogovnog // na istome je stupnju razvoja kao potkraj starojezičnoga razdoblja kada je // zamijenjeno polusamoglasnikom /ʏ/. Tako je u svim kategorijama u govoru Brdca,¹⁶⁵¹ u kojem tako razvijeno finalno /oʏ/ fakultativno rezultira vokalom /u/, a /aʏ/ > /oʏ/, te na dočetu finalnoga sloga u govoru Rupe. U medijalnome slogu ovoga govora /u/ je konsonantizacijom prešlo u /v/

¹⁶⁵¹ Govor Brdca izdvaja se iz svoje matice i zamjenom // > /u/ u intervokalnoj poziciji.

10. fonem /ǃ/ nije dijelom suglasničkoga inventara središnjih govora toga dijalekta, ali jest govora koji očituju sekundarnu rubnost:
- u svim se govorima osim u onima pod b) provodi supstitucija /ǃ/ fonemom /j/, a iznimno je u govoru Rukavca dijelom inventara jer se realizira u slijedu /ǃj, labijal+ǃj
 - dijelom je suglasničkoga inventara u govorima koji osim primarne čakavske rubnosti očituju i sekundarnu rubnost: u govorima Lipe, Škalnice, Rupe, Brdca
11. /v/ se reducira ispred šumnika i sonanta u protojezičnoj i starojezičnoj skupini /vǃ/ (< /vǃ/, /vb/) u funkciji prefiksa u najvećem broju primjera / vokalizira se poluglas / vokalizira se inicijalni sonant nakon redukcije poluglasa ispred šumnika ili drugoga sonanta; /v/ se u skupinama s /r/ ili s /r/ u istome ili sljedećemu slogu reducira; redukcija početnoga /v/ zabilježena je samo u primjeru *rebac* ili *lasi*, a središnji se govori od rubnih razlikuju rezultatom promjene u kontinuantu protojezičnoga prijedloga *vǃ* kao samostalne morfološke riječi nakon redukcije poluglasa:
- kontinuant se protojezičnoga prijedloga *vǃ* kao samostalne morfološke riječi ostvaruje kao *v / va / ∅* u središnjim govorima toga poddijalekta
 - kontinuant se protojezičnoga prijedloga *vǃ* kao samostalne morfološke riječi ostvaruje kao *u* u govorima s višim stupnjem rubnosti: u govorima Škalnice, Rupe, Brdca
12. protetsko se /j/ ili /v/ osim u primjerima fonemizacije /j/ u protojezičnome razdoblju:
- u novim položajima ne realizira u većini govora
 - u rubnim se govorima ostvaruje u novim položajima:
 - u pojedinim leksemima u južnijim govorima naselja imenom: Medveja, Sučići, Grabrova, Kalac, Mošćenička Draga, Martina, Zagore, Brseč
 - u govorima s višim stupnjem rubnosti, u govoru Rupe i u govoru Brdca (nedosljedno) protetsko je /j/ zabilježeno u leksemima kojima je inicijalni vokal prednje artikulacije, a /v/ kojima je inicijalni vokal stražnje artikulacije, dakle u obama se

govorima nastavlja predmetanje protetskih konsonantiziranih poluvokala najbliže distribuciji koja je dokinuta u dijalektima svih skupina u razdoblju mlađega starojezičnog podrazdoblja, kada se dokida zakon otvorenih slogova

13. prema razvoju protojezičnih i starojezičnih prijedloga *vy*, *izb* (> *izθ*), *sʔ* (> *sθ*) govori sjeveroistočnoga poddijalekta očituju divergentan razvoj s obzirom na položaj:

a) u svim je govorima izuzev u onih pod b) oblik *vi* razvijen od prijedloga *vy* zadržan samo u reliktima, taj se oblik mogao stopiti s prijedlogom *izb* (> *izθ*), koji je mogao rezultirati i oblikom *zi*, a oba se prijedloga i prijedlog *sθ* (< *sʔ*) svode na prijedlog *z*, koji se onda, ovisno o fonemu koji slijedi, realizira i kao *ž*, *s*, *š*

b) u govorima s jače izraženom rubnošću svi su prijedlozi svedeni na oblik *z*, ali distribucija je identična kao u govorima pod a), a rubnost tih govora potvrđena je i kontaminiranim oblikom *zaz* (s obezvučenjem finalnoga konsonanta *zas*): u govorima Škalnice, Rupe i Brdca

14. na dočecima slogova, unutrašnjih i vanjskih, u govorima se ovoga poddijalekta provode mijene:

a) u većini govora ovoga podijalekta obezvučenje je zvučnih konsonanata u dočecima finalnih slogova dosljedno, u dočecima unutrašnjih i finalnih slogova /v/ > /f/, a u dočecima finalnih slogova /g/ > /h/. Drukčiji su ostvaraji zabilježeni jedino u zapadnim kastavskim govorima:¹⁶⁵² promjena /v/ > /f/ provodi se dosljedno i u finalnoj poziciji u riječi i u medijalnome slogu (Zaluki, Matulji, dok u govoru Zvoneće, Lipe i Škalnice mijena nije zabilježena niti u jednome primjeru izuzev *Kastaf* u govoru Zvoneće) ili barem fakultativno ispred bezvučnih konsonanata (Brešca, Mučići, Pabri, Jušići-Jurdani, Rukavac, Kastav, Breza), obezvučenje finalnoga zvučnoga

¹⁶⁵² I. Jarda razlikuje Halubjane (stanovnike kastavskih sela, istočne Kastavštine) i Smokvare (stanovnike naselja bližih gradu Kastvu) i nalazi među tim grupacijama određene naglasne razlike (usp. 59, str. 5.), a razlikuje i zapadnu Kastavštinu (mjesto zapadnije od najsjevernijih govora Breze i Ružića prema Lisini, s Pobrma i Bregima kao najjužnijim punktovima). Među njima nabroja i neka mjesta s ikavsko-ekavskim govorima.

konsonanta nije dosljedno (Zaluki, Mučići, Pobri) ili se ne provodi (Brešca, Zvoneća, Matulji, Jušići-Jurdani, Rukavac, Kastav, Breza), a mijena /g/ ili [ɣ] > /h/ se provodi (Pobri, Matulji) / izostaje potpuno (Zaluki, Kastav, Brešca, Jušići-Jurdani, Mučići, izuzev u pozdravu *boh*) ili djelomično (Rukavac, Breza)

b) u govorima s najvećim stupnjem rubnosti dvije se promjene realiziraju kao u govorima pod a), uz manje dosljedno obezvučenje, ali s odstupanjem u realizaciji dočetnoga /v/: i na dočetu unutrašnjega sloga i na dočetu finalnoga ostvaruje se bilabijalno /u/ u govorima Rupe i Brdca

B) morfološke značajke:

1. u relacijskim morfemima G sg., NAV pl. imenica ž. r. a-osnova:
 - c) alomorf nepalatalne deklinacije prevladao je u potpunosti, načelno u svih imenica osim onih s /c/ ili /j/ kao dočekom osnove, u većini govora sjeveroistočnoga istarskoga poddijalekta. Izniman je govor Oprića, u kojemu je u množinskim padežima morfem /i/, a u G sg. drukčiji morfem je u imenica s dočekom /c/, te govor Marinića i Veprinca, u kojima je u množinskim oblicima uglavnom morfem /e/, a u G sg morfem /i/ osim u imenica s tvorbenim morfemom /ina/ i onih s dočekom /j/ ili /c/
 - d) prevladao je palatalni alomorf [e] u svim padežima, ali česti su i oblici s nepalatalnim alomorфом u govorima graničnim s trsatsko-bakarskim govorima: u idiomu naselja Drenova, Braščine-Pulac, Škurinje, Kantrida,¹⁶⁵³ Zamet, Pehlin, Grci te u govorima s višim stupnjem rubnosti: u govoru naselja imenom Brdce, Rupa i Škalnica
2. morfem I sg. imenica i imeničkih riječi ž. r. disperzivnih je rezultata:
 - a) ostvaruje se s analoškim izmjenama prema istome padežu istih riječi m. i s. r. kao /un/ u svim središnjim govorima
 - b) zadržan je u starijem obliku bez naknadnih inovacija u govorima s višim stupnjem rubnosti: u idiomu Lipe, Rupe i Škalnice, dok je u Brdca zabilježen oblik istoga razvojnoga stupnja, ali s rezultatom /o/

¹⁶⁵³ Jednako je prema Strohalovu bilježenju vrijedilo za idiom grada Rijeke.

3. u G pl. imenica m. i s. r.:

- a) u najvećem broju govora ovoga poddijalekta alterniraju morfem /ø/ (češće uz brojeve, količinske priloge ili imenice koje označuju količinu) i /i/ morfem
- b) samo su u dijelu govora uopćeni oblici s morfemom /ø/, tj. u idiomima naselja imenom: Kalac, Zagorje, Martina, Kraj, Zaluki, Zamet; s morfemom /ih/ u idiomima Tuliševica i Lignja; s morfemom /i/ u govoru Škalnice, Brdca; usporedno /i/ i /ih/ u govoru Rupe

4. relacijski morfemi u DLI pl. imenica m. i s. r.:

- a) u najvećem su broju govora ovoga dijalekta neizmijenjeni oblici za te padeže nakon redukcije poluglasa i realizacije jata, a manjem je dijelu govora svojstven i morfem /ah/ u L pl. imenica s. r.
- b) govori se s drukčijim oblicima polariziraju:
- uz oblike u LI pl. kao u točki a) u D pl. redovito ili alternativno realiziraju morfem /un/. Tako je u idiomima mjesta imenom: Zagore, Martina, Sv. Jelena, Grabrova, Kalac, Sučići, Poljane, Dobreć, Ičići, Saršoni, u Lovranu uz /on/ i /en/, dakle češće u govorima mjesta uvučenijih u unutrašnjost kopna, dok je govor Tuliševica i Lignja u tome pogledu sasvim izniman: uz morfem D pl. /in/ u govoru Tuliševica ili /un/ u govoru Lignja razvijen je morfem /ih/ u I pl. u oba govora, a u L pl. uz /eh/ razvijen je i /ah/ samo u govoru Tuliševica
 - uz oblik L pl. neizmijenjen nakon redukcije poluglasa i ikavskoga refleksa jata, D pl. je izmijenjen kao /an/, a u I pl. razvijen je novi morfem /imi/ u govoru Brdca,¹⁶⁵⁴ dok se u govorima Rupe i Škalnice uz oblike DI pl. kao u govorima pod a) rjeđe realiziraju morfemi /in/ u D pl. te /ih/, /i/ u L pl.

Središnji istarski poddijalekt zauzima središnje istarsko područje: na zapadu uključujući pazinske govore Trviža i Heka te kratkom prevlakom ikavskih govora izdvojeni govor Tinjana, na istoku se protežu

¹⁶⁵⁴ U tome je govoru zabilježena i zamjenica *kaj*, u značenju upitno-odnosne zamjenice za 'neživo', u literaturi (I. Lukežić, 88, str. 138.) određena značajkom i onih govora koji pripadaju međudijalektu sjeverozapadnoga areala gorskokotarskih i buzetskih govora i govorima koji ih povezuju, a kojima u polaznome sustavu nije imanentna.

do Gologoričkoga Dola, obuhvaćajući njegov ekavski dio, a na jugu do Bazgalja. Sjeverozapadno od Trviža rubniji su govori toga poddijalekta motovunski idiomi imenom Brkač, Bartol, Zamask i ekavski dio Kaldira, prostorno uz samu granicu s govorima buzetskoga dijalekta čakavskoga narječja. Sjeveroistočnije, počevši od Paza, zahvaća Boljunštinu, istočno završava govorom Vele Učke, na sjeveru Semićem, a na zapadu Lesišćinom. Na prostoru Žminjštine tome dijalektu pripadaju svi govori oko Žminja s krajnjim točkama: najsjevernijim Pamićima, najzapadnijim Vidulinima, najjužnijim Šivatima i najistočnijim Domijanićima. Istome poddijalektu pripadaju svi govori istočno od Raše, tj. mjesni idiomi Labinštine koja se proteže uz rijeku Rašu do njenog ušća, svi obalni i zaobalni mjesni idiomi do govora sjevernijih naselja imenom Ružići, Kraj Draga, Juražini, Ržišće, Vozilići te nešto južnijeg Plomina.¹⁶⁵⁵ Ovome je poddijalektu svojstvena blaga evolucija u morfološkom sustavu u obliku tendencija s rijetkim sinkopama u njegovim rubnim govorima, u kojima su zapažene i jače inovacije u vokalskome i prozodijskome inventaru, ali u skladu s promjenama koje su u literaturi prepoznate kao čakavske.

A) fonološko-fonetske i prozodijske značajke:

1. refleks jata u svim oblicima u kojima nije provedeno morfološko ujednačavanje,¹⁶⁵⁶ pa je time smanjen broj kategorija s jatom, sustavno je ekavski, a razlike su zabilježene u broju korijenskih i tvorbenih ikavizama, izuzev u govorima s višim stupnjem rubnosti u kojima su ovjereni i ikavizmi u relacijskim morfemima:

a) u većini govora zabilježeno je oko dvadeset ikavskih ostvaraja u korijenskom morfemu; u tvorbenim najčešće u infinitivnim i prezentskim osnovama

b) različit broj ikavizama zabilježen je:

- u rubnim labinskim govorima (npr. Vozilići, Plomin, Strmac) prema sjeveroistočnom istarskom poddijalektu u kojima je broj ikavizama u korijenskom morfemu načelno

¹⁶⁵⁵ Granični je punkt zapravo Zagorje (lokalni naziv ima i segment Plominsko).

¹⁶⁵⁶ U manjemu broju govora u L sg. imenica m. i s. r. u toj poziciji više se ne ostvaruje refleks jata već /u/ prema D sg. istih imenica ili u-deklinaciji, u dvostruko više paralelno s ekavskim refleksom jata i /u/, u Lpl. istih imenica rijetko /i/, često /ah/ ili alternacija tih dvaju morfema ili u manjem broju govora primarni /eh/ i sekundarni /ah/, a samo je u Tinjanu noviji morfem /ima/.

dvostruko manji, a najveći je, naprotiv, u ikavskim govorima okruženu (osim na jugu) sjevernome Trvižu i zapadnom Tinjanu, a na istoku u ikavsko-ekavskim govorima gotovo okruženu govoru Golgoričkoga Dola

- u rubnim je govorima ovoga dijalekta s obzirom na refleks jata povećan broj ikavizama u tvorbenim i relacijskim morfemima: u govoru Kaldira s ikavskim govorima u susjedstvu uz uvećani broj korijenskih i tvorbenih ikavizama, veći je broj i ikavskih supstitucija u relacijskim morfemima: u pet dosljedno, u dva sporadično; u govoru Bartola je u četiri ikavska supstitucija dosljedna, a u dva se usporedno s ikavskim refleksom realizira i ekavski ostvaraj; u govoru Brkača je ikavska i ekavska zamjena jata ovjerena u morfemu komparativa

2. stari troakcenatski sustav ili stariji dvoakcenatski / jednoakcenatski, a samo za rubne govore toga poddijalekta zabilježeni su parcijalni, ali sustavni pomaci:

- a) stari troakcenatski sustav s prednaglasnim duljinama svojstven je svim žminjskim govorima, a od pazinskih govoru Pazina, Berma i Heka; u drugim je pazinskim i svim boljunskim zavinuti akcent slobodna varijanta dugosilaznoga akcenta, pa je *ã* jedinica govora, ne jezika (izuzev u govoru Bresta gdje je neutralizacija potpuna), a prednaglasne su duljine sačuvane. Naglašenija je tendencija prenošenja siline s otvorene ultime na prednaglasnu duljinu u imenica ž. r. u govoru Trviža, premda je u svim pazinskim govorima pomakom siline zahvaćen barem dio imenica ž. r. spomenute kategorije.
- b) zabilježene su promjene u akcenatskome sustavu u odnosu na središnji dio toga poddijalekta:
 - stariji dvoakcenatski sustav bez prednaglasnih i zanaglasnih duljina opserviran je u motovunskim govorima naselja imenom Brkač, Zamask i Bartol (s naglašenijom tendencijom prenošenja siline s otvorene kratke ultime na prednaglasnu duljinu uglavnom u imenica ž. r.), u sjevernim labinskim govorima naselja imenom: Mali Turini, Veli Golji, Paradiž, Martinski, Kraj Draga, Županići, Strmac,

Nedeščina, Labin (Kranjci), Raša, Vinež, Marceljani (u potonjim trima govorima sa sporadičnim prednaglasnim duljinama), Vozilići (uz reliktnu ostvaraju prednaglasne duljine), Plomin, Gornji Rabac, Ripenda Kosi, Gondolić, a jednoakcenatski na razini jezika (dok se na razini govora još razlikuje duljina / kračina naglašena sloga), u južnim labinskim govorima naselja imenom: Skvaranska, Brovinje, Viškovići, Drenje, Crni

- noviji dvoakcenatski sustavi s parcijalnim pomakom siline, bez prednaglasnih i zanaglasnih duljina zabilježeni su u govoru Kaldira i Tinjana (sa sporadičnim prednaglasnim duljinama)
3. zamjena je starojezičnoga poluglasa /ð/ jedinstvena kao /a/:
- a) /a/ bez zatvorene artikulacije i kada je starojezični poluglas /ð/ sekundarno produljen u svim govorima izuzev u onima pod b)
 - b) /a/ zatvorene artikulacije kada je starojezični poluglas sekundarno produljen u govorima što zarubljuju taj prostor: u krajnjim boljunskim govorima s iznimkom Bresta: kao [ā] u govoru Dolenje Vasi, Lesišćine, Lupoglava, Semića, u motovunskim govorima Bartola i Kaldira; [oa] u govoru Gologoričkoga Dola; [a] / [oa] u govorima Škopljaka, Gračišća, Vele Učke; [o]¹⁶⁵⁷ u svim labinskim govorima u dijelu kojih je moguće i zatvaranje do [ɔ] kao u govoru Nedeščine, Raše, do [u] kao u govoru Gorenjega Rapca ili do [uo] kao u govoru Gondolića
4. zamjena protojezičnoga fonema /ɛ/ vokalom /a/ iza palatala:
- a) sačuvana u leksemu *zajik* u svim govorima (ali i *jačmik* u Bartolu), osim u onima pod b)
 - b) protojezični je fonem /ɛ/ zamijenjen u svim provjeravanim primjerima vokalom /e/ u ikavskim govorima okruženu govoru Tinjana

¹⁶⁵⁷ Tako je i u ikavsko-ekavskim govorima čepičkoga tipa okruženu govoru mjesta Floričići, koje nije na Hrženjakovu popisu naseljenih mjesta. Danas je dio naselja Jakomići u općini Pićan, v. *Imenik naseljenih mjesta Republike Hrvatske*, Zagreb 1998., str. 121.

5. zamjena je protojezičnoga fonema /ɔ/ jednolika, dvojaka ili trojaka:

- a) u većini govora izuzev u onima nabrojenim pod b) u korijenskome morfemu interferiraju vokali /o/ i vokal /u/, u morfemu je /nɔ/ u infinitivu protojezično /ɔ/ realizirano kao /u/, u relacijskim je morfemima supstituirano vokalom /o/
- b) u rubnim je govorima toga poddijalekta zamjena protojezičnoga fonema /ɔ/ ili jedinstvena ili trojaka:
 - /u/ je dosljedna supstitucija u govoru Gologoričkoga Dola (u ikavsko-ekavsku poluokruženju), u labinskim govorima (koji zapravo takvim ostvarajima čine zonu kontakta sa sjeveroistočnim istarskim govorima budući da je ovaj kriterij ključan za izdvajanje govora središnjega istarskoga poddijalekta) u idiomu Nedeščine, Strmca, Vozilića, Plomina
 - u korijenskim morfemima interferiraju /o/ i /u/, u morfemu se /nɔ/ u infinitivu protojezično /ɔ/ supstituira vokalom /i/, u relacijskim morfemima s /ɔ/ u sastavu zamjena je vokal /o/ u južnim pazinskim idiomima (graničnim s ikavskim čakavskim govorima na istarskome prostoru) mjesta imenom Bazgalji, Brtoši, Heki, a u govoru Tinjana (okruženu ikavskim čakavskim idiomima) uz jednaku zamjenu u prvim dvjema kategorijama u relacijskim je morfemima supstitut vokal /u/; vokalima /o/ ili /u/ u korijenskim morfemima, /o/ u relacijskim morfemima, vokalom /a/ u morfemu /nɔ/ u sjevernome dijelu ovoga poddijalekta: pazinskome Trvižu, motovunskim govorima Bartola, Kaldira, Zamaska i Brkača, boljunskim govorima izuzev idioma Vele Učke¹⁶⁵⁸

6. zamjena protojezičnoga fonema /j/:

- a) u većini je govora supstituiran vokalom /u/, dakle slijedi općehrvatsku jednadžbu: /j/, /ɔ/ > V, izuzev u onima nabrojenim pod b)
- b) zamjena je dvojaka: /o/ ili /u/ u krajnjim zapadnim labinskim govorima mjesta imenom: Mali Turini, Veli Golji, Martinski, Paradiž, Županići, Kraj Draga, čime se potvrđuje njihova rubnost u odnosu na druge labinske govore; u motovunskim govorima u kojima se očituje rubni položaj na prostoru

¹⁶⁵⁸ Među njima su neki u kojima je zabilježen zatvoreni ostvaraj /ā/.

ekavskoga dijalekta u dodiru s buzetskim dijalektom: u idiomu Kaldira, Bartola i Brkača

7. ostvaraj monoftonga zatvorene / otvorene artikulacije/ diftonga:
- a) za središnji je istarski poddijalekt u cjelosti tipičan spomenuti vid tendencije pojačane vokalnosti: diftonzi [ie], [uo] značajka su svih žminjskih i pazinskih govora izuzev mjesnoga govora Tinjana, te dijela boljunskih govora (Paz, Boljunsko Polje, Boljun), kao i motovunskih rubnih ekavskih govora; takvi diftonzi u kombinaciji s [a] / [oa] osobitost su rubnih pazinskih govora Gologoričkoga Dola, Škopljaka, Gračišća; zatvoreni su i otvoreni ostvaraji ponedje svih vokala svojstveni dijelu boljunskih govora (Veloj Učki, Brestu, Dolenjoj Vasi, Semiću, Lesišćini, Lupoglavu, Vranji), motovunskome govoru Zamaska, svim labinskim govorima izuzev govoru Vozilića i govoru Plomina, u kojima se od realizacija toga vida pojačane vokalnosti u labinskim govorima načelno realizira samo /o/ < /ā/
- b) temeljni peterovokalni inventar, moguć i u prednaglasnim dugim slogovima, svojstven je jedino govoru Tinjana (u kojem su sporadično zadržane prednaglasne duljine) i izdvojenim boljunskim idiomima, a govoru Brkača samo u naglašenoj poziciji (u nenaglašenim slogovima ostvaruju se samo kratki vokali). Ovi idiomi i time pokazuju svoju rubnost na prostoru središnjega istarskoga poddijalekta. Zatvoreni je /ā/ svojstven govorima Bartola i Kaldira samo u naglašenu slogu (premda su npr. za ekavski zaselak Brdo ovjereni i diftonzi)
8. u slijedu se s nazalom artikulacija vokala:
- a) mijenja u nekoliko ostvaraja pod različitim uvjetima: kao [ʰa] od /ā/ iza nazala u svim žminjskim govorima; kao [ʰa] ili [θ] od /ā/ iza i ispred nazala u dijelu pazinskih govora (Berma, Pazina, Brtoša, Gračišća, a u govoru Bazgalja samo iznimno), boljunskih govora bližih jezgri središnjega istarskoga poddijalekta (Boljunsko Polje, Boljun); [ʰa] ili [θ] ispred i iza nazala neovisno o duljini /a/ u pazinskim govorima imenom Lindar, Heki te u boljunskome govoru Paza; [a] ispred i iza nazala bez obzira na duljinu /a/ u govoru Vranje

b) vokal /a/ ostaje bez promjene¹⁶⁵⁹ u slijedu s nazalom u govorima naselja udaljenijim od središta ovoga poddijalekta imenom Gologorički Dol, Škopljak,¹⁶⁶⁰ Trviž, Tinjan, Brest, Brkač, Bartol, Kaldir, Zamask, a jednako je i u svim labinskim govorima; u govoru Vele Učke, graničnome govoru sa sjeveroistočnim istarskim govorima, u 1. l. sg. prezenta glagola s morfemom /en/ zatvara se /e/ do /i/, kao što je zabilježeno u dijelu zaobalnih govora ovoga poddijalekta

9. finalno se slogovno /l/:

c) u svim govorima osim u krajnjim istočnim (s izuzetkom Vele Učke u kojoj su ostvaraji kao u većini govora ovoga poddijalekta) reducira u kategoriji sg. m. r. glag. prid. rad., što je bitna razlučnica u odnosu na sve ostale poddijalekte ekavskoga dijalekta, a zadržava neizmijenjenim u drugim dvjema kategorijama

d) u rubnim je govorima redukcija zahvatila još jednu ili dvije kategorije:

- u boljunskim je govorima imenom Semić, Lupoglav, Dolenja Vas, Brest, Vranja uz prethodnu kategoriju redukcija zahvatila i kategoriju finalnoga sloga imenica, pridjeva, priloga..., jednako kao i u govoru Zamaska
- u govorima s višim stupnjem rubnosti reducirano je finalno slogovno /l/ i na dočetu unutrašnjega sloga: u idiomu Bartola i idiomu Kaldira, dok se u toj poziciji u govoru Brkača realizira /v/, koje prelazi i u /f/

10. fonem /ǃ/:

a) dio je konsonantskoga inventara većine govora ovoga poddijalekta izuzev idioma nabrojenih pod b), a u govoru se Gornjega Rapca u slijedu *labijal+ ðj* ostvaruje /j/

b) promjena /ǃ/ > /j/ svojstvena je rubnim punktovima središnjega istarskog poddijalekta imenom Trviž, Paz, Boljun, Vozilići i Plomin, Bartol, Kaldir, Brkač i Zamask; u dijelu govora interferiraju /ǃ/ i supstitut /j/: u govoru Berma uz češču

¹⁶⁵⁹ Među takvima su i govori u kojima se realizira zatvorena artikulacija /ā/ bez obzira na slijed s nazalom.

¹⁶⁶⁰ Jednako vrijedi i za govor Floričića.

supstituciju konsonantom /j/ u slijedu se *labijal+ əj* ostvaruje /j/, dok u govoru Tinjana /j/ i /j/ alterniraju

11. u svim je govorima ovoga dijalekta inicijalno /v/ u skupini s /r/ ili s /r/ u istome ili u sljedećemu slogu reduciran, a u drugim tipovima mijena u vezi sa sonantom /v/ govori se ovoga dijalekta razlikuju:

a) najvećem su broju govora ovoga poddijalekta u protojezičnoj i starojezičnoj skupini /və/ (< /vʲb/, /vb/) u funkciji prefiksa zabilježeni dubletni ostvaraji s redukcijom /v/ ispred šumnika i sonanta i provedenom metatezom /v/ ispred sonanta nakon redukcije starojezičnoga poluglasa, kao i vokalizacijom inicijalnog sonanta nakon redukcije poluglasa ispred šumnika ili drugoga sonanta; kontinuant se protojezičnoga prijedloga *vʲb* kao samostalne morfološke riječi ostvaruje kao *v / va / ø* u svim govorima izuzev u onima nabrojenim pod b); početno se /v/ reducira i u dijelu leksema kada je iza njega slijedio /o/, neki od likvida nakon provedene metateze ili vokal koji zamjenjuje protojezični fonem /j/: u svim žminjskim govorima, pazinskim, boljunskim govorima Lupoglava, Semića, Vele Učke, Lesišćine, Paza, Boljuna te u južnim labinskim govorima mjesta imenom: Brovinje, Skvaranska, Viškovići, Drenje, Crni, Gondolić

b) različito je u rubnim punktovima ovoga dijalekta:

- u govorima s nižim stupnjem rubnosti u protojezičnoj se i starojezičnoj skupini /və/ (< /vʲb/, /vb/) u funkciji prefiksa /v/ reducira ispred šumnika i sonanta u najvećem broju primjera /v/ vokalizira se poluglas /v/ vokalizira se inicijalni sonant nakon redukcije poluglasa ispred šumnika ili drugoga sonanta u boljunskim rubnim govorima Lupoglava, Semića, Bresta, Dolenje Vasi te u svim labinskim govorima; kontinuant se protojezičnoga prijedloga *vʲb* kao samostalne morfološke riječi ostvaruje kao *va / u* u govoru Heka, a samo kao *u* u govoru rubnih govora Trviža i Tinjana; /v/ se u skupinama s /r/ ili s /r/ u istome ili narednome slogu reducira; redukcija početnoga /v/ zabilježena je samo u primjerima *rabac / lasi* u rubnim pazinskim govorima Škopljaka, Gračišća, Bresta, Dolenje Vasi, Vele Učke, te u sjevernijim labinskim govorima mjesta imenom:

Gorenji Rabac, Ripenda Kosi, Raša, Labin, Vinež, Nedeščina, Strmac, Vozilići, Plomin, Mali Turini, Veli Golji, Martinski, Paradiž, Županići, Kraj Draga

- u govorima rubnosti višega stupnja mjesta imenom: Bartol, Kaldir, Zamask, Brkač uz distribuciju kao pod a) češća je metateza inicijalnog sonanta nakon redukcije poluglasa u protojezičnoj i starojezičnoj skupini *vð* u funkciji prefiksa, a kontinuant je protojezičnoga prijedloga *v̂b* kao samostalne morfološke riječi prijedlog *u*
12. protetsko se /j/ osim u primjerima fonemizacije /j/ u protojezičnom razdoblju:
- a) u novim položajima ne realizira sustavno u većini govora, već participira samo u pojedinim leksemima u svim žminjskim, pazinskim, boljunskim i motovunskim govorima, a među labinskim govorima samo u idiomima mjesta imenom Vozilići, Plomin, Nedeščina, Strmac (u govoru Žminja i Orbanića zabilježene su i dublete s /j/ i bez /j/ u primjerima s fonemiziranim /j/)
 - b) u novim položajima ostvaruje protetsko /j/ ispred prednjih vokala i protetsko /v/ ispred vokala stražnje artikulacije u pojedinim leksemima u labinskim govorima, izuzev u onima nabrojenim pod a)
13. protojezični prijedlog *vy* zadržan je u izmijenjenu obliku kao *vi* u dijelu leksema, a u ostalim je primjerima rezultat ujednačavanja protojezičnih i starojezičnih prijedloga *vy*, *iẑb* (> *izð*), *ŝb* (> *sð*) prijedlog *z*, koji se onda, ovisno o fonemu koji slijedi, realizira i kao *ž*, *s*, *š*:
- a) u svim govorima osim u onima pod b) nisu razvijeni drugi oblici, dok je u govoru Brkača i Zamaska zabilježen samo prijedlog *z*
 - b) među boljunskim govorima uz nabrojene prijedloge i oblike zabilježen je i prijedlog *viẑ* kao rezultat njihova rubnoga položaja u odnosu na druge govore središnjega istarskog poddijalekta u govorima Dolenje Vasi, Vranje, Boljuna
14. na dočecima slogova, unutrašnjih i vanjskih, u govorima se ovoga poddijalekta provode mijene:

- a) obezvučenje je zvučnih konsonanata u dočecima finalnih slogova dosljedno, u dočecima unutrašnjih i finalnih slogova /v/ > /f/, a u dočecima finalnih slogova /g/ > /h/ u većini govora ovoga poddijalekta, izuzev govora mjesnih idioma pod b)
- b) obezvučenje je zvučnih konsonanata u dočecima finalnih slogova dosljedno, u dočecima unutrašnjih i finalnih slogova zadržano je neizmijenjeno /v/, a u dočecima finalnih slogova /g/ > /h/ u govorima mjesta imenom Vela Učka, Tinjan, Boljun, Lupoglav

B) morfološke značajke:

1. u relacijskim morfemima G sg., NAV pl. imenica ž. r. a-osnova:

a) alomorf nepalatalne deklinacije prevladao je bez obzira na dočetak osnove u govorima Paza, Lesišćine, Boljuna, Gornjeg Rapca, Plomina, Gondolića, Vicana, Polja, Škopljaka, Gračišća; /i/ je načelno u svih imenica osim u onih s dočekom /c/, ali uz česta odstupanja, u govorima mjesta imenom: Vela Učka, Brest, Dolenja Vas, Vranja, Lupoglav, Semić, te u preostalim nenabrojenim labinskim govorima; u G sg. morfem je /i/, a u pluralnim je oblicima, uz uobičajeni morfem /i/ u većine imenica, u imenica s dočekom *-ica* i u augmentativa s dočekom *-ina* te dijela imenica s *-ija* u žminjskim govorima realiziran morfem /e/

b) prevladao je palatalni alomorf [e], ali s odstupanjima, kao jedna od razlučnica pazinskih i žminjskih govora unutar središnjega istarskoga poddijalekta, u govorima mjesta imenom Lindar, Pazin, Gologorički Dol, Tinjan, Beram, Trviž, Brtoši, Heki, ali i u njima sjevernijim rubnim motovunskim govorima mjesta imenom Kaldir, Zamask, Bartol, Brkač; u NAV morfem je /e/, a u G sg. uglavnom /i/, izuzev u imenica s tvorbenim morfemom /ina/ i onih s dočekom /j/ ili /c/, u kojima je većinom /e/, u govoru Bazgalja

2. morfem I sg. imenica i imeničkih riječi ž. r. ostvaruje se:

a) s novim oblikom /on/ u većini govora (usporedno s /o/ u dijelu idioma¹⁶⁶¹) ovoga poddijalekta osim u govorima nabrojenim pod b)

¹⁶⁶¹ Tako je u govoru G. Rapca i govoru Boljuna.

b) bez naknadnih inovacija kao /u/ u sjeverozapadnim labinskim govorima naselja imenom Martinski, Paradiž, Županići, Kraj Draga; kao /o/ u preostalim labinskim govorima osim u govoru Vozilića i govoru Plomina, u rubnim boljunskim govorima mjesta imenom Lupoglav, Semić, Brest, Dolenja Vas, Vranja, Vela Učka; s analoškim izmjenama prema istome padežu istih riječi m. i s. r. kao /un/ u labinskom govoru Vozilića i u govoru Plomina čime su ti idiomi približeni sjeveroistočnim istarskim govorima

3. u G pl. imenica m. i s. r.:

a) u najvećem broju govora ovoga poddijalekta alterniraju morfem /ø/ i morfem /i/

b) samo su u dijelu govora uopćeni oblici s morfem /ø/, tj. u idiomima naselja imenom: Lesišćina i Vela Učka; morfem /i/ češći je u idiomima što sa sjevera zaokružuju labinske govore naselja imenom: Vozilići, Plomin, Veli Golji, Mali Turini, Martinski, Paradiž, Kraj Draga, Županići, Gondolić; ili u graničnim idiomima s buzetskim govorima: u idiomu Kaldira, Zamaska, Bartola, Brkača; dok se uz morfeme /i/ i /ø/ razvija i nesustavan morfem /ah/ u boljunskim govorima naselja imenom Boljun, Lupoglav

4. relacijski morfemi u DLI pl. imenica m. i s. r. u manjem broju govora unutar ovoga poddijalekta očituju uščuvanost neizmijenjenih oblika nakon redukcije starojezičnoga poluglasa i realizacije jata, a u većem dijelu idioma pokazuju tendenciju k ujednačavanju s oblicima istih padeža imenica ž. r. u jednome, dvama ili trima padežima, dok ujednačavanja prema novijim morfemima predstavljaju ekskluzivnost govora u zonama kontakta:

a) neizmijenjeni oblici za te padeže nakon redukcije starojezičnoga poluglasa i realizacije jata sačuvani su u mjesnim govorima naselja imenom Lindar, Beram, Vinež, Raša, Kranjci, Labin, u motovunskim govorima Bartola i Brkača, rubnim prema refleksu jata;¹⁶⁶² u manjem je dijelu

¹⁶⁶² U rubnim je govorima ovoga poddijalekta opservirana i realizacija zamjenice *kaj* u značenju upitno-odnosne zamjenice, kojom participira u intenzitetu sekundarne rubnosti spomenutih idioma: u govoru Bartola je realiziran i dio kompozita te

govora uz neizmijenjene oblike zabilježen i nesustavan morfem /ah/ u L pl. imenica s. i m. r.: u govoru Gračišća, Bresta, Skvaranske, dok je u stanovitu broju govora u tome padežu morfem /ah/ jedinstven: u pazinskome govoru Škopljaka, u žminjskim govorima Pucića, Domjanića, Jurića, Debeljuha, Vidulina, Prkačina, u boljunskim govorima Dolenje Vasi, Vranje, Lesišćine, Bresta i Paza, u labinskim govorima Gondolića, Vozilića, Velih Golja, Malih Turina, Paradiža, Županića, Kraj Drage, Strmca; uz neizmijenjene morfeme u Dl pl. ostvaruju se u L pl. /ah/ i /i/ u pazinskim govorima Bertoša, Pazina, te među žminjskim u idiomu Žminja; govori u kojima su uz neizmijenjene morfeme nakon redukcije starojezičnoga poluglasa /ð/ i supstitucije jata vokalom /e/ mogući i neusustavljeni analoški oblici istih morfema imenica ž. r. u dvama, ali u nekim govorima i u svim trima padežima: u D pl. /on/, /en/, /an/, u L pl. /eh/, /ah/ u I pl. /i/, ali rjeđe i /ami/: u govorima Gornjega Rapca, Nedešćine, Martinskog, Plomina, Crnog i Drenja, Brovinja, Viškovića, Gore Glušića, Orbanića

b) ujednačavanja morfema DLI pl., koja ne slijede tendenciju analogije prema sklonidbi imenica ž. r.:

- uz neizmijenjene je morfeme u Dl pl. u L pl. realiziran samo /i/, ujednačen prema postojećemu morfemu I pl. u govoru Heka, Trviža i još sjevernijega Zamaska; uz neizmijenjeni morfem za D pl. realizira se samo /ah/ u L pl., a u I pl. uz /i/ i noviji /imi/ ili /ima/: u govoru Boljuna, Lupoglava, Bazgalja, Gologoričkoga Dola
- samo su u dvama rubnim govorima, idiomu Tinjana i idiomu Kaldira zabilježeni noviji sinkretizirani oblici, tj. morfem /ima/ u svim trima padežima

zamjenice *zakaj*, *nekaj*, ali *nač*, *nič* (= 'ništa'); Brkača *zakaj*, te *u kaj*, ali *nič* / *niš* (= 'ništa'); Zamaska *zakaj* / *zač*, *nekaj*, ali *nič* (= 'ništa'), *aš* (mlađe stanovništvo, koje je osnovnu školu pohađalo u Zamaskom Dolu, ostvaruje zamjenicu *ča* i njene kompozite), dok je govoru južnijega Kaldira imanentna samo zamjenica *ča* i njeni kompoziti. Oblik *niš* svojstven je i kajkavskim i čakavskim govorima, ali mu je razvoj drukčiji. Usp. npr. M. Moguš, 106, str. 23., I. Lukežić, 88, str. 138.

Primorskomu poddijalektu pripadaju mjesni idiomi na lijevoj obali Rječine zapadno od govora punktova koji su danas gradska riječka naselja imenom Trsat, Gornja i Donja Vežica i Sušak (Pečine). Na obalnome prostoru njegovim su dijelom govori kostrenskih zaselaka, govor Bakra, a u zaleđu govori dvaju zaselaka Drage (Tijani i Brig I), govori mjesta imenom Kukuljanovo, Ponikve, Plosna, Škrljevo, Vitoševo (Sv. Kuzam), Krasica, Praputnjak, Meja, Gornje Jelenje (uvjetno) i ekavska oaza - govor Crikvenice, okružen ikavsko-ekavskim čakavskim govorima, te govor Mrzlih Vodica, na prostoru gorskokotarskih kajkavskih govora. Ovaj je poddijalekt u odnosu na druge poddijalekte ekavskoga dijalekta izrazito teritorijalno i jezično kompaktan (izuzev dviju spomenutih sinkopa), bez disperzija u realizaciji većine jezičnih činjenica, a kao cjelinu obilježuju ga inovativne crte u primarno ekavskome refleksu jata, u starome troakcenatskome sustavu te u dijelu promatranih značajki morfološkoga sustava.

A) fonološko-fonetske značajke:

1. ekavski je refleks jata i dalje sustavno zastupljen iako je u svim govorima u odnosu na druge govore ekavskoga dijalekta opserviran povećani broj ikavskih zamjena jata u korijenskim morfemima, a u riječima iste porodice riječi i disperzivan refleks jata koji ne slijedi nikakvu zakonitost; manji je broj ikavizama u tvorbenim morfemima izuzev u govoru Meje; među relacijskim se morfemima realiziraju rijetki sporadični ikavski ostvaraji, dok su dosljedni ikavizmi zabilježeni jedino u GII pl. zam. dekl. u govoru Trsata i u osam morfema govora Mrzlih Vodica:
 - a) najmanji je broj korijenskih ikavizama zabilježen u govoru kostrenskoga zaseoka Urinja i u govoru Bakra, a u drugima više
 - b) najveći je broj korijenskih ikavizama (gotovo trostruki u odnosu na broj u govoru Urinja i u govoru Bakra) zabilježen u govoru Crikvenice, što potvrđuje njegovu izoliranost od matičnoga poddijalekta, ali ne i strukturalnu izmjenu. U govoru Mrzlih Vodica povećan je broj tvorbenih ikavizama (peterostruko u odnosu na one trsatsko-bakarske govore s najmanjim brojem tvorbenih ikavizama) te dosljednih ikavskih zamjena jata - u osam morfema i sporadičnih

ikavskih supstitucija - u dvama morfemima, čime se može pribrojiti govorima ekavskoga dijalekta koji su se u povijesnome kontaktu s govorima međudijalekta sjeverozapadnoga areala (u ovome slučaju s gorskokotarskim kajkavskim) udaljili od osnovne čakavske realizacije jata

2. stari troakcenatski sustav s \tilde{a} zadržanim u svim pozicijama u kojima se počeo ostvarivati eliminacijom starojezičnoga fonema /ð/ iz fonološkoga sustava, sa samo sporadičnim neutralizacijama $\tilde{a} > \hat{a}$ u finalnoj poziciji u riječi opserviranim u govorima Trsata, Bakra, Krasice i Praputnjaka, a u govoru Mrzlih Vodica s alternacijama ostvarivima i u drugim pozicijama u riječi, te s tendencijom ujednačavanja vrste i mjesta akcenta unutar paradigmi imenica ž. r. i u imenica m. r.:
 - a) podvrgnut je inovacijama u utrnuću nenaglašenih duljina: i zanaglasnih i prednaglasnih u svim govorima izuzev u govoru Crikvenice (u govoru Trsata, Krasice i Plosne duljine su samo sporadične i nesustavne), čime su podudarni s graničnim govorima sjeveroistočnoga istarskog poddijalekta na desnoj obali Rječine
 - b) zadržane su zanaglasne i prednaglasne duljine i ispred i iza svih triju akcenata u prostorno i jezično izoliranu govoru Crikvenice
3. refleks starojezičnoga poluglasa /ð/ u svim je govorima ovoga poddijalekta /a/ bez obzira je li riječ o primarno kratku fonemu ili sekundarno produljenu
4. u svim je govorima ovoga poddijalekta zadržana promjena /e/ > /a/ iza palatala u primjerima *zajik* i *jačmik*
5. u svim je idiomima stražnji protojezični nazal /ɔ/ u promatranim kategorijama zamijenjen fonemom /u/
6. zamjena protojezičnoga /l/ u svim je govorima /u/, dakle vrijedi općehrvatska jednadžba: /ɔ/, /l/ > V
7. svim je govorima svojstven klasični peterovokalni inventar, tipičan za kopnene uzobalne govore, ali s drukčijom distribucijom:

- a) u svim govorima osim u govoru Crikvenice dugi se vokali realiziraju jedino u naglašenu slogu
- b) dva idioma pokazuju obrnuto proporcionalan odnos rubnih i središnjih govora:
- prvi potvrđuje da do rubnih govora ne stižu uvijek inovacije koje su rezultat unutrašnjih procesa, odnosno koje su svojstvene središtu određenoga poddijalekta: u govoru se Crikvenice svi dugi i kratki vokali ostvaruju u svim pozicijama bez ograničenja
 - drugi, govor Mrzlih Vodica, dokazuje da su inovacije u rubnim govorima moguće kao rezultat ubrzanog procesa u razvitku određene jezične činjenice pod utjecajem govora s kojima je promatrani idiom u kontaktu. U njemu su zabilježeni i drukčiji ostvaraji /ē/ kao [ē] i [ej], /ō/ kao [ō] te kratki /e/ kao otvoreni [ɛ], za sva tri vokala bez obzira na podrijetlo,¹⁶⁶³ u kojima se, uz promjene tipične za čakavsko narječje na širem području, očituju i značajke svojstvene makrosustavu genetski različitih govora s kojima je u dodiru
8. artikulacija se vokala uz nazale ne mijenja niti u jednome idiomu ovoga poddijalekta
9. finalno slogovno /l/ zadržano je neizmijenjeno u promatranim kategorijama u svim govorima ovoga poddijalekta
10. konsonantskom inventaru govora primorskoga poddijalekta imanentan je fonem /l/
11. u protojezičnoj i starojezičnoj skupini /vǝ/ (< /vb/, /vb/) u funkciji prefiksa reducira se /v/ ispred šumnika i sonanta / vokalizira se starojezični poluglas / vokalizira se inicijalni sonant nakon redukcije starojezičnoga poluglasa ispred šumnika ili drugoga sonanta u svim govorima ovoga poddijalekta; kontinuant je protojezičnoga prijedloga *vǝ* kao samostalne morfološke riječi realizirana kao *v/va* u svim

¹⁶⁶³ V. Barac-Grum jasno mrzlovodički vokalizam pribraja čakavskome vokalizmu, a neujednačenost ostvaraja /ē/ s ostvarajima /ō/, koji nije razvio diftonšku varijantu, kao i ostvaraj kratkoga otvorenoga glasa, češćega na apsolutnome kraju riječi, pripisuje upravo utjecaju govora s kojima je u kontaktu. Usp. V. Barac-Grum, 6, str. 36., 37.

- govorima; /v/ se u skupini s /r/ ili s /r̥/ u istome ili sljedećemu slogu reducira
12. nisu zabilježeni primjeri s protetskim /j/ ili /v/ osim u primjerima s fonemiziranim /i/ u protojezičnome razdoblju
 13. u svim je govorima ovjereno ujednačavanje protojezičnih i starojezičnih prijedloga *vy*, *izb* (> *izθ*) i *s̥b* (> *s̥θ*) na prijedlog *z*, koji se onda, ovisno o fonemu koji slijedi, realizira i kao *ž*, *s*, *š*
 14. govorima ovoga poddijalekta nisu svojstvene mijene: obezvučenje zvučnih konsonanata u dočecima finalnih slogova riječi, mijena /v/ > /f/ u dočecima unutrašnjih i finalnih slogova riječi, niti promjena /g/ > /h/ u finalnim slogovima riječi

B) morfološke značajke:

1. u morfemima G sg., NAV pl. imenica ž. r. u govorima ovoga poddijalekta češće se no u drugim ekavskim podsustavima ostvaruje morfem /e/, no i u tome poddijalektu u glavnini je govora dominantan morfem /i/:
 - a) prevladali su usustavljeni alomorfi negdašnje nepalatalne deklinacije, izuzev u imenica s dočekom osnova na /c/ u govorima mjesta imenom Draga, Krasica, Kukuljanovo, Plosna, Ponikve, Praputnjak, Škrljevo, Vitoševo (Sv. Kuzam), a u govoru Meje iznimno u takvih imenica samo u G sg. U dijelu je govora polarizacija izrazitija: u NV pl. morfem je /i/, a u G sg. i A pl. /e/ u govoru Urinja, dok je u govorima Bakra i Crikvenice u A pl. pobijedio morfem /i/, a u G sg. i NV pl. morfem /e/
 - b) u svim padežima ujednačen je morfem /e/ u govoru Mrzlih Vodica te u govorima mjesta imenom Trsat (pa i D. Vežica i Pećine), te od idioma kostrenskih zaselaka spominjanih u ovoj radnji u govoru zaseoka Žurkovo, idiomu zaseoka Vrh Martinščice, govoru Sv. Lucije, čime su ti govori podudarni s krajnjim sjeveroistočnim istarskim govorima na desnoj obali Rječine i s njima tvore zonu kontakta tih dvaju poddijalekata

2. u I sg. imenica i imeničkih riječi ž. r. razvijen je morfem /un/ analogijom prema istome padežu istih riječi m. i s. r. u svim govorima ovoga poddijalekta
3. u G pl. imenica m. i s. r. u svim govorima toga poddijalekta alterniraju morfem /ø/ i češći morfem /i/
4. u DLI pl. imenica m. i s. r. u glavnini su govora toga poddijalekta zadržani stari morfemi, a u dijelu su govora zabilježene inovacije:
 - a) u većini su govora zadržani različiti morfemi neizmijenjeni nakon redukcije starojezičnoga poluglasa i realizacije jata kao /e/: D pl. /on/, /en/, L pl. /eh/, I pl. /i/, izuzev u onima nabrojenim pod b)
 - b) uz spomenute je oblike u DL pl. u I pl. razvijen morfem /in/ u govorima mjesta imenom Bakar, Urinj, Žurkovo, Praputnjak; uz neizmijenjene oblike u DI pl. u L je uz stari morfem /eh/ zabilježen i noviji /ima/ u idiomu Trsata; uz neizmijenjeni morfem nakon redukcije poluglasa u D pl., u L alterniraju morfemi /eh/ i /ih/, a u I pl. /imi/ i /imin/ u idiomu Mrzlih Vodica

Otočni poddijalekt obuhvaća sve govore na otoku Cresu i dva najsjevernija govora na otoku Lošinju: mjesni govor Nerezina i mjesni govor Sv. Jakova. Obilježen je izrazitim značajkama starije ili primarne rubnosti¹⁶⁶⁴ koje odražavaju stupanj jezičnoga razvoja s kraja starohrvatskoga razdoblja i kojima ovaj poddijalekt potvrđuje svoj rubni južni teritorijalni položaj u odnosu na druge govore ekavskoga dijalekta.

A) fonološko-fonetske značajke:

1. potpuna konzekventnost ekavskoga refleksa jata svojstvena je svim govorima otočnoga poddijalekta u korijenskim i tvorbenim morfemima. U kategoriji relacijskih morfema opservirana je tendencija smanjenja broja padeža s jatom u sastavu: u L sg. imenica m. i s. r. zabilježena je u daleko većem broju potpuna, samo u rijetkim idiomima djelomična, unifikacija morfema prema morfemu D sg. istih imenica ili prema u-osnovama.¹⁶⁶⁵ U svim su morfemima zamjeničke

¹⁶⁶⁴ O tim terminima u: I. Lukežić, 88, str. 123.

¹⁶⁶⁵ Opservirana je i tendencija k ujednačavanju imenica ž. r. u L pl. imenica m. i s. r. u kojemu se uz primarno /eh/ sporadično ostvaruje i /ah/.

deklinacije koji su u nepalatalnoj varijanti imali jat u govorima ovoga poddijalekta realizirani morfemi negdašnje palatalne deklinacije s početnim vokalom /i/, no ipak se zapaža:

- a) manji broj ikavskih zamjena u korijenskim morfemima u svim govorima otoka Cresa izuzev u govoru Osora i u govoru Ustrina
 - b) nešto uvećani broj ikavskih supstitucija u tvorbenim morfemima u južnijim creskim govorima, uključujući Ustrine, te u lošinjskim govorima; dosljedna ikavska realizacija jata u morfemu komparativa u ikavsko-ekavskim lošinjskim govorima najbližemu idiomu, govoru Sv. Jakova, a sporadična i u drugim južnijim govorima toga poddijalekta: u govoru Nerezina, mjesnome govoru Punte Križa, ali i u govorima središnjih naselja Orleca i Predošćice
2. akcenatski sustavi govora toga dijalekta jedinstveni su u pogledu utrnuća nenaglašenih duljina, dok se s obzirom na realizaciju akuta razlikuju:
- a) sjeverni govori do Osora čuvaju stari troakcenatski sustav: akut slabo izražene uzlaznosti alternira s â u svim slogovima, izuzev pred sonantima na vokalu podrijetlom od šva na kojem duljenje načelno izostaje, pa i realizacija ã. Realizira se i u novoj fonološkoj funkciji: pri sekundarnu duljenju u nefinalnim (najčešće otvorenim) slogovima na vokalima /a/, /e/, /o/, načelno izuzev na vokalima podrijetlom od /ə/ i u još nekoliko kategorija
 - b) u južnim govorima na otoku Cresu: u govoru Punte Križa i Osora i u govorima na otoku Lošinju sačuvan je stariji dvoakcenatski sustav, a akut, slabo izražene uzlaznosti, ovjeren je kao slobodna varijanta â, dok je ã često produljen (i kratak i produljeni akcent ovjereni su i u istim riječima), pa i pri regresivnu pomaku (obično u otvorenu slogu). I u tim su govorima odmaci zabilježeni u primjerima podrijetlom od starojezičnoga fonema /ə/

3. realizacijom starojezičnoga poluglasa /ð/ govori ovoga poddijalekta pokazuju zasebnost govora koji su zarubljavali ili i danas zaokružuju čakavske govore:¹⁶⁶⁶
- a) u najvećem broju govora i to onih smještenih u središtu ovoga poddijalekta kratki starojezični poluglas /ð/ > /e/, sekundarno produljen /ð/ > /a/, a u nekih brojeva zamijenjen je vokalom /o/: *sedon*, *oson* (i brojevima složenim njima): u govoru Vrane, Orleca, Valuna, Lubenica, Zbičine, Cresa, Stivana, Beleja
 - b) u sjevernim govorima neovisno o duljini / kraćini starojezični je poluvokal /ð/ najčešće supstituiran vokalom /a/, rijetko vokalom /e/, a u brojeva i u 1. l. sg. prez. glag. *biti* realizira se /o/: *sedon*, *oson* (i u brojeva složenim tim brojevima, *son*: u govorima Vodica, Dragozetića, Filozića, Predošćice, Belog; u južnim je govorima najčešće /ð/ punom vokalizacijom prešao u /a/ (dugi se diftongira), rijetko u /e/: u govoru Ustrina, Osora, Punte Križa, Nerezina, Sv. Jakova
4. u svim je govorima ovoga poddijalekta zadržan najveći broj primjera promjene /e/ > /a/ iza /j/, /č/, /ž/ (*zajik*, *jačmik* / *jašmik*, *žajan* / *žajen*, u dijelu govora s čakavskim ostvarajima), čime je potvrđena češća realizacija te čakavske vrhunske razlučnice u otočnim govorima
5. protojezični je stražnji nazal /ɔ/ u svim govorima otočnoga poddijalekta zamijenjen vokalom /u/
6. realizacijom protojezičnoga slogotvornog /l/ govori ovoga poddijalekta potvrđuju svoju teritorijalnu rubnost primarnoga tipa, nastalu u doba formiranja dijalekata pri kraju starohrvatskoga razdoblja:
- a) u središnjim idiomima otočnoga poddijalekta u dijelu je govora starojezični poluglas u kategoriji uz /l/ najčešće zamijenjen vokalom /e/, a u dijelu je primjera nakon toga /l/ i reduciran, u rijetkim korijenskim morfemima /l/ > /u/, dok je u kategoriji infinitiva 1. vrste glagola rezultat /le/.

¹⁶⁶⁶ Na kvarnerskome prostoru tako je u krčkim govorima kao rubnim idiomima ikavsko-ekavskoga dijalekta. D. Brozović nalazi slične realizacije i u kajkavskim dijalektima: goranskome i u prigorskome. Usp. D. Brozović, 23, str. 85.

Tako je u idiomu Vrane, Orleca, Valuna, Lubenica, Cresa, Stivana, Beleja, Martinšćice, Miholašćice, Vidovića

b) u govorima u kojima je poluglas uz /l/ zamijenjen vokalom /a/, u manjem je broju korijenskih morfema rezultat kao u govorima pod a), tj. /l/ > /u/. U kategoriji je infinitiva 1. vrste glagola, kao u govorima pod a), rezultat mijene /le/. Tako je u govoru naselja imenom Vodice, Beli, Dragozetići, Filozići, Predošćica, Ustrine, Osor, Punta Križa, Nerezine, Sv. Jakov. Podudarni su dakle sjeverni i južni, ali ne i središnji govori ovoga poddijalekta

7. govorima su otočnoga poddijalekta na planu vokalizma uz temeljni peterovokalni inventar u najvećem broju govora, imanentne i razvojne crte koje su tipične za čakavštinu u cjelini i za njezin otočni prostor:

a) temeljni je peterovokalni inventar svojstven govorima mjesta imenom: Vodice, Zbičina, Predošćica, Dragozetići, Filozići, Cres, Orlec, Lubenice, Valun, Vrana, Osor, uz fonetski otvorenije nenaglašene i kratke parnjake te zatvorenije naglašene i duge parnjake, pa i diftonge u pojedinim govorima, kao što potvrđuju ovjere dijela govornika pojedinoga mjesnoga idioma (npr. u govoru Predošćice, Cresa)

b) uz temeljni peterovokalni inventar u govorima Belog, Stivana, Ustrina realizira se i /ā/ zatvorene artikulacije. Diftonški su i zatvoreni ostvaraji [ie] < /ē/, [uo] / [o] < /ō/, [ua] < /ā/ osobitost južnih govora unutar ovoga poddijalekta: govora Punte Križa, Nerezina, Sv. Jakova

8. otočnome poddijalektu u cjelini nije svojstveno zatvaranje vokala uz nazale poput onoga u sjeveroistočnim istarskim govorima niti poput onoga u središnjim istarskim govorima, već je sporadično u govoru Orleca, Cresa, Beleja vokal nazalizirane artikulacije, a sam nazal oslabljen ili reduciran

9. u svim je govorima toga poddijalekta zadržano neizmijenjeno finalno /l/ u svim kategorijama

10. svim je govorima svojstvena supstitucija /l/ palatalom /j/

11. u protojezičnoj i starojezičnoj skupini /vð/ (< /vb/, /vb/) u funkciji prefiksa najčešće se nakon redukcije poluglasa provodi metateza inicijalnoga /v/ i sonanta / vokalizira se

starojezični poluglas / / nakon redukcije starojezičnoga poluglasa /v/ ostaje neizmijenjeno / reducira se ili vokalizira inicijalni sonant nakon redukcije starojezičnoga poluglasa ispred šumnika ili drugoga sonanta u svim govorima toga poddijalekta; kontinuanta je protojezičnoga prijedloga *v̥b* kao samostalne morfološke riječi ostvarena kao *v / va* u svim govorima te *vav* u govorima Vrane, Orleca, Stivana, Beleja, Martinšćice, Miholašćice, Vidovića, Ustrina, Osora, Punte Križa, Nerezina, Sv. Jakova; /v/ se u skupini *s /r/* ili *s /r̥/* u istome ili sljedećemu slogu reducira u svim govorima u provjeravanim primjerima osim u primjeru *tvardi / tverdi*; nije zabilježena redukcija početnog /v/

12. u govorima ovoga poddijalekta zabilježeni su dubletni ostvaraji s protetskim /j/ i bez /j/, u dijelu govora ovjeren je primjer *vusta* s protetskim /v/. U nekim se govorima sporadično, a u drugima alternativno češće, realizira /g/ ispred stražnjih i srednjeg vokala, osim u primjerima s fonemiziranim /j/ u protojezičnome razdoblju
13. u svim su govorima zadržani rijetki relikti protojezičnoga prijedloga *vy*, a sva su tri protojezična i starojezična prijedloga u tim govorima ujednačena na *z*, koji se mijenja u *ž, s, š*, ovisno o fonemu koji slijedi, a ostvaruju se i kontaminirani oblici *zez / zaz / ziz*
14. u svim se govorima zvučni konsonanti na dočetu finalnoga sloga obezvučuju (ponekad s manjim intenzitetom), /v/ > /f/ na dočetu svakoga sloga, /g/ > /h/ na dočetu finalnoga sloga

B) morfološke značajke:

1. u svim su govorima ovoga poddijalekta u G sg., NAV pl. imenica ž. r. prevladali usustavljeni alomorfi nepalatalne deklinacije [i] uz zadržavanje palatalnoga [e] u imenica s dočekom osnove na /c/
2. u svim se govorima otočnoga dijalekta u I sg. ž. r. zadržao morfem /u/, tipičan za govore koji zarubljuju čakavski prostor, a u literaturi prepoznat kao značajka primarne rubnosti
3. svim je govorima zajednička alternacija morfema /ø/ i morfema /i/ u G pl. imenica m. i s. r.
4. u svim je govorima ovoga poddijalekta zadržana u DLI pl. imenica m. i s. roda zasebnost morfema s najnižim stupnjem razvoja, tj. s

neizmijenjenim oblicima nakon gubitka starojezičnoga poluglasa /ǝ/ i ekavske supstitucije jata u govorima mjesta imenom: Beli, Valun, Cres, Žbičina, Vrana, Zbišina, Vidović, Martinšćica, Miholašćica, Stivan, Nerezine, Sv. Jakov, Punta Križa. U dijelu je govora uz takve usustavljene oblike naglašena tendencija ujednačavanja pojedinoga padeža prema oblicima ž. r. načelno u svim trima padežima, zastupljena i u nizu drugih ekavskih govora: u govoru Ustrina, Cresa, Orleca, Dragozetića, Filozića, a samo je u dvama govorima opservirano ujednačavanje oblika L pl. prema obliku I pl. imenica m. r. - u govoru Beleja i u govoru Osora.

PRIKAZANI POVIJESNO-TERITORIJALNI KONTINUITET I
 UTVRĐENE JEZIČNE ZNAČAJKE POTVRĐUJU ZASEBNOST
 ANALIZIRANIH GOVORA NA RAZINI APSTRAKTOGA
 SUSTAVA - EKAVSKOGA DIJALEKTA ČAKAVSKOGA NARJEČJA,
 TE SPECIFIČNOSTI SVAKE OD ČETIRIJU PODCJELINA UNUTAR
 OVOGA DIJALEKTA KOJE DOPUŠTAJU NJIHOVO IZDVAJANJE U
 RANGU PODDIJALEKTA: SJEVEROISTOČNOGA ISTARSKOGA
 PODDIJALEKTA, SREDIŠNJEGA ISTARSKOGA PODDIJALEKTA,
 PRIMORSKOGA PODDIJALEKTA TE OTOČNOGA
 PODDIJALEKTA.

3.1 SAŽETAK

Cilj je doktorske disertacije *Čakavski ekavski dijalekt: sustav i podsustavi* bio na apstraktnoj razini utvrditi najgušće snopove jezičnih značajki zajedničkih čakavskim ekavskim govorima koje uz teritorijalno-povijesni kontinuitet potvrđuju autonomnost toga jezičnoga kompleksa u rangu dijalekta u odnosu na ostale komplekse istoga ranga čakavskoga narječja.

Među njima su najbitnije: konzekventna ekavska realizacija prahrvatskoga i starohrvatskoga fonema jata u leksičkim korijenskim, tvorbenim i relacijskim morfemima, pretežitost stare ili starije akcentuacije, djelomično zadržavanje alomorfa negdašnje glavne deklinacije u imenica ž. r. te zadržavanje starih morfema G pl. imenica m. i s. r. U ovjeravanju podataka pošlo se od temelja dijalektoloških istraživanja, tj. od realizacija, odnosno konkretnih čakavskih mjesnih govora sa spomenutom zamjenom jata.

Preliminarnim su, kraćim upitnikom, terenski ispitana i 24 mjesna govora koja ne pripadaju ekavskome dijalektu: 17 idioma ikavsko-ekavskoga dijalekta, 6 punktova u kojima je prahrvatski i starohrvatski jat zamijenjen vokalom /i/ i 1 buzetski mjesni govor. Time je i s teritorijalnoga i jezičnoga stajališta proširen ikavsko-ekavski kompleks u središnjoj Istri, korigirana granica ikavskih govora u Istri što ju je postavio M. Hraste te utvrđen najjužniji punkt buzetskoga dijalekta.

Drugim su upitnikom ispitana 102 punkta za koje je prethodno opservirano da je u njihovim idiomima supstitucija prahrvatskoga i starohrvatskoga jata ekavska. Time je dopunjena ranija spoznaja o ekavskim govorima, tj. zaokružen je ekavski korpus kao što je prikazano na popratnoj dijalekatnoj karti, odnosno potvrđena je njegova teritorijalna kompaktnost na sjeverozapadu čakavskoga prostora s dvije sinkope: Crikvenicom na jugu primorskoga dijela i Mrzlim Vodicama na prostoru Gorskoga kotara, ali i klinovima govora postmigracijskih čakavskih dijalekata na središnjemu istarskome prostoru.

Interpretacije, koje su slijedile nakon prikaza ovjera, težile su sistematizaciji pojava i potvrdi njihove zasebnosti na apstraktnoj razini podsustava čakavskoga narječja, ali i uočavanju razlučnica koje odvajaju hijerarhijski niže klasifikacijske podcjeline, poddijalekte: sjeveroistočni istarski poddijalekt, središnji istarski poddijalekt, primorski poddijalekt te

otočni poddijalekt. Unutar svakoga poddijalekta razlikuju se: jezgra poddijalekta, koja sustavno zadržava neizmijenjenim jezične značajke svojstvene određenomu poddijalektu, i periferni pojasi različitih stupnjeva rubnosti: s nižim stupnjem rubnih značajki, istaknutijim u zonama dodira dvaju poddijalekata, te s višim stupnjem rubnosti u graničnim govorima cjelokupnoga ekavskoga dijalekta, a koja zadire i u kriterije prvoga ranga.

SUMMERY

The doctoral dissertation "Chakavian Ekavian Dialects: Systems and Subsystems" attempts to assess at an abstract level the densest clusters of linguistic features common to all chakavian ekavian dialects that confirm the autonomy of this linguistic complex in respect to other linguistic complexes that are referred to as chakavian dialects.

The most important of these features are as follows: consistent ekavian realisation of pre-Croatian and old-Croatian phoneme 'yat' in lexical root, formative and relational morphemes, old or older accentuation, partial retaining of the allomorph of the former main declension of feminine gender nouns, and retaining of old morphemes in plural of masculine and neuter gender nouns. The data were obtained on the basis of dialectological investigation, i.e., assessment of the various realisations of the old phoneme 'yat' in its contemporary substitutions in particular local dialects.

The investigation was done by two questionnaires. One was distributed to speakers of 24 local dialects not belonging to the ekavian dialect: out of these, 17 were idioms of the ikavian-ekavian dialect, 6 were those in which the 'yat' has been substituted by the vowel /i/, and 1 was the local dialect of Buzet. The inclusion of these dialects in the investigation extended the ikavian-ekavian complex in central Istria from the territorial and linguistic standpoint, thus correcting the borderline that M. Hraste had previously defined, and established the southernmost point of the Buzet dialect.

The other questionnaire was distributed on the 102 points known to have substituted the pre-Croatian and old-Croatian 'yat' by an ekavian variant. This completed previous findings on ekavian dialects, i.e., encircled the ekavian corpus, as shown in the enclosed map. It confirmed the compactness of the ekavian corpus in the southwest of the chakavian territory, with its two syncopas: Crikvenica in the south if its litoral part, and Mrzle Vodice in Gorski kotar, and the wedges of post-migratory chakavian dialects on central Istrian territory.

The interpretations which followed the assessment of the findings were aimed at systematisation of the features and confirmation of their particularities at an abstract level of chakavian dialect subsystems on the one hand, and at defining the distinctive features that classify subunits in a

hierarchical order into subdialects: northeast Istrian, central Istrian, litoral and island subdialects. Within each subdialect one can further distinguish its core, which systematically retains unaltered linguistic features typical of a particular dialect, and the peripheral part with varying degrees of borderline inclusion: those with a lower level of borderline features, more prominent in areas of contact between two subdialects, and those with a higher level of borderline features, found in the peripheral dialects of the overall ekavian dialect, which overlap with area of the first-degree criteria.

4. LITERATURA

1. Anić, Vladimir, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi liber, Zagreb, 1994.²
2. Babić, S. - Brozović, D. - Moguš, M. - Pavešić, S. - Škarić, I. - Težak, S., *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnoga jezika*, HAZU, Zagreb, 1991.
3. Barac, Vida - Finka, Božidar, *Ispitivanje govora u Gorskom kotaru*, Ljetopis JAZU 70, Zagreb, 1964., str. 38.-39.
4. Barac, Vida - Finka, Božidar, *Govori i nazivlje (Gorskog kotara)*, u: *Gorski kotar*, Delnice, 1981., str. 419.-431. Karta.
5. Barac-Grum, Vida, *Rukavac*, Fonološki opisi, Sarajevo, 1981., str. 247.-250.
6. Barac-Grum, Vida, *Čakavsko-kajkavski govorni kontakt u Gorskom kotaru*, ICR, Rijeka, 1993.
7. Barac-Grum, Vida, *Odnosi među sjevernim kopnenim čakavskim sustavima*, Radovi Zavoda za hrvatski jezik 19, Zagreb, 1993., str. 63.-79.
8. Barić, E. - Lončarić, M. - Malić, D. - Pavešić, S. - Peti, M. - Začević, V. - Znika, M., *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*, Školska knjiga, Zagreb, 1979.
9. Belić, Aleksandar, *Zamětki po čakavskim govoram*, Izvjestija Imper. akad. nauk 14, 2, St. Petersburg, 1909., str. 181.-266.
10. Belić, Aleksandar, *Mate Tentor. Der čakavische Dialekt der Stadt Cres (Cherso)*, Rocznik sławistyczny 2, 1909., str. 174.-185.
11. Belić, Aleksandar, *Izveštaj Državnom Savetu o dijalektološkim ekskurzijama*, Godišnjak SAN 25., za 1911., Beograd, 1912., str. 353.-386. Karta.
12. Belić, Aleksandar, *Izveštaj Državnom Savetu o pribiranju dijalektološke građe, potpomognutom sredstvima iz "Velimirijanuma"*, Godišnjak SKA, 26/ 1912., str. 221.-259.
13. Belić, Aleksandar, *O rečeničnom akcentu u kastavskom govoru*, Južnoslavenski filolog, sv. 14., Beograd, 1935., str. 151.-159. i Južnoslavenski filolog, sv. 15., Beograd, 1936., str. 165.-170.
14. Bortulin, Andrija, *Beli (otok Cres)*, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, knj. 33, Zagreb, 1949., str. 75.-124.
15. Brozović, Dalibor, *O genetskim i strukturalnim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosrpskih dijalekata*, Zbornik za filologiju i lingvistiku, sv. 3, Novi Sad, 1960., str. 68.-88.

16. Brozović, Dalibor, *O rekonstrukciji predmigracionog mozaika hrvatskosrpskih dijalekata*, Filologija 4., Zagreb, 1963., str. 45.-55.
17. Brozović, Dalibor, *O aktualnim znanstvenim i nastavnim problemima hrvatskosrpske dijalektologije, osobito u klasifikaciji dijalekata*, Jezik, sv. 2., Zagreb, 1963./64., str. 53.-60.
18. Brozović, Dalibor, *Dijalekatska slika hrvatskosrpskog jezičnog prostora*, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru, sv. 8., Zadar, 1970., str. 5.-32. Karte.
19. Brozović, Dalibor, *O Makarskom primorju kao jednom od središta jezično-historijske i dijalekatske konvergencije*, Makarski zbornik, 1970., str. 381.-405. Karte.
20. Brozović, Dalibor, *O početku hrvatskoga jezičnoga standarda*, Kritika, III/1970., knj. 10, str. 21.-42.
21. Brozović, Dalibor, *Standardni jezik*, Matica hrvatska, 1970.
22. Brozović, Dalibor - Ivić, Pavle, *Ishodišni srpskohrvatski / hrvatskosrpski fonološki sistem*, Fonološki opisi, Sarajevo, 1981., str. 221.-226.
23. Brozović, Dalibor - Ivić, Pavle, *Jezik srpskohrvatski / hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Jugoslavenski leksikografski zavod "Miroslav Krleža", Zagreb, 1988.
24. Bujan, Vinko, *Glavne osobine praputnjačkog dijalekta*, Vjesnik Etnografskog muzeja 3., Zagreb, 1937., str. 23.-48.
25. Damjanović, Stjepan, *Staroslavenski glasovi i oblici*, Zagreb, 1995.
26. Finka, Božidar, *Čakavsko narječje*, u: Babić, Stjepan, Jezik, Školski leksikon, Panorama, Zagreb, 1965., str. 29.-34. Karta.
27. Finka, Božidar, *Čakavsko narječje*, Čakavska rič, sv. 1., Split, 1971., str. 11.-71. Karta.
28. Finka, Božidar, *O govorima na zadarskom otočju*, Ljetopis JAZU 76, Zagreb, 1972., str. 261.-268. i u: *Zadarsko otočje*, Zadar, 1974., str. 109.-116.
29. Finka, Božidar, *O čakavskom identitetu*, Suvremena lingvistika, 7-8, Zagreb, 1973., str. 11.-16.
30. Finka, Božidar, *Naputak za ispitivanje i obrađivanje čakavskih govora*, Hrvatski dijalektološki zbornik 3, 1973., str. 5.-76. Karte.
31. Finka, Božidar, *O novim tendencijama i pojavama u čakavskom narječju*, Filologija 9, Zagreb, 1979., str. 145.-148.

32. Finka, Božidar - Moguš, Milan, *Karta čakavskog narječja*, u: Moguš, Milan, *Čakavsko narječje*, Zagreb, 1977., str. 99.-104. i u: Hrvatski dijalektološki zbornik knj. 5., Zagreb, 1981., str. 49.-58. Karte.
33. Flora, Radu, *Prilog pitanju klasifikacije istrorumunjskog*, Južnoslavenski filolog, god. XXV., 1961.-1962., str. 329.-353.
34. Hamm, Josip, *Izvještaj o naučnom putovanju na Lošinj i susjedne otočiće*, Ljetopis JAZU 60, Zagreb, 1955., str. 328.-331.
35. Hamm, Josip, *Staroslavenska čitanka*, Zagreb, 1960.
36. Hamm, Josip, *Staroslavenska gramatika*, Zagreb, 1974.
37. Hamm, Josip - Hraste, Mate - Guberina, Petar, *Govor otoka Suska*, Hrvatski dijalektološki zbornik 1, Zagreb, 1956., str. 7.-213.
38. Hercigonja, Eduard, *Prilog istraživanju ikavsko-ekavske zakonitosti u čakavštini 15. st.*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, knj. 18, Zagreb, 1955., str. 165.-173.
39. Houtzagers, H. Peter, *Accentuation in a Few Dialects of the Island of Cres*, South Slavic and Balkan Linguistics (Studies in Slavic and General Linguistics 2), Amsterdam, 1982., str. 117.-129.
40. Houtzagers, H. Peter, *Vowel Systems of the Ekavian Dialects Spoken on Cres and Lošinj*, Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku 27/28, 1984.-85., str. 885.-893.
41. Houtzagers, H. Peter, *The Čakavian Dialect of Orlec on the Island of Cres*, Amsterdam, 1985.
42. Hraste, Mate, *Ispitivanje akenatskoga sistema na Cresu*, Ljetopis JAZU 59, Zagreb, 1954., str. 175.-177.
43. Hraste, Mate, *Izvještaj o dijalektološkom istraživanju u Lubenicama na otoku Cresu, na otocima Unije, Male i Velike Srakane, na Susku, Rabu i Pagu*, Ljetopis JAZU 61, Zagreb, 1956., str. 386.-388.
44. Hraste, Mate, *Bibliografija radova iz dijalektologije, antroponimije, toponimije i hidronimije na području hrvatskoga ili srpskog jezika*, Hrvatski dijalektološki zbornik knj. 1, Zagreb, 1956., str. 387.-479. Karte.
45. Hraste, Mate, *O kanovačkom akcentu u Hrvatskoj*, Filologija 1, Zagreb, 1957., str. 59.-74.
46. Hraste, Mate, *Čakavski dijalekat*, Enciklopedija Jugoslavije, knj. 4., Zagreb, 1960., str. 506.-508.
47. Hraste, Mate, *Refleks nazala ǰ u buzetskom kraju*, Ivšićev zbornik, Zagreb, 1963., str. 129.-134.

48. Hraste, Mate, *Govori jugozapadne Istre*, Predavanja održana u JAZU, Bd. 33, Zagreb, 1964., str. 5.-36.
49. Hraste, Mate, *Ikavski govori sjeverozapadne Istre*, Filologija 5, Zagreb, 1967., str. 61.-74. Karte.
50. Ivić, Pavle, *Izveštaj o ispitivanju govora u Hrvatskom primorju*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu 4, Novi Sad, 1959., str. 395.-397.
51. Ivić, Pavle, *Der Vokal ě als lebendiges Phonem in den serbokroatischen Mundarten*, International Journal of Slavic Linguistics, and Poetics 1-2, The Hague, 1959., str. 38.-54.
52. Ivić, Pavle, *Prilozi poznavanju dijalekatske slike zapadne Hrvatske*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu 6, Novi Sad, 1961., str. 191.-212.
53. Ivić, Pavle, *Promena ra > re u srpskohrvatskim govorima*, Prace Filologicne 18/2, Varšava, 1964., str. 383.-393.
54. Ivić, Pavle, *O munskom govoru u severnoj Istri*, South Slavic and Balcan Linguistics (Studien in Slavic and General Linguistics 2), Amsterdam, 1982., str. 181.-188.
55. Ivšić, Stjepan, *Prilog za slavenski akcenat*, Rad JAZU, knj. 187., Zagreb, 1911., str. 133.-208.
56. Ivšić, Stjepan, *Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematike*, Zbornik Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, sv. 1., Zagreb, 1951., str. 359.-378.
57. Ivšić, Stjepan, *Poredbena slavenska gramatika*. Priredili Josip Vrana i Radoslav Katičić, Školska knjiga, Zagreb, 1970.
58. Jakubinskij, L., *Die Vertretung des urslav. ě im Čakavischen*, Zeitschrift für slavische Philologie, sv. 1, Leipzig, 1925., str. 381.-396.
59. Jardas, Ivo, *Kastavština*, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, knj. 39, Zagreb, 1957.
60. Junković, Zvonimir, *Jezik Antuna Vramca i podrijetlo kajkavskoga dijalekta*, Dijakronijska rasprava, Rad JAZU, knj. 363., Zagreb 1972.
61. Junković, Zvonimir, *Prilog za suvremenu čakavsku dijalektologiju*, Čakavska rič, sv. 1, Split, 1973., str. 7.-38.
62. Kalsbeek, Janneke, *O fonemskom sustavu čakavštine sela Orbanići kod Žminja*, South Slavic and Balkan Linguistics (Studies in Slavic and General Linguistics 2), Amsterdam, 1982., str. 157.-175.

63. Kalsbeek, Janneke, *Prilog proučavanju vokalnih sustava sjeverozapadnočakavskih govora u Istri*, Dutch Contributions to the Ninth International Congress of Slavists, Studies in Slavic and General Linguistics, Amsterdam, 1984., str. 245.-264.
64. Kalsbeek, Janneke, *Neke fonološke i morfološke osobine govora Nugle u sjevernoj Istri*, Zbornik Matice srpske za filologiju i lingvistiku, 27-28, Novi Sad, 1984.-1985., str. 313.-320.
65. Kalsbeek, Janneke, *The Čakavian Dialect of Orbanići near Žminj in Istria*, Amsterdam, 1998.
66. Kovačec, August, *Jezik istarskih 'Rumunja'*, Annales, N° 6/95., Koper, str. 65.-76.
67. Kovačec, August, *Istrorumunjsko-hrvatski rječnik*, Znanstvena udruga Mediteran, Pula, 1998.
68. Kopečný, František, *Základní všeslovanská slovní zásoba*, Academia, Praha, 1981.
69. Legac, Ana, *O jezičnoj posebnosti Žejana*, Liburnijske teme, Opatija, 1983., str. 151.-153.
70. Logar, Tone, *Slovenski govori u Istri in njihova geneza*, Slavistična revija, XIII, Ljubljana, 1961./2., str. 88.-97.
71. Lončarić, Mijo, *Kajkavska morfologija*, Rasprave ZHJ, sv. 18., Zagreb, 1992., str. 67.-85.
72. Lončarić, Mijo, *Kajkavsko narječje*, Školska knjiga, Zagreb, 1996.
73. Lovljanov, Fran, *Boljun (Istra): životne potreštine*, Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, knj. 33, Zagreb, 1949., str. 125.-133.
74. Lukežić, Iva, *Ca se je zgodilo...*, Dometi, god. 19, br. 4, Rijeka, 1986., str. 13.-23.
75. Lukežić, Iva, *Čakavština u pjesmama Drage Gervaisa*, Dometi, br. 7/8/9, Rijeka, 1987., str. 587.-599.
76. Lukežić, Iva, *Refleks jata u tekstu Vinodolskog zakona*, Zbornik Pedagoškog fakulteta u Rijeci, br. 9-10/ 1987.-1988., Rijeka, 1988., str. 151.-170.
77. Lukežić, Iva, *Razlike u jeziku*, Dometi, god. 21., br. 5/6, Rijeka, 1988., str. 211.-222.
78. Lukežić, Iva, *Grobnička čakavština (fonološki i morfološki sustav)*, Grobnički zbornik, Rijeka, 1988., str. 239.-264.

79. Lukežić, Iva, *Čakavski tekstovi riječke provenijencije tiskani u drugoj polovini 19. i početkom 20. st.*, Dometi, god. 22., br. 6, Rijeka, 1989., str. 469.-477.
80. Lukežić, Iva, *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*, ICR, Rijeka, 1990.
81. Lukežić, Iva, *O dvama riječkim pučkim jezicima*, Fluminensia, god. 5., br. 1-2, Rijeka, 1993., str. 25.-39.
82. Lukežić, Iva, *Čakavski mjesni govor Klane*, Zbornik Društva za povjesnicu Klana, Klana, 1995., str. 63.-71.
83. Lukežić, Iva, *Trsatsko-bakarska i crikvenička čakavština*, ICR, Rijeka, 1996.
84. Lukežić, Iva, *Prilog raspravi o genezi hrvatskih narječja*, Fluminensia, god. 8., br. 1-2, Rijeka, 1996., str. 223.-236.
85. Lukežić, Iva, *Polazišta i teze za opis iločke skupine govora*, Hercigonjin zbornik, Croatica, sv. 42/43/44, Zagreb, 1996., str. 213.-236.
86. Lukežić, Iva, *Mjesni govor Studene*, Zbornik Društva za povjesnicu Klana, Klana, 1996., str. 39.-53.
87. Lukežić, Iva, *Novi podatci za dijalekatsku kartu sjevernoga hrvatskoga primorja, Istre i Like*, Hrvatski dijalektološki zbornik, knj. 10, Zagreb, 1997., str. 171.-184.
88. Lukežić, Iva, *Govori Klane i Studene*, Libellus, Crikvenica, 1998.
89. Lukežić, Iva - M. Turk, *Govori otoka Krka*, Libellus, Crikvenica, 1998.
90. Lukežić, Iva, *Štokavsko narječje (Nacrt sveučilišnih predavanja)*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, sv. 32, Zagreb, 1998., str. 117.-136.
91. Mañeckí, Mieczysław, *Przełąd słowiańskich gwar Istri*, Prace Komisji językowej br. 17, Polska Akademia umiejętności, Kraków, 1930.
92. Mañeckí, Mieczysław, *Slavenski govori u Istri*, u: Jadranski koledar, Zagreb, 1935., str. 23.-26.
93. Meyer, Karl H., *Untersuchungen zur Čakavština der Insel Krk (Veglia)*, Slavisch-baltische Quellen und Forschungen, sv. 3., Leipzig, 1929., str. 1.-135.
94. Milčetić, Ivan, *Čakavština Kvarnerskih otoka*, Rad JAZU, knj. 121, Zagreb, 1895., str. 92.-131.
95. Milevoj, Marijan, *Gonan po nase*, Rječnik labinskog govora, Labin, 1992.

96. Miklosich, Franc, *Lexicon linguae slovenicae veteris dialecti*, Vinodobonae, 1850.
97. Moguš, Milan, *Za novu akcenatsku klasifikaciju u dijalektologiji*, Zbornik za filologiju i lingvistiku, sv. 10, Novi Sad, 1967., str. 125.-132.
98. Moguš, Milan, *Formiranje hrvatskosrpskog vokalizma*, Radovi Instituta za slavensku filologiju Filozofskog fakulteta, br. 9, Zagreb, 1967., str. 29.-36.
99. Moguš, Milan, *Gubljenje poluglasa kao uzrok nekim posljedicama u hrvatskosrpskom konsonantizmu*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju Filozofskog fakulteta, br. 9, Zagreb, 1967., str. 37.-42.
100. Moguš, Milan, *O navodnim štokavizmima u sjevernih čakavaca*, Filologija, br. 5, Zagreb, 1967., str. 75.-81.
101. Moguš, Milan, *Jezični elementi Držićeva "Dunda Maroja"*, Zbornik radova o Marinu Držiću, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 269.-281.
102. Moguš, Milan, *Fonološki razvoj hrvatskoga jezika*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1971.
103. Moguš, Milan, *O jedinstvu čakavske akcentuacije*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, sv. 12., Zagreb, 1971., str. 7.-12.
104. Moguš, Milan, *O protetskom h*, Jezik XX, Zagreb, 1972.-1973., str. 74.-78.
105. Moguš, Milan, *Fonološki kriteriji za određivanje čakavskoga narječja*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, sv. 13., Zagreb, 1973., str. 23.-36.
106. Moguš, Milan, *Čakavsko narječje. Fonologija*, Školska knjiga, Zagreb, 1977. Karta.
107. Moguš, Milan, *Je li Nazorova čakavska poezija kastavska*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju 15, Zagreb, 1977., str. 115.-120.
108. Moguš, Milan, *Čakavština Opatijskog krasa*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, sv. 17, Zagreb, 1982., str. 1.-14.
109. Moguš, Milan, *Kompjutorska obrada jezika Gervaisove čakavštine*, Dometi 7/8/9, Rijeka, 1987., str. 581.-586.
110. Moguš, Milan, *O relativnoj kronologiji u toponimiji*, Zbornik šeste jugoslavenske onomastične konferencije, SANU, Beograd, 1987., str. 97.-100.

111. Moguš, Milan, *Dijalektološki povratak Brseču*, Filologija 20-21 (1992-1993), Zagreb, 1993., str. 313.-321.
112. Moguš, Milan, *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Globus, Zagreb, 1993.
113. Moguš, Milan, *Dijalektološki zapis o Jardasovoj Kastavštini*, u: Ivo Jardas, *Kastavština*, ICR, 1994., str. XIX.-XXVIII.
114. Moguš, Milan, *O čakavštini "na Volosken"*, Filologija, knjiga 24-25, Zagreb, 1995., str. 259.-265.
115. Ramovš, Fran, *Historična gramatika slovenskega jezika*, VI, Ljubljana, 1935.
116. Ribarić, Josip, *Razmještaj južnoslovenskih dijalekata na poluotoku Istri*, Srpski dijalektološki zbornik, knj. 9, Beograd, 1940., str. 1.-207.
117. Rigler, Jakob, *Južnonotranjski govori: akcent in glasoslovlje govorov med Snežnikom in Slavnikom*, Slovenska akademija znanosti in umetnosti 13, Ljubljana, 1963.
118. *Rječnik crkvenoslavenskoga jezika hrvatske redakcije*, Staroslavenski zavod Hrvatskoga filološkoga instituta, Zagreb, 1991.-1996.
119. Roki, Andro Fortunato, *Libar viškiga jažika*, Toronto, 1997.
120. Rožić, Vatroslav, *Kajkavački dijalekat u Prigorju*, Rad JAZU 115, 1893., str. 68.-136., 116, 1893., str. 113.-174., 118, 1894., str. 55.-115.
121. Sintich, Mario, *Note sul dialetto di Dragosetti, Nota presentata dal s. c. prof. A. Cronia, nell'ad. ordin. del 1. marzo*, Venezia, 1959., str. 213.-233.; prijevod s talijanskog Irvin Lukežić, *Napomene o govoru Dragozetića*, Fluminensia, god. 7., br. 1., Rijeka, 1995., str. 63.-81.
122. Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, sv. I, Zagreb, 1971., sv. II, Zagreb, 1972., sv. III, Zagreb, 1973.
123. *Słownik języka starosłowiańskiego*, Lexicon linguae palaeoslovenicae, ČSAV. Slovanský ústav, Prag, 1958.
124. *Słownik prasłowiański*, Polska akademia nauk, Wrocław, Warszawa, Kraków, Gdańsk, 1976.
125. Strohal, Rudolf, *Osobine današnjeg riječkog narječja*, Rad JAZU 124, Zagreb, 1895., str. 103.-188.
126. Šimunović, Petar, *Dijalekatske značajke buzetske regije*, Istarski mozaik, sv. 5, Pula, 1970., str. 25.-49.
127. Šimunović, Petar, *Takozvana buzetska kajkavština*, Istra, sv. 6-7, Pula, 1976., str. 41.-44.

128. Šimunović, Petar, *Žminj*, Fonološki opisi, Sarajevo, 1981, str. 229.-234.
129. Šimunović, Petar - Olesch, Reinhold, *Čakavisches-deutsches lexicon, Teil III, Čakavisches Texte*, Köln / Wien (Böhlau), 1983.
130. Šimunović, Petar, *Mozaik istarskih govora*, Istra 3-4, Pula, 1985., str. 66.-73.
131. Šimunović, Petar, *Ogledi govora na Buzeštini*, Buzetski zbornik 17, Buzet, 1992., str. 33.-42.
132. Škerlj, Stanko - Aleksić, Radomir - Latković, Vido, *Slovenačko - srpskohrvatski rečnik*, Ljubljana, 1975.
133. Šojat, A., *Cres*, Fonološki opisi, Sarajevo, 1981.
134. Tentor, Mate, *Der čakavisches Dialekt der Stadt Cres (Cherso)*, Archiv für slavische Philologie 30, 1909., str. 146.-204.
135. Turk, Marija, *Fonologija hrvatskoga jezika (raspodjela fonema)*, Izdavački centar Rijeka - Tiskara Varaždin, Rijeka - Varaždin, 1992.
136. Ujčić, Rudolf, *Lokalni govori na području MZ Karojba s obzirom na glavna fonološka obilježja i akcentuaciju*, u: Karojba i okolica, Karojba, 1983., str. 245.-265.
137. Ujčić, Rudolf, *O jednoj dijalektološkoj zabludi pri određivanju granica starosjedilačkoga govora pazinsko-žminjskoga dijalekta*, Istra 3-4, Pula, 1985.
138. Vermeer, Willem Roelof, *On the Principal Sources for the Study of Čakavian Dialects with Neocircumflex in Adjectives and e-Presents*, u: Studies in South Slavonic dialectology, 1982., str. 111.-173.
139. Vranić, Silvana, *Za dijalekatnu kartu čakavskih ikavsko-ekavskih govora u Istri*, Riječ, god. 1., sv. 1-2, Rijeka, 1995., str. 71.-82.
140. Vranić, Silvana, *Koliko je fonološki sustav mjesnoga govora Lisca čakavski*, Fluminensia, god 7, br. 2, Rijeka, 1995., str. 39.-58.
141. Vranić, Silvana, *Mjesni govor Škalnice u jezičnomu okružju*, Zbornik Društva za povjesnicu Klana, Klana, 1997., str. 9.-20.
142. Vranić, Silvana, *Realizacija finalnoga slogovnoga // u govorima čakavskoga narječja*, Hrvati i Mađari u svjetlu prožimanja kultura i jezika, priopćenja hrvatskih sekcija III. međunarodnog slavističkog skupa pod naslovom "Teorija i praksa nastave slavenskih jezika", Bibliotheca Croatica Hungariae, knj. 2, Pečuh, 1997., str. 275.-292.

143. Vranić, Silvana, *Idiom Breze - dio liburnijskoga podsustava ekavskoga dijalekta čakavskoga narječja*, Zbornik Društva za povjesnicu Klana, Klana, 1998., str. 9.-20.

II. RUKOPISNI IZVORI

Upitnici za srpskohrvatski / hrvatskosrpski dijalektološki atlas Međuakademijskog odbora za dijalektološke atlase Srpske akademije nauka i umjetnosti, te upitnici za hrvatski dijalektološki atlas Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, pohranjeni u Zavodu za jezik HAZU u Zagrebu:

- U1: Nerezine, isp. Božidar Finka, 1964.
- U2: Gorenji Rabac, isp. Milan Moguš, 1966.
- U3: Brseč, isp. Milan Moguš
- U4: Boljun, isp. Petar Šimunović, 1967.
- U5: Lupoglav, isp. Petar Šimunović, 1967.
- U6: Pazin, isp. Petar Šimunović, 1967.
- U7: Žminj, isp. Petar Šimunović, 1967.
- U8: Kaldir, isp. Petar Šimunović, 1967.
- U9: Krasica, isp. Iva Lukežić, 1986.
- U10: Ustrine, isp. Snježana Hozjan, 1993.
- U11: Cres, isp. Snježana Hozjan, 1994.
- U12: Beli, isp. Snježana Hozjan, 1996.

5. PRILOZI

5.1. POPIS TERENSKIH UPITNIKA ZA UTVRĐIVANJE ČAKAVSKIH EKAVSKIH GOVORA I OGLEDA GOVORA IZVORNIH GOVORNIKA:¹⁶⁶⁷

- BARTOL (Kal); obavjesnik: Mario Kotiga, rođ. 1935. (i ogleđ govora)
- BAZGALJI; obavjesnik: Marija Tomišić, rođ. 1920. (i ogleđ govora)
- BELEJ; obavjesnik: Roma Kučić, rođ. 1931., Bernarda Rošić, rođ. 1928. (i ogleđ govora)
- BELI; obavjesnik: Gverino Jurasić, rođ. 1934.
- BRAŠĆINE-PULAC; obavjesnik: Valter Senjan, rođ. 1934. (i ogleđ govora)
- BRDCE; obavjesnik: Boris Sanković, rođ. 1946.
- BREGI; obavjesnik: Miranda Petrović, rođ. 1953. (i ogleđ govora)
- BREST; obavjesnik: Ljubica Prodan, rođ. 1934.
- BREZA; obavjesnik: Pavica Jardas, rođ. 1916.
- BRKAČ (Rušnjak); obavjesnik: Pietro Tomazeta, rođ. 1918. (i ogleđ govora)
- BROVINJE; obavjesnik: Albina Dobrić, rođ. 1931.
- BRTOŠI; obavjesnik: Ana Bertosa, rođ. 1919. (i ogleđ govora)
- CRNI; obavjesnik: Nives Verbanac, rođ. 1941.
- ČIKOVIĆI; obavjesnik: Dušan Čiković, rođ. 1924. (i ogleđ govora)
- DEBELJUHI; obavjesnik: Julijana Debeljuh, rođ. 1916.
- DOLENJA VAS; obavjesnik: Milka Baričević, rođ. 1930. (i ogleđ govora)
- DOMIJANIĆI; obavjesnik: Klaudio Pučić, rođ. 1928.
- DRAGOZETIĆI; obavjesnik: Marija Antonini, rođ. 1911. (i ogleđ govora)
- DRENOVA; obavjesnici: Marija Francetić, rođ. 1915., Zoran Maraž, rođ. 1959. (i ogleđ govora)
- DRENJE; obavjesnik: Katarina Blažina, rođ. 1914.
- FLORIČIĆI; obavjesnik: Anton Floričić, rođ. 1918.
- GOLOGORIČKI DOL; obavjesnik: Zora Stojšić, rođ. 1929.
- GONDOLIĆ; obavjesnik: Marija Gondulić, rođ. 1929. (i ogleđ govora)
- GORNJA DRENOVA; obavjesnik: Nela Senjan, rođ. 1942. (i ogleđ govora)
- GRABROVA (Selci); obavjesnik: Marija Rubinić, rođ. 1913.
- GRAČIŠĆE; obavjesnik: Erminija Erjavec, rođ. 1931. (i ogleđ govora)
- GRPCI; obavjesnik: Vilim Grbac, rođ. 1914.
- HEKI; obavjesnik: Dinko Hek, rođ. 1923. (i ogleđ govora)

¹⁶⁶⁷ Navedeni su i upitnici za punktove koji nisu na popisu naseljenih mjesta J. Hrženjaka, i za koje stoga podaci nisu upisani u integralni dio radnje.

- IČIĆI; obavjesnik: Anton Gašparić, rođ. 1921. (i ogled govora neimenovana govornika)
- IKA; obavjesnik: Ivanka Zahej, rođ. 1920.
- IVOLI; obavjesnik: Romano Jedrejčić, rođ. 1925.
- JELENA; obavjesnici: Katica Filipaš, rođ. 1934., Romano Filipaš, rođ. 1925. (i ogled govora)
- JURIĆI; obavjesnik: Marija Krajcar, rođ. 1936.
- KALAC; obavjesnici: Marija Barković, rođ. 1932., Milan Barković, rođ. 1917., Milena Rubinić, rođ. 1924. (i ogled govora)
- KALDIR; obavjesnici: Marino Laganis, rođ. 1941., Tarcizio Laganis, rođ. 1965., Gverino Flego, rođ. 1925. (i ogled govora)
- KANTRIDA; obavjesnik: Adam Srdoč, rođ. 1915. (i ogled govora)
- KOSI; obavjesnik: Joško Lučić, rođ. 1935.
- KRAJ; obavjesnik: Josipa Vunić, rođ. 1937., Stiven Vunić, rođ. 1985.
- KRAJ DRAGE; obavjesnik: Romano Vidas, rođ. 1938.
- KUČELI; obavjesnici: Branka Pupis, rođ. 1957., Jože Stanić, rođ. 1932. (i ogled govora)
- LESIŠĆINA; obavjesnik: Josip Demark, rođ. 1910., Josip Mrzlić, rođ. 1930. (i ogled govora)
- LIGANJ; obavjesnici: Romano Martinčić, rođ. 1938., Dora Mrak, rođ. 1925.
- LIPA; obavjesnik: Tonka Kalčić, rođ. 1909. (i ogled govora)
- LOVRAN; obavjesnik: Marija Kožul, rođ. 1925. (i ogled govora)
- MALI TURINI; obavjesnik: Đino Miletić, rođ. 1936.
- MARINIĆI; obavjesnik: Radojka Mladenić, rođ. 1952.
- MARTINA; obavjesnik: Josip Galović, rođ. 1928. (i ogled govora)
- MARTINSKI; obavjesnik: Marija Načinović, rođ. 1922.
- MARTINŠĆICA; obavjesnik: Marija Murljačić, rođ. 1906. (i ogled govora)
- MATULJI; obavjesnik: Velimir Bačić, rođ. 1952. (i ogled govora)
- MEDVEJA; obavjesnik: Davorka Valentin, rođ. 1947., Josip Valentin, rođ. 1909.
- MIHOLAŠĆICA; obavjesnik: Božica Saganić, rođ. 1921. (i ogled govora)
- MLADENIĆI; obavjesnik: Milivoj Mladenić, rođ. 1950.
- MOŠĆENICE; obavjesnik: Mara Sandalj, rođ. 1922. (i ogled govora)
- MOŠĆENIČKA DRAGA; obavjesnik: Milena Dešković, rođ. 1914. (i ogled govora)

- MUČIĆI; obavjesnici: Dana Rus, rođ. 1911. (i ogled govora), Dean Slavić, rođ. 1961.
- NEDEŠĆINA; obavjesnik: Aliče Matoč, rođ. 1950. (i ogled govora)
- NEREZINE; obavjesnik: Anton Sokolić, rođ. 1936. (i ogled govora)
- OPATIJA; obavjesnik: Marica Puž, rođ. 1904. (i ogled govora)
- OPRIĆ; obavjesnik: Milica Tuševljak, rođ. 1934.
- OSOR; obavjesnik: Marija Salata, rođ. 1905. (i ogled govora)
- PAZ; obavjesnik: Nevja Brečević, rođ. 1926. (i ogled govora)
- PEHLIN; obavjesnik: Kristina Šubat, rođ. 1940.
- PLOMIN; obavjesnik: Dizela Bučić, rođ. 1931.
- POBRI; obavjesnik: Marčela Stambul, rođ. 1926. (i ogled govora)
- PREDOŠĆICA; obavjesnici: Mate Bandić, rođ. 1920., Mate Velčić, rođ. 1915.
- PRKAČINI; obavjesnik: Marija Galant, rođ. 1941.
- PUCIĆI; obavjesnik: Kate Pucić, rođ. 1921.
- PUNTA KRIŽA; obavjesnici: Eda Toić, rođ. 1936., Ivan Toić, rođ. 1924. (i ogled govora)
- PUTINJI; obavjesnik: Modesto Putinja, rođ. 1922.
- RUPA; obavjesnici: Amalija Simčić, rođ. 1915., Dragutin Smajla, rođ. 1921., Davor Udović, rođ. 1946., Sanja Udović, rođ. 1935., Paula Valenčić, rođ. 1911. (i ogled govora Nine Tajčara, rođ. 1935.)
- RUŽIĆI (Pojane); obavjesnik: Nevenka Sinčić, rođ. 1948. (i ogled govora)
- SARŠONI; obavjesnik: Anka Mladenić, rođ. 1933.
- SKVARANSKA; obavjesnik: Zora Tomičić, rođ. 1909. (i ogled govora)
- SPINČIĆI; obavjesnik: Milka Marot, rođ. 1926. (i ogled govora)
- SRDOČI; obavjesnik: Milojka Perman, rođ. 1938.
- SROKI; obavjesnik: Ivanka Srok, rođ. 1926.
- SUČIĆI; obavjesnik: Silvana Brumnjak, rođ. 1960.
- SV. JAKOV; obavjesnici: Nela Anelić, rođ. 1929., Eni Satarić, rođ. 1922. (i ogled govora)
- STRMAC; obavjesnik: Graciela Radičanin, rođ. 1955.
- ŠKALNICA; obavjesnici: Marija Maljavac, rođ. 1919., Marija Simčić, rođ. 1929. (i ogled govora)
- ŠKOPLJAK; obavjesnik: Milan Širol, rođ. 1933.
- ŠKURINJE; obavjesnici: Bruno Štefan, rođ. 1935., Dora Štefan, rođ. 1925., Rafe Štefan, rođ. 1927. (i ogled govora)
- ŠTIVAN; obavjesnik: Ana Mužić, rođ. 1922. (i ogled govora)

- TINJAN; obavjesnik: Anton Botegaro, rođ. 1931. (i ogled govora)
- TRVIŽ; obavjesnici: Slava Mrak, rođ. 1928., Ćiril Sironić, rođ. 1909.
- TULIŠEVICA; obavjesnik: Rajka Janjetić, rođ. 1958.
- USTRINE; obavjesnici: Marija Stanić, rođ. 1905., Ivan Toić, rođ. 1928., Leticija Toić, rođ. 1928. (i ogled govora)
- VALUN; obavjesnik: Marija Krinčić, rođ. 1909. (i ogled govora Ivana Benvina, rođ. 1941., Josipa Surdića, rođ. 1937.)
- VARLJENI; obavjesnik: Milenko Stambul, rođ. 1919.
- VELA UČKA; obavjesnici: Zora Baričević, rođ. 1919., Marija Peruč, rođ. 1928.
- VELI GOLJI; obavjesnik: Đulija Miletić, rođ. 1937.
- VIDOVIĆI; obavjesnik: Ive Kučić, rođ. 1929. (i ogled govora)
- VIDULINI; obavjesnik: Marija Galant, rođ. 1941.
- VINEŽ; obavjesnik: Isabela Mauro, rođ. 1974.
- VIŠKOVIĆI; obavjesnik: Albina Bastijančić, rođ. 1927.
- VOLOSKO; obavjesnici: Davor Jurković, rođ. 1928., Mila Šepić, rođ. 1911. (i ogled govora), Nada Rubeša, rođ. 1941.
- VOZILIĆI; obavjesnici: Ivan Vozila, Tereza Vozila, rođ. 1917. (i ogled govora izvornih govornika imenom Eleonora Bučić, rođ. 1940., Valter Bučić, rođ. 1961., Alfio Vozila, rođ. 1972., Dario Vozila, rođ. 1965., Đina Vozila, rođ. 1942.)
- VRANA; obavjesnici: Marija Benvin, rođ. 1938., Julijana Benvin, rođ. 1929., Marija Mužić, rođ. 1938. (i ogled govora Anđele Desanti, rođ. 1918.)
- VRANJA; obavjesnik: Josip Baričević, rođ. 1926.
- ZAGORE; obavjesnik: Fana Rončević, rođ. 1925. (i ogled govora)
- ZALUKI; obavjesnik: Zorka Matetić, rođ. 1936. (i ogled govora)
- ZAMASK; obavjesnik: Ivan Šćulac, rođ. 1935. (i ogled govora)
- ZAMET (DONJI); obavjesnik: Rina Radetić, rođ. 1938. (i ogled govora)
- ZAMET (GORNJI); obavjesnik: Daroslav Ćiković, rođ. 1930.
- ŽUPANIĆI; obavjesnik: Margerita Jurić, rođ. 1937.

POPIS OGLEDA GOVORA ZA KOJE NIJE ISPUNJEN UPITNIK ZA
UTVRĐIVANJE ČAKAVSKIH EKAVSKIH GOVORA:

- BERAM; ogled govora neimenovane obavjesnice
- JUŠIĆI-JURDANI; ogled govora Vlaste Sušanj, rođ. 1945.

FILOZIĆI; ogled govora neimenovane obavjesnice na trajektu na liniji
Valbiska - Merag

LABIN (Kranjci); ogled govora neimenovana obavjesnika

MARCELJANI; ogled govora Dinke Verbanac, rođ. 1916.

MERAG; ogled govora Marije Cesarić, rođ. 1921.

RAŠA; ogled govora Ane Ribarić, rođ. 1938.

SV. MATEJ (VIŠKOVO); ogled govora neimenovana obavjesnika

VEPRINAC; ogled govora Josipa Stanića, rođ. 1940.

ZVONEĆA; ogled govora neimenovana obavjesnika

5.2. TERENSKI UPITNIK ZA UTVRĐIVANJE ČAKAVSKIH EKAVSKIH GOVORA

POTVRDE KORIJENSKIH MORFEMA S /ě/ I RIJEČI IZVEDENIH IZ NJIH TVORBENIM MORFEMIMA BEZ JATA U ISPITIVANIM ČAKAVSKIM EKAVSKIM GOVORIMA

běl-

- a) bilit / belet / belit (+po-, o-, za-)
- b) bil / bel (-a, -o), bili / beli (+za-), bilji / biliji / beliji / beleji
- c) bilanjak / belanjak
- d) beljmo / belmo
- e) bililo / belilo

běg-

- a) bižat / bežat (+raz-, zi-)
- b) pobić / pobeć

běs-

- a) bisnit / besnet / besnit (+po-, raz-)
- b) bisan / besan
- c) bisniji / besniji / besneji

besěd-

- a) besida / beseda

blěd-

- a) blidit / bledet / bledit (+o-, po-, pre-, pro-, z-)
- b) blid / bled (-a, -o), bledi
- c) blidiji / blediji / bledeji
- d) bledilo

blěsk- < *belsk-

- a) bliskat / bleskat (+pro-, za-)
- b) blišcat / blešcat (+za-, pro-)
- c) bliščit / bleščet / bleščit (+za-)

brěd- < *berd-

- a) brija / breja

brěg- < *berg-

- a) brig / breg; brižina / brežina

brēm- < *berm-

- a) brime / breme; brimence / bremence
- b) brimenit / bremenit (-a, -o)

brēs- < *berst-

- a) brist / brest, bristić / brestić, bristina / brestina
- b) bristov / brestov

brěz- < *berz-

- a) briza / breza; brizica / brezica
- b) brizov / brezov

cěd-

- a) cidit / cedit (+pro-, na-, o-)
- b) cidilo / cedilo; cidilce / cedilce; cidilino / cedilino;
- c) cidilka / cedilka; cidilčica / cedilčica; cidilčina / cedilčina

cěl-

a) cil / cel (-a, -o); cili / celi

cěn-

a) cinit / cenit (+o-, pro-)

b) cino / ceno, pridj. s.r. i prilog; cinije / cenije / ceneje

cěp-

a) cipat / cepat

b) cipit / cepit (+ot-)

c) cipanica / cepanica

cěr-

a) cirit se / cerit se; nacirat se / nacerat se

cěv-

a) civ / cev; civčica / cevčica

crěk-

a) crikva / crekva; crikvica / crekvica

cvět-

a) cvit / cvet; cvitić / cvetić

b) cviće / cveće

c) cvitak / cvetak

d) cvitat / cvetat

e) Cvitna nedija / Cvitna nedeja / Cvetna nedelja / Cvitnica / Cvetnica

člěn-<*čeln-

a) člinak / členak / šlenak

č(l)ověk-/ č6(l)ověk-

a) čovik / čovek; čovičić/ čovečić; čovičina / čovečina

b) čovičji / čovečji (-a, -e)

c) čovičanski

črěp-<*čerp-

a) črip / črep; čripić/ črepić

b) čripnja / črepnja / čreplja

črěš-<*čers-

a) črišnja / črešnja ; črišnjica / črešnjica

b) črišnjev / črešnjev (-a,-o)

črěv-<*červ-

a)črivo/ črevo; črivce/ črevce; črivino/ črevino

děd-

a) did / ded

b) didovina / dedovina

děl-

a) dil / del; dilić/ delić

b) dilit / delit (+po-, raz-, z-)

děl-

a) dilo / delo

- b) dilat / delat (+pre-, na- se)
- c) dilavac / delavac (-a)
- d) nedilja / nedelja
- e) ponediljak / pondeljak / pundeljak / ponedeljak
- f) zdila / zdela; zdilica / zdelica; zdilina / zdelina

dět-

- a) dite / dete; ditešce / detešce / detece
- b) dica / deca; dičica / dečica; dičina / dečina
- c) dičji / dečji / ditetji (na dičju / na dečju)
- d) ditinjast / detinjast
- e) ditinjstvo / detinjstvo

dětel-

- a) ditelina / diteljina / detelina

děv-

- a) divica / devica; divičina / devičina
- b) divojka / devojka; divojčica / devojčica; divojčina / devojčina
- c) divojački / devojački
- d) diver / dever

dlět-<*delt-

- a) dlito / dleto; dlitace / dletace

drěm-<*derm-

- a) drimat / dremat (+za-, o-)

drěn-<*dern-

- a) drin / dren; drinak / drenak; drinić / drenić; drinina / drenina
- b) drinjula / drenjula; drinjulica / drenjulica; drinjulina / drenjulina

drět-<*dert-

- a) dritva / dretva; dritvica / dretvica; dritvina / dretvina

drěv-<*derv-

- a) drivo / drevo / drvo; drivce / drifce / drevce / drevace; drivino / drevino
b) drven / driven / dreven

ěd-

- a) obid / obed
b) obidvat / obedvat / obidovat / obedovat (+po-)
c) obistan / obestan (-a, -o); obisni / obesni
d) jido / jilo / ido / ilo / jelo
e) jist / ist / jest (+na- se, po-, pre-, u-, z-); jim / jin / jem/ jen; jij / jej; jil, jila / jel, jela;
f) pojidat se / pojedat se (+raz-)

ědr-

- a) jidro / idro / jedro
b) nidra / nedra / njadra
c) jidrit / jedrit / jadrit
d) jidrilica / jedrilica / jadrilica

ěz-

- a) jaz

glěz-<*gelz-

- a) gližanj / gležanj

gnězd-

- a) gnjizdo / gnjezdo / gnezdo / gnjazlo / njazlo

- b) kripit se / krepit se (+po-)
- c) kripak / krepak (-a, -o), kripki / krepki
- d) kripkiji / krepkiji / krepkeji / krpčeji

krēs-

- a) kris / kres

lě-

- a) lij / lej; lijić / lejić
- b) lit / let (+do-, na-, ob-, od-, po-, pro-, raz-, z-, za-)
- c) livat / levat (+od-, na-, ob-, od-, po-, pro-, raz-, z-, za-)

lěh-

- a) liha / leha; lišica / lešica

lěk-

- a) lik / lek
- b) likar / lekar
- c) likarija / lekarija
- d) ličit se / lečit se (+z-)
- e) likovit / lekovit (-a, -o)

lěh-

- a) lin / len (-a, -o); liniji / leniji / leneji
- b) linost / lenost
- c) linobija / lenobija
- d) linčina / lenčina
- e) linit se / lenit se

lěp-

- a) lipit (se) / lepit (se) (+na-, od-, po-, pri-, z-, za-)

b) lipilo / lepilo

lěp-

a) lipota / lepota

b) lipotica / lepotica

c) lip / lep (-a, -o); lipi / lepi

d) lipji / lipši / lepji

lěs-

a) lisa / lesa; lišica / lešica

lěs-

a) lis / les

b) liska / leska

c) lišnjak / lešnjak

lět-

a) litat / letat (+do-, pre-, z-, u-)

lět-

a) lito / leto

b) litina / letina

c) litnji / letnji (-a, -e)

d) litos / letos

f) prolit'e / prolet'e

g) prolitni / prolit'ni / proletni / proletnji (-a, -o/-e)

h) sagalita / sagaleta, pril.

lěv-

a) livak / levak

b) livakinja / levakinja

- c) livi / levi (-a, -o)
 d) livo, nalivo / levo, nalevo, pril.

lež-

- a) izlist / zilist / izlest / zilest

měh-

- a) mih / meh; mišit' / mešić; mišina / mešina
 b) mihur / mehur; mihurić / mehurić
 c) mišnjice / mešnjice

měn-

- a) minjat / menjat (+pro-, raz-, za-)
 b) prominit / promenit (+od-, raz-, za-)
 c) promina / promena (+raz-, za-)

měr-

- a) mira / mera; mirica / merica
 b) mirit / merit (+od-, na- se, pre-, z-, za- se)
 c) namirnik / namernik

měs-

- a) misit / mesit (+za-, pre-, z-)

měsec-

- a) misec / mesec; misečić / mesečić
 b) misečina / mesečina
 c) misečni / mesečni (-a, -o)
 d) misečev / mesečev

měst-

- a) misto / mesto; mistance / mestance
- b) mistit (se) / mestit (se) (+na-, pre-, raz-, z-)
- c) namišćat (se) / namešćat (se)
- d) namišćevat / namešćevat (+pre-, raz-)
- e) namisto / namesto, prijedl.

měš-

- a) mišat / mešat (+od-, po-, pro-, z-, za-)
- b) mišani / mešani (-a, -o), mišani / mešani (+od-, po-, z-, za-)

mlě-<*mel-

- a) mlit / mlet (+na-, pre-, z-)

mlěk-<*melk-

- a) mliko / mleko
- b) mlíkarica / mlekarica
- c) mlič / mleč
- d) mlični / mlečni (-a, -o)

mrě-<*měr-

- a) umrit / umret

mrěn-<*mern-

- a) mrina / mrena; mrinica / mrenica

mrěž-<*merž-

- a) mriža / mreža; mrižica / mrežica

něm-

- a) -/ nem (-a, -o), nemi
- b) -/ nemet (+po-, z-)
- c) nim / nem (-a, -o), nimi / nemi

nět-

- a) -/ netit (+pod-, z-)

orěh-

- a) orih / oreh; orišíc / orešíc; orišina, orešina
- b) orihnjača / orehnjača
- c) orihovac / orehovac

pě-

- a) pivac / pevac / peteh
- b) pisma / pesma
- c) pivač / pevač
- d) pivat / pevat (+od-, za-)

pěg-

- a) piga / pega; pigica / pegica
- b) pigav / pegav
- c) pigučav / pegučav (-a, -o); pigučavi / pegučavi

pěh-

- a) dospit / dospet (+pri-)
- b) pišice / pešice, pril.

pěn-

- a) pina / pena; pinica / penica

b) pinit se / penit se (+za-)

pěnež-

a) pinezi / penezi

pěšk-

a) pisak / pesak

plě-<*pel-

a) plivel / plevel

b) plivelina / plevelina

plěn-<*peln-

a) plinit / plenit (+za-)

plěs-<*pels-

a) plisan / plesan

b) plisnivit / plisnivet / plesnivet

c) plisniv / plesniv / pljesniv (-a, -o); plisnivi, plesnivi, pljesnivi

plěš-

a) plišiv / plešiv (-a, -o); plišivi / plešivi

prě-<*per-

a) otprit / otpret (+pod-, za-)

prě-<*per-

a) pri-/pre- u pref. slož. riječi: privarit / prevarit i sl.

před-<*perd-

- a) prid / pred, prijedl. i prid-/ pred- kao prefiks u složenih riječi
- b) pridnjica / prednjica
- c) pridnji / prednji

přek-<*perk-

- a) popričit / poprečit (+pre-, s-)
- b) prikosutra / prikojutra / prekosutra / prekjutra
- c) prikjuče / prikčera / prekjuče / prekčera
- d) priko / preko
- e) popriko / popreko

přes-<*pers-

- a) prisnac / presnac
- b) prisan / presan (-a,-o)

prět-<*pert-

- a) prtitit / pretit (+za-)

řád-

- a) razridit / razredit (+pro-)
- b) ridak (ritka, ritko) / redak (retka, retko)
- c) riđi / ređi

řek-

- a) Rika / Reka
- b) Ričani / Rečani
- c) rički / rečki / reški

rěk-

a) rič / reč

rěp-

a) ripa / repa; ripica / repica

rěš-

a) rišit / rešit (+od-, raz-)

rěz-

a) rizat / rezat (+ob-, od-, na-, po-, pre-, z-, za-)

b) riz / rez

sě-

a) sitva / setva

b) sijat / set (+na-, po-, pro-)

sěd-

a) sidit / sidet / sedet

b) sidat / sedat

c) sist (se) / sest (se) (+po-, pre-, pri-, za-)

d) susid / sused

e) susida / suseda; susidica / susedica

f) susidov / susedov (-a, -o)

sěd-

a) sid / sed

sěk-

- a) sić/ seć (+na-, po-, pre-, od-, ra-, za-)
 b) sikira / sekira; sikirica / sekirica; sikirina / sekirina

sěm-

- a) sime / seme; simence / semence

sěm-

- a) simo / semo, pril.

sěň-

- a) sinica / senica; siničica / seničica
 b) gusinica / gusenica; gusiničica / guseničica; gusiničina / guseničina

sěň-

- a) sino / seno
 b) sinokoša / senokoša

sět-

- a) sitit se / setit se
 b) sićat se / sećat se

sěver-

- a) siver / sever
 b) siverni / severni

slěd-

- a) slidit / sledit (+na-)
 b) slidovat / sledovat
 c) slid / sled; slidić / sledić, pril.

slěm-

a) slime / sleme

slěp-

- a) slip (-a, -o) / slepi (-a, -o)
- b) slipac / slepac; slipica / slepica
- c) sliparija / sleparija
- d) slipot'a / slepot'a
- e) slipilo / slepilo
- f) slipić / slepić
- g) slipit / slepit (+o-, za-)

slěz-<*selz-

- a) sliz / slez
- b) slizena / slezena / slezenica / slezeno / sezena
- c) slizit / slezit

smě-

a) smit / smet

směh-

- a) smih / smeh
- b) smijat (se) / smet (se) (+na-, zi-)
- c) smišan / smešan (-a, -o), smišni / smešni

smrěk-<*smerk-

a) smrika / šmrika / smreka / šmreka

sněg-

a) snig / sneg

srěd-<*serd-

a) srida / sreda

b) sridina / sredina

c) sridica / sredica

d) sridnji (-a, -e) / srednji (-a, -e)

e) srid / sred (+na-, po-), prijedl.

srět-

a) srića/ sreća (+ne-)

b) sritan / srićan / sretan (-a, -o), sritni / sretni (+ne-)

c) usrićit (se) / usrećit (se) (+po-)

stěl-

a) postija / postelja

stěň-

a) stinj / stenj

stěň-

a) stina / sten

stre-<*ster-

a) prostrit / prostret

b) striha / streha

strěl-

- a) strila / strela / strel
- b) strijat / strejat / streljat

svěd-

- a) svidar / svedar

svět-

- a) svit / svet
- b) svitski / svetski

svět-

- a) svića / sveća; svićica / svećica
- b) svitlo / svetlo
- c) svićnjak / svećnjak
- d) svitit / svetit / svitlit / svetlit / svetlet (+po-, pro-, za-)
- e) svital / svetal (-a, -o); svitli / svetli

tělě-/ tilě-

- a) tlet / tlit

těh-

- a) tišit / tešit (+u-)
- b) utiha / uteha

těk-

- a) potikat / potekat

těl-

- a) tilo / telo
- b) Tilovo / Telovo

těm-

- a) time / teme; timence / temence
- b) timenac / temenac

těp-

- a) potipat / potepat (+o-)

těr-

- a) tirat / terat (+do-, na-, po-, pre-, s-)

těs-/těsk-

- a) tisto / testo
- b) tisan / tesan (-a, -o); tisni / tesni
- c) tisniji / tesniji / tesneji

těš-

- a) tišit / tešit (+u-)

trěb-<*terb-

- a) potriiba / potreba
- b) tribat / trebat
- c) potriiban / potreban (-a, -o)

trěšk-

- a) triska / treska; triščica / treščica; triščina / treščina

b) trisnut / tresnut

trěz-*terz-

a) striznit se / streznit se (+raz-, o-)

b) trizan / trezan (trezna, trezno)

věč-

a) vično / večno

věd-

a) napovid / napoved (+ propo-, spo-, zapo-)

b) svidok / svedok; svidokinja / svedokinja

c) nevista / nevesta; nevistica / nevestica

d) višća / vešća

e) medvid / medved; medvidica / medvedica

f) povedat (+do-, na-, ot-, pri-, s-, za-)

g) povedet (+do-, na-, ot-, pri-, s-, za-)

h) svidočit / svedočit (+o- se, za-)

věj-

a) vija / veja

věk-

a) vik / vek

b) vavik / vavek (+za-)

c) vično / večno

d) vavik vikon / vavek vekon

e) zauvik / zauvek

f) navik / navek

věn-

- a) vinac / venac; vinčić / venčić
- b) vinčanje / venčanje

věr-

- a) vira / vera; virica / verica
- b) virnost / vernost
- c) viran / veran; neviran / neveran
- d) pasja vira / pasja vera
- e) virovat / verovat (+po-)

věs-

- a) višat / vešat
- b) obisit / obesit
- c) zavisit / zavesit
- d) višala / vešala

vět-

- a) svit / svet
- b) zavít / zavít
- c) svítovat se / svetovat se
- d) zavičat se / zavečat se

větrb-

- a) vitar / vetar; vitrić / vetrić; vitrina / vetrina
- b) vitrovito / vetrovito

věver-

- a) viverica / veverica; viveričica / veveričica

vrě-<*ver-

- a) vrit / vret (+pre-, pro-, z-, za-)

b) vril / vrel

vrěd-<*verd-

a) uvrída / uvreda

b) vridít / vredit (+po-, pre-, za-)

c) vridán / vredán (-a, -o), vridní / vredná

d) vřídát / vřeďat

vrěm-<*vert(men)-

a) vrime / vreme (+ne-)

vres-<*vers-

a) vris / vres; vrisina / vresina

vrět-<*vert-

a) vriča / vreča; vričica / vrečica; vričina / vrečina

vrěz-<*verz-

a) navrist / navrest

b) provrist / provrest

c) razvist / razvest / razvrezat

zě-

a) zihat / zehat

b) zihnut / zehnut

zěnic-

a) zinica / zenica

zřě-

- a) zřit / zret (+do-, u-)
- b) zřil / zřel (-a, -o), zřili / zřeli

zvěř-

- a) zvir / zver
- b) zvirje / zverje
- c) zvirad / zverad

zvězd-

- a) zvizda / zvezda; zvizdica / zvezdica
- b) zvizdani / zvezdani (-a, -o)

želěz-

- a) želizo / železo
- b) želizni / železni (-a, -o)

ž(d)rěb-<*žerb-

- a) ždribac / ždrebac; ždripčit' / ždrepčit'; ždripčina / ždrepčina;

žlěb-<*želb -<*gelb-

- a) žlib / žleb; žlibac / žlebac

žlězd-<*želz-<*gelz-

- a) žlizda / žlezda; žlizdica / žlezdica

TVORBENI MORFEMI S JATOM U SASTAVU

A) U IMENICA

-ěl b

- a) kudilja / kudelja
- b) nedilja / nedelja
- c) sopila / sopela; sopilica / sopedica

-ěn b

- a) korin / koren; korinić/ korenić; korinina / korenina
- b) korinje / korenje

-ěno

- a) kolino / koleno; kolince / kolence

-ěr b

- a) kosir / koser; kosirić/ koserić

B) U INFINITIVNIH OSNOVA

-ě-(ti)

- bilit / belit / belet (+o-, po-, z-, za-)
- bdit / bdet (+pre-)
- bledit / bledet (+o-, pre-, z-)
- blišćit / bleščet (+za-, raz-)
- bogatit / bogatet (+o-, z-, za-)
- bohtit / bohtet (+na-, raz- se, za-)
- bolit / bolet (+o-, pre-, raz- se, za-)
- bubrit / bubret (+na-, raz- se)
- cvilit / cvilet (+pro-, za-)
- čepit / čepet

črjenit / črjenet/ crvenit (se) / crvenet (se) (+na-, o-, po-, za-)
 črnit (se) / črnet (se) (+na-, o-, po-)
 debelit / debelet (+na- se, o-, po- se, raz- se, za-, z-)
 dimit / dimet (+za-)
 drvenit / drvenet (+o-)
 falit / falet (+po-, pri-)
 gorit / goret (+pre-, po-, pro-, z-, za-)
 grmet / grmit (+pre-, za-)
 imit / imet / imat / jimet
 kipit / kipet (pre-, za-)
 letit / letet (+do-, iz-, od-, po-, pre-, pro-, z-, za- se, zi-)
 mislit / mislet (+do- se, na-, po-, pro-, raz- se, z-, za-)
 mrzit / mrzet (+za-)
 nemit / nemet (+po-, z-)
 odoliti / odoleti
 ogladniti / ogladneti
 omlitaviti / omlitaveti
 opustiti / opusteti
 ostariti / ostareti
 otiti / stiti / oteti / teti
 otustiti / otusteti
 pljesniviti / pljesniveti (+o-, s-, za-)
 razumiti / rezumeti
 skrbiti / skrbeti (+o- se, pre-, pro-)
 slabiti / slabeti (+o-, pri-, pre-, zi-)
 slipiti / slepeti / slepiti (+o-, za-)
 škrbiti / škrbeti
 šumiti / šumeti (+za-)
 trpiti / trpeti (+na- se, po-, s-)
 umiti / umeti (+raz-, z-, zi-)
 umriti / umreti
 viditi / videti (+za-, raz-, z-, pro-)
 visiti / viseti (+na- se, z-)
 voliti / voleti (+za-)
 vrtiti / vrteti (+od-, pro-, za-)
 zatustiti / zatusteti
 žaliti / žaleti (+po-, pre-, za-)

želit / želet (+po-, za-)

živit / živet (+na- se, o-, po-, pre-, pro-, do-)

žutit / žutet (+o-, po-, za-)

C) U PREZENTSKIH OSNOVA -ěje- (+3. l. pl. prezenta)

obolin / obolejen; obole / oboleju / oboliju / obolu

očrnin / očrnejen; očrne/ očrniju / očrneju / očrnu

odebelin / odebelejen; odebele / odebeliju / odebeleju / odebelu

omutavin / omutavejen; omutave / omutaviju / omutaveju / omutavu

oslabin / oslabejen; oslabe / oslabiju / oslabeju / oslabu

ostarin / ostarejen; ostare / ostariju / ostareju / ostaru

osirin / osirejen; osire / osiriju / osireju / osiru

poletin / poletejen; polete / poletiju / poleteju / poletu/ ponemin /

ponemejen poneme / ponemiju / ponemeju / ponemu

umin / umejen; ume / umiju / umeju / umu

zamrzin / zamržejen; zamrže / zamrziju / zamržeju / zamrzu

živin / živejen; žive / živiju / živeju / živu

D) RELIKT MORFEMA DUALA

dŕv-ě, ob-ě

dvi / dve

obadvi / obadve

dvisto / dvesto

E) DOČETNIH TVORBENIH MORFEMA PRILOGA

-ě

blazi / blaze

doli / dole

gori / gore

lani / lane

nutri / nutre (+z-)

skrozi / skroze

vani / vane

-dě

drugdi / drugde

kadi / kade

nigdi / negdi / nigde(re) / negde(re) / nijdere

ondi / onde

ovdi / ovde

sagdi / sagde(re) / sajdere

-lě

dovli / dovle

okoli / okole

pokli / potli / pokle / potle

RELACIJSKI MORFEMI S JATOM U SASTAVU

-ě u DL sg. imenica ž.r. i osobnih zamjenica
(D bez prijedloga ili s prijedlogom k, a L s: na, po, va)

a) nepalatalne osnove ž. r.

babi / babe
bačvi / bačve
brigi / brige
divojki / divojke
glavi / glave
gospodi / gospode
kamari / kamare
kobili / kobile
lesi / lese
potribi / potribe
rodbini / rodbine
lugi / sluge
strani / strane
sredi / srede
stvari / stvare
škatuli / škatule
vodi / vode
ženi / žene

b) palatalne osnove ž.r.

deci / dece
dečici / dečice
duši / duše
karoci / karoce
kujici / kujice
kući / kuće
maši / maše
oštariji / oštarije
ovci / ovce

placi / place
 pomoći / pomoće
 punici / punice
 sirotici / sirotice
 stomanji / stomanje
 volji / volje
 zemlji / zemlje

c) osobne zamjenice

meni / mene / mane
 sebi / sebe
 tebi / tebe

L sg. m. i s.r. ě>e/ i/ (ili u, ujednačen prema D)

a) nepalatalne osnove

bogi / boge / bogu
 boki / boke / boku
 koleni / kolene / kolenu
 stupi / stupe / stupu
 stoli / stole / stolu

b) palatalne osnove

lici / lice / licu
 oci / oce / ocu
 konji / konje / konju
 kraji / kraje / kraju
 srci / srce / srcu

-ěhъ u L pl. im. m. i s.r.

a) nepalatalne osnove

bogih / bogeh / bogima

bokih / bokeh / bocima
 brkih / brkeh / brcima
 kolih / koleh / kolima
 kolenih / koleneh / kolenima
 pasih / paseh / pasima
 stupih / stupeh / stupima
 selih / seleh / selima
 stolih / stoleh / stolima

b) palatalne osnove

licih / liceh / licima
 mladićih / mladićeh / mladićima
 konjih / konjeh / konjima
 koših / košeh / košima
 krajih / krajev / krajima
 mačih / mačeh / mačima
 nožih / nožeh / nožima
 ocih / oceh / ocima
 poljih / poljev / poljima
 Ročih / Ročeh / Ročima
 starcih / starceh / starcima
 srcih / srceh / srcima
 tićih / tićeh / tićima
 toćih / toćeh / toćima

-ěmŕ u L I sg. (+D pl.) m. i s. r. riječi sa zamjeničkom deklinacijom
 I ili bez prijedloga ili s prijedlozima: pod, pred, z (s/š/ž)

bosin / bosen
 celin / celen
 črnin / črnen
 desnin / desnen
 divojkinin / divojkinen
 drugin / drugen
 istin / isten
 jednin / jednen

kakovin / kakove
 kakvin / kakven
 kin / ken
 livin / levin / leven
 lipin / lipen / lepen
 mrtvin / mrtven
 našin / našen
 njegovin / njegoven
 onin / onen
 ovin / oven
 sakin / saken
 svojin / svojen
 širokin / široken
 tin / ten
 tujin / tujen
 vin / ven
 zadnjin / zadnjen

-ěhъ u GL pl. svih triju rodova riječi sa zamjениčkom deklinacijom

celih / celeh / celima
 čovičnih / čovečnih / čovečnima
 dobrih / dobreh / dobrima
 kakovih / kakoveh / kakovima
 mojih / mojih / mojima
 naših / našeh / našima
 njihovih / njihoveh / njihovima
 onih / oneh / onima
 samih / sameh / samima
 tvojih / tvojih / tvojima

-ěmi u I pl. svih triju rodova riječi sa zamjениčkom deklinacijom

drugin / drugimi / drugemi / drugemin
 dvimi / dvemi / dvemin
 mojin / mojimi / mojemi / mojemin
 onin / onimi / onemi / onemin

ovin / ovimi / ovemi / ovemin
 sitin / sitimi / sitemi / sitemin
 tin / timi / temi / temin
 zlatnin / zlatimi / zlatnemi / zlatnemin

-ěi u morfemima za tvorbu komparativa

moćniji / moćneji
 (naj)korisniji / korisneji
 noviji / noveji
 (naj) siromašniji / siromašneji
 stariji / stareji
 veseliji / veseleji

DODATAK:

REALIZACIJA RELACIJSKIH MORFEMA u GI sg. im. ž.r. (bez, od, s/sa)

crvena jabuka
 vela kuća
 mala lisica
 moja sestra
 tvoja žena
 vaša učiteljica

REALIZACIJA RELACIJSKIH MORFEMA u NGAVI pl. ž.r.

cijela kost
 dobra riječ
 nova kuća
 naša žena
 stara boca

REALIZACIJA RELACIJSKIH MORFEMA u GDLI pl. m. i s.r.

koš
 mač

miš
 mladić
 muž
 nož
 prijatelj
 puž
 tić
 toć
 brat
 čovik / čovek
 kotal
 stol
 sused

REFLEKS ŠVA

a) u N sg. imenica sa šva u sastavu

česan / česon / česen
 češaj / češoj / češej
 dan / don / den
 danas / donos / denes
 daska / doska / deska
 daž / dož / dež
 dovac / dovoc / dovec
 janjac / janjoc / janjec
 kotac / kotoc / kotec
 lakat / lakot / laket
 magla / mogla / meгла
 oganj / ogonj / ogenj
 osal / osa / osol / osel / ose
 otac / otoc / otec
 pakal / paka / pokol / pekel / peke
 papar / popor / poper
 pas / pos / pes
 petak / petok / petek
 plisan / plison / plisen

posal / posa / posol / posel / pose
 prasac / prasoc / prasec
 sasac / sosoc / sesec
 sudac / sudoc / sudec
 šenac / šenoc / šenec
 telac / teloc / telec
 utorak / torak / utorak / utorek / torek
 Vazan / Vozon / Vezen
 vosak / vosok / vosek

b) u G pl. imenica sa šva u sastavu

bez igal / bez igol / bez igel
 bez ovac / bez ovoc / bez ovec
 bez prasac / bez prasoc / bez prasec
 pet sudac / pet sudoc / pet sudec
 bez staz / bez stoz / bez stez

c) u prezentu glagola sa šva u sastavu

sanja mi se / sonja mi se / senja mi se
 šaljen / šajen / šojen / šejen
 taren / toremo / teremo
 zaspal / zospot / zespatal
 žanjemo / žonjemo / ženjemo

d) u pridjevskih leksičkih morfema sa šva u sastavu

čarjen / čarnjen / čarljen / čovjen / čevjen
 dobar / dobor / dober
 gorak / gorok / gorek
 lagak / logok / legek
 žejan / žejon / žejen

e) u zamjenica

vas, saki / vos, soki / ves, seki

f) u priloga

danas / donos / denes

nutar / nutor / nuter

REFLEKS /e/ (+ prema formuli j, č, ž +e=ja, ča, ža te ě>a iza palatala)

a) ję, čę, žę > ja, ča, ža / je, če, že

jet / jat

ječmik / jačmik / jašmik

jetra / jatra

jezik / jazik / zajik

kjene / kjane

najet / najat

počet / počat

požet / požat

prijet / prijat

prokljet / prokljat

začet / začat

zajet / zajat

žeja / žaja

žejan / žajan

žetva / žatva

b) konsonanti (osim /j/, /č/, /ž/)+ /ę/ > konsonant + /e/

često

deset

desna (dlesna)

devet

dosegnuti

gledati

govedo

grablje

greda

ime
 jastreb
 kleknuti
 koleda
 knez
 kozle
 mesti
 misec / mesec
 meso
 otrok / otroče
 pamet
 penez
 peta
 petak
 petero
 peti
 sime / seme
 tele
 time / teme
 vrime / vreme
 ždribe / ždrebe

c) palatal + /ě/ > palatal + /a/

gnjizdo / gnjizlo / gnjezlo / gnezdo / gnjazlo / njazlo / nazlje/ gnjazlje
 jid / jed / jad
 jidan / jedan / jadan (=ljut, bijesan)
 jil / jal
 jidro / jedro / jadro
 njidra / njedra / njadra

REFLEKS /ǫ/ (u leksičkim i relacijskim morfemima)

a) /ǫ/ u leksičkim morfemima imenica

dub
 dubrava

duga
gnus
grudi
guba
gusinica / gusenica
gusle
klupko
kudilja / kudelja
kus
kut
krug
labud
lug
luk
luk
luka
mudrac
muka
muž
pupak
put
pruga
prut
rub
sud
truba
tuga
udica
ugalj
ugor
uzalj

b) /q/ u leksičkim morfemima glagola u infinitivu

bludit
dahnut
dosegnut

ginut
 izniknut
 kisnut
 kleknut
 krutit
 kupat
 kusat
 mrznut
 nagnut
 niknut
 puhnut
 rubit
 rugat se
 stignut
 stisnut
 stupat
 stisnut
 tužit
 venut
 zebnut

c) /q/ u A sg. imenica i riječi zamjениčke deklinacije

dušu
 kuću
 mladu
 moju
 našu
 nogu
 ruku
 sestru
 zemlju
 ženu

d) /q/ u 3.l. pl. prez. glagola

čuju

daju
 greju
 kupuju
 misle / mislu / misliju
 peku
 rugaju
 su
 voze / vozu / voziju
 znaju

e) u paradigmi prezenta glagola *biti*

budem / bun / bon
 budeš / buš / boš
 bude / bu / bo
 budemo / bumo / bomo
 budete / bute / bote
 budeju / budu / bojo

VOKALI U VEZI S NAZALNIM SONANTOM (ISPRED /nC/, /mC/ ILI
 NA KRAJU RIJEČI ISPRED NAZALA

Ante / Unte
 banda / bunda
 bokun
 čitan / čitun
 delan / delun
 gren / grin
 iman / imun
 kopan / kopun
 lonac / lunac
 lonca / lunca
 mendula / mindula
 onda / unda
 palenta / palinta
 pijen / pijin
 punta

Tonka / Tunka
 umin
 zoven / zovin
 zvon / zvun
 zvonca / zvunca

REFLEKS //

a) u leksičkim morfemima imenica

boha / buha / beha / belha
 dobina / dubina / debina / delbina
 jaboko / jabuka / jabeko / jabelka
 kok / kuk / kek / kelk
 pož / puž / pež / pelž
 ponica / punica / penica / pelnica
 sonce / sunce / sence / selnce
 soza / suza / seza / selza
 vona / vuna / vena / velna
 vok / vuk / vek / velk
 žoč / žuč / žeč / želč
 žotica / žutica / žetica / želtica

b) u infinitivu s kratkom naglašenom ultimom i prednaglasnom duljinom i u 1. l. prezenta tih glagola

mučat / močat / mečat / melčat;
 mučin / močin / mečin / melčin
 puzat se / pozat se / pezat se / pelzat se;
 puže se / pože se / peže se / pelže se

c) u infinitivu s dugim naglaskom na jedinom slogu, u 3. l. sg. prezenta i u glag. prid. trpnom tih glagola

(moramo) must; (žena) muze; (koza je) pomužena /
 (moramo) mlst; (žena) malze; (koza je) pomalzena /
 (moramo) mlist; (žena) moze; (koza je) pomožena /

(moramo) mlist; (žena) meze; (koza je) pomežena /
 (moramo) mlist; (žena) melze; (koza je) pomelžena/
 (moramo) mlist; (žena) muze; (koza je) pomužena
 obuć, obućete, obučen /
 obuć, obalcete, obalcen/
 oblič, oboćete, obočen /
 oblič, obećete, obečen /
 oblič, obelćete, obelčen /
 oblič, obućete, obučen
 suć, sućen, sućeno /
 suć, svalcen, svalceno /
 slič, soćen, soćeno /
 slič, sećen, sećeno /
 slič, selćen, selćeno /
 slič, sućen, sućeno
 tuć, tuće, stućen /
 tuć, talce, stalcen /
 tlič, toće, stoćen /
 tlič, teće, stećen /
 tlič, telće, stelćen /
 tlič, tuće, stućen

d) u priloga

dugo-daje / dogo-doje / dego-deje / delgo-deje

REALIZACIJA FINALNOGA SLOGOVNOGA //

a) na dočetu finalnoga sloga osnove imenica, pridjeva, priloga..

postol / posto / postou / postov
 posal / posel / posol / posa / pose / poso / posau / posav
 osal / osol / osel / osa / oso / ose / osau / osav
 debel / debe / debeu / debev
 vesel / vese / veseu / vesev
 pol / po / pou / pov

b) na dočetku medijalnoga sloga osnove imenica

kolci / koci
mulci / mucu
palci / paci

c) na dočetku finalnoga sloga glag. prid. rad. sg. m. r.

govoril / govori / govoriu / govoriv
kupoval / kupova / kupovau / kupovav
počel / poče / počeu / počev
puknul / puknu / puknuv
umrl / umr / umra

REALIZACIJA PRIJEDLOGA *v̂b* i INICIJALNIH SEKVENCI *v̂bs-*, *v̂bš-* (te
v̂bč-, *v̂bz-* itd.)

a) va / u / o (va grad / u grad / grad; v oko / u oko / oko); vavek / vavik /
uvik

b) vas / sav / svak / svas

c) sva / sa; sve / se / so; svi / si; sve / se; sva / sa; G svega /sega; D svemu /
semu

svaki / saki; svaka / saka; svako / sako

svakakov / sakakov; svakakova / sakakova; svakakvo / sakakvo

svemogući / semogući

svagda(n) / sagda(n)

svakako / sakako

svakamo / sakamo

svakud / sakud

švenac / šenac

svekrva / sekrva

vazet / zet / uzet

vdovica / dovica / udovica

vnuk / nuk / mnuk / unuk

REALIZACIJA /v/ U KONSONANTSKOJ SKUPINI (uz /r/ kada je treći član skupine; kada je drugi član skupine)

četvrti / četrti
 svrab / srab
 svraka / sraka
 tvrdi / trdi
 stvorit / storit
 svuč / suć
 kvočka / kočka
 spužva / spuža

PROMJENA v>f U SREDIŠNJEMU ZATVORENOMU SLOGU

c) ovca / ofca
 ovčji / ofčji
 novci /nofci

REDUKCIJA INICIJALNOGA /v/

večer / ečer
 veslo / eslo
 vlasi / lasi
 voda / oda
 vojska / ojska
 vol / ol
 vosak / osak
 vrabac / rabac / rebac
 vrana / rana
 vreteno / reteno
 vuć / uć

REALIZACIJA PROTETSKIH KONSONANATA

a) u imenica

igla / jigla

ime / jime
 iskren / jiskren
 iskra / jiskra
 isto / jisto
 istina / jistina
 Ive / Jive

b) u glagola

igrat se / jigrat se
 imat (imit, imet) / jimat (jimit, jimet)

REALIZACIJA IZ^č, S^č, VY

a) vinet
 vinimat
 zibost / vibost
 zibrat
 zibirat
 zigrisť
 zihitat
 zilet
 zipeljat / zipejat
 ziprat
 ziprest
 zitrest

b) zleć / izleć / sleć
 zletet / zletit
 zlet / zlit
 zmislit / zmislet
 zmlatit
 skipet
 spiskat
 strpet

SUPSTITUCIJA /l/ s /j/ (ili depalatalizacija ili nesliven ostvaraj)

aprij / aprilj / april
 čejad / čel'jad / čeljad / čelad
 gjista / gljista / glista
 jubav / l'jubav / ljubav / jubaf / ljubaf / lubav
 kraj / kralj / kral
 kjene / kl'jene / kljene
 pogjedat / pogledat / pogl'jedat / pogljedat
 prijatej / prijatelj / prijatel
 vaje / val'je / valje / vale
 ulje / ul'je / ulje / ule
 veseje / vesel'je / veselje / vesele

OBEZVUČENJE FINALNIH ZVUČNIH KONSONANATA

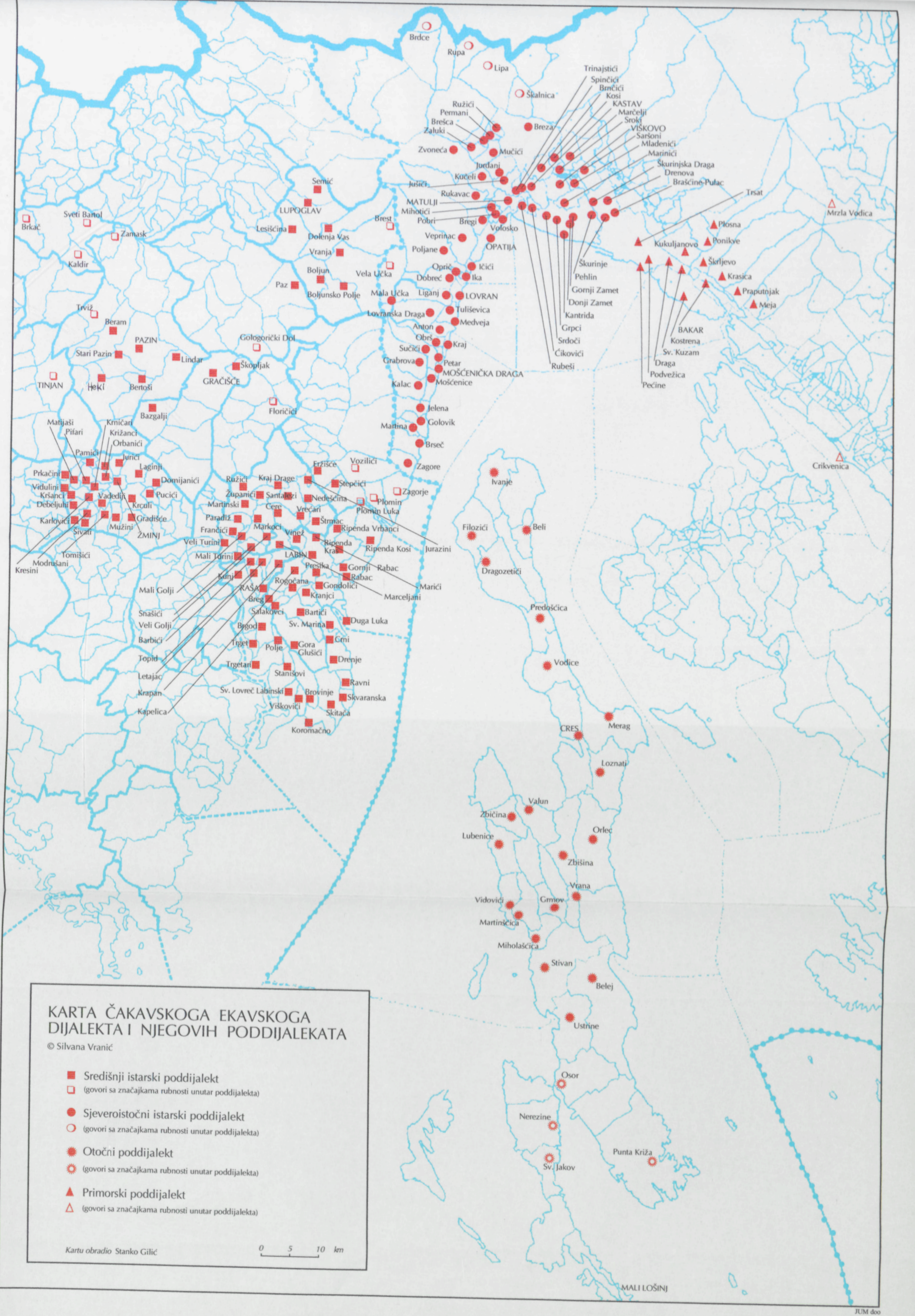
grad
 grob
 laž
 med
 medved / medvid
 muž
 puž
 sused

TABELA IV.

sjeveroistoč. ist. pod. primorski pod. središnji ist. pod. otočni poddijalekt

središnji rubni središnji rubni središnji rubni središnji rubni

jat u kor. mor. (uz 4 stalna ik.)	0-6	Li 7, Bc 18, Šl 27, Rp 38	31-59	Cr 84	0-22	GD 28, Tv 33, Kd 31	1-4	Os, Us, Ja 5, Nr 6
jat u tv. morfem.	0-8 ikavizama	Šl 42, Rp, Bc 22	2-6	MV 15	0-6 u inf. i prez. osn.	Kd 9	prosječno 1-2 prema	Upitniku
jat u rel. morfemima	0 / Isg. i Dpl. z. d. -in uz -en u juž. gov.	Šl 5, Bc 11, Rp 10, Li 2	1-4, I pl. z.d. -emi / -imi, Tr -in 3g -eji/-iji	MV 10	/	Tn u Lpl -ima; Kd 7, Bl 6, Bk -eji i -iji	/	Ja -eji / -iji
akcen. sustav	stara ili starija 3,2 s/bez duž.	Šl, Bc, Rp noviji dv. bez dulj.	stara bez prednagl. i zanagl.	stara s prednagl. i zanagl.	st. 3 s pr.; str. 2 s/bez pr.; 1-akc.	Kd, Tn noviji dvoak. bez dulj.	stari troak. bez pred. i zanagl. d.	Os, PK, Nr, Ja, stariji dv. bez d.
refleks šva	a	ǰ sj. i j., Bc krat. ǰ	a		a	a/oa, o/o/uo	e, a, o u br. u sr. g.	a, rij, e, o u s. i j. g.
refleks /e/	zajik+jač-mik uz tbc	/ Li, Rp, Bc	zajik, jačmik		zajik	/ Tn	zajik, jač-mik, žajan	
refleks /o/	u	Šl, Rp u, ni; Bc o, ni	u		o / u; nu; o	u; o/u, ni, o/ u; o/u, na, o	u	
refleks /j/	u	Bc u/o/ou	u		u	Z. lab., Kd, Bl, Bk o/u	le/e, u, le u sred. gov.	la, u, le u sj. i juž. g.
artikul. vokala	5 temeljnih vokala	ǰ; Bc ē, ē, ǰ Rp ǰ, ē, ē, ǰ	5 temeljnih vokala	MV ē, ej, o, ε	ie, uo, a/ oa, otv. i zatv. vok.	Tn, neki bolj. i mot. bez ie, uo	peterovok. otv. i zatv. dif., a	PK, Nr, Ja ie, uo/ua
vok. uz nazal	/	/; -en>-in u juž. g.	/	/	ǰ, ǰ	/mot., lab., Bs, Tn, Tv, VU, GD, Šp	spor. vok. nazalizir.	art., a naz. osl. ili red.
finalno slog. /l/	-l u svim kategorij.	Bc -y; Rp -y i v m. s.	-l u svim kategorij.		-l, osim u gl. pr.: -ǰ	b, Zs i u fs; Kd, Bl sve; Bk ->v/f ss	-l u svim kategorij.	
status fon. /j/	í > j, Rk í/j	Li, Šl, Rp, Bc: í	í		í	mot., Vo, Pl, Tv, Bo, Pa í > j, GR í/j	í > j	
prij. vǰ	v/va/ǰ	Šl, Rp, Bc u	v/va		v/va/ǰ; +u He, lab., bolj.	m., Tn, Tv: u	va/vav	
protet. /j/ ili /v/	/, uz leks. u juž. g.	Bc, Rp: j pr., v str.	/		nesustav., dublete	dio lab. pr v. j, str. v	j/bez j, u dijelu v, g	
real. vy, izǰ, sǰ	reliktno vi, zi, z (ž, s, š)	Šl, Rp, Bc: z/zaz	z (ž, s, š)		vi u lek., z (ž, s, š)	bolj. viz; Bk, Zs z...	vi/z (ž, s, š), zez/zaz/ziz	
obezv.; v>f; g>h	doslj. u većini g.	Rp, Bc ned. ob., v>ǰ	/		sve tri	VU, Tn, Bo, Lu ob., h	sve tri	
G sg., NAV pl. im. ž. r.	-i, ali doč. -c, -j, -ina real. -e	-e uz tbc, Bc, Rp, Šl	-i / im. na -c/u dij. p. u dij. g. -e	MV, Tr, dio Kostr. -e	-i; -i/e uz -c žminj. G-i, pl. -i/e uz -ica-ina-ija	paz, mot. -e s odstup.; Bz NAV-e, G-i, os. -ina, -j, -c	-i / -e u im. s doč. os. na -c	-e u Os, PK, Nr, Ja
I sg. im. ž. r.	-un	Li, Rp, Šl -u; Bc -o	-un		-on; -on/-o	SZ lab. -u; lab., bolj-o; Vz, Pl -un	-u	
Gpl. im. m. i s. r.	-i; -ǰ češ. uz br.	Tu-ih, Šl, Bc-i, Rp-i/-ih	-i / -ǰ		-ǰ / -i	Le, VU-ǰ, S L, m.-i; Bo, Lu -i/-ǰ-ah	-ǰ/-i	
DLI pl. im. m. i s. r.	neiz.; +ah u Lpl.s.r., Dpl. -on/-en/-un	D Tu -in, I -ih+Lg; Bc D -an, I -imi L-i, Rp, Šl D -in, L -ih/-i	neizmijenjeni	dio tbc I-in, TrL-eh/-ima MV L-eh/-ih I-imi/-imin	neizmijenj.; L+ah/samo -ah; D+ -an, I-i, -ami	He, Tv, Zs L-i; Bo, Lu, Bz, GD L-ah I-i/-imi /ima; Tn, Kd DLI-ima	neizmij., tendenc. ujed. s obl. ž. r.;	Bj, Os L -i

KARTA ČAKAVSKOGA EKAJSKOGA DIJALEKTA I NJEGOVIH PODDIJALEKATA

© Silvana Vranić

- Središnji istarski poddijalekt
(govori sa značajkama rubnosti unutar poddijalekta)
- Sjeveroistočni istarski poddijalekt
(govori sa značajkama rubnosti unutar poddijalekta)
- ☼ Otočni poddijalekt
(govori sa značajkama rubnosti unutar poddijalekta)
- ▲ Primorski poddijalekt
(govori sa značajkama rubnosti unutar poddijalekta)

Kartu obradio Stanko Gilić

